

AKÜSBD

ISSN: 1302-1265
e-ISSN: 2149-4894

Afyon Kocatepe Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 24, Sayı: 4, Aralık–2022

Afyon Kocatepe University

Journal of Social Sciences

Volume: 24, Issue: 4, December–2022

	<p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 24, Sayı: 4, Aralık-2022</p>	
	<p><i>Afyon Kocatepe University</i> <i>Journal of Social Sciences</i> Volume:24, Issue:4, December-2022</p>	
<p>ISSN: 1302-1265 e-ISSN: 2149-4894</p>		

Sahibi / Owner

Afyon Kocatepe Üniversitesi adına Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Elbeyi PELİT

Editörler / Editors

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU

Yardımcı Editör / Assistant Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE

Alan Editörleri / Field Editors

Coğrafya

Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE

Dil ve Edebiyat

Prof. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ
Prof. Dr. Celal DEMİR

Eğitim

Prof. Dr. Gürbüz OCAK
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOÇYİĞİT

Felsefe

Doç. Dr. Murat KELİKLİ
Doç. Dr. Mustafa KAYA

Halkla İlişkiler-İletişim

Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN
Dr. Öğr. Üyesi Ümit DEMİR

Hukuk

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HATİPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Özkan ÖZYAKIŞIR

İktisadi ve İdari Bilimler

Prof. Dr. Yusuf KARACA
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

İlahiyat

Prof. Dr. İrfan GÖRKAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp KURT

Psikoloji

Dr. Öğr. Üyesi Pınar DURSUN
Dr. Öğr. Üyesi Timuçin AKTAN

Sanat-Tasarım

Doç. Dr. Şerife Ebru OKUYUCU
Doç. Çağhan ADAR

Sosyoloji

Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK
Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

Tarih

Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN
Doç. Dr. Selim KAYA

Turizm

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Doç. Dr. Ahmet BAYTOK

Dil Editörleri / Language Editors

Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE (Türkçe)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Artur KOZLOWSKI	Gdansk School of Bankowa	Polonya
Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHİOĞLU	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ceylan Gazi UÇKUN	Kocaeli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Elbeyi PELİT	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ	University of Central Florida	ABD
Prof. Dr. Gürbüz OCAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Huziie HİROAKİ	Osaka Üniversitesi	Japonya
Prof. Dr. Jacek JAWORSKI	Gdansk School of Bankowa	Polonya
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Timothy MAY	University of North Georgia	ABD
Doç. Dr. Evren GÜÇER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mürsel BAYRAM	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Selim KAYA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yusuf DEMİR	Selçuk Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Ayhan URAL	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Dr. Bashir ADAMU	University of Leicester	İngiltere
Dr. Renata BZDILOVA	Pavol Jozef Safarik University	Slovakya

* Yayın Kurulu listesi unvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet KAYACIK	Erciyes Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Aytunga OĞUZ	Dumlupınar Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Belkis ÖZKARA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Celal DEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Cihan ÇOBANOĞLU	University of South Florida	ABD
Prof. Dr. Cüneyt AKIN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hasan KORKUT	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İrfan MORİNA	Priştine Üniversitesi	Kosova
Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV	Semerkand Devlet Üniversitesi	Özbekistan
Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa GÜLER	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nesrin KULA DEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nusret KOCA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye

Prof. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYIĞIT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Veysel KULA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yusuf KARACA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Abdullah SELVİTOPU	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ahmet BAYTOK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan DURAN	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet ÖZCAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet ALTIN	University of Central Florida	ABD
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yasin KELEŞ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Zivar Hüseyin BAYLAN	Khazar University	Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi Ali YAŞAR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Cihat ATAR	Sakarya Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp KURT	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mutlu KAYA	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Seyil NAJIMUDINOVA	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan
Dr. Alan V. MURRAY	University of Leeds	İngiltere
Dr. Cristopher S. LIGHTFOOT	Metropolitan Müzesi	İngiltere
Dr. Naringül MARGAZİYEVA	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan
Dr. Ulanbek ALİMOV	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan

* Danışma Kurulu listesi unvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayımlanan ve alanında ulusal ve uluslararası indeksler tarafından taranan hakemli, disiplinler-arası akademik bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların, her türlü bilimsel, imlâ ve hukukî sorumlulukları yazarlarına aittir. Derginin amaç, kapsam, yayın etik ilkeleri, makale kabul süreci ve diğer tüm ayrıntılar derginin resmî web sitesinde mevcuttur (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil>).

Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences is a scientific, interdisciplinary and academic journal published by Afyon Kocatepe University Institute of Social Sciences and indexed in national and international field indexes.

All scientific, spelling and legal responsibilities of the articles published in the journal belong to the authors. Please check the Journal's website for aim and scope, ethical principles of the journal and article acceptance process and full details (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil>).

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Yer Aldığı Dizin/İndeksler:
Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences is Indexed at:

- **ACARINDEX**
- **CITEFACTOR** (*Academic Scientific Journals*)
- **DRJI** (*Directory of Research Journals Indexing*)
- **EBSCO** (*SocINDEX with Full Text - Full Text Subject Title List*)
- **EBSCO Essentials**
- **EBSCOHOST** (*SocINDEX with Full Text - Database Coverage List*)
- **EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL INDEX (ESJI)**
- **GOOGLE SCHOLAR**
- **İDEALONLINE**
- **INTERNATIONAL CITATION INDEX**
- **MLA** (*Modern Language Association*)
- **RESEARCHBIB** (*Academic Resource Index*)
- **ROOT INDEXING** (*Journal Abstracting and Indexing Service*)
- **SCIENTIFIC INDEXING SERVICES (SIS)**
- **SOBİAD** (*Sosyal Bilimler Atıf Dizini*)
- **TEİ** (*Türk Eğitim İndeksi*)
- **TÜBİTAK-ULAKBİM TR DİZİN**

Dergi Yazışma Adresi/Journal Correspondence Address:

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi

ANS Yerleşkesi, 03200/Afyonkarahisar/Türkiye

Tel: +90 272 2281255– **Belgegeçer/Fax:** +90 272 2281476

e-posta/e-mail: akusbder@aku.edu.tr

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil> - <http://www.sbd.aku.edu.tr>

ISSN: 1302-1265 | **e-ISSN:** 2149-4894

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of This Issue*

Sıra No	Unvan-Ad-Soyad Title-Name-Surname	Kurum Institution
1.	Prof. Dr. Adnan ALTUN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
2.	Prof. Dr. Başaran GENÇDOĞAN	Atatürk Üniversitesi
3.	Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA	Bursa Uludağ Üniversitesi
4.	Prof. Dr. Canan Nur KARABEY	Atatürk Üniversitesi
5.	Prof. Dr. Coşkun ARSLAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
6.	Prof. Dr. Fatih ÖZDEMİR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
7.	Prof. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR	Gümüşhane Üniversitesi
8.	Prof. Dr. Gürkan HAŞİT	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
9.	Prof. Dr. Hacer HARLAK	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
10.	Prof. Dr. Halit Turgay ÜNALAN	Anadolu Üniversitesi
11.	Prof. Dr. İbrahim Halil CANKUL	İstanbul Arel Üniversitesi
12.	Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
13.	Prof. Dr. Mehmet ERYİĞİT	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
14.	Prof. Dr. Nihat ŞİMŞEK	Gaziantep Üniversitesi
15.	Prof. Dr. Sezai BALCI	Giresun Üniversitesi
16.	Prof. Dr. Süleyman DOĞAN	Yıldız Teknik Üniversitesi
17.	Prof. Dr. Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi
18.	Doç. Dr. Ali Servet ÖNCÜ	Atatürk Üniversitesi
19.	Doç. Dr. Bora YILDIZ	İstanbul Üniversitesi
20.	Doç. Dr. Burak PİRGAİP	Hacettepe Üniversitesi
21.	Doç. Dr. Davut GÜREL	Bartın Üniversitesi
22.	Doç. Dr. Ece ÜNÜR	Haliç Üniversitesi
23.	Doç. Dr. Emine ŞENER	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
24.	Doç. Dr. Ferihan POLAT	Pamukkale Üniversitesi
25.	Doç. Dr. Feyyaz ZEREN	Yalova Üniversitesi
26.	Doç. Dr. Gencay SAATCI SAVSA	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
27.	Doç. Dr. Kadriye Eylem ÖZKAYA LASSALLE	Kırklareli Üniversitesi
28.	Doç. Dr. Kerim Kürşat ÇEVİK	Akdeniz Üniversitesi
29.	Doç. Dr. Mehmet ÖZÇALICI	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
30.	Doç. Dr. Muhammet Selim İPEK	Kafkas Üniversitesi
31.	Doç. Dr. Nazan KAYTEZ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
32.	Doç. Dr. Önder BALTACI	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
33.	Doç. Dr. Pınar DURSUN KARSLI	Afyon Kocatepe Üniversitesi
34.	Doç. Dr. Seval AKSOY KÜRÜ	Balıkesir Üniversitesi
35.	Doç. Dr. Sonnur İŞİTAN	Balıkesir Üniversitesi
36.	Doç. Dr. Tufan TURAN	Sakarya Üniversitesi
37.	Doç. Dr. Uysal YENİPİNAR	Mersin Üniversitesi
38.	Doç. Dr. Üzeyir KEMENT	Ordu Üniversitesi
39.	Doç. Dr. Yunus GÜNİNDİ	Aksaray Üniversitesi
40.	Dr. Öğr. Üyesi Abdulaziz ERTAŞ	Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi
41.	Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Çetin YİĞİT	Toros Üniversitesi
42.	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AGIR	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
43.	Dr. Öğr. Üyesi Betül Dilara ŞEKER	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
44.	Dr. Öğr. Üyesi Bilal AKKAYNAK	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
45.	Dr. Öğr. Üyesi Dilek KELEŞ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

46.	Dr. Öğr. Üyesi Duygu ONAY ÇÖKER	TED Üniversitesi
47.	Dr. Öğr. Üyesi Eylem AKDENİZ GÖKER	Altınbaş Üniversitesi
48.	Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÜNGÖRER	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
49.	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Hakan ÇETİNKAYA	Başkent Üniversitesi
50.	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÇEKİÇ	Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
51.	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DADANDI	Yozgat Bozok Üniversitesi
52.	Dr. Öğr. Üyesi Leyla ÖZGÜR POLAT	Pamukkale Üniversitesi
53.	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Enes SAĞAR	Afyon Kocatepe Üniversitesi
54.	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Bilal TOLAN	Bingöl Üniversitesi
55.	Dr. Öğr. Üyesi Nur ŞİŞMAN KİTAPCI	Marmara Üniversitesi
56.	Dr. Öğr. Üyesi Nursel AYDINTUĞ MYRVANG	Biruni Üniversitesi
57.	Dr. Öğr. Üyesi Ömer ÖZER	Anadolu Üniversitesi
58.	Dr. Öğr. Üyesi Özden GÜDÜK	Yüksek İhtisas Üniversitesi
59.	Dr. Öğr. Üyesi Seda AKTAŞ	İstanbul Esenyurt Üniversitesi

* Hakem listesi unvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

İçindekiler / Contents				
Makale Sıra No	Makale Başlığı Paper Title	Yazar(lar) Author(s)	Makale Türü Paper Type	Sayfa Page
Dil ve Edebiyat / Language and Literature				
1	Zekeriyyâ Tâmir'in El-A'dâ' Adlı Öyküsünün Türkçe Çevirisinde Deyiş Kaydırmaları / <i>Shifts of Expressions Used in the Turkish Translation of Zakaria Tamer's Al-Adâ Story</i>	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Betül GÜZELER, Doç. Dr. Zeynep ARKAN	Araştırma Research	1241-1252
Eğitim / Education				
2	Açık ve Uzaktan Öğrenenlerin 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Düzeyleri ile Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarındaki Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi / <i>Investigation of the Relationship Between 21st Century Learning Skill Levels of Open and Distance Learners and Their Levels of Engagement in Open and Distance Learning Environments</i>	Öğretmen Yusuf YILDIRIM, Doç. Dr. Hakan ALTINPULLUK	Araştırma Research	1253-1273
3	İlkokul Öğrencilerinde Problem Çözmenin Yordayıcıları Olarak Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş ile Yaşam Doyumu / <i>Emotional and Psychological Well-Being and Life Satisfaction as Predictors of Problem Solving among Primary School Students</i>	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Enes SAĞAR	Araştırma Research	1274-1288
4	Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Yapılan Doktora Tezlerinin Değerler Yönünden İncelenmesi / <i>Examining Doctoral Theses in the Field of Social Studies Education in terms of Values</i>	Öğretmen Meltem Elif ÇELİK, Doç. Dr. Selma GÜLEÇ	Araştırma Research	1289-1300
Halkla İlişkiler-İletişim / Public Relations – Communication				
5	Kitle Kaynak ve Yapay Zekâ / <i>Crowdsourcing and Artificial Intelligence</i>	Dr. Öğr. Üyesi Tülay YAZICI	Araştırma Research	1301-1313
6	Çevrimiçi Sosyal Kimliğin Göstergeleri: İstanbul Sözleşmesi Tartışmaları Üzerine Bir İçerik Analizi / <i>Indicators of</i>	Dr. Öğr. Üyesi Hacı Hasan SAF	Araştırma Research	1314-1323

	<i>Online Social Identity: A Content Analysis of the Istanbul Convention Discussions</i>			
İktisadi ve İdari Bilimler / Economics and Administrative Sciences				
7	Ürün Siparişi Termin Programının Karar Destek Sistemleriyle Planlanması / <i>Planning the Product Order Period Program with Decision Support Systems</i>	Dr. Öğr. Üyesi Berkant DULKADİR	Araştırma Research	1324- 1337
8	Sokak Sağlıklaştırma Projelerinin Gayrimenkul Değerine Etkisi: Kızılcahamam Örneği / <i>The Effect of Street Rehabilitation Projects on Real Estate Value: The Case of Kızılcahamam</i>	Doç. Dr. Yeşim TANRIVERMİŞ, Yüksek Lisans Öğrencisi Serpil Ahu DEMİRALP	Araştırma Research	1338- 1358
9	Üniversite Gençliğinin Sosyo-Kültürel Özelliklerinin Siyasal Rızaları Üzerine Etkisi / <i>The Effect of University Youth's Socio-Cultural Characteristics on Their Political Consent</i>	Dr. Öğr. Üyesi Mutlu SESLİ, Doç. Dr. Müşfika Nazan ARSLANEL	Araştırma Research	1359- 1382
10	Psikolojik Sözleşme İhlali – İşten Ayrılma Niyeti İlişkisinde Ücret Düzeyinden Duyulan Tatminin Aracılık Etkisi: Bir Alan Araştırması / <i>The Mediating Effect of Satisfaction with the Level of Wages in the Relationship between Psychological Breach of Contract and Intention to Leave Work: A Field Study</i>	Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ, Doktora Öğrencisi Surac BAYRAMOV	Araştırma Research	1383- 1399
11	İşletmelerin Pandemi Sürecindeki Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma / <i>A Qualitative Research on the Experiences of Businesses in the Pandemic Process</i>	Öğr. Gör. Rabia TATLIDİL, Araş. Gör. Sümeyye GÜNGÖR, Prof. Dr. Ramazan ERDEM	Araştırma Research	1400- 1416
12	Kariyerist Eğilimlerin İzlenim Yönetimi Taktikleri ile İlişkilerinde Karanlık Kişilik Özelliklerinin Düzenleyici Rolü / <i>The Moderating Role of Dark Personality Characteristics in the Relationship between Careerist Tendencies and Impression Management Tactics</i>	Doç. Dr. Osman USLU, Dr. Duygu TERZİ ÇOBAN	Araştırma Research	1417- 1432
13	Hekim ve Hemşirelerin Hasta Güvenliği Kültürü Algılarının Belirlenmesi:	Prof. Dr. Zekai ÖZTÜRK, Öğr. Gör. Nazmiye	Araştırma Research	1433- 1445

	Ankara'da Bir Hastane Örneği / <i>Determining Physicians and Nurses' Perceptions of Patient Safety Culture: A Sample Hospital in Ankara</i>	EKİNCİ, Öğr. Gör. Merve ÖZZEYBEK TAŞ		
14	Covid-19 Salgınının Tekstil Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performanslarına Etkilerinin TOPSIS Yöntemiyle Analizi: BİST Örneği / <i>Analysis of the Effects of the Covid-19 Outbreak on the Financial Performances of the Businesses in the Textile Sector by the TOPSIS Method: BIST Sample</i>	Dr. Öğr. Üyesi Ergin TEMEL, Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇAKIR	Araştırma Research	1446- 1466
15	Çanakkale 112 Acil Çağrı Merkezinin COVID-19 Sürecindeki Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme / <i>A Review on Applications of the 112 Emergency Call Center in Çanakkale in the COVID-19 Process</i>	Didem ÇELİK, Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAK ÇOBANOĞLU, Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN	Araştırma Research	1467- 1483
Psikoloji / Psychology				
16	Okul Çağındaki Çocukların COVID-19 Hakkındaki Düşüncelerinin Resimle İfade Edilmesi / <i>Expressing the Thoughts of School-Age Children on COVID-19 by Drawings</i>	Dr. Öğr. Üyesi Alev ÜSTÜNDAĞ	Araştırma Research	1484- 1499
17	Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması / <i>Turkish Adaptation of the Motivation for Solitude Scale</i>	Prof. Dr. Hikmet YAZICI, Doç. Dr. Fatma ALTUN KOBUL, Uzman Psikolojik Danışman Öykü ÖZYAZICI KUZUR	Araştırma Research	1500- 1511
18	Obesity, Acculturation, and Perceived Stress in Meskhetian Turk (Ahiska) Immigrants in the United States / <i>Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Ahıska Türk Göçmenlerinde Obezite, Kültürleşme ve Algılanan Stres</i>	Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TEMİRCAN	Araştırma Research	1512- 1525
Sanat – Tasarım / Art – Design				
19	Film Yapım Şirketleri Jeneriklerinin Hareketli Grafik Tasarımı Bağlamında	Araş. Gör. Dr. İbrahim Halil ÖZKİRİŞÇİ	Araştırma Research	1526- 1543

	İncelenmesi / <i>Analysis of Film Production Companies' Generics in the Context of Motion Graphics Design</i>			
Sosyoloji / Sociology				
20	Türkiye’de Aile Süreçleri, Kadınların ve Çiftlerin Eğitim Durumu: 2018 TNSA’nın Analizi / <i>Family Processes, Educational Attainment of Women and Couples in Türkiye: An Analysis of the 2018 TDHS</i>	Dr. Öğr. Üyesi Cemal Taylan ACAR	Araştırma <i>Research</i>	1544- 1556
21	3-6 Yaş Resimli Çocuk Kitaplarında Aile ve Ebeveyn Temsilleri / <i>Family and Parent Representations in 3-6-Year-Old-Children’s Picture Books</i>	Sosyal Çalışmacı Ayşe Bedia ŞAHİN, Sosyal Çalışmacı Buse ÇELİK, Sosyal Çalışmacı Melike KARADAĞ, Sosyal Çalışmacı Nurgül YEŞİLKIR, Arş. Gör. Burak ACAR, Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN	Araştırma <i>Research</i>	1557- 1572
Tarih / History				
22	Yandaşlıktan Muhalefete Volkan Gazetesi / <i>From Being Supporter to Being Opponent: Newspaper Volkan</i>	Doç. Dr. Mehmet Ali KARAMAN	Araştırma <i>Research</i>	1573- 1591
23	1935 Genel Seçimlerinde Afyonkarahisar Bağımsız Milletvekili: Berç Keresteciyan Türker / <i>The Independent Member of Parliament from Afyonkarahisar in the 1935 General Elections: Berç Keresteciyan Türker</i>	Doktora Öğrencisi Yüksel YILDIRIM	Araştırma <i>Research</i>	1592- 1605
Turizm / Tourism				
24	Otantiklik Arayışı, Yiyecek Deneyimi ve Tavsiye Etme Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Alaçatı Ot Festivali Örneği / <i>Examination of the Relationships between Search for Authenticity, Food Experience, and Intention of Recommendation: The Case</i>	Araş. Gör. Selda YORDAM, Doç. Dr. Gülizar AKKUŞ	Araştırma <i>Research</i>	1606- 1620

	<i>of Alaçatı Herb Festival</i>			
25	Aşçılık Öğrencilerinin Mesleki Beklentileri Üzerine Bir İnceleme / <i>An Investigation on Professional Expectations of Cookery Students</i>	Dr. Öğr. Üyesi Yener OĞAN	Araştırma <i>Research</i>	1621- 1632

Zekeriyyâ Tâmir'in El-A'dâ' Adlı Öyküsünün Türkçe Çevirisinde Değiş Kaydırmaları

Shifts of Expressions Used in the Turkish Translation of Zakaria Tamer's Al-Adâ Story

Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Betül GÜZELER¹, Doç. Dr. Zeynep ARKAN²

Öz

Yirminci yüzyılın ortalarına kadar dilbilimin çatısı altında incelenmiş olan çeviribilim, zaman içerisinde ayrı bir bilim dalı olarak ele alınmıştır. Çeviribilimin kuramsallaşma sürecinde dilbilim odaklı yaklaşımlar büyük bir öneme sahiptir. Dilbilimsel çeviri yaklaşımları arasında değerlendirilen Anton Popovič'in "değiş kaydırmaları", çeviri incelemesinde çevirmen tercihlerine odaklanmakta ve çeviriyi süreç olarak değerlendirmektedir. Buna ek olarak "değiş kaydırmaları" yapısal, türsel, bireysel, olumsuz ve konusal kayma olmak üzere beş grupta sınıflandırmıştır. Bu çalışmada, Arap edebiyatı yazarlarından Zekeriyyâ Tâmir'in *el-A'dâ'* adlı öyküsünün Halim Öznurhan tarafından yapılan çevirisi Popovič'in "değiş kaydırma" kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmada çeviri eserde yer alan değiş kaydırma türlerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Yorumlayıcı paradigmayı esas alan çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesine dair verilerin elde edilmesinde literatür taramasına başvurulmuş çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın odak noktasını oluşturan "değiş kaydırma" kavramı çerçevesinde bilgiler araştırılmıştır. Doküman analiziyle kaynaklardan elde edilen veriler betimleyici analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma kapsamında ulaşılan bulguların değerlendirilmesi sonucunda çevirmenin çeviride bireysel ve yapısal kaydırma tercihlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda hedef kitle ve hedef kültürün öne çıktığı ve çeviride bazı eklemelere, çıkarmalara ve cümle türünde yapılan değişikliklere yer verildiği gözlenmiştir. Çalışmanın sonucunda Arapça-Türkçe dil çifti arasında yapılan başka çeviriler üzerinden tüm değiş kaydırma türlerinin incelenmesi, yazarın diğer eserlerinin çevirisinde farklı stratejilerin ele alınması ve aynı dil ailesine mensup dillerin çevirilerindeki benzerlik ve farklılıkların "değiş kaydırma" kavramı bağlamında ortaya konması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap dili, Arap edebiyatı, Zekeriya Tamir, çeviri eleştirisi, Anton Popovic, değiş kaydırma

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Translation studies, which was studied under the roof of linguistics until the middle of the twentieth century, has been treated as a separate branch of science over time. Linguistic-oriented approaches have great importance in the process of theorization of translational science. Anton Popovič's "shift of expressions", which are evaluated among linguistic translation approaches, focuses on translator preferences in translation review and considers translation as a process. In addition, they classified "shift of expressions" into five groups: constitutive, generic, individual, negative and topical shift. In this study, the translation of the story *al-Adâ* by Zakaria Tamer, one of the authors of Arabic literature, by Halim Öznurhan was evaluated within the framework of Popovič's concept of "shift of expression". In the research, it is aimed to determine the types of "shift of expression" in the translation work. Qualitative research method was used in the study based on interpretive paradigm. In obtaining the data on the theoretical framework of the study, various sources were used by applying to the literature review. In this

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, fatma.guzeler@hbv.edu.tr

²Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, zeynep.arkan@hbv.edu.tr

Atf için (to cite): Güzeler, F. B. ve Arkan, Z. (2022). Zekeriyyâ Tâmir'in El-A'dâ' adlı öyküsünün Türkçe çevirisinde değiş kaydırmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1241-1252.

direction, information was investigated within the framework of the concept of “*shift of expression*”, which constitutes the focus of the study. The data obtained from the sources with document analysis were examined by descriptive analysis method. As a result of the evaluation of the findings reached within the scope of the research, it was determined that the translator had individual and constitutive shift preferences in the translation. In this context, it has been observed that the target audience and target culture stand out and that some additions, subtractions and changes to the sentence type are included in the translation. As a result of the study, it is recommended to examine all types of shift of expression through other translations between the Arabic-Turkish language pair, to examine different strategies in the translation of other works of the author, and to reveal the similarities and differences in translations of languages belonging to the same language family in the context of the concept of “*shift of expression*”.

Keywords: Arabic language, Arabic literature, Zakaria Tamer, translation criticism, Anton Popovic, shift of expression

Paper Type: Research

Giriş

Çeviri, farklı toplumların kültürel birikimlerini paylaşma ve birbirleriyle etkileşime girme süreçlerinde doğrudan etkili bir eylem olarak nitelendirilebilir. Çeviri hakkında ortaya koyulan düşünceler Antik Çağ'a kadar uzansa da çeviribilim disiplininin ortaya çıkışı 20. yüzyılı bulmuştur. James Holmes, 1972 tarihli *The Name and Nature of Translation Studies* başlıklı bildirisi ile çevirinin ayrı bir bilim dalı olarak ele alınmasını teşvik etmiş ve bu bilim dalının adlandırılması için “Translation Studies” terimini önermiştir. Çeviribilim çalışmalarının Türkiye’de yankı bulması ise 1980’li yıllara denk gelmektedir (Gürçağlar, 2011, s. 101-105).

Felsefe, edebiyat ve dilbilim gibi çeşitli alanların çeviriyi kendi alanlarına dahil ettiği çevirinin kuramsallaşmasını geciktiren etkenler arasındadır. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar çeviri, ağırlıklı olarak dilbilim alanında gerçekleştirilen çalışmalar altında incelenmiştir (Yücel, 2020, s.140-141).

Çeviribilimin şekillenmesiyle çeviri eleştirisinin ölçütleri tartışmalara konu olmaya başlamıştır. Zaman içerisinde dilbilimsel, işlevci, erek odaklı yaklaşımların ortaya çıkmasıyla çeviribilimin inceleme alanının genişlediği söylenebilir (Yücel, 2007, s.40).

Çeviri tercihlerini temellendirmede ve metin çözümlemelerinde dilbilimsel yaklaşımların daha nesnel görülmesi, çeviriyi dilbilim alanının inceleme konusu haline getiren nedenlerdendir. Ayrıca çeviribilimin dilbilim kavramlarıyla açıklanması yöneliminde 20. yüzyılın ilk yarısında hâkim olan pozitivist yaklaşımın etkili olduğu dile getirilebilir (Yücel, 2020, s.151-153).

1950’li yıllarda ortaya çıkan dilbilim kökenli çeviri çalışmalarına Vinay ve Darbelnet’in çeviri stratejileri öncülük etmektedir. Daha sonra bu gelişmeyi Jakobson, Catford, Koller gibi araştırmacıların eşdeğerlik merkezli çalışmaları takip etmiştir. Dilbilim odaklı yaklaşımların çeviri ile ilgili görüşlerinde “eşdeğerlik” kavramı önem taşımaktadır. Eugene Nida’nın eşdeğerlik sınıflandırması ise dilbilim odaklı yaklaşımlara kültürel açıdan değerlendirme yapmayı teklif eder (Gürçağlar, 2011, s. 113-120).

Jakobson (1959), “Çevirinin Dilbilimsel Yönleri Üzerine” adlı makalesinde, eşdeğerlik kavramını değerlendirerek, farklı iki dilde ifade edilen kelimelerin anlam yönünden birbirine eşdeğer olamayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte bu farklılığın çeviri önünde bir bariyer olmayacağını ve anlamın çeşitli şekilde aktarılabilirliğini vurgulamıştır. (Gürçağlar, 2011, s. 115).

Bu bağlamda Anton Popovič; eşdeğerlik kavramını dilsel, dizisel, biçimsel ve metinsel olmak üzere dörde ayırır. Dilsel eşdeğerlik, sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışını temsil ederken; dizisel eşdeğerlik sözdizimsel bir eşdeğerliği ifade eder. Popovič’in çeviride eşdeğerlik meselesine biçimsel eşdeğerlik penceresinden baktığı söylenebilir. Biçimsel eşdeğerlik, kaynak

metnin okur üzerinde çeşitli etkiler yaratan biçiminin erek metinde de benzer bir etki uyandıracak şekilde aktarılmasıdır. Metinsel eşdeğerlik ise hedef metnin şekil ve biçim bakımından kaynak metnin eşdeğeri olmasıdır (Yazıcı, 2005, s.85).

Eşdeğerlik kavramına farklı bir açıdan bakan ve kaydırma kavramını ilk kez dile getiren Catford (1965), “Çevirinin Dilbilimsel Bir Kuramı” başlıklı kitabında eşdeğerliğe değinerek, kaynak metnin erek metinle birebir örtüşmesini “*biçimsel denklik*” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda eğer kaynak ve erek metin arasında “*biçimsel denklik*” “bulunmuyorsa, yapılan çeviride bir kayma söz konusudur (Gürçağlar, 2011, s. 116). Catford’a göre kaydırma bu biçimsel eşdeğerlikten sapma, Baker’a göre çeviri sürecinde meydana gelen değişimler, Popovič’e göre ise orijinal metnin anlamsal özünü korumak amacıyla yapılan her türlü değişikliktir (Akdağ, 2011, s.6).

İki dil arasındaki farklılıklar ve çeviride eşdeğerlilik konusu çerçevesinde Anton Popovič (1970); *The Concept “Shift of Expression” in Translation Analysis* (Çeviri Çözümlemesinde ‘Değiş Kaydırma Kavramı’) başlıklı makalesinde “*değiş kaydırma*” olarak ifade ettiği yeni bir kavram önermiştir. Bu kavram, Popovič tarafından: “*Özgün metne göre yeni gibi görünen ya da yeni gibi görünmesi gereken yerde öyle görünmeyen her şey*” şeklinde tanımlanmaktadır. Popovič değiş kaydırma kavramına “*iki dil dizgesi arasındaki farklılıklar nedeni ile özgün metni anlamsal düzeyde korumak amacıyla başvurduğunu*” belirtmiştir. Çeviribilim alanına farklı bir bakış açısı getiren Popovič; iki metin arasındaki farklılıkların “iki dil”, “iki yazar” ve “iki yazınsal durum” kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Bu ayrımlardan dil düzeyinde olanları kaçınılmaz ve önemsiz olarak tanımlamıştır. Kaynak metnin yazarı ve erek metnin çevirmeni arasındaki ayrımlar ise çeviri esnasında yapılan kaydırmalarda belirlenebilir. Bu farklılıklar bir kayıp değil, gerçek bir kazanç olarak da değerlendirilebilir (Popovič, 1970, s.79-83). Bu bağlamda da değiş kaydırmalarını beş gruba ayırmaktadır (Yazıcı, 2005, s.86):

1. Yapısal (Bünyesel) Kayma: Dil dizgeleri arasındaki ayrımlardan kaynaklanan kaymaları ifade eder.
2. Türsel Kayma: Adından da anlaşılacağı üzere, metin türlerinin kaydırılması anlamına gelir.
3. Bireysel Kayma: Çevirmenin üslup bağlamındaki tercihlerine işaret eden kayma türüdür.
4. Olumsuz Kayma: Bu tür kaymalar yanlış anlam çıkarılmasına sebep olmaktadır.
5. Konusal Kayma: Diller arasındaki düz anlam farklılığını ifade eder.

Bu bilgiler ışığında, çeviri eleştirilerinde çevirmen tercihlerine odaklanmak, hata avcılığından kaçınmak için uygulanabilir bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Paker (2003), kaynak metinle çeviri arasındaki ayrımları “yanlış” olarak değerlendirmektense çeviriyi bir süreç olarak ele alıp ortaya çıkan ayrımları da bu bağlamda incelemeyi önerir. Anton Popovič’in “*değiş kaydırma*” kavramı da bu görüşle paralellik arz etmektedir. Nitekim Popovič’in “*değiş kaydırma*” kavramı, çevirmen tercihlerini ortaya çıkarmakta ve çeviriyi süreç olarak değerlendirmektedir (Paker, 2003, s. 154-155).

Konu kapsamında alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, Popovič’in “*değiş kaydırmaları*” bağlamında Ayşe Işık Akdağ’ın, *Oulipo Metinlerinin Türkçeye Çevirisinin Olanakları: Yazın Dizgesinde Boşluğu Doldurma Aracı Olarak Değiş Kaydırmaları* adlı makalesiyle alana katkı sağladığı görülmektedir. Akdağ, yüksek lisans tezinden hareketle hazırladığı makalesinde kaynak dil Fransızcadan erek dil Türkçeye yapılan çeviriler üzerinden inceleme gerçekleştirmiştir (Akdağ, 2011).

Arap edebiyatından yapılan çeviriler bağlamında ise Gürkan Dağbaşı’nın *Muhammed Teymûr’un Fi’l-Kitâr İsimli Kısa Öyküsünün Farklı Çevirilerinin Karşılaştırmalı Olarak*

Değerlendirilmesi adlı çalışması örnek gösterilebilir. Dağbaşı, makalesinde kaynak metnin üç farklı çevirisini Toury'nin erek odaklı kuramı bağlamında incelemiştir (Dağbaşı, 2017).

Bu çalışmanın yanı sıra Murat Demir (2018) Mahmud *Derviş'in Arapçadan Türkçeye Yapılan Şiir Çevirilerinin Yeterlilik ve Kabul Edilebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi* adlı çalışmasında aynı kuram kapsamında şiir çevirisi eleştirisi yapmıştır (Demir, 2018).

Konu bağlamında bir başka örnek ise Betül Can tarafından gerçekleştirilmiş olan "Cubrân Halil Cubrân'ın "Savtân" Adlı Şiirinin Türkçeye Yapılmış Farklı Çevirilerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi" adlı çalışmasıdır. Araştırmada eserin Türkçe 'ye yapılmış olan dört farklı çevirisi ele alınmıştır. Bu çeviriler biçimsel, dilsel, üslup ve anlam bakımından "karşılaştırmalı çözümleme yöntemi" bağlamında incelenmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında, çevirilerin eşdeğerlik bakımından karşılaştırmalı analizlerine de yer verilmiştir (Can, 2020).

Bu bilgiler ışığında alan yazın incelendiğinde, bu disiplinde yapılan çalışmalar arasında Arapça kaynak metin ile Türkçe çevirisi üzerinden Popovič'in "değiş kaydırma" kavramı çerçevesinde gerçekleştirilen bir inceleme bulunmadığı gözlenmiştir. Dolayısı ile bu kapsamda yapılan bir çalışmanın alana katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Alandaki çalışmalar arasında Arapça kaynak metin ile Türkçe çevirisi üzerinden Popovič'in "değiş kaydırma" kavramı çerçevesinde gerçekleştirilen bir inceleme bulunmaması çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, Zekeriyâ Tâmir'in *el-A'dâ'* adlı öyküsünün Halim Öznurhan tarafından yapılan Türkçe çevirisi A. Popovič'in "değiş kaydırmaları" çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın hareket noktası, çevirmen tercihlerini hata avcılığından uzak duran nesnel bir tavırla incelemektir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda cevap aradığı sorular şunlardır:

1. *el-A'dâ'* öyküsünün çevirisinde çevirmenin başvurduğu "değiş kaydırma" türleri nelerdir?
2. Kaynak dil Arapça ve hedef dil Türkçe arasındaki ayrımlar bağlamında çevirmen hangi tercihlerde bulunmuştur?

1. Yöntem

1.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma yorumlayıcı paradigmayı temel almaktadır. Yorumlayıcı paradigma, insan davranışının ya da insan tarafından ortaya konulan bir ürünün arka planında yer alan koşullara odaklanarak ürünün ya da davranışın anlamının yorumlanmasını ele alır (Göksoy, 2019, s.9). Bu bağlamda çalışmanın teorik olarak bu paradigmaya dayanması, *el-A'dâ'* adlı eserin çevirisindeki çevirmen tercihlerini "değiş kaydırmaları" çerçevesinde incelenmesinin hedefleyenmesidir.

Çalışmada başvurulan yöntem nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel verilerden yararlanarak belirlenen problem bağlamında gerçekçi bir çözüme ulaşmayı hedefleyen yorumlayıcı süreci ifade eder (Baltacı, 2019, s. 369-370). Çalışma kapsamında nitel araştırmanın çeşitli adımlarında literatür taramasına başvurulmuştur. Literatür taraması, problemin sınırlarının belirlenmesine ve problemin diğer aşamaları için kuramsal çerçeveyi oluşturmaya katkı sağlayan bir tarama modeli olarak nitelendirilebilir (Shenton, 2004, s.66). Bu bağlamda alanyazındaki çeviri incelemelerinin değerlendirilmesi ve problemin belirlenmesi için literatür taramasından yararlanılmıştır. Ayrıca kuramsal çerçevenin oluşturulup kuramla ilgili verilerin toplanması ve kuram bağlamında incelenecek eserin belirlenmesinin ardından eserle ilgili dokümanlara ulaşılması literatür taramasıyla sağlanmıştır.

1.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama tekniklerinden doküman analizine başvurulmuştur. Doküman analizi, bilimsel araştırmanın konusuyla ilgili bilgilerin yer aldığı yazılı belgelerin analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018. s.189). Çalışma kapsamında Yıldırım ve Şimşek'in doküman analizi aşamaları takip edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018. s.194-201).

1. *Dokümanlara ulaşma*: Dokümanlara ulaşma kapsamında çalışmanın odak noktasını oluşturan Anton Popovič'in "*deyiş kaydırma*" kavramı ile ilgili bilgiler araştırılmış, kurama dair bilgilerin yer aldığı bilimsel kaynaklara başvurulmuştur. Bunun yanı sıra, orijinal metni barındıran *el-A'dâ*' adlı öyküye ve Halim Öznurhan tarafından gerçekleştirilen çevirisine ulaşılmıştır.
2. *Özgünlüğünü kontrol etme*: Elde edilen dokümanların orijinalliği teyit edildikten sonra dokümanların anlaşılması aşamasına geçilmiştir.
3. *Dokümanları anlama*: Bu aşamada çeşitli kaynaklar aracılığıyla elde edilen dokümanlar karşılaştırılarak incelenmiştir.
4. *Veriyi analiz etme*: "*Deyiş kaydırmalara*" dair bilgilerin bulunduğu yayınlar veri analiz yöntemlerinden doküman analizine tabi tutulmuştur.
5. *Veriyi kullanma*: Kuram kapsamında elde edilen veriler, ilgili eserin kuramsal açıdan incelenmesine yönelik olarak kullanılmıştır. Bu aşamada kaynak metin ve hedef metin arasında karşılaştırmalı inceleme gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında başvurulmuş dokümanlar aşağıda tanıtılmıştır.

1.3. Araştırma Dokümanlarının Tanıtılması

Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan doküman, Zekeriyâ Tâmir'in ikinci baskısı 1981'de *Dâru'l Âdâb*'dan çıkan *en-Numûr fi'l-Yevmi'l-Âşir* isimli öykü derlemesinde yer alan ve on beş sayfadan oluşan *el-A'dâ*' adlı hikayedir. Erek metin olarak ise aynı öykünün Halim Öznurhan tarafından gerçekleştirilen *Düşmanlar* başlıklı Türkçe çevirisi seçilmiştir. On beş sayfadan oluşan çeviri metni, ilk baskısı 2016 yılında *Demavend Yayınları*'ndan çıkan *Onuncu Günde Kaplanlar* isimli derlemeden edinilmiştir.

Zekeriyâ Tâmir tarafından kaleme alınan *El-A'dâ*' öyküsü birbirinden bağımsız görünen yirmi altı kısa bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde sembolik anlatılar üzerinden farklı konulara eleştiriler getirilmiştir. Bir başka deyişle, birbirinden bağımsız olarak nitelendirilebilecek sahnelerin bir araya getirilmesiyle okura bütüncül bir toplumsal eleştiri sunulmuştur. Buradan hareketle *El-A'dâ*' öyküsünde az sayıda sözcükle derin anlamlara işaret eden bir anlatım biçiminin hâkim olduğu söylenebilir.

Öykünün bölümleri polislin düdüğünü çalmasıyla başlar, iki kuşun arasında geçen konuşma aracılığıyla modern şehir hayatının eleştirilmesiyle devam eder. Bir bölümde olay okulun bahçesinde oyun oynayan çocuklar arasında geçerken bir başka bölümde sözü astrolog alır. Arap-İslam kültüründe tanınmış bir komutan olan Halid bin Velid dahi bu öyküdeki kahramanlar arasında yer almaktadır. Öykünün farklı bölümlerinde karşımıza çıkan "polis, anne-çocuk, kadın-erkek, kral, yaşlı adam, sakallı adam, öğretmen-öğrenciler" gibi kahramanlar buldukları toplumun belirli bir anlayışını yansıtan tipler olarak nitelendirilebilir. Bu tipler üzerinden şehir hayatı, polislin uygulamaları, suç-adalet düzeni, toplumun kadına ve erkeğe bakış açısı, Arap dilinin durumu ve konumu, itaat-isyan gibi çeşitli konular işlenmiştir. Öykünün son bölümü ise yeryüzünün ölümünün asker postallarının sesiyle ilişkilendirilmesiyle sona erer.

Yazar Zekeriyâ Tâmir, 1931'de Şam'da dünyaya gelmiştir. Ailesinin maddi imkanlarının yetersizliği nedeniyle eğitim hayatına devam edememiş, erken yaşlarda çeşitli işlerde çalışmaya başlamıştır. Bir yandan sürekli okuyarak kendini geliştiren Tâmir'in ilk

öyküsü 1956'da yayımlanmıştır. Bir dönem Suriye Kültür Bakanlığı'nda Telif ve Tercüme Müdürü olarak görev yapmış; el-Mârife, el-Mevkifu'l-Edebî gibi çeşitli dergilerde yazarlık ve editörlük görevlerini üstlenmiştir. Ayrıca yazarlık yaptığı dergiler arasında bir çocuk dergisi olan Usame de bulunmaktadır. Nitekim yazarın 1968 itibarıyla çocuk edebiyatı alanında eserler verdiği görülmektedir. 1981 yılında Londra'da hayatına devam eden Tâmir, edebi hayatına burada devam ederek ed-Düstür, Mecelletu'n-Nâkid gibi dergilerde çalışmalarını sürdürmüştür. Kısa öykü alanında tanınmış bir yazar olan Tâmir'in başlıca öykü derlemeleri arasında: *Sahîhu'l-Cevâdi'l-Ebyad* (1960), *Rabî' fi'r-Ramâd* (1963, 1978), *er-Ra'd* (1970, 1978), *Dimaşku'l-Harâik* (1973), *en-Numûr fi'l-Yevmi'l-Âşir* (1978, 1981), *Nidâ'u Nuh* (1994), *Senedhaku* (1998), *el-Hısrım* (2000) ve *Teksîru Rukeb* (2002) yer almaktadır. Öykülerinde toplumsal meselelere ve yönetime dair eleştirilerine yer veren Zekerıyyâ Tâmir, sade ve akıcı üslubunun yanı sıra sıklıkla sembolizme başvurmuştur (Bozğöz, 2004, s.9-11).

Çevirmen Halim Öznurhan, 2014'ten bu yana Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. olarak öğretim üyeliğine devam etmektedir. Yüksek lisans eğitimini 1998 yılında *Kur'an'da Kitap* başlıklı çalışmasıyla tamamlamış, 2004 yılında ise *Hazim el-Kartacenni Arap Dili, Belagati, Şiiri ve Edebi Tenkidi Hakkındaki Görüşleri* isimli doktora teziyle alana katkı sağlamıştır. Öznurhan, gerek klasik gerekse modern Arap edebiyatına dair akademik çalışmalarının yanı sıra çeviri ile ilgilenmektedir. Yayımlanan çevirileri arasında Necip Mahfuz'dan *Savrulan Kahire* romanı; Zekerıyyâ Tâmir'den *Onuncu Günde Kaplanlar, Kül İçinde Bahar* ve *Gök Gürültüsü* isimli öykü derlemeleri yer almaktadır (Erciyes Ün., 2021).

1.4. Veri Analizi

Bu çalışmanın verileri betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analizde görüşme ve gözlem neticesinde ulaşılan bilgilerin düzenlenip yorumlanması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2018. s. 239). Bu açıdan bakıldığında çalışmada toplanan veriler “*değiş kaydırma*” kavramı ışığında düzenlenerek tasnif ve analiz edilmiştir.

Bu hedef doğrultusunda aşağıda sunulmuş olan betimsel analiz aşamaları takip edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018. s. 240):

1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Öncelikle araştırma soruları ve çalışmanın odak noktası olan “*değiş kaydırma*” kavramı temel alınarak bir çerçeve oluşturulmuştur.
2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Araştırma sorularına ve tematik çerçeveye göre elde edilen veriler düzenlenmiştir. Bu kapsamda kaynak ve hedef metin içeriğinden *değiş kaydırma* türlerine örnekler seçilmiştir.
3. Bulguların tanımlanması: Seçilen örneklerden elde edilen veriler yardımıyla ulaşılan bulgular tanımlanmıştır.
4. Bulguların yorumlanması: Sınıflandırılmış olan bulgular açıklanmış, karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve “*değiş kaydırma*” kavramı ile ilişkili olarak anlamlandırılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

1.5. Geçerlik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmaların geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması için çeşitleme, meslektaş değerlendirmesi ve denetim izi gibi çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır (Creswell ve Miller, 2000, s.127). Bu yöntemlerden biri olan veri çeşitlemesi; araştırmanın çeşitli veri kaynaklarıyla desteklenerek gerçekleştirilmesidir (Başkale, 2016, s.25). Bu bağlamda bu çalışmanın inandırıcılığını arttırmak için veri çeşitlemesi hedefiyle alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. İnandırıcılık ile ilgili olarak araştırmada nitel yöntem kullanılmış ve yöntem süreçleri konusunda bir alan uzmanının görüşleri alınmıştır. Ayrıca araştırmacıların çalışma kapsamındaki rolü sadece veri toplama süreciyle sınırlıdır. Araştırmanın aktarılabilirliğini

sağlamak amacıyla başvurulan yöntem ve süreçlerin aşamaları detaylı olarak ifade edilmiştir. Güvenilebilirlik ile ilgili olarak “*deyiş kaydırma*” kavramı bağlamında kaynak metin ve erek metin karşılaştırmalarını içeren çeşitli örnekler dikkatle seçilmiştir. Tercih edilen örnekler tarafsız bir şekilde sunulmuş ve analiz edilmiştir. Bulguların yorumlanmasında ayrıntılı bir aktarım hedeflenmiştir. Son olarak geçerlik kapsamında çalışmanın onaylanabilirliğini artırmak için elde edilen verilen ve ortaya konan analiz ve yorumlar alandan bir uzman görüşüne sunulmuştur. Bu aşamanın ardından sunulan geribildirimlere göre gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde *el-A'dâ* adlı öykünün çevirisinde çevirmenin başvurduğu “*deyiş kaydırma*” türleri ile kaynak ve hedef dil arasındaki ayrımlarda çevirmenin tercihleri çerçevesinde elde edilen bulgular yer almaktadır.

Popoviç’in “*deyiş kaydırmaları*” kavramı bağlamında yapılan karşılaştırmalı inceleme sonucunda: *el-A'dâ* adlı öykünün çevirisinde çevirmen Halim Öznurhan’ın *bireysel kaydırma* ve *yapısal kaydırma* olarak nitelendirilebilecek deyiş kaydırmalara başvurduğu gözlenmiştir. Kaynak dil ve hedef dil arasındaki ayrımlar noktasında ise çevirmenin *yapısal kaydırma* kapsamında değerlendirilebilecek tercihlerde bulunduğu dile getirilebilir. Bu bağlamda elde edilen bulgular, “KM (Kaynak Metin)” ve “EM (Erek Metin)” kısaltmalarıyla tabloların ilgili satırlarında verilmiştir.

2.1. Bireysel Kaydırma

Çalışma kapsamında yapılan karşılaştırmalı inceleme sonucunda çevirmenin *el-A'dâ* isimli öykünün çevirisinde üslup tercihleriyle ilişkili olarak bireysel kaydırmalara başvurduğu öne çıkmaktadır. Örnek 1:

KM (Tâmir, 1981, s.5) "لم يبق لنا سوى سماء الأقفاص"
EM “- Bize *kafeslerden* başka yer kalmadı” (Öznurhan, 2016, s.5).

Kaynak metinde yer alan “*سماء الأقفاص*” ifadesinin çevirisinde “gök, gökyüzü” anlamlarına gelen “*سماء*” sözcüğünün çıkarıldığı görülmektedir. Çevirmenin anlatımda akıcılık sağlamak amacıyla yaptığı düşünülen bu çıkarma tercihi bireysel kaydırma kapsamında değerlendirilebilir. Örnek 2:

KM (Tâmir, 1981, s.6) "هذا الزمان آخر زمان"
EM “- Dünyanın sonu yaklaştı” (Öznurhan, 2016, s.5).

Erek metinde geçen “Dünyanın sonu yaklaştı.” ifadesinin birebir karşılığı kaynak metinde yer almamaktadır. Çevirmenin yaratıcılığa başvurarak erek dilin günlük kullanımıyla uyumlu bir ifade oluşturması, çevirmenin üslup tercihlerinden kaynaklanan bireysel kaydırmalara örnek gösterilebilir. Örnek 3:

KM "فانقضّ الأولاد على مخترع الطائرات، وراحوا يصفعونه ويلكمونه ويركلونه بينما كان يصرخ معولا مستغيثا ."
(Tâmir, 1981, s.7) “

EM “Çocuklar *uçak mucidi olduğunu söyleyen çocuğun* üzerine çullandılar. Çocuğu, o yardım çığlıkları atarken, tekmelemeye, tokatlamaya, yumruklamaya başladılar” (Öznurhan, 2016, s.7).

Kaynak metinde “*مخترع الطائرات*” olarak geçen ve “uçakların mucidi” anlamına gelen ifade, erek metinde “uçak mucidi olduğunu söyleyen çocuk” şeklinde yer almaktadır. Çevirmenin bağlamdan hareketle açıklamaya yer verdiği bu ekleme, bireysel kaydırma olarak

değerlendirilebilir. Ayrıca bu tercihin erek okur kitlesini göz önünde bulunduran bir tercih olduğu dile getirilebilir. Örnek 4:

KM ... وتنادوا إلى التضحية بالنفس والنفيس لدرء ذلك الخطر البشع" (Tâmir, 1981, s.8).

EM "... ve bu çirkin tehlikeyi bertaraf etmek için *canlarını ve mallarını* feda edeceklerini açıkladılar" (Öznurhan, 2016, s.7).

Kaynak metinde geçen "النفس والنفيس" sözcüklerinin erek metinde "canlarını ve mallarını" şeklinde aktarılmasıyla çevirmenin "النفيس" sözcüğünün birebir anlamını tercih etmediği ve ilgili sözcüklere hem çoğul eki (-lar) hem de iyelik eki (-n) eklediği görülmektedir. Çevirmenin erek dildeki yaygın kullanımı önceleyen bu kişisel tercihi bireysel kaydırmalara örnek olarak gösterilebilir. Örnek 5:

KM مذيع: ' ما اسمك يا أخ؟ ' (Tâmir, 1981, s.10)

EM "Spiker: Adımız nedir *beyefendi*?" (Öznurhan, 2016, s.10)

Kaynak metinde hitap sözcüğü olarak kullanılan ve birebir karşılığı "kardeş" olan "أخ" sözcüğü erek metinde "beyefendi" ifadesiyle karşılanmıştır. Çevirmen tarafından erek dilde bir kişiye hitap ederken saygı belirtmek için kullanılan "beyefendi" ifadesini tercih edilmesi, çevirmenin üslup tercihi olması bakımından bireysel kaydırma sınıfına dahil edilebilir. Örnek 6:

KM فهل تريد يا سيدي الشرطي إخلاصا للوطن أكثر من إخلاصنا" (Tâmir, 1981, s.12)

EM "Sayın polis, ülkeye bizden daha fazla bağlı kimse *bulamazsın*" (Öznurhan, 2016, s.12).

Kaynak metinde "هل" soru harfiyle oluşturulmuş olan soru cümlesinin erek metinde olumsuz cümle şeklinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca "istiyorsun/istersin" anlamına gelen "تريد" fiilinin çevirisinde "bulamazsın" ifadesinin kullanılmasıyla erek dilin mübalağalı anlatım biçimiyle uyumlu bir tercihte bulunduğu dile getirilebilir. Bu bağlamda gerek çevirmenin sözcük tercihi gerekse cümle türünde yaptığı değişiklik bireysel kaydırma kapsamında değerlendirilebilir. Örnek 7:

KM نحن المخلوقات البشرية الرثة التي تقطن في الأزقة الضيقة المظلمة، نطالب بما يلي:"

(Tâmir, 1981, s.13)

EM "Bizler, dar, karanlık bir boğazda yaşayan *bitkin yaratıklar* olarak şunları talep ediyoruz" (Öznurhan, 2016, s.13):

Kaynak metinde geçen "المخلوقات البشرية الرثة" ifadesinin çevirisinde "beşerî, insani" anlamlarına gelen "البشرية" sözcüğünün çıkarıldığı görülmektedir. Ayrıca ilgili ifadede yer alan ve Türkçe karşılığı "yıpranmış, eski" sözcükleriyle verilen "الرثة" sıfatı, erek dilde insana dair nitelermelerde kullanılan "bitkin" sözcüğüyle aktarılmıştır. Örnek özelinde çevirmenin yaptığı çıkarma ve sözcük tercihi bireysel kaydırma olarak değerlendirilebilir.

2.2. Yapısal Kaydırma

Çevirmenin çeviri sırasında başvurduğu bir diğer kaydırma türünün ise yapısal kaydırma olduğu tespit edilmiştir. Kaynak dil ve erek dil dizgeleri arasındaki ayrımların söz konusu olduğu durumlarda çevirmenin yapısal kaydırma olarak değerlendirilebilecek tercihlerde bulunduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca kültürel farklardan kaynaklanan kaydırmalar da yapısal kaydırma kapsamında değerlendirilmiştir. Örnek 1:

KM ... إنماتبادلا النظرات الوجلة الحائرة، وقال أحدهما للآخر: ' أين نظير؟ ' (Tâmir, 1981, s.5).

EM "Yalnızca şaşkın, ürkek gözlerle *birbirlerine baktılar*. Biri diğerine:

- Nereye uçuyoruz?" (Öznurhan, 2016, s.5)

Kaynak metinde geçen “تبادلا النظرات” söz öbeğinde yer alan “تبادل” fiilinin Türkçe karşılıkları “değiş tokuş etmek, karşılıklı yapmak, karşılıklı alıp vermek” şeklindedir. Bu fiilin erek metinde ifadenin devamında bulunan ve “bakışlar” anlamına gelen “النظرات” sözcüğünün anlamını kapsayacak biçimde “birbirlerine baktılar” ifadesiyle kaydırıldığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu fiil, kaynak metinde tesniye (ikil) sıygası ile yer almakta ve eylemin iki kişi tarafından yapıldığını ifade etmektedir. Ancak erek dilde bu sıyganın karşılığı olan bir ifade biçimi bulunmamasından dolayı çevirmenin yapısal kaydırmaya başvurarak fiile çoğul eki (-lar) getirdiği söylenebilir. Örnek 2:

KM (Tâmir, 1981, s.8). "... فنحن أحفاد حاتم الطائي"

EM "... biz *Hatem et-Tâî**'nin torunlarıyız (Öznurhan, 2016, s.8).

*Hatem et-Tâî (ö. 605): İslam öncesi dönemde cömertliğiyle meşhur şair ve kabile lideri. (Ç.N.)”

Kaynak kültürde önemli bir yeri olan ancak erek kültür tarafından tanınmama ihtimali söz konusu olan tarihi kişilerin metin boyunca çevirmen dipnotları aracılığıyla tanıtıldığı görülmektedir. Çevirmenin kaynak ve erek kültür arasındaki ayrımından kaynaklanan dipnot kullanımını tercihi yapısal kaydırmalar kapsamında değerlendirilebilir. Örnek 3:

KM (Tâmir, 1981, s.8)... "وشتان بين ما يملكون وما نملك"

EM “Bizim sahip olduklarımızla onların sahip oldukları *arasında dağlar kadar fark var*” (Öznurhan, 2016, s.8).

Erek dilde tam karşılığı bulunmayan “شتان” isim fiili, “بين (arasında)” zarfı ile birlikte “iki şey arasındaki farkın ya da uzaklığın fazlalığı”nı ifade etmektedir. İlgili ifadenin çevirisinde çevirmenin erek kültürde yaygın olarak kullanılan “arasında dağlar kadar fark var” deyimini kullanması yapısal kaydırmalara örnek olarak gösterilebilir. Örnek 4:

KM (Tâmir, 1981, s.9) "لم يكذب المعلم، ونحن العاملين في الإذاعة والتلفزيون والصحف خير من التكلم"

EM “Öğretmen yalan söylemiyordu. Radyo, televizyon ve gazetelerde çalışan bizler *çok iyi konuşuyoruz*” (Öznurhan, 2016, s.9).

Kaynak metinde geçen “خير من التكلم” ifadesinin çevirisinde dil dizgelerinin farklılığından kaynaklı bazı değişiklikler görülmektedir. Çevirmenin bu ifadeyi “çok iyi konuşuyoruz” şeklinde aktararak eklemeye başvurması ve kaynak metinde mastar olarak yer alan “التكلم (konuşmak)” sözcüğünün türünü değiştirerek fiile yer vermesi yapısal kaydırmalar kapsamında değerlendirilebilir. Örnek 5:

KM (Tâmir, 1981, s.11) "الأذنان تسمعان الأوامر الرسمية والخطب السياسية"

EM “- *Kulaklar resmî emirleri ve politik söylevleri dinlerler*” (Öznurhan, 2016, s.11).

Kaynak metinde tesniye (ikil) çekimiyle yer alan ve iki kulağa delalet eden “الأذنان” sözcüğü ve yine iki kulağa nispetle ikil sıygada gelmiş olan “تسمعان” fiilinin çevirisinde erek dildeki çoğul ekinin (-ler/-lar) kullanıldığı görülmektedir. Dil dizgeleri arasındaki farktan kaynaklanan bu kaydırma tercihi yapısal kaydırma sınıfına dahil edilebilir. Örnek 6:

KM (Tâmir, 1981, s.15-16)... "لم يهزمننا الأعداء في الحرب إلا لأننا ابتعدنا عن ديننا الحنيف"

EM “- Savaşta düşmanlarımızı yenemememiz, sadece dosdoğru dinimizden uzaklaşmamız *nedeniyledir*” (Öznurhan, 2016, s.15).

Kaynak metin “لم” olumsuzluk edatıyla “لا” istisnâ edatının bir arada kullanılmasıyla “Tam Menfi İstisnâ” şeklinde kaleme alınmıştır. Bu cümle yapısının birebir aktarımında erek dilde akıcılığın sağlanamaması durumu göz önünde bulundurulduğunda çevirmenin bu cümleyi olumlu neden-sonuç cümlesi şeklinde aktarması yapısal kaydırmalara örnek verilebilir. Örnek 7:

KM

(Tâmir, 1981, s.16) "إياك والكنب"

EM “- Sakın yalan söyleme” (Öznurhan, 2016, s.16).

Kaynak dilde bir kimseyi olumsuz bir durumdan sakındırmak amacıyla kullanılan tahzîr üslubuyla kurulmuş olan “إياك والكنب” ifadesi, birebir aktarıldığında hedef dilde anlamlı bir yapı oluşmamaktadır. Dilsel ayrımlardan kaynaklanan bu durum karşısında çevirmenin erek dilin ifade biçimiyle uyumlu bir şekilde “sakın” ve “söyleme” ifadelerini eklemesi yapısal kaydırmalar kapsamında ele alınabilir.

Tartışma

Elde edilen bulgular sonucunda çevirmen Halim Öznurhan'ın çevirisi sırasında başvurduğu “değiş kaydırma” türleri, bireysel kaydırma ve yapısal kaydırma olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında türsel kaydırma, olumsuz kaydırma ve konusal kaydırma çerçevesinde değerlendirilebilecek tercihlere rastlanmamıştır.

Çevirmenin kişisel üslup tercihlerini ifade eden bireysel kaydırmalar (Akdağ, 2011, s.6) bağlamında Öznurhan'ın hedef kitleyi, hedef kültürü ve hedef kültürün yazın geleneğini göz önünde bulundurduğu söylenebilir. Buradan hareketle, çevirmenin erek kültürün dil kullanımıyla uyumlu ifadeler tercih edip erek kültürde yaygın bir biçimde kullanılan deyimlere yer vermesi bireysel kaydırmalar kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca eklemeler, çıkarmalar ve cümle türünde yapılan değişiklikler şeklinde karşımıza çıkan bireysel kaydırma örneklerine rastlanmıştır.

Kaynak dil Arapça ve erek dil Türkçe arasındaki ayrımlar noktasındaki çevirmen tercihleri ise yapısal kaydırma kapsamında değerlendirilmiştir. Kaçınılmaz olarak nitelendirilen yapısal kaydırmalar sese dayalı, anlamsal ya da kültürel farklılıklardan kaynaklanabilir.³ Bu bağlamda kaynak kültürde bir yeri olmasına karşın erek kültürde karşılığı bulunmayan ifadelerde çevirmenin ekleme, çıkarma, sözcük ve cümle türü değişikliği tercihleriyle yapısal kaydırmalara yer verdiği söylenebilir. Tüm bunların yanı sıra çevirmenin dipnotlar aracılığıyla kaynak kültürde tanınan tarihi kişiliklere dair bilgiler vermesi yapısal kaydırma kapsamında ele alınmıştır.

Bu çalışmada Zekeriyâ Tâmir tarafından kaleme alınmış olan *el-A'dâ'* adlı öykünün Türkçe çevirisinde çevirmen Halim Öznurhan'ın başvurduğu “değiş kaydırma” türlerinin tespit edilmesi hedeflenmiş ve araştırma ilgili öykü ve Halim Öznurhan'ın çevirisi ile sınırlı tutulmuştur. Böylelikle tutarlılığın sağlanması amaçlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma kapsamında Zekeriyâ Tâmir'in *el-A'dâ'* isimli öyküsünün Halim Öznurhan tarafından gerçekleştirilen Türkçe çevirisi, “değiş kaydırmaları” kavramı ışığında incelenmiş ve “bireysel kaydırma” ve “yapısal kaydırma” olmak üzere iki tür değiş kaydırması tespit edilmiştir. Çevirmenin ekleme, çıkarma, sözcük ve cümle türü değişikliği, dipnot kullanımı gibi tercihleri bu bağlamda ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada çevirmenin erek kültürde yaygın biçimde kullanılan deyim ve deyişleri tercih ettiği kaydırmalara örnek olarak gösterilmiştir.

³ Hilka Pekkanen, “The Duet of the Author and The Translator: Looking at Style through Shifts”, *New Voices in Translation Studies* 3 (Ocak, 2007), - akt. Akdağ, “Oulipo Metinlerinin Türkçeye Çevirisinin Olanakları: Yazın Dizgesinde Boşluğu Doldurma Aracı Olarak Değiş Kaydırmaları”, -.

Çevirmenin kaynak dil ve hedef dil arasındaki ayrımlar hususunda yapısal kaydırma kapsamında değerlendirilebilecek tercihlerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra kaynak ve hedef metnin dil kullanımında ortaya çıkan kültürel farklılıkların çevirideki yansımaları da yapısal kaydırmalar kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında araştırmacılara şu öneriler sunulabilir:

- Çalışma kapsamında Zekeriyâ Tâmir'in *el-A'dâ* isimli öyküsü ele alınmıştır. Yazarın diğer eserleri arasından Türkçeye ya da farklı dillere yapılan çeviriler Popovič'in "*deyiş kaydırma*" kavramı bağlamında değerlendirilebilir.
- Çalışmada yer verilen *el-A'dâ* isimli öykü diğer çeviri stratejileri kapsamında incelenebilir.
- Araştırmada Anton Popovič'in "*deyiş kaydırma*" türleri Arapçadan Türkçeye çevirisi yapılan bir öykü üzerinden örneklendirilmiştir. Bununla birlikte incelenen *el-A'dâ* isimli öykünün çevirisi tüm deyiş kaydırma türlerini içermemektedir. Dolayısı ile araştırmada konusal, türsel ve olumsuz kaydırmalar örneklendirilememiştir. Bu bilgi ışığında Arapça-Türkçe dil çifti arasında yapılan başka çeviriler üzerinden tüm deyiş kaydırma türleri araştırılabilir ve bütün türlerin örneklendirildiği çalışmalar sunulabilir.
- Bu çalışma kapsamında farklı dil ailelerine mensup olan iki dilde yazılmış metinler "*deyiş kaydırma*" kavramı bağlamında değerlendirilmiştir. Buradan hareketle aynı dil ailesine mensup diller arasındaki ayrımların çevirideki yansımalarının ortaya konduğu araştırmalar aracılığıyla bu diller arasındaki benzerlikler ve farklılıklar değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akdağ, A. I. (2011). Oulipo metinlerinin Türkçeye çevirisinin olanakları: yazın dizgesinde boşluğu doldurma aracı olarak deyiş kaydırmaları. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi* 2 (3), 1-21.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 9 (1), 23-28.
- Bozgöz, F. (2004). Zekeriyâ tâmir ve edebi dünyası. (*Onuncu Günde Kaplanlar*. mlf. Zekeriyâ Tâmir. Çev. Faruk Bozgöz.) Ankara: Araştırma Yayınları.
- Can, B. (2020). *Cubrân Halil Cubrân'ın "Savtân" adlı şiirinin Türkçeye yapılmış farklı çevirilerinin karşılaştırmalı bir analizi*. Uluslararası FSMVÜ Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi. Fatih Sultam Mehmet Üniversitesi. İstanbul.
- Creswell, J. W. ve Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice* 39(3), 127.
- Dağbaşı, G. (2017). Muhammed Teymûr'un Fî'l-Kitâr İsimli Kısa Öyküsünün Farklı Çevirilerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10(2), 1409-1424. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.296620>
- Demir, M. (2018). Mahmud Derviş'in Arapça'dan Türkçe'ye yapılan şiir çevirilerinin yeterlilik ve kabul edilebilirlik bağlamında değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies* 13(20), 331-370. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13999>

- Erciyes Üniversitesi (2021). Erciyes Üniversitesi akademik veri yönetim sistemi. “Prof. Dr. Halim Öznurhan”. Erişim 29 Eylül 2021. <https://avesis.erciyes.edu.tr/hoznurhan>
- Göksoy, S. (2019). Paradigma ve paradigmlar. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi* 1(1), 1-15.
- Gürçağlar, Ş.T. (2011). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Paker, S. (2003). Çeviride ‘Yanlış/Doğru’ sorunu ve şiir çevirisinin değerlendirilmesi. *Çeviri Seçkisi I*. (haz.) Mehmet Rifat. 153-164. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Popovič, A. (1970). The concept ‘shift of expression’ in translation analysis. *The Nature of Translation*. ed. James Holmes. 78-87. Mouton: Slovak Academy of Sciences.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information* 22(2), 63-75.
- Tâmir, Z. (1981). *en-Numûr fi'l-Yevmi'l-Âşir*. 2. Basım, Beyrut: Dâru'l Âdâb.
- Tamir, Z. (2016). *Onuncu Günde Kaplanlar* (H. Öznurhan, Çev.) İstanbul: Demavend Yayınları.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilim Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual.
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 11. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, F. (2007). Çeviri eleştirisi neyi eleştirir?. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(12), 39-58.
- Yücel, F. (2020). *Çevirinin Tarihi*. 2. Basım. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Açık ve Uzaktan Öğrenenlerin 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Düzeyleri ile Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarındaki Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Investigation of the Relationship Between 21st Century Learning Skill Levels of Open and Distance Learners and Their Levels of Engagement in Open and Distance Learning Environments

Öğretmen Yusuf YILDIRIM¹, Doç. Dr. Hakan ALTINPULLUK²

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılık düzeyleri ile 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Araştırma modeli olarak ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören 4629 öğrenene seçkisiz örnekleme ile ulaşılarak veri toplama araçları Açıköğretim Fakültesi Öğrenci Bilgi Sistemine yüklenmiştir. Gönüllü olarak çalışmaya katılmak isteyen 2784 öğrenenden “21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri” ve “Açık ve Uzaktan Öğrenme Ortamlarında Öğrenci Bağlılığı” ölçekleri kullanılarak veriler toplanmıştır. Verilerin analizi SPSS 22 ve JASP paket programları ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılan öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılık düzeylerinin ve 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin orta düzeyin üzerinde oldukları, 21. yüzyıl öğrenme becerilerine sahip oldukları, açık ve uzaktan eğitim ortamlarına bağlılık gösterdikleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrenenlerin yaşlarına, cinsiyetlerine ve mezun oldukları öğrenim seviyelerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrenenlerin cinsiyetlerine ve mezun oldukları öğrenim seviyelerine açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılıkları arasında da istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılık düzeyleri ile 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarına bağlılıklarını artırmaları için 21. yüzyıl öğrenme becerilerini geliştirmeleri gerekliliği ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 21. yüzyıl öğrenme becerileri, açık ve uzaktan eğitim ortamları, açık ve uzaktan öğrenenler, açıköğretim fakültesi, öğrenci bağlılığı

Makale Türü: Araştırma

Abstract

This study aims to determine whether there is any relationship between students' engagement levels in open and distance learning environments and 21st-century learning skills levels. A correlational survey model was used as the research model. 4629 students studying at the Anadolu University Open Education Faculty in the 2020-2021 academic year were reached through a random sampling method, and data collection tools were uploaded to the Open Education Faculty Student Information System. "21st Century Learning Skills" and "Student Engagement in Open and Distance Learning Environments" scales were

*Bu çalışma, Doç. Dr. Hakan ALTINPULLUK danışmanlığında Yusuf YILDIRIM tarafından yazılan “Açık ve Uzaktan Öğrenenlerin 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Düzeyleri ile Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarındaki Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Eskişehir Tepebaşı Şehit Mutlu Yıldırım Ortaokulu, bilgikasifi@gmail.com

²Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, hakanaltinpulluk@anadolu.edu.tr

Atf için (to cite): Yıldırım, Y. ve Altinpulluk, H. (2022). Açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1253-1273.

used to collect data from the 2784 students who volunteered to participate in the study. The data were analyzed with SPSS 22 and JASP package programs. According to the results obtained from the research findings, it was determined that the engagement levels of the students participating in the research in open and distance learning environments and their 21st-century learning skills levels were above the medium level, they had 21st-century learning skills, and they showed engagement to open and distance learning environments. It was determined that there were statistically significant differences between the 21st-century learning skills of the students participating in the study depending on their age, gender, and education level. It was also determined that there were statistically significant differences between the student engagement levels in open and distance learning environments depending on the gender and educational status of the students participating in the study. It was determined that there was a moderately significant and positive relationship between the engagement levels of the students participating in the study in open and distance learning environments and their 21st-century learning skills levels. According to the results obtained from the research findings, it has been revealed that learners need to improve their 21st-century learning skills in order to increase their engagement to open and distance learning environments.

Keywords: 21st-century learning skills, open and distance learning environments, open and distance learners, open education faculty, student engagement

Paper Type: Research

Giriş

Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarına dönemin en güncel teknolojilerinin uyarlanması ile gerçekleşen değişimler, açık ve uzaktan öğrenenlerden beklenen beceri ve özelliklerinin de değişmesini sağlamıştır (Altınpulluk, 2018). Cansoy (2018), alanyazında yaptığı incelemeler sonucunda birçok bilimsel çalışma ve raporda, bireylerin 21. yüzyılda öğrenim ve iş yaşamlarında başarılı olabilmeleri için sahip olmaları gereken becerilere yer verildiğini belirtmiştir. Wagner (2008), bireylerin küresel ve rekabetçi iş yaşamında başarılı olabilmesi için bazı becerilere sahip olmaları gerektiğini, sahip oldukları bu beceriler sayesinde diğer bireylerle rekabet edebileceklerini ifade etmişlerdir.

Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenen bağlılığının önemli olduğuna yönelik araştırma bulguları çeşitli çalışmalarda yer almaktadır (Ergün ve Kurnaz, 2017; Topal, İstanbullu ve Akgün, 2020). Hu ve Li (2017), geleneksel yüz yüze sınıflarda ve çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrenme öğretme yöntem ve tekniklerinin farklılaşmasına rağmen öğrenme bağlılığının ve aktif katılımın her ikisi için de ortak paydayı oluşturduğunu belirtmektedir. Dewan, Murshed ve Lin'e (2019) göre, açık ve uzaktan öğrenmede en önemli konulardan biri, öğrencilerin öğrenme faaliyetlerine katılımını ve bağlılığını artırmaktır. Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenenlerin deneyimini geliştirmek ve kişiselleştirilmiş ortam tasarımı yapabilmek için farklı bağlılık türlerinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır (Dewan, Murshed ve Lin, 2019). Bosch (2016), bağlılık kavramını duygusal, davranışsal ve bilişsel boyutlarda incelemektedir. Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında kendinden beklenen becerileri sergileyemeyen, kendini sosyal olarak yalıtılmış hissedilen öğrenen, dersten kopma, derste verilen görev ve tartışmalara katılmama davranışı gösterebilmektedir (Trowler, 2010). Öğrenenlerin çevrimiçi öğrenme ortamlarına ve bu ortamlarda dahil olduğu gruplara güçlü bir bağlılık geliştirdiğinde, derse daha fazla katılım gösterdikleri belirlenmiştir (İlgaz ve Aşkar, 2009). Derse aktif katılarak öğrenmeye güdülenmiş, ders içinde kendine verilmiş görev ve etkinlikleri yerine getirirken karşılaştığı problemleri çözen, bilgiyi araştıran, elde ettiği bilgiyi analiz edebilen öğrenenlerin bağlılık düzeylerinin daha yüksek olduğuna yönelik araştırma bulguları bulunmaktadır (Kuh, 2009).

Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında hedeflenen öğrenme kazanımlarının oluşmasında, derslerin tamamlanmasında, akademik başarının sağlanabilmesinde öğrenci bağlılığı düzeylerinin (Dadandı, 2018; Ergün ve Kurnaz, 2017; Günüş, 2013; Junco, 2012; Junco, Heiberger ve Loken, 2011; Kokoç, 2019; Sel, 2018) ve 21. yüzyıl öğrenme becerilerinin

(Gülen, 2013; İpekşen, 2019; Kıyasoğlu, 2019; Orhan Göksün, 2016; Peker, 2019; Soysal, 2019; Şahin, 2010) önemli olduğuna ilişkin çok sayıda araştırma bulunmaktadır.

21. yüzyıl öğrenme becerileri terimi, eğitim ve iş dünyasının kurumsal paydaşları tarafından bireylerin eğitim ve iş yaşamlarında başarılı olabilmeleri için sahip olmaları gereken bilgi, beceri, yetenek, çalışma alışkanlığı, öğrenme eğilimleri ve karakter özellikleri olarak tanımlanmakta ve kabul edilmektedir (Yıldırım, 2021). Öğrenci bağlılığı terimi, öğrenenlerin istenen öğrenme kazanımlarına sahip olabilmeleri için öğrenme süreçleri boyunca etkinliklere katılmaları, ders görevi olarak kendilerine verilen görevleri yerine getirmeleri için harcadıkları çaba ve zaman, bu sürecin sonunda kazandıkları öğrenme deneyimlerinin kalitesi olarak tanımlanabilir (Yıldırım, 2021). Öğrenci bağlılığı tanımından yola çıkarak açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenci bağlılığı terimini, öğrenenlerin kendilerinden beklenen öğrenme kazanımlarını elde edebilmeleri için açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında kendileri için hazırlanmış etkinliklerine katılarak verilen görevleri yerine getirmeleri için harcadıkları çaba ve zaman sonucu kazandıkları deneyimlerin kalitesi olarak yeniden tanımlayabiliriz (Crowder, Antoniadou ve Stewart, 2019; Kokoç, 2019; Morgan-Thomas ve Dudau, 2019; Sun ve Rueda, 2012).

Alanyazında paylaşılan araştırma bulgularından yola çıkarak, açık ve uzaktan öğrenenlerin karşılaştığı güçlüklerle rağmen dersten kopmayarak derste verilen görev ve etkinlikleri yerine getirmeye devam edebilmelerinde 21. yüzyıl öğrenme becerilerinin ve öğrenci bağlılığının önemli olduğu görülebilmektedir. Web of Science veri tabanında Sosyal Bilimler Atıf Dizininde, 2010-2019 yılları arasında yapılan araştırma sonucunda, 21. yüzyıl becerileri kapsamında 52 (Altınpulluk ve Yıldırım, 2021), öğrenci bağlılıkları kapsamında 80 makale çalışması (Yıldırım ve Altınpulluk, 2022), 2020-2021 yılları arasında yapılan araştırmalar sonucunda ise, 21. yüzyıl becerileri kapsamında 25, öğrenci bağlılıkları kapsamında 168 makale çalışması bulunmaktadır. Ulusal Tez Merkezi arşivinde yapılan araştırma sonucunda, 2010-2021 yılları arasında 21. yüzyıl öğrenme becerileri kapsamında 13, çevrimiçi öğrenme ortamında öğrenci bağlılığı kapsamında 6 tez çalışması yer almaktadır. DERGİPARK arşivinde yapılan araştırma sonucunda, 2010-2021 yılları arasında 21. yüzyıl öğrenme becerileri kapsamında 15, çevrimiçi öğrenme ortamında öğrenci bağlılığı kapsamında 4 makale çalışması bulunmaktadır.

21. yüzyıl öğrenme becerileri ve öğrenci bağlılıkları ile ilgili ayrı ayrı çalışmalar mevcut olmasına rağmen ikisi arasındaki ilişki olup olmadığıyla ilgili araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmada 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve açık uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenci bağlılıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve açık uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenci bağlılıkları arasındaki ilişkiler araştırmanın temel merak konusunu oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı; açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılık düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır.

1. Yöntem

Bu çalışmada, araştırma modeli olarak ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. Bu araştırma kapsamında, “Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu”na başvuru yapılmış olup, 03.06.2020 Evrak Kayıt Tarihli ve 22440 Protokol No’lu “Olumlu” Karar Belgesi alınmıştır.

1.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören öğrenenler oluşturmaktadır. Araştırmanın ilişkisel tarama modelinde desenlenmesi, evrenin tamamına ulaşılabilir olmaması sebebiyle araştırmanın, seçkisiz (basit rastlantısal) örneklem üzerinden veri toplama yoluna gidilmiştir. Veri toplama aracı Açıköğretim Fakültesi sistemine yüklenmiş, araştırma hakkında bilgi

verilerek veri toplama aracı 4629 öğrenene ulaştırılmıştır. Bilgilendirme sonucunda gönüllü olarak çalışmaya katılan 2784 öğrenenden veri toplanmıştır.

1.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama araçları olarak, araştırmacının kendisi tarafından oluşturulan değişkenlerin yer aldığı “Kişisel Bilgi Formu”; açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerini tespit edebilmek amacıyla Orhan Göksün’ün (2016) geliştirdiği “21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeği”; açık ve uzaktan öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılık düzeylerini tespit edebilmek amacıyla Ergün ve Usluel’in (2015) geliştirdiği “Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Ölçeği” kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan “21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeği” beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek, 17 madde bilişsel beceriler, 6 madde otonom beceriler, 6 madde iş birliği ve esneklik becerileri ve 2 madde yenilikçilik becerileri olmak üzere dört faktörde toplam 31 maddeden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan “Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarındaki öğrenci bağlılık ölçeği” beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek, 6 madde duyuşsal, 8 madde bilişsel ve 5 madde davranışsal olmak üzere üç faktörde toplam on dokuz maddeden oluşmaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçekler için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Açık ve uzaktan öğrenenlerin, 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeği için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda, χ^2/sd oranı=2,15, $p<,001$, SRMR=0,061, RMSEA=0,086, NFI=0,983, NNFI=0,982, CFI=0,984 ve GFI=0,986 değerleri elde edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık anlamındaki toplam güvenilirlik düzeyi $\alpha =,848$ olarak bulunmuştur.

Açık ve uzaktan öğrenenlerin, Açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, χ^2/sd oranı=2,09, $p<,001$, SRMR=0,064, RMSEA=0,076, NFI=0,851, NNFI=0,846, CFI=0,961 ve GFI=0,912 değerleri elde edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık anlamındaki toplam güvenilirlik düzeyi $\alpha =,796$ olarak bulunmuştur.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde parametrik ya da parametrik olmayan (non-parametrik) analizlerden hangisinin kullanılacağını belirlemek için verilerin normallik varsayımları incelenmiştir.

Tablo 1. Veri toplama araçları ve boyutlarına göre çarpıklık ve basıklık katsayıları

Veri toplama aracı	Boyutlar	Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı
21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeği	Bilişsel Beceriler	-1,286	3,273
	Otonom Beceriler	-,325	,613
	İş birliği ve Esneklik Becerileri	-,115	-,246
	Yenilikçilik Becerileri	-,822	,598
	Toplam	-,776	2,397
Açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği	Davranışsal Bağlılık	-,063	-,417
	Duyuşsal Bağlılık	-,320	-,036
	Bilişsel Bağlılık	-,539	,870
	Toplam	-,340	,291

Alanyazında veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeğin toplam ve boyutlarında çarpıklık ve basıklık katsayı değerlerinin George ve Mallery (2010) tarafından +2 ile -2 arasında değer alması gerektiği önerilmektedir.

Tablo 1’deki çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde 21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeğinin bilişsel beceriler boyutunda normal dağılım koşullarının sağlanmadığı ve bu boyuttaki değerlerin ölçeğin toplam basıklık katsayısı değerini etkileyerek ölçeğin genel olarak

normal dağılım koşullarını sağlamadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, cinsiyet, medeni durum değişkenleri için ölçekten elde edilen verilerin normal dağılım koşullarını sağlamamasından dolayı Mann Whitney U testi; yaş, çalışma durumu, mezun oldukları öğrenim seviyesi, öğrenim gördükleri program değişkenleri için ölçekten elde edilen verilerin normal dağılım koşullarını sağlamamasından dolayı Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği toplamda ve tüm boyutlarında normal dağılım koşullarını sağladığı görülmüştür. Bu nedenle, cinsiyet, medeni durum değişkenleri için t testi; yaş, çalışma durumu, mezun oldukları öğrenim seviyesi, öğrenim gördükleri program değişkenleri için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği kullanılmıştır.

2. Bulgular

2.1. Öğrenenlerin 21.Yüzyıl Öğrenme Becerisi Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

2.1.1. 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeğinin Boyutlarına İlişkin Bulgular Ve Yorumlar

21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeğinin boyutlarını oluşturan maddelere verilen cevaplardan elde edilen ortalama, en düşük puanlar, en yüksek puanlar ile standart sapma değerleri Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. 21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin betimsel analiz sonuçları

Boyut	n	Madde Sayısı	En düşük Puan	En yüksek puan	\bar{X}	ss	ss/Madde sayısı
Bilişsel Beceriler	2784	16	1	5	4,10	,647	0,040
Otonom Beceriler	2784	6	1	5	3,67	,720	0,120
İş birliği ve Esneklik Becerileri	2784	6	1	5	3,39	,870	0,145
Yenilikçilik Becerileri	2784	2	1	5	3,97	,873	0,436
21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeği Toplamı	2784	30	1	5	3,86	,628	0,020

Tablo 2’de 21. yüzyıl öğrenme becerileri boyutları ile ilgili maddelere verilen cevaplardan elde edilen ortalama puanlar incelendiğinde (Bilişsel beceriler $\bar{X}=4,10$; Otonom beceriler $\bar{X}=3,67$; İş birliği ve esneklik becerileri $\bar{X}=3,39$; Yenilikçilik becerileri $\bar{X}=3,97$), açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeği boyutlarından bilişsel beceriler, otonom beceriler, yenilikçilik becerileri boyutları için öğrenenlerin “Genellikle” düzeyinde görüş bildirdiği belirlenmiştir. Ayrıca öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeği boyutlarından iş birliği ve esneklik becerileri boyutu için “Ara sıra” düzeyinde görüş bildirmişlerdir. Bu bulgulara göre öğrenenler sırasıyla bilişsel becerileri, yenilikçilik becerileri, otonom becerileri ve iş birliği esneklik becerilerini sergiledikleri ve bu becerilere sahip oldukları söylenebilir.

2.1.2. Öğrenenlerin Yaşlarına Göre 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Değişimine İlişkin Çıkarımsal Analiz Sonuçları

Açık ve uzaktan öğrenenlerin yaş değişkenine göre 21. yüzyıl öğrenme becerilerine ilişkin görüşleri arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Öğrenenlerin yaş gruplarına göre ortalama puanları arasında anlamlı farkların olup olmadığını analiz etmeye yönelik gerçekleştirilen Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Öğrenenlerin yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeğine ilişkin puanları arasındaki farklara ait Kruskal Wallis sonuçları

Boyut	Grup	n	Sıra Ortalaması	Sd	X ²	P
Bilişsel Beceriler	18-25 Yaş	587	1387,01	5	6,293	,279
	26-35 Yaş	1284	1418,77			
	36-45 Yaş	596	1370,50			
	46-55 Yaş	235	1351,32			
	56-65 Yaş	77	1335,55			
	66 Yaş ve Üzeri	5	726,40			
	Otonom Beceriler	18-25 Yaş	587			
26-35 Yaş		1284	1452,59			
36-45 Yaş		596	1291,01			
46-55 Yaş		235	1253,63			
56-65 Yaş		77	1301,27			
66 Yaş ve Üzeri		5	1050,30			
İş birliği ve Esneklik Becerileri		18-25 Yaş	587	1517,19	5	86,262
	26-35 Yaş	1284	1475,69			
	36-45 Yaş	596	1223,71			
	46-55 Yaş	235	1164,27			
	56-65 Yaş	77	1090,19			
	66 Yaş ve Üzeri	5	894,10			
	Yenilikçilik Becerileri	18-25 Yaş	587	1331,46		
26-35 Yaş		1284	1441,33			
36-45 Yaş		596	1361,04			
46-55 Yaş		235	1407,37			
56-65 Yaş		77	1282,18			
66 Yaş ve Üzeri		5	769,10			
Toplam		18-25 Yaş	587	1416,11	5	24,468
	26-35 Yaş	1284	1452,79			
	36-45 Yaş	596	1310,07			
	46-55 Yaş	235	1273,13			
	56-65 Yaş	77	1248,60			
	66 Yaş ve Üzeri	5	790,10			

Tablo 3 incelendiğinde öğrenenlerin yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanımı bilişsel beceriler boyutu [$\chi^2(5)=6,293$; $p=0,279$; $p>0,05$] dışındaki boyutlar ve ölçeğin genelinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$p<0,05$]. Bu bulgulara göre öğrenenlerin yaşlarına göre otonom beceriler ve yenilikçilik beceriler boyutlarında en yüksek sıra ortalama puanına sahip yaş grubunun 26-35 olduğu, iş birliği ve esneklik becerileri boyutunda en yüksek sıra ortalama puanına sahip yaş grubunun 18-25 yaş grubu olduğu tespit edilmiştir.

2.1.3. Öğrenenlerin Cinsiyetlerine Göre 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Değişimine İlişkin Çıkarımsal Analiz Sonuçları

Açık ve uzaktan öğrenenlerin cinsiyet değişkenine göre 21. yüzyıl öğrenme becerilerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını analiz etmek için Mann Whitney

U testi yapılmıştır. Öğrenenlerin cinsiyetlerine göre puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığını analiz etmeye yönelik Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Öğrenenlerin cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları

Boyut	Grup	n	\bar{X}	ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Bilişsel Beceriler	Kadın	1080	4,16	,590	1459,48	1576243,50	847816,50	,000*
	Erkek	1704	4,06	,678	1350,04	2300476,50		
Otonom Beceriler	Kadın	1080	3,70	,689	1421,98	1535743,50	888316,50	,122
	Erkek	1704	3,66	,739	1373,81	2340976,50		
İş birliği ve Esneklik Becerileri	Kadın	1080	3,42	,851	1419,83	1533415,50	890644,50	,152
	Erkek	1704	3,37	,882	1375,18	2343304,50		
Yenilikçilik Becerileri	Kadın	1080	3,94	,856	1349,64	1457606,50	873866,50	,021*
	Erkek	1704	3,99	,884	1419,67	2419113,50		
Toplam	Kadın	1080	3,90	,578	1442,36	1557745,00	866315,00	,009*
	Erkek	1704	3,84	,656	1360,90	2318975,00		

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğrenenlerin cinsiyetlerine göre bilişsel ($U=847816,50$; $p=0,000$; $p<0,05$) ve yenilikçilik ($U=873866,50$; $p=0,021$; $p<0,05$) becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Ölçekten elde edilen ortalama puanlara göre öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri alt boyutlarına bakıldığında bilişsel beceriler alt boyutu için (Kadın $\bar{X}= 4,16$; Erkek $\bar{X}= 4,06$) kadın öğrenenlerin bilişsel beceriler boyutuna erkek öğrenenlerden daha fazla katıldıkları söylenebilir. Yenilikçilik becerileri alt boyutu için (Kadın $\bar{X}= 3,94$; Erkek $\bar{X}= 3,99$) erkek öğrenenlerin yenilikçilik becerileri boyutuna kadın öğrenenlerden daha fazla katıldıkları söylenebilir. Ayrıca ölçekten elde edilen ortalama puanlara göre (Kadın $\bar{X} = 3,90$; Erkek $\bar{X} = 3,84$) kadın öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin erkek öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinden yüksek olduğu görülmüştür.

2.1.4. Öğrenenlerin Mezun Oldukları Öğrenim Seviyesine Göre 21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Değişimine İlişkin Çıkarımsal Analiz Sonuçları

Açık ve uzaktan öğrenenlerin öğrenim seviyesi değişkenine göre 21. yüzyıl öğrenme becerilerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını analiz etmek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Öğrenenlerin öğrenim seviyesi gruplarına göre puan ortalamaları arasındaki anlamlı farkların olup olmadığını analiz etmeye yönelik Kruskal Wallis testi sonuçları ise Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri ölçeğine ilişkin puanları arasındaki farklara ait Kruskal Wallis sonuçları

Boyut	Grup	n	Sıra Ortalaması	Sd	X ²	P
Bilişsel Beceriler	Lise	895	1316,36	3	22,540	,000*
	Ön lisans	908	1374,96			
	Lisans	808	1458,01			
	Lisansüstü	173	1572,47			
Otonom Beceriler	Lise	895	1273,52	3	33,610	,000*
	Ön lisans	908	1428,83			
	Lisans	808	1445,50			
	Lisansüstü	173	1569,82			
İş birliği ve Esneklik Becerileri	Lise	895	1278,79	3	33,480	,000*
	Ön lisans	908	1466,57			
	Lisans	808	1398,97			
	Lisansüstü	173	1561,78			
Yenilikçilik Becerileri	Lise	895	1312,65	3	21,278	,000*
	Ön lisans	908	1391,81			
	Lisans	808	1445,70			
	Lisansüstü	173	1560,76			
Toplam	Lise	895	1282,20	3	34,790	,000*
	Ön lisans	908	1409,29			
	Lisans	808	1447,24			
	Lisansüstü	173	1619,33			

Tablo 5 incelendiğinde öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanımı bilişsel beceriler boyutu [$\chi^2(3)= 22,540$; $p=0,000$; $p<0,05$], otonom beceriler boyutu [$\chi^2(3)= 33,610$; $p=0,000$; $p<0,05$], iş birliği ve esneklik beceriler boyutu [$\chi^2(3)= 33,480$; $p=0,000$; $p<0,05$], yenilikçilik beceriler boyutu [$\chi^2(3)= 21,278$; $p=0,000$; $p<0,05$] ve ölçeğin genelinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$\chi^2(3)= 34,790$; $p=0,000$; $p<0,05$].

2.2. Öğrenenlerin Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılığı Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

2.2.1. Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Ölçeğinin Boyutlarına İlişkin Bulgular Ve Yorumlar

Açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeğinin boyutlarını oluşturan maddelere verilen cevaplardan elde edilen ortalama, en düşük puanlar, en yüksek puanlar ile standart sapma değerleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin betimsel analiz sonuçları

Boyut	n	Madde Sayısı	En düşük Puan	En yüksek puan	\bar{X}	ss	ss/Madde sayısı
Davranışsal Bağlılık	2784	5	1,60	5,00	3,74	,649	0,129
Duyuşsal Bağlılık	2784	6	1,00	5,00	3,51	,808	0,134
Bilişsel Bağlılık	2784	8	1,00	5,00	3,69	,747	0,093
Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Ölçeği Toplamı	2784	19	1,42	5,00	3,65	,632	0,033

Tablo 6’da açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı boyutları ile ilgili maddelere verilen cevaplardan elde edilen ortalama puanlar incelendiğinde davranışsal bağlılık $\bar{X}=3,74$; duyuşsal bağlılık $\bar{X}=3,51$; bilişsel bağlılık $\bar{X}=3,69$ olduğu görülmektedir. Açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği boyutlarından davranışsal bağlılık, duyuşsal bağlılık, bilişsel bağlılık boyutları için öğrencilerin “Katılıyorum” düzeyinde görüş bildirdiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre öğrenenler sırasıyla davranışsal bağlılık, bilişsel bağlılık, duyuşsal bağlılık davranışlarını sergiledikleri ve bu bağlılıklara sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Öğrenenlerin Yaşlarına Göre Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Düzeyi Değişimine İlişkin Çıkarımsal Analiz Sonuçları

Açık ve uzaktan öğrenenlerin yaş değişkenine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılık düzeylerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını analiz etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Öğrenenlerin yaş gruplarına göre ortalama puanları arasında anlamlı farkların olup olmadığını analiz etmeye yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Öğrenenlerin yaşlarına göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeğine ilişkin puanları arasındaki farklılara ait tek yönlü varyans analizi sonuçları

Boyut	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Davranışsal Bağlılık	Gruplar arası	4,534	5	,907	2,153	,057
	Gruplar içi	1170,016	2778	,421		
	Toplam	1174,550	2783			
Duyuşsal Bağlılık	Gruplar arası	3,641	5	,728	1,115	,350
	Gruplar içi	1814,147	2778	,653		
	Toplam	1817,788	2783			
Bilişsel Bağlılık	Gruplar arası	5,062	5	1,012	1,817	,106
	Gruplar içi	1547,570	2778	,557		
	Toplam	1552,632	2783			
Toplam	Gruplar arası	3,067	5	,613	1,538	,175
	Gruplar içi	1107,838	2778	,399		
	Toplam	1110,905	2783			

Tablo 7’de yer verilen analiz sonuçlarına göre; öğrenenlerin yaşlarına göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı boyutlarına (davranışsal bağlılık $F_{5-2778}=2,153$, $p> .05$; duyuşsal bağlılık $F_{5-2778}=1,115$, $p> .05$; bilişsel bağlılık $F_{5-2778}=1,817$, $p> .05$) ilişkin görüşleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

2.2.3. Öğrenenlerin Cinsiyetlerine Göre Açık Ve Uzaktan Eğitim Ortamlarındaki Öğrenci Bağlılık Düzeyi Değişimine İlişkin Çıkarımsal Analiz Sonuçları

Açık ve uzaktan öğrenenlerin cinsiyet değişkenine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılık düzeylerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını analiz etmek için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Öğrenenlerin cinsiyetlerine göre puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığını analiz etmeye yönelik gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçlarına Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. Öğrenenlerin cinsiyetlerine göre açık ve uzaktan ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Boyut	Grup	n	\bar{X}	ss	t	sd	p
Davranışsal Bağlılık	Kadın	1080	3,774	,655	2,159	2782	,031*
	Erkek	1704	3,719	,645			
Duyuşsal Bağlılık	Kadın	1080	3,501	,804	-,904	2782	,366
	Erkek	1704	3,529	,810			
Bilişsel Bağlılık	Kadın	1080	3,741	,696	2,389	2782	,017*
	Erkek	1704	3,672	,775			
Toplam	Kadın	1080	3,674	,613	1,407	2782	,160
	Erkek	1704	3,639	,643			

Açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeğinden alınan puanlar sonucunda kadın ve erkek grupları arasında anlamlı bir fark yoktur ($t(2782) = 1,407, p>0,05$). Açık ve uzaktan öğrenenlerin cinsiyetlerine göre duyuşsal bağlılık boyutunda anlamlı bir fark olmadığı ($t(2782) = -,904, p>0,05$) bulunmuştur. Açık ve uzaktan öğrenenlerin cinsiyetlerine göre davranışsal bağlılık boyutunda anlamlı bir fark olduğu ($t(2782) = 2,159, p<0,05$) bulunmuştur. Ölçekten elde edilen ortalama puanlara göre (Kadın $\bar{X} = 3,77$; Erkek $\bar{X} = 3,71$) kadın öğrenenlerin davranışsal boyutuna erkek öğrenenlerden daha fazla katıldıkları söylenebilir. Öğrenenlerin cinsiyetlerine göre bilişsel bağlılık boyutunda anlamlı bir fark olduğu ($t(2782) = 2,389, p<0,05$) bulunmuştur. Ölçekten elde edilen ortalama puanlara göre (Kadın $\bar{X} = 3,74$; Erkek $\bar{X} = 3,67$) kadın öğrenenlerin bilişsel boyutuna erkek öğrenenlerden daha fazla katıldıkları söylenebilir.

2.2.4. Öğrenenlerin Mezun Oldukları Öğrenim Seviyesine Göre Açık Ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Düzeyi Değişimine İlişkin Çıkarımsal Analiz Sonuçları

Açık ve uzaktan öğrenenlerin öğrenim seviyesi değişkenine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılık düzeylerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Öğrenenlerin öğrenim seviyesi gruplarına göre puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. Öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeğine ilişkin puanları arasındaki farklara ait tek yönlü ANOVA sonuçları

Boyut	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Davranışsal Bağlılık	Gruplar arası	8,277	3	2,759	6,577	,000*
	Gruplar içi	1166,272	2780	,420		
	Toplam	1174,550	2783			
Duyuşsal Bağlılık	Gruplar arası	1,582	3	,527	,807	,490
	Gruplar içi	1816,206	2780	,653		
	Toplam	1817,788	2783			
Bilişsel Bağlılık	Gruplar arası	14,576	3	4,859	8,782	,000*
	Gruplar içi	1538,057	2780	,553		
	Toplam	1552,632	2783			
Toplam	Gruplar arası	7,224	3	2,408	6,066	,000*
	Gruplar içi	1103,680	2780	,397		
	Toplam	1110,905	2783			

Tablo 9’da yer verilen analiz sonuçlarına göre; öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı boyutlarına ilişkin

görüşleri arasında duyuşsal bağıllık boyutu dışında (duyuşsal bağıllık $F_{3-2780} = ,807$, $p > 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Davranışsal bağıllık boyutuna ilişkin hangi gruplar arasında farklılık olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Çoklu karşılaştırma testleri arasında hangi testin kullanılacağını belirlemek için Levene testi sonuçları değerlendirilmiştir. Levene testi sonucuna göre bilişsel bağıllık boyutunun varyansının homojen olduğundan dolayı çoklu karşılaştırma testi olarak Tukey testi kullanılmıştır. Tukey testinin sonuçları Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10. Öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağıllık ölçeğinin davranışsal bağıllık boyutuna ilişkin görüşlerinin çoklu karşılaştırması

Boyut	Grup	Lise	Ön lisans	Lisans	Lisansüstü
Davranışsal Bağıllık	Lise		,160	,582	,049*
	Ön lisans			,005*	,001*
	Lisans				,263

Tablo 10'da çoklu karşılaştırma testi sonucunda; açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağıllık ölçeği boyutlarından olan davranışsal bağıllık boyutunda lise-lisansüstü grupları arasında ($p < 0,05$), önlisans-lisans grupları arasında ($p < 0,05$), önlisans-lisansüstü grupları arasında ($p < 0,05$), anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Bilişsel bağıllık boyutuna ilişkin hangi gruplar arasında farklılık olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Çoklu karşılaştırma testleri arasında hangi testin kullanılacağını belirlemek için Levene testi sonuçları değerlendirilmiştir. Levene testi sonucuna göre bilişsel bağıllık boyutunun varyansının homojen olmadığından dolayı çoklu karşılaştırma testi olarak Tamhane testi kullanılmıştır. Tamhane testinin sonuçları Tablo 11'de görülmektedir.

Tablo 11. Öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağıllık ölçeğinin bilişsel bağıllık boyutuna ilişkin görüşlerinin çoklu karşılaştırması

Boyut	Grup	Lise	Ön lisans	Lisans	Lisansüstü
Bilişsel Bağıllık	Lise		,987	,019*	,000*
	Ön lisans			,003*	,000*
	Lisans				,096

Tablo 11'de çoklu karşılaştırma testi sonucunda; açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağıllık ölçeği boyutlarından olan bilişsel bağıllık boyutunda lise-lisans grupları arasında ($p = ,019 < 0,05$), lise-lisansüstü grupları arasında ($p = ,000 < 0,05$), önlisans-lisans grupları arasında ($p = ,003 < 0,05$), önlisans-lisansüstü grupları arasında ($p = ,000 < 0,05$), anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağıllık ölçeğinin geneline ilişkin bulunan farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığı çoklu karşılaştırma testleri ile belirlenmiştir. Çoklu karşılaştırma testlerinden hangisinin kullanılacağını tespit edilebilmesi için Levene testi yapılmıştır. Levene testi sonucuna göre, ölçeğin genelinde varyansın homojen olmadığından dolayı çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane testi kullanılmıştır. Tamhane testinin sonuçları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeğine ilişkin görüşlerinin çoklu karşılaştırması

Boyut	Grup	Lise	Ön lisans	Lisans	Lisansüstü
Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılığı Ölçeği Genel	Lise		,746	,270	,020*
	Ön lisans			,010*	,002*
	Lisans				,374

Tablo 12’de çoklu karşılaştırma testi sonucunda; açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği genelinde lise-lisansüstü grupları arasında ($p=,020 < 0,05$), önlisans-lisans grupları arasında ($p=,010 < 0,05$), önlisans-lisansüstü grupları arasında ($p=,002 < 0,05$), anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

2.3. Öğrenenlerin 21.Yüzyıl Öğrenme Becerileri Düzeyleri ile Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair korelasyon analizi bulgularına Tablo 13’te yer verilmiştir.

Tablo 13. Öğrenenlerin 21.yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon analizi sonuçları

	21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeği toplam	Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Ölçeği toplam	Bilişsel Beceriler	Otonom Beceriler	İşbirliği ve Esneklik Becerileri	Yenilikçilik Becerileri	Davranışsal Bağlılık	Duyuşsal Bağlılık	Bilişsel Bağlılık
21. Yüzyıl Öğrenme Becerileri Ölçeği toplam	1								
Açık ve Uzaktan Eğitim Ortamlarında Öğrenci Bağlılık Ölçeği toplam	,539**	1							
Bilişsel Beceriler	,944**	,546**	1						
Otonom Beceriler	,837**	,347**	,704**	1					
İşbirliği ve Esneklik Becerileri	,804**	,437**	,619**	,614**	1				
Yenilikçilik Becerileri	,714**	,410**	,656**	,545**	,489**	1			
Davranışsal Bağlılık	,367**	,742**	,426**	,184**	,225**	,308**	1		
Duyuşsal Bağlılık	,411**	,877**	,396**	,253**	,373**	,344**	,554**	1	
Bilişsel Bağlılık	,549**	,894**	,543**	,391**	,453**	,377**	,497**	,649**	1

**Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

Tablo 13'te öğrenenlerin görüşlerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson Momentler Katsayıları Çözümleme tekniği sonuçları yer almaktadır.

Tablo 13'e göre öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık düzeyleri arasında toplamda ($r = .539, p < 0.01$) orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma

Araştırma kapsamında elde edilen öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin orta düzeyin üzerinde genellikle düzeyinde sergiledikleri ve bu becerilere sahip olduklarına yönelik araştırma bulguları Orhan Göksun (2016), Uyar ve Çiçek (2021), Aydemir, Karalı ve Çoşanay (2020), Peker (2019), Önür ve Kozikoğlu (2019), Kıyasoğlu (2019), Grainger vd., (2019), Gelmez Burakgazi vd., (2019), Zeybek (2019), Kozikoğlu ve Altunova (2018), Sang vd., (2018), Önür (2018), Bozkurt ve Çakır (2016), Gülen (2013), Şahin (2010) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Araştırma kapsamında ulaşılan, öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin orta düzeyin üzerinde "genellikle" düzeyinde sergiledikleri ve bu becerilere sahip olduklarına yönelik araştırma bulguları İpekşen (2019) ve Dağhan vd., (2017) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. İpekşen (2019), öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerini alt boyutları ile sırasıyla bilişsel becerileri genellikle düzeyinde, otonom becerileri, iş birliği ve esneklik becerileri, yenilikçilik becerilerini orta düzeyde (ara sıra düzeyinde) sergilediklerini belirlemiştir. Dağhan vd., (2017), öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerine yönelik sadece farkındalık düzeyine sahip olduklarını belirlemiştir.

Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin yaşlarına göre, 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanımı bilişsel beceriler alt boyutu için anlamlı fark olmadığı; otonom beceriler, iş birliği ve esneklik beceriler ve yenilikçilik beceriler alt boyutları için anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. İş birliği ve esneklik becerileri alt boyutu için en yüksek sıra ortalaması değerine sahip yaş grubunun 18-25 yaş grubu olduğu, Otonom beceriler ve yenilikçilik beceriler alt boyutları için en yüksek sıra ortalaması değerine sahip yaş grubunun 26-35 yaş grubu olduğu, en düşük sıra ortalaması değerine sahip yaş grubunun 66 yaş ve üzeri olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçların 26-35 yaş aralığındaki öğrenenlerin lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma bulguları Peker (2019), Kıyasoğlu (2019), Sang vd., (2018) ve Gülen (2013) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Peker (2019), öğretmen adaylarının yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve alt boyutları arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Kıyasoğlu (2019) sınıf öğretmenlerinin yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve alt boyutlarının tamamı için kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Sang vd., (2018), araştırmalarına katılan Çinli öğretmenlerin yaşları arttıkça, iş birliğine dayalı öğrenme, eleştirel düşünme ve kendi kendine öğrenme boyutlarında 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin de arttığını tespit etmişlerdir. Gülen (2013), ortaokul öğrencilerinin yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenme becerilerini kullanma düzeylerinde anlamlı farklılıkların olmadığını tespit etmiştir.

Alanyazında öğrenenlerin yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerini belirlemeye yönelik yapılmış araştırmalar birlikte incelendiğinde, diğer araştırmalarda veri toplanan ortaokul öğrencileri, lisans öğrencileri ve çalışan öğretmenlerin yaş grupları dikkate alınarak Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören açık ve uzaktan öğrenenlerin yaş gruplarının daha fazla yaş gruplarına sahip olması, araştırmaya katılan öğrenenlerin %46,1'ini oluşturan 26-35 yaş grubu gibi çalışan, üretken ve eğitilmiş yaş grubu lehine anlamlı fark olması, 66 yaş ve üzeri grubun da en düşük puan ortalamaya sahip olan grup olması dikkate alınması gereken bir bulgudur.

Araştırma kapsamında elde edilen öğrenenlerin cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri arasında kadın öğrenenler lehine anlamlı bir fark olduğuna yönelik araştırma bulguları Önür ve Kozikoğlu (2019), Önür (2018), Bozkurt ve Çakır (2016), Gülen (2013) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Önür ve Kozikoğlu (2019), ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre kız öğrencilerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduklarını tespit etmişlerdir. Önür (2018), kız öğrencilerin 21. yüzyıl öğrenme becerilerini erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde kullandıklarını tespit etmiştir. Bozkurt ve Çakır (2016), ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre kız öğrencilerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Gülen (2013), ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre kız öğrencilerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanma düzeylerinin erkek öğrencilere oranla daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen öğrenenlerin cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri arasında kadın öğrenenler lehine anlamlı bir fark olduğuna yönelik araştırma bulguları Orhan Göksun (2016), Uyar ve Çiçek (2021), Aydemir, Karalı ve Çoşanay (2020), Peker (2019), Kıyasoğlu (2019), Gelmez Burakgazi vd., (2019), Kozikoğlu ve Altunova (2018) ve Şahin (2010) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Orhan Göksun (2016), öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve alt boyutları arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Uyar ve Çiçek (2021), öğretmenlerin cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir. Aydemir, Karalı ve Çoşanay (2020), öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir. Peker (2019), öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre sadece otonom becerileri arasında erkek öğretmen adayları lehine anlamlı bir fark olduğunu, bilişsel beceriler, iş birliği ve esneklik becerileri ve yenilikçilik becerileri arasında anlamlı fark olmadığını tespit etmiştir. Kıyasoğlu (2019) sınıf öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanım düzey ve alt boyutlarının tamamı için kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Gelmez Burakgazi vd., (2019), öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve alt boyutları arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmişlerdir. Kozikoğlu ve Altunova (2018), öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz-yeterlik algıları arasında anlamlı farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Şahin (2010), öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre erkek öğretmen adaylarının yeni binyılın öğrencisi özelliklerine sahip olma düzeylerinin kadın öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanımı bilişsel beceriler boyutu, otonom beceriler boyutu, iş birliği ve esneklik beceriler boyutu, yenilikçilik beceriler boyutu ve ölçeğin genelinde anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. “Bilişsel beceriler, otonom beceriler, iş birliği ve esneklik becerileri ve yenilikçilik becerileri” alt boyutlarında benzer şekilde en yüksek ortalama puana sahip öğrenim seviyesi grubunun lisansüstü grubu olduğu, en düşük ortalama puana sahip çalışma durumu grubunun lise grubu olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçların lisansüstü mezunu öğrenenlerin lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma bulguları Kıyasoğlu (2019), Peker (2019) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Kıyasoğlu (2019) sınıf öğretmenlerinin öğrenim durumlarına göre 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve alt boyutlarının tamamı için kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Peker (2019), öğretmen adaylarının mezun oldukları ortaöğretim kurumuna göre 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve alt boyutları arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık düzeylerinin orta düzeyin üzerinde sahip olduklarına yönelik araştırma bulguları Serttaş (2019), Ergün ve Kurnaz (2017) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Araştırma kapsamında elde edilen öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık düzeylerinin orta düzeyin üzerinde sahip olduklarına yönelik araştırma bulguları Sel

(2016) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Sel (2018), İnönü Üniversitesi uzaktan eğitim öğrencilerinin rahat hissetme ($\bar{X}=3,29$), topluluk hissi ($\bar{X}=2,78$), süreci kolaylaştırma ($\bar{X}=3,05$), etkileşim ve işbirlikli ($\bar{X}=3,02$) çalışma boyutları açısından orta düzeyde çevrimiçi bağlılık gösterdiklerini tespit etmiştir.

Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin yaşlarına göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı alt boyutlarından davranışsal bağlılık, duyuşsal bağlılık, bilişsel bağlılık boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu araştırma bulguları Kokoç (2019) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Kokoç (2019) uzaktan eğitim öğrencilerinin yaşlarına göre, 31 yaş ve üstü öğrencilerin 30 yaş ve altı öğrencilere göre çevrimiçi öğrenme ortamlarında daha fazla öğrenci bağlılığı davranışları gösterdiklerini tespit etmiştir. Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri arasında anlamlı fark varken açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı düzeylerinde bir farklılığın olmaması dikkate alınması, ilerleyen çalışmalarda araştırmacılar tarafından araştırılması gereken bir bulgudur.

Araştırma kapsamında elde edilen öğrenenlerin cinsiyetlerine göre öğrenci bağlılıkları arasında kadın öğrenenler lehine anlamlı bir fark olduğuna yönelik araştırma bulguları Ros vd., (2012) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Ros vd., (2012), kız öğrencilerin bağlılık düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırma kapsamında elde edilen öğrenenlerin cinsiyetlerine göre öğrenci bağlılıkları arasında kadın öğrenenler lehine anlamlı bir fark olduğuna yönelik araştırma bulguları Emrecik ve Ozan (2019), Sel (2016), Kokoç (2019), Emrecik (2017) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Emrecik ve Ozan (2019), üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre e-öğrenme ortamında öğrenci bağlılıkları açısından anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemiştir. Sel (2018), İnönü Üniversitesi uzaktan eğitim öğrencilerinin cinsiyetlerine göre rahat hissetme, etkileşim ve işbirlikçilik boyutları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını, topluluk hissi boyutu açısından kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden küçük de olsa daha fazla çevrimiçi bağlılık gösterdiklerini tespit etmiştir. Kokoç (2019) uzaktan eğitim öğrencilerinin cinsiyetlerine göre, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevrimiçi öğrenme ortamlarında daha az öğrenci bağlılığı davranışlarını gösterdiklerini tespit etmiştir. Emrecik (2017), üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre e-öğrenme ortamlarında öğrenen bağlılığı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını belirlemiştir.

Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyesine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı boyutlarına ilişkin görüşleri arasında duyuşsal bağlılık boyutu dışında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Çoklu karşılaştırma testi sonucunda, davranışsal, bilişsel bağlılık alt boyutlarında ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği genelinde lise-lisansüstü grupları, önlisans-lisans grupları ve önlisans-lisansüstü grupları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Alanyazında gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde öğrenenlerin öğrenim seviyelerine göre açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı düzeylerini belirlemeye yönelik yapılmış bir araştırmaya rastlanılamamıştır.

Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılık düzeyleri arasında toplamda orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulgusu Cox ve Montgomery (2019), Kaya (2017), Reinke (2019), Varier vd., (2017) tarafından elde edilen araştırma bulguları ile desteklenmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeylerinin ve açık ve uzaktan eğitim

ortamlarındaki bağlılık düzeylerinin orta düzeyin üzerinde oldukları, 21. yüzyıl öğrenme becerilerine sahip oldukları, açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılıkları gösterdikleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrenenlerin yaşlarına, cinsiyetlerine ve mezun oldukları öğrenim seviyelerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve bazı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrenenlerin cinsiyetlerine ve mezun oldukları öğrenim seviyelerine açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılıkları ve bazı alt boyutları arasında da istatistiksel olarak anlamlı farkların olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılık düzeyleri arasında toplamda orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl becerileri düzeylerinin orta düzeyin üzerinde olmasının beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak gerçekleştirilen bir öğrenme ortamı olan açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenenlerin bu becerileri taşıması gerektiği belirtilebilir. Araştırmada, 21. yüzyıl becerileri ile öğrenci bağlılığı arasında bir ilişki bulgusuna ulaşılmıştır. Açık ve uzaktan öğrenme ortamları gibi teknoloji tabanlı ve dijital okuryazarlık gerektiren bir öğrenme ortamında 21. yüzyıl becerileri gibi yenilikçi becerilerin artmasıyla doğru orantılı olarak öğrencilerin çevrimiçi öğrenme ortamlarına bağlılıklarının ve dolayısıyla derslere katılım ve aidiyet duygularının artmasının doğal bir bulgu olduğu belirtilebilir. 21. yüzyıl öğrenme becerileri alt boyutları olan otonom beceriler ve yenilikçilik beceriler için en yüksek sıra ortalaması değerine sahip yaş grubunun 26-35 yaş grubu, en düşük sıra ortalaması değerine sahip yaş grubunun 66 yaş ve üzeri olması da doğal karşılanabilecek bir bulgudur. Daha genç yaştaki öğrenenlerin özerkliğinin yüksek ve teknolojik yeniliklere daha açık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hem 21. yüzyıl öğrenme becerileri hem de öğrenme bağlılığı kapsamında kadınların lehine anlamlı farklılıkların çıkması kadınların bu becerilere yatkınlığını ve aidiyet duygularını göstermesi açısından önem taşımaktadır. 21. yüzyıl öğrenme becerileri bağlamında lise mezunlarının daha düşük ve lisansüstü grubun daha yüksek becerilere sahip olması da öğrenim seviyesine göre bu durumun doğru orantılı bir şekilde değişmesini göstermesi açısından anlam ifade etmektedir. Öğrenci bağlılığı bağlamında yaş ilerledikçe bağlılığın ve dolayısıyla derslere aktif katılımın artması da yaşça büyük grubun artık bir diploma alma veya yeni bir işe girmekten ziyade kendini geliştirme ve öğrenme ihtiyacını giderme amacıyla öğrenme sürecine devam etme motivasyonu gösterdiğini kanıtlar niteliktedir. Araştırma sonuçları, açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenenlerin kayıtlı oldukları programın tüm ders ve etkinlikleri başarı ile tamamlayarak mezun olma süreçlerinde, öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerilerinin ve açık ve uzaktan öğrenme ortamlarına bağlılıklarının önemli birer gösterge olduğunu ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Bu araştırma sonuçları, Açıköğretim Fakültelerinde programa kaydolan yüksek sayıda öğrenen arasında kayıtlı oldukları programı tamamlayamayan, pasif öğrenci durumuna düşen öğrenen sayılarının düşürülmesinde fakülte yöneticilerine ve politika üreticilere, açık ve uzaktan öğrenenlerin açık ve uzaktan eğitim ortamlarına bağlılıklarını artırmaları için 21. yüzyıl öğrenme becerilerini geliştirmelerinin gerekliliği konusunda bilimsel verilerle kanıtlar sunmaktadır. Açık ve uzaktan öğrenenlerin mezun oldukları öğrenim seviyelerine göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılıkları arasında anlamlı farkların olması, öğrenenlerin programa kaydoldukları ilk yıldan itibaren seminer, panel ve konferans gibi etkinliklerle öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılıkları konusunda farkındalıklarının artırılması konusunda da yöneticilere ve politika üreticilere bilimsel veriler sağlamaktadır. Araştırma bulgularına dayanarak uygulamaya ve araştırmacılara yönelik önerilere aşağıda yer verilmiştir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Çalışma kapsamında açık ve uzaktan öğrenenlerin kendi öğrenme becerilerini geliştirdikçe açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılıkları sergiledikleri sonucundan

yola çıkılarak, öğrenenlerin uzaktan eğitim ortamlarına bağlılıklarını artırmaları için 21. yüzyıl öğrenme becerilerini geliştirmeleri gerekliliği ortaya çıkarılmıştır. Bu kapsamda açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanımlarının artırılması için teşvik edilmeleri gerektiği söylenebilir.

Açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerilerini geliştirmeleri ve öğrenci bağlılıklarını artırmaları için Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören açık ve uzaktan öğrenenlere yönelik 21. yüzyıl öğrenme becerileriyle ilgili etkinlikler (seminer, panel, konferans vb.) düzenlenebilir. Bu etkinliklere yüz yüze katılmayan öğrenenler için etkinlikler çevrim içi platformlarda da gerçekleştirilerek öğrenenlerin içinde bulunduğu yüzyılın gereklerine göre uyumları sağlanabilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Bu araştırma sadece Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören açık ve uzaktan öğrenenler ile gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmalarda çalışma evreni genişletilerek Açıköğretim Fakültesi olan İstanbul ve Atatürk Üniversitelerinin Açıköğretim Fakültelerinde ve Ankara Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesinde öğrenim görevi açık ve uzaktan öğrenenler ile çalışmalar yapılabilir, araştırma bulguları karşılaştırılabilir.

Alanyazında 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve uzaktan eğitim ortamlarına öğrenci bağlılıkları ilgili yapılan çalışmalar yetersiz olduğundan dolayı 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve uzaktan eğitim ortamlarına öğrenci bağlılıkları konularında daha geniş kapsamlı ve katılımlı araştırmalar yapılabilir.

Açıköğretim Fakültesi programlarının açık ve uzaktan öğrenenlere 21. yüzyıl öğrenme becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesi için yapılandırılmasında fakülte yöneticileri, öğretim üyeleri ve öğrenenlerin rolünü inceleyen araştırmalar yapılabilir. Bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmalarda farklı değişkenler kullanılarak karşılaştırma çalışmaları yapılabilir. Açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılıklarını artırmak için eylem araştırmaları gerçekleştirilebilir.

Açık ve uzaktan öğrenenlerle 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve uzaktan eğitim ortamlarındaki öğrenci bağlılıklarını etkileyen değişkenler hakkında öğretim üyeleri ve öğrenenlerin görüşlerini almak için nitel araştırmalar yapılarak bu konularda derinlemesine bilgilere ulaşılabılır.

Araştırmaya katılan açık ve uzaktan öğrenenlerin yaşlarına göre 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri arasında anlamlı fark varken açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılığı düzeylerinde bir farklılığın olmaması sonucunun nedenini bulmak amacıyla öğrenenlerin görüşlerini almak için nitel araştırmalar yapılabilir.

Çalışma kapsamında 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanımlarının ve açık ve uzaktan eğitim ortamlarında öğrenci bağlılık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Kadın öğrenenlerin erkek öğrenenlerden daha fazla 21. yüzyıl öğrenme becerilerini kullandıkları, açık ve uzaktan eğitim ortamlarına daha fazla bağlılık gösterdikleri sonucundan yola çıkarak farklılığın nedenleri araştırılabilir ve araştırma sonuçlarına yönelik politikalar geliştirilebilir.

Kaynakça

Altınpulluk, H. (2018). *Açık ve uzaktan öğrenmede evrensel tasarım ilkeleri çerçevesinde artırılmış gerçekliğin kullanılabilirliği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Altınpulluk, H. ve Yıldırım, Y. (2021). 2010-2019 yılları arasında yayınlanan 21. yüzyıl becerileri araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 11(1), 438-461. DOI: 10.18039/ajesi.734426.
- Aydemir, H. ve Karalı, Y. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl öğreten ve öğrenen becerileri arasındaki ilişkinin alt boyutlar açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 3, 364-376. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad/issue/55116/740559> (Erişim tarihi: 20.04.2020).
- Aydemir, H., Karalı, Y. ve Coşanay, G. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğreten ve öğrenen becerilerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 4, 1199-1214. DOI: 10.47994/usbad.824081
- Bosch, N. (2016). *Detecting student engagement: Human versus machine*. In proceedings of the 2016 Conference on User Modeling Adaptation and Personalization.
- Bozkurt, Ş. B. ve Çakır, H. (2016). Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme beceri düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyesine göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 69-82.
- Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21. yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 3112-3134.
- Cox, C. B. ve Montgomery, C. (2019). A study of 21st century skills and engagement in a university Spanish foreign language classroom. *Foreign Language Annals*, 52(4), 822-849.
- Crowder, M., Antoniadou, M. ve Stewart, J. (2019). To blikbook or not to blikbook: exploring student engagement of an online discussion platform. *Innovations in Education and Teaching International*, 56(3), 295-306.
- Dadandı, İ. (2018). *Genel yetenek, akademik benlik kavramı, akademik öz-yeterlik, benlik saygısı, öğrenci bağlılığı ve akademik başarı arasındaki ilişkiler*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Dağhan, G., Kibar, P. N., Çetin, N. M., Telli, E., ve Akkoyunlu, B. (2017). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının bakış açısından 21. yüzyıl öğrenen ve öğretmen özellikleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 7(2), 215-235.
- Dewan, M., Murshed, M., ve Lin, F. (2019). Engagement detection in online learning: a review. *Smart Learning Environments*, 6(1), 1-20.
- Ergün, E. ve Kurnaz, F. B. (2017). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında sınıf topluluğu hissi ve öğrenci bağlılığı arasındaki ilişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1515-1532.
- Ergün, E. ve Usluel, Y. K. (2015). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrenci bağlılık ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(1), 18-33.
- Gelmez Burakgazi, S., Karsantik, Y., Aktan, T., Ayaz, M. A., Büge, B. C., Karataş, F., Ödün, S., Varol Şanlı, Ş., Tarım, B., ve Yavaşca, O. (2019). Equipped or not? Investigating pre-service teachers' 21st century skills. *Asia Pacific Journal of Education*, 39(4), 451-468.
- George, D. ve Mallery, P. (2003). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference* (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon
- Göksün, D. O. ve Kurt, A. A. (2017). Öğretmen adaylarının 21. yy. öğrenen becerileri kullanımları ve 21. yy. öğreten becerileri kullanımları arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 42(190).

- Grainger, P., Steffler, R., de Villiers Scheepers, M. J., Thiele, C., ve Dole, S. (2019). Student negotiated learning, student agency and General Capabilities in the 21st Century: The DeLorean Project. *The Australian Educational Researcher*, 46(3), 425-447.
- Gülen, Ş. B. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve bilişim teknolojileri ile destekleme düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyesine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Günüç, S. (2013). *Teknolojinin öğrenci bağlılığındaki rolü ve derste teknoloji kullanımı ile öğrenci bağlılığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- https://s3.eu-west-2.amazonaws.com/assets.creode.advancehe-document-manager/documents/hea/private/studentengagementliteraturereview_1_1568037028.pdf (Erişim tarihi: 20.04.2020).
- Hu, M. ve Li, H. (2017). *Student engagement in online learning: A review*. 2017 International Symposium on Educational Technology (ISET).
- İlgaz, H. ve Aşkar, P. (2009). Çevrimiçi uzaktan eğitim ortamında topluluk hissi ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 1(1), 27-35.
- İpekşen, S. (2019). *Fen bilimleri öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile öğrenme biçimleri, öğrenme stilleri ve çoklu zeka alanları arasındaki ilişkilerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Junco, R. (2012). The relationship between frequency of Facebook use, participation in Facebook activities, and student engagement. *Computers and Education*, 58, 162–171.
- Junco,R., Heiberger, G. and Loken, E.(2011). The effect of Twitter on college student engagement and grades. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27, 119–132.
- Kaya, S. (2017). *Lise öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerinin öğrenci tükenmişliği ve okul bağlılığı ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kıyasoğlu, E. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerileri*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Kokoç, M. (2019). *Uzaktan eğitim öğrencilerinin bağlılık düzeylerinin akıllı telefon bağımlılıkları, öz-düzenleme ve öz-yeterlik becerileri ile ilişkisinin modellenmesi*. (Yayımlanmamış doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kozikoğlu, İ. ve Altunova, N. (2018). Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Öz-yeterlik Algılarının Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimlerini Yordama Gücü. *Journal of Higher Education and Science / Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(3), 522-531.
- Kuh, G.D. (2009). The national survey of student engagement: Conceptual and empirical foundations. *New Directions for Institutional Research*, 141, 5 –20.
- Lamb, S., Maire, Q. ve Doecke, E. (2017). *Key Skills for the 21st Century: an evidence-based review*. <http://vuir.vu.edu.au/35865/1/Key-Skills-for-the-21st-Century-Analytical-Report.pdf> (Erişim tarihi: 20.04.2020).
- Morgan-Thomas, A. ve Dudau, A. (2019). Of possums, hogs, and horses: Capturing the duality of student engagement in eLearning. *Academy of Management Learning and Education*, 18(4), 564-580.
- Orhan Göksün, D. (2016). *Öğretmen adaylarının 21.yy. öğrenen becerileri ve 21. yy. öğreten becerileri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Önür, Z. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ile eğitim teknolojisi yeterlikleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Önür, Z. ve Kozikoğlu, İ. (2019). Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 627-648.
- Peker, B. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerini kullanım düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Reinke, N. B. (2019). Promoting student engagement and academic achievement in first-year anatomy and physiology courses. *Advances in physiology education*, 43(4), 443-450.
- Ros, I., Goikoetxea, J., Gairín, J. ve Lekue, P. (2012). Student engagement in the school: Interpersonal and inter-center differences. *Revista de Psicodidáctica*, 17(2), 291-307.
- Sang, G., Liang, J. C., Chai, C. S., Dong, Y. ve Tsai, C. C. (2018). Teachers' actual and preferred perceptions of twenty-first century learning competencies: a Chinese perspective. *Asia Pacific Education Review*, 19(3), 307-317.
- Sel, F. (2018). *İnönü Üniversitesi uzaktan eğitim öğrencilerinin çevrimiçi öğrenci bağlılık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Serttaş, Ö. (2019). *Okul ikliminin yordayıcısı olarak öğrencilerin prososyal davranışları ve öğrenci bağlılığı: Lise öğrencileri üzerine yapılan bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Soysal, T. (2019). *Türkçe derslerinde işbirlikli öğrenme etkinliklerinin 21. yüzyıl öğrenme ve yenilikçilik becerilerini geliştirmeye etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Sun, J. C. ve Rueda, R. (2012). Situational interest, computer self-efficacy and self-regulation: Their impact on student engagement in distance education. *British Journal of Educational Technology*, 43(2), 191-204.
- Şahin, M. C. (2010). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin yeni binyılın öğrencileri (OECD New millenium learners) ölçütlerine göre değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Topal, M., İstanbullu, A. ve Akgün, Ö. E. (2020). Çevrimiçi öğrenmede öğrenci bağlılığı ölçeği üniversite öğrencisi formunun psikometrik özellikleri. *Journal of Human Sciences*, 17(1), 104-116. doi:10.14687/jhs.v17i1.5698
- Trowler, V. (2010). Student engagement literature review. *The higher education academy*, 11(1), 1-72.
- Uyar, A. ve Çiçek, B. (2021). Farklı branşlardaki öğretmenlerin 21.yüzyıl becerileri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 1-11. DOI: 10.21733/ibad.822410
- Varier, D., Dumke, E. K., Abrams, L. M., Conklin, S. B., Barnes, J. S. ve Hoover, N. R. (2017). Potential of one-to-one technologies in the classroom: teachers and students weigh in. *Educational technology research and development*, 65(4), 967-992.
- Wagner, T. (2008). The global achievement gap: Why even our best schools don't teach the new survival skills our children need-and what we can do about it. Basic Books.
- Yıldırım, Y. (2021). *Açık ve uzaktan öğrenenlerin 21. yüzyıl öğrenme becerileri düzeyleri ile açık ve uzaktan eğitim ortamlarındaki bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Yıldırım, Y. ve Altınpulluk, H. (2022). Öğrenci bağlılığı araştırmalarındaki güncel eğilimlerin incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(1), 252-273. DOI: 10.51460/baebd.823021.

Zeybek, G. (2019). Lise öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanım düzeylerinin belirlenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(2), 142-156.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Tarih: 03.06.2020

No: 22440

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %60

2. yazar katkı oranı : %40

İlkokul Öğrencilerinde Problem Çözmenin Yordayıcıları Olarak Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş ile Yaşam Doyumu

Emotional and Psychological Well-Being and Life Satisfaction as Predictors of Problem Solving among Primary School Students

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Enes SAĞAR ¹

Öz

Bu çalışmada, duygusal ve psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu değişkenlerinin ilkökul öğrencilerinin problem çözme düzeylerini ne kadar yordadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında araştırma ilişkisel tarama modeline dayalı yürütülmüştür. Araştırma grubu, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Burdur ili Bucak ilçesinde devlete ait olan ilkökul kurumlarında öğrenim gören 198 (% 52.7) erkek, 178 (%47.3) kız olmak üzere toplam 376 öğrenciden oluşmuştur. Veri toplama araçları olarak “Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri”, “Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği”, “Çocuklar İçin Yaşam Doyumu Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde pearson momentler çarpım korelasyonu analizi ve çoklu doğrusal regresyon analiz (adimsal) yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yordayıcı güçleri bakımından sırasıyla “duygusal ve psikolojik iyi oluş” ve “yaşam doyumu” değişkenlerinin ilkökul öğrencilerinin problem çözme düzeylerini anlamlı şekilde yordadıkları ortaya çıkmıştır. Duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenlerinin birlikte problem çözme düzeyinin %31’ini açıkladığı belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular alanyazın ışığında tartışılmış ve ileride yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, öğrenci, problem çözme, duygusal ve psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In this study, it is aimed to examine how much the variables of emotional and psychological well-being and life satisfaction predict the problem solving levels of primary school children. For this purpose, a correlational study was conducted. The research group consisted of a total of 376 students, 198 (52.7%) boys and 178 (47.3%) girls, studying at state primary schools in the Bucak district of Burdur province in the 2020-2021 academic year. “Problem Solving Inventory for Children”, “Emotional and Psychological Well-being Scale for Stirling Children”, “Life Satisfaction Scale for Children” and “Personal Information Form” were used as data collection tools. Pearson product-moment correlation analysis and multiple linear regression analysis (stepwise) method were used in the statistical analysis of the data. As a result of the research, it was revealed that the variables of “emotional and psychological well-being” and “life satisfaction”, respectively, in terms of their predictive power, significantly predicted the problem solving levels of primary school students. It was determined that the variables of emotional and psychological well-being and life satisfaction together explained 31% of the problem solving level. The findings obtained from the research were discussed in the light of the literature and suggestions were presented for future research.

Keywords: Primary school, student, problem solving, emotional and psychological well-being, life satisfaction

Paper Type: Research

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mehmetenes15@gmail.com

Atf için (to cite): Sağar, M. E. (2022). İlkokul öğrencilerinde problem çözmenin yordayıcıları olarak duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1274-1288.

Giriş

Karmaşık yaşam şartları bireyleri çeşitli problemlerle karşılaştırmakta ve problemlerle etkin biçimde başa çıkmaları için çözüm arayışına sürüklemektedir. Bu durumda bireylerin kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi ve aktif olarak sorunların üstesinden gelebilmesi için karşılaştıkları problemlerle mücadele edebilecek problem çözme becerisine sahip olması önemli ve dikkat çekici bir konudur (Khan, Younas & Ashraf, 2016; Parwati, Sudiarta, Mariawan & Widiana, 2018; Tan, Tan, Mohd Hashim, Lee, Ong & Yaacob, 2019).

Problem kişilerin hedeflerine ulaşırken karşılaştıkları engellerden dolayı zihinsel ve fiziksel olarak sıkıntılar yaşamalarına yol açan güçlükler olarak nitelendirilmektedir. Bireylerin engel durumu karşısında anlık tepkiler geliştiremedikleri; ancak farklı fikir ve çözüm yolları arasından seçim yaparak çözüme kavuşturabilecekleri bir durumu ifade etmektedir (D'Zurilla, Nezu, & Maydeu-Olivares, 2002; Evans, 1997; Morgan, 1991). Bu çözümde bir amaç olmasına rağmen bu amaca ilişkin çözüme nasıl ulaşılacağı bilinmemesi problem durumunu ortaya koymakta ve bu durum bireyleri düşünmeye teşvik etmektedir. Kişinin probleme ilişkin bilgilerinin doğasını incelemesi problemin çözümüne yönelik çıkarımlar elde etmesini sağlamaktadır (Lorenzo, 2005; Novick & Bassok, 2005). Bu bağlamda problem çözme belirlenen amacı elde etmek için kişilerin karşı karşıya kaldıkları güçlükleri ortadan kaldırmalarına yönelik, önceki yaşantıları aracılığıyla öğrenilenlerin basit şekilde uygulanmasından öte bunlara yeni çözüm seçenekleri sunabilme adına harcadıkları ve bir dizi çaba gerektiren bir süreç şeklinde tanımlanmaktadır (Bingham, 1998; Heppner & Petersen, 1982; Khan, Younas & Ashraf, 2016; Lorenzo, 2005). Bu süreç problemi anlama, plan yapma, planı uygulama ve problem çözme sürecini tekrar kontrol etme adımlarından meydana gelmekte ve problem çözme becerisi olarak ifade edilmektedir (Polya, 1957). D'Zurilla ve Goldfried (1971) bu süreci sorunlu durumun üstesinden gelmek için farklı alternatifler belirleyerek bunlar arasından en etkili olanı seçme olasılığı olarak ele almakta ve problem çözmenin genel yönelim, problem tanımı ve formülasyonu, alternatiflerin oluşturulması, karar verme ve doğrulama şeklinde beş aşamadan meydana geldiğini belirtmektedir. Bu aşamalardan *genel yönelim*, kişinin bir duruma yaklaşım biçiminin, o duruma vereceği tepkiyi etkileyebileceği ve bu bağlamda bireylerin probleme hayatın normal bir parçası olarak ve bunların bir çoğu ile etkili biçimde başa çıkmanın mümkün olduğu gerçeğini kabul ederek yaklaşmaları gereken aşamadır. Bireyler problemler ortaya çıktığında onları tanımalı ve problemlere dürtüsel tepki vermelerinin ya da hiçbir şey yapmamalarının çözümü engelleyeceğinin farkında olmalıdır. *Problem tanımı ve formülasyonu* aşaması problemleri durumun, ayrıntılı olarak ele alınarak iyi tanımlanmış bir biçimde sunulmasıdır. Burada amaç, problem çözme performansında istenmeyen bir değişkenlik kaynağından kaçınmaktır. *Alternatiflerin oluşturulması* aşamasında temel görev, belirli sorunlu duruma uygun olarak olası çözümler üretmek ve üretilenler arasından en etkili sonuca yönelik yanıt aramaktır. *Karar verme* aşaması üretilen alternatif eylem yolları ile eski çözüm yolları yeni seçeneklerle yer değiştirilerek problemin çözümüne karar verilmesidir. Ancak kişinin çözüme ilişkin tek bir seçeneği varsa bu aşamadan geçmek zorunda kalmamaktadır. *Doğrulama* aşaması ise; seçilen eylem planının değerlendirilmesidir. Bu adım olmadan kişi, problemin kaynağını görüp düzeltmez ve bu bağlamda yetersiz bir eylem tarzını sürdürmeye devam edebilir (D'Zurilla & Goldfried, 1971). Bu bağlamda problem çözme kişinin karşılaştığı sorunları çok yönlü inceleyerek farklı çözüm stratejileri üretmeleri ve bunları deneyerek etkili sonuca ulaşabilmelerini ele alan bir süreç olarak ifade edilebilir.

Her yaşta bireyin gereksinim duyduğu problem çözme becerileri, öğrencilerin de önemli ihtiyaçlarından birisidir. Nitekim öğrencilerin başarıya ulaşabilmelerinde bilgi düzeyinde kalmaları yeterli değildir. Öğrencilerin modern dünyaya uyum sağlayarak başarı elde edebilmeleri için problem çözme, yaratıcılık, yenilikçilik, üstbilgi, iletişim gibi birtakım becerileri kazanmaları önemli bir gerekliliktir (Rahman, 2019). Bilişsel süreçlerden bir tanesi olan problem çözme, öğrencilerin bir görevi nasıl tamamlamaları gerektiğini bilemedikleri durumlarla karşılaştıklarında sorunlar karşısında devreye girerek onların amaçlarına

ulaşmalarında bir çözüm veya yol bulmak için sistematik gözlem ve eleştirel düşünmeyi içeren bir süreçtir (Nurdyansyah, 2020; Rahman, 2019). Başarı üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle problem çözmenin okul eğitim programlarının bir parçası olması önemli bir gerekliliktir (Larkin, McDermott, Simon & Simon, 1980). Problem çözmenin eğitim hayatında öğrencilerde başarıya katkı sağlamasının ve bilişsel yönünün yanı sıra bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştığı problemleri tanıma, bulma ya da çözüm geliştirme, kendi kendini yönetme gibi yönleri de bulunmaktadır (Nezu, Wilkins & Nezu, 2004). Bu bağlamda problem çözme becerisi ile bireyler hem günlük hem de akademik yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarla etkin biçimde başa çıkabilmektedir (Karaoğlan Yılmaz, 2022). Dolayısıyla problem çözme becerisi bireylerin karşılaştığı sorunlara çözüm bulmaya çalışırken kullanılan bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bir süreç olarak da nitelendirilmektedir (Siu & Shek, 2010). Bir başka ifade ile kişinin çeşitli problemler ile başa çıkması konusunda çözüme ilişkin uyarlanabilir yollar aramasını ortaya koymaktadır (D'Zurilla & Nezu, 2007). Bu bağlamda problem çözme hem bilişsel, hem de sosyal ve psikolojik bir sürece vurgu yapması nedeniyle ilköğretim düzeyindeki öğrencilere kazandırılması gereken bir beceri olarak ifade edilebilir (Demitra & Sarjoko, 2018; Parwati, Sudiarta, Mariawan & Widiana, 2018).

Alanyazın incelendiğinde problem çözmenin psikolojik uyum (De la Fuente, Cardeñoso, Chang, Lucas, Li & Chang, 2022; Heppner & Anderson, 1985), başa çıkma (Akhtar, Kroener-Herwig, 2019; Huang, Li & Hsu, 2022; Sagone & De Caroli, 2014; Kumar, 2019), psikolojik sağlamlık (Pinar, Yıldırım & Sayın, 2018; Samsari & Soulis, 2019), öz-yeterlik (Kim & Sohn, 2019; Li, Eschenauer & Yang, 2013), akademik başarı (Beyazsaçlı, 2017; Hacatırjana, 2022), duygusal zeka (Ertuğrul & Kutluca, 2020; Zarean, Asadollah-pour & Roodsari, 2007), atılganlık (Seydefatemi, Moshirabadi, Borimnejad & Haghani, 2014), öz-kontrol (Afzali, Soltangholi & Rahimi, 2021) gibi değişkenlerle ilişkili olduğu görülmüştür. Alanyazındaki mevcut bu değişkenlere ek olarak, duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenlerine yönelik bir incelemenin de önemli bir katkı sağlayacağı beklenmektedir. Bunun yanında bu çalışmanın ilkökul öğrencileri ile yürütülmesinin diğer yapılan çalışmalara bir alternatif olacağı ve bu konuya farkındalık getireceği söylenebilir. Bu gibi gerekçelerle ilkökul öğrencilerinde duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenlerinin problem çözme değişkeni ile ilişkili ve problem çözmenin anlamlı düzeyde birer yordayıcıları olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma bağlamında problem çözme ile ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerden ilki duygusal ve psikolojik iyi oluştur. Bu kavram temelini iyi oluştan almaktadır. İyi oluş üzerinde ilk çalışmaları Bradburn (1969) gerçekleştirmiş olup; bu kavramı olumlu duyguların olumsuz duygulardan daha fazla olması biçiminde tanımlamıştır. İyi oluş bireylerde mutluluğu, sağlıklı ve esenlik içerisinde olmayı ifade etmekte ve bireylerde pozitif durumları ele almaktadır (Deci & Ryan, 2008; Ryan & Deci, 2001; Ryff & Singer, 2008). İyi oluş kavramının psikolojik işlevsellik ve deneyimlere dikkat çeken yönünü oluşturan psikolojik iyi oluş, kişinin hem kendisi hem de yaşamını olumlu gözle değerlendirmesi, değişim, gelişim ve ilerlemelerine bağlı olarak yaşamının anlamlı olduğuna inanması, diğer bireylerle pozitif ve yararlı ilişkiler içerisinde olması, hedefleri doğrultusunda kendi kararlarını verebilmesi olarak ifade edilmektedir (Deci & Ryan, 2008; Keyes, Shmotkin & Ryff, 2002; Ryff, 1989; Ryff & Singer, 2008). Psikolojik iyi oluş üzerine kapsamlı çalışmalar yapan Ryff (1989) psikolojik iyi oluşu yaşam doyumu ile olumlu ve olumsuz duygulanım birleşiminin yanı sıra bireyin yaşamına ilişkin tutumlarını da kapsayan çok boyutlu bir yapı olduğunu belirtmektedir ve bu kavramı kendini kabul - özkabul, diğer kişilerle olumlu ilişkiler, özerklik - otonomi, çevresel hakimiyet - kontrol, yaşamın amacı ile kişisel gelişim olmak üzere altı boyutta ele almaktadır. Daha sonra psikolojik iyi oluşun pozitif psikoloji sağlık ölçütleri ve yaşam boyu gelişim kuramı kavramlarını da kapsadığını ele alarak bu altı boyutu kişisel gelişim, çevresel hâkimiyet, özerklik, diğer kişilerle olumlu ilişkiler, yaşam amacı ve kendini kabul şeklinde ifade etmiştir (Ryff, 1989, 1995). Diğer kavram olan duygusal iyi oluş ise, duyguların değerini anlayarak yaşamı olumlu biçimde ileriye taşımak amacıyla duyguları kullanma becerisidir. Bireyin anlık

duygusal durumunu ele alan ve karakterine yön veren olumlu, olumsuz etkilerin bir birleşimi olarak düşünülmekte, bireyin gündelik yaşamının duygusal olarak kalitesini ortaya koymaktadır. Yaşamdaki sevgi, sevinç gibi olumlu duygularla öfke, üzüntü, kaygı gibi olumsuz duyguların yoğunluk ve sıklığını ifade etmektedir (Kahneman & Deaton, 2010). Duygusal iyi oluş bireylerin yaşamındaki olumlu duyguların var ya da yok olmasını yansıtan belirtiler ile algılanan yaşam doymu bağlamında ele alınmaktadır (Keyes, 2002). Bu doğrultuda duygusal ve psikolojik iyi oluş bireyin olumlu olumsuz tüm yaşam deneyimlerini göz önünde tutarak kendisine ilişkin pozitif değerlendirmelerine bağlı olarak kendini iyi hissetmesi ve yaşamdan doyum alması şeklinde ifade edilebilir. Araştırma kapsamında konu dikkate alındığında yaşadığı tüm deneyimleri olumlu değerlendirerek mutluluk ve esenlik içinde olan bireyler günlük yaşam sorunları ile problem çözme becerilerini kullanarak etkin bir şekilde başa çıkabilirler. Dolayısıyla problem çözme becerisi değişkeninin duygusal ve psikolojik iyi oluş ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada problem çözme ile ilişkili olduğu düşünülen diğer değişken ise yaşam doymudur. Alanyazına Neugarten, Havighurst ve Tobin (1961) tarafından kazandırılan yaşam doymu bireylerin ruh sağlığı ve toplumsal etkileşimlerine yön veren önemli faktörlerden bir tanesidir. Pozitif psikolojide iyi olma hali ve mutluluk olarak değerlendirilen öznel iyi oluşun bilişsel-yargısal boyutunu yaşam doymu meydana getirmekte ve kişinin yaşamına ilişkin bilişsel yargılarını kapsamaktadır (Diener, 1984, 2000; Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985; Diener & Suh, 1997). Yaşam doymu kavramını tanımlamadan önce “doyum” kavramının açıklaması konuyu daha anlaşılır kılabilir. Doyum, kişinin beklenti, gereksinim, dilek ve isteklerinin karşılanması olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda “yaşam doymu” istenilen (beklentilerin) ile sahip olunanların (elindeki olanların) karşılaştırılması sonucunda ulaşılan doyum olarak tanımlanmaktadır. Diğer başka ifade ile yaşam doymu bireylerin içinde bulunduğu gerçek durum ile beklentilerinin karşılaştırması sonucunda ortaya çıkan memnuniyet olarak nitelendirilmektedir (Neugarten, Havighurst & Tobin, 1961; Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985; Diener & Lucas, 1999; Myers & Diener, 1995). Belli bir duruma ilişkin doyum değil, genel anlamda bütün yaşantıdaki doyum olarak ele alınmaktadır. Moral, mutluluk vb. gibi farklı yönlerle ilişkin iyi olma halidir. Kişinin yaşam kalitesini kendi belirlemiş olduğu standartlara dayalı olarak değerlendirmesi durumunu ortaya koymaktadır (Shin & Johnson, 1978). Yapılan araştırma kapsamında konu göz önünde tutulduğunda tüm yaşamını olumlu değerlendirerek yaşamından memnun olan bireyler karşılaştıkları sorunlarla problem çözme becerilerini kullanarak mücadele edebilir ve çözüm yolları üretebilirler. Dolayısıyla problem çözme becerisi değişkeninin yaşam doymu ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Problem çözme, bireylerin aktif yaşamlarında kişisel, sosyal ve akademik gibi alanlarda karşılaştıkları sorunlarla etkili biçimde başa çıkabilmeleri ve yaşama uyum sağlayabilmeleri bakımından önemli bir beceri alanıdır. Yaşam dönemleri göz önünde tutulduğunda ilkökul dönemi birtakım becerilerin kazandırılarak geliştirilmesi açısından değerlidir. İlkokul düzeyindeki öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar karşısında alternatif çözüm yolları üretmeleri ve problemleri ile etkili biçimde baş ederek hedeflerine uygun davranabilmeleri açısından problem çözme becerisinin kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ilkökul düzeyindeki öğrencilerin bu beceriyi kazanıp geliştirmeleri, hem şu anda hem de gelecekteki yaşamları boyunca karşılaştıkları problemlerle mücadele etmelerini sağlayabilen önemli bir beceri alanı olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda ilkökul öğrencilerinin problem çözme becerisi ile ilişkili olan başka değişkenlerin belirlenmesinin problem çözme becerisinin daha iyi anlaşılmasına ve buna bağlı yapılacak olan koruyucu ve iyileştirici ruh sağlığı çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Alanyazında problem çözme ile farklı değişkenlerin birlikte incelendiği araştırmalar mevcuttur. Ancak problem çözme değişkeni ile duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doymu değişkenlerinin birlikte incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doymu gibi pozitif yaşama katkı sağlayan konuların problem çözme üzerinde farklı bir bakış açısı getireceği ve alana önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmada, duygusal ve psikolojik iyi

oluş ile yaşam doyumu değişkenlerinin ilkökul öğrencilerinin problem çözme düzeylerini ne kadar yordadığını incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmada duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenleri ilkökul öğrencilerinin problem çözme düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?" sorusuna yanıt aranmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bu model iki ya da ikiden daha çok değişken arasında birlikte değişimin varlık ya da derecesini belirlemeyi hedef almaktadır (Karasar, 2016).

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma grubunda, Burdur ili Bucak ilçesi'nde 2020-2021 eğitim-öğretim yılında farklı ilkokullarda (devlete ait) öğrenimini devam ettiren 376 öğrenci (198 (%52.7) erkek ve 178 (%47.3) kız) yer almıştır. Araştırma grubunun yaş ortalaması 10.78 ve yaş aralığı 9-11 olarak belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri

İlkokul düzeyindeki çocukların problem çözme becerisi konusunda kendilerini algılama düzeylerini ortaya koymak amacı ile Serin, Bulut Serin ve Saygılı (2010) tarafından geliştirilmiş olup 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı .80 şeklinde belirlenmiştir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları $\chi^2 / df = 2.49$, RMSEA = 0.051, GFI = 0.92, CFI = 0.90 şeklindedir. Beşli likert tipindedir. Ölçekte toplam puanların artması ilkökul düzeyindeki çocukların problem çözme becerisinin yüksek olduğunu ifade etmektedir (Serin, Bulut Serin ve Saygılı, 2010). Bu araştırma kapsamında ölçeğin toplam puanlarına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .90 olarak belirlenmiştir.

2.3.2. Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Çocukların duygusal ve psikolojik iyi oluş düzeylerini belirlemek amacıyla Liddle ve Carter'in (2015) geliştirdiği bu ölçeğin Türkçe uyarlaması Akın, Yılmaz, Özen, Raba ve Özhan (2016) tarafından yapılmıştır. 12 maddeden oluşan bu ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .90 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları $\chi^2 = 96.87$, $sd = 54$, RMSEA = .073, SRMR = .051, CFI = .93, IFI = .93, GFI = .90 şeklinde hesaplanmıştır. Beşli likert tipindedir. Ölçekte toplam puanların artması çocuklarda duygusal ve psikolojik iyi oluşun yüksek olduğunu ifade etmektedir (Akın, Yılmaz, Özen, Raba ve Özhan, 2016). Bu araştırmada ölçeğin toplam puanlarına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .89 olarak belirlenmiştir.

2.3.3. Çocuklar İçin Yaşam Doyumu Ölçeği

Çocukların yaşam doyum düzeylerini belirlemek amacıyla Reichl ve Zumbo'nun (2009) geliştirdiği bu ölçeğin Türkçe uyarlaması Altay ve Ekşi (2018) tarafından yapılmıştır. 5 maddeden oluşan bu ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .79 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ($\chi^2 / sd = .801$, GFI = .996, AGFI = .989, CFI = 1.00, RMSEA = 0.000, RMR = 0.019) şeklinde hesaplanmıştır. Beşli likert tipindedir. Ölçekte toplam puanların artması yaşam doyumunun yüksek olduğunu ifade etmektedir (Altay ve Ekşi, 2018). Bu araştırmada ölçeğin toplam puanlarına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .80 olarak belirlenmiştir.

2.3.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırma grubunda yer alan ilkökul öğrencilerinin yaş ve cinsiyet bilgilerini alabilmek amacı ile hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu (Karar Tarihi: 25.06.2021; Toplantı: 08; Karar: 2021/289) etik kurul onayı ve ilgili veri toplama araçlarının uygulanabilmesi açısından Bucak İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izinler alınmıştır (Karar Tarihi: 01.06.2021; Sayı: E-83635555-604.01.01-25839135). Araştırma için gereken izinlerin sağlanmasının ardından araştırmanın verileri Google Form üzerinden online (çevrimiçi) yöntem ile toplanmıştır. Öğrencilerin araştırmaya davet edilmesinde, ilk olarak veri toplama araçları Google Form üzerinden hazırlanmış ve sonra e-posta aracılığı ile ilkokul öğrencilerine ulaştırmaları için öğretmenleri ve velilerine iletilmiştir. Araştırma gönüllü katılım esasına dayalı olup, araştırmaya katılmadan önce öğrencilerden aydınlatılmış onam istenmiştir. Bunun yanında veri toplama süreci gizlilik ilkesi ile yürütülmüş ve bilgilendirme yapılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Veri analizi pearson momentler çarpım korelasyonu analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi (adımsal) ile yapılmıştır. Araştırma bağlamında başlangıçta verilerin çoklu doğrusal regresyon analizi bakımından uygunluğunun değerlendirilmesi açısından veri setlerinde normallik ve doğrusallığa bakılmıştır. Veri setinin normallik (çok değişkenli) ve doğrusallık varsayımlarının güçleşmesine yol açan uç değerlerin bulunup bulunmadığı mahalalanobis uzaklık (13.82), cook's (Cook' <1) ve leverage values (.000 - .020) değerleri ile incelenmiştir. Bunun yanında veri setleri çarpıklık (+1/-1), basıklık değerleri, saçılım ve histogram grafikleri açısından da değerlendirilmeye alınmıştır. Bu incelemelere dayalı olarak 7 kişinin verilerinin veri analizini etkileyebilecek düzeyde uç değerler bulundurması sebebiyle bu veriler veri setinden çıkartılmıştır. Veri setlerine ait doğrusallık ve normallik koşullarının yanında yordayan değişken sayısına dikkat edildiğinde örneklem büyüklüğünün de çalışma açısından uygunluk taşıdığı belirlenmiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizine ait bir diğer varsayım ise yordayıcı değişkenler arasında yüksek bağıntı katsayısının bulunmamasıdır. Buna bağlı yürütülen incelemeler sonucu yordayıcı değişkenler arasında çoklu bağlantılı olarak tanımlanabilecek .80 üzerinde bir korelasyon değerinin bulunmadığı (Tablo 2), tolerans değerlerinin .20'den yüksek, VIF değerlerinin 10'dan küçük ve CI değerlerinin ise 30'dan küçük olduğu görülmüştür. Hataların bağımsız olması şartına yönelik incelemede Durbin-Watson değerinin 1 ile 3 arasında (DW = 1.44) olduğu ve bir problem taşımadığı görülmüştür. Tüm yapılan incelemeler doğrultusunda verilerin analize uygunluk gösterdiği belirlenerek bu bağlamda araştırma verileri çoklu doğrusal regresyon analiz (adımsal) yöntemine tabi tutulmuştur. Araştırmada .05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır (Akbulut, 2010; Büyüköztürk, 2011).

3. Bulgular

Araştırmanın bulgular bölümünde, ilk başta değişkenlerin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri, sonra pearson momentler çarpım korelasyon analiz katsayıları ve en son olarak çoklu doğrusal regresyon analiz (adımsal) sonuçları sunulmuştur. Aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	N	\bar{X}	SS
Problem Çözme (P.Ç.)	376	89.14	16.37
Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş (D.P.İ.O)	376	47.04	8.01
Yaşam Doyumu (Y.D.)	376	20.63	3.91

Tablo 1'e göre araştırma grubuna ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri; problem çözme ($\bar{X} = 89.14$; $SS = 16.37$), duygusal ve psikolojik iyi oluş ($\bar{X} = 47.04$; $SS = 8.01$) ve yaşam doyumu ($\bar{X} = 20.63$; $SS = 3.91$) olarak belirlenmiştir. Problem çözme, duygusal ve psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu değişkenleri arasındaki ilişkiler pearson momentler çarpım korelasyonu ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 2 verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere ilişkin Pearson momentler çarpım korelasyon analiz katsayıları

	P.Ç.	D.P.İ.O	Y.D.
Problem Çözme (P.Ç.)	1		
Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş (D.P.İ.O)	.554**	1	
Yaşam Doyumu (Y.D.)	.396**	.587**	1

** $p < .01$

Tablo 2'ye göre problem çözme ile duygusal ve psikolojik iyi oluş ($r = .554, p < .01$) ve yaşam doyumu ($r = .396, p < .01$) arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tablo 2 incelendiğinde yordayıcı değişkenler arasında çoklu bağılantılık olarak tanımlanabilecek .80 üzerinde bir korelasyon değerinin olmadığı da görülmüştür. Daha sonra duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenlerinin ilkökul öğrencilerinin problem çözme becerisini yordama gücünü saptamak için çoklu doğrusal regresyon analiz (adımsal) değerleri incelenmiş ve bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çoklu doğrusal regresyon analiz (adımsal) sonuçları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Std. Edilmiş Kat.Say.	<i>t</i>	İkili <i>r</i>	Kıs. <i>r</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>	<i>Sd</i>
	<i>B</i>	<i>Std. Hata</i>								
1.(Sabit)	35.90	4.19		8.54**						
D.P.İ.O	1.13	.088	.554	12.86**	.554	.554	.554 ^a	.305	165.43**	1-374
2.(Sabit)	32.64	4.47		26.52**						
D.P.İ.O	1.00	.108	.490	9.25**	.554	.432	.561 ^b	.314	85.52**	2-373
Y.D.	.455	.222	.109	2.05**	.396	.106				

** $p < .01$

Tablo 3'e göre çoklu doğrusal regresyon analizinin birinci adımında incelenen duygusal ve psikolojik iyi oluş değişkeninin problem çözmeyi yordamada beta katsayısı .554'tür. Beta katsayısının anlamlılığına ilişkin *t* testi sonucunun anlamlı düzeyde olduğu belirlenmiştir ($t = 12.86, p < .01$). Tek başına duygusal ve psikolojik iyi oluş değişkeni problem çözmeyi %30'unu açıklamaktadır ($R = .554; R^2 = .305, p < .01; F_{1/374} = 165.43, p < .01$)

Çoklu doğrusal regresyon analizinin ikinci adımında modele duygusal ve psikolojik iyi oluş değişkeninin yanı sıra yaşam doyumu değişkeni de girmiştir. Duygusal ve psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu değişkenleri birlikte problem çözmeyi %31'ini açıklamaktadır ($R = .561; R^2 = .314, p < .01; F_{2/373} = 85.52, p < .01$). Duygusal ve psikolojik iyi oluş değişkeninin beta katsayısı .490; yaşam doyumu değişkeninin beta katsayısı .109'dur. Beta katsayısının anlamlılığına ilişkin *t* testi sonuçlarının anlamlı düzeyde olduğu belirlenmiştir ($t_{DPIO} = 9.25, p < .01; t_{YD} = 2.05, p < .01$). Yapılan çoklu doğrusal regresyon analiz sonucunda duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenlerinin problem çözmeyi anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Modeldeki değişkenlere ilişkin beta değerleri dikkate alındığında ilkökul öğrencilerinde problem çözme becerisini ilk sırada “duygusal ve psikolojik iyi oluş”, ikinci sırada “yaşam doyumu” değişkenlerinin anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda problem çözme ile duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında yapılan çalışma sonucunda duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenlerinin problem çözme değişkeninin anlamlı düzeyde yordayıcıları olduğu görülmüştür. Duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumu değişkenleri birlikte problem çözmeyi %31'ini açıklamıştır. İlkokul öğrencilerinde problem çözmeyi birinci sırada “duygusal ve psikolojik iyi oluş”, ikinci sırada “yaşam doyumu” değişkenlerinin anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir.

Bu çalışma sonucunda ilkokul öğrencilerinde problem çözme birinci sırada duygusal ve psikolojik iyi oluş değişkeninin anlamlı düzeyde yordadığı ve aralarında pozitif yönde anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bu sonuç bağlamında ilkokul öğrencilerinin duygusal ve psikolojik iyi oluş düzeyi arttıkça problem çözme düzeyinin de arttığı söylenebilir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Miller (2001), Uçar (2018) tarafından yürütülen çalışmalarda psikolojik iyi oluş ile problem çözme arasında anlamlı ilişkinin olduğu ve Kakabararee ve Ezati (2017) tarafından yapılan çalışmada duygusal iyi oluş ile problem çözme arasında anlamlı ilişkinin olduğu sonuçlarını desteklemektedir. Ayrıca bu çalışma sonucu alanyazındaki problem çözme ile iyi oluş arasında bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşan çalışmalarla tutarlıdır (Cenkseven-Önder & Çolakradioğlu, 2013; Samsari & Soulis, 2019). Bunun yanı sıra alanyazındaki sosyal problem çözme ile iyi oluş arasında ilişkinin olduğu araştırma sonuçlarının da bu araştırmanın sonucu ile uyumlu olduğu görülmektedir (Aburezeq & Kasik, 2021; Chang, D'Zurilla & Sanna, 2009; Dikmen, 2019; Siu & Shek, 2010). Heppner ve Krauskopf (1987) problem çözmenin, problemlerle başa çıkma kavramı ile eş değer olduğunu ve bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözebilmelerine yönelik kendilerini olumlu ya da olumsuz değerlendirme biçimlerinin problem çözmedeki performanslarını doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda alanyazın incelendiğinde problem çözme bağlamında ele alınan başa çıkma ile iyi oluş arasında ilişkinin olduğu sonucuna ulaşan çalışma sonuçları da bu çalışma sonucu ile uyumludur (Akhtar, Kroener-Herwig, 2019; Blalock, DeVellis & Giorgino 1995; Frydenberg & Lewis, 2009; Huang, Li & Hsu, 2022; Sagone & De Caroli, 2014; Kumar, 2019; Tomás, Sancho, Melendez & Mayordomo, 2012). Yapılan bu araştırma sonucu ve diğer araştırma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde bireylerin duygusal ve psikolojik iyi oluş düzeyleri ne kadar yüksek ise o oranda problem çözme becerilerinin de arttığı söylenebilir. Bir başka açıdan bireylerin problemleriyle başa çıkma ve problemlerine çözüm üretmelerinde tüm yaşam deneyimlerini pozitif değerlendirerek kendini iyi hissetmesi ve yaşamdan doyum alabilmesinin önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, ilkokul öğrencilerinde duygusal ve psikolojik iyi oluşun artırılmasının, problem çözme becerisinin artırılmasına yardımcı olması beklenmektedir.

İlkokul öğrencileri ile gerçekleştirilen bu çalışmada problem çözme duygusal ve psikolojik iyi oluş değişkeninden sonra yaşam doyumunu değişkeninin anlamlı düzeyde yordadığı ve aralarında pozitif yönde anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bir diğer ifadeyle ilkokul öğrencilerinin yaşam doyumunu düzeyi arttıkça problem çözmenin de arttığı söylenebilir. Bu sonuç doğrultusunda alanyazın incelendiğinde bu sonucu doğrudan destekler nitelikte araştırma sonuçlarına rastlanmıştır. Örneğin, Büyüksahin Çevik, Yavuz ve Güzel Yüce (2016), Kağan ve Başgöze (2020), Khan, Younas ve Ashraf (2016); Öztürk ve Karagün (2020); Tan, Tan, Mohd Hashim, Lee, Ong ve Yaacob (2019) tarafından yürütülen araştırmalarda yaşam doyumunun problem çözme ile pozitif ilişkili olduğu ve problem çözme düzeyi yüksek olan bireylerin yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip olduğu sonuçlarını bu araştırmadan elde edilen sonuç desteklemektedir. Ayrıca bu çalışmanın sonucu Suldo ve Huebner (2006) tarafından yapılan çalışmada yüksek düzeyde duygusal ve davranışsal problem çözen bireylerin yaşam doyumlarının da yüksek olduğu sonucu ile uyumludur. McMillan ve Morris, (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada problem çözme ve başa çıkmanın, iş/yaşam çatışması ile yaşam doyumunu arasındaki olumsuz ilişkiye kısmen aracılık ettiği sonucu da bu çalışma sonucu ile tutarlılık arz etmektedir. Bunun yanı sıra Milas, Martinović Klarić, Malnar, Saftić, Šupe-Domić ve Slavich (2021) ve Reyes, Satorres, Delhom, Bueno-Pacheco ve Meléndez (2021) tarafından yapılan araştırmalarda başa çıkma ve yaşam doyumunu arasında bir ilişkinin olduğu sonuçları da bu çalışma sonucu ile uyumlu görülmektedir. Alanyazın incelenmeye devam edildiğinde bu çalışma sonucunun sosyal problem çözme ve yaşam doyumunu arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar ile de tutarlı olduğu görülmektedir (De la Fuente, Chang, Cardeñoso & Chang, 2019; Gál, Kasik, Jámbori, Fejes & Nagy, 2022; Jiang, Lyons & Huebner, 2016). Bu çalışma sonuçları ve yapılan çalışmadan ulaşılan sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde ilkokul öğrencilerinin problem çözme becerilerini artırmada yaşam

doyumunu düzeylerini artırmanın önemli bir işlevi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda ilkökul öğrencilerinde yaşam doyumunun artırılmasının, problem çözme becerilerinin artırılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Yapılan çalışma sonucuna dayalı olarak duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumunu düzeyleri yüksek olan ilkökul öğrencilerinin yüksek düzeyde problem çözme becerisine sahip olduğu ifade edilebilir. Araştırma bu önemli sonucun yanı sıra bazı sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu sınırlılıklar; araştırma grubunda sadece ilkökul öğrencilerinin yer alması, problem çözme becerisiyle sadece duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumunu değişkenlerinin incelenmesi, araştırmanın nicel verilerle gerçekleştirilmesi gibidir. Bu noktada benzer şekilde yapılacak bir araştırma ilkökul öğrencilerinin dışında farklı araştırma grupları (ergen, üniversite öğrencisi, yetişkin grupları vb.) üzerinde yapılabilir. Bu çalışmada problem çözme becerisi ile yalnızca duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumunu değişkenleri incelemeye alınmış olup diğer ilişkili olabilecek psikolojik faktörler dikkate alınmamıştır. İleride yürütülecek çalışmalarda farklı değişkenlerin problem çözme becerisi üzerinde yordayıcılığı araştırılabilir. Bu çalışma ilişkisel araştırma biçiminde yürütüldüğü için problem çözme becerisi ile duygusal ve psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumunu arasındaki neden-sonuç ilişkilerini ele almamaktadır. Yapılacak olan çalışmalarda problem çözme becerisi ile duygusal ve psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumunu arasındaki neden-sonuç ilişkilerine odaklanılabilir. Bu çalışma ile alanyazındaki mevcut bulgulara alternatif olarak, ilkökul öğrencilerinde duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumunun problem çözmenin yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda ilkökul öğrencilerinde problem çözme becerisini artırma çalışmalarında onların duygusal ve psikolojik iyi oluş ile yaşam doyumunu düzeylerinde de artış oluşturabilecek çalışmalar sunulabilir. Bu doğrultuda duygusal ve psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumunu ile ilgili yürütülen eğitici programlar problem çözme becerisi üzerinde de yürütülebilir. İlkokul öğrencilerinin problem çözme becerisini kazanmaları yönünde karşılaştığı sorunlara karşı farklı çözüm alternatifleri geliştirme becerileri kazanmalarına ve problemlerle başa çıkarak yaşama uyum sağlayabilmelerine yönelik danışmanlık faaliyetleri hazırlanarak uygulanabilir. Bu konuda eğitim ve seminer çalışmaları verilerek ilkökul öğrencilerinin problem çözme becerisini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aburezeq, K., & Kasik, L. (2021). The relationship between social problem solving and psychological well-being: A literature review. *Romanian Journal of Psychological Studies*, 9(special issue), 3-16.
- Afzali, A., Soltangholi, F., & Rahimi, G. (2021). Predicting Academic Engagement Based on Problem Solving Styles, Self-Control, and Emotional Expression in University Students. *Biquarterly Journal of Cognitive Strategies in Learning*, 9(17), 107-121. <https://doi.org/10.22084/J.PSYCHOLOGY.2021.22665.2224>.
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Akhtar, M., Kroener-Herwig, B. (2019). Coping Styles and Socio-demographic Variables as Predictors of Psychological Well-Being among International Students Belonging to Different Cultures. *Current Psychology*, 38(3), 618-626. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9635-3>.
- Akın, A., Yılmaz, S., Özen, Y., Raba, S., & Özhan, Y. (2016). Stirling Çocuklar İçin Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *V. Sakarya'da Eğitim Araştırmaları Kongresi*, bildiri kitabı içinde (ss. 74-79). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Altay, D. & Ekşi, H. (2018, Ekim). *Çocuklar için yaşam doyumunu ölçeği geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. 5. Uluslararası Eğitim Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan tam metin bildiri (ss. 354-362), İstanbul, Türkiye.

- Beyazsaçlı, M. (2016). Relationship between problem solving skills and academic achievement. *The Anthropologist*, 25(3), 288-293. <https://doi.org/10.1080/09720073.2016.11892118>.
- Bingham, A. (1998). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi* (Çev. A. F. Oğuzhan). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Blalock, S. J., DeVellis, B. M., & Giorgino, K. B. (1995). The relationship between coping and psychological well-being among people with osteoarthritis: A problem-specific approach. *Annals of Behavioral Medicine*, 17(2), 107-115. <https://doi.org/10.1007/BF02895059>.
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well being*. Aldine Publishing Company: Chicago.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 15. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyükaşahin Çevik, G., Yavuz, G. & Güzel Yüce, S. (2016). Ergenlerin okul yaşam kalitesi ile yaşam doyumunun problem çözme ve sosyal destekle ilişkisi: Afgan özbekleri ile yapılan bir yapısal eşitlik modeli çalışması. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1405-1417. <https://doi.org/10.17719/jisr.20164317711>.
- Cenkseven-Önder, F. & Çolakkadıoğlu, O. (2013). Decision-making and problem-solving as a well-being indicator among adolescents. *Educational Research and Reviews*, 8(11), 720-727. <https://doi.org/10.5897/ERR12.151>.
- Chang, E. C., D’Zurilla, T. J., & Sanna, L. J. (2009). Social problem solving as a mediator of the link between stress and psychological well-being in middle-adulthood. *Cognitive Therapy and Research*, 33(1), 33-49. <https://doi.org/10.1007/s10608-007-9155-9>.
- De la Fuente, A., Cardeñoso, O., Chang, E. C., Lucas, A. G., Li, M., & Chang, O. D. (2022). The role of problem-solving ability, beyond academic motivation, in college students’ psychological adjustment. *Current Psychology*, 1-10. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-02945-y>.
- De la Fuente, A., Chang, E. C., Cardeñoso, O., & Chang, O. D. (2019). The psychological impact of social problem solving under stress in adults: Debased life satisfaction, heightened depressed mood, or both?. *Personality and Individual Differences*, 146, 46-52. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.03.033>.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 1-11. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9018-1>.
- Demitra & Sarjoko (2018). Effects of handep cooperative learning based on indigenous knowledge on mathematical problem solving skill. *International Journal of Instruction*, 11(2), 103-114. <https://doi.org/10.12973/iji.2018.1128a>.
- Diener, E. & Lucas, R. E. (1999). *11 personality and subjective well-being. Well-being: Foundations of hedonic psychology*. Russell: Sage Foundation.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575. <https://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>.
- Diener, E. (2000), Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for anational index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34>.

- Diener, E., & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40(1-2), 189–216. <https://doi.org/10.1023/A:1006859511756>.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13.
- Dikmen, C. (2019). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşu ile sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- D'Zurilla, T. J. & Nezu, A. M. (2007). *Problem-solving therapy: A positive approach to clinical intervention*. New York: Spring Publishing Company.
- D'zurilla, T. J., & Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78(1), 107-126. <https://doi.org/10.1037/h0031360>.
- D'Zurilla, T. J., Nezu, A. M., & Maydeu-Olivares, A. (2002). *Social Problem-solving Inventory-Revised (SPSI-R)*. New York: Multi-Health Systems.
- Ertuğrul, N., & Kutluca, A. Y. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin duygusal zekâ düzeyleri ile problem çözme becerileri ilişkisi. *Academy Journal of Educational Sciences*, 4(1), 1-10. <https://doi.org/10.31805/acjes.656153>.
- Evans, J. R. (1997). Creativity in OR/MS: The creative problem-solving process, Part 1. *Interfaces*, 27(5), 78-83. <https://doi.org/10.1287/inte.27.5.78>.
- Frydenberg, E., & Lewis, R. (2009). The relationship between problem-solving efficacy and coping amongst Australian adolescents. *British Journal of Guidance & Counselling*, 37(1), 51-64. <https://doi.org/10.1080/03069880802534054>.
- Gál, Z., Kasik, L., Jámboři, S., Fejes, J. B., & Nagy, K. (2022). Social problem-solving, life satisfaction and well-being among high school and university students. *International Journal of School & Educational Psychology*, 10(1), 170-180. <https://doi.org/10.1080/21683603.2020.1856249>.
- Hacatrjana, L. (2022). Flexibility to Change the Solution: An Indicator of Problem Solving That Predicted 9th Grade Students' Academic Achievement during Distance Learning, in Parallel to Reasoning Abilities and Parental Education. *Journal of Intelligence*, 10(7), 1-17. <https://doi.org/10.3390/jintelligence10010007>.
- Heppner, P. P., & Anderson, W. P. (1985). The relationship between problem-solving self-appraisal and psychological adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 9(4), 415-427. <https://doi.org/10.1007/BF01173090>.
- Heppner, P. P., & Krauskopf, C. J. (1987). An information-processing approach to personal problem solving. *The Counseling Psychologist*, 15(3), 371-447. <https://doi.org/10.1177/0011000087153001>.
- Heppner, P. P., & Petersen, C. H. (1982). The development and implications of a personal problem-solving inventory. *Journal of Counseling Psychology*, 29(1), 66–75. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.29.1.66>.
- Huang, H. Y., Li, H., & Hsu, Y. C. (2022). Coping, COVID knowledge, communication, and HBCU student's emotional well-being: Mediating role of perceived control and social connectedness. *Journal of Community Psychology*, 1-23. <https://doi.org/10.1002/jcop.22824>.

- Jiang, X., Lyons, M. D., & Huebner, E. S. (2016). An examination of the reciprocal relations between life satisfaction and social problem solving in early adolescents. *Journal of Adolescence*, 53, 141-151. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.09.004>.
- Kağan, M., & Başgöze, F. (2020). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin problem çözme becerileri ile yaşam doyumlarının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Eğitim ve Toplum Özel sayısı*, 10(16), 5651-5680. <https://doi.org/10.26466/opus.787019>.
- Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the national academy of sciences*, 107(38), 16489-16493. <https://doi.org/10.1073/pnas.1011492107>.
- Kakabararee, K., & Ezati, N. (2017). The pattern of structural relations between social problem solving, perception of the quality of social relationships, and emotional well-being. *Thoughts and Behavior in Clinical Psychology*, 12(43), 7-16.
- Karaoğlan Yılmaz, F. G. (2022). Utilizing learning analytics to support students' academic self-efficacy and problem-solving skills. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 31(2), 175-191. <https://doi.org/10.1007/s40299-020-00548-4>.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (31. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keyes, C. L. M. (2002). The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Research*, 43, 207-222. <https://doi.org/10.2307/3090197>.
- Keyes, C. L., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.1007>.
- Khan, M. J., Younas, T., & Ashraf, S. (2016). Problem solving styles as predictor of life satisfaction among university students. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 209-222.
- Kim, M. S., & Sohn, S. K. (2019). Emotional intelligence, problem solving ability, self efficacy, and clinical performance among nursing students: a structural equation model. *Korean Journal of Adult Nursing*, 31(4), 380-388. <https://doi.org/10.7475/kjan.2019.31.4.380>.
- Kumar, R. (2019). Resilience, psychological well-being, and coping strategies in medical students. *Indian Journal of Psychiatric Nursing*, 16(2), 92-97. <https://www.ijpn.in/text.asp?2019/16/2/92/276346>.
- Larkin, J. H., McDermott, J., Simon, D. P., & Simon, H. A. (1980). Models of competence in solving physics problems. *Cognitive Science*, 4(4), 317-345. https://doi.org/10.1207/s15516709cog0404_1.
- Li, M. H., Eschenauer, R., & Yang, Y. (2013). Influence of efficacy and resilience on problem solving in the United States, Taiwan, and China. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 41(3), 144-157. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1912.2013.00033.x>.
- Liddle, I., & Carter, G. F. (2015). Emotional and psychological well-being in children: The development and validation of the Stirling Children's Well-being Scale. *Educational Psychology in Practice*, 31(2), 174-185. <https://doi.org/10.1080/02667363.2015.1008409>.
- Lorenzo, M. (2005). The development, implementation, and evaluation of a problem solving heuristic. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 3(1), 33-58. <https://doi.org/10.1007/s10763-004-8359-7>.

- McMillan, H. S., & Morris, M. L. (2012). Examining the relationship between work/life conflict and life satisfaction in executives: The importance of problem-solving coping interventions and HRD. *Advances in Developing Human Resources*, 14(4), 640-663. <https://doi.org/10.1177/1523422312455626>.
- Milas, G., Martinović Klarić, I., Malnar, A., Saftić, V., Šupe-Domić, D., & Slavich, G. M. (2021). The impact of stress and coping strategies on life satisfaction in a national sample of adolescents: A structural equation modelling approach. *Stress and health*, 37(5), 1026-1034. <https://doi.org/10.1002/smi.3050>.
- Miller, L. S. (2001). *Psychological well-being among university students: Problem solving, career-decision-making attitudes, and program commitment* (Unpublished doctoral dissertations). University of Ottawa, Canada.
- Morgan, C. T. (1991) *Psikolojiye Giriş* (Çev. Hüsni Arıcı ve başk.). 9. Baskı, Meteksan: Ankara.
- Myers, D. G. & Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x>.
- Neugarten, B. L., Havighurst, R. J., & Tobin, S. S. (1961). *The Measurement of Life Satisfaction*. *Journal of Gerontology*, 16(2), 134-143. <https://doi.org/10.1093/geronj/16.2.134>.
- Nezu, A. M., Wilkins, V. M., & Nezu, C. M. (2004). Social problem solving, stress, and negative affect. In E. C. Chang, T. J. D’Zurilla, & L. J. Sanna (Eds.), *Social problem solving* (pp. 49-65). Washington, DC: American Psychological Association.
- Novick, L.R., & Bassok, M. (2005). Problem Solving. In Holyoak, K.J. & Morrison, R.G. (Eds.), *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning* (pp.321-350). Cambridge: University Press.
- Nurdyansyah, N. (2020). A new model oriented on the values of science, islamic, and problem-solving in elementary schools. *Hamdard Islamicus*, 43(2), 2870-2884. <http://eprints.umsida.ac.id/id/eprint/8228>.
- Öztürk, F. & Karagün, E. (2020). Investigation of life satisfaction and interpersonal problem-solving skills of high school students according to their sports status. *Educational Research and Reviews*, 15(7), 426-432. <https://doi.org/10.5897/ERR2020.4017>.
- Parwati, N., Sudiarta, I., Mariawan, I., & Widiana, I. (2018). Local wisdom-oriented problem solving learning model to improve mathematical problem solving ability. *Journal of Technology and Science Education*, 8(4), 310-320. <https://doi.org/10.3926/jotse.401>.
- Pınar, S. E., Yıldırım, G., & Sayın, N. (2018). Investigating the psychological resilience, self-confidence and problem-solving skills of midwife candidates. *Nurse Education Today*, 64, 144-149. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.02.014>.
- Polya, G. (1957). *How to solve it, by George Polya*. (2nd ed). Princeton: Princeton University Press.
- Rahman, M. (2019). 21st Century Skill'Problem Solving': Defining the Concept. *Rahman, MM (2019). 21st Century Skill "Problem Solving": Defining the Concept. Asian Journal of Interdisciplinary Research*, 2(1), 64-74. <https://doi.org/10.34256/ajir1917>.
- Reyes, M. F., Satorres, E., Delhom, I., Bueno-Pacheco, A., & Meléndez, J. C. (2021). Coping and Life Satisfaction in Colombian Older Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(20), 1-8. <https://doi.org/10.3390/ijerph182010584>.

- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>.
- Ryff, C. D. & Singer, B. H. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 13-39. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9019-0>.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>.
- Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 4(4), 99-104. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772395>.
- Sagone, E., & De Caroli, M. E. (2014). A correlational study on dispositional resilience, psychological well-being, and coping strategies in university students. *American Journal of Educational Research*, 2(7), 463-471. <https://doi.org/10.12691/education-2-7-5>.
- Samsari, E. P., & Soulis, S. G. (2019). Problem solving and resilience self-efficacy as factors of subjective well-being in greek individuals with and without physical disabilities. *International Journal of Special Education*, 33(4), 938-953.
- Serin, O., Bulut-Serin, N. & Saygılı, G. (2010). İlköğretim düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nin (ÇPÇE) geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 9(2), 446-458. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8595/106912>.
- Seyedfatemi, N., Moshirabadi, Z., Borimnejad, L., & Haghani, H. (2014). Relationship between problem solving and assertiveness skills among nursing students. *Hayat*, 19(3), 70-81. <http://hayat.tums.ac.ir/article-1-633-en.html>.
- Shin, D. C., & Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social Indicators Research*, 5, 475-492. <https://doi.org/10.1007/BF00352944>.
- Siu, A. M., & Shek, D. T. (2010). Social problem solving as a predictor of well-being in adolescents and young adults. *Social Indicators Research*, 95(3), 393-406. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9527-5>.
- Suldo, S. M., & Huebner, E. S. (2006). Is extremely high life satisfaction during adolescence advantageous?. *Social Indicators Research*, 78(2), 179-203. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-8208-2>.
- Tan, C. S., Tan, S. A., Mohd Hashim, I. H., Lee, M. N., Ong, A. W. H., & Yaacob, S. N. B. (2019). Problem-solving ability and stress mediate the relationship between creativity and happiness. *Creativity Research Journal*, 31(1), 15-25. <https://doi.org/10.1080/10400419.2019.1568155>.
- Tomás, J. M., Sancho, P., Melendez, J. C., & Mayordomo, T. (2012). Resilience and coping as predictors of general well-being in the elderly: A structural equation modeling approach. *Aging & Mental Health*, 16(3), 317-326. <https://doi.org/10.1080/13607863.2011.615737>.
- Uçar, E. (2018). *Psikolojik iyi oluş yordayıcısı olarak dindarlık, evlilik doyumu ve problem çözme* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Zarean, M., Asadollah-pour, A., & Roodsari, B. P. (2007). Relationship between emotional intelligence and problem-solving styles with general health. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 13(2), 166-172. <http://ijpcp.iuims.ac.ir/article-1-167-en.html>.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma Ve Yayın Etiği Kurulu

Tarih: 25.06.2021

No: 2021/289

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Yapılan Doktora Tezlerinin Değerler Yönünden İncelenmesi

Examining Doctoral Theses in the Field of Social Studies Education in terms of Values

Öğretmen Meltem Elif ÇELİK¹, Doç. Dr. Selma GÜLEÇ²

Öz

Değerler, toplumu var eden ve geleceğe taşıyan önemli ortak düşünce ve inançlardır. 2018’de yenilenen Sosyal bilgiler programında öğrencilere kazandırılması gereken 18 değer bulunmaktadır. Değerlerin sosyal bilgiler alanında yapılan doktora çalışmalarında ne kadar yer aldığı ve değerler öğretimine ilişkin konuların değerleri ne kadar doğru ve etkin bir şekilde öğrencilere kazandırdığı önem taşımaktadır. Bundan dolayı çalışmanın amacı sosyal bilgiler eğitimi alanında yer alan doktora tezlerini değerler açısından incelemek ve değer konusunda çalışma yapacak araştırmacılara doktora tezlerinde ele alınmamış değerler hakkında bilgi sunmaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezinden sosyal bilgiler eğitiminde 1998-2021 yılları arasında çalışılmış dört yüz kırk (440) doktora tezi incelenmiş ve değerlerin çalışıldığı yirmi dokuz (29) doktora tezine ulaşılmıştır. Tezler yıl, değer konusu, yöntemi, çalışma grubu ve verilerin analizi açısından değerlendirilmiştir. Verilerin sınıflandırılmasında ve değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Bulgular grafik, yüzde ve frekanslar yoluyla betimlenmiştir. Araştırmanın sonucunda değerlere ilişkin en fazla 2018’de çalışma yapıldığı, çoğunlukla karma desenin tercih edildiği, verilerin en fazla SPSS ve içerik analizi ile çözümlendiği görülmüştür. Çalışma grubu olarak ilkökul, ortaokul ve üniversite öğrencilerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Çalışmada ulaşılan bulgular doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doktora tezleri, değerler, sosyal bilgiler eğitimi, sosyal bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Abstract

There are 18 values that should be taught to students in the social studies program, which was renewed in 2018. How many values are included in doctoral studies in social studies and how much study is conducted on teaching values is essential in gaining values to students correctly. Therefore, the study aims to examine the doctoral theses in social studies education in terms of values and give an idea about the values that are not studied to the researchers who will study on values. In the study, which was carried out with the document analysis method, one of the qualitative research methods, four hundred and forty doctoral theses in social studies education from the Council of Higher Education Thesis Center between 1998 and 2021 were examined, and twenty-nine doctoral theses on values were reached. The theses were evaluated in terms of the year, value topic, method, study group and data analysis. Descriptive analysis was used in the classification and evaluation of the data. Additionally, findings are depicted through graphics. As a result of the research, it was seen that most studies on values were conducted in 2018, the mixed design was most preferred, and the data were mainly analyzed with SPSS and content analysis.

Keywords: Doctoral theses, values, social studies education, social studies

Article Type: Research

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Bursa Yenişehir Koç Ortaokulu, elifcendek@hotmail.com

²Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sgulec@uludag.edu.tr

Atf için (to cite): Çelik, M. E. ve Güleç, S. (2022). Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin değerler yönünden incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1289-1300.

Giriş

İnsan var olduğu andan itibaren hayatını anlamlandıran, şekillendiren duygu, düşünce ve davranış kalıpları oluşturmuştur. Bu duygu, düşünce ve davranış kalıplarına değer denir. Toplumsal kültürün ana yapısını şekillendiren fikirler, inançlar ve kurallar değerlerin bir parçasıdır (Fidan, 2009). Değerler bir toplumun inşası sürecinde çok önemli bir yere sahiptir, toplumun devamlılığını sağlayan ortak duygu, düşünce ve inançları oluşturur (Kızılcelik ve Erjem, 1994). Her toplum nesillere değerlerini aktararak devamlılığını sağlar ve nesillere nasıl yaşayacaklarını öğretir (Akbaş, 2008). Değerler çevredeki, olayları analiz edip davranışlara yön vermeye yardımcı olan olgulardır (İbret, Karatekin ve Avcı, 2015). Kültüre ve topluma anlam ve önem veren ölçütler değerlerdir (Yazar, 2012). Değerler topluma neyin doğru neyin yanlış olduğunu, neyin ödüllendirildiğini ve hangi davranışların cezalandırıldığını gösteren davranış kalıplarıdır (Fichter, 2006). Özgüven'e göre (1994) değerler birey ve toplumu birleştirici olgulardır.

Her ülkenin kendine has değerleri ve değerlere ilişkin bakış açıları mevcuttur. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018) öğretim programında yer alan bilgiler ışığında ülkemize göre değerler;

- toplumun sosyal ihtiyaçlarına cevap verir, toplumu birleştirerek bir arada tutar,
- bireylerin davranışlarını yönlendirir,
- karşılaşılan sorunlara çözümler bulmayı kolaylaştırır.

Bireylerin tutum ve davranışlarının oluşmasında değerler büyük önem taşımaktadır (Yılmaz, 2009). Değerler yoluyla bireyler topluma ayak uydurur. Toplumların devamlılığı için değerlerin gelecek nesillere güçlü bir şekilde aktarımı önemlidir. Toplumlar değerlerini aile, eğitim ve çevre yardımıyla nesillere aktarmaktadır. Özellikle öğrencilerin hayatının büyük bir bölümünün geçtiği okullarda değerler eğitimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Eğitim kurumları doğruluk, sorumluluk, bilimsellik, vatanseverlik gibi birçok değeri öğrencilere kazandırmaya çalışmaktadır. Öğrenciler hayatlarını bu değer yoluyla kurmalı ve kişiliğini oluşturmalıdır. Bu da iyi bir değerler eğitimi ile oluşur. Değerler eğitimi okullarda örtük programlarla veya eğitim programlarıyla yapılabilir (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014). Derslerde yer alan değerler doğrudan değer öğretimi yoluyla planlı şekilde öğrencilere kazandırılmaktadır (Akbaş, 2009).

Sosyal bilgiler dersi değerler eğitiminde büyük paya sahiptir. Sosyal bilgiler dersinin etkin vatandaş yetiştirme amacı değerlerin öğrencilere kazandırılması ile gerçekleşir. 2005'te değişen program ile birlikte değerler eğitimi program içinde yer alarak öğrencilere kazandırılması hedeflenen yirmi hedef belirlenmiştir. Tablo 1'de bu değerlere yer verilmiştir (Kalaycı ve Baysal, 2020, s.120).

Tablo 1. 2005 sosyal bilgiler programında yer alan değerler

Adalet	Çalışkanlık	Eşitlik	Tasarruf
Aile birliğine önem verme	Dayanışma	Özgürlük	Vatanseverlik
Bağımsızlık	Duyarlılık	Saygı	Yardımseverlik
Barış	Dürüstlük	Sevgi	Hoşgörü
Bilimsellik	Estetik	Sorumluluk	Misafirperverlik

2005'te yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesi ile bilgi ve değerlerin ezberletilmesinden ziyade yaparak yaşayarak öğretme önem kazanmıştır. Bunun için de değerler öğrenciler tarafından içselleştirilmeli ve davranış haline getirilmelidir (Katılmış ve Ekşi, 2011). Programda öğretmenin sınıfta rehber konumunda olması, öğrenciye de davranışları ile rol model olması önemsenmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde 2005 sosyal bilgiler öğretim programında 20 değer yer aldığı görülmektedir. Ancak 2017’de değişen ülke ve dünya koşullarına ayak uydurmak, ihtiyaç duyulan birey rollerinde meydana gelen değişimler, toplumun ihtiyacının zamanla farklılaşması ve bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler nedeniyle yeni program güncellenerek resmen 2018’de uygulamaya başlanmıştır (Keskin, 2019, s. 27). Aşağıdaki tabloda öğrencilerin kazanması gereken değerler yer almaktadır (MEB, 2018).

Tablo 2. 2018 güncellenen sosyal bilgiler programında yer alan değerler

Adalet	Çalışkanlık	Eşitlik	Tasarruf
Aile birliğine önem verme	Dayanışma	Özgürlük	Vatanseverlik
Bağımsızlık	Duyarlılık	Saygı	Yardımseverlik
Barış	Dürüstlük	Sevgi	Hoşgörü
Bilimsellik	Estetik	Sorumluluk	Misafirperverlik

Tablo 2 incelendiğinde 2005’te programda yer alan hoşgörü ve misafirperverlik değerlerinin 2018’de yer almadığı görülmektedir. 2018 sosyal bilgiler programında başlangıçta 17 adet değer belirlenmiş sonrasında tasarruf değeri de eklenerek sayı 18’e çıkarılmıştır. Programda yer alan değerler kazanımlar ile birebir ilişkilendirilerek verilmiştir. Öğretmenlerden süreç içinde kazanımlar, çeşitli yöntem ve teknikler, uygulamalar ve model olma yoluyla bu değerleri kazandırmaları beklenmektedir.

Değerler toplumun sağlıklı bir şekilde devamı, devletlerin yetiştirmek istediği insan tipinin ortaya çıkması için çok büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan değerlere ve değerlerin eğitim, öğretimine ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sosyal bilgilerde değerler eğitiminin ele alındığı (Şahin ve Katılmış, 2016; Şahin, 2013; Şahin ve Ersoy, 2012; Çiğdem, 2010; Demirel ve Becerikli, 2017); değerler eğitiminde yapılan uygulamaların ele alındığı (Balcı ve Yelken, 2013; Aran ve Demirel, 2008; Öğretici, 2011); ülke programlarının incelendiği (Kafadar, Öztürk ve Katılmış, 2018; Sönmez, 2014); değerler açısından ders kitaplarının incelendiği (Şahin ve Ersoy, 2012; Akyol, 2015; Faiz ve Avcı, 2018) ve değerlere ilişkin tezlerin incelendiği (Gündüz, Başpınar ve Büyükkarcı, 2017; Karadağ, 2009; Baş ve Beyhan, 2012; Elbir ve Bağcı, 2013; Şahin, Yıldız ve Duman, 2011; Batur ve Akdeniz, 2020) çalışmalar şeklinde gruplandırılabilir.

Gündüz, Başpınar ve Büyükkarcı (2017) çalışmalarında 2000 ile 2015 arasında yapılan doktora tezlerini incelemiştir. Çalışmaları sonucunda değerlere ilişkin en çok çalışmanın 2009’da yapıldığı, karma yöntemin sıklıkla kullanıldığı ve örneklem olarak öğrencilerin daha çok tercih edildiği görülmüştür. Karadağ’ın 2009’da gerçekleştirdiği araştırmasında ise eğitim bilimlerindeki değerler eğitime yönelik 211 doktora tezi incelenmiş ve tezlerin daha çok tutum ve başarı üzerine odaklandığı görülmüştür. Elbir ve Bağcı’nın 2013’te gerçekleştirdiği çalışmada din kültürü ve ahlak bilgisi dersi haricindeki 21 doktora ve yüksek lisans tezleri ulaştıkları ortak sonuçlar ve getirdikleri öneriler açısından incelenmiş ve sonuçta öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda çağdaş yöntem ve teknikleri öğrenmeleri gerektiği, Türkiye’de değerler eğitiminin pek fazla önemsenmediği ortaya çıkmıştır. Direkçi, Akbulut ve Şimşek’in (2020) yaptıkları çalışmalarında Türkçe eğitime ait yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş ve en çok çalışılan nesnelere ders kitapları olduğu, daha çok nitel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde değerlerin öğretimi, değerlere ilişkin uygulamalar ve ülkelerin değer programını incelemeye yönelik çok fazla çalışma olduğu ancak özellikle sosyal bilgiler doktora tezlerinde çalışılmış değerleri analiz etmeye ilişkin araştırmaların yetersiz ve var olanlarında 2018 öncesine ait olduğu görülmüştür. Bunun yanında 2018’de güncellenen sosyal bilgiler programdan sonra da pek çok sosyal bilgilere ait doktora tezi yazılmıştır ve incelenmesi daha iyi bir değerler eğitimi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmada özellikle değerler eğitiminde önemli bir rolü olan sosyal bilgilere odaklanılarak alana ait doktora tezleri incelenmiştir. Bu çalışma yapılırken güncel doktora tezlerini de ele alarak literatürdeki eksikliği gidermek, sosyal bilgiler alanında değerlere ilişkin

çalışılmış doktora tezlerini çeşitli açılardan incelemek hedeflenmiştir. Araştırmada en çok hangi yılda değerlerin çalışıldığı, hangi yöntemlerin daha çok tercih edildiği, verilerin nasıl analiz edildiği, hangi değerlere odaklanıldığı, çalışma grubu olarak en çok kim ya da kimlerin tercih edildiği incelenmiştir. Çalışmanın araştırmacılara değerler eğitimi nasıl ve ne şekilde ele alacakları konusunda yol göstereceği ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada ulaşılan veriler aşağıdaki alt problemlere göre incelenmiştir.

1. Sosyal bilgiler alanındaki doktora tezlerinde en çok hangi yıl değerler çalışılmıştır?
2. Sosyal bilgiler alanındaki doktora tezlerinde değerler hangi açılardan ele alınmıştır?
3. Sosyal bilgiler alanındaki doktora tezlerinde çalışma grubu olarak kim ya da kimler tercih edilmiştir?
4. Sosyal bilgiler doktora tezlerinde değerlerin ele alınışında kullanılan yöntemler nelerdir?
5. Sosyal bilgiler doktora tezlerinde ulaşılan verilerin analizi ne şekilde gerçekleştirilmiştir?

1. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, verilerin analizi, inandırıcılık ve tutarlık gibi bölümlere yer verilerek araştırmanın gerçekleştirme süreci hakkında bilgi verilmektedir.

1.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilgiler eğitimi alanında yer alan doktora tezlerini değerler konusu yönünden inceleyen bu çalışma nitel araştırma modeline göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar araştırmacıya bir konu hakkında derinlemesine inceleme yapma fırsatı sunmakta ve konuyu farklı açılardan ele almasına olanak sunmaktadır (Karasar, 2016). Nitel araştırmalar gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama tekniğinin kullanıldığı ve algıların, olayların bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkartıldığı bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışma temel nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmış ve nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, belgelerin, arşivlerin, tezlerin, günlüklerin, mektupların ve tüm yazılı metinlerin incelenmesine dayalıdır (Lichtman, 2010). Bu çalışmada sosyal bilgiler alanında yapılmış olan 440 doktora tezinden değerlerin çalışıldığı 29 doktora tezi yıl, konu, araştırma yöntemi, veri analizi ve çalışma grubu gibi değişkenler açısından incelenmiştir.

1.2. Verilerin Analizi

YÖK Tez Merkezi üzerinden 1 Ocak 1998'den 30 Eylül 2021 tarihine kadar yayınlanan doktora tezleri taranarak gerçekleştirilen bu çalışmada öncelikle sosyal bilgiler alanında çalışılmış 440 doktora tezi bulunmuştur. Bu tezlerin içinden sadece değerlere yönelik araştırmalar betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz toplanan verilerin çalıştıkları olay ve olgular ile ilgili özet bilgi edinilmesine olanak tanır. (Değirmenci ve Koç, 2017). Betimsel analiz, analiz için çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması gibi dört aşamada gerçekleşmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Öncelikle tezler Microsoft Excel ortamında işlenmiş ardından tezlerin çıkarıldığı yıl, konu, çalışma grubu, verilerin analizi ve araştırma yöntemi gibi temalar oluşturulmuştur. Tematik çerçeve belirlendikten sonra bu çerçeveler doğrultusunda veriler işlenmiştir. Araştırma verilerinde bir hata olmaması adına tezler 3 kez gözden geçirilerek analiz edilmiştir.

1.3. İnanırıcılık ve Tutarlık

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramları yerine (Lincoln ve Guba, 1985, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018) iç geçerlik için inandırıcılık, dış geçerlik için aktarılabilirlik; iç güvenilirlik için tutarlık, dış güvenilirlik içinse teyit edilebilirlik kavramlarını önerilmektedir.

Çalışma nitel araştırma özelliği taşıdığından inandırıcılık ve tutarlık kavramları tercih edilmiştir. İnandırıcılık araştırmanın bilimsel kabul edilmesi için araştırma sonuçlarının açık, tutarlı ve benzer araştırmacılar tarafından da teyit edilebilmesini gerektirir (Lincoln ve Guba, 1985). Bu çalışmada araştırma süreci ve ulaşılan sonuçlar açık ve anlaşılır şekilde sunulmuştur. Bu sayede inandırıcılık sağlanmıştır. Aktarılabilirlik ise çalışmanın benzer durumlara ne kadar aktarılabilirliğini ortaya koymaktır. Bu çalışmada aktarılabilirliğin sağlanması adına araştırmayı okuyan bireylerde benzer çalışmalara ilişkin bir anlayış oluşturulması adına araştırma ve analiz süreci ayrıntılı betimlenmiştir. İç güvenilirlik yerine kullanılan Tutarlık ise çalışmada yansız olmayı, araştırmacının başından sonuna tutarlı davranarak çalışmasını gerçekleştirmesini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada tutarlığı sağlamak için veriler kayıt altına alınmış, 3 kez tezler araştırmacılar tarafından gözden geçirilmiştir. Araştırma sürecinde ulaşılan sonuçların veriler ile örtüşüp örtüşmediği kontrol edilerek dış güvenilirliğe karşılık gelen teyit edilebilirlik şartı da gerçekleştirilmiştir.

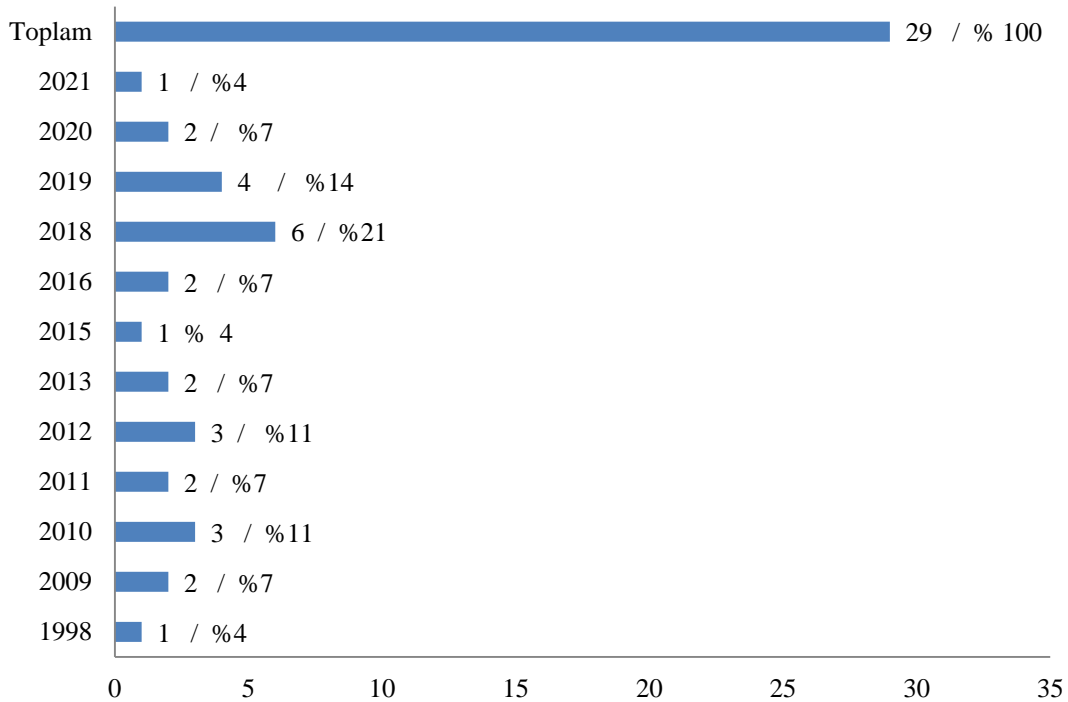
2. Bulgular

Bu kısımda elde edilen veriler 5 başlık altında incelenmiştir.

2.1. Sosyal Bilgiler Alanındaki Doktora Tezlerinde En Çok Hangi Yıl Değerler Çalışılmıştır?

Sosyal bilgilerde değerleri konu alan 29 doktora tezi yıllar bazında incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda en çok hangi yıllarda değerlere yönelik çalışmalar yapıldığı gösterilmektedir. Çalışmada tezlerin yıllara göre oranı yüzdelik dilimle ifade edilmiştir.

Grafik 1. Doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı

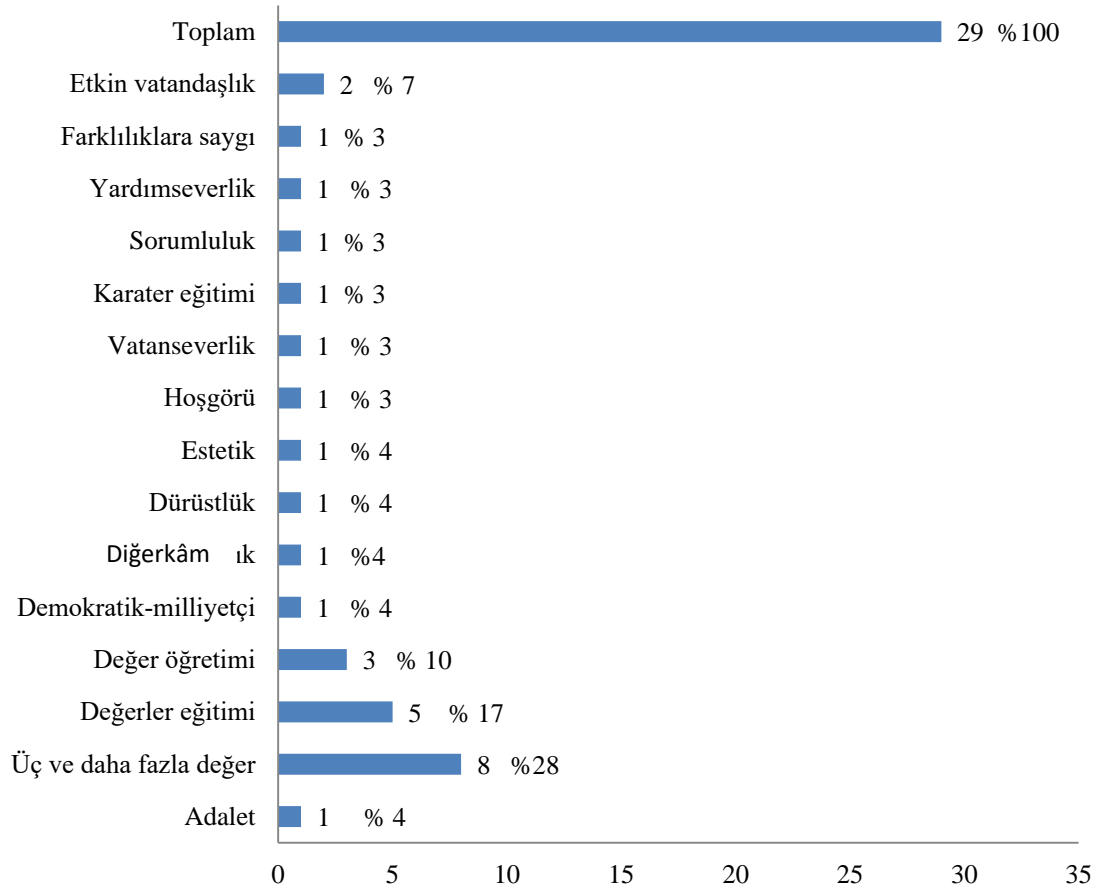
Grafik 1 incelendiğinde 1998'de ilk defa değerlere yönelik bir çalışma yapıldığı görülmektedir. 1998'den sonra değerlerin tekrar çalışılmaya başlandığı yıl 2009'dur. 2009'da oran %7 iken 2010'da çalışmaların sayısında artış yaşanarak oran %11'e çıkmıştır. Sosyal bilgilerde değerler ve değerler eğitimi ilişkisi en çok çalışma %21 ile 2018'de gerçekleştirilmiştir. 2018'den sonra en çok değerlerin çalışıldığı yıl olarak %14 ile 2019 görülmektedir. 2018'de sosyal bilgiler öğretim programının güncellenmesi ve değerlerin 2018

programında birtakım değişikliklere uğramasının 2018 ile 2019 yılında çalışılan doktora tezlerini konu seçimi açısından etkilemiş olabileceğini düşündürmektedir.

2.2. Sosyal Bilgiler Alanındaki Doktora Tezlerinde Değerler Hangi Açılardan Ele Alınmıştır?

Sosyal bilgiler doktora tezlerinde değerlere ilişkin temalar saptanmış ve kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler adalet, üçten fazla değer çalışılan tezler, değerler eğitimi, değerler öğretimi, demokratik- milliyetçi, diğerkâmlık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, vatanseverlik, karakter eğitimi, sorumluluk, yardımseverlik, farklılıklara saygı ve etkin vatandaşlıktır. Bu kategorilerden bazıları bir kere çalışıldığı için daha açık bir grafik oluşturma adına tek tek ele alınmıştır.

Grafik 2. Doktora tezlerinde değerlere ilişkin konuların dağılımı

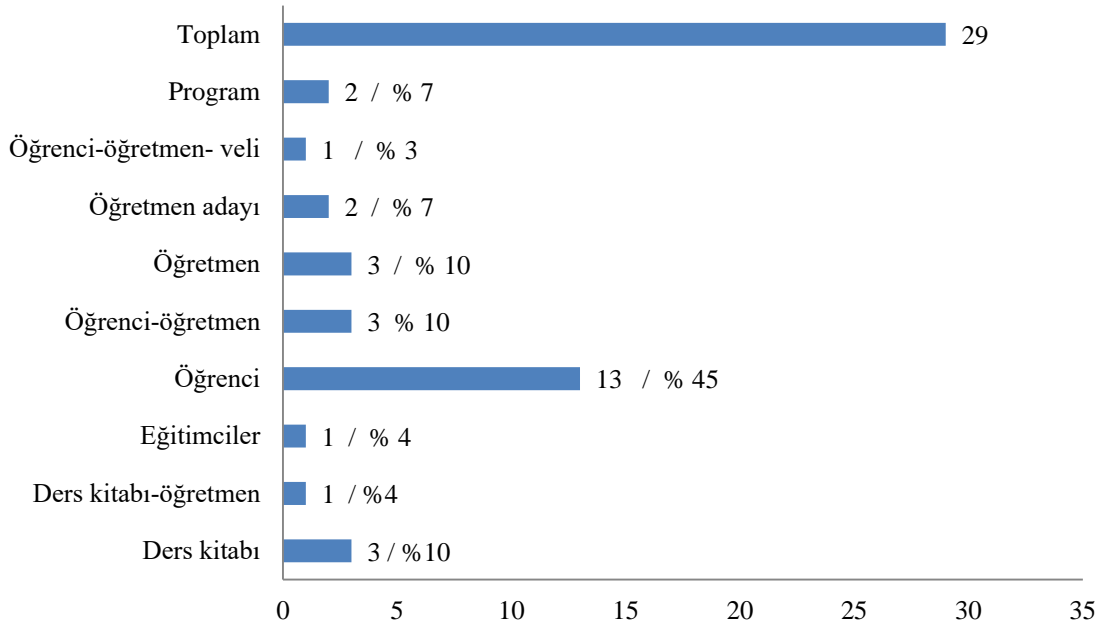
Yukarıdaki grafik incelendiğinde değerlere ilişkin çalışmaların en çok değerler eğitimi ve değer öğretimine yoğunlaştığı söylenebilir. Değerler eğitime ilişkin çalışma %17 iken değerler öğretimi başlığını taşıyan çalışma oranı %10'dur. Grafik incelendiğinde doktora tezlerinde değerlere ilişkin en fazla payın %28 ile üç ve daha fazla değer konusu taşıyan çalışmalara ait olduğu görülmektedir. Bunu biraz açacak olursak üç ve daha fazla değer taşıyan tezlerde *doğa sevgisi, temizlik, sağlıklı olma değerleri; hoşgörü, barış, dayanışma, vatanseverlik; Türk büyüklerine saygı, aile birliğine önem verme, vatanseverlik; sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı* gibi değerler çalışılmıştır. Sosyal bilgilerde on sekiz değer vardır. *Tek bir değer üzerine odaklanan çalışmalarda ele alınan değerler ise dürüstlük, vatanseverlik, farklılıklara saygı, hoşgörü, estetik, yardımseverlik, demokratik- milliyetçilik, diğerkâmlık, adalet ve sorumluluktur.* Üç ve daha fazla doktora tezleri kategorisinde sadece vatanseverlik değerini konu edinen tezler ele alındığında en fazla vatanseverlik değerinin

çalışıldığı söylenebilir. *Yardımseverlik*, *sorumluluk* ve *hoşgörü* bireysel olarak 1; üç ve daha fazla değer kategorilerinde de birer kere çalışılmıştır. *Etkin vatandaşlık* tek bir değer olarak 2 kez çalışılmıştır. 2018’de yenilenerek uygulamaya konulan sosyal bilgiler programında hoşgörü ve misafirperverlik değeri çıkarılmıştır. Şu an programda 18 değer bulunmaktadır. Doktora tezleri incelendiğinde bu değerlerden *bilimsellik*, *çalışkanlık*, *sevgi*, *dayanışma*, *duyarlılık*, *eşitlik* ve *tasarruf konusunda* çalışma olmadığı dikkat çekmektedir. Hoşgörü değeri 2018 programında olmadığından 2017 ve sonraki yıllardaki çalışmalarda hoşgörü değerinin yer almadığı görülmektedir.

2.3. Sosyal Bilgiler Alanındaki Doktora Tezlerinde Çalışma Grubu Olarak Kim Ya Da Kimler Tercih Edilmiştir?

Sosyal bilgiler alanında değerlere ilişkin doktora tezleri çalışma grupları açısından incelenmiştir. Yapılan incelemenin ardından oluşturulan çalışma grupları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 3. Doktora tezlerinde çalışma grupları

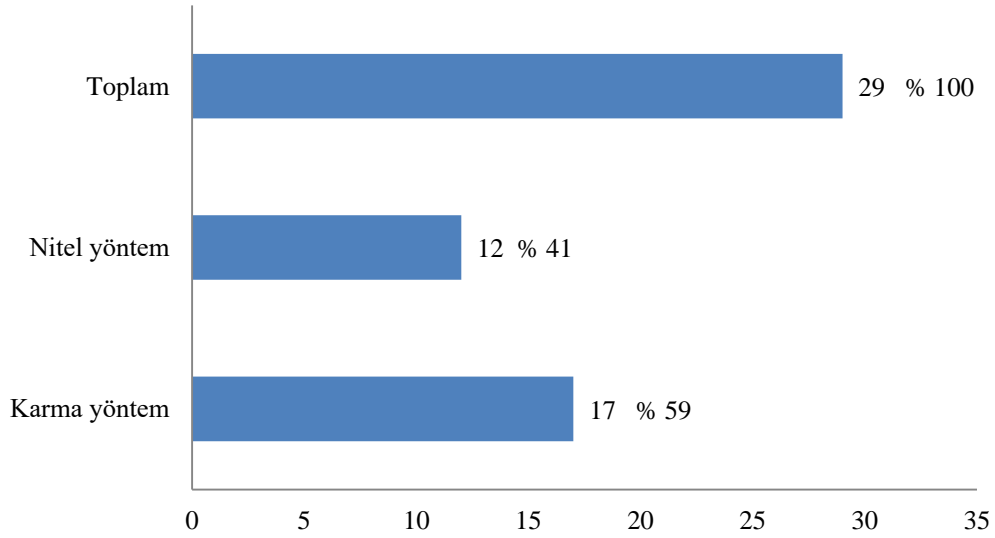

Bazı araştırmalar bir grupla çalışırken bazıları birden fazla grupla çalışmıştır. Veri çeşitlenmesi yapılan çalışmalarda birden fazla veri kaynağı bulunmaktadır. Grafik incelendiğinde tek başına en çok çalışılan grubun %45 ile öğrenciler olduğu söylenebilir. Öğrencileri %10 oranla ders kitaplarının incelemesi ve öğretmen grubu takip etmektedir Öğretmenler değer eğitim öğretiminde büyük paya sahip olduğundan en çok çalışılan gruplardan biri olmuştur. Veliler ise %3 değer ile sadece 1 çalışmada geçmektedir. Değer ve değer öğretimi konusunda farklı ülkelerin programlarını inceleyen %7’lik oranda 2 çalışma vardır. Doktora tezlerinde öğrenci, ders kitabı ve öğretmenlerin ağırlıklı olarak çalışılmasında verilere ulaşma kolaylığı, öğretimde yapılan uygulamaların öğrenci ve öğretmende daha kolay tespit edilebilmesi gibi nedenler olabilir.

2.4. Sosyal Bilgiler Doktora Tezlerinde Değerlerin Ele Alınışında Kullanılan Yöntemler Nelerdir?

Araştırmaların gerçekleştirilmesinde kullanılan üç yöntem vardır. Bir konuyu derinlemesine inceleme olanağı tanıyan nitel araştırma yöntemi, bir konu hakkında çok fazla veriye ulaşma imkânı sunan nicel araştırma yöntemi ve iki yöntemin de kullanıldığı karma araştırma yöntemidir.

Grafik 4. Yöntemlerine göre doktora tezleri

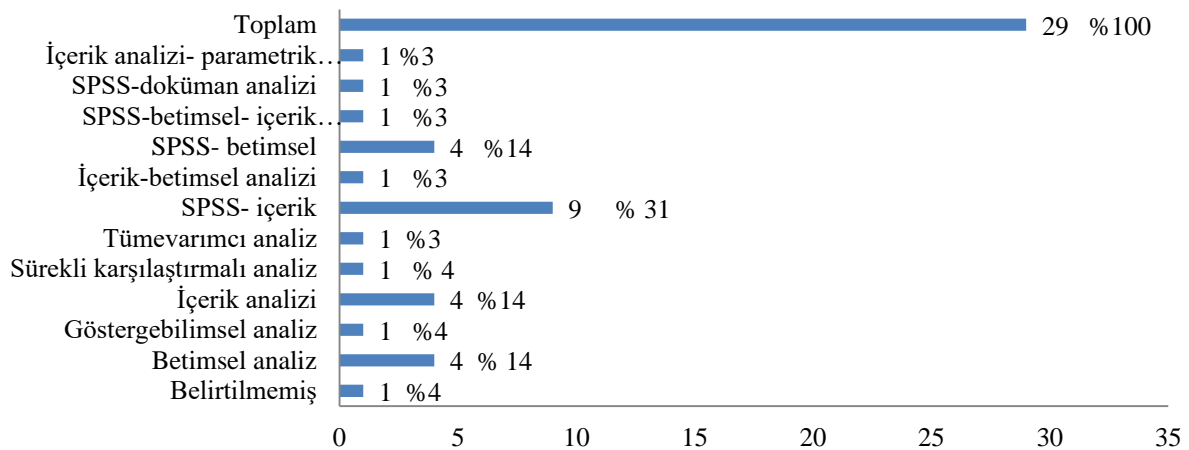

Grafik incelendiğinde tek başına nicel araştırma yöntemini kullanarak değerlere ilişkin çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bunun nedeni nicel araştırma yöntemiyle çalışan araştırmacıların aynı zamanda nitel araştırma yöntemini de kullanmalarıdır. Araştırmacılar karma desen sayesinde hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerini kullanarak çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Karma desenli çalışmalar değerlere ilişkin doktora tezlerinin %59'unu oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri ise doktora tezlerinde %41 oranda tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile yapılan çalışmaların büyük oranında görüşme, doküman incelemesi, gözlem, video kayıt gibi çeşitli veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı ve çoğu tezde tek bir veri kaynağı ile yetinilmediği görülmüştür. Doküman analizi kullanılan çalışmalarda sadece ders kitabı ve programlar incelenmiştir. Doktora tezlerinde karma desenin, tek araştırma desenine göre daha fazla tercih edilmesi araştırmaların geçerliliği ve güvenilirliğini artırma açısından önemli bir bulgudur.

2.5. Sosyal Bilgiler Doktora Tezlerinde Ulaşılan Verilerin Analizi Ne Şekilde Gerçekleştirilmiştir?

Çalışmada önemli unsurlardan biri de verilerin analizidir. Yapılan taramalar sonucunda tezlerden yola çıkarak kategoriler oluşturulduğundan araştırmacıların veri analizi ifadelerinden gruplama yapılmıştır. Aşağıdaki grafikte analiz türleri görülmektedir.

Grafik 5. Doktora tezlerinde verilerin analizi

Tartışma

Değerler bir toplumun devamı için önemli bir yapı taşı, toplumu bir arada tutan tutkaldır. Değerlere ve değerlerin öğretimine ilişkin çalışmalar değerlerin etkili öğretimi açısından ehemmiyete sahiptir. Değer eğitim ve öğretiminin etkili bir şekilde gelişmesi bu alanda yapılan ve yapılacak çalışmalar ile yakından ilgilidir. Sosyal bilgiler eğitimine yön veren doktora çalışmalarının incelendiği bu çalışmada değerleri inceleyen doktora tezleri çeşitli ölçütler açısından incelenmiştir. Çalışmalar yıl bazında incelendiğinde 2018'den sonra değerlerin çalışılmasında bir artış gözlenmiştir. Bunun en önemli sebebinin 2018'de yenilenerek tüm ülkede uygulamaya konulan sosyal bilgiler öğretim programında değerlerin yenilenmesi, bazı değerlerin programdan çıkarılırken bazı yeni değerlerin eklenmesi ve programda değerler eğitiminin daha fazla ön plana çıkması olduğu düşünülmektedir. Doktora tezleri incelendiğinde bu değerlerden bilimsellik, çalışkanlık, sevgi, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, tasarruf ve misafirperverlik konusunda çalışma olmadığı dikkat çekmektedir. Hoşgörü değeri 2018 programında yer almadığından 2018 sonrası çalışmalarda hoşgörü değerinin yer almadığı görülmektedir. Tezlerde en çok değerler eğitimi, değerler öğretimi, vatanseverlik, yardımseverlik ve sorumluluk gibi konuların çalışıldığı görülmüştür. Gündüz, Başpınar ve Büyükkarcı'nın (2017) değerlere yönelik lisansüstü tezleri analiz ettikleri çalışmalarında en çok vatanseverlik, yardımseverlik, sorumluluk gibi değerlerin çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan iki çalışma birbirini desteklemektedir.

Çalışmamızda araştırma grubu olarak en çok öğrencilerin daha sonra öğretmenlerin tercih edildiği görülmüştür. Veri toplama grubu olarak öğrencilerin çalışılmasında bir ölçek ile pek çok veriye ulaşma imkânı, öğrencilerin, araştırmaya konu olan değerleri ne kadar özümseydiğini ortaya çıkarma isteği olabilir. Gündüz ve diğerlerinin (2017) çalışmalarında; Güçlü'nün 2015'te yaptığı "*Türkiye'de değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmalar*" araştırmasında veri toplama grubu olarak en çok öğrencilerden yararlandığı görülmüştür. Şahin, Yıldız ve Duman (2011) "*Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme*" adlı çalışmalarında yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemiştirlerdir. Araştırma sonucunda doktora tezlerinde en çok öğrenci ve öğretmenlerin araştırma grubu olduğu tespit edilmiştir. Yine Fidan ve Öner'in 2018'de değerler eğitime yönelik lisansüstü tezleri değerlendirdikleri çalışmalarında daha çok öğrenci, öğretmen ve yazılı kaynakların çalışıldığı görülmüştür. Çalışmalar bu açıdan birbirini doğrulamaktadır.

Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem, araştırma konusunu çok boyutlu ve derinlemesine ele alma fırsatı sunmaktadır. Araştırmada doktora tezlerinin en fazla karma yöntem kullanılarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Gündüz ve diğerlerinin (2017) çalışmasında da lisansüstü tezlerde en fazla karma yöntemden yararlanıldığı ortaya çıkmıştır. Haçat ve Demir'in 2018'de gerçekleştirdikleri "*Sosyal Bilgiler Eğitimi Üzerine Yapılan Doktora Tezlerinin Değerlendirilmesi (2002-2018)*" çalışmalarında da doktora tezlerinde en çok karma yöntemin kullanıldığına ulaşılmıştır. Baş ve Beyhan'ın 2012'de Türkiye'deki lisansüstü tezleri inceledikleri çalışmada değerler eğitiminde en çok nicel ve nitel araştırmanın harmanlandığı karma yöntemin ve deneysel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalar birbirini doktora tezlerinde kullanılan yöntem açısından desteklemektedir.

Araştırmada kullanılan yöntem kadar verilerin nasıl analiz edildiği de önemlidir. Bu çalışmada en çok SPSS ve içerik analizi ile verilerin çözümlendiği görülmüştür. Bunu betimsel analiz ve içerik analizi takip etmektedir. Çalışmada en fazla değerler konusunda doktora yapanların erkek araştırmacılar olduğu görülmüştür. Oğuz Haçat ve Demir'in (2018) çalışmalarında da sosyal bilgiler üzerine doktora yapan araştırmacıların erkek araştırmacılar olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Canbulut, Avcı ve Sipahi'nin (2011) ABD ve Kanada'da yapılan sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezleri değerlendirdikleri çalışmalarında en fazla tez çalışması yapanların erkek araştırmacılar olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların sonuçları birbiriyle örtüşmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Değerler toplum tarafından kıymet verilen durum, inanç veya davranışa verilen addır. Değerler ancak nesilden nesile aktararak toplumun devamlılığı sağlanabilir.

Değerlerin eğitimi ve öğretimi duyarlı, vatansever, ahlaki yönden güçlü bireyler yetiştirmede büyük önem arz etmektedir. Sosyal bilgilerde değerler üzerine yapılan çalışmaların daha nitelikli, alanda duyulan ihtiyaca cevap verebilmesi ve üzerinde hiç çalışılmamış konuların incelenebilmesi adına çalışma sonuçlarından hareketle bazı öneriler getirilmiştir.

- Sosyal bilgiler doktora çalışmalarında hiç çalışılmamış olan bilimsellik, tasarruf, çalışkanlık, sevgi, dayanışma, duyarlılık ve eşitlik gibi değerlere yer verilebilir.
- Değerler eğitiminde velilere yönelik veri toplayan ve velilerin etkisini inceleyen çalışmalar yapılması, değerler eğitiminin kalitesini arttırmada ve velilerde farkındalık oluşturmada etkili olabilir.
- Değerler konusunda ulaşılan verilerin daha tutarlı ve güvenilir olması açısından karma desen çalışmaları arttırılabilir.
- Araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği artırma açısından toplanan verilerin analizi çeşitlendirilebilir.
- Drama ve rol oynama gibi öğretim yöntemlerinin değerler eğitiminde etkisi olup olmadığını saptayan çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-27.
- Akbaş, O. (2009). İlköğretim okullarında görevli branş öğretmenlerinin değer eğitimi yaparken kullandıkları etkinlikler: 2004 ve 2007 yıllarına ilişkin bir karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403-414.
- Akyol, Y. (2015). Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (5), 194-207.
- Aran, Ö. C., ve Demirel, Ö. (2008). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 151-168.
- Balcı, A., ve Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Baş, G., ve Beyhan, Ö. (2012). Türkiye'de değerler eğitimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Journal of Values Education*, 10(24), 55-74.
- Batur, Z. ve Akdeniz, T. (2020). Değerler eğitimiyle ilgili yapılan tezler üzerine bir inceleme: Türkçe eğitimi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-11.
- Canbulut, T., Avcı, G. ve Sipahi, S. (2016). ABD ve Kanada'da sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezlerin değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (KEFAD), XVII (2), 351-370.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556.

- Çiğdem, K. A. N. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Değirmenci, A. ve Koç, M. (2017). Türkiye’de sosyobilimsel konularla ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi: Bir betimsel analiz çalışması. *Buca eğitim fakültesi dergisi*, 44, 123-138.
- Demirel, M., Becerikli, S. U., ve Yıldırım, S. G. (2017). Farklı bakış açılarına göre sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi. *İlköğretim Online (elektronik)*, 16(4), 1575-1588.
- Direkçi, B., Akbulut, S., ve Şimşek, B. (2020). Türkçe eğitimi alanında yapılan değerler eğitimi tezlerinin incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 12(2), 117-140.
- Elbir, B., ve Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(1).
- Faiz, M. & Karasu Avcı, E. (2018). 4.ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1-21. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbyy/issue/38224/428604>
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fidan, K. N. ve Öner, Ö. (2018). Değerler eğitimine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 4(1),1-17. DOI: 10.32570/ijofe.388289
- Fidan, N., K. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 2(2) 1-18.
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılmış araştırmalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 720-732.
- Gündüz, M., Başpınar, Z. ve Büyükkarcı, A. (2017). 2000-2015 Yılları arasında değer eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin içerik analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 705-718. DOI: 10.14582/DUZGEF.1817
- Haçat, O. S. ve Demir, F. B. (2018). Sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin değerlendirilmesi (2002-2018). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (15), 948-973. DOI: 10.33692/avrasyad.510136
- İbret, B. Ü., Karatekin, K., Avcı, E. (2015). Sosyal bilgiler dersinde coğrafya öğretiminin değerler eğitimi açısından önemi. *Milli Eğitim Dergisi*. 207. 5-23.
- Kafadar, T., Öztürk, C., ve Katılmış, A. (2018). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 154-177.
- Kalaycı, N. ve Baysal, S. D. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 22(1),106-129.
- Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75-87.
- Karasar, İ. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Katılmış, A. ve Ekşi, H. (2011). Değerler eğitimi yaklaşımları. *DİB Dergisi*, 245, 11-15.
- Katılmış, A. ve Şahin, T. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz-yeterlilikleri. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-16.

- Keskin, Yusuf (2019). Sosyal Bilgiler Programı Tarihi ve Güncel Gelişmeler. T. Çelikkaya, Ç. Ö. Demirtaş, T. Yıldırım, H. Yakar (Ed.), *Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi I içinde* (1- 41). Ankara: Pegem A.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü.*, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Lichtman, M. (2010). *Qualitative research in education (Second Edition)*. Los Angeles: Sage Publication, Inc.
- Lincoln, Y. Sve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- MEB. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim programı (4- 5-6 -7) Web: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> internet adresinden 12.10.2018 tarihinde elde edilmiştir.
- Öğretici, B. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitime yönelik uygulamaların etkililiğinin araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Özgüven, İ, E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Sönmez, Ö. F. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler progradezimidaki değerler açısından incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 6(2), 101-115.
- Şahin, M., Yıldız, G. D., ve Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 96-121.
- Şahin, T. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz-yeterliliklerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış (Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, T., ve Ersoy, F. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1558.
- Yazar, T. (2012). Öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. c.2. s.1.61-68.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17),109-128.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50
2. yazar katkı oranı : %50

Kitle Kaynak ve Yapay Zekâ

Crowdsourcing and Artificial Intelligence

Dr. Öğr. Üyesi Tülay YAZICI ¹

Öz

Tanımlanmış görevleri yerine getirmek için insan zekâsını ve kullanım pratiklerini taklit eden, elde ettiği verileri kullanan sistemler veya makineler anlamına gelen “Yapay Zekâ (AI)” farklı alanlarda uygulanmaktadır. Yapay zekâ (AI), makinelerin deneyimler aracılığıyla öğrenmesini, yeni girdilere uyum sağlamasını ve insan benzeri görevleri gerçekleştirmesini mümkün kılmaktadır. Artık bilgisayarlar, büyük miktarda veriyi işleyerek ve verilerdeki kalıpları tanıyarak belirli görevleri yerine getirmek için eğitilmektedir. İnsanın merkezde olduğu ve çözülmesi çok zor olan görevlerin çözümünde insan aklını kullanan kitle kaynak, yalnızca ürünlerin birlikte yaratılması veya inovasyon alanlarında değil, yapay zekâ sistemleri için de önemli bir kullanım değerine dönüşmüştür. Gelişmiş teknolojiler sayesinde insan ve makinenin bir araya gelmesiyle oluşan yapay zekâ uygulamalarında kalabalıklar, birçok süreçte yer almaktadır. Teknoloji geliştikçe kitle kaynak kullanımı gelişmektedir. Bu gelişme sürecinde yapay zekâ kullanımı çok önemli bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, kitle kaynaklı yapay zekâ kullanımına dair tamamlayıcı ve betimleyici ya da durum saptayıcı yönetime dayalı bir değerlendirme ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmanın konuyla ilgili alan yazına katkı sağlaması da amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kitle Kaynak, yapay zekâ (AI), kitle kaynak temelli yapay zekâ

Makale Türü: Araştırma

Abstract

“Artificial Intelligence (AI)”, which means systems or machines that imitate human intelligence and usage practices and use the data obtained to perform defined tasks, is applied in different fields. Artificial intelligence (AI) is making it possible for machines to learn through experience, adapt to new inputs, and perform human-like tasks. Computers are now trained to perform specific tasks by processing large amounts of data and recognizing patterns in the data. Crowdsourcing, which uses the human mind in solving the tasks that are very difficult to solve and where the human is at the center, has turned into an important use value not only in the areas of co-creation or innovation of products, but also for artificial intelligence systems. Thanks to advanced technologies, crowds take place in many processes in artificial intelligence applications, which are formed by the combination of human and machine. As technology evolves, crowdsourcing evolves. In this development process, the use of artificial intelligence emerges as a very important area. In this context, the main purpose of the study is to present a complementary and descriptive or situational assessment based on the use of crowdsourced artificial intelligence. It is also aimed that the study will contribute to the literature on the subject.

Keywords: Crowdsourcing, artificial intelligence (AI), crowdsourced artificial intelligence

Paper Type: Research

Giriş

Kolektif aklın, katılımın ve yeni teknolojilerin en önemli unsurlar olarak yer aldığı kitle kaynak uygulamaları sosyal medya ve web 2.0 tarafından desteklenmektedir. Küresel ve özgür bağlantılarla bireysel veya kolektif katılımı gerçekleştirilen kitle kaynak, yaratıcı iş ve fikir

¹Muş Alparslan Üniversitesi, İletişim Fakültesi, t.yazici@alparslan.edu.tr

Atf için (to cite): Yazıcı, T. (2022). Kitle kaynak ve yapay zekâ. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1301-1313.

süreçleri, yarışmalar ve kitlesel fonlama gibi birçok alanda uygulanmaktadır. Kitle kaynak ilk olarak, dergi editörü olan Jeff Howe tarafından 2006 yılında kullanılmıştır. Kitle kaynak, iş yapma biçimlerini değiştirerek yeni küresel uygulama biçimlerinin temelini oluşturmaktadır. Çevrim içi olarak kullanılan kitle kaynak platformlarının gelişmesi ile birlikte, insan kaynaklı zekâ kullanımı gerektiren problemleri çözmek için küresel bir iş gücü ve bilgi tabanına kolayca erişilebilmekte ve kullanılmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, 5G teknolojisi, yapay zekâ ve makine öğrenimi ile birlikte hızlı ve önlemez bir dönüşüm yaşanmaktadır. Tüm bu değişimlerin merkezinde yer alan kalabalıklar, etkin şekilde varlık göstermeye devam etmektedir. Artık kalabalıklar birçok alanda etkili iş ortakları ve önemli bir potansiyel haline gelmektedir. Aklın, katılımın ve verinin birleştiği noktada başrolde olan kalabalıklar, sadece pazarlama ve marka süreçlerinde değil, yapay zekâ teknolojileri ile birçok farklı alanda yer almaktadır.

Yapay zekâ (AI) uygulamalarında kitle kaynak kullanımı, parametreleri şekillendirmektedir. Kalabalığın bilgeliği ile elde edilen veriler ve bu verilerin analizi sayesinde, herhangi bir sorunu çözmek veya bu sorunların temel bileşenlerini ve özelliklerini belirlemek mümkün olmaktadır. Ayrıca kalabalıklar sayesinde birçok tanımlayıcı algoritma elde edilmekte ve tasarlanmaktadır. Bu algoritmalar sayesinde, sorunun çözülmesi amacıyla olasılıkları en üst düzeye çıkarmak için, kalabalığa ne tür bilgiler sağlayacakları iletilmelidir.

Yapay zekâ, belirli bir sorunu bir kitle kaynaklı platformla eşleştirme sürecini şekillendirme potansiyeline sahiptir. Kitle kaynak kullanımında kalabalık akli ve potansiyeli, tüm süreçleri değiştirmektedir. Sonuç olarak kitlesel katılım, kitlesel kabulü ortaya çıkaracaktır. Bu durum, yapay zekâ uygulamaları için de geçerlidir ve çok önemlidir.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, kitle kaynaklı yapay zekâ kullanımına dair tamamlayıcı ve betimleyici ya da durum saptayıcı yöntemlere dayalı bir değerlendirme ortaya koymaktır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak literatürde yer alan akademik çalışmalar kapsamında kitaplık araştırması kullanılmıştır. Kitaplık araştırması, daha önce yapılan araştırmalarda ilgilenilen konunun incelenmesi ya da konuyla ilgili kaynakların taranmasıdır (Sümbüloğlu ve Kadir, 2002). Ayrıca çalışmanın konuyla ilgili alan yazına katkı sağlaması da amaçlanmaktadır.

1. Kitle Kaynak

Kitle kaynak uzun süredir kullanılmaktadır. Kitle kaynak olarak ifade edilmeyen fakat tarihsel süreç içinde kullanımına dair ilk bilinen örnek, 1567 yılında gemi boylamını tam olarak belirlemek amacıyla basit ve pratik bir yöntem geliştirecek kişiler için, İspanya Kralı II. Filipin tarafından ödül verilmesi kabul edilmektedir. Daha sonra, 18. yüzyılda İngiliz Hükümeti 1714 yılında gemi boylamının hesaplanması için 20.000 Euro ödüllü bir yarışma başlatmış ve 1765 yılında ödülü John Harrison isimli saat yapımcısı kazanmıştır (Wepster, 2010). 1916'da kalabalıkları fikir üretmeye ve çözüm bulmaya teşvik eden Planter Peanuts logo yarışmasında kazanan logo, 14 yaşındaki bir çocuk tarafından tasarlanmıştır (Herskovitz, 2021).

20. yüzyıl ve sonrasında özellikle 2012 yılından sonra kullanılan kitle kaynak uygulamaları, daha bilinçli ve teknik uygulamalar için kullanılmaktadır. Bu uygulama süreçlerini üç döneme ayırmak mümkündür (Shandwick, 2018, s. 17).

- 1990-2005 Yılları Arası Kamu Ortaklıklarının Yükseliş Dönemi
- 2006-2012 Yılları Arası Ağ Bağlantılı Vatandaşlık Başlangıç Dönemi
- 2012 Yılından Sonrası Bilinçli Kitle Kaynak Uygulamalarının Dönemi

2012 yılında kurulan “Crowdsourcingweek” oluşumu ile, kuruluşlar açısından daha şeffaf, bağlantılı ve üretken bir kitle kaynak süreci için destek sağlanmıştır. 2013 yılında ise Eggers ve Macmillan tarafından problemlerin çözümünde kullanılan multi-disipliner

yaklaşımları tanımlamak için “çözüm ekonomisi” terimi kabul edilmiştir (Shandwick, 2018, s. 17).

Tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde kitle kaynak kullanımı 18. ve 19. yüzyıllarda bilimsel yenilikler için kullanılmış ve yalnızca Avrupa’da yoğunlaşmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde bilimsel problemler dışında sanat ve kültür, yaratıcılık, inovasyon ve sosyal sorumluluk alanlarında da kitle kaynaklı girişimler başlatılmış ve tüm dünya genelinde uygulanmıştır.

Bir ülke halkının oluşturduğu büyük yapı olarak tanımlanan kitle kavramı, toplumsal yapı içindeki tüm sınıfları kapsamaktadır. Kitle, aktif ve dinamik toplumsal yapının bir ürünüdür. Sanayi devrimi neticesinde toplum yapısının değişimi ile birlikte kitle kavramı ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi’nde iletişim araçları olarak ortaya çıkan ve kullanılan gazete, radyo ve televizyonun ardından teknolojik gelişmelerle birlikte internet ortaya çıkmıştır (Işık ve Akdağ, 2011, s. 123).

Ekonomik ve toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklerle birlikte, internetin de ortaya çıkması sonucunda, kitlelerin etkin olduğu alanlar ve uygulamalar farklılaşmaya başlamıştır. Özellikle amatörlerden oluşan kitlelerin iş yapma biçimlerini etkilemesi, kitlelerin yeni bir değer olarak görülmeye başlamasına neden olmuştur. Kitle kaynak terimini ilk kullanan Howe, kitle kaynağın amatör sınıfın yarattığı ekonomik değerden doğduğunu ve daha fazla insanın yüksek eğitim görmesi sonucunda profesyonellerle yarışan bir sınıfın ortaya çıktığını savunmaktadır (Howe, 2008, s. 39-40). Kitle kaynak yaklaşımı; sosyal medya, inovasyon ve katılımcılık kavramları ile ilginç bir bütünlük vaat etmektedir (Çalışır ve Banger, 2014, s. 693). Geçmişte buluşların ve icatların yaratım süreçlerinde kullanılan kitle kaynak, günümüzde markaların pazarlama ve marka yönetim süreçlerinde de etkili şekilde kullanılmaktadır.

Brabham kitle kaynağı son yıllarda ortaya çıkmış çevrim içi, dağıtılmış problem çözme ve üretim modeli olarak tanımlamakta ve Threadless, iStockphoto, Innocentive, theGoldcorp, Challenge uygulamalarını başlıca kullanım örnekleri olarak belirtmektedir (2008, s. 75).

Kitle kaynakla ilgili literatürde yer alan farklı tanımlar incelendikten sonra kavram şu şekilde tanımlanmıştır. Kitle kaynak, birey, kurum, kar amacı olmayan bir organizasyon veya şirketin açık çağrı yoluyla çok sayıda bilgili ve farklı özelliklerde olan bir gruba teklif ettiği ve bir görevin gönüllü olarak üstlenildiği katılımcı çevrim içi aktivitedir. Değişik özelliklerdeki karmaşık görevler kalabalık tarafından üstlenilir ve kalabalığın katılımı sonucunda iş, para, bilgi veya tecrübe elde edilir. Kullanıcı tarafından elde edilen faydalar arasında; ekonomik, sosyal tanınma, öz saygı ya da kişisel becerilerin geliştirilmesi ve belirli bir gereksinimin karşılanması yer alır. Şirketler ise, yapılan faaliyete göre kullanıcının sunduğu, fikir ve çözümleri elde eder ve bunlardan yararlanır (Estellés-Arolas ve Guevara, 2012).

Kitle kaynak terminolojisini birden fazla terim oluşturmaktadır. Bu terimler; “açık süreç, birlikte oluşturma, platform, serbest çalışanlar, GİG ekonomisi, kalabalık, insan bulutu olarak ifade edilmektedir (OAQ Report, 2018, s. 7). Ayrıca iş süreçleri ve araçlarını, organizasyon işleyişini, çalışma biçimini, işgücü piyasasını, çalışan insan grubu özelliklerini ve işçi kaynağını ifade etmek için de kitle kaynak kullanılmaktadır.

Kitle kaynak modeli, bir yandan ölçeklenebilir bir işgücü olan ve diğer yandan gerekli nitelikler konusunda daha esnek olan bir internet kitlesini benimser ve görevlerin çözümlenmesini hedefler. Katılımcı, hizmetlerine karşılık görev başına ödül alır veya gönüllü katılım sağlar (Gassmann vd., 2014). Dünya standartlarında kitle kaynak hizmetleri (yarısından fazlası Amerika Birleşik Devletleri’nde olmak üzere), 3.000’den fazla şirket tarafından uygulanmaktadır (Hershkovitz, 2021).

Artık günümüzde kitle kaynak uygulamalarının sadece pazarlama ve marka çalışmalarında değil; eğitim, kamu yönetimleri, politik planlama ve uygulamaları, bulut çağı ve bilgi işlem teknolojileri, maliye planlama ve uygulamaları, girişimcilik süreçleri, pazarlama

projeleri, bilimsel çalışmalar, sağlık çalışmaları, kar amaçlamayan sosyal işletmelerin iş süreçlerinde de önemli etkisi ve ciddi kullanım potansiyeli vardır. Kitle kaynak uygulamaları inovasyon süreçlerinin ve iş geliştirme stratejilerinin önemli bir parçası olarak kullanılmaktadır. Kalabalığın yaratıcılığı farklı sektörlerde ve projelerde iş yapma biçimini değiştirmektedir. Bu hızlı değişim sürecinde yapay zekâ ve makine öğrenimi tarafından yönlendirilen ve geliştirilen kitle kaynak kullanımı, geleceği şekillendiren bir yöntem olarak yer alacaktır.

2. Yapay Zekâ

Yapay zekâ (AI), günlük sosyal hayatı ve ekonomik faaliyetleri destekleyen önemli bir teknolojidir. Dünya ekonomilerinin sürdürülebilir büyümesine katkı sağlamakta ve çeşitli sosyal sorunları çözmektedir. Son yıllarda yapay zekâ (AI) çalışmaları dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde büyümenin önemli bir aracı olarak kullanılmaktadır. 1950’lerde akademik bir disiplin olarak kabul edilen yapay zekâ kavramı, yakın geçmişte büyük verinin yükselişi ve bilgi işlem teknolojilerindeki gelişmeler nedeniyle iş ortamına ve günlük dil kullanımına girmiştir.

Yapay zekâ (AI), “bir sistemin dış verileri doğru şekilde yorumlama, bu verilerden öğrenme ve bu öğrenmeleri esnek adaptasyon yoluyla belirli hedeflere ve görevlere ulaşmak için kullanma yeteneği” olarak tanımlanır. Yapay zekâ (AI), bilişsel, duygusal ve sosyal zekâ türlerine bağlı olarak “analitik, ilham kaynağı insan olan ve insanlaştırılmış yapay zekâ” olarak veya evrimsel aşamasına göre; “dar, genel ve süper yapay zekâ” olarak sınıflandırılabilir (Kaplan ve Haenlein, 2019, s. 15-25).

Yapay zekâ (AI) sistemleri etkin bir şekilde çalışmak için şu bileşenlere ihtiyaç duyar (Dilmegani, 2021):

1. Sistemin doğru çalışmasına yardımcı olmak için etiketlenmiş temiz veriler / Veri Etiketleme
2. Etkili modeller oluşturmak için veri bilimi çabası / Algoritma Tasarımı
3. Sistemin amaçlandığı gibi çalışıp çalışmadığını kontrol etmek için test etme / Test Kalite Güvencesi

Veri Etiketleme: Veri, yapay zekâ sistemlerinin yakıtıdır. Makine öğrenimi algoritmaları daha fazla veriyle beslendikçe, yapay zekâ sistemlerinin doğruluğu artar. Ancak, algoritma eğitiminde kullanılmak üzere yeterli miktarda gerçek dünya verisi toplamak görüldüğü kadar kolay değildir. Üst düzey yönergelere göre, ortalama karmaşıklığa sahip makine öğrenmesi problemleri 10.000-100.000 veri noktası gerektirirken, oldukça karmaşık problemler 100.000-1.000.000 veri noktası gerektirmektedir.

Algoritma Tasarımı: En iyi AI yeteneklerini çekmek zor ve pahalıdır. İşletmeler, makine öğrenimi algoritmaları tasarlamak için bir yapay zekâ yeteneğine ihtiyaç duymaktadır. İşletmeler, problemlerini tanımlar ve veri bilimcilerinin iş problemlerini çözen bir algoritma tasarlamalarına yardımcı olmak için verileri sunar. Farklı bölgelerden veri bilimcileri çözümlerini sunar ve en doğru çözüm kazanır.

Test / Kalite Güvencesi: Her AI sistemi, ürünlerin doğruluğunu artırmak için farklı yerlerden bir dizi test cihazı kullanarak farklı testler yapılmasını gerektirir.

Yapay zekâ (AI), veri analitiği, doğal dil işleme veya süreç otomasyonu gibi günümüz işletmelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Yapay zekâ BIT’lerinin ve parçalarının dijital iş modellerine dahil edilmesi, arka ofis verimliliğini ve müşteri deneyimini artırarak değer yaratır. Yapay zekânın ortaya çıkışı, zor bilgisayar bilimi görevlerini çözmek için onlarca yıllık araştırmalara dayanmakta ve günümüzdeki iş modeli inovasyonunu hızla dönüştürmektedir. Google, Amazon ve Tesla gibi şirketler iş modellerini yapay zekâ ile çoktan yenilemişken, küçük, orta ve büyük şirketler, bu tür yetenekleri oluşturmak için sınırlı bütçelere sahiptir. Yapay zekâ, arka ofis işlevselliği ve müşteri ilişkileri için stratejik avantajlar sağlar. Google,

Amazon ve Tesla gibi şirketler yapay zekâya güvenirken, diğer şirketler bu tür teknolojilerden yoksundur. Yapay zekâ hizmetlerine yetişmeye çalışan şirketler, veri etiketleme gibi yüksek çaba gerektiren görevleri verimli bir şekilde yerine getirmektedir. Scale, yapay zekâ uygulamaları oluşturmak için tam olarak yönetilen veri etiketleme hizmetleri sunar. Ölçek, API'si ile yönetilen hizmetleri diğer uygulamalara entegre etmeyi kolaylaştırır ve bu tür gelişmeleri artırmaya yardımcı olur. Ölçek, görüntüler veya videolar gibi verilerin standart etiketlenmesinin yanı sıra, orijinal ekipman üreticisinin otonom sürüşü zahmetsizce teşvik etmesini kolaylaştıran 3B nokta bulutlarının simülasyonunu sunar (Boer, 2020).

Tam olarak belirlemek zor olsa da, yapay zekânın kökleri muhtemelen 1940'lara, özellikle de Amerikan Bilim Kurgu yazarı Isaac Asimov'un Runaround adlı kısa öyküsünü yayınladığı 1942'ye kadar dayanmaktadır. Asimov'un çalışması, robotik, yapay zekâ ve bilgisayar bilimi alanında nesiller boyu bilim adamlarına ilham vermiştir. Amerikalı bilişsel bilim adamı Marvin Minsk daha sonra MIT AI laboratuvarını kurmuştur. Yaklaşık olarak aynı zamanda, İngiliz matematikçi Alan Turing, çok daha az kurgusal konular üzerinde çalışmış ve İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusu tarafından kullanılan Enigma isimli kodu deşifre etmek için İngiliz hükümeti tarafından kullanılmak üzere "The Bombe" adı verilen kod kırma makinesini geliştirmiştir. Tarihte çalışan ilk elektro-mekanik bilgisayar olarak kabul edilen Bombe, 7 x 6 x 2 fit büyüklüğe ve bir ton ağırlığa sahiptir. Turing 1950'de, akıllı makinelerin nasıl oluşturulacağını ve özellikle zekâlarının nasıl test edileceğini anlattığı ufuk açıcı makalesi "Bilgisayar Makineleri ve Zekâ" (Turing, 1950) yayınlamıştır. Turing Testi bugün hala yapay olarak oluşturulan sistemin zekâsını belirlemek için bir değerlendirme ölçütü olarak kabul görmektedir. Teste göre; bir insan, diğer bir insan ve bir makine ile etkileşim içerisindeyse ve makine ve insan ayrımını yapamıyorsa, bu durumda makinenin zeki olduğu sonucu ortaya çıkar. Yapay zekâ sözcüğü, yaklaşık altı yıl sonra, 1956'da Marvin Minsky ve Stanford'da bir bilgisayar bilimcisi olan John McCarthy, Dartmouth College'da ev sahipliği yaptıktan sonra, yaklaşık sekiz haftalık "Dartmouth Yapay Zekâ Yaz Araştırma Projesi'nde (DSRPAI)" ortaya çıkmıştır. Dartmouth Konferansı'nı, yapay zekâ alanında önemli başarılar elde eden yaklaşık yirmi yıllık bir dönem izlemiştir. Yakın geçmişte en önemli örnek, 1964 ve 1966 yılları arasında MIT'de Joseph Weizenbaum tarafından yaratılan ünlü ELIZA bilgisayar programıdır. ELIZA, bir insanla konuşmayı simüle edebilen doğal bir dil işleme aracı ve Turing Testini geçmeyi deneyebilen ilk programlardan biridir (Eliza, 2021). Yapay zekâ (AI)'nın diğer bir başarısı, General Problem Çözücü programıdır. Nobel Ödülü sahibi Herbert Simon ve RAND Corporation bilim adamları Cliff Shaw ve Allen Newell, Hanoi Kuleleri gibi belirli türdeki basit sorunları otomatik olarak çözdüler. Gerçek yapay zekâya ulaşmak için istatistiksel yöntemler, 1940'larda Kanadalı psikolog Donald Hebb'in, Hebbian Learning olarak bilinen ve insan beynindeki nöronların sürecini kopyalayan bir öğrenme teorisi geliştirdiği zaman tartışılmıştır. Nöral ağlarla ilgili tartışma, yapay zekâ üzerine araştırmaların yapılmasına sebep olmuştur. Elde edilen bu sonuçlar araştırma çalışmalarının durdurulmasına neden olmuştur. Milenyum çağında 2015 yılında, Google tarafından geliştirilen bir program olan AlphaGo, masa oyunu Go'da dünya şampiyonunu yendiğinde, yapay sinir ağları "Derin Öğrenme" şeklinde geri dönmüştür. Bugün yapay sinir ağları ve derin öğrenme sistemleri, yapay zekâ (AI) olarak bilinen birçok uygulamanın temelidir. Bu sistemler, Facebook tarafından kullanılan görüntü tanıma algoritmalarının, akıllı hoparlörleri ve sürücüsüz arabaları besleyen konuşma tanıma algoritmalarının temelini oluşturmaktadır (Haenlein ve Kaplan, 2019, s. 6-8).

SIRI'den (Wikipedia, 2021), AlphaGo'ya (2021) kadar yapay zekâ (AI) hızla gelişiyor. Bilim kurgu yapay zekâyı, genellikle insan benzeri özelliklere sahip robotlar olarak tasvir ederken, yapay zekâ (AI), e-Ticaret tahmin algoritmalarından, IBM'in (2021) Watson makinelerine kadar her şeyi kapsama potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, günümüzde yapay zekâ, özel bir görevi (örneğin, yalnızca yüz tanıma veya yalnızca internet aramaları veya yalnızca araba kullanmak) gerçekleştirmek için tasarlanmış zayıf yapay zekâ (AI) olarak bilinir. Zayıf AI, satranç oynamak veya denklemleri çözmek gibi belirli bir görevde, insanlardan daha

iyi performans gösterebilirken, genel AI neredeyse her bilişsel görevde insanlardan daha iyi performans göstermektedir (Lu vd. 2018, s. 368).

Son yıllarda ABD hükümeti, robotlar ve örüntü tanıma (ses, görüntü vb.) üzerine odaklanan yapay zekâ (AI) üzerine temel araştırmaları desteklemektedir. Microsoft, gerçek zamanlı çeviri robotlarını ve yenilikçi görüntü tanıma teknolojileri duyurdu (Green, 2018). Amazon, dağıtım sistemlerinde otonom robotlar için yapay zekâ kullanılmaktadır (Amazon Prime Air, 2021). Facebook ayrıca “DeepFace” adlı yapay zekâya dayalı yüz tanıma teknolojisi geliştirdi (Taigman vd. 2014). Robotlar ve yapay zekâ, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki üniversite kurumlarında aktif olarak incelenmektedir. Kurumsal iş birliği ve derin öğrenme gibi yenilikçi teknolojiler ortaya çıkmaktadır. Stanford Üniversitesi’ndeki Yapay Zekâ Laboratuvarı tarafından geliştirilen robot araba, aktif bir yarışçıdan daha hızlı bir süre belirlemiştir (Stanford AI Lab, 2021). Massachusetts Institute of Technology’deki Bilgisayar Bilimi ve Yapay Zekâ Laboratuvarı, bir temizlik robotu ve dört metrelik yürüyen bir robot geliştirmiştir (MIT BigDog, 2021).

Son yıllarda, bilgisayarların işleme kapasitesindeki gelişmeler ve büyük veri birikimi nedeniyle yapay zekâ teknolojileri önemli ölçüde gelişmiştir. Bununla birlikte, mevcut yapay zekâ teknolojilerinin sonuçları görüntü tanıma, konuşma tanıma ve diyalog yanıtı gibi belirli entelektüel alanlarla sınırlı kalmaktadır. Ayrıca yapay zekâ (AI), kendini anlama, kendini kontrol etme, öz bilinç ve öz motivasyon gibi tüm beyin işlevleriyle iş birliği yapamadı. Bu bağlamda yapay zekâ teknolojilerinde ortaya çıkan problemler; “çerçeve, ilişkilendirme işlevi, sembol toplarlama, zihinsel ve fiziksel sorun” olarak belirtilmektedir (Lu vd. 2018, s. 369).

Çerçeve Sorunu: Büyük veri eğitimi büyük miktarda zaman aldığından, gerçek dünyada meydana gelebilecek tüm olaylar göz önüne alındığında, yapay zekâ (AI) tipik olarak tek bir çerçeve veya sorun türü ile sınırlıdır.

İlişkilendirme İşlevi Sorunu: Makine öğrenimi ve yapay zekâ, belirli bir kalıbı çıkarmada mükemmeldir ancak insan beyni gibi ilişkilendirme işlevine sahip değildir. Yani beynin tek bir bölümü, tüm beyin kadar akıllı olamaz.

Sembol Topraklama Problemi: Sembolleri anlamlarıyla ilişkilendirmek gereklidir ancak bu görev, mevcut yapay zekâda genellikle çözülmez. Bilgisayar, fikirler arasında aynı bağlantıları kuramaz.

Zihinsel ve Fiziksel Sorun: Zihin ve beden arasındaki ilişkide, fiziksel bedenin bundan nasıl etkilendiği konusu netleşmemiştir.

Yapay zekâ teknolojileri pazarı ve iş dünyası hızla değişmektedir. Spekülasyon ve artan medya ilgisine ek olarak, birçok yeni kurulan şirket ve internet devi, iş yatırımlarında yapay zekâ teknolojilerini elde etmek için yarışmaktadır. 2016’da işletmelerin %38’inin yapay zekâ kullandığı ve bu sayının 2018’de %62’ye çıkacağı tespit edilmiştir. Forrester Research, 2017’de yapay zekâ yatırımının 2016’ya kıyasla %300’den fazla büyümesini beklemektedir. IDC, 2016 yılında 8 milyar dolar olan yapay zekâ pazarının, 2020 yılında 47 milyar dolar pazar payına ulaşacağını tahmin etmektedir (Lashinsky, 2016).

Mevcut yapay zekâ, bazen test edilmiş ve nispeten yeni olan çeşitli teknolojiler ve araçlar içerir. Forrester tarafından yapay zekâ üzerine yayınlanan “TechRadar” raporunda, yapay zekâ sistemlerinde yer alan ilk on teknoloji belirtilmiştir (Press, 2017):

1. *Doğal Dil Üretimi:* Bilgisayar verilerinden metin üretme işlevlerini yerine getirmektedir. Şu anda müşteri hizmetlerinde, rapor oluşturmada ve iş zekâsı içgörülerinin özetlenmesinde kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; Attivio, Automated Insights, Cambridge Semantics, Digital Reasoning, Lucidworks, Narrative Science, SAS, Yseop yer almaktadır.

2. *Konuşma Tanıma*: İnsan konuşmasını yazıya geçirir ve bilgisayar uygulamaları için kullanışlı bir formata dönüştürür. Şu anda interaktif sesli yanıt sistemlerinde ve mobil uygulamalarda kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; NICE, Nuance Communications, OpenText, Verint Systems yer almaktadır.

3. *Sanal Aracılar*: Basit sohbet robotlarından insanlarla ağ kurabilen gelişmiş sistemlere kadar kullanılmaktadır. Şu anda müşteri hizmetlerinde, müşteri desteğinde ve akıllı ev yöneticisi olarak kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; Amazon, Apple, Yapay Çözümler, Assist AI, Creative Virtual, Google, IBM, IPsoft, Microsoft, Satisfi yer almaktadır.

4. *Makine Öğrenimi Platformları*: Modelleri tasarlamak, eğitmek ve uygulamalara, süreçlere ve diğer makinelere yerleştirmek için algoritmalar, API'ler, geliştirme ve eğitim için veriler ve ayrıca bilgi işlem gücü sağlamaktadır. Şu anda, çoğunlukla tahmin veya sınıflandırmayı içeren çok çeşitli kurumsal uygulamalarda kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; Amazon, Fractal Analytics, Google, H2O.ai, Microsoft, SAS, Skytree yer almaktadır.

5. *AI için Optimize Edilmiş Donanım*: Yapay zekâ (AI) odaklı hesaplama işlerini verimli bir şekilde yürütmek için özel olarak tasarlanmış, grafik işleme birimleri (GPU) ve cihazlardır. Şu anda öncelikle derin öğrenme uygulamalarında kullanılmakta ve fark yaratmaktadır. Örnek satıcılar arasında; Alluviate, Cray, Google, IBM, Intel, Nvidia yer almaktadır.

6. *Karar Yönetimi*: Yapay zekâ (AI) sistemlerine kurallar ve mantık ekleyen ayrıca ilk kurulum/eğitim ve devam eden bakım ve ayarlama için kullanılan motorlardır. Gelişmiş bir teknoloji sayesinde çok çeşitli kurumsal uygulamalarda kullanılır, otomatik karar vermeye yardımcı olur veya bunu gerçekleştirir. Örnek satıcılar arasında Advanced Systems Concepts, Informatica, Maana, Pegasystems, UiPath yer almaktadır.

7. *Derin Öğrenme Platformları*: Çoklu soyutlama katmanlarına sahip yapay sinir ağlarından oluşan özel bir makine öğrenmesi türüdür. Şu anda öncelikle çok büyük veri kümeleri tarafından desteklenen örüntü tanıma ve sınıflandırma uygulamalarında kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; Deep Instinct, Ersatz Labs, Fluid AI, MathWorks, Peltarion, Saffron Technology, Sentient Technologies yer almaktadır.

8. *Biyometri*: Görüntü ve dokunma tanıma, konuşma ve beden dili dahil fakat bunlarla sınırlı olmamak üzere, insanlarla makineler arasında daha doğal etkileşimler sağlamaktadır. Şu anda öncelikle pazar araştırmasında kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; 3VR, Affectiva, Agnitio, FaceFirst, Sensory, Synqera, Tahzoo yer almaktadır.

9. *Robotik Süreç Otomasyonu*: Verimli iş süreçlerini desteklemek için insan eylemini otomatikleştirmek için komut dosyalarını ve diğer yöntemleri kullanır. Şu anda insanların bir görevi veya süreci yürütmesinin çok pahalı veya verimsiz olduğu yerlerde kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; Advanced Systems Concepts, Automation Anywhere, Blue Prism, UiPath, WorkFusion yer almaktadır.

10. *Metin Analitiği ve NLP*: Doğal dil işleme (NLP), istatistiksel ve makine öğrenimi yöntemleri aracılığıyla cümle yapısı ve anlamı, duygu ve niyetin anlaşılmasını kolaylaştırarak metin analitiğini kullanır ve destekler. Şu anda dolandırıcılık tespiti ve güvenliğinde ve yapılandırılmamış veri madenciliği uygulamalarında kullanılmaktadır. Örnek satıcılar arasında; Basis Technology, Coveo, Expert System, Indico, Knime, Lexalytics, Linguamatics, Mindbreeze, Sinequa, Stratifyd, Synapsify yer almaktadır.

Teknoloji geliştikçe yapay zekâ kullanımı popülerlik kazanmaktadır. Gartner'a göre 2019'daki kuruluşların %37'si iş yerinde yapay zekâ kullanmaktadır. Ve 2020 itibarıyla, KOBİ'lerin %29'u yapay zekâ kullanmaktadır. Ancak, yapay zekâ dönüşümü ne ucuz ne de kolaydır. Yapay zekânın benimsenmesi için gereken yatırımın karşılığını alması uzun zaman alabilir. Çoğu şirket (Google ve Facebook gibi teknoloji devleri hariç) bu zorlukları yaşamakta

ve uygun maliyetli yapay zekâ yatırımları yapmanın yollarını bulmaya çalışmaktadır (Dilmegani, 2021).

Stanford'un İnsan Merkezli Yapay Zekâ Enstitüsü (HAI) ile ortaklaşa hazırlanan 2021 AI Endeks Raporuna göre (Artificial Intelligence Index Report, 2021):

- İlaçlar, Kanser, Moleküler, İlaç Keşfi, 2019'dan 4,5 kat daha artarak, 13,8 milyar ABD doları ile 2020'de en büyük özel yapay zekâ (AI) yatırımını almıştır.

- Brezilya, Hindistan, Kanada, Singapur ve Güney Afrika, 2016'dan 2020'ye kadar yapay zekâ işe alımında en yüksek büyümenin görüldüğü ülkelerdir. COVID-19 pandemisine rağmen, yapay zekâ işe alımı 2020'de örnek ülkelerde artmaya devam etmiştir.

- Yapay zekâyâ daha fazla özel yatırıma ve daha az sayıda girişime yönlendirilmektedir. Pandemiye rağmen 2020 yılında, özel yapay zekâ yatırım miktarında 2019 yılına oranla %9,3'lük bir artış olmuştur. 2018 yılına oranla 2019 yılında ise %5,7 artmıştır. Ancak yeni finanse edilen şirketlerin sayısı art arda üçüncü yıl azalmıştır.

Teknoloji, 1950'lerde bilgisayar bilimcilerinin ve matematikçilerin hayal gücünü ilk kez yakaladığından beri yapay zekâ, önemli ticari uygulamalarla büyük bir araştırma disiplini haline geldi. Yapay zekâ yayınlarının sayısı son 20 yılda önemli ölçüde artmıştır. Yapay zekâ (AI) konferanslarının ve arşivinin yükselişi, araştırma ve bilimsel iletişimin yayılmasını genişletmiştir. Çin, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere büyük güçler, yapay zekâ araştırmalarına yatırım yapmak için yarışmaktadır. Yine teknoloji ile birlikte birçok sektörde kullanılan kitle kaynak uygulamaları da aynı yükselişi ve gelişimi göstermektedir. Potansiyel olarak kalabalık kaynakların kullanıldığı kitle kaynak ve insan zekâsının temelinde uygulanan yapay zekâ uygulamaları bir arada kullanılmaktadır. Değişen dünya düzeninde yeni sistemlerin temelinde kitle kaynaklı yapay zekâ sistemleri etkin bir kullanım alanına sahip olacaktır.

3. Kitle Kaynaklı Yapay Zekâ

Son on yılda, yapay zekâ (AI) alanında çarpıcı gelişmeler yaşanmaktadır. Artık yapay zekâ programları birçok alanda en az insanlar kadar performans göstermektedir. İnsanın bilgi, veri ve yaratım kaynağı olarak kullanıldığı kitle kaynak sürecinde de yeni nesil uygulamalar ön planda olacaktır.

Yapay zekâ (AI) teknolojisi kitle kaynak uygulamalarında yer almaktadır. Yapay zekâ; algoritma temeline dayalı, makine öğrenme, doğal dil işleme ve sürü düşünmeyi kolaylaştırmak için kullanılan gelişmiş bir teknolojidir. Kullanılan teknolojiler, kaynakları bulmak ve keşfetmek amacıyla farklı seçenekler sunan yapay bir zekâ teknoloji sunmaktadır (OAQ Report, 2018, s. 21). Sistemin en önemli noktası insan ve makineyi zekâ temelli bir araya getirmektir. Kitle kaynak sürecinde kalabalıklardan elde edilen bilgiler yapay zekâ kullanımında ve makine öğreniminin geliştirilmesinde kullanılır. Kalabalık veya topluluklardan elde edilen bilgiler veya söylemler sayesinde, makine yeteneklerini ve özelliklerini geliştirmek için büyük veri sistemleri oluşturulmaktadır. Bu noktada temel amaç, kalabalık temelli bilgilerin, öngörülerin ve söylemlerin gerçek ve eş zamanlı grafiksel temsillerini geliştirmektir.

Yapay zekâ ve makine öğreniminin gelişmesindeki en önemli süreç akıllı telefon teknolojilerindeki ilerlemelerdir. Teknolojinin yakın tarihinde sadece kullanıcı olarak yer alan kalabalıklar, teknoloji kullanımındaki hızlı değişim ve farklılaşma ile birlikte yeni iş ortakları haline gelmiştir. Makine öğrenimi ve yapay zekâ hızlanırken, 5G teknolojisi ile birlikte yeni iş inovasyonları gelişmiştir. Kalabalıklar yalnızca veri sağlayan kitleler değil, yaratıcı fikir kaynakları olarak kitle kaynağı oluşturan ve aynı zamanda da farklı bir iş yapma biçiminin önemli parçasıdır (Ludvik, 2020).

Yapay zekâ, belirlenmiş bir problemi kitle kaynak oluşumu ile eşleştirir ve bu süreci doğru bir şekilde gerçekleştirir. Veriler analiz edilir ve belirlenen sorun türüne göre

kalabalıkların zekâsını kullanarak, çözümlenmesine uygun hale getirilmesini sağlar. Ayrıca, belirlenen sorunların bildirimlerini sağlayacak makine algoritmaları da tasarlanmaktadır. Tasarlanan bu algoritmalar kullanıcılara ve kalabalığa sorunun çözümü için ne tür bilgileri sağlayacaklarını söyleyecektir (Ivanov, 2018). Böylece algoritma ve insan zekâsının, ortak çalışmalarda bir arada kullanılması mümkün olacaktır.

Yapay zekâ (AI) ve kitle kaynak uygulamaları ile ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır:

Figure Eight (CrowdFlower): Kuruluşların makine öğrenimi ve insan yargısı kombinasyonuyla çeşitli görevleri yerine getirmelerini sağlar. İnsan davranışlarını izleyerek, insan girdilerini kullanarak ve onlardan öğrenerek makinenin işini mükemmelleştirmesini sağlar. AIDR; Afetlere müdahale etmek için yapay zekâyı kullanır. Bunun için kitle kaynak kullanımını gerçek zamanlı olarak makine öğrenimi ile birleştirir.

Wirewax: Görüntülerdeki ve videolardaki desenleri tanımlamak için yapay zekâ ve kitle kaynak kullanımını birleştiren bir arayüz sunar. İnsan girdisinin yani kalabalığın kullanım amacı, makinelerin insan davranış kalıplarını öğrenmeye dayalı olarak, görüntüleri ve videoları daha doğru bir şekilde işlemeyi öğrenmelerine yardımcı olmaktır.

Debategraph: Bilgi topluluklarının yapay zekâ araçlarını ve büyük verilerin otomatik görüntülenmesini kullanarak topluluk üyelerinin grafik veya metinsel argümanlarını sunmasına, soru sormasına, bilgi sağlamasına ve topluluk üyelerinin analiz düzeyini değerlendirmesine yardımcı olan bulut tabanlı bir hizmet sunar.

Unanimous AI: Kitle kaynak kullanımı yoluyla tahminler veya öngörüler oluşturmak için tasarlanmış yeni yazılımlar başlatmıştır. Yazılımın dayandığı sisteme “Sürü Zekâsı” denir. Sistem kalabalığın görüşlerini senkronize eder ve aralarındaki etkileşimleri gerçek zamanlı olarak analiz eder.

IARPA: İnsan/makine ara yüzlerinin jeopolitik olayların tahminini iyileştirip iyileştiremeyeceğini incelemek olan “Hibrit Tahmin Yarışması (HFC)” adlı bir proje başlatmıştır.

Epistema: Müşterilerini analitik görevleri yerine getirirken, aynı zamanda bir grup olarak iş birliği yapmaya teşvik eden çevrim içi bir arayüz sunmaktadır. Arayüz, söylemin ikinci derece analizini yaparak düşünce kalıplarını, analitik kör noktaları ve daha fazlasını belirlemektedir (Hershkovitz, 2018). Bugün kalabalığın bilgisine veri etiketlemek için erişilmektedir. Kalabalıklar veri setleri sağlayabilir. Örneğin bir birey veya bir grup, insan sağlığı hakkında yapay zekâ (AI) sisteminin toplayabileceği ve analiz edebileceği veriler sağlar ve böylece yeni tedavilerin geliştirilmesini destekler (Hershkovitz, 2019).

Makine öğrenimi toplu veri sistemlerini temizler, düzenler, analiz eder, gruplandırır tespit eder ve etiketler. Bu sayede insanlar yenilik yapmak, kısıtlayıcı algoritma parametrelerinin ötesinde düşünmek ve doğuştan gelen bilişsel yaratıcılığımızı sergilemek için bu görevlerden kurtulur. Yapay zekâ kullanımında hedef, nitelikli bir süper zekâ yaratmak için yapay zekâyı insan zekâsıyla birleştirmektir. Bir yapay zekâ pazar araştırma firması, yapay zekâ projelerindeki zamanın yaklaşık %80’inin veri toplama, temizleme ve etiketlemeyi içerdiğini ortaya koymaktadır. Pek çok makine öğrenimi şirketi, veri görevleri için yardım etmeye istekli gönüllüleri toplayan üçüncü taraf kitle kaynaklı platformları, genellikle “vatandaş bilim adamı” olarak tanımlamaktadır (Ludwick, 2020).

Yapay zekâ (AI) ve kitle kaynak kullanımı mükemmel bir eşleşmedir. Örneğin, yapay zekânın bir alt kümesi olan makine öğrenimi (ML) algoritmalarında, görevi gerçekleştirmek üzere tahminler veya kararlar almak için “eğitim verileri” olarak bilinen örnek verilerin matematiksel bir modelini oluşturur. Bu sonuç, bilgi alma ve analiz evrimindeki doğal dil işleme (NLP) ve kitle kaynak kullanımının sonucudur. Bugün verileri etiketlemek için kalabalığın bilgisi kullanılmaktadır. Ama bu sadece başlangıçtır çünkü kalabalıklar veri setleri

sağlama noktasında kaynak olarak kullanılmaktadır. Örneğin, tekil ya da çoğul olarak kişiler, sağlıklarıyla ilgili belirli bir yapay zekâ sisteminin elde edeceği ve analiz edebileceği verileri sağlayarak yeni tedavilerin geliştirilmesini destekleyebilir. Yapay zekâ için çalışan kalabalıklar verileri sağlamak için ya ücret alacak ya da ilerlemeye yardımcı olmak için ücretsiz olarak veri sağlayacaktır. Bir başka örnek, “inflatuar” bağırsak hastalığını yaşayan hastalardan alınan mikrobiyom örnekleri üzerinde kitle kaynaklı ve yapay zekâ tabanlı bir sınıflandırma mücadelesi geliştiren sbv IMPROVER platformudur. Geleneksel olarak az sayıda uzman tarafından gerçekleştirilen Ar-Ge ve üretim süreçlerinde, çok sayıda insan tarafından sağlanan ve kodlanan bilgilerle yapay zekâyı birleştirmek, şirketlerin ve kuruluşların büyük etiketli veri kümelerini daha düşük maliyetle elde etmelerini sağlayabilir. Böylece Ar-Ge ve üretim süreçlerini daha verimli ve daha az maliyetli hale getirmek mümkün olacaktır. Kitle kaynaklı temelli yapay zekâ, insan benzeri zekâyı mümkün kılar, bireylerin ve kalabalık alt kümelerinin daha iyi analiz edilmesini ve hedef alınmasını sağlar. Dahası, yapay zekâ tabanlı motorlar, kitle davranışındaki kalıpların yanı sıra söylemsel kalıpları da tanımlayabilir. Yapay zekâ tabanlı bir kitle kaynak kullanımı veya kalabalık tabanlı bir yapay zekâ, temel veri ve bilgi düzeyi ile şu anda yalnızca en yüksek bilişsel düzeyde olan bilgi alanı arasında köprü kurulmasına olanak tanır (Hershkovitz, 2019).

Veri bilimciler, çabalarının yaklaşık %80’ini verileri ön işleme ve eğitim senaryoları için verileri etiketlemeye, %20’sini makine öğrenimi modelleri oluşturmaya harcamaktadır. Bu nedenle, verileri etiketlemek için kitle kaynaklı platformları ortaya çıkmıştır. Verilerin başlangıçta şirket içinde etiketlenmesi, çalışanların işe alınmasını gerektirir ve etiketlemeyi gerçekleştiren kişileri tanıyarak şeffaf bir etiketleme sürecine sahip olma avantajını sağlar. Kitle kaynaklı platformlar, kurum içi etiketleme yapmak yerine, şirketlerin binlerce görevi dağıtmasına ve ihtiyaç duyulan talebe göre operasyonel harcama yaparak yatırım getirisini kolayca en üst düzeye çıkarmasına olanak tanır. Amazon Mechanical Turk, insan akıllı görevlerini otomatikleştirme pazarına ilk kez giren kitle kaynaklı platform sağlayıcısı olarak bilinir. Amazon Mechanical Turk, Amazon’un web hizmeti tekliflerinin bir parçasıdır ve genellikle metin sınıflandırması, transkripsiyonlar, anketler ve veri etiketleme için kullanılır (Boer, 2020).

İnternet tabanlı siber-fiziksel dünya, yapay zekânın (AI) gelişimi için bilgi ortamını derinden değiştirmiştir. Yapay zekâ uygulamaları ile birlikte, kalabalığın aklını kullanan kitle kaynak uygulamaları ise farklı bir problem çözme alanında kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle, geleneksel iş yapma biçimlerinin değişmesi ve paylaşım ekonomisinin hızlı gelişmesiyle, kitle zekâsı yalnızca bilimsel zorlukların çözümüne yönelik yeni bir yaklaşım haline gelmekle kalmadı, aynı zamanda günlük hayattaki her türlü uygulamada yer almaya başladı. Kitle kaynak ve yapay zekâ kullanımında ortak hedef, insanların gönüllü katılımıyla elde edilen bilgiler neticesinde makinelerin insan aklına dayalı yaratıcı zekâlarını kullanmaktır. Yapay zekâ ile çalışan bir robotta yer alan akıl fonksiyonları, akıllı, yenilikçi ve yaratıcı insanlardan oluşan bir kalabalığın özelliklerine sahiptir. Bu alanda gelişmenin ana yönü, insanları ve makineleri bir araya getirmektir. Kitle kaynak aracılığıyla elde edilen bilgilerin veya söylemlerin analizi için yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, karmaşıklık içinde büyüyen bu motorları eğitmek için özellikle “makine öğrenimi” olmak üzere, yapay zekâ yeteneklerini geliştirmek için kalabalıklar kullanılmaktadır. Makineler ve kalabalıklar teknolojik ortam ve araçlarla karşılıklı iş birliği içinde çalışmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sanayi devrimi ile birlikte bireyden kitleye dönen toplumsal yapı içerisinde gelişen makineleşme ve üretim anlayışı dünyanın gelişimini hızlandıran etkenlerin başlıcalarıdır. Teknolojik ilerlemelerin sonucunda internet kavramıyla tanışma ve zamanla hayatın merkezine yerleşmesi, dünyayı küresel köyden teknolojik köye dönüştürmüştür. İlk dönemlerde kullanıcı olan bireyler, zamanla katılımcı sıfatıyla varlık göstermeye başlamış ve böylece birçok süreci değiştirmiştir. 5G teknolojilerine kadar gelişen mobil devrim, bireyselliği kalabalık güce

dönüştürmüştür. Bilgi teknolojileri, küresel etkileşim ve sınırsız katılım, kalabalığın gücünün en önemli varlık nedenleri olmuştur. Kalabalığın diğer bir söylemle kitlelerin, kaynak olarak kullanılması ise kitle kaynak kavramını ortaya çıkarmıştır.

Kitle kaynak uygulamaları sadece yakın geçmişte değil, tarihsel süreç içerisinde de farklı uygulamalarla hayata geçirilmiştir. Teknolojinin varlığıyla evrimleşerek, hem iş yapma süreçlerini değiştirmiş hem de yeni kullanım alanları ortaya çıkmıştır. Birçok kullanım alanına sahip kitle kaynak süreçlerinde teknoloji, insan ve küreselleşmenin etkisiyle, verinin ve zekânın önemi ön plana çıkmıştır. Bilgisayar teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak hayatımıza giren yapay zekâ uygulamaları yine bu değişim sürecinin en önemli dönemeçlerinden biridir.

Hem kitle kaynak uygulamalarında hem de yapay zekâ uygulamalarında ortak bileşen iş birliğidir. Kitle kaynak sürecinde iş birliğinin tarafı olan kalabalıklar, yapay zekâ uygulamalarında da iş birliğinin kaynağını oluşturmaktadır. Zekâ ve veri temelli hayata geçirilen yapay zekâ uygulamalarında kalabalıklar uygulama süreçlerini kolaylaştıran ve genişleten güç olarak kullanılmaktadır. Kitle kaynak ve yapay zekâ kullanımında gönüllü katılım temelinde, insanlar tarafından sağlanan bilgiler zekâ temelli belirli bir algoritmaya sahip veri setlerine çevrilerek, insan aklına dayalı makineleşen yaratıcı zekâ olarak kullanılmaktadır.

Çalışmada kitle kaynak ve yapay zekâ konuları paralelinde kitle kaynaklı yapay zekâ konusu ele alınmıştır. İnsanın yaşamsal varlığı ile ilgili her türlü yapının içerisinde artık yapay zekâ ve kitle kaynak uygulamalarının oldukça etkin şekilde kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Her iki alanı da geliştiren teknolojik uygulamalar hem iş birliği sürecini hem de çalışma alanını genişletmektedir.

Tüm bu gelişmelerin paralelinde kitle kaynak ve yapay zekâ birçok akademik çalışmanın da araştırma konusu olmuş ve önemli bir araştırma disiplini haline gelmiştir. Söz konusu alanlarda yer alan yayın sayısı son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Çalışmada amaçlandığı üzere, dünyanın hızla gerçekleşen değişim ve dönüşüm sürecinde, teknolojinin ve kitlelerin yapay zekâ odağında nasıl bir iş birliği içinde hareket ettiği ve teknolojik uygulamalarla geline nokta çalışmada ortaya konulmuştur. Gelecek süreçlerde kitle kaynak ve yapay zekâ uygulamalarında kalabalıklar, daha farklı alanlarda birbirleriyle iş birliği yapan makine gruplarını da içerecektir. Yapay zekâ ve kitle kaynak kullanımı daha geniş katılımı, kullanımı, veriyi, makineyi ve platformu içerecek ve hepsi gerçek zamanlı iş birliği sayesinde sayısız veri ve içgörü üretecektir. Bu bağlamda özellikle sosyal bilimler alanında araştırmacıların gerçekleştireceği çalışmalarda; sosyal medya, katılım, iş birliği, kitle kaynak ve yapay zekâ kullanımının farklı hangi alanlarda ve yöntemlerle gerçekleştirildiği konusunda yeni bulgulara ulaşması önerilmektedir.

Kaynakça

- AlphaGo (2021). *Making history*. <https://deepmind.com/research/alphago/> (Erişim tarihi: 12.05.2021).
- Amazon Prime Air (2021). *Amazon-prime-air*. <https://www.amazon.com/Amazon-Prime-Air/b?ie=UTF8&node=8037720011> (Erişim tarihi: 12.05.2021).
- Artificial Intelligence Index Report (2021). https://aiindex.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/03/2021-AI-Index-Report_Master.pdf (Erişim tarihi: 12.05.2021).
- Boer, M. (2020). *AI-Labeling crowdsourcing platforms*. <https://medium.com/swlh/ai-labeling-crowdsourcing-platforms-630adbc79c40/> (Erişim tarihi: 18.04.2021).
- Brabham, D. C. (2008). Crowdsourcing as a model for problem solving: an introduction and cases. *Convergence: 75-90. Convergence: the international journal of research into new media technologies, 14(1), 75-90*. Doi: 10.1177/1354856507084420.

- Çalışır, G. ve Banger, G. (2014). Sosyal medyanın kurumsal inovasyon için kullanımı. *Uluslararası Yeni Medya Yeni Yaklaşımlar Konferansı Bildiri Kitabı*. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları, 125, 684-697.
- Dilmegani, C. (2021). *AI crowdsourcing in 2021: Benefits, use cases & top vendors*. <https://research.aimultiple.com/crowdsource-ai/> (Erişim tarihi: 10.06.2021).
- Eliza (2021). *Eliza*. <https://www.masswerk.at/elizabot/> (Erişim tarihi: 15.05.2021).
- Estellés-Arolas, E. ve Fernando González L. G. (2012). *Towards and integrated definition of crowdsourcing*. *Journal of Information Science*. *Journal of Information Science*. 38(2) DOI: 10.1177/0165551512437638.
- Gassmann, O., Karolin F. ve Michaela C. (2014). The business model navigator: 55 models that will revolutionise your business. *Financial Times Prent*. ISBN-10: 9781292065816.
- Green, J. (2018). *Artificial intelligence Microsoft launches real-time translation tech*. <https://techhq.com/2018/11/microsoft-launches-real-time-translation-tech/> (Erişim Tarihi: 10.04.2021).
- Haenlein, M. ve Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: on the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review* 2019, Vol. 61(4) 5 –14.
- HersHKovitz, S. (2019). A perfect match: artificial intelligence and crowdsourcing. <https://bold-awards.com/artificial-intelligence-and-crowdsourcing-perfect-match/> (Erişim tarihi: 12.05.2021).
- HersHKovitz, S. (2021). When humans meet ai: the next generation of crowdsourcing. <https://crowdsourcingweek.com/blog/when-humans-meet-ai-next-generation-crowdsourcing/> (Erişim tarihi: 12.05.2021).
- Howe, J. (2008). *Crowdsourcing-kalabalıkların gücü, bir işin geleceğine nasıl karar verebilir?*. İstanbul: Koç Sistem Yayınları.
- IBM Watson (2021). “*IBM Watson is AI for smarter business*”. <https://www.ibm.com/watson/> (Erişim tarihi: 15.05.2021).
- Işık, M. ve Akdağ, M. (2011). *Dünden bugüne halkla ilişkiler*, Konya: Eğitim Kitapevi.
- Ivanov, E. (2018). *Crowdsourcing 2.0*. <https://innovationobserver.com/2018/02/15/crowdsourcing-2-0/> (Erişim tarihi: 13.04.2021).
- Kaplan, A. ve Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: who’s the fairest in the land? on the interpretations, illustrations and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62, 1 (January/February 2019), 15-25.
- Lashinsky, A. (2016). *2017 will be the year of AI*. <https://fortune.com/2016/12/30/the-year-of-artificial-intelligence/> (Erişim tarihi: 18.05.2021).
- Lu, H., Yujie L., Min C., Hyoungseop K. ve Seiichi S. (2018). Brain intelligence: go beyond artificial intelligence. *Mobile Netw Appl* (2018) 23, 368–375, DOI 10.1007/s11036-017-0932-8.
- Ludvik, E. (2020). *Bold//Crowd 2.0 powered by AI and machine learning*. <https://crowdsourcingweek.com/blog/bold-crowd-2-0-powered-by-ai-and-machine-learning/> (Erişim tarihi: 12.05.2021).
- MIT BigDog (2009). *BigDog hits the beach*. <https://alum.mit.edu/slice/bigdog-hits-beach> (Erişim tarihi: 02.02.2021).

- Open Assembly Quarterly (OAQ) Report 2018 (2019). *Co-creating the future of work state of crowdsourcing report*. <https://openassembly.com/reports/oaq-report-fall-2018/> (Erişim tarihi: 14.04.2021).
- Press, G. (2017). *Top 10 hot artificial intelligence (AI) technologies*. <https://www.forbes.com/sites/gilpress/2017/01/23/top-10-hot-artificial-intelligence-ai-technologies/?sh=2e50e7131928/> (Erişim tarihi: 12.04.2021).
- Shandwick, W. (2018). *Social impact innovation trends report: conscious crowdsourcing part four in our ongoing series on macro trends shaping global society report*. <https://www.webershandwick.com/wpcontent/uploads/2018/04/Innovation-TrendsReport-Conscious-Crowdsourcing.pdf/> (Erişim tarihi: 03.01.2021).
- Stanford AI Lab (2021). *Stanford AI lab*. <https://ai.stanford.edu/> (Erişim tarihi: 12.04.2021).
- Sümbüloğlu, V. ve Kadir S. (2002). *Araştırma yöntemleri*, Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Taigman, Y., Ming Y., Marc'Aurelio R. ve Lior W. (2014). DeepFace: closing the gap to human-level performance in face verification. *IEEE International Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR2014)*, pp. 1–8.
- Turing, A. (1950). *Computing machinery and intelligence mind*. LIX/236: 433-460.
- Wepster, S. (2010). *Between theory and observations: tobias mayer's explorations of lunar motion*. New York, Dordrecht, Heidelberg, London: Springer.
- Wikipedi. (2021). Siri. <https://en.wikipedia.org/wiki/Siri> (Erişim tarihi: 12.05.2021).

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Çevrimiçi Sosyal Kimliğin Göstergeleri: İstanbul Sözleşmesi Tartışmaları Üzerine Bir İçerik Analizi

Indicators of Online Social Identity: A Content Analysis of the Istanbul Convention Discussions

Dr. Öğr. Üyesi Hacı Hasan SAF ¹

Öz

Birey ve grupların karakterini, yapısını, tanımını ortaya koyan sosyal kimlik; yalnızca gruplar arası ilişki ve dinamikleri değil, benzetme, önyargı, içselleştirme, grup içi koruma refleksi, grup kuralları, grubun kimliği, ayrımcılık, karşıtlık ve grup içi dogmalar gibi olguları da incelemektedir. Sosyal kimlik üzerine inşa edilmiş Sosyal Kimlik Teorisi, sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme unsurları ile sosyal kimliğin göstergelerini saptamaya yardımcı olmaktadır. Yaşamın her alanında görülen sosyal kimlik, özellikle son yıllarda geniş kitlelere ulaşan çevrimiçi ortamlarda da yer almaktadır. Amacı çevrimiçi sosyal kimliğin göstergelerini belirlemek olan çalışmada İstanbul Sözleşmesi tartışmalarının yapıldığı 1 Nisan-31 Aralık 2020 tarihleri arasında #istanbulsozlesmesi, #istanbulsozlesmesiyasatir ve #istanbulsozlesmesiihanettir etiketleriyle atılan tweetler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda 250 tweetin 137'i geleneksel göstergeler, cinsellik üzerine göstergeler ve rasyonel göstergeler temaları çerçevesinde kategorize edilmiş, 113 tweet ise herhangi bir kategori altında toplanamamıştır. İçerik analizi sonucunda bireylerin daha çok içerisinde bulunulan grubun dinamiklerini korumaya, var olan geleneksel yapının korunmasına yönelik tweet atıkları saptanmıştır. Başka grup dinamiklerinin benimsenmesi durumunda mevcut grubun geleceğinin tehlikeye düşeceği, diğer grupların kültürünün gruba uymadığı iddia edilmiştir. Mantığa bürünme mekanizmalarına da rastlanılmıştır. Bu bulgular ışığında sosyal kimliğin göstergeleri olarak sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme saptanmış, kurulan her iki hipotez de doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi ortamlar, sosyal kimlik teorisi, İstanbul sözleşmesi, içerik analizi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Social identity, which reveals the character, structure and definition of individuals and groups, examines not only the relations and dynamics between groups, but also the phenomena such as analogy, prejudice, internalization, in-group protection reflex, group rules, group identity, discrimination, opposition and intra-group dogmas. Social Identity Theory, built on social identity, helps to identify indicators of social identity with elements of social categorization, self-classification, social comparison, prejudices and group identification. Social identity, which is seen in all areas of life, is also found in online environments that have reached large masses in recent years. In the study, which has purpose of which is to determine the indicators of online social identity, tweets posted with the hashtags #istanbulsozlesmesi, #istanbulsozlesmesiyasatir and #istanbulsozlesmesiihanettir between April 1 and December 31, 2020, when the Istanbul Convention discussions were held, were analyzed by content analysis method. As a result of the analysis, 137 tweets out of 250 were categorized within the framework of traditional indicators, indicators on sexuality and rational indicators, while 113 tweets could not be gathered under any category. As a result of the content analysis, it was determined that individuals tweeted to protect the dynamics of the group they were in and to protect the existing traditional structure. It has been claimed that if other group dynamics are adopted, the future of the current group will be endangered, and the

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İletişim Fakültesi, hasansaf@cumhuriyet.edu.tr

Atf için (to cite): Saf, H. H. (2022). Çevrimiçi sosyal kimliğin göstergeleri: İstanbul Sözleşmesi tartışmaları üzerine bir içerik analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1314-1323.

culture of other groups does not fit the group. Reasoning mechanisms have also been found. In the light of these findings, social categorization, self-classification, social comparison, prejudices and identification with the group were determined as indicators of social identity, and both hypotheses were confirmed.

Keywords: Online environments, social identity theory, İstanbul convention, content analysis

Paper Type: Research

Giriş

Birey, grup ve toplumların yapısını, kişiliğini ve kimliğini ortaya koyan sosyal kimlik kavramı; sadece gruplar ve gruplar arası iletişimi değil, grup içinde ve bireyde oluşan benzetme, benzetme, önyargı, kalıplar, klişeler, içselleştirme, reddetme, grup içi koruma, grup norm ve kuralları, grup kimliği, ayrımcılık, dışlama, karşıtlık ve grup içi dinamikler gibi olguları da kapsamaktadır. Sosyal kimlikle ilgili betimlemeler, açıklamalar ve çözüm önerileri getirmede önemli olan Sosyal Kimlik Teorisi, sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme unsurları ile sosyal kimliğin göstergelerini saptamaya yardımcı olmaktadır.

Yaşamın her alanında bireyin ve grupların sergilediği sosyal kimlik, özellikle son yıllarda geniş kitlelere ulaşan çevrimiçi ortamlarda da kendisine yer bulmuştur. Amacı çevrimiçi sosyal kimliğin göstergelerini belirlemek olan çalışmada İstanbul Sözleşmesi tartışmalarının yapıldığı 1 Nisan – 31 Aralık 2020 tarihleri arasında #istanbulsozlesmesi, #istanbulsozlesmesiyasatir ve #istanbulsozlesmesiihanettir etiketleriyle atılan tweetler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İstanbul Sözleşmesi'nin çalışmada incelenmesinin nedeni, sözleşmeye yönelik düşüncelerin sosyal kimlik üzerinden inşa edilmesidir. Sözleşmeyi savunan ve ona karşı çıkan bireylerin sosyal kimlik üzerinden bu zıtlıkları barındırdığı görülmektedir. Bu tarih aralığının seçilme nedeni ise İstanbul Sözleşmesi'ne yönelik çevrimiçi tartışmaların en yoğun olduğu aylar olmasıdır. Bu tarihler arasında süren yoğun tartışmalar daha sonra iyice azalmış ve neredeyse hiç konuşulmamıştır. Bu nedenle bu tarihler arasında atılan tweetler çevrimiçi sosyal kimliğin göstergelerinin saptanması için önemlidir. Yukarıda bahsedilen tabelaların seçilme nedeni sözleşmeye yönelik tarafsız, olumlu ve olumsuz görüşü barındırmasıdır. Sosyal kimlik üzerine yapılan çalışmalarda kavram daha çok gündelik yaşam çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada çevrimiçi sosyal kimliğin göstergeleri saptanacaktır. Bu da çalışmayı daha önce yapılan çalışmalardan ayıran en önemli unsurlardandır. Bu analiz kapsamında sınanan hipotezler şu şekildedir:

- Çevrimiçi sosyal kimlikler, sosyal kategorizasyon ve kendini sınıflandırma olarak ortaya çıkmaktadır.
- Çevrimiçi sosyal kimlikler, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal kimliğin göstergeleri, Sosyal Kimlik Teorisi kategorileri çerçevesinde belirlenmiştir. Atılan tweetlerin içerikleri kategorize edilerek sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme kategorileri bağlamında göstergeler saptanacaktır.

1. Sosyal Kimlik Kuramına Genel Bir Bakış

Sosyal Kimlik Kuramı, sosyal gruplarla ilişkili olan benzetme, önyargı, içselleştirme, grup içi koruma refleksi, grup kuralları, grubun kimliği, ayrımcılık, karşıtlık ve grup içi dogmalar gibi olguları ele alan (Hogg ve Grieve, 1999, s. 80) ve sosyal psikolojik olarak gruplar arası iletişimi inceleyen çok yönlü bir kuramdır (Hogg ve Grieve, 1999, s. 81; Hogg ve Williams, 2000, s. 81). Sosyal Kimlik Teorisi'nin yansımaları yalnızca gündelik hayatta değil çevrimiçi ortamlarda da görülmektedir. Bireylerin özellikle sosyal medyada gösterdikleri davranışlar ait oldukları grup ve onun dinamiklerinin izdüşümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu da Sosyal Kimlik Teorisi'nin çevrimiçi ortamlardaki davranışları analiz etmede kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Sosyal bilimcilerin Sosyal Kimlik Kuramı'nı inşa etmesinin en büyük etkeni, sosyal psikolojide yürütülen araştırmaların gruplar arası ilişki ve dinamikleri incelerken geniş bir perspektif çizmektense grubu oluşturan bireyler üzerine yoğunlaşmalarıdır (Tajfel ve Turner, 1979, s. 33). Bu yaklaşımın dışına çıkan Muzaffer Şerif, yaz kampı yapan 11-12 yaş aralığındaki erkek çocuklar üzerine yaptığı üç aşamalı "Hırsızlar Mağarası" (Robbers Cave) deneyi ile grup olmanın grup içindeki ilişkileri bütünüyle etkileyebileceğini ortaya koymuştur (Şerif, 1966; Şerif, vd., 1961). Aynı deneyde grup dışına yönelik geliştirilen düşman davranışının temelinde kişisel öfke veya ideoloji değil tamamen grup içi ve dışı dinamiklerden doğduğunu (Şerif, vd. 1961) da saptamıştır. Ayrıca gruplar arası karşılıklı fayda sağlayan işbirliğinin düşman tavrını değiştirebileceği (Şerif, 1966) sonucunu elde etmiştir (Hogg ve Abrams, 1988, s. 37-40). Şerif'in bu bulguları, gruplar arası dinamikleri anlamada yalnızca grubu oluşturan bireyler değil, grubun durumu ve ilkelerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymuştur (Brewer ve Kramer, 1985, s. 220). Bu perspektif üzerine inşa edilen Sosyal Kimlik Kuramı, kimlik ve onun izdüşümü olarak oluşan davranışı yalnızca bireysel kriterler üzerinden değil içerisinde bulunan grup ve grubun karakterine göre değerlendirmektedir. Bu boyutun bir yüzü bireyin kimliği ve kişiler arası ilişkileri ifade ederken diğer yüzü grup içindeki sosyal kimliği ve gruplar arası ilişkileri ifade etmektedir (Tajfel ve Turner, 1979, s. 34). Sosyal Kimlik Teorisi'nin sosyal grupları, içerisindeki bireyleri ve gruplar arasındaki dinamikleri ortaya koymada araçsallaştırdığı kavramlar vardır. Bunlar sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşmedir. Bu kavramların çevrimiçi ortamlar çerçevesinde araştırmak için öncelikle incelenmesi gerekmektedir.

Sosyal Kimlik Teorisi göstergelerinden ilki olan sosyal kategorizasyon, toplumu oluşturan bireylerin toplumsal yapıyı bölümlere, kategorilere ve sınıflara ayırmasını ifade eden bir nevi "bilişsel araç" olarak görülebilmektedir (Tajfel ve Turner, 1979, s. 40). Ancak kavram nesnel bir bilişsel süreci ifade etmemektedir; çünkü birey, içerisinde bulunduğu toplumsal yapının değer, kültür ve temsillerinden etkilenmektedir (Brewer ve Kramer, 1985, s. 224). Dolayısıyla sosyal kategorizasyon, bireyin grup ile ilişkisinden doğan ve kendisini referans olarak gerçekleştirdiği objektif olmayan bir durumdur (Tajfel ve Turner, 1979, s. 40). Çevrimiçi ortamlar kurulan gruplar, sayfalar bu sosyal kimlik göstergesinin örnekleri olarak görülebilir.

Sosyal kimlik göstergelerinden ikincisi kendini sınıflandırmadır. Bireyin kendisini bir kategoriye sokma (self-categorization), kimliksizleştirme (depersonalization), önyargılar edinme (self-stereotyping) ve grup normları gibi olgulara odaklanan kendini sınıflandırma kuramı, daha çok sosyal kimlik anlayışına dayandığı için Sosyal Kimlik Kuramı ile ilintilidir (Turner, 2000, s. 6; Hogg ve Williams, 2000, s. 86; Hogg ve Grieve, 1999, s. 80). Bununla birlikte bu kuram, küçük grup dinamikleri üzerinde sosyal kimlik analizlerinin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır (Hogg ve Williams, 1999, s. 89; Turner, 2000, s. 6, 14-15). Çevrimiçi ortamlarda yürütülen tartışmalarda taraf olma, gruplaşmaların artması ve belli konular çerçevesinde yürütülen tartışmalar bu gösterge bağlamında değerlendirilebilir.

Bir diğer gösterge sosyal kıyaslamadır. Festinger (1954)'e göre "insanın doğuştan kendini değerlendirmeye yönelik bir dürtüsü vardır. Birey, bu dürtü doğrultusunda yeteneklerini değerlendirebileceği objektif koşullar aramaktadır". Bunların yokluğunda birey, kendisini başkaları ile karşılaştırma yoluna gitmektedir. Birey, "sosyal karşılaştırma yaptığı kişileri kendilerine benzer nitelikte olanlar arasından seçer". Örneğin yapılan bir araştırmaya göre kanser hastaları başlangıçta kendilerini diğer hastalarla karşılaştırmamış; ancak ilerleyen zamanda diğer hastalarla karşılaştırdıklarına yönelik ifadeler kullanmışlardır (Taylor, vd. 1983).

Sosyal göstergelerden bir diğeri önyargıdır. Sosyal Kimlik Kuramı, "önyargı" kavramını, "bazı insan kategorileri, kurumlar ve olayların büyük insan toplulukları tarafından

paylaşılan temel özelliklerinin bilişsel imgeleri” olarak kabul etmektedir (Tajfel, 1982, s. 3). Başka bir deyişle önyargı, “bir sosyal kategorinin üyesi olan tüm bireylere, sırf o kategorinin bir parçası oldukları için atfedilen benzer ve genel özelliklerdir” (Hogg ve Abrams, 1988, s. 57). Sosyal kategorizasyon süreci sonunda beliren sosyal kimlikler, iki grup arasındaki ayrımlarla birlikte gruplar arası benzerlikleri de ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kategorize olmuş bireyler, içerisinde buldukları grubun özellikleri çerçevesinde algılanırlar. Bu durum önyargıların, bilişsel temellerini sağlamış olmaktadır (Hogg ve Abrams, 1988, s. 64). İçerisinde bulunulan grubun kültürü bağlamında çevrimiçi ortamlarda ortaya çıkan ya da tartışılan bir konuya karşı yürütülen olumsuz fikirler, bu göstergenin çevrimiçi suretidir.

Sosyal Kimlik Kuramı grupla özdeşleşme durumunu ise içsel ve dışsal olmak üzere iki temel sacayağına bağlamaktadır. Dışsal unsurlar, grubun diğer grup ya da bireyler tarafından grup olarak algılanmasıdır. İçsel unsurlar, grup kimliğini ifade etmektedir. Grup kimliğinin oluşabilmesi için gerekli olan üç bileşen şunlardır (Tajfel, 1982, s. 2):

- Grup üyelerinin bir grup dinamiklerine ilişkin bilişsel farkındalıkları yani kimliğin bilişsel (cognitive) yönü
- Gruba yönelik algılar yani kimliğin değerlendirici (evaluative) yönü
- Bilişsel farkındalığa ve değerlere eşlik eden kimliğin duygusal (affective) yönü ve grupla özdeşleşme. Kısaca “Kişinin kimliğinin toplumsal yönünü oluşturan sosyal kimlik, grup üyeliğinin çağrıştırdığı değerlerle ve duygusal önemi ile tanımlanmış olur” (Turner, 2000, s. 8).

Sosyal kimlik üzerine yapılan araştırmalar daha çok bireysel ve grup dinamikleri üzerinden kimlik analizine dayanmaktadır (Terkourafi ve Haugh, 2019). Her iki unsurun araştırıldığı çalışmalarda, sosyal kimlik göstergelerinin saptanması daha kolay olacaktır. Bu nedenle çevrimiçi sosyal kimliğin göstergelerinin saptanması için bu çalışmada birey ve grup dinamikleri ayrı ayrı ele alınacaktır.

Bireysel ve toplumsal kimlik araştırmaları farklı perspektiflerden sürdürülmüştür (Terkourafi ve Haugh, 2019). Bunlar bireysel kimlik teorisi ile sosyal kimlik teorisi etrafında yoğunlaşmıştır. Bu iki yaklaşım arasındaki temel fark, toplum ve grup etkisine göre bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarıdır (Hogg, vd., 1995). Bu durumdan hareketle, çevrimiçi ortamlardan elde edilen dil yaklaşımlarının analizine dayalı olarak sosyal kimliği anlamaya yönelik çalışmalar giderek artmaktadır (Fujita vd., 2018; Hardaker ve Mcglashan 2016). Çevrimiçi ortamların temel özelliklerinden biri, kullanıcıların kimliklerini, etkileşim biçimlerini, davranışlarını ve sosyal görünümelerini kolaylıkla değiştirebilmeleridir. Bu, kullanıcıların farklı kimlikler sunmasını (Bucholtz ve Hall, 2008) veya diğer kullanıcılarla etkileşime girerken kutuplaşma ve iç içe geçmiş kültürleşmeden etkilenen bu kimliklerdeki değişiklikleri tecrübe etmesini kolaylaştırmaktadır (Pace, vd., 2016). Tüm bu eğilimler, kullanıcıların davranışlarını, tercihlerini ve sosyal kimliğini değiştirmektedir (Grover vd., 2019).

O’Brien (1999)’ın ortaya koyduğu gibi kimlik dinamik bir kavramdır; çünkü bireyin kimliği o bireyin diğer bireylerle etkileşimi sırasında şekillenmekte ve değişmektedir (O’Brien, 1999; Bucholtz ve Hall, 2008). Bu kimlik, kullanıcıların çevrimiçi ortamlarda aldığı kararların her birine yansımaktadır. “Hangi içerikle etkileşime girilmekte, bir paylaşımına hangi tartışma ve konular eklenmekte?”, “Anlatımda hangi dil unsurları kullanılıyor?” gibi kullanıcı etkileşimleriyle ilgili kararların her biri, kullanıcıların kimliğini ortaya çıkarmaktadır (Flower ve Hayes, 1981; Mendoza-Denton, 2002). Ayrıca, Turner (1982)’a göre, bu kararlar sosyal özdeşleşme, grup oluşumu ve de kişiler arası ve gruplar arası davranış ve sosyal etki ile bağlantılı olarak görülmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere birey, kendisinin içerisinde bulunduğu grup ve gruplar arası dinamikleri anlamada geniş bir perspektif sunan Sosyal Kimlik Teorisi, sosyal kimliğin göstergelerini tespit için sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama,

önyargılar ve grupla özdeşleşme gibi kavramları sunmaktadır. Çevrimiçi sosyal kimlik göstergelerini saptamak için de bu kavramlar kullanılmalıdır. Bu unsurların yanında bireyin sosyal kimliğinde önemli olan sanal cemaat kavramı da tartışılmalıdır. Cemaat kavramı çok kez araştırılrsa da sanal cemaat kavramı son 20 yılda literatürde yerini almıştır.

Sanal cemaatler kavramı tartışılırken bazı karşıtlıklar oluşmuştur. Örneğin çevrimiçi ortamlarda kurulan yeni sosyal örgütlenme şekillerinin, cemaat kavramının temel özelliklerini (yüz yüze olma gibi) barındırmadığı görülmüştür. Bu da “sanal” kelimesinin işlevinin temellendirilmesiyle giderilmiştir. Böylece kavram karmaşası ortadan kaldırılmıştır (Çiftçi, vd. 2017). Rheingold sanal cemaatleri “yeterince sayıda insanın, insani duygularla, siber alanda insanlar arası bağ kurmak amacıyla kamusal tartışmalara geçici olmayacak şekilde katılmasıyla ağda oluşan toplumsal bir araya gelmelerdir” olarak tanımlamaktadır (2000, s. 58). Sanal cemaatler, sosyal kimliğin oluştuğu ve sergilendiği önemli göstergelerdendir.

2. Çevrim İçi Sosyal Kimliğin Göstergelerini Saptamak İçin İstanbul Sözleşmesi Üzerine Bir İçerik Analizi

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tarafından 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da ülkelerin imzasına sunulmuştur. Sözleşme İstanbul’da imzaya çıktığından İstanbul Sözleşmesi adını almıştır. 1 Ağustos 2014 tarihinde 10 ülke sözleşmeyi imzalamış ve yürürlüğe koymuştur. (Moroglu, 2019, s. 9). İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddetle ilgili uluslararası tüm standartları sağlayan, AIHM kararlarını ve kadınlara yönelik şiddetle ilgili bütün içtihatları içeren bir sözleşmedir (Parlak-Börü, 2017).

Sözleşme’nin amacı yalnızca fiziksel değil, psikolojik, ekonomik, sözlü ve cinsel şiddet karşısında kadınların korunmasıdır (Demirkır-Ünlü, 2013, s. 9). Metinde bahsedilen cinsiyete dayalı şiddet, sadece kadınlara değil ailenin tüm bireylerini kapsamaktadır (Özcan, 2019).

Sözleşme’de belirtilmemesine rağmen LGBTİ+ bireylere de haklar tanıdığı düşünülmektedir. Çünkü hiçbir ayırım yapılmadan farklı cinsel yönelimlere sahip tüm gruplar koruma altına alınmaktadır (Bakırcı, 2015). Açıklayıcı metinde; cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, sağlık durumu, iltica ya da göçmenlik durumu, medeni durum veya başka nedenlerle ayrımcılığın reddedileceği vurgulanmaktadır (Moroglu, 2019).

Bütün bu ve buna benzer nedenlerden dolayı İstanbul Sözleşmesi, birçok tartışmanın konusu haline gelmiştir. İstanbul Sözleşmesi’ne yönelik tutum, davranış ve söylemler ise bir sosyal kimlik göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Sözleşme’ye yönelik söylemler araştırmanın konusu olmuştur.

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. “İçerik analizi; elde edilen verilerin kodlanması, sınıflanması ve tanımlanması aşamaları izlenerek gerçekleşir” (Glesne, 2012). İçerik analizinde “temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 27).

İçerik analiziyle ilgili tanım ve özelliklere bakıldığında, kavramın bu çalışma kapsamında değerlendirilebilecek işlevsel yönleri şu şekilde sıralanabilir (Mayring, 2015; Schreier, 2013):

- Kategoriler, içerik analizinin temelidir.
- Kategorilerleştirme tümevarımsal bir süreçtir.
- Kategorileştirme akademik değerlendirme ve anlamlandırmayı içermektedir.
- İçerik analizi süreci sistematiktir.

- İçerik analizi, metni bir süreç olarak ele almakta ve yalnızca örneklem çerçevesinde değerlendirmemektedir.

Çevrimiçi ortamlarda edinilen ve sergilenen sosyal kimliğin göstergelerini saptamak adına İstanbul Sözleşmesi tartışmaları çerçevesinde atılan tweetler konu ve içeriklerine göre kategorize edilecektir. Bu nedenle en işlevsel yöntem içerik analizi olduğu için çalışmada kullanılmıştır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini çevrimiçi ortamlarda atılan ve sosyal kimlik göstergelerini barındıran bütün paylaşımlar oluşturmaktadır. Ancak çalışmada çevrimiçi sosyal kimlik göstergelerini saptamak için İstanbul Sözleşmesi tartışmalarının yapıldığı 1 Nisan-31 Aralık 2020 tarihleri arasında #istanbulsozlesmesi, #istanbulsozlesmesiyasatir ve #istanbulsozlesmesiihanettir etiketleriyle atılan 250 tweet örneklem olarak alınmıştır. Bu üç tabelanın seçilme nedeni sözleşmeye yönelik nötr, olumlu ve olumsuz görüş bildirmesidir. Tweetler manuel olarak kategorize edilmiştir. Bu tarihlerin seçilme nedeni İstanbul Sözleşmesi tartışmalarının çevrimiçi olarak en çok tartışıldığı zaman dönemi olmasıdır. Bu tarihten sonra sözleşme üzerine yapılan tartışmalar neredeyse bitmiştir. Böylece çevrimiçi sosyal kimliğin göstergeleri daha net şekilde saptanacaktır.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada saptanacak sosyal kimliğin göstergeleri, Sosyal Kimlik Teorisi kategorileri çerçevesinde belirlenmiştir. Atılan tweetlerin içerikleri kategorize edilerek sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme kategorileri bağlamında göstergeler saptanacaktır.

Bu perspektifte kurulan ve sınanacak hipotezler şu şekildedir:

- Çevrimiçi sosyal kimlikler, sosyal kategorizasyon ve kendini sınıflandırma olarak ortaya çıkmaktadır.
- Çevrimiçi sosyal kimlikler, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme olarak ortaya çıkmaktadır.

3. Bulgular

Araştırmada tablolarda yer alan kategorizasyonlar, kullanılan ve çalışmada belirlenen etiketlere yönelik niceliksel ve niteliksel verileri içermektedir. Sosyal kimliğin göstergeleri; geleneksel, cinsiyete yönelik ve rasyonel göstergeler olarak belirlenmiştir. Bu göstergelerin seçilme nedeni tweetlerin niteliksel bakımdan incelendiğinde en çok bu göstergeler altında toplanmasıdır. Sosyal kimlik göstergeleri perspektifinde kategorize edilen toplam 137 tweet içerikleri bağlamında tablolaştırılmış, 113 tweet ise herhangi bir kategori ya da tema altında toplanamamıştır.

Tablo 1. İstanbul Sözleşmesi tartışmalarında kullanılan Twitter etiketleri

Etiket (Hashtag)	Olumlayıcı Yaklaşım		Eleştirel Yaklaşım		Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
#istanbulsozlesmesi	28	10	5	7	50
#istanbulsozlesmesiyasatir	62	33	2	3	100
#istanbulsozlesmesiihanettir	2	1	23	74	100
Toplam	92	44	30	84	250

Örneklem olarak alınan toplam 250 tweete bakıldığında #istanbulsozlesmesi etiketiyle 50, #istanbulsozlesmesiyasatir etiketiyle 100, #istanbulsozlesmesiihanettir etiketiyle 100 tweet atıldığı tespit edilmiştir. Cinsiyet kategorizasyonu, kullanıcıların cinsel yönelimi tespit edilemeyeceğinden kadın ve erkek olarak yapılmıştır. Tweetlerin yaklaşımları incelendiğinde 92'si kadınlar 44'ü erkekler tarafından atılmak üzere 136 tweetin İstanbul Sözleşmesine yönelik

olumlayıcı tema içerdiği görülmektedir. 30'u kadın, 84'ü erkek kullanıcı tarafından atılan 114 tweette ise eleştirel tema bulunmaktadır. Olumlayıcı yaklaşımın kadınlar (92'ye 44), eleştirel yaklaşımın ise erkekler tarafından daha çok (30'a 84) kullanılması, cinsiyet temelli sosyal kimlik göstergelerinden sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama ve grupla özdeşleşmenin izdüşümü olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nin, toplumda sabit olan kadın-erkek arasında eşitsizliği kaldıracağı anlayışı kadınlarda daha yaygınken erkeklerin buna karşı çıktığı ve geleneksel bazı olguları yok edeceği iddiaları görülmüştür. Örneğin kadın bir kullanıcı "*Katili! Tecavüzcüsü ! Sapığı! Manyağı! Herkes dışarıda herkes. Bu ülkede suçsuz yargılanmak için bir canlıya zarar vermek yeterli... 'tohumuna para mı saydınız sanki' değil mi? Ne kadar umurunuzda ki ölenler?*" ifadelerini kullanmıştır.

Tablo 2. Geleneksel sosyal kimlik göstergeleri

Geleneksel göstergeler	Kadın	Erkek	Yüzde	Toplam
Geleneksel Türk aile yapısına aykırılık	7	18	55,5	25
Dinde yeri olmamak	4	6	22,25	10
Kültür erozyonuna neden olma	3	7	22,25	10
Toplam	14	31	100	45

Geleneksel göstergelere bakıldığında atılan tweetlerden 25'inin İstanbul Sözleşmesi'nin geleneksel Türk aile yapısına aykırı olduğunu iddia ettiği, 10'unun İslamiyet ile çeliştiği, 10'unun ise kültürel erozyona neden olacağını belirttiği görülmüştür. Örneğin kullanıcılar "*İstanbul sözleşmesi aileyi yıkan bir zehirdir.*", "*İstanbul sözleşmesi yaşatmadığı için daha kaç kadın ölmesi gerekiyor. Ahlaksız bir Avrupa'dan aldığımız yasa şiddeti engellemiyor.*" ve "*Bu tagları da iyi okumak lazım. LGBT'yi özendiren bir sözleşme iptal edilmeli.*" gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Toplum dinamiklerine ve kültüre zarar verileceği yaklaşımının olması içerisinde bulunan grubu savunma ve aitlik ifade ettiği için sosyal göstergelerden sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama ve grupla özdeşleşmenin yansımalarıdır.

Tablo 3. Cinsellik üzerine sosyal kimlik göstergeleri

Cinsiyet üzerine göstergeler	Kadın	Erkek	Yüzde	Toplam
LGBTİ birey sayısının artacağı iddiası	6	18	61,5	24
Kadın-erkek kimlik ayrımını ortadan kaldırma	5	10	38,5	15
Toplam	11	28	100	39

Bu kategorizasyon doğrudan cinsiyete yönelik çevrimiçi sosyal göstergeye yönelik ifadeler içerdiğinden LGBTİ ve kadın-erkek cinsiyetine ilişkin oluşturulmuştur. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerine atılan tweetlerden 24'ünde İstanbul Sözleşmesi'nin toplumdaki LGBTİ birey sayısını artıracığı, 15'inde ise kadın-erkek cinsiyet kimliği arasındaki farkı ortadan kaldıracağı anlayışı yer almaktadır. Var olan toplum dinamiklerini koruma iddiası ile atılmış tweetler grup korumacılığı ve diğer gruplarda yer alan kültüre yönelik olumsuz kanı barındırdığından önyargı içermektedir. Bu durumda sosyal kimliğin sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargı ve grupla özdeşleşme göstergelerinin varlığını işaret etmektedir. Çünkü geleneksel ve ataerkil toplum düzeni cinsel yönelimler konusunda daha katı bir tutumu önermektedir.

Tablo 4. Rasyonel sosyal kimlik göstergeleri

Rasyonel göstergeler	Kadın	Erkek	Yüzde	Toplam
Kadının beyanının esas alınmasının yanlış olduğu	12	14	49	26
Şiddeti önleyememe	11	16	51	27
Toplam	23	30	100	53

Bu kategorizasyon, kullanıcıların ifadelerini rasyonelite üzerine kurduğu iddiası içerdiğinden yukarıdaki iki unsur üzerine yapılmıştır. Yani bu iki unsur kullanıcıların rasyonel olarak ortaya attığı görüşlerdir. İstanbul Sözleşmesi ile ilgili rasyonel göstergelere bakıldığında

atılan tweetlerin 26'sında kadının beyanının esas alınmaması gerektiği, 27'sinde ise sözleşmenin şiddeti önlemediği ifadeleri vardır. Mantığa bürüne mekanizması ile yapılan bu paylaşımlarda dolaylı yoldan ait olunan grubun savunulduğu, grubun dinamiklerinin muhafaza edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu durumda sosyal kimliğin göstergeleri bu kategoride saptanamamaktadır. Bu kategorizasyonda rasyonel olarak ifade edilen kategori, kullanıcıların kendisine göre rasyonel olduğunu düşündükleri ifadeleri çerçevesinde yapılmıştır. Çünkü örneğin bazı kullanıcılar kadının beyanının esas alınmasıyla ilgili maddelerin yalnızca İstanbul Sözleşmesi'nden kaynaklandığını düşünmektedir.

Görülebileceği üzere İstanbul Sözleşmesi'ne yönelik tweetlerde içerisinde bulunan sosyal gruba ilişkin aitlik hissi, grubun mevcut durumunu devam ettirme, grup dinamiklerinin diğer grupların dinamiklerini benimseme yoluyla yok olacağı, diğer grup kültürlerine yönelik önyargı, mantığa bürünme yoluyla grup korumacılığı gibi tutumlar görülmüştür. Bu da sosyal kimliğin göstergelerinden sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargı ve grupla özdeşleşmenin varlığını ortaya koymaktadır. Böylece araştırma kapsamında kurulan "Çevrimiçi sosyal kimlik daha çok sosyal kategorizasyon ve kendini sınıflandırma olarak ortaya çıkmaktadır." ve "Çevrimiçi sosyal kimlik daha çok sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme olarak ortaya çıkmaktadır." hipotezleri doğrulanmıştır.

Sonuç

Birey, grup ve toplumsal dinamiklerin sosyal çevre perspektifinde tanımlanmasına, kategorize edilmesine ve tanınmasına fayda sağlayan sosyal kimlik; sosyal gruplarla ilişkili olan benzetme, önyargı, içselleştirme, grup içi koruma refleksi, grup kuralları, grubun kimliği, ayrımcılık, karşıtlık ve grup içi dogmalar gibi unsurları içermektedir. Sosyal kimlikleri açıklamada geniş bir çerçeve sunan Sosyal Kimlik Kuramı'nda ise yukarıda bahsedilen unsurlara sosyal psikolojik olarak gruplar arası iletişim de eklenmiştir.

Sosyal kimlik üzerine yapılan ilk çalışmalarda gruplar arası ilişki ve dinamikler incelenirse de sonraları grup olmanın grup içindeki ilişkileri bütünüyle etkileyebileceği, grup dışına yönelik geliştirilen düşman davranışının temelinde kişisel öfke veya ideoloji değil tamamen grup içi ve dışı dinamiklerden doğduğu ve gruplar arası karşılıklı fayda sağlayan iş birliğinin düşman tavrını değiştirebileceği ortaya koyulmuştur. Bu sonuçlar, gruplar arası dinamikleri anlamada yalnızca grubu oluşturan bireyler değil, grubun durumu ve ilkelerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermiştir.

Son yıllarda yaygınlaşan çevrimiçi ortamlar ve bu ortamlarda gerçekleştirilen tutum ve davranışlar da sosyal kimlik çerçevesinde incelenmelidir. Bu çalışmada da kurulan hipotezler, Sosyal Kimlik Kuramı'nın sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme kategorileri bağlamında sınanmıştır. Geleneksel göstergeler, cinsellik üzerine göstergeler ve rasyonel göstergeler üzerine yapılan kategorizasyon sonucunda iki hipotez de doğrulanmıştır.

Uygulanan içerik analizi sonucunda bireylerin daha çok içerisinde bulunan grubun dinamiklerini korumaya, var olan geleneksel yapının korunmasına yönelik tweet attıkları saptanmıştır. Başka grup dinamiklerinin benimsenmesi durumunda mevcut grubun geleceğinin tehlikeye düşeceği, diğer grupların kültürünün gruba uymadığı iddia edilmiştir. Mantığa bürünme mekanizmalarına da rastlanılmıştır. Kullanıcılar, kendilerine göre rasyonel olduğunu iddia ettikleri görüşleri de beyan edip sosyal kimliğe yönelik göstergeleri ifadelerinde kullanmışlardır. Bu bulgular ışığında sosyal kimliğin göstergeleri olarak sosyal kategorizasyon, kendini sınıflandırma, sosyal kıyaslama, önyargılar ve grupla özdeşleşme saptanmış, kurulan her iki hipotez de doğrulanmıştır. Böylece sosyal kimliğin göstergelerinin çevrimiçi ortamlarda da varlık gösterdiği ortaya koyulmuştur.

Görülebileceği üzere, birçok çevrimiçi kullanıcının görüş beyan ettiği İstanbul Sözleşmesi, çevrimiçi sosyal kimliğin göstergelerinin ortaya koyulması açısından yeterli olmuştur.

Kullanıcıların sosyal kimliğin göstergelerini çevrimiçi ortamlarda da aynı şekilde kullanması, gerçek ve çevrimiçi ortamda farklı davranışların oluşmadığını göstermektedir. Bu durum da çalışmanın önemini göstermekte, bundan sonra alanda yapılacak çalışmalara temel oluşturmaktaki potansiyelini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Bakırcı, K. (2015). İstanbul sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 1 (4), 133-204.
- Brewer, M. ve Kramer, R. M. (1985), The psychology of intergroup attitudes and behavior. *Annual Reviews*, 36(2), 219-243.
- Bucholtz, M. ve Hall, K. (2008). All of the above: new coalitions in sociocultural linguistics. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 401-431.
- Çiftçi, O.; Erdem, R. ve Çiftçi, D. (2017). İletişim teknolojileriyle değişen örgütlenme biçimleri: sanal topluluklar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 7(2), 328-336.
- Demirkır-Ünlü, M. (2013). *Kadına yönelik şiddet ve aile-içi şiddet: istanbul sözleşmesi'nin (kadına yönelik şiddet ve aile-içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadelede dair avrupa konseyi sözleşmesi) ulusal hukuk açısından değerlendirilmesi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(1), 117-140.
- Flower, L. ve Hayes, J. (1981). A cognitive process theory of writing. *College Composition And Communication*, 32 (4), 335-365.
- Fujita, M.; Harrigan, P. ve Soutar, G. (2018). Capturing and co-creating student experiences in social media: a social identity theory perspective. *Journal of Marketing Theory And Practice*, 26(1-2), 55-71.
- Glesne, C. (2012). Nitel araştırmaya giriş, (A. Ersoy ve P. Yalçinoğlu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Grover, P.; Kar, A.; Dwivedi, Y. ve Janssen, M. (2019). Polarization and acculturation in us election 2016 outcomes – can twitter analytics predict changes in voting preferences: technological forecasting and social change. *Elsevier*, 145(3), 438-460.
- Hardaker, C. ve Mcglashan, M. (2016). Real men don't hate women: twitter rape threats and group identity. *Journal of Pragmatics*, 91(5), 80-93.
- Hogg, M. ve Abrams, D. (1988). *Social identification: a social psychology of intergroup relations and group process*. London: Routledge.
- Hogg, M. ve Grieve, P. (1999), Social identity theory and the crisis of confidence in social psychology: a commentary, and some research on uncertainty reduction. *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), 79-93.
- Hogg, M. ve Williams, K. (2000), From i to we: social identity and the collective self, group dynamics: theory. *Research And Practice*, 4(1), 81- 97.
- Hogg, M.; Terry, D. ve White, K. (1995). A tale of two theories: a critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 58(4), 235-255.
- Mayring, P. (2015). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Berlin: Klagenfurt.
- Mendoza-Denton, N. (2002). *Language and identity: the handbook of language variation and change*. Los Angeles: University of California Press.
- Moroğlu, N. (2019). *İstanbul sözleşmesi*. İstanbul: İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi.

- O'Brien, S. (1999). Pilgrimage, power, and identity: the role of the hajj in the lives of nigerian hausa bori adepts. *Africa Today*, 46(3), 11-40.
- Özcan, B. (2019). *Kadına yönelik şiddet konusunda feminist hareketin ve devletin karşılaştırmalı yaklaşımı: istanbul sözleşmesi örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Pace, S.; Buzzanca, S. ve Fratocchi, L. (2016). The structure of conversations on social networks: between dialogic and dialectic threads. *International Journal of Information Management*, 36(6), 1144-1151.
- Parlak-Börü, Ş. (2017) Kadının korunmasına ilişkin uluslararası sözleşmeler ve Türkiye'nin konumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 30 (133), 43-63.
- Rheingold, H. (2000). *The virtual community*. Massachusetts: The MIT Press.
- Schreier, M. (2013). *Qualitative content analysis in practice*. Bremen: Jacobs University Publishing.
- Şerif, M. Harvey, O.; White, J.; Hood, W. ve Şerif, C. (1961). *Intergroup conflict and cooperation: the robbers cave experiment*. Ok: University Of Oklahoma.
- Şerif, M. (1966). *Group conflict and cooperation: their social psychology*. London: Routledge.
- Tajfel H. ve Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 15(3), 33-47.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Reviews*, 33(2), 1-39.
- Taylor, S. E., Wood, J. V., & Lichtman, R. R. (1983). It could be worse: Selective evaluation as a response to victimization. *Journal of Social Issues*, 39 (2), 19-40.
- Terkourafi, M. ve Haugh, M. (2019). Quo vadis, pragmatics?. *Journal of Pragmatics*, 145(2), 1-3.
- Turner, J. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. *Rediscovering Social Identity*, 15(2), 210-234.
- Turner, J. (2000), *Some current issues in research on social identity and self categorization theories, social identity context, commitment, content*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Ürün Siparişi Termin Programının Karar Destek Sistemleriyle Planlanması

Planning the Product Order Period Program with Decision Support Systems

Dr. Öğr. Üyesi Berkant DULKADİR¹

Öz

İşletmeler faaliyetlerini gerçekleştirirken müşteri taleplerine göre siparişin teslimatı için temrin, yani teslimat tarihi vermek durumundadır. Teslimat tarihi verilirken özellikle işletmedeki tüm faaliyetler dikkate alınarak bilgi verilebilmektedir. Teslimat tarihleri için ise makine randımanları, çalışan performansı, malzeme ve diğer siparişlerin durumu gibi birçok etken bulunmaktadır. Bu karmaşık durumların içinden kısa sürede ve etkin olarak çıkıp karar vermek için karar destek sistemlerinden faydalanmak işletmenin avantajına olacaktır. Karar destek sistemleri ile karmaşık durumlardan çıkılarak en uygun sipariş tarihleri için termin programı hazırlanabilmektedir. Siparişler takibi için hazırlanan termin programı yardımıyla siparişlerin izlenebilmesi daha rahat hale gelmekte yöneticilerin işlerini de kolaylaştırmaktadır. Çalışma Malatya'da tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede yapılmıştır. Bu çalışmada, Bilişim Teknolojisi unsurlarından olan karar destek sistemleri ile sipariş termin programının oluşturularak geleceğe yönelik sorunsuz olarak üretim planlamasının en iyi şekilde yapılıp siparişlerin gecikmesi ve üretim kayıplarının önlenmesi amaçlanmıştır. Sipariş ve kayıplar ile ilgili sorunların çözümü için ERP yazılım programında yer alan üretim karar destek sistemi modülü kullanılmıştır. Araştırma sonuçları birçok işletmeye karar destek sistemlerini kullanılarak en iyi üretim planlamasının nasıl yapılacağı konusunda yol gösterecek olup maliyetlerinin düşürülmesi içinde önem taşımaktadır. Üretim modülü ve yapılan planlama ile siparişlerde gün ve miktar olarak önceki duruma göre daha olumlu sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ERP (Kurumsal kaynak planlaması), karar destek sistemi, sipariş, termin programı, üretim

Makale Türü: Araştırma

Abstract

While carrying out their activities, businesses have to give a deadline, that is, a delivery date, for the delivery of the order according to customer demands. While giving the delivery date, information can be given by considering all the activities in the business. For delivery dates, there are many factors such as machine efficiency, employee performance, material and the status of other orders. It will be to the advantage of the company to make use of decision support systems to get out of these complex situations in a short time and effectively. A deadline program can be prepared for optimum order dates by getting out of complex situations by means of decision support systems. With the help of the deadline program prepared for order tracking, it becomes more convenient to track orders and facilitates the work of managers. The study was carried out in a company operating in the textile sector in Malatya. In this study, it is aimed to create the order deadline program with the decision support systems, which is one of the elements of Information Technology, and to make the production planning for the future without any problems and to prevent the delay of orders and production losses. The production decision support system module in the ERP software program was used to solve the problems related to orders and losses. The results of the research will guide many enterprises on how to make the best production planning by using decision support systems and are important in reducing their costs. With the production module and

¹Adıyaman Üniversitesi, Gölbaşı Meslek Yüksekokulu, bdulkadir44@hotmail.com

Atf için (to cite): Dulkadir, B. (2022). Ürün siparişi termin programının karar destek sistemleriyle planlanması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1324-1337.

the planning made, more positive results were obtained in terms of days and quantity compared to the previous situation.

Keywords: ERP (Enterprise resource planning), decision support system, order, deadline program, production

Paper Type: Research

Giriş

İşletmeler, sürekliliğini sağlamak için üretim ya da hizmet faaliyetlerini yerine getirmek zorundadır. Faaliyetlerin sürekliliği için ise müşteri sürekliliği önemlidir. Rekabetin şiddetin en üst seviyede olduğu günümüzde işletmeler müşteri memnuniyetini sağlamak için maliyet, kalite gibi unsurların yanında sipariş almak ve zamanında teslimi de önem arz etmektedir. Sipariş temelli çalışan üretim işletmelerinde siparişlerin zamanında ve sorunsuz bir şekilde teslimatı için termin programının yapılarak güncellenmesi gerekmektedir. Aynı işletme sipariş usulü çalışabileceği gibi stok üretimi de yapabilir. Bu güncellemelerin yapılması için termin programını hazırlayan kişilerin karar destek sistemlerini kullanması fayda sağlayacaktır. Günümüzde Bilişim teknolojisi işletmelerin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bunlardan biriside Bilişim teknolojisi unsurlarından olan karar destek sistemleridir. Karar destek sistemleri birçok bilgi içerisinde bağlantılar kurarak karar verme noktasında yöneticilere yardımcı olmaktadır. Siparişe bağlı olarak termin programının hazırlanması işletme verimliliği dengede sağlamak ve artırmak için de önemlidir. Çünkü bu planlamalar genelde orta ve üst kademe yönetim tarafından yapılmakta olup karar destek sistemlerinin en fazla kullancıları ise yine bu yöneticilerdir. Bu araştırmada sipariş bazında termin programlarının oluşturulması için karar destek sistemlerinden ERP yazılımı tabanlı üretim modülünün en etkili şekilde nasıl kullanılacağı yönünde bir çalışma amaçlanmıştır. Araştırmaya konu olan sipariş durumlarında olumlu yönde veriler elde edilmiş olup bu durum işletme maliyetleri açısından önem taşımaktadır. Yapılan literatür araştırma sonuçları, konu ile ilgili çalışmaların ulusal ve uluslararası düzeyde çok az olduğu yönündedir. Detaylı olarak yapılan araştırmalardan sonra bu çalışmanın bilimsel literatüre katkı açısından ilk ya da ilk çalışmalar arasında olacağı tahmin edilmektedir. Yapılmış olan araştırmaların çoğu üretim planlaması ve sipariş programının oluşturulması şeklinde olup karar destekleri ile ilgili Bilişim Teknolojisi tabanlı çalışma yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Ediz ve Turan (2020)' nin yapmış olduğu “Çok Değişkenli Üretim Planlama Kararlarında Bilişim Teknolojisi Uygulamaları” isimli çalışmada, karar destek sistemlerinde ERP ile üretim planlamasında doğru kararın alınması için üretim modülü entegrasyonunun doğru bir şekilde uyarlanmasının gerekliliği tespit edilmiştir. Hasgül (2005) yapmış olduğu “Ana Üretim Planlamasında Karar Destek Sistemlerinin Kullanılması ve Stoksuz Üretim Yapılan Bir İşletmede Uygulama” isimli çalışmasında, işletmenin mevcut durumuna ilişkin verilerin değerlendirilmesiyle değişken iş gücü ve sabit iş gücü modellerinin iyileşme modellerine göre daha yüksek maliyetli çözümler olduğunu, sisteme yeni eklentiler yapılarak sistemin iyileştirilebileceğini tespit etmiştir.

1. Siparişler ve Terminleri (Teslimat Tarihi)

Bilişim teknolojileri alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler işletmelerin geleneksel yönetim biçimlerini bırakmaları gereğini ortaya koymuştur. İşletmelerin müşteriler ve talepleri ile ilgili en detaylı bilgiyi toplayarak bir veritabanı oluşturması ve faaliyetlerini bilgiyi kullanarak sürdürmesi bilişim tabanlı yönetim anlayışının odağı olmuştur (Gökşen ve Kılıç, 2011, s. 82). İşletmeler üretim faaliyetleri sırasında maliyetleri en uygun şekilde karşılayabilmek için verimlilik ölçütlerini temel alırlar. Bu bağlamda, işletmeler üretim kapasitelerinin üstünde olan ve müşterinin istediği teslim tarihine uygun olmayan siparişi almaları kalite açısından uygun olmayabilir. Hangi üründen ne kadar üretim yapılacağı büyük önem taşıyan bir denge durumu olup ve bu dengeyi korumanın en uygun yolu talep yönetimi sistemidir (Raxhausen ve diğerleri, 2012, s. 24). Müşteri ürün veya hizmetlerin en son

kullanıcıları olarak tanımlanabilir. Farklı bir tanım ile ürünün nihai haline getirilerek ambalajlanarak müşterilere ulaştırılmasına kadar geçen süreç içerisinde gerçekleştirilen tüm faaliyetler de denilebilir (Çınar, 2007, s. 3). Siparişlerin yerine getirilmesi planlama, hammadde alımı, imalat, lojistik ve pazarlama ve satış planları bütünleşmektedir. Planlama faaliyetlerini tam zamanında karşılayabilmek ve maliyetini düşürmek için, departmanlar arası ortaklıklar geliştirmeli ve bu şekilde etkin bir sipariş yönetim süreci oluşturmalıdır (Yılmaz, 20151, s. 41). Sipariş işlemleri ile siparişin izleyeceği yol tanımlanarak siparişin özellikleri ile ilgili tüm bilgiler tanımlanıp izlenebilirlik sağlanmaktadır (www.workcube.com, 2020). Böylece takip işlemleri kolaylaşmaktadır. Kapsamlı bir şekilde tanımlayacak olursak ürün satışlarının ve işlemlerin planlanması, sınırlamalara dayalı planlama, malzeme kaynak planlaması, talep yönetimi, üretim kontrolü, devam eden işlerin yönetimi ve kapasite planlaması, üretim planlama ve kontrol bileşenleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şeklindedir (Keçek ve Yıldırım, 2009, s. 247). Üretimde yapılan işlemlerin tekrarlanma durumu olduğu için, karar destek sistemlerinin çok kullanıldığı bir alandır (Dearden, Farlan ve Warren, 1996, s. 11). Siparişe dayalı üretimde, sıfır stokla ve müşteri siparişine göre üretimi ve ürünleri ne erken ne de geç, tam zamanında teslim etmeyi amaçlayan bir düşüncedir (Zapfel, 1998, s. 701). Müşterinin siparişi eline geçtiğinde ürünü acil bir durum için kullanabilir ya da kullanmayabilir. Bu açıdan üretilen siparişlerin zamanında müşteriye teslimatı duruma göre müşteriler için farklı şekillerde önem taşımaktadır. İşletmelerin sipariş ile ilgili durumları müşterilerden bilgi alıp ona göre termin programı oluşturmaları önemlidir.

2. Karar Destek Sistemleri

Bilişim teknolojileri bilginin incelenmesi, gruplanması, kullanıcılara belirli bir düzen içerisinde ulaştırılması ve kullanılabildiğini amaçlayan sistemlerdir. İşletmelerin sahip oldukları kaynakları en iyi biçimde yönetmek, müşteri memnuniyetini sağlamak, bilgi yönetimi için teknolojik alt yapı oluşturmak zorunlulukları bilişim teknolojileri içerisinde yeni uygulamaların geliştirilip işletme yönetimine adapte edilmelerini sağlamıştır (Çelikkol, 2019, s. 664). Bu uygulamalardan biri de karar destek sistemleridir.

Karar verme işlemi, karar verecek olan kişinin farklı seçenekler içinden seçim yapmak zorunda olduğu durumlarda, bunlar amaçlarına en uygun şekilde, kendisince belirlenmiş kriterlere en uygun olanı tercih etmesidir (Tekin, 1996, s. 16). Bu anlamda işletmelerde karar vermeyi kolaylaştırmak ve daha etkin bir duruma getirmek için tasarlanan, benzetim ve uygulamaları kapsayan sistemlerdir. Karar verilmesi için gerekli desteğin olması yöneticilerin, yönetsel problemleri farklı modellerle çözümlene uğraşları sonucunda ortaya çıkmıştır (Marakas, 1999, s. 14). Karar destek sistemleri ile ilgili olarak farklı tasarımlar şu şekildedir.

- Rutin olmayarak karar vermeye yardımcı olan kullanıcı tarafından özelleştirilerek kullanılan yönetim sistemleridir. Bu işlevi yerine getirirken veri, tasarımsal model ve karşılıklı etkileşimli kullanıcı dostu yazılımları bir bütün olarak gerçekleştirmektedir (Gallegos, 1999, s. 42).
- Karar vericinin analiz yeteneklerini artırıcı bilgi sunarak karar vericiyi desteklemeyi, oluşabilecek fırsatlar ile ilgili ikazlar yaparak yönlendirmelerde bulunmayı ve yapısal olmayan kararlarda yardım ederek problemlerin çözümünde kolaylık sağlar (Holsapple, 1996, s. 136-137).
- Garry ve Scott Morton' na göre; yöneticinin karar vermesinde kolaylık sağlaması amacıyla ilgili veri ve görüşleri işleyen tasarım modelli tabanlı kuralların tamamıdır (Turban, 1990, s. 107).

Karar destek sistemlerinin kullanıcılar tarafından kullanılmasının sonucu olarak yöneticiler işletmeler için hangi kararın doğru olduğunu düşünerek uygulayıp başarılı kararlar alıyorsa, konu ile ilgili olarak analizleri yapabiliyorsa, istedikleri raporlara istedikleri türden ulaşabiliyorsa bunlar karar destek sistemlerinin faydalı sonuçlarını göstermektedir.

Karar destek sistemlerini işletme faaliyetlerinde kullanan firmalar kullanmayanlara göre daha avantajlı olabilirler. Bu avantajları şu şekilde sıralayabiliriz (Dizman ve Özen, 2017, s. 142).

- Karlılık oranı yüksektir.
- Karlılık zamanla daha az değişiklik gösterir.
- Kısa sürede karara ulaşma gerçekleşir.
- Çok fazla alternatif göz önünde bulunur.
- Kararlarını gerekçeli şekilde açıklama olanağına sahiptir.

Karar destek sistemleri karar alma sürecinin her aşamasında etkileşimli olarak bilgi imkânı veren bilgisayar tabanlı yapılardır. Yarı yapılanmış ya da yapılanmamış işletme faaliyetleri planlarının en uygun şekilde yapılmasına imkân sağlamak adına analitik modeller, özel veritabanları, karar verecek kişinin düşüncelerini etkileşimli olarak irdeleyip bilgisayar tabanlı tasarımlama sürecini kullanmaktadır. Belirtilen avantajlarından dolayı karar vericiler tarafından işletme ile ilgili işlemlerin başlatılarak devamında denetimi yapılan, belirli bir amaç için tasarlanıp hızlı bir şekilde yanıt veren sistemlerdir. Karar destek sistemleri belirli şekildeki kararları, kişisel olarak karar verme durumunu, orta ve üst düzey yöneticilerin kişisel ihtiyaçlarını doğrudan desteklemektedir (Hoşcan ve Şahin, 2005, s. 221). Bilişim teknolojileri unsurlarından karar destek sistemlerini en iyi şekilde kullanarak dijital bir işletme olan işletmelerde verimlilik sağlanmasına, ürünlerin üretim/ hizmet sürecinde döngü sürelerinin kısalmasına ve iyi bir şekilde yapılandırılmış karar verme süreçlerine fayda sağlamaktadır (Megill, 2013, s. 162).

Biçimsel olarak karar destek sistemleri karar vermeyi destekleyen bir yöntem bilgisidir denilebilir. Karar destek sistemleri, etkileşimli olarak uyarlanabilir bilgisayar tabanlı bilgi sistemini kullanmaktadır. Özellikle belirgin olarak yapılandırılmamış yönetsel problemlerin çözümünü desteklemek için geliştirilmiştir. Veri kullanır, kolay bir kullanıcı arabirimi sunar ve karar vericilerin kendi karar yetkisini kullanmasına olanak verir. Ayrıca modeller kullanır ve kullanıcı tarafından karşılıklı iletişimle bu modeller geliştirilebilir. Her düzeydeki karar vericiyi destekler. Karar destek sistemi bir bilişim aracı ile tek kişi tarafından kullanılabilmesi gibi, web tabanlı olması durumunda farklı birim ya da coğrafi bölgelerdeki birçok kullanıcıyla etkileşimli olarak kullanılabilir (Cabbarlı, 2017, s. 5). Karar destek sistemlerinin genel olarak tanımı kendi kendine karar vermeyen ancak karar vericilere karşılaştırma yeteneklerini de kullanmalarına olanak sağlayan bilgisayar tabanlı sistemlerdir (Gökşen ve Kılıç, 2011, s. 88). Karar destek sistemlerinden olan Kurumsal kaynak planlaması (ERP) yazılımları müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile işletmenin gerekli kaynaklarının tedariki, üretimi, nihai ürünlerin müşteriye teslimi ve süreçle ilgili tüm hesaplamaları içeren, belirleyici ve planlayıcı olan muhasebe odaklı bir üretim sistemidir. Kurumsal kaynak planlaması (ERP), strateji belirleme aşamasından uygulama aşamasına kadar işletmenin tüm kaynaklarını planlamaya olanak sağlayan bir yapıdır (Güdelci ve Güdelci, 2020, s. 36). Yine karar destek sistemlerinden olan kurumsal kaynak planlaması (ERP) tabanlı üretim modülü programıdır. Kurumsal kaynak planlaması (ERP) işletmelerde fazlasıyla kullanılan bir sistemdir.

3. Materyal ve Yöntem

Bu araştırma Malatya ilinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve Ring iplik üretimi yapan bir işletmede yapılmıştır. Ring iplik üretimi sistemi tekstil sektöründe iplik üretimi alanında kullanılan bir üretim sistemidir. Ring iplik üretimi ve diğer iplik üretim sistemi arasındaki farklar kullanılan hammadde, üretim kapasitesi, üretimi yapılan iplik türü vs. gibi durumlara göre değişmektedir. İplik üretimi yapan işletmeye gelen siparişlerin, sipariş bazında termin programının; Kurumsal kaynak planlaması (ERP) yazılımındaki karar destek sistemi olan üretim modülü ile en uygun şekilde planlanması amaçlanmıştır. Termin terim olarak siparişim müşteriye teslimatı için belirlenen tarih olarak ifade edilmektedir. Siparişler ve termin

programları iplik numarasına göre programlanmakta olup her sipariş kendi içinde üretim miktarı; makine sayısı, hammadde özellikleri (elyaf durumu), çalışan personel, referans randıman vb. durumlara göre farklılık gösterir. Bunlara bağlı olarak iplik üretim maliyeti değişmektedir. İşletme %100 pamuk ipliği üretmekte olup tüm siparişler buna göre alınmıştır. Çalışma yapılmadan önceki bazı müşterilere ait olan siparişlerin durumu ise Tablo 1’de görülmektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere sipariş verilen üretim miktarı ile gerçekleşen üretim miktarı arasında fark görülmektedir. Ayrıca ürünlerin siparişlerinin temin gününden sonra teslim edildiği kendini göstermektedir. Sipariş gün kaybı ve üretim miktarındaki kayıpları önleyerek bilgileri net olarak görmeyi sağlamak için siparişlerin termin programı ERP yardımıyla karar destek sistemi olan üretim modülü yardımıyla 19 günlük planlama yapılmıştır. İşletme tarafından kullanılan ERP programı, temin edildiği yazılım firmasından kendi işletmesinin taleplerine göre özelleştirilerek satın alınmıştır. Sürenin 19 gün olarak dikkate alınma nedeni işletmede sonsuz bir üretim planının olmasıdır. Ayrıca işletme bilgilerinin gizli tutulmak istenmesinden dolayı daha fazla bilgi verilmek istenmemiştir.

Tablo 1. Araştırma öncesi işletmenin sipariş ve gün fark durumu örnekleri

Müşteri	Sipariş Tarihi	Termin Tarihi	Teslim Tarihi	Gün Farkı	Sipariş Miktarı	Gerçekleşen Üretim Miktarı	Üretim Farkı
1. Müşteri	5.7.2020	15.7.2020	18.7.2020	3	1200 Kg	1218 Kg	18 Kg Fazla
2. Müşteri	12.8.2020	21.8.2020	22.8.2020	1	1350 Kg	1324 Kg	26 Kg Eksik
3. Müşteri	27.8.2020	13.9.2020	15.9.2020	2	2100 Kg	2083 Kg	17 Kg Eksik
4. Müşteri	2.9.2020	11.9.2020	15.9.2020	4	950 Kg	955 Kg	5 Kg Fazla
5. Müşteri	8.9.2020	25.9.2020	26.9.2020	1	3250 Kg	3220 Kg	30 Kg Eksik

Tablo 1’de görüldüğü üzere sipariş gün kaybı ve üretim kaybı/fazlalıklarını önlemek için karar destek sistemi olan üretim modülünden faydalanılarak bu sorun çözülmeye çalışılmıştır. Sipariş bazında termin programı için ana üretim bölgesi olan Ring makineleri esas alınmıştır. İşletmede 4 adet Ring makinesi bulunmaktadır. Makineler de siparişe bağlı olarak araştırmanın gün sayısı olan 19 gün boyunca Ne16/1 Ne20/1, Ne24/1 ve Ne30/1 iplik tipi çalışmıştır. İplikler kendi içindeki durumuna göre özellikleri farklılık gösterdiğinden üretim miktarı da değişmektedir. Örneğin Ne30/1 iplik tipi için günlük üretim miktarı 186 kg/gün iken bu rakam Ne20/1 iplik tipi için 301 kg/gün’dür. Tablo 2’ farklı iplik tipleri ve iplik üretimi için temel teknik bilgileri görülmektedir. İplik tipleri Tablo 2’deki gibi sınırlı olmayıp iplik tipleri kendi içinde Dokuma ve Triko ipi olarak farklılık göstermektedir. Çalışmada ki analiz Triko ipi üzerinde yapılmıştır. Her ürün tipi ve üretimin yapıldığı iplikçilik sistemi kendi içinde farklı verilere bağlı olup değişkenlik göstermektedir. Herhangi bir iplik üretimi için günlük üretim miktarını bir örnek üzerinden göstermemiz gerekirse, üretim miktarı şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$= \text{Devir}(d/dk) \times \text{Saat} \times \text{Dakika} \times \% \text{Randıman} \times \text{İğ sayısı} / \text{Ne} \times 1693(\text{Sabit sayı}) \times \text{Büküm}(T/M)$$
$$= 11000 \times 24 \times 60 \times (\%85) \times 480 / 16 \times 1693 \times 581 = 411 \text{ kg/gün}$$

Tablo 2. Ring makinesi iplik üretimi için teknik veriler tablosu

İplik Üretimi İçin Temel Teknik Bilgiler	Ring Makinesi Triko İpliği Teknik Değerleri (1 Makine - 480 İğ - 48mm Bilezik Çapı)			
	İplik Ne	16/1	20/1	24/1
T/M (Tur/Metre) (Büküm)	581	669	710	800
Makine Devri (Devir/Dakika)	11.000	11.200	11.300	12.000
Randıman (Verimlilik)	85	88	90	91
Teorik Üretim Miktarı (Kg/Gün)	411	301	244	186

Ring makinelerinin üretim miktarı; işletmedeki tüm durumlara bağlı olarak değişebilmektedir. Arıza, çalışan performansı, bakım durumu, hammadde durumu, makine özellikleri, işletmenin diğer fiziki koşullarına göre değişebilmektedir. İplik Ne ipliğin numarasını yani inceliğini, T/M ipliğe bir metre boyunca kaç tur atılarak sağlamlığının artırılacağını, makine devri makinenin dakikada kaç devir attığını, randıman işletmenin kapasitesine göre hangi verimlilikte çalışılacağını referans değerini; iş sayısı ise makinede üretim görevini yerine getiren akış noktasını ifade etmektedir. Teorik üretim miktarı ise yukarıdaki formül ile tespit edilmektedir. Sipariş bazında termin programı yapılırken bu gibi hususlar dikkate alınarak yapılmaktadır. Siparişlerin işlenmesi, kurumsal kaynak planlaması (ERP) karar destek sistemlerinden üretim modülü yardımıyla makine1, makine2, gün vs. gibi bilgiler girilerek iş emri kartı yardımıyla yapılmaktadır. Yöntem olarak gelen siparişlerin hangi makine ve güne işlenerek ne kadar süre devam edeceği yazılımsal olarak hesaplamalar ile tespit edilmektedir. Karar destek sistemlerinden olan üretim modülü yardımıyla termin programı şu şekilde hazırlanmıştır. Siparişi veren müşterinin ismi harf olarak, siparişi verilen ürünün tipi lot numarası olarak, iplik Ne (numara) olarak, sipariş miktarı ve üretilen miktar şeklinde program yazılmıştır. Program formülize edilirken Tablo 2' deki üretim verilerinden yola çıkılarak siparişin kaç gün işletmede çalışacağı hesaplanmakta ve ona göre ilgili kutucuğa formül yazılarak programın ilerlemesinin tespiti yapılmaktadır. Bu hesaplamalar kurumsal kaynak planlamasına (ERP) yazılmış olan arka plandaki yazılım yardımıyla yapılmaktadır. Termin programının oluşturulması yine sipariş takibinin yapılmasına bağlıdır. Her sipariş kendi içinde farklı veriler ile hesaplanarak temrin tarihi iş emri kartı programına işlenmektedir. Bundan dolayı birbirine daha çok benzerlik gösteren verilere ait olan siparişler aynı makinelerde çalışılacak şekilde planlanmaktadır. ERP programında planlama yapılırken yazılımsal olarak programı kullanan kişi tarafından; siparişteki aciliyet durumu, sipariş miktarı, ürün tipi, işletmenin üretim durumu, işletmenin çalışma planı, malzeme durumu gibi parametreler göz önünde bulundurulmaktadır. Kullanılan ERP yazılımı, satın alınma sürecinde işletme taleplerine göre özelleştirilerek alınmıştır. Sistem, matematiksel olarak tanımlanmış üretim hesaplamaları ve yine tanımlanmış olan işletmedeki iş istasyonlarının durumuna göre termin hesaplamaları yapmaktadır. Benzer ürünlerin, aynı makinelerde devamı sağlanarak tip değişimindeki zaman kaybının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Böylece ERP sistemleri, mevcut parametreleri kendi içinde analiz ederek çizelgenin oluşması konusunda büyük fayda sağlayan bir süreç yazılımı görevini yerine getirmektedir.

4. Bulgular

İşletmeye gelen siparişlerin takibi için termin programının planlanması karar destek sistemlerinden kurumsal kaynak planlaması (ERP) üretim modülüne ayrı ayrı işlenmiş olup kayıtlar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Makine numarası, sipariş edilen iplik tipi, makinede çalıştığı gün sayısı, siparişi veren müşteri, siparişin parti numarası (işletmenin kendi içinde oluşturduğu sistem lot numarası), üretilmesi gereken ve üretilen miktar Tablo 5' te ve devamında görülmektedir. Tablo 5' in ayrıntılı bilgi içermesinden dolayı küçük punta ve devam eden tablo şeklinde programlanmıştır. Üretim modülündeki yazılımsal formülüzasyon şu şekilde yapılmıştır. Örnek olarak A müşterisi için üretim 6 gün boyunca devam etmektedir. Sipariş miktarına bakılarak kaç makinede çalışacağı, hangi makinelerde çalışacağı planlanarak üretime gireceği ilk gün belirlenmektedir. A müşterisinin siparişi 1200 kg olup tek makine olarak üretilmesi planlanmıştır. Tablo 2' de ki verilerden yola çıkılarak Ne24/1 üretim süresi 5 gün ile 6 gün arasında değişmektedir. Bu hesaplamaların izlenmesiyle üretimin başladığı günden başlanarak 6 gün sonrası programa yazılmaktadır. Bu formülüzasyondan yola çıkılarak tüm siparişler için termin programı planlanarak üretimin devamı sağlanmaktadır.

Tablo 3. Kurumsal kaynak planlaması (ERP) iş emri kartı örneği

ARICA TRIKO İŞ EMRİ KARTI											
Firma	ARICA TRIKO	Durum	Aktif	Harman	% 100 Pamuk						
İş Emri Kodu	2020 - 0000019			Sipariş Tarihi	24.09.2020						
Açıklama	2020 - 0000019 Üretim emri için			Sipariş Miktarı	1200 Kg						
Not	Konik basksız olacak Bobin makinesinde parafinlemeye dikkat edilsin			Üretim Tipi	Ring (Karde)						
				Makine Sayısı	1						
Masura Rengi	Mavi Dama	İplik Ne	24/1	Lot No	1113-11	Makine No	1				
						KAYDET (F12)					
ERP Yazılım											

Tablo 3'te işletmede çalışan bir ürünün iş emri kartındaki detaylar görülmektedir. İşletme tarafından sadece bu iş emri kartında müşteri isminin gösterilmesine müsaade edilmiştir. İşletmeye gelen siparişler detaylarına göre kurumsal kaynak planlaması içinde yer alan üretim modülündeki iş emri kartına işlenmektedir. Karar destek sistemlerinden olan kurumsal kaynak planlaması girilen verilere göre işletmedeki tüm siparişleri kendi içerisindeki işleyişe göre değerlendirip yöneticilere termin tarihi vermektedir. Sistemin işleyişi içerisinde işletmeye gelen işletmenin üretim durumu, siparişler üretim miktarı, iplik Ne, müşterinin ürünü istediği tarih gibi kriterlere bağlı olarak temrin tarihi otomatik olarak verilmektedir. İş emri kodu sistem tarafından belirli bir düzene göre verilmektedir.

Üretim sırasında meydana gelen duruş kayıpları ise yine raporlanarak termin programını geliştiren kişilere bilgi olarak verilmektedir. Yüksek miktarda olan üretim duruş kayıpları için yine hesaplamalar yapılmaktadır. İlgili kayıplar için ne kadar kayıp duruş olduğuna bağlı olarak termin programı gerektiğinde yine güncellenmektedir.

Tablo 4. Kurumsal kaynak planlaması üretim modülü müşteri bazında iş emri listesi

MÜŞTERİ BAZINDA İŞ EMRİ LİSTESİ												
Firma	İş Emri Kodu	Üretim Alınma Tarihi	Not	Harman	Sipariş Tarihi	Sipariş Miktarı	Üretim Tipi	Masura Rengi	İplik Ne	Lot No	Makine No	Termin Tarihi
A Müşterisi	2020-0000019	27.09.2020		%100 Pamuk	24.09.2020	1200 Kg	Ring	Mavi Dama	24/1	1113-11	1	02.10.2020
B Müşterisi	2020-0000023	02.10.2020		%100 Pamuk	01.10.2020	1700 Kg	Ring	Siyah	20/1	1402-02	1	10.10.2020
C Müşterisi	2020-0000017	08.10.2020	Palet olacak	%100 Pamuk	07.10.2020	2500 Kg	Ring	Kırmızı	16/1	1103-04	1	16.10.2020
D Müşterisi	2020-0000026	14.10.2020		%100 Pamuk	13.10.2020	3200 Kg	Ring	Yeşil Yıldız	20/1	113-70	1-2	23.10.2020
E Müşterisi	2020-0000024	16.09.2020		%100 Pamuk	15.09.2020	2000 Kg	Ring	Sarı	30/1	1103-42	2	30.09.2020
F Müşterisi	2020-0000022	28.09.2020	Bobin ajırığı 1500 gr olacak	%100 Pamuk	17.09.2020	3550 Kg	Ring	Lacivert	30/1	1115-43	2-3	16.10.2020
G Müşterisi	2020-0000018	03.10.2020		%100 Pamuk	01.10.2020	1000 Kg	Ring	Pembe Zebra	20/1	2675-4	3	08.10.2020
H Müşterisi	2020-0000025	06.10.2020		%100 Pamuk	01.10.2020	1600 Kg	Ring	Kahverengi	24/1	1105-88	3	14.10.2020
K Müşterisi	2020-0000021	12.10.2020		%100 Pamuk	12.10.2020	2000 Kg	Ring	Mavi	16/1	2420-25	3	19.10.2020
L Müşterisi	2020-0000007	05.08.2020	Düz beyaz çuvall olacak	%100 Pamuk	Stok Üretim	Stok Üretim	Ring	Gold Yıldız	30/1	1114-08	4	Stok Üretim
ERP Yazılım												

Tablo 4'te kurumsal kaynak planlaması sistemi içinde müşteri bazında iş emri listesinin görüntüsü görülmektedir. İş emri listesi her müşteri siparişi bazında Tablo 1' deki gibi işlenerek Tablo 3'deki bilgileri otomatik olarak oluşmaktadır. Sistem termin tarihini verirken ürünün müşteriye tam teslim tarihini içermektedir. Bundan dolayı ürün sonraki makineden çıkıp rutubetini (ipliğin sağlamlığının artırılması için) alarak 2 gün önceden depoda ambalajlanmış

olarak bulundurulmaktadır. Sebebi ise ürünün teslim edileceği yere ulaşım süresi olarak hesaplanmaktadır. Üretim devamı sırasındaki makine bakım planları da sisteme bakım ekibi tarafından işlenmekte olduğu için yazılım sistemi bunu da hesap etmektedir. Üretim sırasında meydana gelen arıza gibi duruşlar ise hesaba katılmamaktadır. Gerekliğinde güncellemeler yapılarak temrin programı yenilenmektedir.

Tablo 5. Ring makinesi sipariş termin programı

SİPARİŞ TERMİN TAKİP ÇİZELGESİ					
27.09.2020 1. Makine A Müşterisi	28.09.2020 1. Makine A Müşterisi	29.09.2020 1. Makine A Müşterisi	30.09.2020 1. Makine A Müşterisi	01.10.2020 1. Makine A Müşterisi	
Lot No 1113-11 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1200 Kg Üretilen Miktar 98 Kg	Lot No 1113-11 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1200 Kg Üretilen Miktar 235 Kg	Lot No 1113-11 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1200 Kg Üretilen Miktar 229 Kg	Lot No 1113-11 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1200 Kg Üretilen Miktar 230 Kg	Lot No 1113-11 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1200 Kg Üretilen Miktar 233 Kg	
27.09.2020 2. Makine E Müşterisi	28.09.2020 - 28.09.2020 2. Makine - 2 Makine E Müşterisi - F Müşterisi	27.09.2020 2. Makine F Müşterisi	30.09.2020 2. Makine F Müşterisi	01.10.2020 2. Makine F Müşterisi	
Lot No 1103-42 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 2000 Kg Üretilen Miktar 181 Kg	Lot No 1103-42 - Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 - İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 2000 Kg - Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 181 Kg - Üretilen Miktar 175 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 171 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 174 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 176 Kg	
27.09.2020 3. Makine F Müşterisi	28.09.2020 3. Makine F Müşterisi	29.09.2020 3. Makine F Müşterisi	30.09.2020 3. Makine F Müşterisi	01.10.2020 3. Makine F Müşterisi	
Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 169 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 171 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 174 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 173 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 175 Kg	
27.09.2020 4. Makine L Müşterisi	28.09.2020 4. Makine L Müşterisi	29.09.2020 4. Makine L Müşterisi	30.09.2020 4. Makine L Müşterisi	01.10.2020 4. Makine L Müşterisi	
Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 181 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 182 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 171 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 21 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 172 Kg	
ERP Yazılım					

Tablo 5 (Devamı). Ring makinesi sipariş termin programı

SİPARİŞ TERMİN TAKİP ÇİZELGESİ					
02.10.2020 - 02.10.2020 1. Makine - 1. Makine A Müşterisi - B Müşterisi	03.10.2020 1. Makine B Müşterisi	04.10.2020 1. Makine B Müşterisi	05.10.2020 1. Makine B Müşterisi	06.10.2020 1. Makine B Müşterisi	
Lot No 1113-11 - Lot No 1402-002 İplik Ne 24/1 - İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 1200 Kg - Sipariş Miktarı 1700 Kg Üretilen Miktar 98 Kg - Üretilen Miktar 75 Kg	Lot No 1402-002 İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 1700 Kg Üretilen Miktar 289 Kg	Lot No 1402-002 İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 1700 Kg Üretilen Miktar 291 Kg	Lot No 1402-002 İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 1700 Kg Üretilen Miktar 294 Kg	Lot No 1402-002 İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 1700 Kg Üretilen Miktar 295 Kg	
02.10.2020 2. Makine F Müşterisi	03.10.2020 2. Makine F Müşterisi	04.10.2020 2. Makine F Müşterisi	05.10.2020 2. Makine F Müşterisi	06.10.2020 2. Makine F Müşterisi	
Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 161 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 51 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 170 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 177 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 169 Kg	
02.10.2020 3. Makine F Müşterisi	03.10.2020 - 03.10.2020 3. Makine - 3. Makine F Müşterisi - G Müşterisi	04.10.2020 3. Makine G Müşterisi	05.10.2020 3. Makine G Müşterisi	06.10.2020 - 06.10.2020 3. Makine - 3. Makine G Müşterisi - H Müşterisi	
Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 158 Kg	Lot No 1115-43 - Lot No 2675-4 İplik Ne 30/1 - İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg - Sipariş Miktarı 1000 Kg Üretilen Miktar 171 Kg - Üretilen Miktar 231 Kg	Lot No 2675-4 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 1000 Kg Üretilen Miktar 289 Kg	Lot No 2675-4 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 1000 Kg Üretilen Miktar 286 Kg	Lot No 2675-4 - Lot No 1105-88 İplik Ne 30/1 - İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1000 Kg - Sipariş Miktarı 1150 Kg Üretilen Miktar 198 Kg - Üretilen Miktar 76 Kg	
02.10.2020 4. Makine L Müşterisi	03.10.2020 4. Makine L Müşterisi	04.10.2020 4. Makine L Müşterisi	05.10.2020 4. Makine L Müşterisi	06.10.2020 4. Makine L Müşterisi	
Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 175 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 174 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 176 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 167 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 165 Kg	
ERP Yazılım					

Tablo 5 (Devamı). Ring makinesi sipariş termin programı

SİPARİŞ TERMİN TAKİP ÇİZELGESİ					
07.10.2020 1. Makine B Müşterisi	08.10.2020 - 08.10.2020 1. Makine - 1. Makine B Müşterisi - C Müşterisi	09.10.2020 1. Makine C Müşterisi		10.10.2020 1. Makine C Müşterisi	11.10.2020 1. Makine C Müşterisi
Lot No 1402-002 İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 1700 Kg Üretilen Miktar 287 Kg	Lot No 1402-002 - Lot No 1103-04 İplik Ne 20/1 - İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 1700 Kg - Sipariş Miktarı 2500 Kg Üretilen Miktar 158 Kg - Üretilen Miktar 285 Kg	Lot No 1103-04 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 2500 Kg Üretilen Miktar 394 Kg		Lot No 1103-04 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 2500 Kg Üretilen Miktar 381 Kg	Lot No 1103-04 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 2500 Kg Üretilen Miktar 400 Kg
07.10.2020 2. Makine F Müşterisi	08.10.2020 2. Makine F Müşterisi	09.10.2020 2. Makine F Müşterisi		10.10.2020 2. Makine F Müşterisi	11.10.2020 2. Makine F Müşterisi
Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 171 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 180 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 161 Kg		Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 175 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 171 Kg
07.10.2020 3. Makine H Müşterisi	08.10.2020 3. Makine L Müşterisi	09.10.2020 3. Makine H Müşterisi		10.10.2020 3. Makine H Müşterisi	11.10.2020 3. Makine H Müşterisi
Lot No 1105-88 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 243 Kg	Lot No 1105-88 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 235 Kg	Lot No 1105-88 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1550 Kg Üretilen Miktar 237 Kg		Lot No 1105-88 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1550 Kg Üretilen Miktar 245 Kg	Lot No 1105-88 İplik Ne 24/1 Sipariş Miktarı 1550 Kg Üretilen Miktar 233 Kg
07.10.2020 4. Makine L Müşterisi	08.10.2020 4. Makine L Müşterisi	09.10.2020 4. Makine L Müşterisi		10.10.2020 4. Makine L Müşterisi	11.10.2020 4. Makine L Müşterisi
Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 177 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 180 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 174 Kg		Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 174 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 171 Kg
ERP Yazılım					

Tablo 5 (Devamı). Ring makinesi sipariş termin programı

SİPARİŞ TERMİN TAKİP ÇİZELGESİ				
12.10.2020 1. Makine C Müşterisi	13.10.2020 1. Makine C Müşterisi	14.10.2020 - 14.10.2020 1. Makine - 1. Makine C Müşterisi - C Müşterisi		15.10.2020 1. Makine C Müşterisi
Lot No 1103-04 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktar 2500 Kg Üretilen Miktar 391 Kg	Lot No 1103-04 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktar 2500 Kg Üretilen Miktar 396 Kg	Lot No 1103-04 - Lot No 113-70 İplik Ne 16/1 - İplik Ne 20/1 Sipariş Miktar 2500 Kg - Sipariş Miktar 3200 Kg Üretilen Miktar 284 Kg - Üretilen Miktar 114 Kg		Lot No 113-70 İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 3200 Kg Üretilen Miktar 292 Kg
12.10.2020 2. Makine F Müşterisi	13.10.2020 2. Makine F Müşterisi	14.10.2020 2. Makine F Müşterisi		15.10.2020 2. Makine D Müşterisi
Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3350 Kg Üretilen Miktar 176 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 116 Kg	Lot No 1115-43 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı 3550 Kg Üretilen Miktar 170 Kg		Lot No 113-70 İplik Ne 20/1 Sipariş Miktarı 3200 Kg Üretilen Miktar 91 Kg
12.10.2020 - 12.10.2020 3. Makine - 3. Makine H Müşterisi - K Müşterisi	13.10.2020 3. Makine K Müşterisi	14.10.2020 3. Makine K Müşterisi		15.10.2020 3. Makine K Müşterisi
Lot No 1105-88 - Lot No 2420-25 İplik Ne 24/1 - İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 1550 Kg - Sipariş Miktarı 2000 Kg Üretilen Miktar 167 Kg - Üretilen Miktar 167 Kg	Lot No 2420-25 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 2000 Kg Üretilen Miktar 399 Kg	Lot No 2420-25 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 2000 Kg Üretilen Miktar 378 Kg		Lot No 2420-25 İplik Ne 16/1 Sipariş Miktarı 2000 Kg Üretilen Miktar 385 Kg
12.10.2020 4. Makine L Müşterisi	13.10.2020 4. Makine L Müşterisi	14.10.2020 4. Makine L Müşterisi		15.10.2020 4. Makine L Müşterisi
Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 172 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 168 Kg	Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 169 Kg		Lot No 1114-08 İplik Ne 30/1 Sipariş Miktarı Stok Üretilen Miktar 175 Kg
ERP Yazılım				

İşletme Pazar günleri de çalışmakta olup çalışanlara hafta içi tatil kullandırılmaktadır. Tablo 4 ve devamında ki diğer tablolarda görüldüğü üzere çalışma 27.09.2020 – 15.10.2020 tarihleri arasındaki siparişler dikkate alınarak yapılmıştır. Siparişlerin üretimi önceki günlerden başlayıp devam eden ve sonraki günlerde de devam eden siparişlerdir. Siparişi veren A-B-C-D-E-F-G-H-K-L müşterileri bulunmakta olup (Müşteri isimleri işletme tarafından gizli tutulması istenmiştir) Ne16/1, Ne20/1, Ne24/1 ve Ne30/1 ürün tipleri şeklinde üretim yapılmıştır. Her müşterinin ürün tipi, lot numarası, sipariş edilen miktar ve gerçekleşen üretim miktarı farklı olup karar destek sistemi olan üretim modülü aracılığıyla ayrıntılı şekilde formülüze edilerek planlandığı görülmektedir. Belirginlik açısından her müşterinin makinedeki termin programının planlanması farklı yazılımsal dikdörtgen ile ifade dilmıştır. Lot numarası her ürün türü için farklılık göstermekte olup lot sisteminin açılımı hakkında işletme tarafından bilgi verilmiş olup açılımının gizli tutulması istenmiştir. F müşterisi 30.09.2020, 3.10.2020 ve 13.10.2020 tarihlerinde mekanik arıza olduğu için ve L müşterisi 30.09.2020 tarihinde makine bakımı olduğundan üretim düşüktür. 1-2-3-4 numaralı makinelerde müşterilerden sipariş alınarak termin programının oluşturulması karar destek sistemleri yardımıyla planlanmıştır. 4 numaralı makine ise satışı yüksek olan Ne30/1 ürün türü için stok şeklinde üretim yapılmaktadır.

Karar destek sistemlerinden kurumsal kaynak planlamasının üretim modülü ile hazırlanan termin programının uygun şekilde kullanılarak doğru sonuçları verip vermediği ise belirli aralıklar ile kontrol edilebilir.

Tablo 6. Kurumsal kaynak planlaması ERP sistemi tabanlı müşteri termin programı verileri

Müşteri	Üretimin Ortalama Gün Sayısı	Sipariş Miktarı	Gerçekleşen Üretim Miktarı	Üretim Farkı (Kg)
A Müşterisi	5,2 Gün	1200 Kg	1198 Kg	2 kg eksik
B Müşterisi	5,8 Gün	1700 Kg	1689 Kg	11 kg eksik
C Müşterisi	6,3 Gün	2500 Kg	2495 Kg	5 kg eksik
D Müşterisi	2 Makine çalışmakta olup sistemin verdiği gün sayısı ortalama 9 gündür	3200 Kg	Araştırmanın bittiği günden sonra üretim devam etmektedir	
E Müşterisi	1 Makine çalışmakta olup sistemin verdiği gün sayısı ortalama 10 gündür	2000 Kg	1988 Kg	12 kg eksik
F Müşterisi	2 Makine çalışmakta olup sistemin verdiği gün sayısı ortalama 15 gündür	3550 Kg	3536 Kg	14 kg eksik
G Müşterisi	3,4 Gün	1000 Kg	1004 Kg	4 kg fazla
H Müşterisi	6,9 gün	1550 Kg	1436 Kg	114 kg eksik
K Müşterisi	5 Gün	2000 Kg	Araştırmanın bittiği günden sonra üretim devam etmektedir	
L Müşterisi	Stok Üretim	Stok Üretim	Stok Üretim	

Tablo 6' te görüldüğü üzere A müşterisinin siparişi 1200 kg. üretim 5,2 gün sürmüş ve gerçekleşen üretim miktarı 1198 kg. dir. B müşterisinin siparişi 1700 kg. üretim 5,8 gün sürmüş ve gerçekleşen üretim miktarı 1689 kg. dir. C müşterisinin siparişi 2500 kg. üretim 6,3 gün sürmüş ve gerçekleşen üretim miktarı 2495 kg. dir. F müşterisinin siparişi 3550 kg. olup sisteme üretim için ortalama 10 gün vermiş ve gerçekleşen üretim miktarı 3536 kg. dir. G müşterisinin siparişi 1000 kg. üretim 3,4 gün sürmüş ve gerçekleşen üretim miktarı 1004 kg. dir. H müşterisinin siparişi 1550 kg. üretim 6,9 gün sürmüş ve gerçekleşen üretim miktarı 1436 kg. dir. H müşterisinin siparişinde 114 kg eksiklik bulunmaktadır. Durum makinenin arıza vermesinden kaynaklı duruştan dolayı olup makinenin devreye alınması sırasındaki deneme yanılma sürecinde hammadenin çok kullanılmasındandır. Hammadde çok kullanılınca hedeflenen üretim miktarının çok altında kalmıştır. D müşterisinin siparişi 3200 kg. olup sistem ortalama 9 gün üretim süresi vermiştir. K müşterilerinin siparişi termin takip programı, araştırmanın yapıldığı günden sonra devam eden bir sipariş olup sistemin verdiği gün sayısı ortalama 5 gündür. E müşterisinin siparişinin termin takip programı, araştırmanın başladığı günden önce devam eden üretim olup sistem ortalama 10 gün olarak vermiştir. L müşteri ise stok üretim olarak çalıştığı için termin takip programında sürekli gözüken sonsuz üretim şeklindedir. ERP tabanlı karar destek sistemi olan üretim modülü ile müşterilerin verdiği sipariş miktarı ve gerçekleşen teorik üretim miktarı incelendiğinde arada azlık ya da çokluk bakımından çok bariz farklılıklar olmadığı görülmektedir. Bu farkların çok ciddi olmaması hem müşteri hem de işletme açısından ciddi bir maliyet avantajıdır. Bu avantajın sağlanması ise karar destek sistemlerinden kurumsal kaynak planlaması (ERP) yardımıyla karar destek sistemi olan üretim modülünün en etkin şekilde kullanımıyla sağlanmıştır.

Tablo 7. Araştırma öncesi ve sonrası işletmenin sipariş durumu çizelgesi

Araştırma Öncesi Sipariş Üretim Durumu				Araştırmanın Yapıldığı Sipariş Üretim Durumu			
Müşteri	Sipariş Miktarı	Gerçekleşen Üretim Miktarı	Üretim Farkı	Müşteri	Sipariş Miktarı	Gerçekleşen Üretim Miktarı	Üretim Farkı
1. Müşteri	1200 Kg	1218 Kg	18 Kg Fazla	A Müşterisi	1200 Kg	1198 Kg	2 Kg Eksik
2. Müşteri	1350 Kg	1324 Kg	26 Kg Eksik	B Müşterisi	1700 Kg	1689 Kg	11 Kg Eksik
3. Müşteri	2100 Kg	2083 Kg	17 Kg Eksik	C Müşterisi	2500 Kg	2495 Kg	5 Kg Eksik
4. Müşteri	950 Kg	955 Kg	5 Kg Fazla	E Müşterisi	2000 Kg	1988 Kg	12 Kg Eksik
5. Müşteri	3250 Kg	3220 Kg	30 Kg Eksik	F Müşterisi	3550 Kg	3536 Kg	14 Kg Eksik
				G Müşterisi	1000 Kg	1004 Kg	4 Kg Fazla
				H Müşterisi	1550 Kg	1436 Kg	114 Kg Eksik

Tablo 1' de ki veriler ve Tablo 6'daki veriler karşılaştırıldığında sistem geliştirilmeden önce sipariş durumlarında gecikmeler ve üretimde eksiklikler ve fazlalıkların olumsuz olarak çok olduğu görülmektedir. Sistem geliştirildikten sonra Tablo 6'da görüldüğü gibi olumsuz olarak çok ciddi farklılıkların olmadığı tespit edilmiştir. Tablo 7'de ise araştırmanın öncesi ve sonrası durumu yer almaktadır. Bu tablo incelendiğinde eksik ve fazla üretimlerde çok ciddi farklılıkların olmadığı görülmektedir. Araştırma öncesi sipariş programı daha çok tecrübelerle bağlı ve tahmini olarak yapılmıştır. Araştırma sürecinde ise karar destek sistemi olan ERP sistemi, üretim modülü kullanılarak konuya teknik ve bilimsel açıdan yaklaşıncı gerçekleşmesi gereken üretim miktarı konusunda sipariş miktarına daha yakın değerler tespit edilmiştir. Böylece çalışanların performansı kullanılan sisteme bağlı olarak gelişmiştir.

Sonuç ve Öneriler

İşletmeler faaliyetlerini sürdürebilmek için sipariş alıp siparişe ilgili bilgileri en iyi şekilde işleyerek müşteri memnuniyetini sağlamak zorundadırlar. Bu bilgilerin işlenip verilerin

bilgiye dönüştürülmesiyle hızlı ve doğru kararlar alınabilir. Bilişim teknolojileri değişen rekabet ve iş koşullarında işletmeler için olmazsa olmaz durumundadır. Bilişim teknolojisi unsurlarından olan karar destek sistemleri bilgiler arasında bağlantılar kurmak suretiyle yöneticilere karar verme konusunda yardımcı olmaktadır. Bu ise işletmenin daha rekabetçi bir yapıya sahip olmasını sağlar. Günümüz bilişim çağında işletmelerin üretim hizmetlerini karar destek sistemlerini kullanıp sayısallaştırarak planlaması bir gereklilik halini almıştır. Karar destek sistemleri yöneticilerin karar alırken hızlı ve etkin bir şekilde alması konusunda büyük fayda sağlamaktadır.

Bu araştırmada, müşterilerden gelen siparişlerin zamanında teslimatı için termin programının karar destek sistemlerinden kurumsal kaynak planlaması (ERP) üretim modülü yardımıyla planlama yapılarak yöneticilere kolaylık sağlamak amaçlanmıştır. Zamanın en iyi şekilde planlanarak gün kaybı, üretim kaybı ve verimlilik kaybı önlenilmeye çalışılmıştır. Çalışma tekstil sektörünün alt dalı olan iplik sektöründe yapılmış olup bu sektörün seçilme sebebi ekonomik anlamda lokomotif sektör olmasındandır. Araştırma alanı olarak, tekstil sektörünün alt sektörü olan iplik sektörü seçilmiştir. Tablolar incelendiğinde farklı müşterilerden gelen farklı sipariş miktarları görülmektedir. 27.09.2020 – 15.10.2020 tarihleri arasındaki gelen siparişler karar destek sistemiyle en uygun şekilde planlanmıştır. Planlama yapılırken meydana gelebilecek aksaklıklara karşı her zaman ayrı bir planın yapılması önemlidir. Bu anlamda karar destek sistemlerindeki verilerden yararlanılabilir. Müşterilere gelen siparişlerin verileri alınarak ayrıntılı şekilde hesaplamaları yapılarak karar destek sistemlerinden üretim modülü programına işlenmiştir. Termin programına bakıldığında kararların planlanmasında yöneticilerce fayda sağladığı görülmektedir.

Günümüzde zamanında ürünü teslim edilmediği için kaybedilen her bir müşteri ciddi bir kayıp olup diğer müşteriler içinde olumsuz bir durum göstermektedir. Olumsuz durum yaşayan müşteri tekrar sipariş vermediği takdirde işletmenin kapasitesini azaltacaktır. Çünkü müşteri memnuniyetinin en önemli kriterlerinden birisi de zaman kavramıdır. Siparişlerin zaman planlaması günümüzde Bilişim teknolojisi ile yapılabilmektedir. Bilişim teknolojisi unsurlarından karar destek sistemleri ile bu planlamaların en iyi şekilde yapılabileceği tablolar kısmında da görülebilmektedir. Çalışmada da karar destek sistemlerinden kurumsal kaynak planlaması (ERP) yardımıyla gelen siparişlerin üretim modülü işlenmesiyle üretilen ve üretilmesi gereken miktarların tespitiyle hangi makine de hangi güne kadar üretim yapılacağına karar verilmesine yardımcı olmaktadır. Her müşteri ve siparişi kendi içinde en iyi şekilde planlamıştır. Planlama yapılırken teknik verilerden yola çıkılarak hesapla konusunda yine bu sistemlerden en iyi şekilde faydalanılmıştır. Yapılan çalışma ile kayıpların azaltılması ile ciddi maliyet avantajı sağlanacaktır.

Araştırmada ki veriler incelendiğinde sipariş bazında termin programının en uygun şekilde planlandığı ve bunun daha iyi bir seviyeye nasıl getirilmesi gerektiği için işletmede yapılması gereken çalışmalar yönetimin desteği ile başlatılmalıdır. Karar destek sistemlerinden olan kurumsal kaynak planlaması (ERP) ve üretim modülü programının yanında başka hangi uygulamaların en etkin şekilde kullanılacağı araştırılmalıdır. Çünkü teknoloji baş döndürücü bir şekilde gelişmektedir. İşletmelerin bu gelişmeleri alıp kendi işletmelerine uyarlamaları doğru olacaktır. Araştırma; işletmenin verdiği belirli bir süre içinde yapılması gerekliliğinden kaynaklı zaman darlığı, detaylı verilere ulaşamaması ile maddi imkânların sınırlı olması gibi kısıtlar çerçevesinde yapılmıştır. İlerleyen zamanlarda araştırma yapacak olan kişilerin ilgili kısıtları dikkate alıp uygun çözümler bularak araştırma yapması uygun olacaktır. Araştırma yapılacak işletmenin yönetiminden uygun bir süre ve daha çok veriye ulaşılması için izin alınması araştırma sonuçlarının daha sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Araştırma konusu ile ilgili olarak sadece tekstil sektörü değil de farklı sektörlerde de çalışma yapılması fayda sağlayacaktır. Farklı sektörlerde yapılacak olan çalışmalar da maliyetlerin düşmesi, daha iyi bir örgüt yapısının kurulmasına bağlı olarak işletmenin gelişmesini sağlayacaktır. Diğer sektörlerde yapılacak olan

çalışmalarda ise ürünlerin sipariş durumlarının takibinin bilişim teknolojileri unsurları ile ilişkilendirilerek nasıl bir yol izleneceği iyi incelenerek detaylandırılmalıdır.

Kaynakça

- Cabbarlı, İ. (2017). *Web tabanlı karar destek sistemlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi, Bakü.
- Çelikkol, M.M. (2019). Bilgi yönetim sürecinde kurumsal kaynak planlamasının finansal boyutları ve bir firmada uygulanması. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1), 662-680.
- Çınar, T. A. (2007). *İşletmelerin müşteri hizmet ve müşteri memnuniyeti ile farklı bankalar ve bölgeler için müşteri memnuniyeti belirlemeye yönelik uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Dearden, O., Warren, F. ve Farlan, M. (1996). *Management information systems*. Richard D. Irwin, Illinois.
- Dizman, H. ve Özen, E. (2017). Küçük işletmelerde karar destek sistemlerinin farkındalığı üzerine bir araştırma: yerel bir yaklaşım (Ege Bölgesi). *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 137-152.
- Ediz, Ç. Ve Turan, A. H. (2020). Çok değişkenli üretim planlama kararlarında bilişim teknolojisi uygulamaları. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (Özel Sayı), 19-30.
- Gallegos, F. (1999). Decision support systems: an overview. information strategy. *The Executive's Journal*, 15(2), 42-46.
- Gökşen, Y. ve Kılıç, S. (2011). Yönetici etkinliğinin sağlanması sürecinde karar destek uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 81-95.
- Güdelci, B. ve Güdelci, E. N. (2020). Bir işletmenin hâsılat döngüsünün kurumsal kaynak planlama sistemi içindeki işleyişi. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 35-48.
- Hasgül, Ö. (2005). *Ana üretim planlamasında karar destek sistemlerinin kullanılması ve stoksuz üretim yapılan bir işletmede uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Holsapple, C. W. ve Whinston, A. B. (1996). *Decision support systems a knowledge based approach*. New York: West Publishing.
- Hoşcan, Y. ve Şahin, M. (2005). *Çağdaş bilgi sistemi ve dijital işletmeler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- <http://www.workcube.com> (2020). (Erişim Tarihi : 8.10.2020).
- Keçek, G. ve Yıldırım, E. (2009). Kurumsal kaynak planlaması (erp) ve işletme açısından önemi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 240-258.
- Marakas, G.M. (1999). *Decision support systems*. New Jersey: Prentice Hall.
- Megill, K. A. (2013). *Thinking for a living: the coming age of knowledge work*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH.
- Rexhausen, D., Pibernick, R. ve Kaiser, G. (2012). Customer-facing supply chain practices: The impact of demand and distribution management on supply chain success. *Journal of Operations Management*, 30(7), 269-281.

- Tekin, M. (1996). *Üretim yönetimi*. Konya: Arı Ofset.
- Turban, E. (1990). *Decision support and expert systems: management support systems second edition*. Charlotte McMillan Publishing.
- Yılmaz, N. (2015). *ERP kullanımının tedarik zinciri performansına etkileri: bilişim sektöründe bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zaptel, G. (1998). Customer-order-driven production: An economical concept for responding to demand uncertainty?. *Int. J. Production Economics*, 56(57), 699-709.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Tarih: 09.10.2020

No: 12

Sokak Sağlıklaştırma Projelerinin Gayrimenkul Değerine Etkisi:

Kızılcahamam Örneği*

The Effect of Street Rehabilitation Projects on Real Estate Value: The Case of Kızılcahamam

Doç. Dr. Yeşim TANRIVERMİŞ¹, Yüksek Lisans Öğrencisi Serpil Ahu DEMİRALP²

Öz

Sokak sağlıklaştırması, zamanla önemini yitirmiş bölgelerde tercih edilen koruma yöntemlerinden biri olarak dikkati çekmektedir. Maliyetinin yeni bina yapımına göre az olması, yapılar içinde revizyon ihtiyacı gerekmemesi gibi hususlar bu yöntemin daha da tercih edilebilir olmasını sağlamaktadır. Çalışmada Kızılcahamam Belediyesi ve İller Bankası Anonim Şirketi (İLBANK) tarafından Kızılcahamam İlçesi'nde yapılan sokak sağlıklaştırma projesi ve uygulamanın gayrimenkul değerine etkisi incelenmiştir. Kızılcahamam İlçesi Ankara ve çevresi için önemli bir termal tatil merkezi olmakla birlikte Soğuksu Milli Parkı ile de doğaseverlerin önemli uğrak yerlerinden biridir. Kızılcahamam İlçesi'nin merkezinde yapılan sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile ilçede yaşayan nüfus kadar, ilçe dışından gelen ziyaretçilerin de odak merkezi olması hedeflenmiştir. Kızılcahamam Belediyesi ile yapılan görüşmelerle çalışmanın amacı, çalışma öncesinde tespit edilen sorunlar ve bu sorunlar için önerilen çözümler ele alınmıştır. Belediyelerin sokak sağlıklaştırma projeleri ile ilgili olarak yeterli ödeneye sahip olmadığı ve bu ödeneye sahip olmak için yeterli kaynaklarının bulunmadığı, ayrıca konuyla ilgili deneyimli personele sahip olmadığı ortaya konmuştur. Bu sorunlara çözüm üretmek amacıyla yapılan araştırmada iki farklı model önerisi sunulmuştur. İlk model önerisinde Belediyeler içinde projelerin daha verimli ve sonuçlarının ilgi çekici olabilmesi amacıyla inşaat firması kurulması ve ikinci model önerisi olarak da, İLBANK ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Belediyenin ortak denetim ve kontrollük hizmeti vermesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokak sağlıklaştırması, gayrimenkul değeri, cephe yenilenmesi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Street rehabilitation is one of the preferred conservation methods in areas that have lost their appeal over time. The fact that the cost is less than the construction of a new building and there is no need for revisions in buildings make this method even more preferable. In this study, the street rehabilitation project which is applied by Kızılcahamam Municipality and İlbank Incorporated (Bank of Provinces) and the effects of the project on real estate values were examined. Kızılcahamam County is an important destination for nature lovers with its Soğuksu National Park, alongside being an important thermal holiday center for Ankara and its surroundings. With the street rehabilitation works carried out in the center of Kızılcahamam County, it is aimed to be the focal center of the visitors from outside the county as well as the population living in the county. The aim of the study, the problems identified before the study and the solutions suggested for these problems were discussed through meetings with Kızılcahamam Municipality. It is revealed that, municipalities do not have sufficient funds for street rehabilitation projects and sufficient resources to obtain this allowance, and they also do not have staff that is experienced on the subject. In order to find solutions to these problems, two examples of model proposals were presented in the research. In the first model proposal, it is suggested to establish a

*Bu makale, Doç. Dr. Yeşim Tanrıvermiş danışmanlığında tamamlanan "Sokak Sağlıklaştırma Projelerinin Gayrimenkul Değerine Etkisi: Kızılcahamam Örneği" başlıklı dönem projesinden üretilmiştir.

¹Ankara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, aliefendioglu@ankara.edu.tr

²Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, serpilahu@gmail.com

Atf için (to cite): Tanrıvermiş, Y. ve Demiralp, S. A. (2022). Sokak sağlıklaştırma projelerinin gayrimenkul değerine etkisi: Kızılcahamam örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1338-1358.

construction company in municipalities in order to make the projects more efficient and the results interesting and as the second model proposal, it is suggested that İlbank Inc., the Ministry of Culture and Tourism and the Municipality provide joint inspection and supervision services.

Keywords: Street rehabilitation, real estate value, facade renewal

Paper Type: Research

Giriş

Sokak sağlıklaştırma uygulamaları 1990'lı yıllardan itibaren, ulusal ölçekteki kültür mirası literatüründe ve bu mirasın ne şekilde korunacağına yönelik tartışmalarda yoğun bir şekilde yer almaya başlamış ve yerel yönetimler tarafından da sıklıkla kullanılan yöntemlerinden haline gelmiştir (Güner vd., 2019, s. 184). Sokak sağlıklaştırması, günümüzde özellikle cazibesini yitirmiş bölgelerde oldukça fazla tercih edilen koruma yöntemlerinden bir haline gelmiştir. Proje ve yapım maliyetinin az olması, yapı içinde revizyon yapma ihtiyacının olmaması ve yapı sahiplerinden muvafakat alınmak zorunda olunmayışı gibi hususlar bu yöntemin daha da tercih edilebilir olmasını sağlamaktadır.

Sokak sağlıklaştırması ile çalışmanın yapıldığı bölgenin cazibe merkezi haline gelmesi, ekonomik ve ticari yönden güçlenmesi hedeflenmekte, çoğu durumda da bu hedefin gerçekleştiği görülmektedir. Bölgenin turistik ve ticari açıdan ilgi çekici hale gelmesi, bölgedeki yapıların değer kazanmasına sebep olmuş ancak bu durum aynı zamanda eski kiracıların kira artışlarını karşılayamadıkları için bölgeyi terk etmek zorunda kalmasına yol açmıştır.

Yasal düzenlemeler dikkate alındığında sokak sağlıklaştırma ifadesi; koruma amaçlı imar planları, tarihi çevreyi meydana getiren geleneksel sokak dokuları ve söz konusu sokak dokusunun önemli birer parçası olan yapılar ve mimari öğelerin tamamı göz önünde bulundurularak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca ilk olarak 1996 yılında kullanılmıştır. Bu konu ile ilgili hazırlanan ve 17.05.1996 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren ilk yasal düzenleme "Korunması Gerekli Sokakları Sağlıklaştırma Projesi Teknik Şartnamesi" (Keskin, 2018, s. 38) olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanarak 25.07.2013 tarih ve 28718 sayılı Resmi Gazete'de yayımlan ve yürürlüğe giren Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği'nde sokak sağlıklaştırma ile ilgili kararlar açık bir şekilde görülebilmektedir. Sokak sağlıklaştırma için ortaya çıkan net tanım "*Sokak sağlıklaştırma projesi; 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında belirlenen kentsel sit alanları ve koruma alanlarında, (Değişik ibare:RG-18/11/2016-29892) Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları, koruma bölge kurulu kararları ve koruma amaçlı imar planları veya imar planları doğrultusunda, tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa bakıveren cepheleleri ile birlikte avlu duvarları, müstemilat, çeşme ve benzeri mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilya ile birlikte korunması, sağlıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasının yanı sıra sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü projeyi*" ifade etmektedir.

1. Literatür Taraması

Sokak sağlıklaştırma konusu ile ilgili çalışmaların literatürde yer alması 2009 yılında koruma sorunları başlığı altında görülmektedir. Konu ile ilgili dikkat çeken çalışmaların özetlerine aşağıda yer verilmiştir.

Ağar (2009) "Gaziantep Lala Mustafa Paşa Hanı ve Koruma Sorunları" başlıklı yüksek lisans tezinde, Gaziantep İlinde yer alan Lala Paşa Külliyesi ve Lala Mustafa Paşa Hanının geçirdiği restorasyon, sokak sağlıklaştırma ve çevre düzenleme çalışmaları incelenmiştir. Lala Mustafa Paşa Külliyesi ve külliye yapıları oluşturulan yapılar kurumsal belgeler ve yerel araştırmalardan faydalanılarak aktarılmıştır. Yapının ve yapının oluşturduğu ticari aksın koruma sorunlarını incelenerek elde edilen veriler doğrultusunda restitüsyon ve restorasyon metodolojisi

önerilmiştir. Han ve çevresinde yapılan sokak sağlıklaştırması ve çevre düzenlenmesi çalışmalarının, Han'ın yeni kent hayatına katılması ve parçası olması gerekliliğin tespit edilmiştir.

Güner (2010) tarafından hazırlanan “Söke Kemalpaşa Mahallesi Sit Koruma Projesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, İzmir İlinde yer alan Söke İlçesi'ne ait 2001 yılında kentsel sit alanı olarak ilan edilen Kemalpaşa Mahallesi incelenmiştir. Alandaki yapılar plan ve cephe tipolojileri bakımından incelenmiş ve alandaki kullanıcıların görüşleri de alınarak yeni koruma ve müdahale önerileri geliştirilmiştir. Alanın koruma altına alınması ile hak ettiği önem ve değere kavuşacağı tespit edilmiştir. Ayrıca halkın sosyal ihtiyaçlarının da çevre ilçe ve yerleşimlerden giderildiği belirtilerek, Kemalpaşa Mahallesi'nin canlandırılmasının Söke halkının sosyal yaşamını da canlandıracağı tespit edilmiştir.

Teker (2012) tarafından hazırlanan “Tarsus'ta Kentsel Doku Bağlamında Kızıl Murat Mahallesi Değerlendirilmesi ve Şahmeran Sokak Sağlıklaştırma Önerisi” başlıklı yüksek lisans tezinde, Mersin İli Tarsus İlçesi'nde yer alan geleneksel bir yerleşim dokusuna sahip Kızıl Murat Mahallesi incelenmiştir. Alanın yerleşim ölçeğinde ve yapı ölçeğinde analizleri yapılarak yasal karar ve yönetmeliklerden uzak yapılan müdahalelerin çok fazla olduğu bölgenin kültür ve sanat açısından kalkınması için Kızıl Murat Mahallesi'nin tamamına müdahale edilerek bir merkez haline getirilmesi önerilmiştir. Ayrıca, Kızıl Murat Mahallesi'ni Tarsus'a bağlayan en önemli akslardan biri olan Şahmeran Sokak için restorasyon çalışması hazırlanmıştır.

Akçay (2013) tarafından hazırlanan “Tokat Kenti Geleneksel Konut Dokusunun Koruma Bağlamında İrdelenmesi: Halit Sokak, Bey Sokak, Beyhamam Sokak” başlıklı yüksek lisans tezinde, Tokat Kenti fiziksel ve tarihi olarak incelenerek, geleneksel konut mimarisi çözümlenmiştir. Çalışma kapsamında sokak sağlıklaştırması yapılmış olan Halit Sokak, Bey Sokak ve Beyhamam Sokak ele alınmıştır. Sokak sağlıklaştırma uygulamaları çerçevesinde koruma yaklaşımları ve koruma sorunları ele alınmıştır. Konut mimarisinin korunması ile ilgili tespitler yapılmıştır. Kentteki geleneksel konutların dökümlerinin çıkarılarak alanın ve konutların korunmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekliliği ortaya konmuştur. İl Özel İdare, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Toplu Konut İdaresi (TOKİ) fonlarından yararlanılarak belediye ve Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) eliyle geleneksel konutların korunmasına yönelik çalışmaların yapılması ve koruma yaklaşımının gerekliliği tespit edilmiştir.

Kurtar ve Somuncu (2013) tarafından hazırlanan “Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği” başlıklı makalede, Hamamönü'nde yapılan restorasyon ve sokak sağlıklaştırma çalışmalarının alanda yaşayanları doğrudan etkileyen sonuçları olduğu tespit edilmiştir. Temiz ve düzenli bir çevrede yaşamak, buldukları alanın tarihi kimliğinin farkına varmak, ekonomik bir canlanmanın olması olumlu yönleri iken, konut alanlarının ticarete dönüşmesi, eski esnafların yenilemeyle birlikte işyerlerini kaybetmesi gibi durumlar da olumsuz yönleri olarak belirtilmektedir.

Eyikoçak (2014) tarafından hazırlanan “Gaziantep Tarihi Kültür Yoluna Ait Tarihi Yapıların Şehir Aydınlatması Yönünden İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, Gaziantep Kültür Yolu aksı kentsel aydınlatma yönünden incelenmiştir. Gaziantep İline gelen yerli yabancı turistler için cazibe merkezi haline gelen aksat bulunan yapıları mimari değerleri ve mevcut aydınlatma durumları açısından irdelenmiştir. Sokak sağlıklaştırması yapılan alanlarda uygulanması gereken aydınlatma tasarımları ile ilgili önerilerde bulunulmuştur. Kentin geceleri de yaşayan bir kent olması için mevcut aydınlatmanın yetersiz olduğu tespit edilmiştir. İşlevsel ve mimari aydınlatmalar için ayrı ayrı önerilerde bulunulmuştur. Gaziantep Tarihi Kültür Yolu'nun doğru aydınlatma ölçütlerine göre aydınlatılabilmesi için merkezi ve yerel yönetimler ile ilgili kuruluşların birlikte hareket etmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Güner (2014) tarafından hazırlanan “Mudanya Tarihi Kent Dokusunun 1994-2013 Arasındaki Değişiminin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, Bursa İlinde yer alan Mudanya İlçesi çevre ve mimari özellikleri açısından irdelenmiştir. Sahil ve iç kesimlere ilişkin yaşayan nüfus ve iklimsel faktörlerden kaynaklı ortaya çıkan farklılıklar neticesinde iki farklı sokak sağlıklaştırma önerisinde bulunulmuştur.

Çelimli (2016) tarafından hazırlanan “Divriği Kent Dokusundaki Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Örnek Sokak Sağlıklaştırması Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı yüksek lisans tezinde, Sivas İli Divriği İlçesi’nde yer alan geleneksel konutların ve özgün dokusunu koruyan sokakların özellikleri koruma anlayışı çerçevesinde incelenerek doğru koruma önerileri getirilmiştir. Seçilmiş 25 adet yapı üzerinden plan tipolojileri ortaya konmuştur. Ayrıca Divriği İlçesi’nde yapılan sokak sağlıklaştırma çalışmaları ele alınarak örnek bir koruma anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda örnek sokak sağlıklaştırma projeleri önerilmiştir. Bölgedeki geleneksel dokunun sürdürülebilirliği için KUDEB denetimlerinin eksiksiz yapılması, periyodik bakım ve onarımlarla kullanıcı bilincinin oluşturulması, farklı işlev verilecek yapıların cephe yenilemelerinin yapılması, Divriği Ulu Cami yakınından yer alan Edegil evinin restore edilerek turistler için bilgi merkezi haline getirilmesi, ahşap yapılar için gerekli yangın önlemlerinin alınması, korumada doğru müdahalelerin yapılması gerektiği tespit edilmiştir.

Varlık vd. (2016) tarafından hazırlanan “Sokak Sağlıklaştırma Projelerinde Yersel Lazer Tarayıcı ile Mimari Rölöve Alımı: Afyonkarahisar Örneği” başlıklı makalede, sokak sağlıklaştırma projelerinde büyük öneme sahip rölöve projelerinin hazırlanmasında yersel lazer tarayıcılar ile alınan rölövelerin, elde alınan rölövelere göre daha hassas ve doğruluğu yüksek çizimler olduğu tespit edilmiştir.

Akkurt vd. (2017) tarafından hazırlanan “Tarihsel Dokuda Sosyal Değişime Duyarlı Bir Sokak Sağlıklaştırma Modeli; Patlıcanlı Yokuşu: İzmir” başlıklı makalede, Patlıcanlı Yokuşu Sokak Sağlıklaştırma Projesi çalışmalarında veri seti elde edilirken yaşanan sıkıntıların çözümü ve kurumlar arası işbirliğinin çalışmaların sağlıklı yürümesi için öneminden bahsedilmiştir.

Çırak (2017) tarafında hazırlanan “Plan Kararlarının Uygulanmasında Bir Konsensüs Oluşturma ve İşbirliği Deneyimi: İzmir Kemeraltı Sokak Sağlıklaştırma Çalışmalarının Öyküsü” başlıklı araştırmada, Kemeraltı Çarşısı’nda yapılan sağlıklaştırma ve yenileme çalışmaları iki ayrı etap için incelenmiştir. Alipaşa Meydanı için yapılan çalışmalarda gönüllüğünün sağlanarak halkın değişime katılmasının sağlandığı, Anafartalar Caddesi’nde yapılan çalışmalarda ise gönüllükten çok yaptırımlarla ortak çalışma ve işbirliğinin sağlandığı tespit edilmiştir.

Ünver (2017) tarafından hazırlanan “Sokak Sağlıklaştırmanın Tanımsal Olarak İrdelenmesi” başlıklı makalede, sokak sağlıklaştırmanın hiç bitmeyen sürdürülebilir bir süreç olması gerektiği ve hiçbir sokak sağlıklaştırmanın birbirinin aynısı olmaması gerektiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda yönetmelik ve akademik çalışmalarla sokak sağlıklaştırma projelerinin desteklenmesi önerilmiştir.

Atasoy (2018) tarafından hazırlanan “Mahalle Sakinlerinin Kentsel Koruma Alanlarındaki Sağlıklaştırma Uygulamalarına Etkisi: Gaziantep Suyabatmaz Mahallesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde, koruma ve korunma kavramlarından bahsedilerek doğru koruma yöntemlerinin neler olduğuna değinilmiştir. Gaziantep İlinin Suyabatmaz Mahallesi’nin koruma bölgesinde yer alması ve çok fazla Suriyeli göç almasından kaynaklı örnek alan olarak ele alındığı belirtilmiştir. Mahalle sakinleri ile yapılan görüşme ve anket sonuçlarından elde edilen tespitlere yer verilmiştir. Anketlerden elde edilen verilere göre Suriyeli katılımcıların % 69,70’inin yaşadıkları çevreden memnun olmayarak taşınmak istediği, yerel halkın da % 28,07’sinin aynı gerekçeyi dile getirildiği tespit edilmiştir. Koruma alanlarında özellikle yaşadığı çevreden menün olmayan ve koruma bilincine sahip olmayan toplulukların alan için

risk teşkil ettiği tespit edilmiştir. Sosyal ve kültürel yapıdaki değişimlerin tarihi alanların korunmasındaki olumsuz etkisini azaltmak için gerekli tedbirlerin yeniden tanımlanmasının gerekliliği tespit edilmiştir.

Keskin (2018) tarafından hazırlanan “Eyüp-Nişancı Mahallesi Yenileme Alanı ve Çevresi Kentsel Sit Alanı Koruma Önerisi” başlıklı yüksek lisans tezinde, Eyüpsultan Kentsel Sit Alanı içinde yer alan Nişancı Mahallesi ve Yenileme Alanlarına yönelik tarihsel süreç incelenmiştir. Ayrıca bugünlerde yapılan ve yapılması planlanan proje çalışmaları araştırılmıştır. Araziye yapılan çalışmalarda tescilli yapılar ve tescile önerilen yapılar incelenerek, Zal Paşa ve Çömlekçiler Kasında sokak sağlıklılaştırma proje önerisi oluşturulmuştur. Korumada sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için Eyüpsultan’da yaşayan kişiler ve farklı meslek grupları ile ortaklaşa çalışma yapılmasının önemi belirtilmiştir. Ayrıca tescilli yapıların tespitlerinin yapılması ve koruma derecelerinin belirlenmesi ile tescilden düşürülme gibi sorunların ortadan kalkacağı tespit edilmiştir.

Tazehkand vd. (2018) tarafından yapılan “Tarihi Alanların Korunması ve İyileştirilmesinin Mekânsal, Sosyal ve Ekonomik Etkilerinin Ankara Hamamönü Yenileme Alanı Çerçevesinde Değerlendirilmesi ve Meraga Kenti Molla Rüstem-Hamam Tarihi Alanı İçin Önerilerin Geliştirilmesi” başlıklı makalede, Megara Kenti koruma önerilerinin geliştirilmesi için hazırlanan koruma planıyla bölgenin ticari canlılığının korunması, yasal bir dayanağının olması, yerel yönetim tarafından yapılacak çalışmada sivil toplum kuruluşları ve halk katılımının sağlanması, merkezi yönetimin denetimi ve kontrolü altınsa yapılması gerektiği tespit edilmiştir.

Çelik vd. (2019) tarafından hazırlanan “Kentsel Tarihi Çevrelerde Sokak Sağlıklılaştırma Çalışmaları: Bartın Örneği” başlıklı makalede, Bartın Kenti Hükümet Caddesi Sokak Sağlıklılaştırma Projesi kapsamında yapılan çalışmalar incelenerek, çalışmaların Koruma Amaçlı İmar Planı Plan koşullarına uyum sağlamadığı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ilgili yasa ve yönetmeliklere uygun olmadığı, yerel halk tarafından benimsenmediği tespit edilmiştir. Korumanın sadece fiziksel değil, sosyo kültürel ve ekonomik korumayı da sağlaması gerektiği belirtilmiştir.

Güner vd. (2019) tarafından hazırlanan “Sokak Sağlıklılaştırma Proje Deneyimi; Kayseri-Talas Kazım Paşa Caddesi” başlıklı makalede, Talas Kazım Paşa Sokak Sağlıklılaştırma Projesi kapsamında yapılan çalışmalar değerlendirilerek, geleneksel dokunun yaşatılabilmesi için kullanılması gerektiği, sadece yapılara makyaj yapılarak yapılacak uygulamaların alanların yaşaması için yeterli olmadığı, gerekli hassasiyetin geliştirilerek, sokak sağlıklılaştırma projelerinin uzmanlar tarafından yapıların hak ettikleri biçimde uygulanması gerektiği tespit edilmiştir.

Özbozkurt (2019) tarafından hazırlanan “Sokak Sağlıklılaştırma Çalışmalarında Süreçlerin Karabük Safranbolu-Eskişehir Odunpazarı Örnekleri Üzerinden Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, Safranbolu ve Odunpazarı örnekleri üzerinden yapılan sağlıklılaştırma çalışmalarının olumlu ve olumsuz etkileri tespit edilmiştir. Her iki çalışmada da ortak olumlu özelliğin turizm ve sosyo-ekonomik verilerin artışı olduğu tespit edilmiştir. Ancak Odunpazarı Projesi’nin kullanıcı kitlesinin temel kaygısının hızla turizme kazandırılma olması sebebiyle yanlış uygulamalar yapılarak restorasyon tekniklerine aykırı çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Safranbolu Projesi’nin kullanıcı kitlesinin turistik kaygıyı ön planda tutmaması sebebiyle başarılı sonuçlar elde edildiği tespit edilmiştir.

Literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; yapılan çalışmaların daha çok sokak sağlıklılaştırma projelerinde restorasyon, çevre düzenlemeleri ve kentsel aydınlatma uygulamaları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca sokak sağlıklılaştırma projeleri kapsamında doğru koruma ve müdahale önerilerinin tartışıldığı çok sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Çalışmada ise literatürdeki çalışmalardan farklı olarak koruma ve korunma kavramları ile sokak sağlıklılaştırması yönteminin açıklanmasının yanısıra Türkiye’de hayata

geçirilen sokak sağlıklaştırma projeleri incelenerek, konu ile ilgili yasal mevzuatlar çerçevesinde sokak sağlıklaştırmasının gayrimenkul değerine olan etkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırma bulguları kapsamında Kızılcahamam Sokak Sağlıklaştırma Projesi ile ilgili bilgiler verilerek, sokak sağlıklaştırma projelerinin yerel yönetimler ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğu model önerisi sunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

Sağlıklaştırma; bazı kaynaklarda eski kent dokusunun ve çöküntü alanlarının kısmi olarak yenilenmesi ile kullanımının sağlanması olarak ifade edilmektedir. Kentler, birçok farklı yapıyı çevreyi bünyesinde barındıran alanlar olup, bu çevrelerden en önemlisi, kentlerin kurulduğu, geleneksel sosyal yaşamının başladığı tarihi bölgeler olarak görülmektedir (Ünver, 2017; s. 97). Eskiden kentin merkezi olmakla beraber bugünlerde birçok tarihi bölge merkez olmaktan uzaklaşmış, eskimiş, bakımsız ve güvenliksiz bölgelere dönüşen bu alanları şehirlere kazandırmak için yerel ve merkezi yönetimlerce çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların genel olarak amacı alanları korumak, ekonomik ve sosyo kültürel olarak şehre katkısını sağlamaktır. 23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3. maddesinde “korunma” ve “koruma” *“taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon, fonksiyon değiştirme işleridir”* denilmektedir.

Koruma kavramı günümüzde daha çok tarih bilincini, devam ettirilmesi gerekli görülen kentin tarihi kimliğini ve geçmişe duyulan özlemi yansıtmaktadır. Geçmişten bugüne kalan tüm tarihi kalıntılar, tarihi çevreleri meydana getirmektedir. Kentsel korumanın bütün amacı da tarihi kültür mirasını günümüzde bütünleştirmek ve bu tarihi çevreleri yok olmaktan kurtarmaktır. Koruma çalışmalarının başında sokak sağlıklaştırma çalışmaları gelmektedir. Tarihi bölgelerde yapı bazında yapılacak çalışmaların hak sahiplerinin muvafakatlerinin alınması ile ilgili yaşanan sıkıntılar ve kamulaştırma maliyetlerinin yüksek olması gibi etkenler ile proje ve yapım maliyetlerinin fazla olması sebebiyle sokak sağlıklaştırması tercih edilen bir yöntem olarak dikkati çekmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3-a maddesinin 4. bendinde; “koruma” ve “korunma” *“taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir”* şeklinde tanımlanmaktadır. 2013 yılında yayımlanan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’ne göre koruma, *“yapı bileşenlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere, malzemeleri sağlamlaştırarak var olanı korumak şeklindeki onarım yöntemidir”* şeklinde tanımlanmaktadır.

Toplumun kültürel değerlerini, geçmişteki sosyal ve ekonomik koşullarını yansıtan, fiziksel yapısının yaşanan değişimler ve gelişimler nedeniyle yok olmasının engellenmesi koruma olarak tanımlanabilmektedir. Koruma kavramı özellikle şehirlerin tarihi kimliğinin sürdürülebilir olmasını hedeflemektedir. Kentsel korumanın amacı tarihi ve kültürel mirası kentin yeni yaşamı ile bütünleştirmek ve söz konusu tarihi çevreleri yok olmaktan kurtarmaktır (Atasoy, 2018, s. 5).

Kentsel dönüşüm kavramı karşılığı olarak daha önce kullanılmış ve kullanılmaya devam eden; yeniden canlandırma, kentsel yenileme, yeniden yaratma, yeniden geliştirme veya imar, yeniden doğuş, yeniden yapılandırma, soylulaştırma koruma, gibi kavramlar bulunmaktadır. Kentlerin eskiyen veya eskimeye yüz tutan kısımlarının ekonomiye ve topluma kazandırılmasında, konuları, amaçları, işlevleri ve yöntemleri birbirinden kısmen veya tamamen farklılıklar gösteren bu kavramların tamamından yararlanılabilmek mümkündür (Keleş, 2004, s. 73).

Koruma teknik ve yöntemleri; sağlıklaştırma, yenileme, yeniden canlanma, düzenleme ve temizleme olarak sıralanabilir. Çalışmanın konusu olan sağlıklaştırma tekniği üzerine detaylı

açıklamalar aşağıda verilmektedir. İlgili Bakanlık tarafından hazırlanan Teknik Şartname kapsamında Korunması Gerekli Sokakları Sağlıklaştırma Projesi'nin amacı detaylı olarak açıklanmış olup, projelerde özgün sokak dokusunun kent mobilyaları ile birlikte korunması, mevcut dokunun sağlıklaştırılarak yaşatılması, korunması ve kayıt altına alınması hususları vurgulanmıştır. Teknik Şartnameye göre kentsel sit statüsü bulunan ve koruma altına alınan alanlarda tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve çevresinde bulunan sokak dokusunu tanımlayan diğer kültürel ve tarihi yapıların korunmasına ve belgelenmesine yönelik yapılan her türlü proje (restorasyon, kentsel tasarım projeleri, restitüsyon vb.) koruma ve sağlıklaştırma uygulaması olarak değerlendirilmektedir.

Kentsel yenileme, kentin eski ve standardı düşük konut alanlarının yenilenerek standartlarının yükseltilmesi anlamına gelmektedir. Yenileme ise farklı sebeplerle zamanla, terkedilmiş, eskimiş, değer kaybına uğramış ve köhneleşmiş olan kentsel mekanların günün fiziksel ve sosyo-ekonomik şartlarına uygun olarak yeniden canlandırılması ve bu şekilde kente kazandırılmasını ifade etmektedir (Özden, 2000, s. 257).

Çevresel ekonomik ve işlevsel nedenlerle kullanılmayan yapıların yeniden işlevlendirilmesi yoluyla sosyal, kültürel, mimari ve tarihi değerlere sahip olan yapıların kent hafızasındaki yerinin yeniden canlanması amaçlanmaktadır (Işık, 2020). Kent yenilemeyle benzer anlamlı ve ilişkili kavramlar yenilemenin türleri olarak kabul edilebilmektedir. Bu kavramlardan en yaygın kullanılanları, yenileme, yeniden canlandırma, soylulaştırma ve ilk haline getirmektir. (Linchfield, 1988, s. 21; Özden, 2000, s. 257).

Sokak sağlıklaştırma uygulamaları kapsamında, avlu-bahçe duvarları, yapıların sokağa bakı veren cepheleri, sokak dokusunu tanımlayan öğelerin rölöve, restorasyon, restitüsyon, kentsel tasarım ve makine, elektrik tesisatı projeleri ile gerekliyse statik inceleme raporu hazırlanmaktadır. Yapıların iç mekanlarına ait proje çalışmaları istenmemektedir. Ancak tarihi yapılarda sadece cephe sağlıklaştırması yapılsa bile yapının iç mekanına ait rölöve çalışmaları proje onayını yapacak olan Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları tarafından talep edilebilmektedir. Buradaki amaç yapının cephe düzenlemesinin, yapının iç mekanına ve tarihi dokusuna etkisini görebilmektedir. Öncelikle tüm mevcut durumun rölövesi alınarak kağıda işlenmekte, son olarak yapıya yapılacak müdahaleler restorasyon projelerinde detaylı olarak tanımlanmaktadır.

3. Yöntem

Genellikle cephe yenileme, cadde ve sokaklarda yapısal ve bitkisel peyzaj çalışmaları, aydınlatma projeleri ile hayata geçirilen sokak sağlıklaştırma projelerinin tarihi alanlarda yapılması durumunda, koruma amaçlı imar planı ile plan hükümlerine uygun olması gerekmektedir. Çalışmaların öncesi ve sonrası durumları göz önünde bulundurularak ekonomik ve ticari katkıları değerlendirildiğinde yalnızca turizm açısından değil gayrimenkul değeri açısından da etkilerinin olumlu olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de yapılan sokak sağlıklaştırma projeleri ve uygulamaları incelenmiş, konuya ilişkin yargı kararlarına yer verilmiş ve Kızılcıhamam Belediyesi ile yüz yüze görüşme tekniği uygulanarak paydaşlarla görüşmeler yapılmış ve sonuç olarak sokak sağlıklaştırmanın gayrimenkul değerine olan etkisi irdelenerek, çalışmaların ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerinin olumlu yönlerde artmasına yönelik öneriler getirilmiştir.

4. Türkiye’de Sokak Sağlıklaştırması

Sokak sağlıklaştırmasının Türkiye’de çoğunlukla tarihi alanlarda ortaya çıkan sorunların, köhneleşmeye terk edilmiş alanlarla alan sakinlerinden farklı profildekilere hizmet verecek alanlara dönüştürmek olarak tarif edilebilecek iki farklı durumdan kaynaklı olduğu söylenebilmektedir. Sokak sağlıklaştırması 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun’da “Sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamaları”; kentsel sit alanları ve koruma alanlarında, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sokaktaki diğer yapıların özgün

sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerle birlikte korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü proje ve bunların uygulamalarıdır.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye’de bu yaklaşımla, tarihi çevrede bakımsız, köhne ve terk edilme riski ile karşı karşıya kalan alanlarda sokak sağlıklaştırma projeleri gerçekleştirilerek, alanın ilgi cazibe merkezi haline gelmesi amaçlanmaktadır. Bu alanlardaki değişen mekân kalitesi zaman içerisinde merkeze yakınlık, düşük kira bedelleri, görünür olmama gibi sebeplerle suç potansiyeli yüksek alanlar haline getirmektedir. Sokak sağlıklaştırma projeleri ile tarihi alanların daha cazip hale gelmesi, ticari ve turistik potansiyellerinin yükselmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, ticari potansiyele sahip olan turistik uğrak yerlerinin potansiyellerinin ortaya çıkması için de tarihi olmayan alanlarda da cephe sağlıklaştırmaları yapılmaktadır. Yapılan çalışmaların ülke ve bölge ekonomisine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

4.1. Yasal Düzenlemeler

2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu 23.07.1983 tarihi Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun amacı; korunması gerekli görülen taşınır, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konu ile ilgili gerekli ilke kararları ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek olarak belirlenmiştir. Söz konusu Kanun ile sokak sağlıklaştırma projesi ve uygulamalara ilişkin usul ve esaslar ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı’na yükümlülükler yüklenmiştir. Bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığı’na hazırlanan 25.07.2013 tarih ve 28718 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği ile ihale yöntem ve usulleri belirlenmiştir. Bu yönetmelik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki kültür varlıklarının rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri, sokak sağlıklaştırma ve çevre düzenleme projelerinin yaptırılması ve ilgili diğer projelerin yaptırılması, bunlarla ilgili tüm yapım işleri ve bunların uygulamaları ile değerlendirme, koruma, nakil işleri ve kazı çalışmalarına ilişkin mal ve hizmet alımları ihalelerini kapsamaktadır. Söz konusu yönetmeliğin amacı; “Korunması gerekli kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri, sokak sağlıklaştırma, çevre düzenleme projeleri ve bunların uygulamaları ile değerlendirilmesi, muhafaza, nakil işleri ve kazı çalışmalarına yönelik mal ve hizmet alımlarına ilişkin usul ve esasları belirlemektir” şeklinde tanımlanmaktadır.

Koruma Amaçlı İmar Planları, Korunması Gerekli Sokak Sağlıklaştırma Projeleri ve Çevre Düzenleme Projelerinin İzlenmesi ve Denetlenmesine İlişkin Çalışma Esaslarını Belirleyen Yönerge, Genel Müdürlükçe yapılan, yaptırılan ya da kurum ve kuruluşlarca talep edilmesi durumunda incelenmek üzere Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne gönderilen korumaya yönelik plan, sokak sağlıklaştırma projesi ve çevre düzenleme projelerinin incelenmesi, değerlendirilmesine ilişkin esasları ve Genel Müdürlük ile Koruma Kurullarının görevlerine ilişkin esasları belirlemektedir. Yönerge Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü tarafından yürütülmektedir ve yönerge ile Genel Müdürlük ve Koruma Kurullarına yükümlülükler yüklenmektedir. Adı geçen yönerge mevcut durumda yürürlükten kaldırılmıştır. 26/07/2005 tarih ve 25887 sayılı Resmi Gazete’de Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ayrıca, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sınırları koruma bölge kurulunca onaylanan alanlarda tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokağa ve sokağa bağlı açık alanlara/avlulara bakı veren cepheleri ile birlikte müstemilat, avlu duvarları, çeşme vb. mimari öğelerin özgün sokak dokusu ve kentsel mobilyaları ile birlikte korunması, sağlıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının sağlanması ve sokak dokusunu tanımlayan tüm elemanların korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restorasyon, restitüsyon, kentsel tasarım projeleri ile makine ve elektrik tesisatı ile gerekliyse statik proje alanlarında yapılması

gereken her türlü projenin elde edilmesi amacıyla “Korunması Gerekli Doku ve Sokakları Sağlıklaştırma Projesi Teknik Şartnamesi” oluşturulmuştur.

Şartnamenin ilkeleri incelendiğinde, sokak sağlıklaştırması projelerinin 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun kapsamında, kentsel sit alanları için koruma amaçlı imar planı, ilke kararları ve Koruma Bölge Kurulu kararları ve ilgili tüm mevzuata uygun olarak hazırlanması gerektiğinin belirtildiği görülmektedir. Ayrıca, Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik ile ilgili diğer yönetmelikler kapsamında yardım almış yapılar varsa bu yapıların proje dışında bırakılmasının gerektiği belirtilmektedir. Proje kapsamında bulunan ancak tescilli olmayan yapılardan 17.01.1957 tarihinden sonra yapılmış olanların ilgili belediyesinden ruhsat almış olması gerekmektedir. Şartnameye göre, proje yapılacak alan içindeki projelendirilecek yapıların sokak sağlıklaştırma projesi kapsamında değerlendirilmesi için ilgili Koruma Bölge Kurulu onayı ve ilgili Belediye Meclis kararının alınmış olması gerekmektedir. Proje çalışmaları sırasında yerinde yapılan incelemelerde tescilli olmayan ancak Koruma Bölge Kurulu tarafından tescile değer bulunan yapılar olursa, bu yapılar için kurul tarafından ayrı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Proje ve yapım esnasında herhangi bir sorun ile karşı karşıya kalmamak için proje kapsamında değerlendirilen tüm yapıların maliklerinin (birden çok hissedarı olan taşınmazlarda maliklerin en az birinin) muvafakati ile ruhsatlı yeni yapıların proje müellifinin muvafakatının alınması gerekmektedir. Ortak bir çalışma yapıyorsa, proje ve yapımında görev alan ilgili İdarelerin görev ve yetki tanımlarının belirlendiği bir protokol yapılması gerekmektedir.

Yapılacak olan işin halka tanıtılması amacıyla projeyi hazırlayan müellif ve ilgili İdarelerin de katılımı ile en az bir kez halkı bilgilendirme toplantısı yapılması gerekmektedir. Hazırlanan Kentsel Tasarım Projelerinin Koruma Bölge Kurulu’na sunulmadan önce ilgili Belediyesinin de uygun görüşünün alınması gerekmektedir. Proje çalışması süresince, çevre ve yörenin doğal, tarihi, kültürel, estetik, mimari, ekonomik, görsel değerlerini ve kendisine özgü kimliğini koruyacak bir bakış açısıyla hareket edilmesi gerekmektedir. Projelerin; yasal, yönetsel, ekonomik ve teknik yönlerden uygulanabilir olması önemlidir.

Proje çalışması sürecinde çevre ile uyumlu tasarımlar yaparak, çevre kalitesini yükseltmek amaçlanmalıdır. Kullanıcı profili belirlenerek, kullanıcı tercihlerine göre tasarım yapılmalı, ayrıca yaşlı, engelli, çocuk vb. dezavantajlı kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeler yer almalıdır. Açık mekânların, bahçelerin, meydanların, avluların, yaya yolları vb. alanların kültürel, geleneksel, tarihi, yöresel, doğal nitelikleri ve çevresinde bulunan alanlar ile fonksiyonel bütünlüğünün korunması esas alınmalıdır. Çağdaş kullanımlara olanak veren tasarımlarla birlikte geleneksel mimari dokunun gelişmesi sağlanmalıdır.

Proje çalışması yapılan alan ile kent çevresinin arasında özellikle yaya ve taşıt ulaşımında işlevsel ve mekânsal olarak süreklilik sağlanması gerekmektedir. Mevcutta bulunan reklam panolarının, elektrik ve telefon direklerinin, tabelaların, altyapı hatları ve benzerlerinin yaratmış olduğu karmaşık ve kötü görüntülerin giderilmesi yönünde düzenlemelere gidilmelidir. Temiz su, çöp, atık, kirlı su, yangın vb. altyapı sistemlerinin yeterliliği sağlanmalıdır. Yapılacak proje tasarımlarında ekolojik dengenin ve çevrenin korunması ve sürdürülmesi hedeflenmelidir. Tüm yapı ve yapılaşma koşulları koruma amaçlı imar planı veya uygulama imar planı hükümlerine uygun olmalıdır. Proje çalışması yapılan alan içinde jeolojik olarak sakıncalı alan ve benzeri yapılaşma yasağı bulunan alanlar olması halinde bu alanlardaki yalnızca tescilli yapıların yapımı projeye dahil edilmeli ve yeni yapı ya da yapılar inşa edilmemelidir.

4.2. Yargı Kararları Yönünden İnceleme

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun hükümlerine ilişkin yargı kararları yönünde yapılan incelemede üç farklı konuda verilen yargı kararları tespit edilmiştir. Tescilli kültür varlığında “basit tamir ve tadil” niteliği taşıyan müdahalelerin izinsiz ya da izne

aykırı olarak gerçekleştirilmesi halinde, suç türünün belirlenmesi için varlığın zarara uğrayıp uğramadığının tespit edilmesi gerektiği hakkında 22.05.2012 tarih ve 2011/124 - 2012/465 sayılı yargı kararı incelendiğinde, Sokullu Külliyesi koruma alanı içerisindeki anıt eser olarak tescilli Sokullu Külliyesi Arastasında mevcut taşınmaza ait tapu kaydının beyanlar hanesinde, 07.06.1976, 08.01.1991, 25.02.1992 ve 20.10.2010 tarihli tescil şerhlerinin bulunduğu, taşınmazın maliki olan N.. A..'ın ise 18.12.1974 tarihinde, yani sözü edilen şerhler tapu kaydına konulmadan önce taşınmazı satın aldığı anlaşılmakla; adı geçen malikin tanık sıfatıyla dinlenerek, suça konu binanın Sokullu Külliyesi koruma alanı içerisindeki anıt eser olarak tescilli Sokullu Külliyesi Arastasında yer aldığını bilip bilmediğinin, anılan hususta kiracısı olan sanığı bilgilendirip bilgilendirmediğinin, yapılacak inşai ve fiziki müdahaleler ile tamirat ve tadilatların izne tabi olduğu konusunda sanığı uyarıp uyarmadığının sorulması, Sokullu Külliyesi koruma alanı sınırlarının belirlendiği 10.02.1994 tarih ve 1735 sayılı kurul kararının, külliye içerisindeki iş yeri sahiplerine duyurulup duyurulmadığının araştırılması, olay yerinde yeniden keşif icra edilerek, iddianamede açıklanan eylemler nedeniyle tescilli kültür varlığının zarara uğrayıp uğramadığının, özgün yapısını kaybedip kaybetmediğinin, her türlü şüpheden uzak belirlenmesi, kiralandığı taşınmazın niteliğini bildiği veya bilebilecek durumda olduğu sonucuna varılan sanığın yaptığı müdahaleler sebebiyle zarar tespiti halinde “kültür varlığına kasten zarar verme”, zarar mevcut olmadığının saptanması durumunda ise “izinsiz tadilat ve tamirat yapma” suçundan hüküm tesisi gerektiği gözetilmeksizin, eksik araştırmaya dayanılarak yazılı şekilde karar verilmesinin kanuna aykırı olduğu, katılan vekilinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden, hükmün bu sebepten dolayı 5320 Sayılı Kanunun 8. maddesi uyarınca halen uygulanmakta olan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 321. maddesi gereğince isteme uygun olarak bozulmasına, 06.11.2014 tarihinde oybirliğiyle karar verildiği görülmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 6. maddesi kapsamında, yapının tescilli kültür varlığı olmasından dolayı taşınmazda izinsiz ya da izin kapsamı dışında yapılmış olan her türlü inşai işlemin suç oluşturacağı, bu şekilde müdahalenin binanın içinde ya da dışında gerçekleştirilmesinin önem ifade etmediği hakkında 02.11.2010 tarih ve 2009/1251 - 2010/1142 sayılı yargı kararı incelendiğinde, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.1990 gün 1569 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli Ankara İli, Altındağ İlçesi, Kale Sokak, ... ada ... parsel sayılı taşınmaz üzerinde bulunan binada restoran işletmeciliği yapan sanığın, 2008 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne müracaat ederek bahse konu yapıda tadilat yapmak için izin verilmesini talep ettiği, bunun üzerine talebin değerlendirilmesi için belediye görevlileri tarafından suç tarihinde yapılan denetimler sırasında, izin verilmediği halde sanık tarafından, tescilli olan taşınmaz üzerindeki bina ile tescilsiz yapının tek bir mekan haline dönüştürüldüğü, aradaki duvarların kaldırıldığı ve taşınmazın pencere yapı ve sayılarının değiştirildiğinin tespit edildiği, dosya kapsamında mevcut, şehir plancısı, mimar ve inşaat mühendisi bilirkişisi tarafından düzenlenen raporda, sanığın eylemlerinin basit tamirat kapsamını aşmış, esaslı tamir ve tadilat kapsamında olduğunun belirtildiği, sanığın savunmasında, tescilli olan ve tescilsiz olan kendisine ait taşınmazın, birleştirme konusunda Koruma Kurulu'na müracaat ettiğini ancak sonuçlanmasını beklemeden hemen tadilata başladığını beyan ettiği, savunması dikkate alındığında sanığın, suça konu yapının tescilli olduğunu bildiği halde ilgili Koruma Kurulu'ndan izin almadan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığına inşai müdahalede bulunduğu anlaşılmakla, yapılan yargılamaya toplanıp karar yerinde gösterilen delillere, incelenen dosya kapsamına göre sanık müdafinin, beraat kararı verilmesi gerektiğine ilişkin yerinde görülmeyle sair temyiz itirazlarının reddine karar verildiği belirtilmektedir.

Üzerinde müdahale gerçekleştirilen taşınmazın 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'un 6. maddesi çerçevesinde tescilli kültür varlığı olması sebebiyle izinsiz ya da izin kapsamı dışında yapılmış olan her türlü inşai faaliyetin suç oluşturacağı, bu bakımdan yapılan müdahalenin binanın içinde veya dışında olmasının önem ifade etmediği, bu sebeple tescile esas bilgi ve belgelerin getirtilerek, izinsiz yapılan tadilatın yapının tescil edilmesine

sebeplere uygun olup olmadığının, yapıya ait orijinal dokuya uyum sağlayıp sağlamadığının, tescilli kültür varlığında geri dönüşümü mümkün olmayacak derecede zarar meydana getirip getirmediğinin tespit edilmesi gerektiği, bu kapsamda öncelikle, görevlendirilen bilirkişi heyetinden, zararın niteliği konusunda ek rapor alınıp, suça konu taşınmazın sanık tarafından yapılan uygulamalarla ilgili olarak, taşınmazın bu özellikte bir zarar gördüğünün tespiti durumunda, sanığın, 6498 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kanun'un 65/1-1. maddesi gereğince cezalandırılması, bu nitelikte bir zararın bulunmadığı, ancak yapılan tadilatın ruhsata tabi inşai ve fiziki müdahale kapsamında olduğunun belirlenip, ayrıca taşınmazın bulunduğu yerde suç tarihi itibarıyla Büyükşehir Belediyesi veya İl Özel İdaresi bünyesinde Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu'nun bulunmadığının anlaşılması halinde 6498 Sayılı Kanun ile değişik 65/1-2. cümlesi uyarınca cezalandırılması; yapılan bu tadilatın ruhsata tabi olmayan, "basit onarım" şeklinde olduğunun belirlenmesi veya ruhsata tabi inşai ve fiziki müdahale kapsamında olsa bile, taşınmazın olduğu yerde suç tarihi itibarıyla Büyükşehir Belediyesi veya İl Özel İdaresi bünyesinde Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu'nun bulunmadığının anlaşılması halinde 5498 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kanunun 65/4. maddesi ile cezalandırılması gerektiği gözetilmeksizin, eksik araştırma ile yazılı şekilde hüküm tesisi, Kabul ve uygulamaya göre de; Sanığın adli sicil kaydında yer alan Ankara 18. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 05.02.2008 tarih, 2007/554-2008/60 sayılı ilamının tekerrüre esas olduğu ve sanık hakkında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 58/6 maddesi uyarınca mükerrirlere özgü infaz rejiminin uygulanması gerektiğinin gözetilmemesi, Kanuna aykırı olup, sanık müdafinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmediğinden, hükmün bu nedenlerle 5320 Sayılı Kanunun 8. maddesi gereğince halen uygulanmakta olan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 321. maddesi uyarınca ceza miktarı itibarıyla sanığın kazanılmış hakkı saklı tutularak isteme aykırı olarak bozulmasına, 22.10.2014 tarihinde oybirliğiyle karar verildiği görülmektedir.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili, koruma bölge kurullarınca alınan kararların gereğinin ilgili idarelerce yerine getirilmesi gerektiği konusunda Danıştay 14. Mahkemesi'nin 2011/3588 sayılı kararında, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından III. derece arkeolojik sit statüsü olan alanlarda mevcut yapılardaki aykırılıkların müze müdürlüğü denetiminde kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu kararın icra edilmesi için üst yazı ile ilgili Belediyeye gönderildiği, Koruma Bölge Kurulu'nun, sorumluluğunda olan bölgelere ilişkin olarak uygulamaya yönelik karar almaya yetkisinin bulunduğu, dolayısıyla davaya konu işlemde yetki yönünden hukuka aykırılık bulunmadığından, uyuşmazlığın esasının incelenmesi suretiyle karar verilmesi gerekirken yetki unsuru yönünden işlemin iptali yolundaki temyize konu İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmadığı belirtilmektedir. Açıklanan nedenlerle, İdare Mahkemesince verilen kararın bozulmasına, dosyanın Mahkemeye'ne gönderilmesine ve kararın tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde düzeltilme yolu açık olmak üzere 28.11.2011 tarihinde oybirliğiyle karar verildiği görülmektedir.

5. Bulgular

Sokak sağlıklaştırma projelerinin gayrimenkul değerine etkisini ortaya koyabilmek için örnek alan çalışması Kızılcahamam İlçesi'nde yapılan sokak sağlıklaştırma projelerinin bulunduğu Yenice Mahallesi seçilmiş olup, Mahallede gayrimenkul değerlerine bakıldığında farklı sonuçlar alındığı görülmektedir.

Kızılcahamam, Ankara İlinin kuzey kısmında, E5 Ankara-İstanbul Devlet Karayolu üzerinde yer almakta olan bir ilçe olup hem Ankara hem de İstanbul'dan gelen ziyaretçiler bulunmaktadır. Kızılcahamam dağlık ve ormanlık bir ilçe olarak 1.712 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. İlçenin en önemli değeri sahip olduğu termal su kaynağıdır. Termal turizmde çok önemli bir yere sahip olan ilçe aynı zamanda içinden çöp kamyonunun geçmediği, atıkların kaynağında ayrıştırıldığı ve geri dönüştürüldüğü, organik atıkların kompost makinelerinde gübre haline getirildiği bir sıfır atık ilçesi olarak ilan edilmiştir.

Kızılcahamam Belediyesi tarafından tabela kirliliğini ortadan kaldırmak, sokak aydınlatmalarını revize etmek, cephe kirliliğine kadar ortadan kaldırmak amacıyla bir sokak sağlıklaştırma projesi yürütülmektedir. Etaplar halinde yapılmakta olan projenin yerli ve yabancı turistler için ilçenin çekim merkezi haline gelmesi hedeflenmekte ve ilçe merkezinde gerçekleştirilmektedir. Projenin başlangıç noktası D750 otoyolu ile Ankara Caddesi kesişimi ile başlamış ve Soğuksu Milli Parkı ile bitirilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Proje alanı

Proje kapsamında toplamda 119 adet yapının cephe sağlıklaştırmasının yapılması planlanmaktadır. Ayrıca, hem yerel esnaf hem de köylülerin gelip ürünlerini pazarlayabilecekleri yeni bir pazar yeri inşası da bu projede kapsamında yapılmaktadır. Proje kapsamında bulunan binalarda sağlıklaştırma çalışmaları yapılmadan önce binaların bakımsız olduğu ve tabelaların dil birliğine sahip olmadığı ve görüntü kirliliğine sebep olduğu görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. 20 Nolu bina-eski hali

Yapılan proje çalışması sonrasında bina cephelerinde pencere söveleri yapılarak yöresel mimariye uygun görseller elde edildiği ayrıca sıcak ve doğal renkler kullanılarak binaların bakımsız görüntüsünü ortadan kaldırıldığı ve tek tip tabela tasarımları ile görüntü kirliliğinin önüne geçildiği tespit edilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. 20 Nolu bina-yeni hali

Proje çalışmaları tamamlandıktan sonra etaplar halinde uygulamaların yapılmaya başlanıldığı ve uygulama sonrası binaların doğramaları, renkleri ve görsel öğeleriyle projede tasarlandığı halinden de daha ilgi çekici olduğu görülebilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. 20 Nolu bina-bitmiş hali

Projenin gayrimenkul değerine etkisi incelendiğinde; gayrimenkul değerinde farklı sonuçlar alındığı görülmektedir. Sokak sağlıklaştırma projeleri zamanla önemini yitirmiş bölgelerde tercih edilen koruma yöntemlerinden biri olarak dikkati çekmektedir. Maliyetinin yeni bina yapımına göre az olması, yapılar içinde revizyon ihtiyacı gerekmemesi gibi hususlar bu yöntemin daha da tercih edilebilir olmasını sağlamaktadır. Bu yöntemin mevcut durumda gayrimenkul potansiyeline ne yönde etki edebileceğini ortaya koyabilmek için her bir varlık türüne özgü, varlığın değerini etkileyen özellikler hakkında arka plan bilgisi sağlayan ve kullanılan genel değerlendirme yaklaşımı ve yöntemleri ortaya koyan Uluslararası Değerleme Standartları (UDS) incelenmiştir. Standartlarda her ne kadar spesifik olarak sokak sağlıklaştırmasının gayrimenkul değerine etkisinin ölçüm yöntemine ve kullanılması gereken parametrelere yer verilmemiş olsa da yapılan projelerin mahallenin dış görünümünde yarattığı olumlu etki ve projenin alanın bölgenin cazibe merkezi haline gelmesi açısından desteği, çevresel, ekonomik ve işlevsel sebeplerle kullanılmayan yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile sosyal, kültürel, mimari ve tarihi değerlere sahip olan bu tür yapıların kent hafızasındaki yerinin yeniden canlanması sağlandığı için sağlıklaştırma projelerinin gayrimenkul değerine olası etkisinin UDS çerçevesinde pozitif yönde olacağını söylemek mümkündür.

Olası etkiyi ölçebilmek için öncelikle ilanlardaki artış değerlendirilmiştir. Alım satım değerlerine bakıldığında değişim boyutu tespit edilebilmektedir. Alım satım verilerindeki değişimin analizi dışında Mahalle sakinleriyle görüşülerek sokak sağlıklaştırmaya ilişkin

projelerin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Kızılcahamam İlçesi'nde yapılan sokak sağlıklaştırma projelerinin bulunduğu Yenice Mahallesi'nde yaşayan 20 kişi ve mahalle de esnaflık yapan 10 kişi olmak üzere toplamda 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Mahalle sakinleriyle yapılan görüşmelerde yapılan sokak sağlıklaştırma projesinden genel olarak memnuniyet düzeyi, binaların cephelerinin yenilenmesi sonucu kira ve satış bedellerinde hangi yönde değişim meydana geldiği, dükkân tabela ve cephe düzenlemeleri hakkında mahalle sakinlerinin düşünceleri ile sokak sağlıklaştırma projesinin mahalleye ve gayrimenkul piyasasına etkileri ve özellikle sağlıklaştırma projelerinin çalışma konusu mahallede yer alan gayrimenkullerin değerlerini artırması konusunda görüşleri ele alınmıştır. Derinlemesine görüşme ile örnek çalışma alanı sokak sağlıklaştırma projesinden memnuniyet düzeyinin yüksek olduğu, binaların cephelerinin yenilenmesi sonucu kira ve satış bedellerinde belirgin oranda artış görüldüğü, sağlıklaştırma projesi ile dükkanların görünüşünün değiştiği ve tabela kirliliğinden kurtularak çevresel anlamda bir düzene kavuşulduğu ayrıca konu mahallenin güzelleştiği, binaların ve dükkanların temiz ve düzenli görüldüğü, dışardan mahalleye gelen insanların da bu değişimi gözlemleyip olumlu tepkiler verdiği sonuçları elde edilmiştir. Ayrıca çalışma ile sokak sağlıklaştırma projelerinde kira ve satış bedellerinde belirgin artış gözlenmesine karşın kira değerlerindeki artışın çok yüksek olmadığı, satış değerlerindeki artışın ise bir miktar daha fazla olduğu ve mahalledeki gayrimenkullerin gelecekteki değerinin yükseleceği yönündeki beklentiyi olumlu etkilediği görülmüştür.

Ayrıca gayrimenkul satışlarında herhangi bir değişiklik olmamakla birlikte, gayrimenkul değerlerinin 2019 ve 2020 yıllarının aynı aylarına göre farklılık gösterdiği tespit edilmektedir. Gerçekleşmiş satışlara bakıldığında elde edilen sonuçlar, yüz yüze yapılan görüşmelerden alınan verilerle birlikte değerlendirilmektedir. Buna göre, çalışma alanında 2019 yılında aynı yapıda satışı yapılan dairenin fiyatı 100.000 TL iken (Şekil 5), 2020 yılından çalışmadan sonra aynı yapıdaki benzer özellikteki dairenin gerçekleşmiş satış fiyatının 125.000 TL (Şekil 6) olduğu tespit edilmiştir. 2021 fiyatları pandemi nedeniyle dikkate alınmamıştır.

Şekil 5. 22.12.2019 tarihli satış (Sahibinden.com, 2019)

Ankara / Kızılcahamam / Yenice Mah.

İlan No	771196749
İlan Tarihi	22 Aralık 2019
Emlak Tipi	Satılık Daire
m ² (Brüt)	100
m ² (Net)	90
Oda Sayısı	2+1
Bina Yaşı	16-20 arası
Bulunduğu Kat	7
Kat Sayısı	8
Isıtma	Doğalgaz (Kombi)
Banyo Sayısı	1
Balkon	Var
Eşyalı	Belirtilmemiş

2020 yılından çalışmadan sonra aynı yapıdaki benzer özellikteki dairenin gerçekleşmiş satış fiyatı 125.000 TL (Şekil 6) olmuştur.

Şekil 6. 24.12.2020 tarihli ilan (Sahibinden.com, 2020a)

Ankara / Kızılcahamam / Yenice Mah.

İlan No	887996073
İlan Tarihi	24 Aralık 2020
Emlak Tipi	Satılık Daire
m ² (Brüt)	110
m ² (Net)	100
Oda Sayısı	2+1
Bina Yaşı	11-15 arası
Bulunduğu Kat	1
Kat Sayısı	7
Isıtma	Doğalgaz (Kombi)
Banyo Sayısı	1
Balkon	Var
Eşyalı	Hayır

Çalışma alanında 2020 yılı Eylül ayında satışı yapılan benzer özelliklerdeki dairenin fiyatı 150.000 TL'dir (Şekil 7).

Şekil 7. 12.08.2020 tarihli ilan (Sahibinden.com, 2020b)

Ankara / Kızılcahamam / Yenice Mah.

İlan No	849408034
İlan Tarihi	12 Ağustos 2020
Emlak Tipi	Satılık Daire
m ² (Brüt)	120
m ² (Net)	110
Oda Sayısı	3+1
Bina Yaşı	26-30 arası
Bulunduğu Kat	1
Kat Sayısı	4
Isıtma	Soba
Banyo Sayısı	1
Balkon	Var
Eşyalı	Evet

2021 yılı Ocak ayında çalışmadan sonra benzer özellikteki dairenin gerçekleşmiş satış fiyatı 180.000 TL (Şekil 8) olmuştur. Çalışma öncesi ve sonrasında ortalama artışın % 25 olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 8. 22.12.2020 tarihli ilan (Sahibinden.com, 2020c)

Ankara / Kızılcahamam / Yenice Mah.

İlan No	880099459
İlan Tarihi	22 Aralık 2020
Emlak Tipi	Satılık Daire
m ² (Brüt)	130
m ² (Net)	125
Oda Sayısı	3+1
Bina Yaşı	16-20 arası
Bulunduğu Kat	1
Kat Sayısı	4
Isıtma	Jeotermal
Banyo Sayısı	1

Gerçekleşmiş satış verilerine bakıldığında benzer özelliklerdeki iki dükkandan ilkinin 2019 yılında sokak sağlıklaştırma projesi öncesi gerçekleşmiş satış fiyatı 250.000 TL'dir (Şekil 9).

Şekil 9. 02.10.2020 tarihli ilan (Sahibinden.com, 2020d)

Ankara / Kızılcahamam / Yenice Mah.

İlan No	867458760
İlan Tarihi	02 Ekim 2020
Kategori	İş Yeri
Durumu	Satılık
Türü	Dükkan & Mağaza
m ²	290
Bölüm & Oda Sayısı	2
Aidat (TL)	0
Isıtma	Doğalgaz (Kombi)
Binanın Yaşı	11-15 arası
Krediye Uygunluk	Evet
Kimden	Sahibinden

Sokak sağlıklaştırma projesi sonrası gerçekleşmiş satış fiyatı 325.000 TL (Şekil 10) olmuştur.

Şekil 10. 05.12.2020 tarihli ilan (Sahibinden.com, 2020e)

Ankara / Kızılcahamam / Akçay Mh.

İlan No	876130239
İlan Tarihi	05 Aralık 2020
Kategori	İş Yeri
Durumu	Satılık
Türü	Dükkan & Mağaza
m ²	448
Bölüm & Oda Sayısı	2
Aidat (TL)	Belirtilmemiş
Isıtma	Doğalgaz (Kombi)
Binanın Yaşı	4
Krediye Uygunluk	Evet
Kimden	Emlak Ofisinden

Eylül 2019 ve Aralık 2020 tarihlerinde gerçekleşmiş satış tutarları belirtilmiş olup benzer özelliklerdeki daire ve benzer özelliklerdeki dükkanların gerçekleşmiş satış tutarları bölgenin emlak satıcıları tarafından teyit edilmiştir. Belirtilen satış tutarlarına göre ortalama artış oranı % 30 olarak hesaplanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Gerçekleşmiş satış tutarları

No	Satış Tarihi	Yapı	Gerçekleşmiş Satış Tutarı (TL)
1	Eylül 2019	3+1 Daire	100.000
2	Haziran 2020	3+1 Daire	165.000
3	Ağustos 2020	3+1 Daire	315.000
4	Eylül 2020	3+1 Daire	150.000
5	Ekim 2020	4+1 Daire	195.000
6	Ekim 2020	3+1 Daire	235.000
7	Kasım 2020	3+1 Daire	280.000
8	Aralık 2020	3+1 Daire	255.000
9	Aralık 2020	3+1 Daire	125.000
10	Ocak 2021	3+1 Daire	330.000
11	Ocak 2021	3+1 Daire	180.000
12	Ocak 2021	3+1 Daire	240.000
13	Ocak 2021	3+1 Daire	395.000
14	Ocak 2021	3+1 Daire	310.000
15	Ocak 2021	3+1 Daire	305.000
16	Ocak 2021	3+1 Daire	299.000
17	Ocak 2021	3+1 Daire	285.000
18	Kasım 2020	290 m ² Dükkan	250.000
19	Aralık 2020	320 m ² Dükkan	325.000

Çalışma kapsamında incelenen satış ilanları ve gerçekleşmiş satış bedelleri üzerinden hesaplanan artış oranlarının sadece sokak sağlıklaştırma proje kapsamındaki artış olarak görülemeyeceği belirtilmelidir. Sokak sağlıklaştırma projesinin katkısını belirlemek için ortaya çıkan artışın enflasyondan arındırılması gerekli olacaktır. Bu durumda reel artış oranının hesaplanması gerekecek ve Eylül 2019 tarihi ile Aralık 2020 tarihleri arasındaki enflasyon oranının toplam artış oranı üzerinden arındırılması ile işlem tesis edilmesi gerekecektir. Enflasyon oranı belirlenen tarihler için TÜFE üzerinden değerlendirilmiş olup; % 18,21 olarak belirlenmiştir. Bu durumda reel artış oranı ise gerçekleşmiş satış işlemleri üzerinden yapılan hesaplama göre % 9,97 olarak, satış ilanları üzerinden yapılan hesaplama göre ise % 5,74 olarak saptanmıştır.

Türkiye'deki sokak sağlıklaştırma projelerinin en önemli amacı alanın tarihi süreçte geçmişteki cazibe merkezi haline dönmesini sağlamaktır. Bu sebeple yapılan sokak sağlıklaştırma projeleri çoğunlukla amacına uygun şekilde tamamlanamasa bile ticari alan olarak ortaya çıkan yeni durumun yeni sakinlerine getirdiği olumlu ve olumsuz durumlar barındırmaktadır.

Bu aşamada yapılan sokak sağlıklaştırma projelerinin vatandaş üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve gayrimenkul değerine olumlu katkısını artırmak açısından yararlı olacağı düşünülen model önerilerinin de ortaya koymak önemli görülmektedir. İlk model önerisi, sokak sağlıklaştırma projesinin tamamlanması ile alandaki hak sahipleri ve kiracılara maddi destek sağlayarak alanın sürdürülebilirliğini sağlamak için Belediye bünyesinde inşaat firması kurmaktır. İkinci model önerisi ise yine sokak sağlıklaştırma projesinin ilk aşamasından itibaren katılımcı bir yol izleyerek vatandaşın katılımını sağlamak ve vatandaşın desteğini alarak çalışmalara başlamak, Belediye, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İLBANK'ın ortak çalışmalar yaparak vatandaşa devlet güvencesinde olduğunu göstermektir.

İlk olarak düşünülen model önerisi belediye bünyesinde bir inşaat firması kurmak olarak ele alınabilecektir. Böylelikle yapılan yatırımın maliyeti vatandaşa etki etmeden belediye bünyesinden sağlanabilecek, artan gayrimenkul fiyatları ve kira maliyetlerine sebebiyet vermeden, alanın asıl sakinlerinin alanda ticari sürdürülebilirliğinin sağlanması söz konusu olabilecektir. Yapılacak çalışmalarla ilgili yetki söz konusu şirkete verilerek, belediye tarafından da denetimi sağlanabilecektir.

İkinci model önerisi Belediye, Bakanlık ve İLBANK'ın ortak çalışma ve denetiminin sağlanmasıdır. Bu şekilde yatırım maliyetleri genel bütçeden karşılanarak, mahalle sakinlerinin devlet güvencesinde kalması sağlanabilecektir. Yerinden edilmeyeceğinden emin olan halk, yatırıma destek verecek, böylelikle yapılan çalışmalar bir nevi yerinde dönüşüm olarak değerlendirilebilecektir. Bu türdeki yatırımları ekonomik durum sebebiyle, diğer bir ifade ile kaynak yetersizliğinden dolayı belediyelerin tek başına yapabilmesi mümkün olmadığından bu yatırımlara devlet desteği verilmeli, İLBANK aracılığı ile Belediyelere hibe ya da kredi ödemeleri yapılarak yatırımların tamamlanması sağlanmalıdır.

Bir diğer öneri mahalli idarelerin yaptığı altyapı yatırımlarının finansmanında rol alabilecek olan İller Bankası'nın Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı (GYO) kurucusu olmasıyla mahalli idarelerin sağlıklaştırma projelerinde finansman yönetiminde yaşanan zorlukların önüne geçilebilecektir (Ömürgönülşelen vd., 2015, s. 25). Bu aşamada yerel yönetimlerin yatırım koşullarını etkileyen faktörleri ele alan DEMATEL (The Decision Making Trial and Evaluation Laboratory) yönteminden yararlanılabilecektir. Yöntemin en önemli amacı koşullar arasındaki ilişkinin belirlenmesi olup, problemin amacına göre hangi kriterlerin diğerlerine oranla daha önemli olduğunun tespit edilmesi olarak ortaya konulmuştur (Dinçer vd., 2019, s. 484). Bu yolla sokak sağlıklaştırma projelerinde mahalli idarenin altyapı finansmanında dikkate alacağı yatırım kriterleri spesifik olarak ortaya konulabilecektir.

Sonuç ve Öneriler

Sokak sağlıklaştırması, günümüzde cazibesini yitirmiş bölgelerde oldukça fazla tercih edilen koruma yöntemlerinden biri olarak uygulanmaktadır. Proje ve yapım maliyetini az olması, yapı içinde revizyon yapmak gerekeceği için yapı sahiplerinden muvafakat alınmak zorunda olunmaması gibi hususlar bu yöntemin tercih edilebilir olmasını sağlamaktadır. Basit onarımlarla elde edilen sonuçlar, çalışma yapılan bölgenin cazibe merkezi haline gelmesini sağlamaktadır. Bölgeye daha fazla ziyaretçi gelmesi ekonomik ve ticari açıdan bölgenin kalkınmasına faydalı olmaktadır.

Örnek alan olarak seçilen Kızılcahamam İlçesinde yapılan sağlıklaştırma çalışmasında müdahale kararlarının yalnızca fiziksel çevrenin iyileştirilmesi doğrultusunda belirlenmesinin yeterli olamayacağı çalışmanın temeli olmuştur. Bugüne kadar uygulanmış birçok çalışmada izlenen olumsuz sonuçlar da göz önünde bulundurularak çalışma alanına yönelik müdahalelerin kontrollü bir şekilde yapılması gerektiği vurgulanmalıdır. Çalışma alanında temel gereksinim yaşam kalitesi olarak ele alınmış, ancak bölge sakinlerinin bölgeden ayrılmasına neden olabilecek müdahalelerden kaçınılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çalışma kapsamında, kısa, orta ve uzun vadeli hedefler konularak, esnek bir çalışma planı ortaya konulmuştur. Projelendirme süreçlerinin tamamlanmasındaki en önemli aşama yapım aşamasıdır. Projenin Belediye ve Bakanlık tarafından sahiplenilerek sürdürülebilmesi projenin başarıya ulaşmasında önemli bir etken olmuştur. Çalışmaların başarısı bakımından kritik önem ifade eden diğer bir husus da bölge sakinleri ile işbirliği çalışmalarıdır. Bu durum projenin halk tarafından benimsenmesi ve yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde yürütülen çalışmalarının desteklemesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Örnek alanda yapılan çalışmanın sonucunda fiziki çevrenin güzelleşmesi halk tarafından benimsendiği dikkati çekmektedir. Ayrıca çalışmanın gayrimenkul değerlerindeki artışa verdiği sebebiyet, insanları yerinden etmekten çok mülk sahiplerinin daha fazla kazanmasına sebebiyet verdiği ancak kira bedellerindeki gözlemlenen artışın, yerel halk tarafından olumsuz olarak değerlendirildiği ve farklı mahallerde yaşamaya yönelmeye ittiği tespit edilmiştir.

Bu ve benzeri sonuçlara sebebiyet vermemek için gayrimenkul piyasanın denetlenmesi ve gayrimenkul değerlendirme firmaları ile çalışılarak, gayrimenkulün gerçek değerinin piyasa değeri ile arasındaki farkın azalmasının sağlanması gerekmektedir. Türkiye'de sokak sağlıklaştırma projeleri ve uygulamaları çoğunlukla Belediyeler eliyle yapılmaktadır. Projelerin bölgenin ekonomik ve ticari yönden güçlenmesine büyük katkılar sağladığı tespit edilmekle

birlikte birçok belediyenin yeterli kaynağa ve yeterli teknik personele sahip olmadığı görülmektedir. Yapılan projelerin hayata geçirilmesi için gerekli ekonomik ve teknik desteğin sağlanması uzun vadede hem bölge hem de ülke ekonomisine ve gayrimenkul sektörüne katkı sağlayacaktır.

Çalışmaları yapan belediyelerin yeterli ödeneye sahip olması ve konuyla ilgili deneyimli personellere sahip olması çalışmaların yaygınlaşması ve doğru sonuçlar alınması açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik ve ticari faydaların en yüksek seviyede olabilmesi için işin uzmanlarının projenin başından sonuna kadar çalışmaların içinde yer alması zorunlu görülmektedir. Gayrimenkul geliştirme ve yönetimi bölümünde lisans veya yüksek lisans eğitimi almış kişilerin sokak sağlıklaştırma projelerinde yer almaları gayrimenkullerin doğru fiyatlandırılmasının dışında gayrimenkul geliştirme çalışmalarının doğru yapılması konusunda elde edilen sonuçlara olumlu katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ağar, P. (2009). *Gaziantep Lala Mustafa Paşa Hanı ve koruma sorunları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Akçay, D.G. (2013). *Tokat Kenti geleneksel konut dokusunun koruma bağlamında irdelenmesi: Halit Sokak, Bey Sokak, Beyhamam Sokak* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Akkurt, H., Çelik, H., Güner, D., Erdin, E. ve Özbakan, F. (2017). Tarihsel dokuda sosyal değişime duyarlı bir sağlıklaştırma modeli; Patlıcanlı Yokuşu-İzmir. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 16 (2017), 90-107. doi: 10.22520/tubaked.2017.16.004.
- Atasoy, B. (2018). *Mahalle sakinlerinin kentsel koruma alanlarındaki sağlıklaştırma uygulamalarına etkisi: Gaziantep Suyabatmaz Mahallesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Çelik, D. ve Demirtaş, D. (2019). Kentsel tarihi çevrelerde sokak sağlıklaştırma çalışmaları: Bartın örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 9(4), 664-673. doi: 10.17714/gumusfenbil.515868.
- Çelimli, M.A. (2016). *Divriği kent dokusundaki geleneksel konut mimarisinin incelenmesi ve örnek sokak sağlıklaştırması üzerine bir değerlendirme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Çırak, A. (2017). Plan kararlarının uygulanmasında bir konsensüs oluşturma ve işbirliği deneyimi: İzmir Kemeraltı sokak sağlıklaştırma çalışmalarının öyküsü. *Planlama Dergisi*, 27(3), 286-302. doi: 10.14744/planlama.2017.21932.
- Dinçer, H., Yüksel, S. ve Ersin, İ. (2019). Yerel yönetimlerde yatırım kriterlerinin belirlenmesi: bulanık DEMATEL yöntemiyle bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(2), 477 - 493. doi: 10.18657/yonveek.496291.
- Eyikoçak, A. (2014). *Gaziantep tarihi kültür yoluna ait tarihi yapıların şehir aydınlatması yönünden incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Güner, E. (2014). *Mudanya tarihi kent dokusunun 1994-2013 arasındaki değişiminin incelenmesi ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Güner, H.E. ve Kozlu, H. ve Büyükmıhçı, G. (2019). Sokak sağlıklaştırma proje deneyimi; Kayseri-Talas Kazım Paşa Caddesi. *Online Journal of Art and Design*, 7(1), 184-201.

- Güner, Z. (2010). *Söke Kemalpaşa Mahallesi sit koruma projesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Işık, E.S. (2020). Bir sürdürülebilirlik örneği: yeniden işlevlendirme. *Türkiye Tasarım Vakfı Dergisi*.
- Keleş, R. (2004). Kentsel dönüşümün tüzel altyapısı, *Mimarist Dergisi*, 73-75, İstanbul. doi:
- Keskin, T. (2018). *Eyüp - Nişancı Mahallesi Yenileme alanı ve çevresi kentsel sit alanı koruma önerisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Kurtar, C. ve Somuncu, M. (2013). Kentsel kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-47.
- Linchfield, N. (1988). *Economics in urban conservation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ömürgönülşen, U., Pirgaip, Ç.Z. ve Pirgaip, B. (2015). Mahalli idarelerin altyapı yatırımlarının finansmanında gayrimenkul yatırım ortaklığı (GYO) modeli. *Maliye Dergisi*, 168, 20-30.
- Özbozkurt, Y. (2019). *Sokak sağlıklaştırma çalışmalarında süreçlerin Karabük Safranbolu-Eskişehir Odunpazarı örnekleri üzerinden değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Özden, P.P. (2000). Kentsel yenileme uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü üzerine düşünceler ve İstanbul örneği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23(24), 255-269.
- Sahibinden.com (2019). <https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-konut-satilik-sahibinden-satilik-yesil-camlık-sitesinde-orman-manzaralı-2-+-1-daire-771196749/detay> (Erişim tarihi: 20.10.2020).
- Sahibinden.com (2020a). <https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-konut-satilik-sahibinden-satilik-daire-887996073/detay> (Erişim tarihi: 20.10.2020).
- Sahibinden.com (2020b). <https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-konut-satilik-sahibinden-satilik-daire-849408034/detay> (Erişim tarihi: 20.10.2020).
- Sahibinden.com (2020c). <https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-konut-satilik-sahibinden-satilik-3-+-1-sehir-merkezinde-daire-880099459/detay> (Erişim tarihi: 20.10.2020).
- Sahibinden.com (2020d). <https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-is-yeri-satilik-sahibinden-yapili-hesapli-dukkan-867458760/detay> (Erişim tarihi: 20.10.2020).
- Sahibinden.com (2020e). <https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-is-yeri-satilik-sahibinden-kizilcahamam-akcay-mahallesinde-satilik-448-m2-dukkan-876130239/detay> (Erişim Tarihi: 20.10.2020).
- Tazehkand, İ.M. ve Özdemir Sönmez, N. (2018). Tarihi alanların korunması ve iyileştirilmesinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerinin Ankara Hamamönü yenileme alanı çerçevesinde değerlendirilmesi ve Meraga Kenti Molla Rüstemhamam tarihi alanı için önerilerin geliştirilmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 896-913.
- Teker, G. (2012). *Tarsus'ta kentsel doku bağlamında Kızıl Murat Mahallesinin değerlendirilmesi ve Şahmeran Sokak sağlıklaştırma önerisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Ünver, H. (2017). Sokak sağlıklaştırmanın tanımsal olarak irdelenmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (5), 96-106.

Varlık, A., Uray, F. ve Metin, A. (2016). Sokak sağlıklılaştırma projelerinde yersel lazer tarayıcı ile mimari rölöve alımı: Afyonkarahisar kentsel sit alanı örneği. *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 8(2); 141-150. doi: 10.15659/hartek.16.08.311.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %60
2. yazar katkı oranı : %40

Üniversite Gençliğinin Sosyo-Kültürel Özelliklerinin Siyasal Rızaları Üzerine Etkisi*

The Effect of University Youth's Socio-Cultural Characteristics on Their Political Consent

Dr. Öğr. Üyesi. Mutlu SESLİ¹, Doç. Dr. Müşfika Nazan ARSLANEL²

Öz

İnsanlar hem yaradılışları hem de sosyal ve ekonomik farklılıkları bakımından değişik çıkar, fikir ve düşüncelere sahiptir. Bu değişik çıkar ve fikirlerinden dolayı da insanlar arası çatışma doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çatışmanın temel sebeplerden birini iktidarı ele geçirme arzusu oluşturmaktadır. Siyasetin çıkış noktası da bu çatışmada yatmaktadır. Günümüzde modern demokrasilerde iktidarı ele geçirme seçim yoluyla olmaktadır. Modern demokrasilerde sistemin sürdürülebilir olması siyasi süreçlerin her aşamasının halkın rızasının alınmasına bağlıdır. Seçmenlerin oy verme davranışlarının oluşmasında onların rızalarının payı temel kriter olarak görülmektedir. Seçmenlerin rızalarını kazanmak iktidara gelmek isteyenlerin en önemli amacı olmaktadır. Bu durumda siyaset yapımcılar için seçmenlerin oy davranışında bulunurken “rıza”larının nasıl oluştuğu önemli bir husustur. Çalışma Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde öğrenim gören öğrencilerin oy verme davranışlarının demografik ve sosyo-kültürel değişkenlerinin siyasal rıza bağlamında incelenmesini içermektedir. Siyasal rıza konusunda çoğunluğu Z-kuşağından oluşan kişilere ilk olarak bu çalışmanın yapılması çalışmanın özgünlüğünü ve önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada Ceylan ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen siyasal rıza ölçeği kullanılmış ve SPSS programı yardımı ile analizi yapılmıştır. Çalışma genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların aday ve partiler hakkında araştırma yaparak ve liyakate önem vererek oy verme davranışında buldukları görülmektedir. Ayrıca katılımcılar niyetinden şüphe ettiği, yalan söylediğini anladığı bir adaya oy vermeye yanaşmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçmen, rıza, siyasal rıza, siyasal kültür, oy verme

Makale Türü: Araştırma

Abstract

People have different interests, ideas and thoughts in terms of both their nature and their social and economic differences. Because of these different interests and ideas, conflict between people emerges as a natural result. One of the main reasons for this conflict is the desire to seize power. The starting point of politics lies in this conflict. Today, in modern democracies, the seizure of power is through elections. The sustainability of the system in modern democracies depends on obtaining the consent of the people at every stage of the political processes. The share of the voters' consent in the formation of their voting behavior is seen as the main criterion. Gaining the consent of the voters is the most important goal of those who want to come to power. In this case, it is an important issue for policy makers how the voters' consent is formed while voting. The study includes the examination of the demographic and socio-cultural variables of the voting behavior of the students studying at the Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Economics and Administrative Sciences in the context of political consent. The fact that this study was conducted for the people, mostly Z-generation, on the subject of political consent, reveals the originality and importance of the study. In the study, the political consent scale developed by Ceylan et al. (2019) was used and analyzed with the help of the SPSS program. When the study is evaluated in general,

*Bu çalışmanın ilk hali 12-13.11.2021 tarihlerinde Adana’da düzenlenen ISPEC Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mutlu.sesli@gop.edu.tr

²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mnazan.arslanel@gop.edu.tr

Atf için (to cite): Sesli, M. ve Arslanel, M. N. (2022). Üniversite gençliğinin sosyo-kültürel özelliklerinin siyasal rızaları üzerine etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1359-1382.

it is seen that the participants are in voting behavior by doing research about candidates and parties and giving importance to merit. In addition, the participants are unwilling to vote for a candidate whose intentions they doubt and understand that he is lying.

Keywords: Voter, consent, political consent, political culture, voting

Paper Type: Research

Giriş

İnsanlar kişilik özellikleri ve sosyal-ekonomik yönden aynı özelliklere sahip olmadıklarından farklı düşünce ve çıkarlar içerisindedirler. Bu farklı düşünce ve çıkarlar insanlar arası çatışmanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu çatışmanın temel nedenlerinden birisi iktidarın ele geçirilmesi arzudur. Siyasetin çıkış noktasında da bu çatışma bulunmaktadır. Siyaset hem bir çatışma hem de bir iktidar kavgası olarak insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli büyüklüklerde gruplar halinde bir araya gelen insanlar tarafından yapılmaya çalışılmaktadır (Kapani, 1997, s. 17-18).

İnsanoğlunun tarihinde iktidar sahipleri iktidara geliş biçimlerine bağlı olarak iktidarlarının kaynağının tanrısal olduğu teokratik yönetim biçimi ve devletin bir ailenin malı ve iktidarın babadan oğula geçtiği monarşi gibi yönetim biçimlerine sahip olmuştur. Günümüzde iktidarı ele geçirme veya elde etme demokrasi ile gerçekleşmektedir. Bilindiği üzere de demokrasi günümüzde tek meşru yönetim biçimidir. Demokrasinin birçok tanımı yapılsa da en öz tanımın Abraham Lincoln'e ait olduğu söylenebilir. Ona göre demokrasi "Halkın, halk tarafından, halk için yönetimi"dir (Türköne, 2006, s. 189).

Demokrasi egemenliğin kullanılması bakımından doğrudan, yarı doğrudan ve temsili demokrasi olarak üçe ayrılmaktadır. İdeal demokrasi aslında halkın temsilciler kullanmadan kararları bizzat kendisinin alabilmesi olan doğrudan demokrasidir. Bu demokrasi türü "halk egemenliği ve egemenliğin devredilmezliği teorisi"ne dayanmaktadır. Doğrudan demokrasi denildiğinde Atina demokrasisi ilk akla gelen örnektir. Bu örnekte vatandaşlar temel konularda tartışmak ve oy kullanmak üzere bir araya gelirlerdi (Gözler, 2004, s. 115-116; Örselli vd, 2018, s. 108-126). Yarı doğrudan demokrasi ise egemenliğin kullanımının halk ve temsilciler arasında paylaşıldığı bir demokrasi çeşididir. Bu sistemde de egemenliğin kullanımı temsilcilere verilmiştir. Sadece tüm ülkeyi ilgilendiren konularda halk referandum gibi araçlarla egemenliğin kullanılmasına doğrudan katılmaktadır (Gözler, 2004, s. 204). Günümüzde ülke nüfusları, yüzölçümlerinin büyüklüğü vs. dikkate alındığında doğrudan demokrasiyi uygulamak genel olarak mümkün değildir. Temsili demokrasi bu sorunu çözerek halkı dolaylı olarak yönetime katmanın bir aracıdır. Temsili demokrasi teknik imkânsızlıktan dolayı ülkelerin başvurduğu bir demokrasi çeşididir. Bu demokrasi türünde yönetim sorumluluğu profesyonel siyasetçilerden oluşan elit bir gruba devredilmiştir (Heywood, 1999, s. 73). Temsili demokrasilerde seçimler, siyasal katılım ve karar almada en önemli olgu olarak değerlendirilmektedir. İktidarı ele geçirmek isteyenler seçimler yoluyla seçmenleri etkileme ve onların siyasal rızalarını kazanmak isterler. Seçmenin oy verme davranışında yetiştiği siyasal kültürün etkisi de yadsınılamaz. Seçmenlerin oy verme davranışlarının oluşmasında rızalarının payı önemli yer tutmaktadır. Gizli oy açık tasnifin uygulandığı demokratik sistemlerde seçmen, rızası dışındaki partilere oy vermemektedir. Bu gibi eylemler seçmenlerin siyasal rızaları ile olmaktadır. Seçmen, rızasının olmadığı hiçbir faaliyetin içine girmemektedir. Bu nedenle seçmenlerin rızalarını kazanmak iktidara gelmek isteyenler için önemlidir. Bu durumda siyaset yapıcılar için seçmenlerin oy davranışında bulunurken "rıza"larının nasıl oluştuğu önemli bir husustur. Seçimler yönetime, siyaset yapıcılara gösterilen rızayı ifade eder (Sarıbay, 1998, s. 75). Aslında insan ilişkilerinin her aşamasında sadece siyasi süreçlerde değil toplumsal hayatta da bir rıza gösterme, rıza göstermeme, razı olmama durumu söz konusudur. Modern demokrasilerde demokratik sistemin sürdürülebilir olması için siyasi süreçlerin her aşamasında halkın rızasının alınması esastır. Günümüzde hemen hemen her toplum demokrasiyi bir değer olarak kabul görmektedir (Özgiraz ve Zeren, 2009, s. 209).

Çalışmanın amacı Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ndeki öğrenim gören öğrencilerin oy verme davranışlarının bazı değişkenler (öğrenim görülen bölüm, öğrenim görülen sınıf düzeyi, siyasi parti üyeliği, oy kullanma, sivil toplum örgütüne üyelik, siyasi olayları takip etme, kullanılan iletişim aracını türü, yaşanan yer) açısından siyasi rıza bağlamında incelenmesidir. Diğer bir ifadeyle seçmen pozisyonunda olan öğrencilerin kendi özgür iradesi ve rızasıyla siyasi rızaya önem verip vermediğinin ortaya konulmasıdır. Öğrencilerin oy verme davranışları ile siyasi rızası arasında anlamlı bir farklar olup olmadığının araştırılıp ortaya konulması, bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Siyasi rıza konusunda çoğunluğu Z-kuşağından oluşan kişilere ilk bu çalışmanın yapılması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Z-kuşağı olarak tabir edilen gençlerden oluşan katılımcıların seçmen davranışlarını anlamaya yönelik pek çok araştırma mevcut olsa da onların siyasi rızalarının nasıl gerçekleştiğine yönelik henüz bir çalışma bulunmamaktadır (Küçük ve Toklu, 2020; Hafızoğlu, 2021).

Bu çalışmada öğrencilerin oy verme davranışlarını oluşturan siyasi rızaları; demografik ve sosyo-kültürel değişkenler arasında ilişkisel tarama modeliyle incelenmiştir. Çalışmada uygulanan anket iki bölümden oluşmakta ilk bölümde öğrencilerin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerini belirlemek için 13 (on üç) soru sorulmuştur. İkinci bölümde ise Ceylan, İspir ve Özpolat (2019)'ın hazırlamış olduğu siyasi rıza ölçeği kullanılmış ve parametrik analiz tekniklerinden olan "bağımsız Örneklemli *t* Testi" ve Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova)"ndan faydalanılmıştır.

1. 1. Rıza ve Siyasi Rıza Kavramları

Siyaset, her şeyden önce devlet kurumlarını yönetme sanatıdır ve toplumun bütün üyelerinin faydalanacağı bir düzen kurmayı amaçlar. Bu yüzden siyaset yapımcılar tarafından bir iktidar mücadelesi her zaman var olacaktır (Kapani, 1997, s. 18). Toplumun ortak yaşamına etki eden yönü nedeniyle bireylerde siyasete etki etmeye çalışmakta ve tercihleriyle iktidara yön vermektedir. Bireylerin bu davranışları siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisinin temel araştırma konuları arasındadır. Yani bireylerin tercihlerini etkileyen unsurlar nelerdir? Bu tercihlerde siyasi rızaları nasıl şekillenir? Tabi ki bireylerin tercihlerini tek yönlü düşünmek yanlıştır. Bu sayılanların yanında ülkedeki mevcut siyasi yapı da bireylerin tercihlerini etkilemektedir. Siyasi yapı bireylerin siyasi tercihleri ve siyasi rızaları o ülkede siyasi kültür içinde değerlendirilmektedir. Siyasi kültür, toplumların siyasi ve sosyal gelişmelerinin incelenmesinde kullanılan bir kavramdır.

Ülkelerin siyasi yaşamına bütünlük kazandıran siyasi kültür toplumu meydana getiren bireylerin benzer siyasi davranış, değer ve tutumlara sahip olmasıyla siyasi yaşamına bütünlük kazandırır (Berberoğlu, 1997, s. 15). Siyasi kültür toplumdaki siyasi yaşam ve siyasi kurumlar üzerinde kısa ve orta vadede etkili olur ve siyasi sistemin demokratikliği ve otoriterliği hakkında ipucu vermektedir (Parla, 1991, s. 11). Bireylerin siyasi sisteme ilişkin düşünce, inanç ve duygularının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan siyasi kültürün değişik tanımları yapılmıştır. Siyasi kültür, "bir toplumun belleği ve toplum üyelerinin siyasi objeler karşısında gösterdiği psikolojik" yönelimlerdir (Kızıldere, 2002, s. 24). Bir toplumun üyelerinin politikaya ait tutum, davranış, duygu ve değer yargılarının bütünü anlamına gelen siyasi kültür, zaman içinde sosyal, siyasi, iktisadi ve politik hayatta gerçekleşen değişimlerden etkilenir (Turan, 2000, s. 359). Siyasi kültürü oluşturan unsurlar siyasi kanaat, tutum ve davranışlara yön veren değerlerdir (Yeşilorman, 2006, s. 1-46). Bir toplumun devlet, demokrasi, hükümet, parlamento, siyasi parti, sendika, dernek, siyasi parti vb. gibi kavramlar konusundaki yaklaşımları, tutum ve davranışları, bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları siyasi kültür içinde değerlendirilmektedir (Öztek, 2000, s. 172). Dolayısıyla siyasi kültür, toplumun siyasi nesnelere karşı bilişsel yönelimleri ve ona karşı tutum alış kalıplarıdır (Türkkahraman, 1998, s. 18). Siyasi kültür, "mevcut siyasi sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini ve dolayısıyla devamlılığını sağlayan bir araç niteliği" anlamını da taşımaktadır (Turan, 1976, s. 33). İşte mevcut siyasi sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini sağlayan "siyasi rıza"ya o toplulukta birçoğu

unsurları da içeren siyasal kültürün zemin hazırladığı söylenebilir. Bireylerin siyasi kültürleri de bir olay ve olgu karşısındaki rızalarını olumlu ve olumsuz yönde etkilemektedir.

“Rıza” insan ilişkilerinin her aşamasında var olan önemli bir unsurdur. Çünkü insan ilişkilerinin her aşamasında bir rıza gösterme, rıza göstermeme, razı olmama durumu söz konusudur. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “rıza” “razı olma, isteme, istek” anlamlarına gelmektedir (TDK). Rıza “herhangi bir kişinin, grubun veya acentenin, herhangi bir şeyi yapmaya veya o şeyin yapılmasına, hiçbir baskı veya zor altında kalmadan, kendi özgür iradesi ile razı olması, kabul etmesi,” olarak tanımlanabilir (Ceylan, 2020: 8). Başka bir tanıma göre ise “rıza”, “korku, cebir veya tehdit altında olmadan, tarafların kendi yararına olan ve memnuniyet duyacağı açık bir şey üzerinde, kendi hür iradeleriyle karşılıklı güvene dayalı uzlaşması ya da anlaşmasıdır”. “Rıza” yapılması istenilen davranış hakkında anlaşma veya bir görüş hakkında olur vermeyi beraberinde getirmektedir (Kutluay, 2015, s. 94-99). Rıza iki türlü olabilmektedir. İlki yazısız rıza bir eylemi veya bir durumu sözle veya imalı başka bir deyişle zımni bir şekilde kabul etmektir. İkinci ise yazılı rızadır. Yazılı rıza ise “taraflar arasındaki mevzularla ilgili olarak kimin hangi durumda nasıl davranacağı, aksi şekilde davranıldığında ne gibi yaptırım ya da yaptırımlarla karşılaşılacağı konusunda tüm tarafların rızası alınarak önceden anlaşılıp, bu anlaşmanın yazılı olarak düzenlendiği” rıza çeşididir. Yazılı rıza yazılı metin ve yürürlükte mevzuat tarafından belirlenir (Ceylan, 2020, s. 8).

“Rıza” ile ilgili tanım ve açıklamalar incelendiğinde bir durumun veya bir eylemin rıza kapsamında değerlendirilmesi için şu hususları içermesi gerekmektedir. a) *Yetkinlik*; “mükemmel performansın elde edilmesinde ayırt edici olan bilgi, beceri ve tutumları kapsayan gözlemlenebilir davranışlar”dır. b) *Sorumluluk*; “kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın farkında olması ve davranışlarının ve durumların sonuçlarını üstlenmesi”dir. c) *Özgür irade*; “bir kişinin başka kişi veya kişilere bağlı olmamasını, dışardan etkilenmemiş, engellenmemiş veya zorlanmamış olmasını” ifade eder. d) *Bilgilendirme*; “Bir kişiye, kuruma veya kamuya bilinmeyen bir konu veya bilinen bir konunun bilinmeyen yanı/yanları veya o konuyla ilgili değişiklik olmuşsa, konunun değişiklik arz eden boyutu/boyutları hakkında verilen enfomasyona” denilmektedir. e) *Gönüllülük*; “bir kişinin para karşılığı olmaksızın, sadece kendi özgür irade ve isteği ile kendisi, başkaları veya çevreye fayda sağlamak amacıyla bir organizasyonda gerçekleştirdiği hareket”tir. f) *İyi niyet*; “herhangi bir kimse veya konuda hiçbir kötü düşünce beslememe, hüsnüniyet” g) *Doğruluk*; “doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet” anlamlarına gelmektedir (Ceylan, 2020, s. 8; Kutluay, 2015, s. 94-99). Görüleceği üzere bir davranışın veya bir eylemin “rıza” kapsamında değerlendirilmesi için yukarıda sayılan hususların hepsini taşıması gerekmektedir.

Sadece toplumsal hayatta değil siyasi süreçlerde de rıza önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern demokrasilerde demokratik sistemin sürdürülebilir olması siyasi süreçlerin her aşamasının halkın rızasının alınmasına bağlıdır. Siyasi iktidarın eylemlerini haklılaştırmak için dayandıkları toplumsal rıza ise meşruiyet kavramı ile ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle iktidara rıza gösterilmesini sağlayan onun meşruiyetine olan inançta saklıdır (Fanid, 2014, s. 29). Meşruiyet Latince “legitimus” ve “legitimation” kelimelerinden türetilerek İngilizce’ye “legitimacy” ve “legitimation” olarak aktarılmıştır (Öztürk ve Ok, 2017, s. 273). Cambridge Dictionary’e göre “legitimacy” legal, meşru ve akla uygun “legitimation” ise “bir şeyi meşru kılan eylemi veya bu eylem sonucunda oluşan makul ve kabul edilebilir durum” anlamındadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ne göre ise meşruiyet “meşruluk, geçerli olma durumu” anlamlarına gelmektedir.

Siyasal anlamda düşünüldüğünde her iktidar iktidarını bir şeye dayandırmak ister. Bu anlamda meşruiyet, siyasal iktidarların, eylem ve işlemlerini bunun yanında iddialarını toplumsal kabul görececek rasyonel ve doğal gerekçelere dayandırmadır. Meşruiyet siyasal iktidarın otoritesini dayandırdığı varlık sebebidir (Çetin, 2006, s. 42-43). Weber (2012, s. 108)’e göre meşruiyet bir düzenin, mensuplarınca çoğunluğunun rıza görmesi ve eylem ve işlemlerini

bağlayıcı kabul etmesidir. Yani siyasi itaatın gönüllü olmasıdır. Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere kavram olarak meşruiyet, iktidarın yönetme gücünü dayandırdığı somut veya doğal gerekçenin bireyler üzerinde de etkili olmasını, bireylerin o gerekçeyi kabul ederek rıza göstermesini ifade etmektedir.

Siyasal iktidarın meşruiyet gerekçesi veya temeli ise tarihsel süreç içinde pek çok değişiklikten sonra günümüzdeki anlamına kavuşmuştur. Siyasal iktidarın meşruluk temeli devletin henüz oluşmadığı toplumlarda Tanrı ve kutsal kaynaklara dayanmaktaydı. Yani iktidar sahibi bu yetkisini Tanrı'dan veya kutsal kitaplardan aldığını iddia ederdi. İlk çarpıcı örneği ise Mısır uygarlığında gördüğümüz Tanrı-kral yaklaşımıdır. Şöyle ki Mısır firavunları kendilerini Tanrı'nın oğlu olduklarını iddia ederlerdi. Bu yüzden o dönemin iktidar sahiplerine Tanrı-kral denmesinin nedeni buydu. Yönetici kendisini Tanrının yerine koyarak yaptığı eylem ve işlemleri meşrulaştırmaya çalışırdı. Bu yaklaşımda Tanrı-krala itaat sadece siyasal zorunluluk değil aynı zamanda dini bir zorunluluktur. Ortaçağ'a gelindiğinde ise iktidarın kaynağı Tanrısal olmamakla birlikte ilahi olduğu fikri yaygınlaşmaya başlamıştır (Kapani, 1997, s. 67-69). Hristiyanlığın ilk dönemlerinde yöneticilerin iktidarı yönetme yetkisinin Tanrı'dan aldığını, iktidara itaatın dinsel/dini bir görev olduğu fikri yaygındı. Bu dönemde “inanınların ilahi cezaya çarptırılmamaları için başlarında bulunan yönetimlere mutlak surette itaat etmeleri gerektiği” düşüncesi vardı (Şenel, 1996, s. 231-232).

XVI. yüzyıldan itibaren (Avrupa'da bireyi ve akli öne çıkaran felsefe ekollerinde etkisiyle ortaya çıkan modern dönemde) siyasal iktidarın meşruluk temeli tamamen değişmeye başlamıştır. Thomas Hobbes, John Locke, Niccola Machiavelli, Jean Bodin, Jean Jacques Rousseau gibi laik ve sözleşmecî teorisyenlerin düşünceleri ve fikirleri bu döneme damgasını vurmuştur. Bu nedenle siyasi iktidarın meşruluğunun tanrısal-dinsel temele dayandırılması, toplum sözleşmesi kuramlarına kadar devam etmiştir denilebilir. Bu dönemde doğal hukukun laikleşmesi ve toplum sözleşmelerinin etkisiyle egemen siyasal güç demokratik meşruiyetle donatılmaya diğer bir deyişle “iktidar” Tanrı yerine halka yani bireylere dayandırılmaya başlanmıştır (Duman, 2006, s. 531). Yani kavram aşamalı bir şekilde demokratikleşmiş ve “egemenlik, iktidarın tek meşru kaynağı olan halka aittir” şeklindeki halk egemenliği düşüncesine evrilmiştir (Öztürk ve Ok, 2017, s. 273). Bu anlamda Weber (2013) siyasal iktidarın meşruiyetini geleneksel, karizmatik ve yasal-ussal otorite olarak üçe ayırarak incelemiştir. Rawls, (1973) ise meşruiyeti siyasi adalet anlayışı içinde değerlendirerek siyasal ve yasal düzenin temelini bir nevi adalet anlayışına dayandırmaya çalışmıştır. Habermas ise meşruiyeti demokratik normuna uygun olarak formüle ederek meşruiyetin dayanağının insan hakları olduğunu belirtmiş ve geç kapitalist toplumlarda üretime müdahale edildiğinden dolayı bir meşruiyet krizine gireceğinden bahsetmektedir (Habermas, 1999; Yıldız, 2019; Doğan, 2022).

Modern anlamıyla ilk siyasal rıza örneğine antik Yunan'da rastlanılmakta olduğu söylenebilir. Çünkü antik Yunan'da doğrudan demokrasinin ilk örneğine rastlanılmakta ve siyasal iktidar eylemlerini halka dayandırmaktaydı. Fakat halkın tamamı vatandaş olarak kabul edilmediğinden sınırlı bir siyasal rızadan söz edebilir. Modern zamanla birlikte tüm bireylerin yurttaş olarak kabul edilmeleri ile birlikte siyasal yönetimlerde değişikliğe uğramış, iktidarlar yönetme güçlerini halka dayandırmaya başlamışlardır.

1.2. Siyasal Rıza ve Seçmen Davranışı Arasındaki İlişki

Demokratik siyasal yaşamda halkın siyasal faaliyetlere katılımı farklı şekillerde ve boyutlarda olmaktadır. Siyasal yaşamdaki bireylerin kendileri diğer insanları etkiledikleri gibi diğer insanlarda kendilerini etkilemektedirler. Kısaca toplum içindeki bireyler bilinçli veya bilinçsiz davranışlarda bulunarak birbirlerini etkilerler. Bu sürece neden olan demokrasi “vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı” verir. Bunları politik bir eşitlik sağlayarak yapmaktadır (Dahl, 2001).

Demokratik siyasal sistemlerde hükümetler eşit oy prensibiyle seçmenlerin oyuyla iktidara gelir (Akgün, 2000, s. 75-92). Modern demokrasilerin en önemli özelliği düzenli yapılan seçimlerde vatandaşlara iktidarı belirleme imkanı tanınmasıdır. Seçmenler memnun kalmadıkları siyasal otoriteyi seçim yoluyla değiştirebilirler (Dahl, 2001). Bu yüzden demokrasinin kalbi seçimlerdir (Butler vd, 1981, s. 1). Seçim günümüzde yaygın olan temsili demokrasilerde siyasi iktidarın yapılanmasını belirleyen en önemli faktördür. Temsili demokrasilerde katılma davranışının en önemli ve en basit şekli seçimler aracılığıyla kullanılan “oy verme” davranışdır (Ceylan vd, 2019, s. 606). Seçmenin oy verme davranışının pek çok farklı etmenlerden etkilendiği bilinmektedir. Demokratik sistemlerde bu farklı etmenler seçmelerin oy verme davranışında bir “rıza” oluşturmaktadır.

Modern dönemle birlikte başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada temsili demokrasinin yaygınlaşması, seçmenin oy verme davranışlarının anlaşılmasını, yönlendirilmesini gündeme getirmiş ve bu husus başta siyaset bilimi olmak üzere pek çok bilim dalının ilgilendiği konulardan biri olmuştur. Araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar da dinin, çevrenin, güvenliğin, medyanın, adayın vs. seçmenin oy verme davranışının etkisi incelenmiş fakat seçmenin oy verme davranışı üzerinde kendi rızasının etkisi üzerine araştırmaya pek rastlanılmamaktadır (Ceylan, 2020, s. 121).

Bu çalışma seçmen davranışı ile ilgili literatürde belirtilen “Psikolojik oy verme modeli” ile benzerlik kurulabilir. Fakat bu modeli benimseyen seçmenlerin oy verdikleri partiye rıza gösterdikleri açık olmakla birlikte buradaki rıza, “bireyin küçük yaşlarda aile ve sosyal çevrelerindeki politikleşmesi sonucu oluşan, belirli niteliklerde kriterleri olmayan, bir tür gelenek, görenek veya alışkanlıktan kaynaklanan bir rızadır” (Ceylan, 2020, s. 87). Bu modelde bireyin tutumları oy verme davranışının belirleyici unsurudur (Ünal, 2016, s. 96). Kişinin seçimi psikolojik bağlılık olarak tanımlanmaktadır (Banazili, 2019, s. 1066). Bu çalışmadaki siyasal rıza psikolojik oy verme modelindeki gibi seçmenin hep aynı partiye ya da adaya oy vermesi durumundan farklılaşmaktadır. Bu yüzden psikolojik oy verme modelinde rızadan ziyade geleneksel bağlılıktan bahsedilebilir (Ceylan, 2020, s. 87).

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde öğrenim gören öğrencilerin oy verme davranışlarının bazı değişkenler (öğrenim görülen bölüm, öğrenim görülen sınıf düzeyi, siyasi parti üyeliği, oy kullanma, sivil toplum örgütüne üyelik, siyasal olayları takip etme, kullanılan iletişim aracını türü, yaşanan yer değişkenleri) açısından siyasal rıza bağlamında incelenmesidir. Siyasal rıza bireylerin oy verme davranışlarını ve siyasi parti tercihleri üzerinde etkili olan önemli bir faktördür. Bu nedenle siyasi görüşü yeni oluşmaya başlayan nüfusun önemli bir bölümünü kapsayan ve siyasi seçimlerinin yönünü etkileyebilme gücü yüksek olan üniversite gençliğinin siyasal rızaları üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra literatürde siyasal rıza kavramıyla ilgili çok sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde seçmen tercihlerini etkileyen faktörleri araştıran pek çok çalışma bulunmakla (Beren, 2013; Taydaş, 2021; Nas, 2020; Uslu vd, 2017; Kavas, 2017) birlikte spesifik olarak seçmenlerin siyasal rızaları üzerine araştırma yapan sadece iki çalışma bulunmaktadır. Yabancı literatürde siyasal rızanın doğrudan ölçülmesine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat konuya yakın Asad, (1972), Simmons, (1976), Debell, (2002), Grimes, (2006), Pattinson, (2009), Horton, (2012)’in çalışmalarının olduğu görülmüştür. Fakat bu çalışmalar da kullanılan veriler siyasal rızayı ölçmeye yönelik değildir.

Türkçe literatürdeki çalışmalardan birisi Ceylan vd (2019) tarafından yapılan ve siyasal rızanın değerlendirilmesine dair ölçme aracı geliştirme çalışmasıdır. Diğer çalışma ise Ceylan, F. (2020)’nin “Siyasal Rıza Bağlamında Oy Verme Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Erzincan İli Örneği” başlıklı doktora tezidir. Literatürdeki siyasal rıza araştırmaları konusundaki

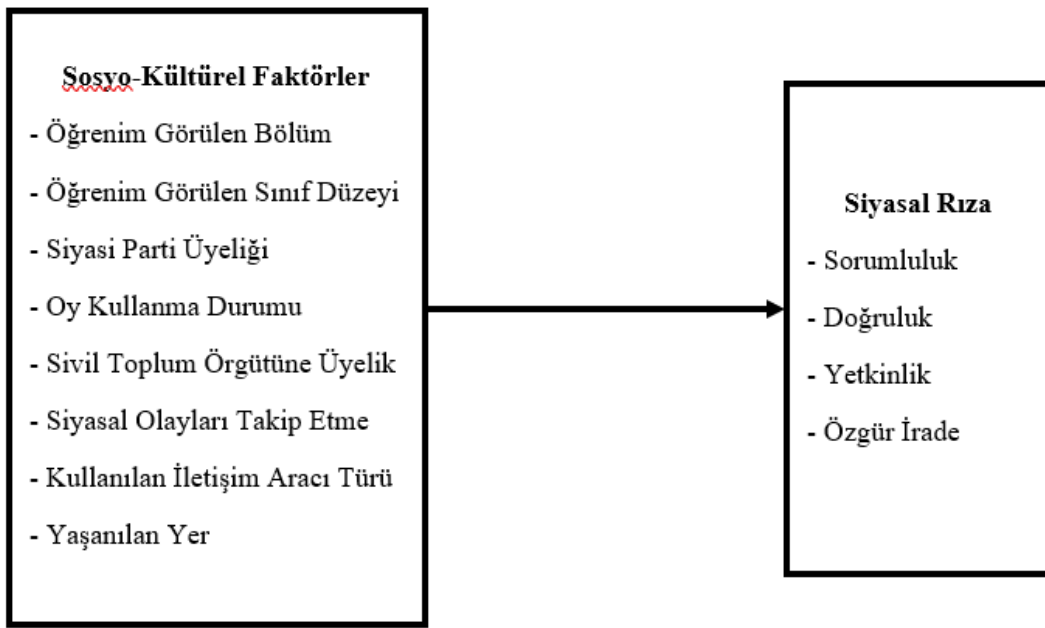
bir boşluğun olması nedeniyle üniversite gençliğinin siyasal rızaları üzerindeki etkili olan faktörlerin araştırılmasıyla çalışmanın literatüre önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

2. Araştırmanın Modeli ve Yöntemi

Bu çalışmada “iki ya da daha fazla değişkenin arasında bir değişimin var olup olmadığı ve/veya varsa bu değişimin derecesinin belirlendiği bir araştırma modeli” olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2012, s. 81). Bu çalışmada öğrencilerin siyasal rızası ile oy verme davranışları, demografik özellikleri ve diğer değişkenler arasındaki ilişkiler, ilişkisel tarama modeliyle incelenmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda aşağıda yer alan araştırma modeli ve hipotezler geliştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma modeli

H_{1a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları öğrenim gördükleri bölüme göre farklılık göstermektedir.

H_{1b}: Öğrencilerin doğruluk algıları öğrenim gördükleri bölüme göre farklılık göstermektedir.

H_{1c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları öğrenim gördükleri bölüme göre farklılık göstermektedir.

H_{1d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları öğrenim gördükleri bölüme göre farklılık göstermektedir.

H_{2a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H_{2b}: Öğrencilerin doğruluk algıları öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H_{2c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H_{2d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir.

H_{3a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları siyasi partiye üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{3b}: Öğrencilerin doğruluk algıları siyasi partiye üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{3c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları siyasi partiye üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{3d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları siyasi partiye üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{4a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları oy kullanma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{4b}: Öğrencilerin doğruluk algıları oy kullanma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{4c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları oy kullanma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{4d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları oy kullanma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{5a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları sivil toplum örgütüne üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{5b}: Öğrencilerin doğruluk algıları sivil toplum örgütüne üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{5c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları sivil toplum örgütüne üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{5d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları sivil toplum örgütüne üye olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{6a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları siyasal olayları takip etme durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{6b}: Öğrencilerin doğruluk algıları siyasal olayları takip etme durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{6c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları siyasal olayları takip etme durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{6d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları siyasal olayları takip etme durumuna göre farklılık göstermektedir.

H_{7a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları kullanılan iletişim aracı türüne göre farklılık göstermektedir.

H_{7b}: Öğrencilerin doğruluk algıları kullanılan iletişim aracı türüne göre farklılık göstermektedir.

H_{7c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları kullanılan iletişim aracı türüne göre farklılık göstermektedir.

H_{7d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları kullanılan iletişim aracı türüne göre farklılık göstermektedir.

H_{8a}: Öğrencilerin sorumluluk algıları yaşanan yere göre farklılık göstermektedir.

H_{8b}: Öğrencilerin doğruluk algıları yaşanan yere göre farklılık göstermektedir.

H_{8c}: Öğrencilerin yetkinlik algıları yaşanılan yere göre farklılık göstermektedir.

H_{8d}: Öğrencilerin özgür irade davranışları yaşanılan yere göre farklılık göstermektedir.

Araştırmada her katılımcının örnekleme dahil edilebildiği kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Pandemi döneminde katılımcıların yüz yüze anket gerçekleştirme konusunda kaygı taşıması ve yüz yüze anket gerçekleştirmenin hijyen ve sağlık kaygıları nedeniyle çok mümkün olmaması vb. faktörlerden dolayı anket formu online olarak uygulanmış ve kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem pandemi (covid 19) nedeniyle internet aracılığıyla yapılan araştırma için uygun bir yöntemdir (Altunışık vd., 2002, s. 63; Avcı ve Köroğlu; 2021, s. 367).

Araştırmanın veri toplam sürecine geçilmeden önce Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan araştırma için etik onay alınmıştır (Tarih/Karar No: 29/04/2021 ve 36286). Etik onay alındıktan sonra tüm veri toplama araçları Google Driver uygulaması kullanılarak çevrimiçi hale dönüştürülmüştür. Veri toplama aracına ait çevrimiçi bağlantı katılımcılara yönlendirilerek dolduruları sağlanmıştır. Veri toplama süreci 10 Mayıs-10 Temmuz arasında gerçekleştirilmiştir.

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın hedef evreni Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileridir. Evren büyüklüğü 3887 kişiden oluşmaktadır. Bu evrenin hepsine tek tek ulaşmak pratikte mümkün olmadığından araştırma örnekleme İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan 385 öğrenciden oluşmaktadır. Evreni temsil edebilecek cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi gibi farklı sosyo-kültürel ve demografik özelliklere sahip olan öğrenciler arasından kolay örnekleme yöntemiyle seçilen 385 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların demografik ve sosyo-kültürel özellikleri şu şekildedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların %57'si (219 kişi) kadın %43'ü (166 kişi) ise erkektir. Katılımcıların % 43'ünün 18-21 yaş gurubu aralığında, %50' sinin 22-25 yaş gurubunda %7'sinin ise 26 yaş ve üstü olduğu görülmektedir. %13'ünün 1. sınıf %22'sinin 2. sınıf, %30'unun 3. sınıf ve %35'inin ise 4. sınıfta olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların % 50'sinin kamu yönetimi, % 42'sinin siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümünde % 8'inin ise diğer bölümlerde okuduğu görülmektedir. % 52'si ilde yaşamakta % 26'sı ilçede % 22'si ise köy-kasaba'da yaşamaktadır. Katılımcıların % 92'si ailesiyle % 8'i ise tek başında veya arkadaşlarıyla yaşamaktadır.

Katılımcıların %5'inin bir siyasi partiye üye %95'i ise üye değildir. Katılımcıların %82'sinin daha önce oy kullanmış olup %18'inin ise kullanmamıştır. Araştırmaya katılanlardan %52'sinin siyasi olayları takip ettiği %6'sının ise siyasi olayları takip etmediği, %42'sinin ise siyasi olayları kısmen takip ettiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların %3'ünün siyasi olayları hiçbir iletişim aracı ile takip etmediği %21'inin televizyon aracılığıyla takip ettiği, %75'inin sosyal medya-internet aracılığıyla takip ettiği %1'inin ise radyo ve gazeteden takip ettiğini belirtmektedir. Katılımcıların %38'i kitle iletişim araçlarının siyasi tercihlerini etkilediğini %28'i etkilemediğini %34'ü ise kısmen etkilediğini ifade etmiştir. Katılımcılardan %17'sinin bir sivil toplum örgütüne üye, %83'ünün ise herhangi bir sivil toplum örgütüne üye değildir.

2.2. Örneklem Büyüklüğü

Örneklem büyüklüğü konusunda kesin yargıya ulaşmak mümkün değildir. Burada önemli olan temsil yeteneğini zedelemeyecek en küçük sayıya ulaşmaktır (Karasar, 2012, s. 117-118). MacCallum vd. (2011)'e göre bu sayı için anket formunda yer alan toplam soruların 4 katı yeterlidir. Mevcut araştırma iki bölüm ve toplam 35 sorudan oluştuğu düşünüldüğünde örneklem sayısının analiz için yeterli olduğu söylenebilir. Yine, Gegez (2007), örneklem büyüklüğünün 300-500 arasında olmasının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Araştırmaya

katılan 385 katılımcının verisinin bu aralıkta olması nedeniyle bu sayının yeterli olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004)'de bir araştırmada 100 milyon örneklem büyüklüğü için 0,05 örneklem hatası ile 384 rakamının yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

2.3. Kişisel-Sosyal Bilgi Formu

Bu form araştırmacı tarafından öğrencilerin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerini belirlemek için 13 (on üç) soru geliştirilmiştir.

2.4. Siyasal Rıza Ölçeği (SRÖ)

Ceylan, İspir ve Özpolat (2019)'ın tarafından geliştirilen bu ölçme aracı bireylerin siyasal rızalarını değerlendirmektedir. Ölçek 4 (dört) boyut (Sorumluluk-Doğruluk-yetkinlik-Özgür İrade) ve 22 (yirmi iki) maddeden oluşmaktadır. Bu araştırmada toplanan veriler üzerinde hesaplanan Cronbach Alfa (α) iç tutarlık katsayıları sorumluluk alt boyutu için .90, doğruluk alt boyutu için .80, yetkinlik alt boyutu için .83 ve özgür irade alt boyutu için .86 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini belirlemek amacıyla Cronbach Alpha testi yapılmıştır. Bu test sonucunda elde edilen değerlerin 0,61'ten büyük olması ölçeklerin güvenilir olduğunu, 0,40'tan küçük olması ise ölçeklerin güvenilir olmadığını göstermektedir (Kılıç, 2016, s. 47-48; Yaşlıoğlu, 2017, s. 78). Ölçekten elde edilen Cronbach Alpha katsayılarının 0,70'ten büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu veriler tüm ölçeklerin güvenilir yani kabul edilebilir olduğu anlamına gelmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Güvenilirlik testi sonuçları

Ölçekler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Sorumluluk	8	,898
Doğruluk	6	,797
Yetkinlik	4	,828
Özgür irade	4	,861

2.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler SPSS-22 istatistik programı yardımıyla analiz edilmiştir. Analizlerde parametrik analiz tekniklerinden "Bağımsız Örneklemli t Testi" ve Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Öğrenim Görülen Bölüm Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Öğrenim görülen bölüm bireylerin siyaset ve ülke gündemi ile ilgilenmesine neden olabilir. Bazı bölümler teorik olarak siyaset ile daha yakın ilgilenmekte ve o bölümde öğrenim gören öğrencilere daha iyi analiz yapma fırsatı sunmaktadır. Tablo-2'ye göre sorumluluk, doğruluk ve özgür irade bağlamında bölümler arası anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Yetkinlik boyutunda ise bölümler arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur.

Tablo 2. Öğrenim görülen bölüm değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyaset rızalarına ilişkin ANOVA tablosu

Değişken	Bölüm	n	Ortalama	F	p
Sorumluluk	Kamu yönetimi	192	4,66	2,398	0,92
	Siyaset Bilimi ve Ulus. ilişkiler	162	4,68		
	Diğer Bölümler	31	4,45		
Doğruluk	Kamu yönetimi	192	4,50	1,871	,155
	Siyaset Bilimi ve Ulus. ilişkiler	162	4,52		
	Diğer Bölümler	31	4,29		
Yetkinlik	Kamu yönetimi	192	3,84	7,766	,000
	Siyaset Bilimi ve Ulus. ilişkiler	162	4,12		
	Diğer Bölümler	31	3,51		
Özgür İrade	Kamu yönetimi	192	2,00	1,539	,216
	Siyaset Bilimi ve Ulus. ilişkiler	162	1,81		
	Diğer Bölümler	31	2,04		

Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümünde okuyan öğrencilerin yetkinlik davranışı ile kamu yönetimi ve diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin yetkinlik davranışı arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümünde okuyan öğrencilerin oy verme davranışında “ayırt edici olan bilgi, beceri ve tutumları kapsayan gözlemlenebilir davranışlar”a sahip oldukları, oy verme davranışında bulunurken aday ve partiler hakkında araştırma yaparak yetkin bir şekilde bu işlemi gerçekleştirdikleri söylenebilir.

3.2. Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Eğitim bireyde siyasi kanaatlerin oluşumunda, gelişiminde ve değişiminde etkilidir. Eğitim seviyesi yükseldikçe siyasal katılım seviyesi de artmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin etkinlik duyguları gelişir ve siyasi olayların gerçeklerini daha iyi kavrarlar. Eğitim bireye siyasal kültürün hem duygusal hem de bilişsel içeriğini aktararak onun inanç ve tutumlarını pekiştirebilir (Sitembölükbaşı, 2001, s. 33). Kişinin öğrenim seviyesi yükseldikçe, siyasi olaylar hakkındaki bilgileri artmakta, çok yönlü düşünmekte ve siyasal tartışmalara girmektedir (Almond ve Verba, 1989, s. 317).

Tablo 3. Öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyasal rızalarına ilişkin ANOVA tablosu

Değişken	Sınıf Düzeyi	n	Ortalama	F	p
Sorumluluk	1. sınıf	49	4,38	5,463	,001
	2. sınıf	83	4,74		
	3. sınıf	117	4,68		
	4. sınıf	136	4,67		
Doğruluk	1. sınıf	49	4,23	5,015	,002
	2. sınıf	83	4,52		
	3. sınıf	117	4,62		
	4. sınıf	136	4,46		
Yetkinlik	1. sınıf	49	3,59	4,754	,003
	2. sınıf	83	4,10		
	3. sınıf	117	4,07		
	4. sınıf	136	3,83		
Özgür İrade	1. sınıf	49	2,08	4,046	,008
	2. sınıf	83	1,85		
	3. sınıf	117	2,15		
	4. sınıf	136	1,71		

Tablo-3 incelendiğinde de bu farklar görülmektedir. Şöyle ki 1. sınıflar ile 2-3 ve 4. sınıflar arasında sorumluluk boyutunda anlamlı farklar bulunmaktadır. Şöyle ki üst sınıfların 1.

sınıflara kıyasla oy verme davranışında hiç kimseden etkilenmeden, kendi özgür iradesiyle oy verdikleri, oy kullanma davranışında bulunurken ülke çıkarlarını dikkate alarak, siyasilerin verdikleri bilgilerin doğruluğunu da teyit ederek sadece kendi iradeleri ile oy verdikleri söylenebilir.

Doğruluk ve yetkinlik boyutunda 1. sınıflar ile 2. ve 3. sınıflar arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Bu durum genel olarak üst sınıfların alt sınıflara kıyasla siyasette doğruluğa daha çok önem verdikleri, niyetinden şüphe ettiği, yalan söylediğini anladığı bir adaya oy vermedikleri, oy verme davranışında bulunurken aday ve partiler hakkında araştırma yaparak oy verdikleri şeklinde yorumlanabilir.

Özgür irade boyutunda 3. ve 4. sınıflar arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Genel olarak 4. sınıflar 3. sınıflara kıyasla oy verirken sosyal çevrenin, anket sonuçlarının, aile büyüklerinin etkisi altında kalmamakta ve toplumun genel algısına göre oy vermediği değerlendirilmektedir.

Tablo-3 genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin eğitime başladıkları ilk yıl öğrenim gördükleri diğer yıllara kıyasla siyasette sorumluluk ve doğruluğa önem verme, yetkinlik ve özgür iradeleriyle hareket etme düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Katılım düzeyleri ikinci sınıfta artmakta, sonraki yıllarda nadiren düşse de genel olarak yükselmektedir.

3.3. Siyasi Parti Üyeliği Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Bireyin bir siyasi partiye üye olması, onun siyasi yaşam ve siyasi sistemin işleyişi hakkında bilgilerin kapsam ve çeşidini artırarak ne tür siyasi olgu veya olayları izleyeceğini, onları nasıl algılayacağını ve değerlendireceğini belirleyen bir niteliğe sahiptir (Kızıldere, 2002, s. 35).

Tablo 4. Siyasi parti üyeliği değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyasal rızalarına ilişkin tablo

Boyut	Üyelik	n	Ortalama	p
Sorumluluk	Evet	20	4,56	,450
	Hayır	365	4,66	
Doğruluk	Evet	20	4,20	,029
	Hayır	365	4,51	
Yetkinlik	Evet	20	3,98	,801
	Hayır	365	3,93	
Özgür İrade	Evet	20	1,63	,218
	Hayır	365	1,94	

Tablo-4 incelendiğinde doğruluk boyutunda herhangi bir siyasi partiye üye olanlarla üye olmayanlar arasında anlamlı farklar bulunduğu görülmektedir. Yani herhangi bir siyasi partiye üye olanlar niyetinden şüphe ettiği, yalan söylediğini anladığı bir adaya oy vermemektedir. Oy verme kararında ön yargılı davranmadan partilerin topluma karşı açıklığına/dürüstlüğüne önem vererek ülke sorunlarına gerçekçi çözümler sunan, farklı ideolojide de olsa, doğruluğuna inandığı adaya oy verebilmektedir. Bu durum siyasi partilere üye olanların doğru bir partiye üye olduklarını düşünmelerinin bir sonucu da olabilir. Ancak bu durum bu çalışmanın konusu değildir. Bu konu gelecekteki çalışmalarda kapsamlı bir şekilde araştırılabilir.

3.4. Oy Kullanma Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Tablo-5 incelendiğinde daha önce oy kullanma davranışında bulunanlarla daha önce oy kullanmayanlar arasında doğruluk boyutunda anlamlı farklar bulunduğu görülmektedir. Yani daha önce oy kullananlar niyetinden şüphe ettiği, yalan söylediğini anladığı bir adaya oy vermemektedir.

Tablo 5. Oy kullanma değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyasal rızalarına ilişkin tablo

Boyut	Oy kullanma durumu	n	Ortalama	p
Sorumluluk	Evet	315	4,69	,070
	Hayır	70	4,50	
Doğruluk	Evet	315	4,53	,036
	Hayır	70	4,32	
Yetkinlik	Evet	315	3,97	,159
	Hayır	70	3,77	
Özgür İrade	Evet	315	1,88	,083
	Hayır	70	2,12	

Oy verme kararında ön yargılı davranmadan partilerin topluma karşı açıklığına/dürüstlüğüne önem vererek ülke sorunlarına gerçekçi çözümler sunan, farklı ideolojide de olsa, doğruluğuna inandığı adaya oy verebilmektedir.

3.5. Sivil Toplum Örgütüne Üyelik Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Dernekler, sendikalar, meslek örgütleri diğer bir deyişle sivil toplum örgütleri, bireyi siyasi tutum ve davranışları açısından etkilemektedir (Kızıldere, 2002, s. 35).

Tablo 6. Sivil toplum örgütüne üyelik değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyasal rızalarına ilişkin tablo

Boyut	STK üyelik	n	Ortalama	p
Sorumluluk	Evet	65	4,73	,033
	Hayır	320	4,64	
Doğruluk	Evet	65	4,57	,144
	Hayır	320	4,48	
Yetkinlik	Evet	65	4,28	,000
	Hayır	320	3,86	
Özgür İrade	Evet	65	1,79	,284
	Hayır	320	1,95	

Öğrencilerin sorumlu oy verme davranışları sivil toplum örgütüne üyesi olup olmamalarına göre farklılık göstermektedir. Sivil toplum örgütü üyesi olanlar sivil toplum örgütüne üye olmayanlara kıyasla oy verirken daha sorumlu davranmaktadırlar. Yani oy verme davranışında hiç kimseden etkilenmeden, kendi özgür iradeleriyle oy vermektedir. Oy kullanma davranışını gerçekleştirirken ülke çıkarlarını dikkate alarak, siyasilerin verdikleri bilgilerin doğruluğunu da teyit ederek sadece kendi iradeleri ile oy vermektedirler.

Yine katılımcılardan herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olanlarla olmayanlar arasında yetkinlik boyutunda anlamlı farklar bulunmaktadır. Şöyle ki herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olan katılımcılar oy verme davranışlarında aday ve partiler hakkında araştırma yapmaya daha fazla önem vermektedirler.

3.6. Siyasal Olayları Takip Etme Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Tablo-7 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerden siyasi olayları takip edenlerle takip etmeyen ve kısmen takip edenler arasında sorumluluk bağlamında anlamlı farklar vardır. Siyasi olayları takip etmeyenlerle kısmen takip edenler arasında da anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Siyasi olayları takip edenlerle ile kısmen takip edenler, siyasi olayları takip etmeyenlere kıyasla oy verme davranışında bulunurken hiç kimseden etkilenmeden, kendi özgür iradeleriyle oy vermektedir. Oy kullanırken ülke çıkarlarını dikkate alarak, siyasilerin verdikleri bilgilerin doğruluğunu da teyit ederek sadece kendi iradeleri ile oy kullandıkları söylenebilir.

Tablo 7. Siyasal olayları takip etme değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyasal rızalarına ilişkin ANOVA tablosu

Değişken	Siyasi Olayları Takip	n	Ortalama	F	p
Sorumluluk	Evet	199	4,77	21,364	,000
	Hayır	22	4,07		
	Kısmen	164	4,58		
Doğruluk	Evet	199	4,58	11,486	,000
	Hayır	22	3,96		
	Kısmen	164	4,45		
Yetkinlik	Evet	199	4,20	23,135	,000
	Hayır	22	3,21		
	Kısmen	164	3,70		
Özgür İrade	Evet	199	1,67	12,580	,000
	Hayır	22	2,46		
	Kısmen	164	2,15		

Doğruluk boyutunda da siyasi olayları takip etmeyenlerle edenler ve kısmen takip edenler arasında istatistiki olarak anlamlı farklar bulunmaktadır. Siyasi olayları takip edenlerle ile kısmen takip edenler, siyasi olayları etmeyenlere göre oy verme davranışında bulunurken genel olarak niyetinden şüphe ettiği, yalan söylediğini anladığı bir adaya oy vermemektedir. Oy verme kararında ön yargılı davranmadan partilerin topluma karşı açıklığına/dürüstlüğüne önem vererek ülke sorunlarına gerçekçi çözümler sunan, farklı ideolojide de olsa, doğruluğuna inandığı adaya oy verebileceğini söylemektedirler.

Siyasi olayları takip edenler ve kısmen takip edenler ile takip etmeyenler arasında yetkinlik bağlamında anlamlı farklar vardır. Yani siyasi olayları takip edenler ve kısmen takip edenler siyasi olayları takip etmeyenlere oranla oy verme davranışında bulunurken aday ve partiler hakkında araştırma yaparak oy vermeye daha fazla önem vermektedir.

Özgür irade boyutunda da siyasi olayları takip edenlerle etmeyenler ve kısmen takip edenler arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Siyasi olayları takip edenler ve kısmen takip edenler siyasi olayları takip etmeyenlere oranla oy verirken sosyal çevrenin, toplumun genel algısının, anket sonuçlarının, aile büyüklerinin daha az etkisi altında kaldıkları söylenebilir.

3.7. Kullanılan İletişim Aracını Türü Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Tablo-8 incelendiğinde sorumluluk ve doğruluk boyutunda siyasi olayları hiçbir iletişim aracı ile takip etmiyorum diyenlerle televizyon ve sosyal medya aracılığıyla takip edenler arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Siyasi olayları sosyal medya-internet ve televizyon aracılığıyla takip edenlerin hiçbir iletişim aracıyla takip etmeyenlere kıyasla hiç kimseden etkilenmeden oy verme düzeyleri daha yüksektir. Ayrıca sosyal medya-internet ve televizyon aracılığıyla takip edenlerin siyasi olayları takip etmeyenlere oranla oy verme davranışında bulunurken niyetinden şüphe ettiği, yalan söylediğini anladığı bir adaya oy verme olasılıkları daha düşüktür. Bu durum oy kullanma davranışında ülke çıkarlarını dikkate alarak, siyasilerin verdikleri bilgilerin doğruluğunu da teyit ederek sadece kendi iradesi ile oy vermeye daha fazla önem verdikleri ve oy verme kararında ön yargılı davranmadan partilerin topluma karşı açıklığına/dürüstlüğüne önem vererek ülke sorunlarına gerçekçi çözümler sunan, farklı ideolojide de olsa, doğruluğuna inandığı adaya oy verme olasılıklarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 8. Kullanılan iletişim aracını türü değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyasal rızalarına ilişkin ANOVA tablosu

Değişken	Hangi İletişim Aracı	n	Ortalama	F	p
Sorumluluk	Hiçbir iletişim aracı ile takip etmiyorum.	13	3,92	11,241	,000
	Televizyon	81	4,61		
	Sosyal medya-internet	287	4,70		
	Gazete-radyo	4	4,15		
Doğruluk	Hiçbir iletişim aracı ile takip etmiyorum.	13	3,82	7,531	,000
	Televizyon	81	4,49		
	Sosyal medya-internet	287	4,53		
	Gazete-radyo	4	3,87		
Yetkinlik	Hiçbir iletişim aracı ile takip etmiyorum.	13	3,17	4,717	,003
	Televizyon	81	3,77		
	Sosyal medya-internet	287	4,01		
	Gazete-radyo	4	3,81		
Özgür İrade	Hiçbir iletişim aracı ile takip etmiyorum.	13	2,30	1,121	,341
	Televizyon	81	1,98		
	Sosyal medya-internet	287	1,90		
	Gazete-radyo	4	1,31		

Yetkinlik boyutunda siyaseti hiçbir iletişim aracı ile takip etmiyorum diyenlerle sosyal medya-internet aracılığıyla takip edenler arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. Siyasi olayları sosyal medya-internet aracılığıyla takip edenler, oy verme davranışında bulunurken aday ve partiler hakkında araştırma yaparak oy vermeye daha fazla önem vermektedirler.

Yapılan çalışmada siyasi olayları takip etmeyenler, sosyal medya-internet ve televizyon aracılığıyla takip edenler ile radyo-televizyon aracılığıyla takip edenler arasında özgür irade boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır. Tablo, genel olarak incelendiğinde sosyal medyanın birey güdülerini harekete geçirerek onların algılarını etkilediği söylenebilir (Köroğlu ve Yıldız; 2021, s. 1107). Çünkü günümüzde sosyal medya bireylerin toplumsal hayatta bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması yanında bilgiye ulaşmada da etkin durumdadır (Yam ve İlhan, 2020, s. 4).

3.8. Yaşanılan Yer Değişkenine Göre Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Rızalarına İlişkin Bulgular

Yapılan çalışmaları büyük kentte, kasabada ve köyde oturanların siyasal yaşama aynı biçimde ve düzeyde katılmadıklarına, büyük kentteki katılmanın daha bağımsız ve bilinçli iken, kırsal kesimdeki katılmanın çoğunlukla bağımlı olduğuna işaret etmektedir (Kışlalı, 1996: 46).

Tablo 9. Yaşanılan yer değişkenine göre üniversite öğrencilerinin siyasal rızalarına ilişkin ANOVA tablosu

Değişken	Yaşam Yeri	n	Ortalama	F	p
Sorumluluk	Köy ve kasaba	87	4,63	1,851	,159
	İlçe	99	4,58		
	İl	199	4,70		
Doğruluk	Köy ve kasaba	87	4,42	,708	,493
	İlçe	99	4,52		
	İl	199	4,51		
Yetkinlik	Köy ve kasaba	87	3,73	3,436	,033
	İlçe	99	3,90		
	İl	199	4,04		
Özgür İrade	Köy ve kasaba	87	1,92	3,213	,041
	İlçe	99	2,14		
	İl	199	1,81		

Küçük yerleşim birimlerindeki aile ilişkileri ve dayanışma, toplumsal güçlerin etkisiyle kişinin bağımsız katılımını engellemekte, kişiyi güdümlü olarak hareket etmeye zorlamaktadır.

Şehir hayatı sağladığı eğitim imkânları ile kırsal hayata oranla daha fazla siyasi hayatı takip etme ve siyasi kararlara katılmaya olanak vermektedir (Tatar, 1997, s. 127). Yapılan araştırma bu tezi desteklemektedir. Şöyle ki; köy ve kasaba da yaşayanlarla ilde yaşayanlar arasında yetkinlik boyutunda anlamlı farklar bulunmaktadır. Bu durum ilde yaşayan katılımcıların oy verme davranışında bulunurken aday ve partiler hakkında araştırma yaparak oy vermeye daha fazla önem verdikleri şeklinde yorumlanabilir.

Özgür irade boyutunda ise ilçe ile il arasında anlamlı farklar bulunmaktadır. İlde yaşayanlar siyasal rızalarını daha fazla özgür iradeleri ile gerçekleştirmektedirler. İlde yaşayan katılımcıların ilçede yaşayanlara oranla oy verirken sosyal çevrenin, anket sonuçlarının, aile büyüklerinin daha az etkisi altında kaldıkları ve toplumun genel algısını daha az dikkate aldıkları söylenebilir.

Hipotezlerin kabul/ret durumları Tablo-10'de gösterilmektedir.

Tablo 10. Hipotezlerin kabul/ret durumu

Hipotezler	Kabul/Ret Durumu
H _{1a} Öğrenim Görülen Bölüm-Sorumluluk	Ret
H _{1b} Öğrenim Görülen Bölüm-Doğruluk	Ret
H _{1c} Öğrenim Görülen Bölüm-Yetkinlik	Ret
H _{1d} Öğrenim Görülen Bölüm-Özgür İrade	Kabul
H _{2a} Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi-Sorumluluk	Kabul
H _{2b} Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi -Doğruluk	Kabul
H _{2c} Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi -Yetkinlik	Kabul
H _{2d} Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi -Özgür İrade	Kabul
H _{3a} Siyasi Parti Üyeliği-Sorumluluk	Ret
H _{3b} Siyasi Parti Üyeliği -Doğruluk	Kabul
H _{3c} Siyasi Parti Üyeliği -Yetkinlik	Ret
H _{3d} Siyasi Parti Üyeliği -Özgür İrade	Ret
H _{4a} Oy Kullanma Durumu -Sorumluluk	Ret
H _{4b} Oy Kullanma Durumu -Doğruluk	Kabul
H _{4c} Oy Kullanma Durumu -Yetkinlik	Ret
H _{4d} Oy Kullanma Durumu -Özgür İrade	Ret
H _{5a} Sivil Toplum Örgütüne Üyelik -Sorumluluk	Kabul
H _{5b} Sivil Toplum Örgütüne Üyelik -Doğruluk	Ret
H _{5c} Sivil Toplum Örgütüne Üyelik -Yetkinlik	Kabul
H _{5d} Sivil Toplum Örgütüne Üyelik -Özgür İrade	Ret
H _{6a} Siyasal Olayları Takip Etme -Sorumluluk	Kabul
H _{6b} Siyasal Olayları Takip Etme -Doğruluk	Kabul
H _{6c} Siyasal Olayları Takip Etme -Yetkinlik	Kabul
H _{6d} Siyasal Olayları Takip Etme -Özgür İrade	Kabul
H _{7a} Kullanılan İletişim Aracı Türü -Sorumluluk	Kabul
H _{7b} Kullanılan İletişim Aracı Türü -Doğruluk	Kabul
H _{7c} Kullanılan İletişim Aracı Türü -Yetkinlik	Kabul
H _{7d} Kullanılan İletişim Aracı Türü -Özgür İrade	Ret
H _{8a} Yaşanılan Yer -Sorumluluk	Ret
H _{8b} Yaşanılan Yer -Doğruluk	Ret
H _{8c} Yaşanılan Yer -Yetkinlik	Kabul
H _{8d} Yaşanılan Yer -Özgür İrade	Kabul

Tartışma

Bu araştırmada üniversite gençliğinin siyasal rızalarının bazı sosyo-kültürel ve demografik değişkenler açısından anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Literatürde siyasal rızanın doğrudan ölçülmesine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat konuya yakın Debell, (2002) ve Grimes, (2006)'in çalışmalarının olduğu görülmüştür. Fakat bu çalışmalar da kullanılan verilerin siyasal rızayı ölçmeye yönelik çalışma olmadıkları görülmüştür. Konuya yakın olarak değerlendirilebilecek çalışmalar ise daha

çok kuramsal boyutta olup uygulama konuları siyasal rızayı ölçen bir ölçek olmadıkları belirlenmiştir. Yapılan araştırmada demografik ve sosyo-kültürel özelliklerin seçmen davranışlarına etkisini ölçmeye yönelik birtakım araştırmalar bulunmaktadır (Damlapınar, 2003; Pattinson, 2009; Horton, 2012; Çalışkan, 2013; Kutluay, 2015; Asad, 1972; Simmons, 1976).

Araştırmaya göre üniversite öğrencilerinin siyasal rıza düzeyleri cinsiyet, yaş gurup aralığı farkı, katılımcının aile veya tek başına veya arkadaşlarıyla yaşaması, kitle iletişim araçlarının siyasi tercihleri etkileme durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmamıştır. Diğer bir ifadeyle bu hususların üniversite gençliğinin siyasal rızaları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Bu nedenle çalışmada tablolaştırılmamıştır. Literatür incelendiğinde siyasal rıza ile cinsiyet arasındaki ilişkide Ceylan, (2020) çalışmasında cinsiyet farkının siyasal rızanın yetkinlik ve doğruluk faktöründe anlamlı farklara neden olduğu görülmektedir. Yine Sitembölükbaşı, (2001) çalışmasında cinsiyet farkının ideolojik neden, lider gibi durumlarda seçmen davranışında etkin olduğunu adaylar yönünden ise etkin olmadığını belirtmektedir. Bu sonuçlara bakıldığında cinsiyetle ilgili elde edilen bu araştırma bulgusunu genel olarak literatür tarafından desteklediği ifade edilebilir. Siyasal rıza ve yaş arasındaki etki konusunda yine Ceylan (2020) genç yaş gurubunda (18-27 yaş aralığı) anlamlı farklar bulamamıştır. Yine başka bir çalışmada seçmenin yaşının bir siyasi partide aranan özellikler arasında anlamlı bir ilişkiye neden olmadığı görülmüştür (Tan ve Baydaş, 2017).

Yine çalışmanın diğer bulgusuna göre kitle iletişim araçlarının gençlerin siyasal rızası üzerinde bir etkisinin olmadığıdır. Diğer bir deyişle kitle iletişim araçları siyasi tercihlerimi etkiliyor diyenler ile etkilemiyor ve kısmen etkiliyor diyenler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu konuya yakın olarak nitelenebilecek bazı çalışmalar kitle iletişim araçlarının seçmen tercihleri üzerinde etkinliğine işaret ederken bazı çalışmalar ise böyle bir etkinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. (Arslan, 2004, s. 2; Alp ve Akkılıç, 2020, s. 30; Dilber, 2012, s. 83-105). Bazı araştırmaların sonucunu bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir (Güz, 1995; Erkan ve Bağlı, 2005; Wiese, 2011; Akıncı, 2014; Çakır ve Biçer, 2015; Özdemir, 2019). Kitle iletişim araçları katılımcıların sorumluluk, doğruluk, yetkinlik ve özgür irade boyutunu arttırmakta fakat siyasal rızaları üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Bu çalışmada bireyin aileyle veya tek başına-arkadaşlarla yaşamasının sorumluluk, doğruluk, yetkinlik ve özgür irade davranışlarında farklılık oluşturmadığı ortaya çıkmakla birlikte Aydın ve Özbek'in (2004) yapmış oldukları çalışmada ise ailenin seçmen davranışı üzerinde çok az etkili olduğu görülmektedir. Aydın ve Özbek, (2004)'in yaptığı çalışmada seçmenin oy verirken aileden etkilendiği sonucuna varılmıştır. Bu farklılık örneklem gurubun çoğunluğunu Z-kuşağının oluşturmasına bağlanabilir. Çünkü Z-kuşağının etkilendiği araçlar çok daha farklıdır. Z-kuşağı günümüzde daha çok sosyal-medya ve internet yoluyla etkilenmektedir.

Çalışma diğer bir bulgusuna göre siyasi olayları sosyal medya-internet ile takip edenlerin diğer araçlarla karşılaştırıldığında anlamlı farklar çıkmaktadır. Yine çalışmaya yakın olarak düşündüğümüz Biswas, Ingle ve Roy'un (2014) çalışmasında da sosyal medyanın genç seçmen davranışı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Yine Munir (2018) tarafından yapılan çalışmaya göre, sosyal medya gençlerin oy verme davranışını değiştirmede etkili olduğu belirlenmiştir. Küçük ve Toklu, (2020)'nin yapmış oldukları çalışmada sosyal medyanın sosyo-psikolojik ve rasyonel oy verme davranışı üzerinde etkisi olduğu görülmüştür.

Çalışmada seçmenin bir siyasal partiye veya herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olması onun sorumluluk ve yetkinlik boyutunu artırdığı ve üye olanların herhangi bir parti veya kuruluşa üye olmayanlara göre anlamlı farkların olduğu belirlenmiştir. Fakat çalışmaya yakın olarak düşünülen Dursunoğlu ve Kıncal (2019)'ın yapmış olduğu çalışmada bireylerin üye oldukları kuruluşların siyasal davranışları üzerinde bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmanın diğer bir bulgusuna göre öğrencilerin öğrenim seviyesi arasında birbirleri ile doğruluk, sorumluluk, yetkinlik ve özgür irade boyutunda anlamlı farkların olduğu görülmüştür. Ceylan (2020)'in yapmış olduğu çalışmada da aynı doğrultuda bulgulara

ulaşmıştır. Sitembölükbaşı (2003) çalışmasında da eğitim seviyesi yükseldikçe siyaseti ilginin arttığı ve eğitim seviyesinin seçmen davranışlarını etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Son olarak genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların siyasi olayları takip edenlerle takip etmeyen ve kısmen takip edenler arasında sorumluluk ve özgür irade boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Siyasi olayları takip edenlerle ile kısmen takip edenler, siyasi olayları takip etmeyenlere kıyasla oy verme davranışında bulunurken sorumluluk duygusuyla, hiç kimseden etkilenmeden, kendi özgür iradeleriyle oy vermektedir. Bu sonuç Ceylan, (2020)'nin çalışmasıyla aynı yöndedir. Benzer bir araştırma olarak değerlendirebileceğimiz Özkan, (2010)'da yaptığı araştırmada siyasi olayları takip edenlerin oy verme davranışını etkilediğini belirtmektedir.

Çalışmanın geneline ve çalışmaya yakın olarak değerlendirilen araştırmalara bakıldığında farklı bulguların çıkma sebebi kullanılan ölçeklerin ve örneklem grubunun farklı olması ve araştırılan konuya yakın olarak değerlendirilen çalışmaların çoğunun genel yaş gurubuna yapılması bulgularda farklı sonuçların çıkmasına neden olmuştur.

Sonuç

İnsan belirli ve başkalarından farklı biyolojik özelliklere sahip olarak dünyaya gelmektedir. Aileden başlayarak, okul ve toplumsal kurum ve gruplar ona temel değer sistemlerini ve temel kuralları öğretir. Böylece birey, belirli bir kültürün özellik ve gereklerine uygun şekilde hareket eden bir varlık haline gelmektedir. Bu gelişim bireyin siyasal kültürünün de oluşumuna neden olmaktadır. Bu durum siyasal sosyalleşme sürecinin bir sonucudur.

Siyasal kültür siyasal sistem içinde yönetilen kesimi oluşturan vatandaşların, siyasal tercih ve davranışlarını etkileyen bir kavramdır. Bu kavram insanın doğumundan başlayarak ölümüne kadar birtakım faktörlerden etkilenir. Siyasal kültür içinde değerlendirdiğimiz rıza'nın oluşumu da bireyin doğumundan ölümüne kadar pek çok faktörden etkilenmektedir. Rıza, bireyin hiçbir baskı veya zor altında kalmadan, kendi özgür iradesi ile bir şeye razı olması bir şeyi kabul etmesi anlamındadır. Rıza unsuru sadece toplumsal hayatta değil siyasal hayatta da karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin siyasete olan ilgilerini etkileyen pek çok neden vardır. Kişilerin demografik ve sosyo-kültürel özellikleri ve bunun yanında dernek ve siyasi partilere üye olması, siyasal gelişmeleri yakından izlemesi, değişik konularda siyasal tavırlar takınılması, seçim çalışmalarında görev alma gibi eylemleri seçmenlerin siyasal rızalarını etkilemektedir.

Günümüzde siyasi iktidarlar eylemlerini haklılaştırmak için toplumsal rıza almak zorundadırlar. Bunu gerçekleştirmedikleri takdirde iktidardan uzaklaşma tehlikesi ile karşılaşabilirler. İktidara rıza gösterilmesini sağlayan onun meşruiyetine olan inançta saklıdır. Meşruiyet, siyasal iktidarların, eylem ve işlemlerini bunun yanında iddialarını toplumsal kabul görececek rasyonel ve doğal gerekçelere dayandırmadır. Modern dünyada siyasal iktidarın meşruiyet kaynağı seçimlerdir.

Üniversite gençliğinin siyasal rızalarının nasıl gerçekleştiğinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırma çoğunluğu Z-kuşağından olan gençlere yapıldığından önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Z-kuşağı internet, akıllı telefonla, kısaca dijital dünyanın içinde doğmuşlardır. Bu nedenle diğer kuşaklardan farklı bir dünyaya şahit olmuşlardır. Genel anlamda bu kuşaktakiler realist ve pragmatik özelliklere sahiptirler. Önceki kuşaklara nazaran risk alma konusunda daha tedbirli oldukları söylenebilir. Geleceğe odaklanan ve kendinden emin yapılarıyla yaşamlarında başarılı olmak ve para kazanmak için aktif oldukları söylenebilir. (Seymen, 2017).

Çoğunluğunu Z-kuşağının oluşturduğu seçmenlerin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerine göre siyasal rızanın unsurlarına verdikleri önem düzeyi, bazı unsurlar için anlamlı bir şekilde farklılaşmaya neden olduğu ve bazıları için farklılaşmaya neden olmadığı görülmüştür. Örneğin katılımcıların cinsiyet, yaş gurup aralığı farkı, katılımcının aile veya tek

ve arkadaşlarıyla yaşaması, kitle iletişim araçlarının siyasi tercihleri etkileme durumları siyasal rızaları üzerinde hiçbir etkisi bulunmamakta başka bir deyişle bireylerin bu farklı özellikleri siyasal rızanın boyutları olan yetkinlik, sorumluluk, doğruluk ve özgür irade boyutunda anlamlı farklar oluşturmamıştır. Katılımcıların çoğunluğunu oluşturan Z-kuşağı olarak tanımlanan bu nesil için internet çocukları benzetmesi yapılmaktadır. Bu kuşaktaki bireyler internetle çok fazla içli dışlı olmakta, günlük gelişmelerden anında haberdar olmakta ve sosyal olayları internet aracılığıyla yakından takip etme fırsatı bulmaktadırlar. Güncel gelişmelere yönelik veya sosyal konularda internet ortamındaki paylaşımlardan etkilenen bu nesil tavır ve davranışlarını da ona göre şekillendirmektedir (Ardıç ve Altun; 2017, s. 12-30). Katılımcıların araştırmanın değişkenlerine katılım düzeylerinin benzer olmasının sebebi, araştırmaya katılanların çoğunun Z-kuşağı bireylerinden olması ve aralarında kuşak farkının veya kültürel farklılıkların bulunmaması şeklinde yorumlanabilir. Araştırmaya katılanların aile ve yakın çevreden ziyade sosyal medya vb. kanalların daha çok etkisinde kaldığı, kendi kararlarını kendilerinin alabildiği, dolayısıyla aileyle veya tek başına-arkadaşlarla yaşamasına bağlı olarak sorumluluk, doğruluk, yetkinlik ve özgür irade davranışlarında farklılık oluşmadığı söylenebilir.

Katılımcıların en çok önem verdikleri unsurun ise “yetkinlik” olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar ayırt edici olan bilgi, beceri ve tutumları ön plana alarak oy verme davranışında bulunurken aday ve partiler hakkında araştırma yaparak siyasilerden işlerinin ehli olana diğer bir deyişle liyakate önem verdiklerini önemsediklerini göstermektedir. İkinci en çok önem verilen unsur ise “doğruluk”tur. Çalışma genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların niyetinden şüphe ettiği, yalan söylediğini anladığı bir adaya oy vermedikleri sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca katılımcıların hemen hemen hepsinin oy verme davranışını hiç kimseden etkilenmeden tek başına özgür iradeleri ile yaptıkları söylenebilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Bu araştırma sadece belirli bir üniversitede belirli bir fakültede öğrenim gören öğrencilere yönelik yapılmış olup çıkan sonuçlar genele veya tüm üniversitelerde okuyan öğrencilere genellenemez. Bu çalışmada katılımcıların demografik ve sosyo-kültürel özelliklerine göre siyasal rıza boyutlarına katılımları konusundaki farklılıkları incelenmiştir. Dolayısıyla siyasal rızayı etkileyen veya siyasal rıza tarafından etkilenen değişkenler incelenmemiştir. Gelecekte araştırmacılar tarafından siyasal rızayı etkileyen veya siyasal rıza tarafından etkilenen değişkenler incelenebilir.

Bu araştırmanın sonucuna göre Z-kuşağı seçmenin siyasette yetkinlik ve doğruluğa daha çok önem verdikleri görülmüştür. Bu nedenle politikacıların ve siyasi partilerin Z-kuşağı seçmene hitap ederken yetkinlik ve doğruluk faktörlerine ağırlık vermeleri önerilir. Çünkü seçmen mesleğinde tecrübe ve liyakat sahibi kişileri, güvenilir ve yalan söylemeyen adayları daha çok önemsemektedir. Bu nedenlerden dolayı siyaset yapımcıların bu unsurlara dikkat ederek parti politikalarını yapmaları önerilir.

Kaynakça

- Akgün, B. (2000). Türkiye’de seçmen davranışı: partizan tutumlar, ideoloji ve ekonomik faktörlerin oy vermeye etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4), 75-92, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116520>, (Erişim Tarihi: 01.10.2021)
- Akıncı, S. (2014). Siyasal katılımın toplumsal dinamikleri ve kitle iletişim araçları, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 305-322.
- Almond, G. ve Verba, S. (1989). *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*, USA, Sage Publications.

- Alp, M. ve Akkılıç, M. E. (2020). Kitle iletişim araçlarının genç seçmenlerin davranışsal niyetleri üzerindeki etkisi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 21-35.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, 2. Baskı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Ardıç, E., Altun, A. (2017). Dijital çağın öğreneni, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1, 12-30.
- Arslan, A. (2004). Medya-politika ilişkisi üzerine sosyolojik bir değerlendirme, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-8.
- Asad, T. (1972). Market model, class structure and consent: A reconsideration of swat political organisation. *Man*, 7(1), 74-94.
- Avcı, İ. ve Köroğlu, A. (2021). Dindarlığın helal gıda satın alma niyeti üzerindeki etkisinde helal gıdaya yönelik bilgi ve helal gıdaya verilen önemin aracılık rollerinin incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), 360-380.
- Aydın, K. ve Özbek, V. (2004). Ailenin seçmen davranışları üzerindeki etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 144-167.
- Banazili, A. M. (2019). Siyaset psikolojisinde oy verme yaklaşımları ve seçmen davranışı: İngiltere örneği, *International Social Sciences Studies Journal*, 5, 30, 1065-1070.
- Berberoğlu, N. G. (1997). *Siyasi parti yönetimi*, Eskişehir: A.Ü. Yayınları.
- Beren, F. (2013). Seçmen tercihinin etki eden faktörler ve seçim güvenliği: Şanlıurfa ili örneği, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* 8, 1, 191-214.
- Biswas, A., Ingle, N. & Roy, M. (2014). Influence of social media on voting behavior. *Journal of Power, Politics & Governance*, 2(2), 127-155.
- Butler, D., Penniman H. R., and Ranney, A. (eds), (1981). *Democracy at the polls: a comparative study of competitive national elections*. Washington, D.C.: AEI.
- Çakır, H., ve Biçer, A. (2015). Türkiye yerel seçimlerinde seçmen tercihlerini etkileyen kriterler: 30 Mart 2014 yerel seçimleri Kayseri örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, (4), 1, 98-112.
- Çalışkan, O. (2013). Toplumsal rıza üretimi bağlamında 2010 anayasa referandumunu ve yazılı basının bu süreçteki rolü bir içerik analizi uygulaması, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul.
- Çetin, H. (2006). İktidar ve meşruiyet, Siyaset içinde, Mümtaz'er Türköne (Ed), 4. Baskı, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Ceylan, F. (2020). Siyasal Rıza Bağlamında oy verme davranışları üzerine bir araştırma: Erzincan ili örneği, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Kayseri.
- Ceylan, F., İspir, N., ve Özpolat, A. R. (2019). Siyasal rıza ölçeği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 605-629.
- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi Üstüne*, (B. Kadioğlu Çev), 1. Basım, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Damlapınar, Z. (2003). İktidar ve kitle iletişim araçları üzerinden rıza üretimi: teorik ve ampirik açıdan kamusal senaryo süreci, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Konya.

- DeBell, M. A. (2002). *The consent of the governed: public evaluations of political legitimacy in the united states*. Georgetown University Institute of Science and Technology Master Science Philosophy Unpublished Doctoral Dissertation. Washington.
- Dilber, F. (2012). Seçmenlerin kitle iletişim araçlarından aldığı siyasal içerikli bilgilerden etkilenme düzeyi; Karaman ili seçmenleri üzerine bir alan araştırması, ss. 83-105, *e-gifder*, 1, 4, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/83890>, (Erişim Tarihi: 05.10.2020)
- Doğan, K.C. (2022). Jürgen Habermas'ta katılım, demokrasi ve meşruiyet kavramları: Ombudsman yönetişimi üzerine düşünmek. *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) 8, 96, 1190-1203, https://www.researchgate.net/publication/359451328_Jurgen_Habermas'ta_Katirim_Demokrasi_Ve_Mesruiyet_Kavramlari_Ombudsman_Yonetisimi_Uzerine_Dusunmek (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Duman, F. (2006). Din ve siyaset, *Siyaset*, M. Türköne (Der), Ankara: Lotus Yayınevi.
- Dursunoğlu İ, ve Kıncal, E. (2019). Erzurum ilinde yaşayan seçmenlerin siyasal davranışlarında sosyo-kültürel faktörlerin etkisi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 413-434.
- Erdoğan, M. (2001). *Anayasal demokrasi*, 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erkan, R., & Bağlı, M. (2005). Diyarbakır'da seçmen davranışı ve seçmen davranışının oluşmasında yerel medyanın rolü, *Selçuk İletişim Dergisi*, 3, (4), 181-196.
- Fanıd, E. N. (2014). Siyasetin meşruluğu ya da meşruiyetin siyaseti, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, (11), 28-39.
- Gegez A. E. (2007). *Pazarlama araştırmaları*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Gözler, K. (2004). *Anayasa Hukukuna Giriş*, 5. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Grimes, M. (2006). Organizing Consent: The Role of Procedural Fairness in Political Trust and Compliance. *European Journal of Political Research*, 45(2), 285-315.
- Güz, N. (1995). Siyasal Tercihleri Belirlemede Kitle İletişim Araçlarının Rolü, *Amme İdaresi Dergisi*, 28, (1), 113-128.
- Habermas, J. (1999). Meşruiyet dayanağı olarak insan hakları, (T. Bora, Çev), Birikim, 118, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-118-subat-1999-sayi-118-subat-1999/2312/mesruiyet-dayanagi-olarak-insan-haklari/2852>, (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Hafizoğlu, Y. (2021). Z kuşağı seçmen davranışları, *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2021, 4(2), 141-164, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2126232>, (Erişim Tarihi: 16.05.2022)
- Heywood, A. (1999). Demokrasi, içinde *Sosyal ve Siyasal Teori*-Seçme Yazılar, A.Yayla (Ed), 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Horton, J. (2012). Political legitimacy, justice and consent. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 15(2), 129-148.
- İngilizce Sözlük, <https://dictionary.cambridge.org/tr/s/C3%B6z1%C3%BCk/ingilizce/>, (Erişim Tarihi: 01.10.2021)
- Kapani, M. (1997). *Politika bilimine giriş*, 9. Baskı, , Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karasar, N. (2012). *bilimsel araştırma yöntemi, kavramlar-ilkeler- teknikler*, 23, Basım, Ankara: Nobel Yayınları.
- Kavas, A. (2019). Yerel seçimlerde seçmenin kararında belediye hizmeti mi, aday mi, partimi etkili?, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, <https://www.tepav.org.tr/upload/files/1550463543->

- 4.Yerel_Secimlerde_Secmenin_Kararinda_Belediye_Hizmeti_Mi__Aday_Mi__Parti_Mi_Et kili.pdf, (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
- Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın alfa güvenirlik katsayısı, *Journal of Mood Disorders, (JMOOD)*, 6(1), 47-48.
- Kışlalı, A. T. (1996). *Siyaset bilimi*, 5. Baskı, Ankara: İmge.
- Kızıldere, N. (2002). *Kadınların oy verme davranışlarını etkileyen sosyo – ekonomik faktörler-kadın seçmenler üzerine bir araştırma (Isparta Uygulaması)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi), Isparta.
- Köroğlu, A., ve Yıldız, S. (2021). Sosyal medya ve hedonik tüketimin tüketici tutumu ve tatmin üzerindeki etkisi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, (2), 1106-1123.
- Küçük, H. Ö ve Toklu, İ.T. (2020). Seçimlerde oy verme davranışını ne etkiler? z kuşağı üzerine bir araştırma, *BMIJ*, 8(5), 4546-4574.
- Kutluay, F. (2015). *John Locke'da rıza ve siyasal otorite*, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış doktora tezi), Kayseri.
- MacCallum, R. C.; Widaman, K. F.; Preacher, K. J.; Hong, S. (2001). Sample size in factor analysis: the role of model error. *Multivariate Behavioral Research*, 36, (4), 611-637.
- Munir, S. (2018). Social Media and Shaping Voting Behavior of Youth: The Scottish Referendum 2014 Case. *The Journal of Social Media in Society*, 7(1), 253-279.
- Nas, Z. (2020). *Seçmen tercihine etki eden faktörler: Van örneği*, Van: İksad.
- Örselli, E., Bayrakçı, E., ve Karabulut, N. (2018). E-demokrasiyi e-katılım üzerinden okumak: kavramsal bir analiz, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6, 14, 108-126.
- Özdemir, G. (2019). Siyasal katılmayı etkileyen sosyoekonomik faktörler üzerine bir araştırma-Çankırı örneği, *Sakarya İktisat Dergisi*, 8, (3), 252-283.
- Özkan, A. (2010). Türkiye'de seçmenlerin oy verme davranışının. siyasal iletişim perspektifinden incelenmesi, E. İnan (Der), *Seçenlere ve Seçilenlere Politik Dünya*, İstanbul: Referans Kitabevi.
- Özgiraz, A. ve Zeren H. E. (2009). Yerel yönetimlerde halk katılımı Tokat il merkezinde uygulamalı bir çalışma, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2, 229-247.
- Öztekin, A. (2000). *Siyaset bilimine giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, N. K. ve Ok, A. Ş. (2017). Siyasal meşruiyet düşüncesinin evrimi, *Türk İdare Dergisi*, 89, (484), 271-304.
- Parla, T. (1991). *Türkiye'de siyasi kültürün resmi kaynakları*, 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pattinson, S. D. (2009). Consent and informational responsibility. *Journal of Medical Ethics*, 35(3), 176-179.
- Rawls, J. (1973). *A theory of justice*, Oxford University Press, New York.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset, demokrasi ve kimlik*, Bursa: Asa Yayınları.
- Şenel, A. (1996). *Siyasal düşünceler tarihi, tarih öncesinde ilkçağda ortaçağda ve yeniçağda toplum ve siyasal düşünüş*, (6. Kısaltmış Basım), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Seymen, A. F. (2017). Y ve Z kuşak insanı özelliklerinin milli eğitim bakanlığı 2014-2019 stratejik programı ve TÜBİTAK vizyon 2023 öngörülleri ile ilişkilendirilmesi, *Kent Kültürü ve Yönetimi*, 10, 4.

- Simmons, A. J. (1976). Tacit consent and political obligation. *Philosophy and Public Affairs*, 5 (3). 274-291.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2001). *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler*, 1. Baskı, Ankara: Nobel.
- Tan, A. ve A. Baydaş. (2017). Seçmen özelliklerinin oy verme davranışı üzerindeki etkileri. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 592-622.
- Tatar, T. (1997). *Siyaset sosyolojisi*, İstanbul: Turan.
- Taydaş, O. (2021). Seçmenlerin oy tercihlerinin belirlenmesinde etkili faktörler ve aday imajının bu süreçteki etkisi: 31 Mart 2019 yerel seçimleri Sivas Örneği, *Erciyes İletişim Dergisi*, 8 (1), 129-152.
- Turan, İ. (1976). *Siyasal sistem ve siyasal davranış*, İstanbul: Der Yayınevi.
- Turan, İ. (2000). Türkiye’de siyasal kültürün oluşumu, Kalaycıoğlu, E ve Sarıbay, A. Y, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.10.2021)
- Türkkahraman, M. (1998). Türkiye’de siyasal sosyalleşme: Tarih ve politika, Cumhuriyet Özel Sayısı 3, *Yeni Türkiye Medya Hizmetleri*, 4, 23-24.
- Türköne, M., (2006). *Siyaset*, 4. Baskı, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Ünal, B. A. (2016). Oy verme davranışı modelleri, *Oüsobiad*, (95-119), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273711>, (Erişim Tarihi: 20.09.2021)
- Uslu, Z. K., Bozkurt, V., ve Tüfekçioğlu, H. (2017). The factors affecting voter behaviour in local elections: Kocaeli sample. *Turkish Studies*, 12(3), 1-18. <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=11600>, (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
- Weber, M. (2012). *Sosyolojinin temel kavramları*, 3.Baskı, İstanbul: Yarı Yayınları.
- Weber, M. (2013). *Bürokrasi ve Otorite*, (H. B. Akın, Çev.), 6.Baskı, , Ankara: Adres Yayınları.
- Wiese, C. E. (2011). *An exploration of the voting behaviour of south african university youth: a study of a select group of university students*. South Africa: MA Theses University of Pretoria.
- Yam, F. C. ve İlhan, T. (2020). *Modern çağın bütünsel teknolojik bağımlılığı: phubbing*, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(1), 1-15.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Vol/Cilt: 46, Special Issue/Özel Sayı, 74-85.
- Yazıcıoğlu, Y., ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yeşilorman, M. (2006). Siyasal sosyalizasyon sürecinde sosyo-ekonomik faktörlerin rolü, *Bilig*, Sayı: 36, 1-46, <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1234-published.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.03.2021)
- Yıldız, N. (2019). Habermas’ın meşruiyet krizi teorisi ve Türkiye, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nisan, 22, 159-173.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Tarih: 29.04.2021

No: 36286

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %60

2. yazar katkı oranı : %40

Psikolojik Sözleşme İhlali – İşten Ayrılma Niyeti İlişkisinde Ücret Düzeyinden Duyulan Tatminin Aracılık Etkisi: Bir Alan Araştırması

The Mediating Effect of Satisfaction with the Level of Wages in the Relationship between Psychological Breach of Contract and Intention to Leave Work: A Field Study

Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ¹, Doktora Öğrencisi Surac BAYRAMOV²

Öz

Bu araştırmanın amacı, psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde ücretten duyulan tatmin düzeyinin aracılık etkisinin olup olmadığını belirlemektir. Bu kapsamda evren ve örneklem belirlenmiş veriler toplanmış ve analize edilmiştir. Araştırmada dört bölümden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Anket formunun birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular hazırlanmış, ikinci bölümünde psikolojik sözleşme ihlali ölçeği, üçüncü bölümde işten ayrılma niyeti ölçeği ve son olarak dördüncü bölümde ise ücret tatmini ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Eskişehir / Tepebaşı ilçe merkezinde çalışmakta olan yaklaşık 400 gıda sektörü çalışanı oluşturmaktadır. Araştırmaya 121 gıda sektörü çalışanı dahil edilmiş ve analize tabii tutulmuştur. Bu çalışma nicel bir çalışmadır. Araştırma kapsamında toplanan veriler bir paket programı aracılığı ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Katılımcılardan toplanan veriler ışığında çalışmada güvenilirlik analizi, normallik testi, frekans analizi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's küresellik testleri, faktör analizi, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucuna göre, psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ücretten duyulan tatminin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Psikolojik sözleşme ihlalinin ücretten duyulan memnuniyet düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ve psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde ücret tatminin aracılık etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşten ayrılma niyeti, psikolojik sözleşme ihlali, ücret tatmini

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The aim of this research is to determine whether the level of satisfaction with the wage has a mediating effect in the relationship between psychological contract violation and intention to leave. In this context, population and sample determined data were collected and analyzed. A questionnaire consisting of four parts was used in the study. In the first part of the questionnaire, questions were prepared to determine the demographic characteristics of the participants, in the second part, the psychological contract violation scale, in the third part the turnover intention scale and finally in the fourth part, the wage satisfaction scale was used. The population of the research consists of approximately 400 food industry employees working in Eskişehir / Tepebaşı district center. 121 food industry employees were included and analyzed in the study. This study is a quantitative study. The data collected within the scope of the research were analyzed and interpreted through a package program. In the light of the data collected from the participants, reliability analysis, normality test, frequency analysis, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett's sphericity tests, factor analysis, correlation and regression analyzes were performed in the study. According to the results of the research, it was concluded that both psychological contract violation and wage satisfaction have significant effects on intention to leave. At the same time, it has been determined that psychological contract violation has a significant effect on the level of satisfaction with wages and

¹ Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, eorucu@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, suracbayramov2015@gmail.com

Atf için (to cite): Örucü, E. ve Bayramov, S. (2022). Psikolojik sözleşme ihlali – işten ayrılma niyeti ilişkisinde ücret düzeyinden duyulan tatminin aracılık etkisi: Bir alan araştırması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1383-1399.

that wage satisfaction has a mediating effect on the effect of psychological contract violation on turnover intention.

Keywords: Intention to leave the job, psychological contract breach, wage satisfaction

Paper Type: Research

Giriş

Günümüz iş dünyasında, örgütlerin başarısında ve sürdürülebilirliğini sağlamasında insan kaynağının önemli faktörlerden olduğu bir gerçektir. Bilindiği üzere dünya genelinde bilimin ve teknolojinin gelişiminin yegâne sahibi insan kaynağıdır. Bu sebeple örgütler insan kaynağını en gerekli üretim faktörü olarak görmekte ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için insan kaynağına çeşitli yatırımlar yapmaktadırlar. Rekabet gücünü etkileyen çok önemli bir faktördür insan kaynağı. İnsan kaynağına yapılan yatırımların temel amacı, işgörenlerin performansını ve motivasyonunu artırarak çalışandan daha fazla verim ve performans elde etmektir; çünkü bilim, bilgi ve teknoloji çağında işgörenlerin performansı ile örgütlerin performansı paralellik göstermektedir.

İnsan, var olduğu günden günümüze kadar çevresinde var olan tüm canlı ve cansız varlıklarla etkileşim içerisinde. Fakat etkileşim içinde olduğu şeyler arasında insan ilk sırada yer almaktadır. Bunun sebebi insanın dünyaya geldiği andan itibaren ailesi, akrabaları, eğitim hayatındaki arkadaşları veya dışarıda tesadüfen tanıştığı insanlar ile sürekli etkileşim içerisinde olmasıdır. Özellikle bireyler çalışmaya başladıkları zaman en çok etkileşimde buldukları sosyal ortamlardan birisi iş ortamıdır. Çalışanların iş hayatındaki diğer insanlar ile etkileşimi tanımlayan; hizmet, ürün veya mal sunabilmek için görevlerini belirleyen; örgüt ile çalışan arasındaki etkileşimi sürdüren olgu çalışan ile örgütü arasındaki yazılı sözleşmelerdir. Yazılı sözleşmelerin yanısıra örgütlerde daha çok tarafların beklentilerinin yer aldığı ve ilişkilerin devamlılığını önemli ölçüde etkileyen bir kavram olarak “psikolojik sözleşme” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, psikolojik sözleşme kavramı yazılı olmayan, işveren ve işgörenin karşılıklı olarak birbirlerinden beklentilerini ifade etmektedir. Fakat bu beklentilerin karşılanmaması durumunda ise psikolojik sözleşme ihlali ortaya çıkmaktadır. Psikolojik sözleşme ihlali örgütlerde birçok olumsuz davranışı tetiklemektedir. Psikolojik sözleşme ihlali yaşanan bir örgütte işgören düşük performans gösterebilmekte hatta işten ayrılma niyeti içerisine girebilmektedir. Ancak, ekonomik koşullar, aile içi mecburiyetler, geçiş yapılabilecek iş kanallarının darlığı, farklı iş kollarına geçişteki riski üstlenememe gibi çeşitli sebeplerden dolayı işgörenler bazen işten ayrılamamaktadırlar. Bu noktada çalışanın ücret düzeyinden duyduğu tatminin çalışanın işe devam etme veya işten ayrılma niyeti üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ücretten duyulan memnuniyet düzeyi her zaman olmasa da ekonomik nedenler sebebiyle çalışanın işten ayrılma niyetini bazen sadece niyet olarak kalmasına etki edebilmektedir. Bu nedenlerle işletmelerde işgören devir hızını yükselten ve performansı düşüren bir faktör olan işten ayrılma niyetinin azaltılması hangi değişkenlerle mümkün olabilir sorusuna cevap aranması araştırmanın temel gerekçesini oluşturmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde ücretten duyulan tatmin düzeyinin aracılık etkisinin olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada ilk olarak kavramsal çerçeve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda psikolojik sözleşme ihlali, işten ayrılma niyeti ve ücret tatmini kavramları ile ilgili alanyazın bilgilerine yer verilmiştir. Akabinde literatür taraması yapılarak değişkenler hakkında daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Makalenin son kısmında ise araştırma kapsamında geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla bir paket programından faydalanarak veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Psikolojik Sözleşme İhlali

Psikolojik sözleşme kavramı 1938 yılında Chester Barnard tarafından ilk kez dile getirilmiştir. Chester Barnard kavramı; “çalışanların sosyal, psikolojik ve daha farklı ödülleri elde etmek için kurumsal hedeflere sadakat hususunda ikna edilmesi” şeklinde tanımlayarak bilime kazandırdığı ifade edilmektedir (Lynne ve Cropley, 2003). Psikolojik sözleşme kavramının öncüsü olan Argyris (1960) kavramı “iş gören ve işveren arasında, birbirlerinin değerlerine, normlarına saygı ile davranmaya yönelik, örtük ve kâğıt üstünde yazılı olmayan anlaşma” olarak tanımlamıştır (Smithson ve Lewis, 2004). Sonrasında 1960’lı yılların başında psikolojik sözleşme kavramı Levinson, Munden, Mandl, Soley (1962) ve Schein (1965) tarafından araştırılmıştır.

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya atılan psikolojik sözleşme kavramı üzerinde birçok bilim adamı araştırma yapmış ve genel olarak psikolojik sözleşmeyi işçi ve işveren arasında yazılı olmayan beklentiler olarak tanımlamıştır (Rousseau, 1989). Psikolojik sözleşmeyi ilk defa kavramlaştıran Rousseau (1989) ise bu kavramı çalışan ile kurum arasındaki değişim anlaşmasıyla ilgili kurum tarafından şekillenen beklentiler olarak yeniden tanımlamıştır (Rousseau, 1989). Yapılan bu tanımda odaklanılması gereken husus, beklentilerin işgören ve işveren arasındaki karşılıklı değişime bağlı olmasıdır (Tziner, Felea ve Vasiliu, 2017).

Psikolojik sözleşme için yapılan bu tanımlamalardan yola çıkılarak özellikleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir (Rousseau, 1989).

- Taraflardan birinin verdiği sözlü taahhüte karşılık, karşı taraf çaba gösterir. Çalışan ve işveren arasındaki karşılıklı yükümlülükler dair kişisel inanç söz konusudur.
- Hem işveren hem de çalışan adil anlaşma, iyi niyet ve güven konusunda beklenti içine girerler.

Psikolojik sözleşme, temelinde beklenti olgusunun yer aldığı, sözleşmenin her iki tarafının belli beklentilerinin karşılık bulması neticesinde süregelen ve geçerliliğini koruyan bir anlaşmadır (Örücü ve Biyan, 2018). Bu sözleşme, temelinde beklentilerin karşılanması olgusunun yer almasından dolayı, bozulmaya oldukça müsaittir (Aslanov, 2019).

İlerleyen zaman içinde gerek çalışan gerekse işveren insan olma psikolojisinden hareketle içinde buldukları koşullardan ve durumlardan ötürü arzularında, isteklerinde ve beklentilerinde değişikliğe gidebilirler. Ayrıca beklentilerinin arzu ve isteklerinin karşılanmaması gibi olumsuz durumların yaşanması halinde psikolojik sözleşmenin ihlali algısı ortaya çıkabilmektedir (Karcıoğlu ve Türker, 2010). Yani psikolojik sözleşme ihlali, taraflardan herhangi birinin sözleşmenin ihlal edildiğini algılaması durumunda gerçekleşmektedir.

Psikolojik sözleşme ihlaline ilişkin çeşitli tanımlamaların mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin, Shore ve Tetrick (1994) psikolojik sözleşme ihlalinin “çalışanın, psikolojik sözleşme şartlarına ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmediği şeklinde örgütten elde ettiği bilgi sonucunda ortaya çıkan tepkisel süreç” olarak tanımladığı bilinmektedir. Robinson ve Rousseau (1994) ise psikolojik sözleşme ihlalinin, “istihdam ilişkisindeki taraflardan birinin (işçi veya işverenin), diğerine yapmayı taahhüt ettiği sorumlulukları yerine getirmemesi veya eksik yapması durumunda yaşanan algı” şeklinde tanımlamışlardır.

Bireylere, örgütlere, ekonomik faktörlere ve yaşanan konjonktürel dalgalanmalara göre psikolojik sözleşme ihlali olgusu değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, daha yaşlı çalışanlar için iş güvenliği, iş sürekliliği gibi hususlar daha çok önem arz etmekte ve bu konular üstünde yaşanan herhangi bir olumsuzluk onlar açısından psikolojik sözleşme ihlali olarak algılanmaktadır (Özgen ve Özgen, 2010). Fakat, daha genç olan işçiler için psikolojik sözleşme ihlali olgusu değişiklik gösterebilmektedir. Herhangi bir kurum veya kuruluşta yaşanan psikolojik sözleşme ihlali, çalışanların performansına, verimliliğine hatta işten ayrılma niyetine etki edebilmektedir.

1.2. İşten Ayrılma Niyeti Kavramı

İşten ayrılma niyeti kavramı İngilizce literatürde, “turnover intention” “intention to quit” ve “job quit intention” olarak ifade edilmektedir. İşten ayrılma niyeti, çalışanın örgüt içindeki sorumlulukları ile var olan durumlardan tatmin olmaması sonucunda verdiği negatif reaksiyon olarak tanımlanabilir (Rusbult, Farrell, Rogers ve Mainous III, 1988). İlgili literatür incelendiğinde işten ayrılma niyetinin çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Tett ve Mayer (1993) işten ayrılma niyetini, “örgütlerden ayrılmak için bilinçli ve kasıtlı bir şekilde istekli olmak” şeklinde tanımlamışlardır. Aynı zamanda, Yıldız ve Çolak (2018) işten ayrılmayı işgörenin kurumdan fiili olarak ayrılması olarak kabul edilmekle birlikte bu durumun gerçekleşmesine yönelik davranışlar sergileme süreci ise işten ayrılma niyeti olarak tanımlamışlardır. İşten ayrılma niyeti, işgörenlerin çalışma koşullarından hoşnut olmadıkları ve kurumla özdeşleşmedikleri durumlarda göstermiş oldukları aktif eylemlerdir (Onay ve Kılıcı, 2011).

Çalışanlar işten ayrılma niyetine çeşitli nedenlerden ötürü yönelebilirler. Genellikle çalışanların işten ayrılma niyetini tetikleyen üç farklı faktörün olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar (Ayrık, 2019);

- Kişisel Faktörler,
- Örgüte Bağlı faktörler ve
- Örgüt Dışı faktörler olarak sıralanabilir.

Çalışanın işten ayrılma niyetindeki kişisel faktörler, yaşam standartlarındaki değişim, demografik özellikler, farklı işe ve iş kollarına yönelmesi, özel hayat ve aile ilişkileri, emeklilik yaşına ulaşması, çalışanın fiziksel veya ruhsal sorunları, tükenmişlik, alternatif işlerin olması, iş stresi, örgütsel adalet ve yaptığı işten tatmin olmaması şeklinde sıralanmaktadır.

Çalışanın işten ayrılma niyetini tetikleyen faktörler, kurumdaki katı kurallar, ulaşım yetersizliği, ücretten duyulan tatminin yetersiz olması, işin hem fiziksel hem de ruhsal zorlukları, iş sağlığı ve güvenliğine verilen düşük önem, işveren tarafından sunulan imkanların yetersizliği, psikolojik sözleşme ihlali ve kurum tarafından sağlanan hakların az veya yetersiz olması şeklinde sıralanmaktadır (Şimşek, Akgemici, ve Çelik, 2008).

Çalışanın işten ayrılma niyetini tetikleyen örgüt dışı faktörler ise, kurumun yetki alanı dışında gerçekleşen ve kurumu olumlu veya olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir. Bu faktörlere, ekonomideki değişiklikler, devlet ve hükümet politikaları ve milli gelir gibi çeşitli faktörler örnek olarak gösterilmektedir (Onay ve Kılıcı, 2011).

Çalışanın işten ayrılmasının işletme açısından olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğu bir gerçektir. Bir işletmede çalışanın istihdam edilmesi kadar, çalışanın örgütteki sürekliliği de esastır. Örgütte uzun yıllar çalışan bir işgörenin işten ayrılması verimliliği düşürdüğü kadar işletme karlılığını da düşürmektedir. Çünkü verimlilik arttıkça kâr artışı gibi verimlilik azaldıkça kârda azalmaktadır. Bunu yanı sıra çalışanların maliyeti, örgütün maliyetinin büyük bir kısmını kapsadığı bilinmektedir. Çalışanın yasal hakları, tazminatları ve diğer birtakım ödemeler maliyetler içerisine dahildir. Örgüt içerisinde personel devir hızının yüksek olması müşteri memnuniyetini de etkilemektedir (Demirbaş ve Haşit, 2016). Ayrıca uzun süreli çalışanın örgütün kültürüne, vizyonuna ve misyonuna hâkim olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla örgüt açısından çalışanın sürekliliği önemlidir.

Öte yandan çalışanın işten ayrılmasının örgüt açısından olumlu yönlerinin olduğunu da söylemek mümkündür. Örgütte uzun süre istihdam edilen bir çalışanın işe yeni girmiş bir çalışana kıyasla daha yüksek bir meblağ ile çalışıyor olması ihtimali düşünüldüğünde yeni bir çalışanın işe alınması örgüt maliyetlerini olumlu yönde etkileyecektir. Bunun yanı sıra örgüt değişime açıksa eğer yeni beyinlerin örgüt içine dahil olması örgütün bakış açısını da olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca çalışan eğer işten ayrılma niyeti içine girmiş ise performansının

beklentilerin altında düşmesi muhtemeldir (Güzel, 2019). Bu nedenle, yeni ve hevesli çalışanlar örgütün verimliliğini olumlu yönde etkileyecektir.

1.3. Ücret Tatmini Kavramı

İşgörenlerin ücret tatmini, yaptıkları iş karşılığında aldıkları ücretin bireysel tatminlerini sağlamasının yanında, başarı ve performans farklılıklarını yansıtması, aynı veya benzer işlerde çalışanlara göre eşit olması ve işgörenlerin aldıkları ücretin sürekliliğine güvenmeleri ile ilgili algılardan ortaya çıkmaktadır (Ataay, 1985). Basit bir ifadeyle ücret tatmini, işgörenin yaptığı iş karşılığında aldığı ücretten duyduğu memnuniyet düzeyi olarak tanımlanabilir. Ücret işgörenleri heveslendiren ve motive eden bir faktör olarak görülmektedir. Fakat ücret tek başına çalışanların tatminini belirleyen bir öğe değildir. Ancak işgörenlerin adil bir şekilde ücretlendirilmeleri oldukça önemlidir; çünkü işgörenler yaptıkları iş karşılığında hak etikleri ücreti alamadıkları zaman çalışmaktan mutluluk duyamaz ve bu durum iş tatmin düzeylerinde düşüslere neden olabilir. İşgörenlerin aldıkları ücret düzeyleri onların memnuniyetlerini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. İşgörenlerin ücretten duyulan tatmin düzeylerinin yüksek olması için aldıkları ücretin beklentinin altında olmaması gerekmektedir (Şapçı, 2016).

Örgütlerde işgörenlerin ücret tatminlerinin yüksek olmasını sağlamak oldukça önemlidir. İşgörenlerin ücret tatminini sağlamada etkili birtakım faktörler bulunmaktadır. Bu faktörleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- İşgörenin yaşı, kıdemi, yaşantısı ve öğrenimi gibi farklı kişisel özellikleri,
- İşgörenlerin harcadıkları çaba, yeniliğe gösterdikleri çaba üretimin niteliği ve yaratıcılık gibi kişisel eylemleri,
- İşgörenlerin üslendikleri sorumlulukları ve iş yükü ile elde etikleri ücret arasındaki denge,
- Bu dengenin işgörenler tarafından algılanması.

Çalışan kendisi ile aynı veya benzer işlerde çalışan ve kendisinden birçok konuda (beceri, yetenek ve bilgi vs.) daha düşük durumda olan başka çalışanlara kıyasla maddi olarak daha az bir karşılık aldığı zaman işinden tatmin olma durumu azalmaktadır. Bu durumda çalışanlar işlerinden duydukları tatminsizlik sebebiyle, işinden memnun olmamakta ve aynı zamanda verimlilik ve performans bağlamında bir düşüş yaşamaktadırlar. Bu durum işletme açısından bakıldığında da olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Çakır, 2006).

Bütün bunlara ek olarak ücret tatminsizliği personel devir hızını, tatminsizliği, işe devamsızlığı artırmakta ve çalışanların performansını düşürebilmektedir. Bütün bu sürecin sonunda çalışanlar işten ayrılma niyeti içine girebilmektedirler (Aydemir, 2013). Dolayısıyla örgütler ücret stratejilerini belirlerken adil bir ücretlendirme yapmaya özen göstermelidirler.

2. Literatür Taraması

Araştırmanın bu bölümünde literatür taraması yapılarak çalışmada kullanılan psikolojik sözleşme ihlali, işten ayrılma niyeti ve ücret tatmini değişkenleri üzerine daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Alanyazın da yapılmış bazı çalışmalar aşağıdaki gibidir.

Kurt (2019)'da yaptığı çalışmada anket aracılığıyla 634 banka çalışanı ile araştırmasını gerçekleştirmiş ve araştırma sonucuna göre, çalışanlar psikolojik sözleşme ihlali yaşadıklarında işten ayrılma niyeti davranışlarında artışın meydana geldiği görülmüştür.

Aslanov (2019)'da yaptığı çalışmada araştırma amacına uygun olarak 229 doktor ve hemşireden anket yolu ile veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre psikolojik sözleşme ihlali ile işten ayrılma niyeti arasında ve tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü ilişkilerin olduğu görülmüştür.

Üzüm (2018)' yaptığı çalışmada araştırmanın amacına uygun olarak İzmit bölge müdürlüğüne bağlı olan şube çalışanları ile iletişime geçmiş ve 321 kişi tarafından anket formu yanıtlanmıştır. Yapılan çalışmada işten ayrılma niyeti ile psikolojik sözleşme arasında kariyer yönetiminin aracılık rolünün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda psikolojik sözleşme ihlalinin alt boyutları ve psikolojik sözleşme ihlali ile işten ayrılma niyeti arasında kariyer yönetiminin aracılık etkisinin olduğu saptanmıştır.

Özgen ve Özgen (2010)' yaptıkları çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren beş farklı ilaç firması belirleyerek araştırmayı gerçekleştirmişlerdir. Toplanan veriler ışığında çalışma sonucunda ilişkisel psikolojik sözleşmelerin örgütsel bağlılıkla ve iş tatmini ile pozitif yönlü bir ilişki gösterdiği görülmüştür. Ulaşılan bu sonucun yanısıra işlemsel psikolojik sözleşme ile işten ayrılma niyeti arasında da pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

İşçi (2010)'da İstanbul Avcılar ve Tuzla arasında faaliyet gösteren hastanelerde çalışmakta olan hemşireler üzerinde bir araştırma yapmış ve 41 maddeden ibaret bir anket formu kullanılmıştır. Toplanan veriler ışığında analizler gerçekleştirilmiştir. Psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyetini orta düzeyde etkilediği görülmüştür.

Seçkin ve Çoban (2017), Aksaray ilinde faaliyet gösteren unlu gıda imalatı yapan mavi yakalı çalışanlar üzerinde 197 kişinin katılımıyla bir araştırma yapmışlardır. Ücretten duyulan tatmin düzeyi ve yaşam tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanısıra işte kalma niyetinin bu ilişkide aracılık etkisine sahip olduğu görülmüştür.

Tekingündüz, Top ve Seçkin (2015)' de Elazığ'da bir çalışma yapmışlardır. Yapılan bu çalışmanın örneklemini Elazığ'da faaliyet gösteren bir kamu hastanesinin çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmada anket formu kullanılmış 196 kişiden yanıt alınmıştır. Araştırma sonucuna göre, çalışanın performans ortalamasının stres, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti ortalamalarından fazla olduğu görülmüştür.

Carraher, Gibson ve Buckley (2006)'ın ortaklaşa yaptıkları çalışmaya ABD' de 423 çalışan ve Baltıklar'de 519 çalışan dahil edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda ücret tatmini ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Ramlall (2003) ve Sturman vd. (2003)'nin yaptıkları araştırmalarda ücret tatminin işten ayrılma niyetini negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Buna göre çalışanın işten ayrılma niyetini tetikleyen önemli faktörlerden biridir ücret tatmini.

Galizzi ve Lang (1998)' de yaptıkları çalışmada İtalyan Sosyal Güvenlik kayıtlarını kullanarak 1981'den 1983'e kadar Torino'daki bir firma örneğinden erkek işçiler hakkındaki bilgileri incelemişlerdir. Araştırma kapsamında incelemeler gerçekleştirilmiş ve ücretten duyulan tatmin düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönlü bir ilişkinin olduğu kanaatine varılmıştır.

Dailey ve Kirk (1992)'de gerçekleştirdikleri çalışmaya bilgisayar destekli tasarım ve bilgisayar onarımı gibi teknik alanlarda çalışan 88 kişi katılmıştır. Ücret düzeyinden duyulan tatmin ile işten ayrılma niyeti arasında bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bulunan bu ilişkinin negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani ücretten duyulan tatmin düzeyi azaldıkça işten ayrılma niyetinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür araştırması sonucunda bu araştırmada ele alınan üç değişkenin bir arada olduğu çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırmanın bu yönüyle bilime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Yöntem

3.1. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Eskişehir / Tepebaşı ilçe merkezinde çalışan gıda sektörü çalışanları oluşturmaktadır. Yaklaşık 400 gıda sektörü çalışanından 121 ile yüz-yüze görüşerek

anketler doldurulmuştur. Tüm katılımcılara çalışma hakkında bilgi verilmiş, katılımcılardan gelen sorular yanıtlanmış ve katılımın gönüllülük esasında olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada olasılıklı örnekleme yöntemlerinden olan basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların evreni temsil ettiği düşünülmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015).

Araştırma verilerinin toplanabilmesi için Bandırma Onyedü Eylül üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 2021/2 toplantı nolu ve 05.02.2021 tarihinde "Etik Kurul" onayı alınmıştır.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler sosyal değişim kuramı ışığında geliştirilmiştir.

H1: Psikolojik Sözleşme İhlalinin ücretten duyulan tatmin düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H2: Ücretten duyulan tatmin düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H3: Psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H4: Psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti etkisinde ücret düzeyinden duyulan tatminin aracılık etkisi vardır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket formu kullanılmıştır. Veriler Eskişehir / Tepebaşı ilçe merkezinde çalışmakta olan gıda sektörü çalışanlarından yüz yüze anket uygulaması yoluyla toplanmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılara tüm gerekli açıklamalar yapılmış ve çalışmanın amacı açıklanmıştır. Veri toplama sürecinde bireylerin gönüllü katılımı sağlanmış ve 121 katılımcı tarafından anket formu doldurulmuştur. Akabinde toplanan anket formları analiz edilmiştir. Kullanılan ölçekler ile ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Psikolojik Sözleşme İhlali Ölçeği: Araştırmada, Robinson ve Rousseau (1994) tarafından geliştirilen psikolojik sözleşme ihlali ölçeği kullanılmıştır. Kullanılan bu ölçek 9 maddeden ibarettir.

İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği: Araştırmada çalışanların işten ayrılma niyetini ölçmek için Cammann ve diğerlerinin (1983) geliştirdikleri işten ayrılma niyeti ölçeği kullanılmıştır. Kullanılan ölçek 3 maddeden ibarettir.

Ücret Tatmini Ölçeği: Araştırmada çalışanların ücret tatmin düzeylerini belirlemek amacıyla Heneman ve Schwab (1985)'in geliştirmiş olduğu, 18 maddeden ibaret olan ölçeğin, Ergüney'in araştırması için Türkçeye uyarlandığı, 13 maddeden oluşan hali kullanılmıştır. Kullanılan ücret tatmini ölçeğinin 4 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar;

- Ücret düzeyi tatmini (1,5,9)
- Ücret artışı tatmini (2,6,10,12)
- Ücret yapısı tatmini (3,7,11,13)
- Sosyal yararlar tatmini (4,8)

Bu ölçekteki ifadeler beşli Likert ile şu şekilde derecelendirilmiştir: (1= Hiç Tatmin Edici Değil, 5 Oldukça Tatmin Edici).

3.4. Kullanılan Analiz Teknikleri

Araştırmada toplanan veriler bir paket program yardımı ile test edilmiştir. Toplamda 121 kişiye uygulanan anket formuna ilk önce güvenilirlik analizi uygulanmış ve anketin güvenilir olup olmadığı tespit edilmiştir. Akabinde demografik değişkenlere ilişkin frekans analizi yapılarak katılımcıların demografik profilleri belirlenmiştir.

Hipotezleri test etmeden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini kontrol etmek için ise normallik testi yapılmıştır. Daha sonrasında hipotezleri test etmek amacıyla sırasıyla çoklu korelasyon analizi ve hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tablo 1’de araştırmaya dâhil olan katılımcıların demografik özellikleri gösterilmektedir. Yapılan frekans analizi sonuçlarına göre araştırmaya katılan 121 katılımcının %45,5’nin kadın (55 kişi) ve %54,5’nin ise erkek (66 kişi) olduğu, medeni durumlarını incelediğinde katılımcıların %36,4’nün evli (44 kişi) ve %63,6’sinin ise bekar (77 kişi) olduğu, yaş aralıklarına bakıldığında, büyük çoğunluğunun 26-35 yaş arası (%39,7) olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyinde bakıldığında lisans ve lisansüstü eğitim derecesine sahip katılımcıların çalışmanın örnekleminin büyük çoğunluğunu oluşturdukları saptanmıştır. Lisans eğitim derecesine sahip katılımcılar %34,7 (42 kişi), lisansüstü eğitim derecesine sahip katılımcıların %34,7 (42 kişi) ile lisans eğitim derecesiyle aynı oranda olmuştur. Araştırmaya dahil edilen katılımcıların aylık gelirleri incelendiğinde ise %36,4’nün (44 kişi) aylık geliri 1600-2500 TL arası, %21,5’nin (26 kişi) aylık geliri 2501-3500 TL arası, %20,7’sinin (25 kişi) 3501-4500 TL arası, %12,4’nün (15 kişi) 4501-5500 TL arası, %9,1’nin (11 kişi) ise aylık gelirin 5501 TL ve üstü gelire sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Son olarak katılımcıların kurumlarında çalışma süreleri incelendiğinde ise katılımcıların %32’nin (39 kişi) 1 yıl ve daha az çalışma süresine, %38’nin (46 kişi) 1-5 yıl arası çalışma süresine, %15,7’sinin (19 kişi) 5-10 arası yıl çalışma süresine, %14’nün (17 kişi) ise 10 yıl ve daha fazla çalışma süresine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 1. Demografik özelliklere ilişkin bulgular

Değişken	Frekans	Yüzde
Cinsiyetiniz	Kadın	55 %45,5
	Erkek	66 %54,5
Medeni Dururumunuz	Evli	44 %36,4
	Bekar	77 %63,6
Yaşınız	18-25	31 %25,6
	26-35	48 %39,7
	36-45	23 %19
	46-55	15 %12,4
	56 ve üstü	4 %3,3
	Eğitim Düzeyiniz	Lise
	Önlisans	9 %8,3
	Lisans	42 %34,7
	Lisansüstü	42 %34,7
Aylık Gelir Düzeyiniz	1600-2500	44 %36,4
	2501-3500	26 %21,5
	3501-4500	25 %20,7
	4501-5500	15 %12,4
	5501 ve üstü	11 %9,1
Kurumunuzda Çalışma Süreniz	1 yıl ve daha az	39 %32
	1-5 yıl arası	46 %38
	5-10 yıl arası	19 %15,7
	10yıl ve üzeri	17 %14

4.2. Normallik Testi Sonuçları

Verilerin normal dağılıp dağılmadığını kontrol etmek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olması sebebiyle verilerin normal dağılıma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Normallik testi sonuçları Tablo 2’de ayrıntılı olarak görülmektedir.

Tablo 2. Normallik testi sonuçları

	Varyans	Çarpıklık		Basıklık	
	İstatistik	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Psikolojik Sözleşme İhlali	1.162	-.374	.220	-.603	.437
İşten Ayrılma Niyeti	1.402	-.008	.220	-.913	.437
Ücret Tatmini	1.140	.208	.220	-.982	.437

4.3. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett’s Küresellik Testleri

Çalışmada kullanılan anket formunun geçerliliğini test etmek amacıyla keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Tablo 3’de görüldüğü üzere Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) sonuçlarına göre, psikolojik sözleşme ihlali, işten ayrılma niyeti ve ücret tatmini ölçeklerinin oluşturduğu anket formunun örneklem yeterliliği (**0,946**) olduğu tespit edilmiştir. Gürbüz ve Şahin (2015)’e göre faktör analizi yapılabilmesi için KMO değerinin 0,60 ve üstü olması gerekmektedir. Çalışmada analiz sonucu elde edilen bu KMO (**0,946**) değerinin faktör analizi için uygun olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte Bartlett’s küresellik testlerinin sonuçlarında $p = 0,000$ ve anlamlıdır ($P < 0,05$).

Tablo 3. KMO ve Bartlett’s testi sonuçları

Anket Formu	
Örneklem Yeterliliğine Yönelik	
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Değeri	0,946
Yaklaşık Ki-Kare Değeri	2771,190
Serbestlik Derecesi (Df)	300
Anlamlılık	0,000

4.4. Faktör Analizi

Çalışmada istifade edilen ölçeklerin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla keşfedici faktör analizi kullanılmıştır. Üç farklı (Ücret Tatmini Ölçeği, Psikolojik Sözleşme İhlali Ölçeği ve İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği) ölçeğin oluşturduğu anket formunun faktör analizi sonuçları tablo 4’de görüldüğü üzere üç faktörde toplanmıştır. Sadece psikolojik sözleşme ihlali ölçeğinin ikinci sorusunun çıkarılması ile ölçeklerin faktör yükleri kabul edilebilir hale gelmiştir.

Tablo 4. Faktör analizi sonuçları

Madde	Ücret Tatmini	Psikolojik Sözleşme İhlali	İşten Ayrılma Niyeti
1. Ücretimde yapılan artışların belirlenme şekli	,850		
2. Ücretimde daha önce yapılan artışlar	,836		
3. Ücretimde yapılan en son artış	,828		
4. İşletmenin ücret politikalarındaki tutarlılık	,783		
5. Şu anki aylık ücretimin yeterliliği	,779		
6. Kesintilerden sonra elime geçen net ödeme tutarı	,772		
7. İşletme tarafından bana yapılan bütün ödemelerin düzeyi (ücret, ikramiye, prim gibi ek ödemeler)	,741		
8. Amirimin ücretimin belirlenmesi üzerindeki etkisi	,733		
9. Aldığım sosyal yardım miktarı ve bana katkısı	,732		
10. Ödemelere ilişkin beni ilgilendiren konularda işletmenin bana yaptığı açıklama	,725		
11. Ödemelere ilişkin beni ilgilendiren konularda işletmenin bana yaptığı açıklama	,722		
12. İşletmedeki diğer işlere ödenen ücretlerle karşılaştırdığımda kendi ücretim	,667		
13. İşletmedeki işler arasındaki ücret farklılıkları	,599		
14. Çalıştığım kurum, kendisinin ve çalışanların uzmanlık alanlarını, çalışma tarzlarını ve itibarını net bir şekilde ifade etmiştir.		,800	
15. Çalıştığım kurum, kişisel eğitim ve gelişimime söz verdiği şekilde katkıda bulunmuştur.		,797	
16. Çalıştığım kurumun terfi ve yükselme programı söz verildiği şekilde gerçekleşmektedir.		,748	
17. Çalıştığım kurum, sorumluluk alarak kendimi gösterme fırsatı tanıma konusunda sözlerini yerine getirmiştir.		,725	
18. Yaptığım işin ve kurumun yapısı söz verildiği şekildedir.		,722	
19. Çalışanlara, kurum içinde yapılan değişikliklerle ilgili duyurular söz verildiği şekilde yapılmıştır.		,719	
20. Çalıştığım kurum, iş güvenliği seviyesine ilişkin verdiği sözleri yerine getirmiştir.		,696	
21. Çalışma performansıyla ilgili geribildirim ve değerlendirmeler söz verildiği gibi yerine getirilmiştir.		,684	
22. Önümüzdeki yıl kesinlikle farklı bir kurumda çalışıyor olacağım.			,912
23. Önümüzdeki yıl muhtemelen farklı bir kurumda çalışmak için iş arıyor olacağım.			,902
24. Çalıştığım kurumdaki ayrılmayı sık sık düşünüyorum.			,733

4.5. Güvenilirlik Analizi

Öncelikli olarak çalışmada 121 katılımcı tarafından doldurulan anket formunun genel güvenilirliği analiz edilmiştir. Sonrasında anket formunda kullanılan Psikolojik Sözleşme İhlali Ölçeğinin, İşten Ayrılma Niyeti Ölçeğinin ve Ücret Tatmin ölçeğinin güvenilirlik analizleri sırasıyla yapılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Yapılan analizi sonuçlarına göre; kullanılan anket formunun genel güvenilirliğinin (0,934), Psikolojik Sözleşme İhlali ölçeğinin güvenilirliğinin (0,935), İşten Ayrılma Niyeti Ölçeğinin (0,905) ve Ücret Tatmini Ölçeğinin ise (0,964) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu veriler ışığında hem genel güvenilirliğin hem de ölçeklerin ayrı ayrı güvenilirliklerinin

kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir. Tablo 5’de anket formunun güvenilirlik analizi sonuçlarını detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 5. Güvenirlilik analizi sonuçları

	Cronbach’s Alpha Değeri	N
Genel Güvenirlilik	0,934	25
Psikolojik Sözleşme İhlali	0,935	9
İşten Ayrılma Niyeti	0,905	3
Ücret Tatmini	0,964	13

4.6. Korelasyon Analizi

Araştırmada belirlenen hipotezler kapsamında çalışanların ücretten duyulan tatmin düzeyleri, psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkiler çoklu korelasyon analizi ile araştırılmıştır. Yapılan çoklu korelasyon analizi sonuçlarına göre psikolojik sözleşme ihlali ile işten ayrılma niyeti arasında negatif (-0,517), (P<0.01) yönde güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Psikolojik sözleşme ihlali ile ücret tatmini arasındaki ilişki incelendiğinde ise aralarında pozitif (0,742), (P<0.01) yönde güçlü bir ilişki olduğu kanaatine varılmıştır. Bunların yanı sıra işten ayrılma niyeti ve ücret tatmini arasında da negatif (-0,567), (P<0.01) yönde güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

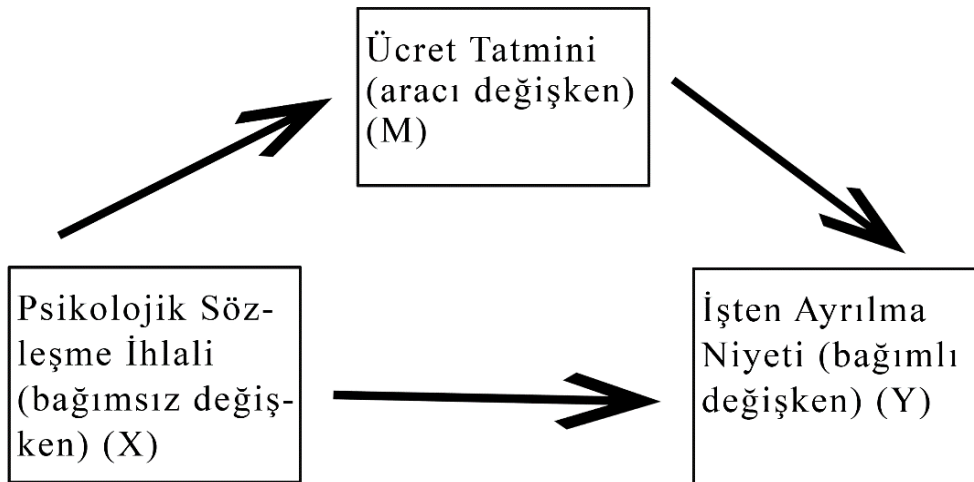
Tablo 6. Korelasyon analizi sonuçları

	PSİ	İAN	ÜT	
Psikolojik Sözleşme İhlali	Pearson Correlation	1		
	Anlamlılık	.000		
	N	121		
İşten Ayrılma Niyeti	Pearson Correlation	-.517**	1	
	Anlamlılık	.000		
	N	121	121	
Ücret Tatmini	Pearson Correlation	.742**	-.567**	1
	Anlamlılık	.000	.000	
	N	121	121	121

4.7. Psikolojik Sözleşme İhlali ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Ücret Tatminin Aracılık Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi ile Tespiti

Şekil 1’de aracılık etkisini gösteren model yer almaktadır. Bağımsız değişkenle (PSİ) bağımlı değişken (İAN) ilişkisinde aracı değişkeninin (ÜT) etkisi belirtilmektedir.

Şekil 1. Temel aracılık modeli

4.8. Hiyerarşik Regresyon Analizi

Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezi test etmek için birinci adımda psikolojik sözleşme ihlalinin ücret tatmini üzerindeki etkisini test etmek amacıyla basit regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre psikolojik sözleşme ihlalinin ücretten duyulan tatmin düzeyi üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($P<0.05$; $\beta=0.742$). Dolayısıyla araştırmada oluşturulan H₁ (***Psikolojik Sözleşme İhlalinin ücretten duyulan tatmin düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır***) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 7. Psikolojik sözleşme ihlalinin ücretten duyulan tatmin düzeyi üzerindeki etkisinin basit regresyon analizi (1. adım)

Model	B	Std. Hata	Beta	T	P
Sabit	.296	.206		1.438	.153
Psikolojik Sözleşme İhlali	.735	.061	.742	12.074	.000

*Bağımlı Değişken: Ücret Tatmini

*Bağımsız Değişken: Psikolojik Sözleşme İhlali

İkinci adımda H₂ hipotezini test etmek amacıyla basit regresyon analizi yapılmış ve yapılan analiz sonucu incelendiğinde ücret tatmini düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisinin olduğu görülmüştür ($p<0,05$; $\beta=-0.567$). Bu nedenle H₂ (***Ücretten duyulan tatmin düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır***) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 8. Ücret düzeyinden duyulan tatminin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin basit regresyon analizi (2. adım)

Model	B	Std. Hata	Beta	T	P
Sabit	4.576	.239		19.113	.000
Ücret Tatmini	-.629	.084	-.567	-7.5	.000

*Bağımlı Değişken: İşten Ayrılma Niyeti

*Bağımsız Değişken: Ücret Tatmini

Üçüncü adımda H₃ hipotezini test etmek amacıyla psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla basit regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucu incelendiğinde psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$; $\beta=-0.517$). Bu nedenle araştırma kapsamında geliştirilen H₃ (***Psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır***) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9. Psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin basit regresyon analizi (3. adım)

Model	B	Std. Hata	Beta	T	P
Sabit	4.730	.292		16.221	.000
Psikolojik Sözleşme İhlali	-.568	.086	-.517	-6.594	.000

*Bağımlı Değişken: İşten Ayrılma Niyeti

*Bağımsız Değişken: Psikolojik Sözleşme İhlali

Dördüncü adımda ise H₄ hipotezini test etmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 8'de görüldüğü üzere yapılan analiz sonucuna göre psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlılık etkisi kalkmıştır ($P>0,560$). Bunun yanı sıra yine tablodan görüldüğü üzere ücret tatminin de işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönlü ($P<0.05$, $\beta=-0,452$) ve anlamlı bir etkisi olduğu söylenebilir. Tablo 9'da (Bkz) yapılan basit regresyon analizi sonuçlarına göre psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi anlamlı sonuç verirken, çoklu regresyon analizi sonuçlarında ise bu anlamlılık ortadan kalkmıştır. Bu nedenle, psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde ücretten duyulan tatminin tam aracılık etkisi olduğu kanaatine varılmıştır. Bu nedenle H₄ (***Psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti etkisinde ücret düzeyinden duyulan tatminin aracılık etkisi vardır***) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablodaki R^2 değeri bağımlı değişkendeki (İşten Ayrılma Niyeti) değişimin yüzde kaçının bağımsız değişkenlerden (Psikolojik Sözleşme İhlali, Ücret Tatmini) kaynaklandığını açıklamaktadır. R^2 değerine bakıldığında işten ayrılma niyetindeki %34'lük değişimin bağımsız değişkenlere bağlı olduğu görülmektedir. Düzeltilmiş R^2 değeri ise bağımlı değişkendeki (İşten Ayrılma Niyeti) varyansın yüzde kaçının bağımsız (Psikolojik Sözleşme İhlali, Ücret Tatmini) değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Tablodaki düzeltilmiş R^2 değerine bakıldığında işten ayrılma niyetinin %33'lük varyansının bağımsız değişkenlerden kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 10. Psikolojik sözleşme ihlalinin ve ücretten duyulan tatmin düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerinin çoklu regresyon analizi (4.adım)

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	Std.Hata	β	t	P	Tolerans	VIF
İşten Ayrılma Niyeti	Psikolojik Sözleşme İhlali	-.236	.122	-.215	-1.927	.056	.449	2.225
	Ücret Tatmini	-.452	.124	-.408	-3.663	.000	.449	2.225
F=30.723								
$R^2=.342$								
Düzeltilmiş $R^2=.331$								
Tahmini Std. Hata=.96836								
ANOVA(Anlamlılık)=.000								

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyeti etkisinde ücretten duyulan tatmin düzeyinin aracılık etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Eskişehir / Tepebaşı ilçe merkezinde gıda sektörü çalışanları üzerinde anket çalışması yapılmış ve veriler analiz edilmiştir. Toplanan veriler ışığında araştırmanın amacına uygun olarak öncelikle psikolojik sözleşme ihlali, işten ayrılma niyeti ve ücret tatmini arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Akabinde çalışmanın amacına uygun olarak aracılık etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır.

Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, psikolojik sözleşme ihlali ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani psikolojik sözleşme ihlali arttıkça çalışanların işten ayrılma niyetlerinde de artışlar söz konusu olmaktadır. Bir başka ifadeyle çalışanın örgüt tarafından beklentileri karşılandıkça işten ayrılma niyetinin azalacağını söylemek yerinde bir ifade olacaktır. Yine korelasyon analizi sonuçlarına göre, psikolojik sözleşme ve ücret tatmini arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda işten ayrılma niyeti ve ücret tatmini arasında negatif yönlü ve güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani çalışanların ücret tatmin düzeyleri arttıkça işten ayrılma niyetlerinin azaldığını söylemek mümkündür.

Araştırmada kullanılan değişkenler arasında neden sonuç ilişkisini belirlemek için yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre, psikolojik sözleşme ihlalinin ücret tatmini üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine regresyon analizi sonuçlarına göre, ücretten duyulan tatmin düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu kantine varılmıştır. Daha önce yapılmış çalışmalara bakıldığında (Tekingündüz, Top ve Seçkin, 2015; Carraher, Gibson ve Buckley, 2006; Ramlall, 2003; Sturman vd, 2003; Galizzi ve Lang, 1998; Dailey ve Kirk D, 1992) ücretten duyulan tatmin düzeyinin işten ayrılma niyeti etkisinde ulaştıkları sonuçlar bu çalışma ile paralellik göstermektedir. Bunların yanısıra çalışmada, psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Yine daha önce yapılmış çalışmalar incelendiğinde (Kurt, 2019; Koyuncu ve Özgül Katlav, 2014 ve Özgen ve Özgen, 2010) yaptıkları çalışmalarda psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir etkinin olduğu sonucuna ulaşımlardır. Atıf verilen çalışmaların ulaştıkları sonuçlar bu çalışmada ulaşılan sonuçları destekler niteliktedir. Yukarıda açıklanan bilgiler ışığında çalışmanın H_1 , H_2 ve H_3 hipotezlerinin kabul edildiği görülmektedir.

Çalışmada son olarak çoklu regresyon analizi yapılmış ve psikolojik sözleşme ihlalinin çalışanın işten ayrılma niyeti üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Fakat ücret tatmini ve işten ayrılma niyeti arasında da negatif yönlü bir etkinin olduğu görülmektedir. Fakat yapılan basit regresyon analizi sonucunda psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde p değerinin (0,000) olduğu görülürken, çoklu regresyon analizi sonucunda p değerinin (0,560) olduğu görülmüştür. Aynı değişkenler arasında ki etki hiyerarşik regresyon analizi sonucunda bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamsız hale dönüştüğü için tam aracılık etkisi olduğu kanaatine varılmıştır. Bu nedenle psikolojik sözleşme ihlali ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde ücretten duyulan tatmin düzeyinin aracılık etkisini olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışmanın H₄ hipotezinin kabul edildiği kanaatine varılmıştır.

Son yıllarda bilimde ve teknolojiye yaşanan gelişimler ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırmıştır. Yaşanan bu değişimler nedeniyle örgütlerin rekabet edebilmeleri ve hayatta kalabilmeleri oldukça zorlaşmıştır. Bu kapsamda işletmeler entelektüel sermayeye büyük önem vermeye başlamışlardır. İşletmeler rekabet edebilmek, büyüebilmek veya sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için insan kaynağını iyi seçmeli ve elinde tutmayı başarabilmelidir. Çalışanların maddi manevi ve psikolojik durumlarının iyice analiz edilip ona göre bir strateji belirlenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

İnsan kaynağının bu denli önemli olduğu bir zamanda çalışanın eğitimi ve gelişimi için programlar yapılmalı ve bunun yanı sıra çalışanın ücretinin doğru şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Çalışanın ücret memnuniyeti ne kadar artarsa kuruma olan bağlılığı ve verimliliği de bir o kadar artacaktır. Bu şekilde kurumun personel devir hızı da düşecektir. Bunun yanı sıra çalışanlara karşı psikolojik sözleşme ihlali de yapılmaması gerekmektedir. Psikolojik sözleşme ihlali yaşayan bir işgören işten ayrılma niyeti düşüncesine kapılabilmekte ve bu da işgörenin verimliliğine ve performansına olumsuz yönde etki etmektedir. İşgörenin performansının ve verimliliğin düşmesi işletmeyi de olumsuz yönde etkileyecektir. Yöneticilerin bu hususlara dikkat etmesi önemlilik arz etmektedir.

Araştırmanın sadece Eskişehir / Tepebaşı ilçesinde yapılması araştırmanın bir sınırır. Bundan sonra araştırma yapacak olan araştırmacılar bu değişkenler üstünde daha geniş bir evrende, farklı sektörlerde nicel veya nitel araştırmalara dayanan çalışmalar yapmaları önerilebilir. Psikolojik sözleşme ihlali ve ücret tatminini yanısıra çalışanın işten ayrılma niyetini tetikleyen diğer hususların ortaya konulması için daha detaylı ve daha kapsamlı çalışmaların yapılması ve çalışanın işten ayrılmasına olanak sağlayacak diğer faktörlerin ortaya çıkarılması sebebiyle farklı değişkenler üzerinde çalışmalar yapılmasının önemlilik arz ettiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aslanov, K. (2019). Psikolojik sözleşme ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde tükenmişliğin rolü: sağlık sektöründe bir araştırma. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataay, İ. D. (1985). *Ücret tatmini ve ücret sistemleri*. İstanbul: Banksis Yayınları.
- Aydemir, P. (2013). İş görenlerin ücret tatmini, iş tatmini ve performans algısı: bir uygulama, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, Ö. (2018). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel sinizmin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkileri: atatürk havalimanı temsil-gözetim ve yönetim hizmetleri şirketlerine yönelik bir araştırma, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ayrık, Ö. (2019). Yeni İş fırsatları, sosyal destek, öz yeterlilik ve kişi-örgüt uyumunun işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balci, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Carraher, S. M., Gibson, J., ve Buckley, M. (2006). Compensation Satisfaction in the Baltics and the Usa. *Baltic Journal Of Management*, 1(1), 7-23.
- Chang, C. P., ve Chang, W. C. (2008). Internal marketing practices and employees turnover intentions in tourism and leisure hotels. *The Journal Of Human Resource And Adult Learning*, 4(2), 161-172.
- Çakır, Ö. (2006). *Ücret adaletinin iş davranışları üzerindeki etkisi*. Kamu-İş.
- Dailey, R. C., ve Kirk, D. J. (1992). Distributive and procedural justice as antecedents of job dissatisfaction and intent to turnover. *Human Relations*, 305-317.
- Demirbaş, B., ve Haşit, G. (2016). İşyerindeki yalnızlık ve işten ayrılma niyetine etkisi: akademisyenler üzerine bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 137-158.
- Galizzi, M., ve Lang, K. (1998). Relative wages, wage growth and quit behavior. *Journal Of Labor Economics*, 16(2), 367-391.
- Gürbüz, Ş., ve Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güzel, C. (2019). The mediating effect of organizational commitment and job satisfaction in the relationship between workplace incivility and turnover intention. (Master thesis). Ankara: Middle East Technical University Gsss.
- İşçi, E. (2010). Psikolojik sözleşme ihlalinin örgütsel vatandaşlık davranışı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde güvenin rolü. (Yayınlanmamış doktora tezi), *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Karacioğlu, F., ve Türker, E. (2010). Psikolojik sözleşme ile örgütsel bağlılık ilişkisi, sağlık çalışanları üzerinde bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 121-140.
- Koyuncu, M., ve Özgül Katlav, E. (2014). Otel işletmelerinde psikolojik sözleşme ihlalinin iş tatmini ve işten ayrılma niyetine etkisi. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(2), 6-27.
- Kurt, H. S. (2019). Psikolojik sözleşme ihlalinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde çalışanın algıladığı lider-üye etkileşimi kalitesini rolü. (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lynne, J. P., ve Cropley, M. (2003). The psychological contract of national health service nurses. *Journal Of Nursing Management*, 11(2), 108.
- Moynihan, L. M., Boswell, W. R., ve Boudreau, J. W. (2000). The influence of job satisfaction and organizational commitment on executive withdrawal and performance (Cahrs Working Paper: 00-16). *Ny: Cornell University, School Of Industrial And Labor Relations, Center For Advanced Human Resource Studies*.
- Onay, M., ve Kılıcı, S. (2011). İş Stresi ve tükenmişlik duygusunun işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: garsonlar ve aşçıbaşlar. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 363-372.
- Örücü, E., ve Biyan, N. A. (2018). Psikolojik sözleşme ihlali ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişki: imalat sektörüne yönelik bir araştırma. *Mcbü Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), 45-72.

- Özgen, H. M., ve Özgen, H. (2010). Psikolojik sözleşme ve boyutlarının iş tatmini, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetine etkileri: tıbbi satış temsilcileri üzerinde bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 1-19.
- Özgen, H. M., ve Özgen, H. (2010). Psikolojik sözleşme ve boyutlarının iş tatmini, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetine etkileri: tıbbi satış temsilcileri üzerinde bir araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 1-19.
- Ramlall, S. (2003). Managing Employee retention as a strategy for increasing organizational competitiveness. *Applied Human Resource Management Research*, 8(2), 63-72.
- Robinson, S., ve Rousseau, D. (1994). Violating the psychological contract: not the exception but the norm. *Journal Of Organizational Behavior*, 15(3), 245-259.
- Rousseau, D. M. (1989). Psychological and implied contracts in organizations. *Employee Responsibilities And Rights Journal*, 2, 121-139.
- Rusbult, C. E., Farrell, D., Rogers, G., ve Mainous Iıı, A. G. (1988). Impact of exchange variables on exit, voice, loyalty, and neglect: an integrative model of responses to declining job satisfaction. *Academy Of Management Journal*, 31(3), 599-627.
- Seçkin, N. Ş., ve Çoban, R. (2017). Ücret düzeyinden tatmin, işte kalma niyeti ve yaşam tatmini ilişkisinde algılanan alternatif iş fırsatlarının düzenleyici rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 134-148.
- Shore, L. M., ve Tetrick, L. E. (1994). The psychological contract as an explanatory framework in the employment relationship, trends in organizational behavior. (L. C. Carl, ve D. M. Rousseau, Dü) *John Wiley ve Sons*(1), 91-109.
- Smithson, J., ve Lewis, S. (2004). The psychological contract and work-family. *Organization Management Journal*, 1(1), 70-80.
- Sturman, M., Trevor, C., Boudreau, J., ve Gerhart, B. (2003). Is it worth it to win the talent war? evaluating the utility of performance-based pay. *Personnel Psychology*, 56, 997-1035.
- Şapçı, M. (2016). Ücret tatmininin örgütsel bağlılığa etkisi ve bir araştırma. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, M. Ş., Akgemici, T., ve Çelik, A. (2008). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*, 8. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tett, R. P., ve Meyer, J. P. (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: path analyses based on meta-analytic findings. *Personnel Psychology*, 46(2), 259-293.
- Tziner, A., Felea, M., ve Vasiliu, C. (2017). Psychological contract breach, leader-member exchange, perceived ethical climate and organisational justice: are they interrelated and how? *Journal Of East European Management Studies*, 22(1), 63-82.
- Üzüm, B., ve Özdemir, Y. (2018). Psikolojik sözleşme ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde kariyer yönetiminin rolünün belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Social, Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 4(14), 1110-1119.
- Yıldız, S. B., ve Çolak, U. (2018). Liderlik davranış tarzlarının örgütsel tükenmişlik ve işten ayrılma eğilimlerine etkileri: seyahat acentaları üzerine bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 607-632.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Tarih: 05.02.2021

No: 2021-2

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50

2. yazar katkı oranı : %50

İşletmelerin Pandemi Sürecindeki Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma*

A Qualitative Research on the Experiences of Businesses in the Pandemic Process

Öğr. Gör. Rabia TATLIDİL¹, Araş. Gör. Sümeyye GÜNGÖR², Prof. Dr. Ramazan ERDEM³

Öz

Pandemi sürecinde işletmelerin prensiplerinde bir takım değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimleri gerçekleştirirken işletme/çalışanlarının deneyimlerinin ortaya konması sürecin meydana getirdiği sonuçları anlayabilmek adına önem arz etmektedir. Araştırmanın amacı pandemi sürecinin işletme ve çalışanlar üzerindeki sonuçların tespit edilmesidir. Bu kapsamda araştırmada pandemi sürecinden etkilenen işletmelerin katılımcılarıyla görüşmeler yapılarak, işletmelerin ve çalışanların deneyimlerinin elde edilmesi ve anlamlandırılması amaçlanmaktadır. Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşmelerle veriler elde edilmiştir. Bu kapsamda yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Verilerin analizinde yorumlayıcı fenomenolojik analiz kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler çerçevesinde katılımcılara 4 temel soru ve temel soruları destekleyen sondaj sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin dökümleri yapılarak araştırmacılar tarafından kodlamaya tabi tutulmuştur. Kodlardan hareketle kategoriler oluşturulmuştur. Her bir kod kendisine uyan kategoriler içerisine aktarılmıştır. Kendi içerisinde benzer olanlar aynı temada toplanmıştır. Elde edilen bulgular çerçevesinde “Süreçte Yaşananlar”, “Sürecin İşletmeye Yansıması”, Sürecin Çalışanlara Yansıması”, “Süreçte Alınan Önlemler” ve “Sürece Dair Tavsiyeler” olmak üzere 5 tema yer almaktadır. Araştırmanın sonucunda işletme sahibi/çalışanı kişilerin; pandemi sürecinde maddi zorluklar yaşadığı, sosyal ilişkilerinin öncesine göre azaldığı, çalışma prensiplerinde birtakım değişiklikler olduğu ve bu süreci atlatabilmek adına işletmelerinde mesafe ve hijyen gibi önlemler aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. İşletme sahipleri/çalışanları sürecin daha iyi yönetebilmesi için temasın önlenmesinin, kurallara uyulmasının ve tedbirlerinin devam ettirilmesinin üzerinde durmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 pandemisi, işletme çalışanları, pandemi süreci

Makale Türü: Araştırma

Abstract

During the pandemic process, some changes have occurred in the principles of businesses. While making these changes, it is important to reveal the experiences of the enterprise/employees in order to understand the results of the process. The aim of the research is to determine the consequences of the pandemic process on the business and employees. In this context, it is aimed to obtain and make sense of the experiences of businesses and employees by conducting interviews with the participants of the businesses affected by the pandemic process. In the research, data were obtained through in-depth interviews from qualitative data collection techniques. In this context, semi-structured interview technique was used. Interpretive phenomenological analysis was used in the analysis of the data. Within the framework of semi-structured interviews, 4 basic questions and sounding questions supporting the basic questions were asked to the participants. The data obtained as a result of the interviews were transcribed and coded by the researchers. Categories were created based on the codes. Each code has been transferred into categories

*Bu çalışmanın ilk hali 20-22 Mayıs 2021 tarihlerinde Isparta’da düzenlenen 6. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yönetimi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Kafkas Üniversitesi, Susuz Meslek Yüksekokulu, rabiafettahoglu95@gmail.com

²Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, sumeyye@artvin.edu.tr

³Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, raerdem@yahoo.com

Atf için (to cite): Tatlıdil, R., Güngör, S. ve Erdem, R. (2022). İşletmelerin pandemi sürecindeki deneyimlerine ilişkin nitel bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1400-1416.

that fit it. Those that are similar in themselves are gathered under the same theme. Within the framework of the findings obtained, there are 5 themes: "Experiences in the Process", "Reflection of the Process to the Business", "Reflection of the Process to the Employees", "Measures Taken in the Process" and "Recommendations Regarding the Process". As a result of the research, the owner/employee of the business; It has been concluded that he has experienced financial difficulties during the pandemic process, his social relations have decreased compared to before, there have been some changes in his working principles, and they have taken measures such as distance and hygiene in their enterprises in order to overcome this process. The business owners/employees emphasized the prevention of contact, the observance of the rules and the continuation of the precautions in order to better manage the process

Key words: Covid-19 pandemic, business employees, pandemic process

Paper Type: Research

Giriş

Doğa, güçlerini sürekli olarak insanoğluna hatırlatmaktadır ve insanların yaşadıkları doğal çevre genellikle uyarı yapmadan tehlike oluşturmaktadır. Bu anlamda salgınlar dikkat çekmekte ve salgın hastalıkların geçmişte yaşandığı gibi gelecekte de yaşanması olası gözükmemektedir. Çok uzağa gitmeden 21. yüzyılın ilk 20 yılında yaşanan salgınlar bu anlamda konunun önemini göstermekte ve insanlığın bulaşıcı hastalıklara karşı savunmasız bir yapıda olduğunu ortaya koymaktadır (WHO, 2018, s. 14; Budak ve Korkmaz, 2020, s. 63). Salgın hastalıklar içinde olunan dönemi karakterize etmekte ve insanın doğaya müdahalesini gözler önüne sermektedir. Küresel dünya bağlamında bilgi, emek, ürün akışı nasıl ki çok hızlı bir şekilde hareket halindeyse hastalıklar da kolaylıkla yayılmakta ve kısa bir zamanda küresel bir boyut kazanmaktadır. Tarihte insan yaşamına eşlik eden salgın hastalıklar, insan hayatı, kaynaklar, yaşam, ekonomi ve zaman gibi birçok faktörü olumsuz anlamda etkilemiştir (Yelboğa ve Bayıraslan, 2020, s. 44). Dünyanın içinde olduğu süreç büyük imkânlar sağlamakla birlikte büyük riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bahsi geçen riskler arasında en tehlikeli olanı oldukça hızlı ve etkili bir şekilde yayılıp dünyayı etkisi altına salgın hastalıklardır. Küreselleşmenin zaman ve mekân üzerindeki hızlandırıcı etkisi olumlu gelişmelerle toplumların hayatlarını kolaylaştırırken olumsuz durumlarla da insanlığın hayatına entegre etmektedir (Karakas, 2020, s. 545).

31 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei eyaletinde bulunan Wuhan şehrinde SARS-Cov-2 virüs kaynaklı bir salgın başlamıştır. Oldukça hızlı bir şekilde 6 kıtaya ve yüzlerce ülkeye yayılmış ve bu tarih koronavirüslerin sebebiyet verdiği ilk pandemi olarak kayda geçmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 30 Ocak 2020'de COVID-19'un uluslararası öneme haiz bir sağlık durumunu duyurmuştur. Hızla yayılan bu salgının ilk pozitif vakasını Türkiye 11 Mart 2020 tarihinde ilan etmiştir. Dolayısıyla günümüzde geline nokta salgının etkilerinin sürdüğü görülmektedir (Wang ve Wang, 2020, s. 1; Uğraş Dikmen vd., 2020, s. 30; Karataş, 2020, s. 5).

Pandemiler insanlığa bir sınavdır ve insanlık için öğretici olmaktadır. Bu noktada herkese görev düşmekte ve alışkanlıklarımızda bir takım değişiklikler meydana gelmektedir. Süreci daha sağlıklı geçirebilmek için alınan önlemlere uymak, davranışları kalıcı ve etkili şekilde değiştirmek bu anlamda önem kazanmaktadır. Bu süreçte sosyal izolasyon, sosyal mesafe ve el yıkama gibi önlemler hayatımıza almamız gereken davranış değişiklikleri olarak ifade edilmektedir. Toplumsal korunma için iş ve ticaret hayatının esneklik kazanması, yüz yüze eğitime ara verilmesi, toplu etkinliklerin iptal edilmesi ve herkesin kullanıma açık olan yerleri sıklıkla temizlemek gibi önlemler başı çekmektedir. "Her salgın eksi bir şeyleri siler, yeni bir hayat başlatır" sözünden hareketle düzenin değiştiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Aslan, 2020, s. 41).

COVID-19'un bütün sektörleri etkilediği bir gerçektir. Bu açıdan salgına hazırlıksız yakalanan işletmeler ekonomik anlamda zor günler yaşamaktadır. İnsanlar gelecekte temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaygıya kapılmışlar ve özel sektör çalışanları için işini

kaybetme korkusu ön plan çıkmaya başlamıştır (Bozkurt, 2020, s. 117; Erkut, 2020, s. 126). Dünyada değişen dengeleri anlayabilmek için COVID-19 öncesi ve sonrası diye bir ayırım yapmak yanlış olmayacaktır. COVID-19 öncesinde uluslararası kurumların var olduğu, ticari ve ekonomik faaliyetlerin rahatça yapılabildiği, sınırların önemini yitirdiği ve küresel bir köy olan dünyanın ön plana çıktığı bir yapı mevcuttu. Geline son noktada ise ticari ve ekonomik faaliyetlerin yapılmasında zorluk yaşandığı, devletlerin daha da güç kazandığı ve gücü ellerine aldıkları, her devletin kendi imkânları dâhilinde sistemde kalıcı olmaya çalıştığı bir zamana geçilmiştir (Kaya, 2020, s. 271). Bu çerçevede pandemiyle birlikte önemli güç kaybeden işletmelerin süreçle nasıl başa çıkabildikleri ve bu süreci nasıl deneyimlediklerini araştırmak ve ortaya koymak, olağanüstü durumlarda işletmelerin geldiği boyutu görmek açısından önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı pandemi sürecinde işletmelerin ve çalışanların neler yaşadıklarını araştırmak ve pandeminin arka sokaklarında dolaşmaktır.

1. Yöntem

Araştırmanın amacı pandemi sürecinin işletme ve çalışanlar üzerindeki etkilerinin tespit edilmesidir. Bu kapsamda araştırmada pandemi sürecinden etkilenen işletmelerin katılımcılarıyla görüşmeler yapılarak, işletme sahiplerinin ve çalışanların deneyimlerinin elde edilmesi ve anlamlandırılması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında araştırma öznelerinin bakış açısını, anlam dünyalarını ortaya koymaya çalışmak ve dünyayı araştırma öznelerinin gözleriyle görmenin söz konusu olduğu nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Kuş, 2009, s. 87). Bu bağlamda pandemi sürecinde işletmeler ve çalışanların ele alınması ve derinlemesine görüşülerek, incelemeler yapmak hedeflenmiştir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Fenomenoloji, tek tek bireylerin bakış açılarından bakarak bireylerin anlam yapılarını ve niyetlerini anlamaya çalışmaktadır (Mayring, 2011, s. 110). Dolayısıyla bu çalışmada tek tek işletmelerle görüşülerek pandemi sürecine ilişkin deneyimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Etik Kurulu tarafından E-87432956-050.99-140790 sayılı kararla onaylanmıştır.

1.1. Katılımcıların Seçimi

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile katılımcılar seçilmiştir. Bu kapsamda “*pandemi sürecinde aktif olarak çalışan işletme sahibi/çalışanı olmak*”, araştırmanın ölçütünü oluşturmuştur. Bu ölçüte uyan, pandemi sürecinden etkilenen işletmelerdeki katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 32 tane işletmenin katılımcılarıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırma içerisinde “*çalışmada kullanılacak kod isim verebilir misiniz?*” şeklinde soru yöneltilmiş ve katılımcıların verdiği isimler çalışma içerisinde kullanılmıştır. Araştırma pandemi sürecinden etkilenen işletme/işletme çalışanlarının deneyimleriyle sınırlıdır. Bu husus araştırmanın bir kısıtı olarak ele alınmaktadır.

Tablo 1. Çalışma grubuna yönelik bilgiler

Numara	Katılımcıların Müstear İsmi	İşletme Sahibi/Çalışan	İşletme Türü
1.	Aliye Hanım	Çalışan	Kantin
2.	Meryem Hanım	İşletme Sahibi	Alışveriş Mağazası
3.	Berşan Bey	İşletme Sahibi	Manav
4.	Dilan Hanım	İşletme Sahibi	Pastane İşletmesi
5.	Bayram Bey	İşletme Sahibi	Fırın
6.	Sema Hanım	Çalışan	Fırın
7.	Beyza Hanım	Çalışan	Alışveriş Mağazası
8.	Can Bey	İşletme Sahibi	Otel işletmesi
9.	Edip Bey	Çalışan	TEDAŞ
10.	Fatma Hanım	İşletme Sahibi	Kafe
11.	Berfin Hanım	İşletme Sahibi	Pastane işletmesi
12.	Emrecan Bey	Çalışan	Gıda Sektörü
13.	Zeynep Hanım	İşletme Sahibi	Market
14.	Menekşe Hanım	Çalışan	İşletme
15.	Ülkü Hanım	Çalışan	Gıda Sektörü
16.	Emrah Bey	Çalışan	Gıda Sektörü
17.	Hilal Hanım	Çalışan	Market
18.	Yusuf Bey	Çalışan	Gıda Sektörü
19.	Sezer Bey	İşletme Sahibi	Fabrika
20.	Mahsun Bey	İşletme Sahibi	Dükkan
21.	Mehmet Bey	İşletme Sahibi	Market
22.	Oğuzhan Bey	Çalışan	Gıda Sektörü
23.	Yeter Hanım	İşletme Sahibi	Alışveriş Mağazası
24.	Şevin Hanım	Çalışan	Hastane
25.	Cafer Bey	Çalışan	Kahvehane
26.	Esra Hanım	Çalışan	Hastane
27.	Gülây Hanım	Çalışan	Hastane
28.	Nergis Hanım	Çalışan	Hastane
29.	Kübra Hanım	İşletme Sahibi	Hastane
30.	Ayşenur Hanım	Çalışan	Hastane
31.	Nurgül Hanım	Çalışan	Kuaför
32.	Ece Hanım	Çalışan	Rehabilitasyon Merkezi

1.2. Veri Toplama ve Veri Analizi

Araştırmada veriler nitel veri toplama tekniklerinden, derinlemesine görüşmelerle elde edilmiştir. Bu kapsamda yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada yorumlayıcı fenomenolojik analiz yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler çerçevesinde katılımcılara 4 temel soru ve 2 sondaj sorular yöneltilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin dökümü sonunda 62 sayfa 25400 kelime veri elde edilmiştir. Daha sonra veriler araştırmacılar tarafından kodlamaya tabi tutulmuştur. Kodlardan hareketle kategoriler oluşturulmuştur. Her bir kod kendisine uyan kategoriler içerisine aktarılmıştır. Kategorilerde de kendi içerisinde benzer olanlar aynı temada toplanmıştır. Araştırmacının katılımcılarına yöneltilen görüşme sorularına aşağıda yer verilmiştir:

1. Pandemi sürecinde neler yaşadınız?
2. Pandeminin etkileri nelerdir?
Sonda: İşletme açısından etkileri
Sonda: Çalışanlar açısından etkileri
3. Pandemi sürecinde ne gibi önlemler aldınız?
4. Pandemi sürecine dair tavsiyeleriniz nelerdir?

1.3. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada oluşturulan kodlar ve temalar araştırmacılar tarafından gözden geçirildikten sonra nitel araştırma bilen 2 uzmanın katılımıyla geçerlik ve güvenirlilik yapılmıştır. Düzeltmeler yapıldıktan sonra kodlara ve temalara son hali verilmiştir.

2. Bulgular

Analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıda Tablo 2’de sunulmuştur. Bu kısımda “Süreçte Yaşananlar”, “Sürecin İşletmeye Yansımaları”, “Sürecin Çalışanlara Yansımaları”, “Süreçte Alınan Önlemler” ve “Sürece Dair Tavsiyeler” şeklinde 5 üst tema yer almaktadır.

Tablo 2. Pandemi sürecinde işletmelerin deneyimlerine dair bulgular

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
Tema 1 Süreçte Yaşananlar	Alt Tema 1 Zorluk Yaşama	Maddi zorluk yaşama
		Fiziksel zorluk yaşama
		Zorlanma
	Alt Tema 2 Aileyle İlişkiler	Aile desteği
		Aile içi sıkıntılar yaşama
		Aile için endişe duyma
		Aileden uzak yaşama
		Aileye destek olma
		Aileyle bir arada kalma
		Aileyle daha çok zaman geçirme
		Aileyle ilişkilerin gelişmesi
		Evine zaman ayıramam
	Alt Tema 3 Çevreyle İlişkiler	Arkadaşlarıyla buluşamama
		Çalışanları motive etme
		Çevreyle görüşememe
		Dayanışma
		İzole Olma
		Sosyal ilişkilerin gelişmesi
	Alt Tema 4 Duygusal Durumlar	Çevreden saygı görmeme
		Bunalım
		Çekinme
		Çöküntü yaşama
		Karamsar olma
		Huzursuzluk
Huzurlu hissetme		
Sıkılma		
Anksiyete		
Zihinsel yorgunluk		
Psikolojik zorlanma		
Alt Tema 5 Sürece Adapte Olma		Aktiviteler bulma
	Alışkanlıklar edinme	
	İş yerini ayakta tutmaya çalışma	
	Sosyal mesafeye uyma	
	Online alışveriş yapma	
	Mesafe kurallarına uyma	
	Motivasyonun artması	
	Uzaktan çalışma	
	Yeni bir işe başlama	
Uyum sağlamaya çalışma		
Alt Tema 6 Covid-19 Problemleri	Covid’li müşterilerin sipariş vermesi	
	Covid-19 olma	
	Sürekli izolasyon gömleği giyme	
	Dışlanma	
	Sağlık problemi yaşama	
Salgını daha ağır atlatma		

Tablo 2 (Devamı). Pandemi sürecinde işletmelerin deneyimlerine dair bulgular

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
Tema 2 Sürecin İşletmeye Yansımaları	Alt Tema 1 İstihdama Yönelik	Çalışan sayısının azaltılması
		İstihdam artışı
		Eleman çıkaramama
		Eleman alma
		Çalışana destek
		Ürün yetiştirmede zorlanma
		Yoğunluğun azalması
		Yoğunluğun artması
		Yeni birimler açma
		Yenilikleri sürdürme anlayışı
	Alt Tema 2 Çalışma Sistemine Yönelik	Stok fazlası yapma
		Paket servise geçme
		Tam kapasite çalışmama
		Müşteri sayısının azalması
		Ne kadar üretim yapacağını bilememe
		Maske üretimi yapma
		Tercihlerin değişmesi
		Çalışma prensibinin değişmesi
		Çalışma saatlerinin azalması
		e-ticaretin artması
	Alt Tema 1 Ekonomik Yönden	Ürünlerini satamama
		Zarar etme
		Maaşları ödeyememe
		Aşırı Fiyat Artışı
		Cironun düşmesi
		Birikim yapamama
		Kaliteli mal alamama
		Giderleri karşılayamama
		İş yerini kapatmayı düşünme
		Faturaları ödeyememe
	Alt Tema 4 Müşterilere Yönelik	Gelirin azalması
		Ödemelerin aksaması
		Kalitenin düşmesi
		Zorluk yaşama
		Üretimin azalması
		Kazancın azalması
		Krediyi ödeyememe
		Kredi çekmek zorunda kalma
		Ek maliyetlerin artması
		Zam yapmak zorunda kalma
Talebin düşmesi		
Alt Tema 4 Müşterilere Yönelik	Üretimin artması	
	Mali açıklar yaşama	
	Ürün tedarikinde zorlanma	
	Yasaklardan etkilenme	
	Müşterinin sabırsızlanması	
	Müşterilerle sorun yaşama	
	Müşterilerle samimi olamama	
	Hizmetin aksaması	
	Müşterilerin çekinmesi	

Tablo 2 (Devamı). Pandemi sürecinde işletmelerin deneyimlerine dair bulgular

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
Tema 3 Sürecin Çalışanlara Yansımaları	Alt Tema 1 İşle İlgili	İşe adapte olamama
		İş yükünün artması
		İşe adapte olma
		Çalışma saatinde değişiklik
		Sosyal destek
	Alt Tema 2 Sosyal İlişkilerle İlgili	Hastayla iletişim kurmama
		Ailevi sıkıntılar
		Sosyal ilişkilerin zayıflaması
		Kendine daha çok vakit ayırabilme
		Aileden uzak kalma
	Alt Tema 3 Maddi Açından	Aileyle zaman geçiremememe
		İşsiz kalma
		Çalışma ödeneği alma
		terfi alamama
		Maddi zorluk
Alt Tema 4 Psikolojik Açından	Gelirin sabit kalması	
	Maddiyatı iyileştirme	
	Birikim yapamama	
	Geçim zorluğu	
	Gelirin düşmesi	
Alt Tema 5 Bakış Açısı Kazanma	Kaygılanma	
	Psikolojik baskı	
	Temastan kaçma	
	Zevk alamama	
	Motivasyon artışı	
Tema 4 Pandemi Sürecinde Alınan Önlemler	Alt Tema 1 Teması Önleme	Ders Çıkarma
		Değişimlere açık olma
		Toplu çalışmayı önleme
		Ürünlerin kapalı olması
		Ürüne temasın yasaklanması
	Alt Tema 2 İzolasyon	Temastan kaçınma
		Tek kullanımlık malzeme tercih etme
		Riskli grubu evden çalıştırma
		Evde tedaviye yönlendirme
		Karantina Uygulama
	Alt Tema 3 Koruyucu Önlemler Alma	Covid'li hastayı ayırma
		İlaçlama
		Test yaptırma
		Temaslılara ulaşma
		Sağlık ve güvenlik önlemleri alma
Alt Tema 4 Kurallara Uyuma	Koruyucu ekipmanlar giyme	
	İş sağlığına önem verme	
	Hasta bakımına önem verme	
	Özel çöp koyma	
	Çift maske kullanma	
		Klima kullanmama
		Denetimleri artırma
		Yaş kısıtlamalarına uyma
		Sosyal mesafeye uyma

Tablo 2 (Devamı). Pandemi sürecinde işletmelerin deneyimlerine dair bulgular

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
Tema 4 Pandemi Sürecinde Alınan Önlemler	Alt Tema 4 Kurallara Uyma	Sosyal izolasyona uyma
		Sigara içmeyi yasaklama
		Seyahatleri durdurma
		Maske kuralına dikkat etme
		Çalışan sayısını azaltma
		Ziyaretçi almama
	Alt Tema 5 Yoğunluğu Azaltma	Çalışma saatlerini yumuşatma
		Kalabalığı önleme
		Refakatçi kabul etmeme
		Randevulu müşteri alma
		Müşteri sayısını azaltma
		Etkinlik yapmama, Faaliyetleri durdurma
	Alt Tema 6 Hijyenik Tedbirler	Dezenfektan bulundurma
		Hijyene önem verme
		Eldiveni sık sık değişme
		Dezenfekte etme
		Havalandırma
		İşte ayrı kıyafet kullanma
Tema 5 Sürece Dair Tavsiyeler	Alt Tema 1 Teması Önleme	Kişisel hijyene dikkat etme
		Kullanılan eşyaları temizleme
		İnsan yoğunluğu azaltılmalı
	Alt Tema 2 Tebir Alma	Temas önlenmeli
		Temastan kaçınılmalı
		Denetimler yapılmalı
	Alt Tema 3 Kurallara Uyma	Hazırlıklı olunmalı
		Öneriler dikkate alınmalı
		Sosyal mesafeye uyulmalı
		Önlemler devam etmeli
		Önlemler arttırılmalı

2.1. Süreçte Yaşananlar

Bu üst tema altında zorluk yaşama, aileyle ilişkiler, çevreyle ilişkiler, duygusal durumlar, endişe duyma, sürece adapte olma, Covid-19 problemleri ve diğer temaları bulunmaktadır. *Zorluk yaşama* temasına dair; maddi zorluk yaşama, fiziki zorluk yaşama ve zorlanma alt temaları vurgulanmıştır. Katılımcılar maddi zorluk yaşamaya dair; hafta sonu çalışma, öğrencilerin maske takmaması, saldırıya uğrama, suçlanma, ulaşımda sıkıntı yaşanma, uzun süre evde kalma, yasaklamalardan zorlanma, aktivite bulamama, düzenin bozulması, eskiyi özleme, evde kalmada zorlanma, mecburi izin, yetersiz beslenme, yasa dışı çalışma ve yaşam tarzının değişmesi konularına değinmiştir. Ece Hanım'ın ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

“Pandemi sürecinin hepimizin üzerinde tabii ki etkisi oldu ve **düzenimizi belli başlı şeylerde değiştirdi**. Örneğin istediğimiz gibi **her yere giremediğimiz, günün her saatinde dışarı çıkamadığımız, okula gitmek yerine okul sürecini online** geçirdiğimiz bir sisteme döndü.” (Ece Hanım).

Yaşanan pek çok değişim insan hayatındaki bazı normal durumların tamamıyla kendini yeni normallere bırakmasına sebebiyet vermiştir. Süreçte yaşanan fiziki zorluğa dair

katılımcılar; çalışmakta zorlanma, fiziki yorgunluk, dirençsizlik, merdiveni inip çıkarken zorlanma ve nefes almada zorlanma konularına değinmiştir.

“Bu hastalığı atlattıktan sonra bende birkaç etkisi kaldı. **Nefes alıp vermekte olsun merdiven inip çıkmakta** olsun zorlandığım zamanlar oluyor.” (Kübra Hanım).

Maddi zorluk yaşamaya dair katılımcılar; birikim yapamama, borç alma, borçları ödeyememe, dükkânı devretme, ek iş bulma, eşinin işi bırakması, geçim sıkıntısı yaşama, geliri düşmesi, ihtiyaçları karşılayamama, iş arama, kirayı ödeyememe, kredi çekme, kredi kartı kullanmaya başlama, maddi açıdan zorlanma, motorunu satma ve zarara uğrama konularından oluşmaktadır. Katılımcıların ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

“**Maddi durumum eşimin işi bırakması sebebinden dolayı çok kötüydü.** İş yok, yiyecek olsun kıyafet olsun her türlü ihtiyacımızı karşılayamıyorduk.” (Aliye Hanım).

Aileyle ilişkiler temasına ilişkin katılımcılar; aile desteği, aile içi sıkıntılar yaşama, aile için endişe duyma, aileden uzak yaşama, aileye destek olma, aileyi düşünme, aileyle bir arada kalma, aileyle daha çok zaman geçirme, aileyle ilişkilerin gelişmesi ve evine zaman ayıramama gibi konulara değinmiştir.

“... **ailemle daha çok iyi vakit geçirdik**, eşimle duygu ve düşüncelerimizi konuştuk. Beraber zaman geçirme fırsatımız oldu.” (Aliye Hanım).

“... bana bulaşırsa ya da ailemden başkalarına bulaştırırsam diye korku içindeydim.” (Sema Hanım).

Katılımcıların ifadelerine göre çalışan kişilerin aileleri noktasında hastalığın bulaşıcı olmasından kaynaklı bir endişe duyması kaçınılmaz olmuş ve bu da ailevi ilişkilerine yansımıştır. *Çevreyle ilişkiler* temasına dair; arkadaşlarla buluşamama, çalışana destek olma, çalışmanı işten çıkarmak zorunda kalma, çalışanları motive etme, çevreyle görüşmeme, dayanışma, izole olma, saygı görmeme, sosyal ilişkilerin etkilenmesi ve sosyal ilişkilerin gelişmesi gibi konular vurgulanmıştır.

“Daha evvel az çok **arkadaşlarımızla buluşmalarımız varken şimdi hiçbiriyle fazla buluşamıyor veyahut onları göremiyoruz.**” (Emrah Bey).

Katılımcıların *duygusal durumlara* dair; bunalım, çekinme, çöküntü yaşama, duygusallık, hasta kaybetme, huzurlu hissetme, huzursuzluk, karamsar olma, psikolojik olarak etkilenme, psikolojik zorlanma, sıkılma, stresli bir dönem geçirme, yüksek anksiyete ve zihinsel yorgunluk gibi konulara değindiği görülmüştür. Yaşanan bütün zorlukların insana getirdiği farklı bir getiri olması da katılımcılar açısından ifade edilmeye değer bulunmuştur. Katılımcılardan Menekşe Hanım’ın ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

“Psikolojik olarak hepimizin zorlayıcı ve bir o kadar da stresli diyerek nitelendirebileceğimiz bir dönemden geçiyor olmasının olumlu bir yanı olduysa şayet bunun; **birliğin ve beraberliğin ne demek olduğunu yaşayarak görmemiz olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.**” (Menekşe Hanım).

Endişe duyma temasına dair; dokunduğu her şeyden şüphe duyma, endişe duyma, eve gitmeye korkma, hastalığı bulaştırma korkusu, hastalığın bulaşmasından korkma, riskle karşı karşıya kalma ve temas halinde olma konular yer almaktadır.

“**Her dokunduğumuz şeyin üstünde bir Covid-19 virüsü olup olmadığını bilmediğimizden fazlasıyla rahatsız oluyoruz.**” (Doğukan Bey).

Sürece adapte olma temasına dair katılımcılar; aktiviteler bulma, alışkanlıklar edinme, çaba harcama, gayret gösterme, iş kurma, iş yerini ayakta tutmaya çalışma, işinin hakkını vermeye çalışma, kısıtlamalara uyma, motivasyonun artması, online alışveriş yapma, özveriyle çalışma, sosyal mesafeye uyma, umudunu kaybetmeme, uyum sağlamaya çalışma, uzaktan çalışma, yeni bir işe başlama ve yeni işe emek vermek gibi konulara yer vermiştir.

“Her ne olursa olsun **umudumuzu kaybetmedik** çünkü biliyoruz bir gün gelecek ve her şey eskisi gibi olacak.” (Dilan Hanım).

“... bu sebeple bende farmasiye yöneldim. **Bu dönem olmasaydı bu işe başlamazdım.**” (Aliye Hanım).

Covid-19 problemleri temasına dair katılımcılar; Covid’li müşterinin sipariş vermesi, Covid-19 olma, sürekli izolasyon önlüğü giyme, dışlanma, sağlık problemi yaşama ve salgını daha ağır atlatma gibi konulara değinmiştir.

“**Bazen 6 saat 7 saat üzerimizde izolasyon önlüğü ile bile kalabiliyoruz.**” (Şevin Hanım).

“Bazen dışarıdan **sağlık çalışanı olarak tepki aldığımız** da oldu. **Ben ve meslek arkadaşlarım için dışlanma söz konusu oldu, farklı gözle bakıldı.**” (Nergiz Hanım).

Bu süreçte her iş kolunda olduğu gibi özellikle de sağlık çalışanlarının önemi yadsınamaz derecede fazla olmuştur. Her şey bir yana sağlık çalışanlarının süreçte görmüş oldukları dışlanma gibi durumlar insanların kendi içlerinde sorgulaması ve ders çıkarması gereken bir olaydır. Son olarak katılımcılar; belirsizlik yaşama, ibadete başlama, tecrübe kazanma, terfi alma, vatandaşlara kurallara uymada yardımcı olma ve yüzleşme gibi konulara değinmiştir.

“**Ancak zaman geçtikçe, okudukça, öğrendikçe ve tecrübe ettikçe en önemlisi hastamıza yakınlaştıkça bu endişemiz kendini bir parça huzura bıraktı çünkü hastalara yararlı olduğumuzu bilmek çok rahatlatıcı tarifsiz bir duygu.**” (Gülay Hanım).

2.2. Sürecin İşletmeye Yansımaları

Pandeminin işletmeye yansımaları bakıldığında bu üst tema, ekonomik yönden, istihdama yönelik, çalışma sistemine yönelik, dışsal etkiler ve müşteriye yönelik olmak üzere 5 temada toplanmıştır. Araştırmanın katılımcıları *ekonomik yönden*; aşırı fiyat artışı, birikim yapamama, kaliteli mal alamama, cironun düşmesi, devlet desteği, ek maliyetler artması, ekonomik zorluk, faturaları ödeyememe, geçim zorluğu yaşama, gelirin azalması, giderleri karşılayamama, iş yerini kapatmayı düşünme, iş yerinin kapanması, işlerin aksaması, kazancın azalması, kirayı ödeyememe, kredi çekmek zorunda kalma, krediyi ödeyememe, maaşları ödeyememe, maddi anlamda zorlanma, mali açıklar yaşama, ödemelerin aksaması, talebin artması, talebin düşmesi, üretimin artması, üretimin azalması, ürün tedarikinde zorlanma, ürünlerini satamama, yasaklardan etkilenme, zam yapmak zorunda kalma, zarar etme, kalitenin düşmesi ve zorluk yaşama konularına değinmişlerdir. Aşağıda katılımcıların bazı ifadelerine yer verilmiştir;

“Pandemi sonrası bize getirilen **malların fiyatları neredeyse 2 katına çıktı** örneğin pandemi öncesinde aldığımız etin kilosu 25 lirayken pandemi sonrası neredeyse 2 katına çıkarak 50 liraya ulaştı. Bu sebeple bizde kendi ihtiyacımızı ve elemanlarımızın ücretlerini ödemek için döner fiyatlarımızı 2 katına çıkarmak zorunda kaldık. Yüksek fiyat artışı nedeniyle bir çok müşterimizi kaybettik maalesef . Bundan dolayı iş yerimizin kirasını ve elemanlarımızın parasını vermek için bu değişiklikleri yapmak zorunda kaldık.” (Hakan Bey)

Bakıldığında pandemi süreci işletmeleri ekonomik anlamda zor durumda bırakmıştır. Bu gerek ürün tedariki noktasında, gerekse işlerin aksaması noktasında olsun işletmelere ekonomik etkilerinin büyük olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılar *istihdama yönelik* temasında; çalışan sayısının azaltılması, çalışana destek, eleman alma, eleman çıkaramama ve istihdam artışı gibi konulara değinmiştir.

“Elemanlarımızı mecbur olarak ücretsiz izine çıkarmak zorunda kaldık ve **bazı elemanlarımızı çıkartmak zorunda kaldık**” (Naim Bey)

Pandemi sürecinde işletmeler çalışanları işten çıkarmak zorunda kalmışlardır. Ancak bazı katılımcıların eleman çıkaramadığı noktasını da belirttikleri görülmektedir. Katılımcılar

çalışma sistemi yönelik temasına dair; çalışma prensibinin değişmesi, çalışma saatlerinin azalması, çalışma saatlerinin değişmesi, düzeninin değişmesi, e-ticaretin artması, iş akışının durması, işlemleri hızlandırma, maske üretimi yapma, motor alma, müşteri sayısının azalması, ne kadar üretim yapacağını bilememe, paket servise geçme, stok fazlası yapma, tam kapasite çalışmama, teknolojiyen yararlanma, tercihlerin değişmesi, ürün yetiştirmede zorlanma, yeni birimler açma, yenilikleri sürdürme anlayışı, yoğunluğun artması ve yoğunluğun azalması konularından bahsetmiştir. Katılımcıların var olan çalışma sistematüğinde değişiklikler olduğu ve bu durumun da işletmeyi etkilediği görülmektedir. Aşağıda katılımcı ifadesine yer verilmiştir:

“Paket servisi için ek bir bütçe ayırmak zorunda kaldık bu bütçeye dahil olan **iki motosiklet aldık** bunların maliyeti bize 12.500 TL ye mal oldu.” (Dilan Hanım)

Katılımcıların işletmeyi *dışsal etkiler* temasına dair; fırsatçılık, iş yerlerinin etkilenmesi, iş yerlerinin kapatılması, kısıtlamaların olması, rekabetin artması, sektörlerarası akışın tıkanması ve yasaklardan etkilenme gibi konulara değindikleri görülmektedir. Aşağıda Sema Hanım’ın ifadesine yer verilmiştir:

“**Pandemiye fırsat bilen market vb. işletmeler de yaşanan fiyat artışları** bizi ekonomik açıdan biraz zorladı diyebilirdim.” (Sema Hanım)

İşletmelerin sadece kendi içinde sıkıntılarla uğraşmadığı ayrıca işletmeye etki eden dışsal faktörlerin de etkisinde kaldıkları görülmektedir. Katılımcılar *müşteriye yönelik* temaya dair; hizmetin aksaması, müşterilerin çekinmesi, müşterilerle samimi olamama, müşterilerle sorun yaşama ve müşterinin sabırsızlanması gibi konulara değinmişlerdir. Katılımcıların ifadesine bakıldığında müşterilerin de pandemiden etkilendikleri ve bu durumun işletmeyle müşteri arasında olan iletişimi etkilediği görülmektedir. Katılımcılardan Zeynep Hanım’ın ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

“Hafta içi çalışmalarımızda bizi zorlayan bir durum yok amma velakin hafta sonu için aynı şeyi söyleyemeyeceğim. Hafta sonu **müşteriler bizi çok zorluyorlar**. Herkes biranda geliyor ve sıra beklemek zorunda kaldıkları için sıkıntı yaratıyorlar. En basitinden çok yavaşsınız, başka elaman yok mu, tek sen misin, diğer kasa neden çalışmıyor, neden tek kasa çalışıyorsunuz vb sorularla bizi bunaltabiliyorlar.” (Zeynep Hanım)

2.3. Sürecin Çalışanlara Yansıması

Sürecin çalışanlara yansıması üst teması altında işle ilgili, sosyal ilişkilerle ilgili, maddi açıdan, psikolojik açıdan ve bakış açısı kazanma temaları yer almaktadır. *İşle ilgili* temada katılımcıların; işe adapte olamama, işe adapte olma, çalışma saatinde değişiklik ve iş yükünün artması alt temalarına değindikleri görülmüştür. İşe adapte olamamaya dair katılımcılar; adapte olamama, verimliliğin düşmesi ve işi bırakmayı düşünme gibi konuları ele almıştır. Bu süreçte özellikle de sağlık çalışanların oldukça fazla mesai sarf etmesi nihayetinde işlerindeki verimliliğin azalmasına sebep olmuştur. Ayşenur Hanım’ın konuya ilişkin görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

“... bütün çalışanlar **çok yoğun yerlerde çalıştırıldı**, çok yoğun şartlarda çalıştığımızdan izinlerimizde olmadığından **verimlilik oranlarımız çok düştü**.” (Ayşenur Hanım)

İşe adapte olmaya ilişkin katılımcıların; evden çalışacağını kabullenme ve dayanışma konuları üzerinde durdukları görülmüştür.

“Ekip olarak birbirimize çok yardımcı oluyoruz. **Hemşirelerimiz, doktorlarımız, hasta bakıcılarımız, temizlik personeli ve diğer çalışanlarla sıkı bir dayanışma içerisindeyiz**. Birbirimize destek oluyoruz. Bu da hem moral hem de psikolojik olarak daha rahat ve özveriyle çalışmamızı sağlıyor.” (Esra Hanım)

Çalışma saatlerinde değişikliğe dair katılımcılar; çalışma saatinin düşmesi, çalışma saatlerinin değişmesi, düzenin değişmesi ve işin yavaşlaması gibi konuları değinmiştir.

“Pandemi öncesinde pazar tezgâhları 20.00’den itibaren toplanmaya başlanıyordu fakat **gelen önlemler ve kısıtlamalar dolayısıyla bu saat 18.00’a kadar düşürüldü**. Pazar açılış saati sürekli olarak sabit tutuldu buda sabah 08.00 olarak belirlendi.” (Berşan Bey).

İş yükünün artmasına dair; ekstra mesai yapma, izin alamama, çalışmaya odaklanma, yoğun çalışma ve yorgunluk gibi konulara değinilmiştir.

“**Çalışma yoğunluğu değişti**, çalışan sayısı yetersiz kaldı, ek ödemeler kesildi, Covid-19 nedeniyle çalışma yerleri değişti, yatak doluluk oranları değişti, **izinlerimiz iptal olup şehir dışına çıkışlar yasaklandı**.” (Ayşenur Hanım).

Sosyal ilişkilerle ilgili temaya dair katılımcıların; aileden uzak kalma, aileyle zaman geçirememeye, kendine daha çok vakit ayırabilme, sosyal destek, sosyal ilişkilerin zayıflaması, ailevi sıkıntılar ve hastayla iletişim kurmama gibi konuları ele aldıkları görülmüştür.

“... **sosyal ilişkiler minimuma indi. Aile içinde de öyle...** İşte olduğum dönemlerde arkadaşlarla aynı şekilde **ben tamamen kendimi ayrı bir odada izole ederek devam ettim**.” (Gülay Hanım).

Maddi açıdan temasında katılımcıların; birikim yapamama, çalışma ödeneği alma, geçim zorluğu, gelirin düşmesi, gelirin sabit kalması, işsiz kalma, maddi zorluk, maddiyatı iyileştirme ve terfi alamama gibi konuların üzerinde durdukları görülmüştür.

“Öncesinde çocuğumun okul masrafı, ev kirası, dükkânın kirasını ödeyip ardından kalan paramla **birikim bile yapıyordum ama şimdi öyle değil, kiralari bile zor ödüyorum**. Kiraların biriktiği bile oldu.” (Nurgül Hanım).

Bu dönemde yaşanan sorunların çalışanları özellikle de maddi açıdan etkilemiştir.

Bakış açısı kazanma temasına ilişkin katılımcıların; değişimlere açık olma ve ders çıkarma konularının üzerinde durdukları fark edilmiştir.

“Covid-19 salgınının **neden olduğu günlük yaşamdaki değişikliklere yani yeni normallerimize uyum sağlamaya çalışıyoruz**.” (Ece Hanım).

Psikolojik açıdan temasında katılımcılar; kaygılanma, motivasyon artışı, psikolojik baskı, temastan kaçma ve zevk alamama gibi konuların üzerinde durmuştur.

“... depresif, sıkıcı ve bunaltıcı bir hayata evirildik. Maskesiz dışarı çıkılmayacağını öğrendik, maskeye bağımlı kaldık ve **sürekli bir kaygı halindeyiz**.” (Gülay Hanım).

“112’de değişen hususlardan biri de hastalık bulaşması ve bulaştırma riski yüzünden **psikolojik baskının artmasıdır**.” (Ayşenur Hanım).

2.4. Pandemi Sürecinde Alınan Önlemler

Pandemi sürecinde alınan önlemler üst teması teması önleme, yoğunluğu azaltma, izolasyon, bilgilendirme, koruyucu önlemler alma, kurallara uyma, hijyenik tedbirler olmak üzere 7 temada toplanmıştır. Katılımcılar *teması önleme* temasına dair; anket yapmama, kişisel eşyaları paylaşmama, maske takma, riskli grubu evden çalıştırma, riskli kişileri kuruma almama, tek kullanımlık malzeme tercih etme, temastan kaçınma, toplu çalışmayı önleme, ürüne temasın yasaklanması ve ürünlerin kapalı olması gibi konulara dikkat etmişlerdir.

“Pandemi süresince insanlar farklı alışkanlıklar edindi. Bunlara örnek vermek gerekirse; maske **takma** ve yedek bulundurma, **el dezenfektanı, eldiven kullanımı, daha sık sabunlu su ile el yıkama, dışarıda yemek yerken tek kullanımlık kaşık-çatal-tabak-bardak kullanımı**..” (Fatma Hanım)

Katılımcılar *yoğunluğu azaltma* temasına dair; çalışan sayısını azaltma, çalışma saatlerini yumuşatma, etkinlik yapmama, kalabalıklığı önleme, müşteri sayısını azaltma, randevulu müşteri alma, refakatçi kabul etmeme, faaliyetleri durdurma ve ziyaretçi almama gibi konulara değinmişlerdir. Bakıldığında pandemi sürecinde işletmelerin yoğunluğu azaltmaya

yönelik çeşitli önlemler aldıkları görülmektedir. Aşağıda katılımcıların ifadesine yer verilmektedir;

“Hastalarımızın koronavirüs dolayısıyla **ziyaret saatleri de iptal edildi, hastalarımız hiçbir yakınlarıyla görüşemiyorlar. Onların kızı, evladı, oğlu biz oluyoruz. Hastaların bakımlarıyla ilgileniyoruz yani her şeyiyle ilgileniyoruz.**” (Gülay Hanım)

Katılımcılar *izolasyon* temasına dair; covidli hastayı ayırma, evde tedaviye yönlendirme ve karantina uygulama gibi konular belirtmişlerdir. Pandemi sürecinde covid olan hastaların diğer hastalarla ayrıştırılması gibi önlemlerin işletme nezdinde izolasyona önem verdiklerini göstermektedir. Ayşenur Hanım’ın ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

“Bölümüm kritik bir bölüm olduğundan salgın öncesiyle şimdiki süreç arasında verilen hizmet konusunda pek bir değişiklik olmadı. Değişiklik sadece **covid-19lu annenin bebeğini ayrı bir odada** diğer hastalardan bağımsız bir hemşirenin bakması gibi durumlarda oldu...” (Ayşenur Hanım)

Araştırmanın katılımcıları *bilgilendirme* temasına dair; afiş asma, bilgi verme, bilinçlendirme ve eğitim verme konularına değinmiştir. Katılımcılar süreçteki önlemlere yönelik hatırlatıcı afişler asmanın ve insanları bilgilendirmenin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Aşağıda katılımcıların ifadesine yer verilmiştir:

“Tuvalet giriş ve çıkışlarına dezenfektan ve **afişler konulmuştur** (ellerimizi 20 saniye boyunca ovalayarak yıkayınız) ve benzeri.” (Asker Bey)

Katılımcıların *koruyucu önlemler alma* temasına dair; çift maske kullanma, güvenlik önlemleri alma, hasta bakımına önem verme, ilaçlama, iş sağlığına önem verme, koruyucu ekipmanlar giyme, önlem alma, özel çöp koyma, sağlık ve güvenlik önlemleri alma, temaslılara ulaşma ve test yaptırma gibi konulara değindikleri görülmektedir.

“Hastaneye ateş kontrolüyle giriyoruz. **Kişisel koruyucu ekipmanlarımızı ve formalarımızı giyerek** ekiple birlikte güne başlıyoruz. Organizasyonel planlamalar ile iş akışını düzenliyoruz.” (Gülay Hanım)

Katılımcıların aldıkları tedbirlerde kurallara uydukları görülmektedir. Katılımcıların *kurallara uyma* temasına dair; ateş ölçme, denetimleri artırma, izin belgesi alma, klima kullanmama, maske kuralına dikkat etme, seyahatleri durdurma, sigara içmeyi yasaklama, sosyal izolasyona uyma, sosyal mesafeye uyma ve yaş kısıtlamalarına uyma gibi konulara değinmişlerdir.

“Öğrenciler servise alınırken servis ablası tarafından **sosyal mesafeye dikkat edilerek oturtulur, öğrenciler servise yerleştirilirken ateşleri ölçülür ve maske kontrolü yapılır.**” (Ece Hanım)

Katılımcılar *hijyenik tedbirler* temasına dair; dezenfektan bulundurma, dezenfekte etme, eldiveni sık sık değişme, havalandırma, hijyene önem verme, işte ayrı kıyafet kullanma, kişisel hijyene dikkat etme ve kullanılan eşyaları temizleme gibi konulara değindikleri görülmüştür. Dolayısıyla işletmeler bu süreçte hijyenik tedbirleri en üst düzeyde tutmaya gayret etmişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

“İmkanı olan otellerde, ailesiyle yaşayamayan arkadaşlarının evlerinde, ailesinden uzakta kalmaya çalışıyor. Kalamayanlar ise eve girer girmez kapıda tüm kıyafetlerinin çıkarıp hiçbir yere temas etmeden banyoya girip kendini dezenfekte ettikten sonra ailesinden ayrı sofrada yemek yiyor.” (Ayşenur Hanım)

2.5. Sürece Dair Tavsiyeler

Sürece yönelik tavsiyelerde; tedbir alma, teması önleme ve kurallara uyma alt temalarına değinilmiştir. *Tedbir almaya* dair katılımcıların; denetimler yapılmalı ve hazırlıklı olunmalı gibi konulara değindikleri fark edilmiştir.

“Sebebi ister salgın ister başka bir şey olsun **kontrolümüz dışında gerçekleşecek bir olağanüstü durumun etkileri karşısında çok daha hazırlıklı olmak gerekir.**” (Sezer Bey).

Teması önlemeye ilişkin katılımcıların; insan yoğunluğu azaltılmalı, temas önlenmeli ve temastan kaçınılmalı ifadelerine yer verdikleri görülmüştür.

“Öncelikle alışverişe gelen insanların karşılıklı düzenlenmiş iki tezgâh sırası arasında yoğunlaşmasını önlemek için var olan sokak pazarlarının kurulum düzenini değiştirilmelidir.” (Berşan Bey).

Kurallara uymaya dair katılımcılar; kurallara uyulmalı, öneriler dikkate alınmalı, önlemler arttırılmalı, önlemler devam etmeli ve sosyal mesafeye uyulmalı gibi konulara değinmiştir.

“Mart ayında başlayan süreç hala devam ediyor. Aralık ayında da çok hastamızı kaybettik. **Temizlik, mesafe kurallarına devam etmeyi unutmayalım. Herkes hastaymış gibi kendimizi korumamız lazım.**” (Nergiz Hanım).

Tartışma

Araştırmaya pandemi sürecinde işletme ve çalışanların deneyimleri konu olmuştur. Pandemi süreci işletme ve çalışanları birçok yönden etkilemiştir. Bu süreçte işletmeler ekonomik etkilerin yanı sıra istihdama yönelik ve çalışma sistemine yönelik çeşitli etkilerle karşılaşmıştır. Sadece işletmeler değil çalışanlar da çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Dolayısıyla bu araştırma çalışan ve işletmelerin pandemi sürecindeki deneyimlerine odaklanmaktadır. Chetty ve diğerlerinin (2020) ortaya koyduğu çalışmada pandemi sürecinde çalışanların işten çıkarıldığı ve iş gelirlerinin düştüğü ortaya konulmuştur. Ayrıca işletmelerin pandemi sürecinde istihdam sıkıntıları yaşadığı da bulunmuştur. Yapılan bir diğer çalışmada pandemi sürecinde işten çıkarmaların arttığı görülmektedir (Tuna ve Türkmenbaş, 2020). Bahsi geçen sonuçların bu araştırmanın bulgularıyla örtüşen tarafları bulunmaktadır. Yılmaz (2020)'ın çalışmasına göre katılımcılar, işe gidip gelirken virüsün kendilerine ya da çevresindekilere bulaşması nedeniyle endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Hastalığı bulaştırma korkusu ve hastalığın bulaşmasından korkma gibi bulgular bu çalışmanın sonuçları arasında yer almakta ve Yılmaz'ın çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Araştırmada katılımcılar pandemi sürecinin işletmeleri olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. İşletmeler bu süreçte faturaları ödeyememe, geçim zorluğu yaşama, gelirin azalması, giderleri karşılayamama, iş yerini kapatmayı düşünme ve talebin düşmesi, ürün tedarikinde zorlanma ve müşterilerin sağlık kaygısıyla işletmeleri tercih etmemesi gibi sıkıntılar yaşadıklarına değinmişlerdir. Pandemi sürecinde Deloitte (2020) de ifade edildiği gibi işletmelerde tedarik zincirinin aksamaması, restoranlara duyulan güvenin azalması ve tüketici davranışlarında hızlı değişiklikler yaşanmıştır. Sağlam ve Çakır (2021, s. 155)'ın yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre fiziki işletmeye sahip butiklerin e-ticaret hizmeti yapanlara kıyasla maddi zorluklar yaşadığı tespit edilmiştir. Bahsi geçen hususlar bu araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Gözle görülür temizlik çalışmalarının (girişte el dezenfektanı, personelin maske ve eldiven takması gibi), sosyal mesafenin uygulanması, hizmet verilen müşteri sayısının sınırlandırılması, ortak alanlarda temas edilen yüzeylerin daha titiz ve daha sık temizlenmesi ve çalışanların sağlık ve güvenlik protokolleri eğitimi, müşterilerin bir restoran ve otelden beklediği en önemli güvenlik önlemleridir (Gürsoy vd., 2020, s. 6). Çalışmamızdaki bulgulardan hareketle işletme ve çalışanların yoğunluğu azaltma, teması önleme, kalabalık ortamları azaltma, hijyen tedbirlerine uyma, koruyucu önlemler alma ve bilgilendirme gibi birçok önlem aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla pandemi sürecinde alınan önlemlerin müşterilerin istek ve beklentilerini de sağlayacak şekilde olduğu görülmektedir.

İşletmelerin pandemi sürecinin etkilerinden kurtulabilmek için işletmelere yönelik; kamu teşvikleri sağlanmalı, yeni istihdam alanları oluşturulmalı ve toplumsal motivasyonu yüksek tutacak adımlar atılmalıdır (Koç ve Yardımcıoğlu, 2020, s. 148). Bu çalışmanın sonuçlarına göre ek maliyetlerin artması, ekonomik zorluk yaşama, faturaları ödeyememe ve giderleri karşılayamama gibi ekonomik etkilere dikkat çekildiğinde sağlanacak olan bu destekler önem arz etmektedir.

Sonuç

Çin’de başlayıp dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını insanlığın yaşamını değiştirmiş ve pek çok yeni normal alışkanlıkları meydana getirmiştir. Salgınlar insanlık tarihinde hep var olsa da küresel bir dünyada hayatını idame ettirenler açısından öngörülemez bir olay olmuştur. Bu açıdan bakıldığında salgınların dünyaya getirdiği yenilikler araştırılmaya değer bir konu haline gelmiştir. Maske takma, sosyal mesafe, yüz yüze eğitime ara verilmesi ve home office (evden) çalışma gibi değişikliklerde insanların deneyimlerini anlamak önem arz etmektedir.

Pandeminin başından bu yana işletmeler evden çalışma ve esnek çalışma gibi uygulamalarla süreçle baş etmeye çalışmıştır. Bu sürecin hem işletmelerde hem de çalışanlarda meydana getirdiği bir takım değişimlerin ele alındığı bu çalışmaya göre katılımcılar; süreçte yaşananlara, sürecin işletmeler üzerindeki yansımalarına, sürecin çalışanlara yansımalarına, süreçte alınan önlemlere ve sürece dair tavsiyelere değinmiştir. Süreçte yaşananları ifade ederken katılımcılar; zorluk yaşadıklarını, aileyle ve çevreyle ilişkilerinde değişiklikler olduğunu, sürecin duygusal anlamda onları etkilediğini, endişe duyduklarını, Covid-19’la ilgili sorunlar yaşadıklarını ve sürece adapte olduklarını ifade etmiştir.

Pandemi sürecinin işletmeler üzerinde ekonomik anlamda zorlanma, çalışma prensibinin değişmesi, dışsal etkilere maruz kalma, müşterilere yönelik birtakım değişiklikler yapma gibi birtakım yansımaları olmuştur. Ayrıca işletmelerin iş yerleri kapanmak zorunda kalmış, çalışma saatleri değişmiş ve ekonomik zorluklar yaşamışlardır. Sürecin çalışanlar üzerinde ise, işle ilgili değişiklikler olması, sosyal ilişkilerinin bu süreçten etkilenmesi, maddi açıdan zorlanma, bakış açısı kazanma ve psikolojik açıdan hayata bakış açılarının değişmesi gibi yansımaları olmuştur. Bu açıdan çalışanların da işletme gibi süreçten etkilendiklerini ve birtakım zorluklar yaşadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. İşsiz kalmak, daha çok çalışmak zorunda olmak, aileyle vakit geçirememesi gibi deneyimler çalışanların hayatlarındaki değişiklikler olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla işletmelerin ve çalışanların pandemiden olumsuz etkilendikleri ve bu süreçte birçok çalışanın işten çıkarıldığı bunun da işsizlik sorununu doğurduğu görülmektedir. Özellikle pandemi sürecinde işletmeler ve çalışanlara büyük işler düşmektedir. İşletmelerin kriz olarak gördükleri süreci yönetmesi önemlidir. Ayrıca pandemi sürecinin gerek sektör bazında gerekse çalışanlar bazında birçok değişikliği de beraberinde getirmesi sürece adapte olduğunun göstergesidir.

Süreçte alınan önlemler noktasında işletmeler ve çalışanlar iş yerlerinde; teması önleme, yoğunluğu azaltma, konuya dair bilgilendirme yapma, koruyucu önlemler alma, kurallara uyma ve hijyenik tedbirlere özen gösterme gibi birtakım önlemler almışlardır. Dünyaya bu denli hızlı yayılan bir salgın için alınan bu gibi önlemler işletmelerin süreci daha kolay atlatabilmesi adına önem arz etmektedir. Yanı sıra bu olgular insanoğlunun yeni normal dediği uygulamalar olarak hayatın içinde kendine yer bulmuştur. Bulgulardan hareketle pandemi sürecinde işletme ve çalışanlara yönelik aşağıda önerilere yer verilmiştir.

- Olağanüstü durumlarla başa çıkabilmek adına çalışanlara bu tarz durumlara yönelik hizmet içi eğitim verilmelidir.
- Çalışanların ekonomik anlamda zorluklarını ortadan kaldıracakları adına işten çıkarma yerine çalışanlar istihdam anlamında desteklenmelidir.

- İşletmelerin home office çalışmaya dair alt yapılarını daha güçlü bir hale getirmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- Aslan, R. (2020). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve Covid-19. *Ayrıntı Dergisi*, 8(65), 35-41.
- Bozkurt, V. (2020). Pandemi döneminde çalışma: Ekonomik kaygılar, dijitalleşme ve verimlilik. <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/920D8D9F158E4E27A91AF5D13CB22F72>. (Erişim Tarihi: 12.12.2021)
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Chetty, R. (2020). The economic impacts of covid-19: Evidence from a new public database built from private sector data. National Bureau of Economic Research, 1-8.
- Deloitte (2020). Understanding the sector impact of covid-19 consumer product: Food & beverage. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/COVID-19/COVID-19->. (Erişim Tarihi: 11.12.2021)
- Erkut, E. (2020). Covid-19 sonrası yükseköğretim. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 125-133.
- Gürsoy, D., Chi, C. G. ve Chi, O. H. (2020). COVID-19 Study 2 Report: Restaurant and Hotel Industry: Restaurant and hotel customers' sentiment analysis. Would they come back? If they would, When? Carson College of Business, Washington State University.
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 541-573.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-17.
- Kaya, F. (2020). Pandemi sonrası değişen uluslararası sistem ve küreselleşme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (Covid-19 Special Issue), 261-273.
- Koç, İ. ve Yardımcıoğlu, F. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde uygulamaya konulan mali tedbir ve teşviklerin karşılaştırmalı analizi: Türkiye ve seçilmiş AB ülkeleri karşılaştırması. *Research Journal of Politics, Economics & Management/Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 123-152.
- Kuş, E. (2009). *Nitel- nitel araştırma teknikleri*. (3. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş* (A. Gümüş ve M. S. Durgun, Çev.). 1. Baskı, Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Sağlam, M. ve Çakır, U. (2020). Pandemi (covid-19) sürecinde tüketici davranışları: Konya butik işletme örneği. *Global Media Journal*, 11(2), 145- 160.
- Tuna, A. A. ve Türkmendağ, Z. (2020). Covid-19 pandemi döneminde uzaktan çalışma uygulamaları ve çalışma motivasyonunu etkileyen faktörler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 3246-3260.
- Uğraş Dikmen, A., Kına, M. H., Özkan, S. ve İlhan, M. N. (2020). Covid-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik? *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 4, 29-36.
- Wang, J. ve Wang, Z. (2020). Strengths, weaknesses, opportunities and threats (SWOT) analysis of China's prevention and control strategy for the COVID-19 epidemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 2235.

- WHO. (2018). Managing epidemics: Key facts about major deadly diseases. <https://www.who.int/emergencies/diseases/managing-epidemics/en/> (Erişim Tarihi: 9.5.2021).
- Yelboğa, N. ve Aslan, Ş. B. (2020). Sosyal sorun olarak salgın hastalıklar ve sosyal çalışmanın halk sağlığını koruma/geliştirme görevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 43-49.
- Yılmaz, B. (2020). Covid-19 pandemi sürecinin çalışanlar üzerine etkisi: kamu sektöründe çalışanlar üzerine uygulamalı bir araştırma. *Third Sector Social Economic Review*, 55(3), 1724-1740.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Tarih: 14.10.2021

No: 112/14

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %40

2. yazar katkı oranı : %40

3. yazar katkı oranı : %20

Kariyerist Eğilimlerin İzlenim Yönetimi Taktikleri ile İlişkilerinde Karanlık Kişilik Özelliklerinin Düzenleyici Rolü

The Moderating Role of Dark Personality Characteristics in the Relationship between Careerist Tendencies and Impression Management Tactics

Doç. Dr. Osman USLU¹, Dr. Duygu TERZİ ÇOBAN²

Öz

Bu çalışmada çalışanların kariyerist eğilimleri ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki ilişkilerin ortaya konulması ve muhtemel ilişkilerde karanlık kişilik özelliklerinin düzenleyici etkilerinin olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda özel sektör çalışanlarının dâhil edildiği nicel bir araştırma kurgulanmıştır. Araştırmanın örneklemini 236 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların kariyerist eğilimleri ölçmek üzere Feldman ve Weitz (1991) tarafından geliştirilmiş Kariyerizm ölçeği; izlenim yönetimi taktiklerini ölçmek üzere Bolino ve Turnley (1999) tarafından geliştirilmiş İzlenim Yönetimi ölçeği; karanlık kişilik özellikleri belirlemek üzere Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen Karanlık Üçlü ölçeği kullanılmıştır. Bulgular kariyerist eğilimlerin bütün izlenim yönetimi taktikleri ve karanlık kişilik özellikleri ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan karanlık kişilik özellikleri ile bütün izlenim yönetimi taktikleri arasında da pozitif ilişkilere rastlanmıştır. Kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki pozitif ilişkilerde Makyavelizmin hiçbir surette düzenleyici etkisinin olmadığı görülmüştür. Buna karşın kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi taktiklerinden kendini acındırmaya çalışma, kendi önemini fark ettirmeye çalışma ve kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma arasındaki ilişkilerde karanlık kişilik özelliklerinden psikopati ve narsisizmin düzenleyici etkileri gözlenmiştir. Özellikle psikopati ve narsisizmin düzenleyici etkileri göz önüne alındığında, kişiliğin yalnızca sosyal yaşamda değil örgütsel ortamda da kritik bir rolünün olduğu görülmüştür. Çalışmanın yönetim, örgütsel psikoloji ve örgütsel davranış alanlarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kariyerizm, kariyerist eğilimler, izlenim yönetimi taktikleri, karanlık kişilik özellikleri

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In current study, it is aimed to reveal the associations between the careerist tendencies of the employees and the impression management tactics and to determine whether the dark personality traits have moderator effects on those possible associations. In this context, a quantitative research was designed in which employees from private sector were included. The sample of the study consists of 236 participants. The Careerism scale developed by Feldman and Weitz (1991) was used to measure the careerist tendencies of the participants. Impression Management scale developed by Bolino and Turnley (1999) was used to measure impression management tactics. The Dark Triad scale developed by Jonason and Webster (2010) was used to determine dark personality traits. The findings reveal that careerist tendencies are positively related to all impression management tactics and dark personality traits. On the other hand, positive associations were found between dark personality traits and all impression management tactics. Machiavellianism was found to have no moderator effect on the positive relations between careerist tendencies and impression management tactics. On the other hand, the moderator effects of psychopathy and narcissism were observed in the relations between careerist tendencies and impression management

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ousluu@aku.edu.tr

² Türkiye İstatistik Kurumu, duyugterzicoban@gmail.com

Atf için (to cite): Uslu, O. ve Terzi Çoban, D. (2022). Kariyerist eğilimlerin izlenim yönetimi taktikleri ile ilişkilerinde karanlık kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1417-1432.

tactics such as trying to make oneself feel sorry, trying to make one realize his/her own importance, and trying to present himself/herself as an exemplary staff. Considering the moderator effects of psychopathy and narcissism, it has been concluded that personality has a critical role not only in social life but also in the organizational context. The study is expected to contribute to management, organizational psychology and organizational behavior fields.

Keywords: Careerism, careerist tendencies, impression management tactics, dark personality traits

Paper Type: Research

Giriş

Kariyer, bir kimsenin hayatı boyunca yaptığı işlerle ilgili deneyimleridir (DeCenzo & Robbins, 2010, s. 210). Başka bir tanımla kişinin hayatı boyunca yaptığı işler ve bu işlere katılımı konusundaki tutumudur (Sabuncuoğlu, 2008, s. 168-169). Tolbert'e (1996, s. 332) göre kariyer, tek bir işverene bağlı uzun vadeli istihdam ilişkilerini ve bir hiyerarşi içinde düzenlenmiş birbirine bağlı işleri içermektedir. Tanımlardan yola çıkılarak kariyerin uzun vadeli bir süreci içerdiği düşünülebilir. Ancak günümüzde örgütlerin küçülmesi, yeniden yapılanması vb. değişimler kariyer kavramının anlamının değişmesine neden olmuş ve çalışanlar kariyer başarılarını devam ettirebilmek gibi çeşitli yollara başvurmaya başlamışlardır (Aryee & Chen (2004, s. 322). Kariyer kavramına yeni anlamlar yüklenmesiyle birlikte çalışanların kariyer başarılarını sürekli kılmak için başvurdukları yollardan birisi de kariyerizm olmuştur.

Kariyerizm, bir çalışanın performans ölçütlerine uymayan bir biçimde kariyerinde gelişme sağlayabileceğine inanması ve buna göre davranışlar sergilemesidir. Kariyeristler için sahip olunan yetkinlikler ilerleme için yeterli değildir, ilerlemek için kariyerist taktikler kullanmak gerekmektedir (Hsiung et al., 2012, s. 263). Bu taktiklerden birisi izlenim yönetimidir. Günümüzde bireyler kısa ve uzun vadeli yararlar elde etmek, başkalarını etkilemek ve kariyer başarılarını devam ettirebilmek için bazı izlenim yönetimi taktiklerini kullanma gereksinimi duymaktadırlar (Brouer, Gallagher & Badawy, 2016, s. 515).

İzlenim yönetimi, bireylerin kendileriyle ilgili bilgileri manipüle ettiği ve bu şekilde başkalarının onları izlenim yönetimi taktiklerine başvuranların diledikleri gibi algıladıkları bir süreçtir. Bu süreç, istenen bir imaj yaratmayı ve bu imajı sürdürmeyi içermektedir (Bolino, Long & Turnley, 2016, s. 378). İzlenim yönetimine başvuran bireyler kendileriyle ilgili bilgileri çarpıtmakta ve bu nedenle diğerlerinin onları onların istediği gibi algılamasını sağlamaktadırlar. Bu süreci şekillendirirken kişilik önemli bir belirleyici olarak görülmektedir (Bratton & Kacmar, 2004). Daha manipülatif ya da büyüsemeci özelliklere sahip bireylerin yeteneklerini, beklentilerini ve hedeflerini çevresine yanlı bir şekilde sunması, bu kişi bir örgüt çalışanı ise kariyer ilerlemesini yanıltıcı bir şekilde sürdürmesi beklenebilir. Bu özelliklere sahip çalışanlar, gerçeği çarpıtarak diğer çalışanların ve işverenlerinin gözünde kendi arzu ettikleri imajı yaratabilir.

Literatürde kariyerizmi ve izlenim yönetimini konu alan birçok çalışma bulunmaktadır. Leary ve Kowalski (1990) yaptıkları çalışmada izlenim yönetiminin kişilerarası davranışta önemli bir rol oynadığını; Tedeschi ve Melburg (1984) çalışmalarında, izlenim yönetiminin stratejik veya taktik ve iddialı veya savunmacı olabileceğini; Jones ve Pittman (1982) kişilerin kendini sevdirmeye, kendi reklamını yapma, örnek birey olma, gözdağı verme ve yalvarma gibi izlenim yönetimi taktiklerine başvurduklarını tespit etmişlerdir.

Leary & Kowalski (1990, s. 34) yaptıkları çalışmada izlenim yönetiminin kişilerarası davranışta önemli bir rol oynadığını belirtmiş ve iki bileşenli bir izlenim yönetimi modeli ortaya koymuşlardır. Aynı zamanda bu iki bileşeni iki ayrı süreç olarak ele almışlardır. Bunlardan ilki izlenim motivasyonudur. İzlenim motivasyonu bireylerin diğerlerinin onları nasıl gördüğünü kontrol etmek için motive olma derecesini ifade etmektedir (Leary & Kowalski, 1990, s. 34). İkincisi izlenim yapısıdır. İzlenim yapısı, başkaları üzerinde bir izlenim yaratmak için motive olan kimsenin nasıl ve ne tür bir izlenim yaratacağı ile ilgilidir. Benlik, rol kısıtlamaları, hedefin

değeri, sosyal imaj ve istenen ve istenmeyen kimlik imajları izlenim yapısını belirleyen faktörlerdir.

Tedeschi & Melburg (1984) çalışmalarında, izlenim yönetiminin stratejik (uzun vadeli) veya taktik (kısa vadeli) ve iddialı veya savunmacı olabileceğini ifade etmiş ve 2x2 bir matris oluşturmuşlardır:

- Stratejik-iddialı taktikleri: Güvenilir olma, inanılır olma vb.
- Stratejik-savunma taktikleri: Uyuşturucu kullanımı, alkolizm vb.
- Taktik-iddialı izlenim yönetimi taktikleri: Kendini sevdirmeye, kendi reklamını yapma vb.
- Taktik-savunma taktikleri: Bahane üretme, özür dileme vb.

Jones ve Pittman (1982) çalışmalarında beş izlenim yönetimi taktiği tanımlamıştır: Kendini sevdirmeye, kendi reklamını yapma, örnek birey olma, gözdağı verme ve yalvarma. Kendini sevdirmeye diğerlerine sevimli görünmek için kullanılmaktadır. Kendi reklamını yapma, çeşitli araçları kullanarak (sıra dışı kelimeleri kullanma, sıra dışı özelliklere sahip olma vb.) diğerleri tarafından yetkin görülme için yapılan faaliyetlerdir. Ortamda eleştiri azsa ve/veya ortam hiyerarşikse bu taktiğe daha çok başvurulmaktadır (Vijayabanu, Therasa & Daisy, 2019, s. 688). Örnek birey olma kendini yaptığı işe adanmış görünmek için başvurulmuş bir taktiktir. Gözdağı verme tehditkar görünmek; yalvarma ise muhtaç görünmek için kullanılmaktadır (Bolino, Long & Turnley, 2016, s. 380). Bunlara ek olarak, bahane üretme, masum görünme, özür dileme, kendini haklı görme vb. taktikler yaygın olarak görülen izlenim yönetimi taktikleridir. Jones ve Pittman' a (1982) göre bu taktikler her zaman etkili olmayabilir ve diğerleri üzerinde olumsuz bir izlenim yaratabilir. Örneğin bir kimse yetkin görünmek isterken beceriksiz; sevimli görünmek isterken dalkavuk olarak görünebilir.

Wayne ve Ferris (1990) çalışmalarında izlenim yönetimi taktiklerinin hangi hedefe yöneldiğine odaklanmışlardır: Yöneticiye yönelik taktikler, kendine yönelik taktikler ve işe yönelik taktikler. Yöneticiye yönelik taktikler astın üstüne sevimli görünmeye çalışmasını içermektedir. Kendine yönelik taktikler, astın ne kadar iyi bir kimse olduğunu ortaya koymak için başvurulmuş taktiklerdir. İşe yönelik taktikler, çalışanın iş performansının olumlu taraflarını öne çıkaran taktiklerdir.

Kariyerizme yönelik olarak ise Yıldız ve diğerleri (2015) yaptıkları çalışmada kariyerizmin yapıcı ve yıkıcı olağandışı işyeri davranışları üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu; Yıldız ve Arda (2018) kariyerizm ile zorunlu vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğunu ve bu ilişkide işten ayrılma niyetinin aracılık rolü olduğunu tespit etmişlerdir. Aryee & Chen (2004) ise kariyerist eğilimleri konu alan çalışmalarında örgütsel adalet ve kariyer gelişim olanakları (örgütsel güvenin öncülleri) ile örgütsel güven arasında pozitif; örgütsel güven ile kariyerist eğilimler arasında negatif ilişkiler tespit etmiş, örgütsel güvenin kariyerist eğilimler ile örgütsel güvenin öncülleri arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini saptamışlardır.

Adams ve diğerleri (2012) kariyerist eğilimlerin hem örgütsel vatandaşlık davranışı hem de yaşam tatmini ile negatif yönde ilişkili olduğunu; yaşam tatmininin kariyerist eğilimler ile örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisine aracılık ettiğini ve bir çalışanın çalıştığı şirket tarafından yurtdışında görevlendirilmesi (expatriate status) nin bu ilişkide düzenleyici rol oynadığını tespit etmişlerdir. Orpen (1998) ise kariyerist eğilimler ile kariyer başarısı arasındaki ilişkide iş performansının düzenleyici bir rolü olduğunu saptamıştır.

Chiaburu ve diğerleri (2013) bireysel ve sosyal yabancılaşmanın kariyerizm ile arasında pozitif; kariyer tatmini ile arasında negatif ilişki olduğunu ve kariyer tatmininin bireysel, sosyal yabancılaşma ile kariyerizm arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini tespit etmişlerdir. Mano-Negrin ve Kirschenbaum (1999) sağlık sektöründe yaptıkları çalışmada kariyerist tutumların doktor

işten ayrılma niyetini etkilediğini saptamışlardır. Hsiung ve diğerleri (2012) ise kariyerizm ile örgütsel politika algısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ve kariyerizmin örgütsel politika algısı ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiye pozitif yönde aracılık ettiğini saptamışlardır. Hamilton ve Treuer (2012) kariyerizmin psikolojik sözleşme ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü oynadığını tespit etmişlerdir. Girdap (2029) kariyerizm ile iş yaşam dengesi arasında ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Bu çalışma, kariyerist eğilimlerin izlenim yönetimi taktikleri kullanımına etkisinde karanlık kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Çünkü karanlık kişilik özellikleri çıkarıcı, manipülatif, makyavelist eğilimleri daha yüksek düzeyde olan bireyleri karakterize etmektedir. Karanlık kişilikler toplumsal refahı ve diğerlerini dikkate almadan veya en azından kendi yararına amaçlar için çabalayan, toksik, sömürücü ve düşmanca tavırlar sergileyen kişiler olarak kabul edilmektedir. (Jones & Paulus, 2010). Karanlık kişilik özelliklerine sahip kişilerin politik davranma olasılıkları artacağından, izlenim yönetimi taktiklerini de etkilemesi olağan gözükmemektedir. Çünkü izlenim yönetimi taktikleri de amaca ulaşma noktasında politik davranışları içermektedir. Politik davranışların öncüllerinden birisi başarı güdüsüdür (Treadway et al., 2005:230). Karanlık kişilik özelliklerinin izlenim yönetimi taktiklerine olan etkilerini inceleyen çalışmalar bu durumu destekler niteliktedir (Hart, Breeden & Richardson, 2019; Vickers, 2017; Benton, 2016). Bireylerin hem kariyerist eğilimleri hem de karanlık kişilik özelliklerinin izlenim yönetimi taktiklerine olası etkileri, her ikisinin birlikte etkisinin nasıl sonuçlar doğuracağı noktasında merak uyandırmaktadır. Buradan hareketle bireylerin kariyerist eğilimleri ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki muhtemel ilişkide karanlık kişilik özelliklerinin düzenleyici etkilerinin sorgulanması amaçlanmıştır.

Kariyerizme ve izlenim yönetimi taktiklerine ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında kariyerist eğilimler-izlenim yönetimi taktikleri ilişkisinin şimdiye kadar karanlık kişilik özellikleri (makyavelizm, narsisizm ve psikopati) bağlamında araştırılmadığı; dolayısıyla bu ilişkide düzenleyici rol oynayabilecek karanlık kişilik özelliklerinin (makyavelizm, narsisizm ve psikopati) incelenmesinin, kariyerist eğilimlerin izlenim yönetimi kullanımına yansımalarının nasıl olduğunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Kariyerizmin negatif bir davranış eğilimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda; kariyerist eğilimlere sahip bireylerin daha manipülatif ve bencil olabileceği ve bu özelliklerin izlenim yönetimine başvurma ihtimalini tetikleyebileceği varsayılmıştır. Bunun yanında kariyerizmin sonuçlarını ortaya koyan çalışmaya bakıldığında kişiliğin sınırlı bir biçimde araştırmalara konu edildiği görülmüştür. Bu bakımdan çalışmanın literatüre katkı sunması beklenmiştir.

Çalışmada öncelikle kariyerizm, izlenim yönetimi taktikleri ve karanlık kişilik özelliklerine (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) ilişkin kavramsal çerçeveye yer verilmiş ve hipotezler geliştirilmiştir. Ardından araştırma ve araştırmadan elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Son olarak bulgular tartışılmış ve bir sonuca varılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Kariyerizm

Kariyerizm, bir çalışanın kariyerindeki ilerlemeyi performansa dayalı olmayan yollarla kaydedebileceğine inanması ve bu yönde davranışlar sergilemesidir (Feldman & Weitz, 1991, s. 237). Diğer bir deyişle, bireyin kariyer gelişimindeki rolü konusunda kuruma karşı sergilediği olumsuz tutumdur (Adams et al., 2012, s. 471). Kariyerizm, sürekli olarak işe karşı olumsuz bir tutum sergileme, iş değiştirme, görevde yükselme ve sürekli terfi alma vb. konularla ilişkili bir kavramdır (Hamilton & Treuer, 2012, s. 478; Feldman & Weitz, 1991, s. 237). Örgütsel etkinlik açısından bakıldığında kariyerist tutumların yaygınlaşması olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu kapsamda örgütsel hedefler çalışanlar tarafından göz ardı edilebilmekte ve katma değer yaratan çalışan hak ettiği ödülü alamayabilmektedir (Feldman & Weitz, 1991, s. 238).

Kariyerist yönelimleri olan çalışan, “*kişisel çıkarlarını gözetmek zorunda olduğuna ve işveren tarafından önerilen, uzun vadeli bir kariyer planlamasının olası meyvesine güvenmemesi gerektiğine*” inanmaktadır (Adams et all., 2012, s. 470). Bu kişiler, çalıştıkları kurumu sık sık değiştirme eğilimindedir (Hamilton & Treuer, 2012, s. 478). Bu kişiler, kariyerlerinde ilerleme sağlayabilmek için sosyal ilişkilerini kullanmaktadır (Yıldız ve Arda, 2018, s. 153). Kariyerist eğilimlere sahip kişiler, sosyal ağları ve arkadaşlık ilişkilerini kullanarak ilerlemesini sürdürme eğilimindedir (Buchanan et all., 2007, s. 285). İlişki kuracağı kişileri seçerken ona kapı açabilecek ve onun terfi etmesine yardımcı olabilecek birileri olmalarına dikkat etmektedir. Bu kişilerin bireysel amaçları ile örgütün amaçları uyumsuzluk içindedir ve bireysel çıkarları önceliklidir (Aryee & Chen, 2004, s. 321-322). Kariyerist eğilim gösteren kişilere göre uzun vadede örgüt için iyi olan birey için iyi olamayacaktır (Feldman & Weitz, 1991, s. 240). Bu durum onun kısa vadeye ve kişisel gelişimine odaklanmasına ve örgüt için fedakârlıkta bulunmamasına neden olmaktadır. Kariyerist bir kimse liyakat esasına dayalı ilişkiler geliştirme eğilimde değildir, bunun yerine daha çok sosyal ilişkilerini kullanmakta ve çevresine takım oyuncusu izlenimi vermektedir (Chiaburu et all., 2013, s. 6). Kariyerinde ilerleme sağlamak için bazı dürüst olmayan davranışların gerekli olduğuna inanmaktadır (Chiaburu et all., 2013, s. 6).

Feldman & Weitz (1991, s. 238) bir kariyeristin belli bazı inançlara sahip olduğunu belirtmektedir: Öncelikle bir kurumda tek başına liyakat ile ilerlemek zor görünmektedir. Sosyal ilişkileri kullanmak gerekmektedir. Başarılı görünmek mesleki yeterlilik kadar önemli ve gereklidir. Terfi etmek için bazı aldatıcı davranışlar sergilemek gerekmektedir. Uzun vadede bireyin çıkarları ile örgütün çıkarları örtüşmeyecektir. Örgüte sadakatin ödüllendirilmesi pek mümkün görünmemektedir. İlerlemek için örgütün çıkarlarını desteklemektense kişisel gelişimi teşvik eden eylemlerde bulunmak gerekmektedir.

1.2. İzlenim Yönetimi Taktikleri

İzlenim yönetimi diğer bir adlandırmayla benlik sunumu, bireylerin kendileriyle ilgili bilgileri manipüle ettiği, böylece diğerlerinin onları onların arzu ettikleri gibi algıladıkları bir süreçtir (Goffman, 1959, s. 132; Schlenker'den akt. Bratton & Kacmar, 2004, s. 291). Bu süreç, bireylerin başkalarının onlara ilişkin izlenimlerinin kontrolünü içermekte ve kişilerarası davranışları belirlemede kritik bir rol üstlenmektedir (Leary & Kowalski, 1990, s. 34). Başkalarının üzerinde belli bir izlenim yaratmak isteyen kimseler, davranışlarını ve belli bazı kişisel özelliklerini yönetmektedir. (Guadagno & Cialdini, 2007, s. 484). Bu şekilde farklı kişiler üzerinde farklı izlenimler yaratabilmektedir.

Rosenfeld (1997) izlenim yönetimine başvuran bireylerin temel amacının başkaları tarafından sempatik görülme ya da başkaları üzerinde olumsuz bir algı yaratmamak olduğunu ifade etmektedir. Bir kişinin üzerinde nasıl bir izlenim yaratılacağı izlenim yaratmak isteyen kişinin amacına ve bağlama göre değişkenlik göstermektedir (Guadagno & Cialdini, 2007, s. 484). Bu kapsamda izlenim yönetiminin stratejik ve belli bir hedefe yönelik olduğu söylenebilir. Ancak bazı durumlarda izlenim yönetimi bilinçsiz ve alışlagelmiş olduğu ifade edilmektedir (Bolino, Long ve Turnley, 2016, s. 378).

1.3. Karanlık Kişilik Özellikleri

Karanlık kişilik özellikleri diğer adıyla “karanlık üçlü” birbiriyle ilişkili üç kişilik özelliğinin kümelenmesini ifade etmektedir: Makyavelizm, narsisizm ve psikopati (Paulhus ve Williams, 2002; Crysel, Crosier & Webster, 2013, s. 35).

Makyavelizm: Makyavelizm manipülatiflik ile karakterize edilmektedir (Paulhus ve Williams, 2002, s.556). Makyavelist kişilik özelliğine sahip bireyler, amaçların araçları haklı çıkardığına inanmaktadırlar. Yani amaçlara ulaşmak için her türlü araca başvurabilmektedirler. Amaçlara ulaşmak için toplum tarafından benimsenmiş olan ahlaki değerleri kolayca göz ardı ve ihlal edebilmektedirler. Amaçlara erişmekte kullanacakları her yolu mubah saymaktadırlar.

Stratejik ve planlı davranmaktadırlar. Hedeflere erişmek için önceden planlar yapmakta ve ittifaklar kurmaktadırlar (Jones & Paulhus, 2013, s. 2). İtibarlarının korunmasına önem vermektedirler.

Narsisizm: Narsisizm büyüklenmecilik ve özel olarak yetkilendirilme düşüncesi ile karakterize edilmekte ve aynı zamanda bir kişilik bozukluğu olarak görülmektedir (Paulhus ve Williams, 2002, s. 557). Narsist kişilik özelliğine sahip kimseler böbürlenmeyi sevmekte ve bitmeyen bir ego güçlendirme arayışı içinde olmaktadır (Jones & Paulhus, 2013, s. 3). Kendilerini aşırı derecede beğenmekte, övünmeyi ve yeterliliklerini abartmayı sevmektedirler. Başkalarını küçük ve hor görme eğilimindedirler. Egolarını güçlendirme güdüsüyle hareket etmektedirler.

Psikopati: Psikopati duygulanım ya da empati eksikliği ile karakterize edilmektedir. Psikopatlar, bencil ve duyarsız olabilmektedirler. Uzun vadeli çıkarları tehlikeye girse bile o anki ödülü cazip bularak kolayca yalan söyleyebilmektedirler (Jones & Paulhus, 2013, s. 2). Kimseye acımamakta ve yaptıklarından dolayı vicdan azabı çekmemektedirler. Dürtüsel hareket etmekte ve özkontrol eksikliği yaşamaktadırlar (Jones & Paulhus, 2013, s. 2). Dürtüsellik, psikopatiyi makyavelizmden ayırmada kilit bir rol oynamaktadır. Psikopatlar dürtüsel hareket etmekteyken makyavelistler stratejik davranmaktadır (Paulhus & Williams, 2002, s. 556).

Paulhus ve Williams (2002, s. 556) karanlık üçlünün yukarıda bahsi geçen ayrılan yönlerinin yanında bazı ortak özelliklerinin olduğunu ifade etmektedir. Bu kişilik özellikleri farklı derecelerde duygusal soğukluğu, ikiyüzlülüğü, saldırganlık eğilimini ve kötü niyetliliği bünyesinde barındırmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Hipotezler

2.1.1. Kariyerist Eğilimler ile İzlenim Yönetimi Taktikleri Arasındaki İlişki

Kariyerizme ilişkin literatür incelendiğinde kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi taktiklerinin ampirik düzeyde birbiriyle ilişkilendirilmediği görülmektedir. Ancak literatürdeki bazı çalışmaların bu ilişkiye dair bazı ipuçları sağlaması beklenebilir. Öncelikle kariyerizm, kariyer gelişimini sürdürmeye ilişkin bazı inançlara dayanmaktadır. Bu sebeple Hsiung ve arkadaşları (2012, s. 263) kariyeristler için sahip olunan yetkinliklerin ilerleme için *yeterli ve gerekli* olmadığını ilerlemek için kariyerist taktikleri (izlenim yönetimi, politik davranışlar vb.) kullanmanın şart olduğunu ifade etmektedirler. Kariyeristler, başarı için çaba göstermek yerine "Başarıyım" imajını oluşturmaya ve politik davranışları yetkinliklerinin yerine kullanmaya çalışmaktadırlar (Feldman & Weitz, 1991, s. 240). Maddi katkılarını arttırmaktan ziyade, yaptıkları katkılarının görünümünü belirginleştirmeye uğraşmaktadırlar (Feldman & Weitz, 1991, s. 240).

İkinci olarak, Bratton ve Kacmar (2004, s. 291) çalışmalarında kariyerist eğilimleri olan çalışanların ilerlemek için kullandıkları yollardan birisinin izlenim yönetimi olduğunu ifade etmiş ve kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi arasındaki ilişkiye dair önerme geliştirmişlerdir. Bratton ve Kacmar (2004, s. 293-294) bir çalışanın negatif izlenim yönetimi tekniklerini kullanarak performansa dayalı olmayan bir şekilde kariyer gelişimini sürdürme, güç veya prestij peşinde olma eğilimine "uç (aşırı) kariyerizm" adını vermiş ve uç kariyerizm modeli oluşturularak bağlamsal ve bireysel bazı değişkenleri ve negatif izlenim yönetimi tekniklerini (ya da davranışlarını) bu modele dahil etmiştir. Burada bahsi geçen teknikler şunlardır: Kandırma, itibarını sarsma, gözdağı verme, başkasının işinden kendine pay çıkarmadır.

Onlara göre kariyerist eğilimler sergileyen bir çalışan, diğer çalışma arkadaşlarını kandırarak hem saygınlığını korumakta hem suçladığı çalışma arkadaşının itibarını zedelemekte hem de bu kişinin terfi, ödül vb. konularda kendisine rakip olmasının önüne geçmiş olmaktadır.

Başkasının işinden kendine pay çıkararak doğrudan sorumlu olmasa bile, olumlu sonuç elde etmek için algılanan sorumluluğunu arttırmaya çalışmaktadır (Bratton & Kacmar, 2004, s. 296). Bu sayede diğerlerinin itibarının artmasının önüne geçmiş olmaktadır. Gözdağı vererek "tehlikeliyim" imajını yaratmaya çalışmaktadır. Yarattığı bu imajı kullanarak saygınlığını korumaya, amaçlarını gerçekleştirmeye ve terfi etmeye ya da ödül kazanmaya çalışmaktadır.

Bu ipuçlarından yola çıkarak kariyerist eğilim gösteren bir çalışanın izlenim yönetimi taktiklerine başvurması ve daha kariyerist kimselerin daha fazla izlenim yönetimi taktikleri kullanması beklenebilir. Bu sebeple ilk hipotez aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

H₁: Kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi taktikleri arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

2.1.2. Kariyerist Eğilimler İle İzlenim Yönetimi Taktikleri Arasındaki İlişkide Karanlık Kişilik Özelliklerinin Düzenleyici Rolü

Kariyerizm, kişinin kariyer ilerlemesinde sadece yetkin olmasının yeterli olmadığı inancıyla ilgilidir. Bu inanca sahip kişiler ilerlemelerini performansa dayalı olmayan yollarla sürdürme eğilimindedirler. Literatürde kariyerist eğilimler ile kişiliğin pek çok çalışmada birbiriyle ilişkilendirildiği görülmektedir (Akhtar, Malik & Afridi, 2019; Chiaburu, Munoz & Gardner, 2013; Erdem, 2021). Bratton ve Kacmar (2004) yaptıkları çalışmada makyavelizm ile kariyerizm arasında bir ilişki tespit etmiştir. Kariyerist yönelimlere sahip kişilerin daha makyavelist olması muhtemeldir; çünkü kariyerist kişiler amaçlara ulaşmak (kariyer başarısı sağlamak vb.) için daha yanıltıcı ve manipülatif davranma eğilimindedir. Bu şekilde kariyer ilerlemelerinin devamını sağlayacaklardır. Bunun yanında narsisizmin de kariyerizm ile paralellik göstermesi beklenebilir (Boey & Vantilborgh, 2016, s. 53). Çünkü kariyerist eğilimlere sahip çalışanlar kariyer başarılarını devam ettirebilmek için ego güçlendirme ve statü arayışı içine girmektedir (Boey & Vantilborgh, 2016, s. 53). Psikopatinin de kariyerist eğilimlerle ilişkili olmasını beklemek olası görülmektedir. Çünkü kariyerist eğilimlere sahip birinin kariyer ilerlemesini performansa dayalı olmayan bir şekilde sürdürmeye çalışması sebebiyle umursamaz ve bencilce davranması beklenebilir.

Çeşitli çalışmaların teorik ve ampirik bulgularından yola çıkılarak, karanlık kişilik özelliklerinin izlenim yönetimi taktiklerinin kullanımında önemli rol oynaması beklenebilir. İlk olarak, Bratton ve Kacmar'ın (2004, s. 298-305) uç kariyerizm modelinde politik davranış eğilimi (makyavelizm, iç kontrol odağı, öz izleme, politika algısı), kariyer hedefleri (ilerleme arzusu, iş değiştirme eğilimi, kısa vadeli yönelimler) ve iş tutumları (düşük iş tatmini, düşük motivasyon, işi benimsememe, düşük örgütsel bağlılık) bireysel değişkenler olarak ele alınmıştır. İlgili modelden yola çıkılarak, bu değişkenlerin negatif izlenim yönetimi kullanımını arttıracığı beklentisiyle konuya ilişkin olarak bazı önermelerde bulunulmuştur. Bu önermelerden bu çalışma açısından en önemlisi makyavelist olan kişilerin daha az makyavelist olanlara göre daha fazla izlenim yönetimi taktiklerine başvuracağı şeklindedir. Bratton ve Kacmar'ın (2004) çalışmasının teorik bulgularına ek olarak, Hart, Breeden ve Richardson'ın (2019) ampirik bulgularından da yola çıkılarak makyavelizm, narsisizm ve psikopatinin izlenim yönetimi taktiklerinin kullanımını artırması beklenebilir.

Kariyerist eğilimler-izlenim yönetimi taktikleri ilişkisinin şimdiye kadar karanlık kişilik özellikleri (makyavelizm, narsisizm ve psikopati) bağlamında araştırılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu ilişkide düzenleyici rol oynayabilecek karanlık kişilik özelliklerinin (makyavelizm, narsisizm ve psikopati) incelenmesinin, kariyerist eğilimlerin izlenim yönetimi kullanımına yansımalarının nasıl olduğunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada düzenleyici değişken olarak karanlık kişilik özellikleri ele alınmaktadır.

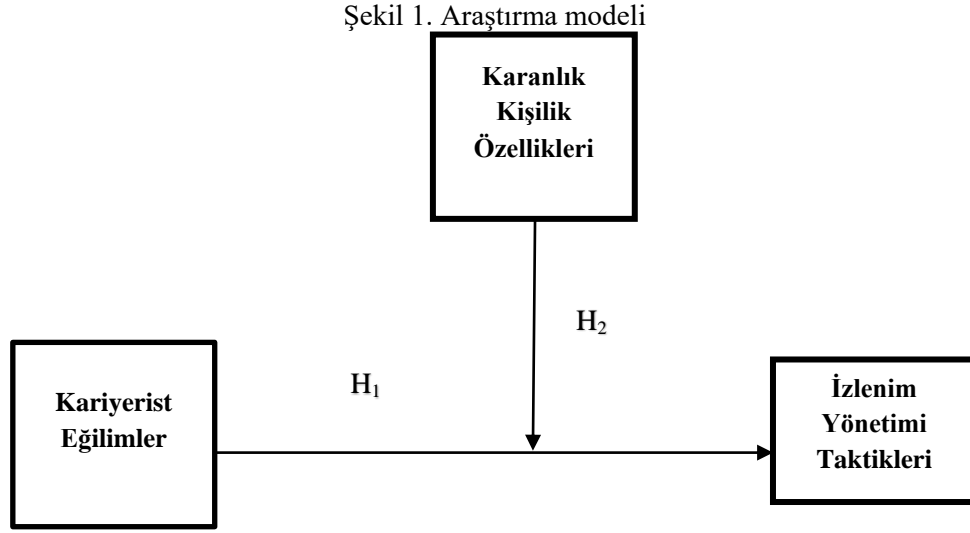
Yukarıda bahsi geçen teorik ve ampirik bulgular, karanlık kişilik özelliklerinin (makyavelizm, narsisizm ve psikopati) düzenleyici rolünü ortaya koymaktadır: Karanlık kişilik

özelliklerinin kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi arasındaki ilişkiyi düzenlemesi beklenmektedir. Yani karanlık kişilik özelliklerinin kariyerist eğilimlerin izlenim yönetimi taktikleri üzerindeki etki büyüklüğünü artırması beklenmektedir.

Bu nedenle H2 hipotezi şu şekilde ifade edilebilir:

H₂: Karanlık kişilik özelliklerinin (Makyavelizm, Narsisizm, Psikopati) kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki ilişkide düzenleyici rolü vardır.

Araştırmanın hipotezleri doğrultusunda kurulan model (Şekil 1) aşağıdaki gibidir:

2.2. Örneklem ve Veri Toplama Aracı

Çalışmanın amaçları doğrultusunda nicel bir araştırma tasarlanmıştır ve gerekli veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. İlgili çalışma, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığının 03.11.2021 tarihli ve 39 sayılı toplantısında alınan "04" no'lu karar ile etik açıdan uygun bulunmuştur. Ankara'da özel sektörde faaliyet gösteren 236 çalışan araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırma bağlamında kullanılan veri toplama aracı 4 kısımdan oluşmaktadır. İlk üç kısımda çalışanların kariyerist eğilimleri, izlenim yönetimi taktikleri ile karanlık kişilik (Makyavelizm, Narsisizm ve Psikopati) özelliklerini ölçmeye yönelik sorular bulunurken, son kısımda katılımcıların cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, çalışılan sektör, kurumda çalışma süresi ve toplam çalışma süresi gibi özelliklerini belirlemeye yönelik demografik sorular yer almaktadır. Araştırma bağlamında yer alan ölçekler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Kariyerist Eğilimler: Katılımcıların kariyerist eğilimleri ölçmek üzere Feldman ve Weitz (1991) tarafından geliştirilmiş Kariyerizm ölçeği kullanılmıştır. İlgili ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları Yıldız (2015) tarafından yürütülmüştür. Ölçek 5'li Likert tipinde ve 7 ifadeden oluşmaktadır. "Başarıyım gibi görünmek terfi edebilmek açısından yetenekli olmaktan çok daha faydalıdır" ve "Kurumlar içerisinde yalnızca liyakat ile yükselmek (ilerlemek) zordur" ölçeğin örnek ifadelerindedir.

İzlenim Yönetimi Taktikleri: İzlenim yönetimi taktiklerini ölçmek üzere Bolino ve Turnley (1999) tarafından geliştirilmiş ve uyarlama çalışması Basım vd. (2006) tarafından yürütülmüş 22 ifadeli ölçek kullanılmıştır. Ölçek kendini acındırmaya çalışma, kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma, işine sahip çıkmaya çalışma, kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma ve niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma olarak 5 boyuttan oluşmaktadır. 5'li Likert tipinde olan ölçeğin örnek ifadeleri "Dostça davrandığımı göstermek için meslektaşlarıma özel yaşamlarıma ilgi gösteririm" ve "Bazı yerlerde muhtaç görünerek insanların yardımını veya şefkatini elde etmeye çalışırım" şeklindedir.

Karanlık Kişilik Özellikleri: Katılımcıların karanlık kişilik özellikleri belirlemek üzere Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen Özsoy vd. (2017) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan *Karanlık Üçlü* ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipinde olup, 12 ifade ve Makyavelizm, narsisizm ve psikopati olmak üzere üç karanlık kişilik özelliğinden oluşmaktadır. Ölçeğin örnek ifadeleri “Kendi çıkarım için başkalarını kullanmaya eğilimliyim” ve “Alaycı davranmaya eğilimliyim” şeklindedir.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular ve Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde büyük bir kısmının erkek (% 54.7), lisans eğitim düzeyine sahip (% 63.1) ve özel sektör (% 52.1) çalışan olduğu görülmektedir. 39 civarı yaş ortalaması olan katılımcıların aylık ortalama gelir seviyeleri ise 7241 TL'dir. Hâlihazırda bağlı oldukları kurumda ortalama 8.34 yıldır çalışan katılımcıların, genel iş yaşamındaki çalışma süreleri ise ortalama 14.45 yıl olarak elde edilmiştir.

Araştırma bağlamında incelenen değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 1'de sunulmuştur. Katılımcıların kariyerist eğilimlerinin orta düzeyde olduğu, fakat izlenim yönetimi taktiklerinin genel olarak düşük olduğu belirtilebilir. Tüm izlenim yönetimi taktikleri göz önüne alındığında diğer taktiklere göre işine sahip çıkmaya çalışma ile niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma taktiklerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. *Karanlık kişilik özellikleri* açısından incelendiğinde katılımcıların *Makyavelizm* ve *psikopati* eğilimlerinin düşük düzeyde, fakat diğerlerinden daha yüksek olarak *narsisizmin* orta düzeye yakın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	İfade Sayısı	M	SD	α
Kariyerist Eğilimler	7	2.87	.80	.75
İzlenim Yönetimi Taktikleri	22			
Kendini acındırmaya çalışma	5	1.85	.92	.88
Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma	4	1.78	.83	.77
İşine sahip çıkmaya çalışma	3	3.07	.85	.73
Kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma	4	1.72	.86	.85
Niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma	6	2.58	.92	.83
Karanlık Kişilik Özellikleri	12			
Makyavelizm	4	1.65	.96	.92
Psikopati	4	1.79	.88	.80
Narsisizm	4	2.71	1.08	.84

Araştırma bağlamında kullanılan ölçeklerin güvenilirlik değerleri ise 0.7'nin üzerinde ve tüm ölçeklerde tatmin edici düzeylerde elde edilmiştir (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017). Ayrıca ölçeklerden madde çıkarıldığında güvenilirlik değerlerinde herhangi bir artış olmayacağı görülmüştür. Faktör analizi sonucunda ise tüm ölçeklerin ve alt ölçeklerin faktör yüklerinin orijinaline oldukça yakın oldukları görülmüştür. Açıklanan toplam varyans kariyerist eğilimler için % 41.13, izlenim yönetimi taktikleri için % 63.89 ve *karanlık kişilik özellikleri* ölçeği için % 64 olarak elde edilmiştir. Bulgular ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduklarını ortaya koymaktadır (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017).

3.2. Hipotezlerin Testi

Çalışmanın ilk hipotezinin testi için korelasyon analizi yapılmıştır. Çalışma bağlamında incelenen değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 2'de gösterilmiştir. Bulgular katılımcıların kariyerist eğilimleri ile izlenim yönetimi taktikleri arasında güçlü bir pozitif olduğunu ortaya koymaktadır ($r: .55; p < .001$). Ayrıca kariyerist eğilimler ile kendini acındırmaya çalışma ($r: .47; p < .001$), kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ($r: .49; p < .001$), işine sahip çıkmaya çalışma ($r: .46; p < .001$), kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma ($r: .41; p < .001$) ve niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma ($r: .45; p < .001$) gibi tüm izlenim yönetimi

taktikleri arasında da pozitif ilişkilere rastlanmıştır. İlgili bulgular kariyerist eğilimlerin izlenim yönetimi taktikleri ile pozitif ilişkili olduğuna yönelik kurulan ilk hipotezi desteklemektedir.

Tablo 2. Değişkenler arası korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
KE	1									
İYT	.55**	1								
KA	.47**	.87**	1							
KÖZF	.49**	.90**	.75**	1						
İŞÇ	.46**	.54**	.33**	.42**	1					
KÖP	.41**	.87**	.76**	.82**	.30**	1				
NTKS	.45**	.86**	.62**	.68**	.42**	.64**	1			
M	.42**	.69**	.71**	.69**	.25**	.67**	.46**	1		
P	.40**	.55**	.50**	.59**	.21**	.54**	.41**	.67**	1	
N	.41**	.62**	.50**	.54**	.28**	.48**	.63**	.46**	.41**	1

Not: N=264. **= p< .01. KE=Kariyerist eğilimler, İYT= İzlenim yönetimi taktikleri, KA=Kendini acındırmaya çalışma, KÖZF= Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma, İŞÇ= İşine sahip çıkmaya çalışma, KÖP=Kendi örnek personel gibi göstermeye çalışma, NTKS= Niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma, M= Makyavelizm, P= Psikopati, N= Narsisizm.

Kariyerist eğilimler karanlık kişilik özelliklerinden Makyavelizm (r: .42; p< .001), psikopati (r: .40; p< .001) ve narsisizmin (r: .41; p< .001) tümü ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Karanlık kişilik özellikleri ile de tüm izlenim yönetimi taktikleri arasında düşük kuvvetten yüksek kuvvete değişen düzeylerde pozitif ilişkiler elde edilmiştir. Tüm ilişkiler incelendiğinde en kuvvetli ilişkinin kendini acındırmaya çalışma ile Makyavelizm arasında (r: .71; p< .001), diğer taraftan en zayıf ilişkinin ise işine sahip çıkma ile psikopati arasında (r: .21; p< .001) olduğu görülmüştür. Kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki ilişkilerde karanlık kişilik özelliklerinin düzenleyici etkilerinin olup olmadığını test etmek üzere ise Hayes (2013) düzenleyici etki analizinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda kariyerist eğilimlerin beş farklı izlenim yönetimi taktiği ile ilişkisinde üç farklı karanlık kişilik özelliğinin düzenleyici etkileri sorgulandığından 15 farklı model ayrı ayrı test edilmiştir. Düzenleyici etki analizinin bulguları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Düzenleyici etki bulguları

	B (se)	t	%95 CI	ΔR^2	F (dff ₁ -dff ₂)
KE	.21 (.05)	4.26	[.11; .30]		
M	.62 (.06)	11.10	[.51; .73]	.00	.02 (1-232)
KE x M	.00 (.04)	.14	[-.07; .09]		
KE	.33 (.06)	5.71	[.21; .44]		
P	.28 (.07)	4.29	[.15; .41]	.02	6.43 (1-232)
KE x P	.12* (.05)	2.53	[.03; .22]		
KE	.33 (.06)	5.80	[.22; .44]		
N	.33 (.06)	5.61	[.21; .44]	.03	12.76 (1-232)
KE x N	.18** (.05)	3.57	[.08; .28]		

N=264. *p< .05, **p< .01. **Bağımlı değişken:** Kendini acındırmaya çalışma, KE= Kariyerist eğilimler, M= Makyavelizm, P= Psikopati, N= Narsisizm.

	B (se)	t	%95 CI	ΔR^2	F (dff ₁ -dff ₂)
KE	.25 (.05)	5.04	[.15; .35]		
M	.53 (.06)	9.38	[.42; .64]	.01	3.63 (1-232)
KE x M	.08 (.04)	1.90	[-.00; .16]		
KE	.31 (.05)	5.88	[.20; .41]		
P	.36 (.06)	5.90	[.24; .48]	.03	13.97 (1-232)
KE x P	.16** (.04)	3.74	[.08; .25]		
KE	.34 (.05)	6.46	[.24; .45]		
N	.34 (.05)	6.26	[.23; .45]	.08	33.27 (1-232)
KE x N	.27** (.05)	5.77	[.18; .36]		

N=264. *p< .05, **p< .01. **Bağımlı değişken:** Kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma, KE= Kariyerist eğilimler, M= Makyavelizm, P= Psikopati, N= Narsisizm.

Tablo 3 (Devamı). Düzenleyici etki bulguları

	<i>B (se)</i>	<i>t</i>	%95 <i>CI</i>	ΔR^2	<i>F (dff₁-dff₂)</i>
KE	.43 (.06)	6.70	[.30; .56]		
M	.08 (.07)	1.17	[-.06; .23]	.00	.31 (1-232)
KE x M	-.03 (.05)	-.56	[-.14; .07]		
KE	.45 (.06)	7.05	[.32; .57]		
P	.03 (.07)	.39	[-.11; .17]	.00	.00 (1-232)
KE x P	.00 (.05)	.04	[-.10; .11]		
KE	.41 (.06)	6.50	[.29; .54]		
N	.12 (.06)	1.86	[-.01; .25]	.00	.51 (1-232)
KE x N	-.04 (.06)	-.71	[-.15; .07]		

N=264. *p< .05, **p< .01. **Bağımlı değişken:** *İşine sahip çıkmaya çalışma*, KE= Kariyerist eğilimler, M= Makyavelizm, P= Psikopati, N= Narsisizm.

	<i>B (se)</i>	<i>t</i>	%95 <i>CI</i>	ΔR^2	<i>F (dff₁-dff₂)</i>
KE	.16 (.05)	3.05	[.06; .26]		
M	.58 (.06)	9.55	[.46; .69]	.00	.82 (1-232)
KE x M	.04 (.04)	.90	[-.05; .13]		
KE	.24 (.06)	4.29	[.13; .35]		
P	.31 (.06)	4.75	[.18; .31]	.05	18.25 (1-232)
KE x P	.20** (.05)	4.27	[.11; .29]		
KE	.28 (.06)	4.93	[.17; .39]		
N	.29 (.06)	5.10	[.18; .41]	.09	35.44 (1-232)
KE x N	.30** (.05)	5.95	[.20; .40]		

N=264. *p< .05, **p< .01. **Bağımlı değişken:** *Kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma*, KE= Kariyerist eğilimler, M= Makyavelizm, P= Psikopati, N= Narsisizm.

	<i>B (se)</i>	<i>t</i>	%95 <i>CI</i>	ΔR^2	<i>F (dff₁-dff₂)</i>
KE	.31 (.06)	5.08	[.19; .43]		
M	.29 (.07)	4.22	[.16; .43]	.00	1.35 (1-232)
KE x M	.06 (.05)	1.16	[-.04; .16]		
KE	.34 (.06)	5.55	[.22; .46]		
P	.21 (.07)	2.97	[.07; .35]	.01	3.70 (1-232)
KE x P	.10 (.05)	1.92	[-.00; .20]		
KE	.23 (.05)	4.40	[.13; .34]		
N	.51 (.05)	9.24	[.40; .61]	.01	5.35 (1-232)
KE x N	.11* (.05)	2.31	[.02; .20]		

N=264. *p< .05, **p< .01. **Bağımlı değişken:** *Niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma*, KE= Kariyerist eğilimler, M= Makyavelizm, P= Psikopati, N= Narsisizm.

Bulgular çalışanların kariyerist eğilimleri ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki ilişkide Makyavelizmin hiçbir surette düzenleyici etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Buna karşın narsisizmin, kariyerist eğilimlerin izlenim yönetimi taktiklerinden kendini acındırmaya çalışma, kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma, kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma ile niteliklerini tanıtarak kendini sevdirmeye çalışma arasındaki ilişkilerde düzenleyici etkilere sahip olduğu görülmüştür. Diğer bulguya göre ise psikopati, kariyerist eğilimlerin kendini acındırmaya çalışma, kendi önemini zorla fark ettirmeye çalışma ve kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma gibi izlenim yönetimi taktikleri ile ilişkilerinde düzenleyici etkilere sahiptir. Genel olarak bulgular kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi taktiklerinden kendini acındırmaya çalışma, kendi önemini fark ettirmeye çalışma ve kendini örnek personel gibi göstermeye çalışma arasındaki ilişkilerde karanlık kişilik özelliklerinden psikopati ve narsizime işaret etmektedir. Bu durum çalışma bağlamında ele alınan ikinci hipotezin kısmi olarak desteklendiğini ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, çalışanların kariyerist eğilimleri ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki ilişkinin varlığı sorgulanmış ve karanlık kişilik özelliklerinin kariyerist eğilimler ile izlenim

yönetimi taktikleri arasındaki ilişkide düzenleyici etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, çalışanların kariyerist eğilimleri arttıkça izlenim yönetimi taktiklerine başvurma sıklığının arttığını göstermektedir. Konuya yönelik çalışmalara bakıldığında, daha önce yapılan çalışmaların bulgularının bu çalışmanın bulgularıyla tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Hsiung ve arkadaşları (2012, s. 263) yaptıkları çalışmada kariyeristler için sahip olunan yetkinliklerin ilerleme için yeterli ve gerekli olmadığını ilerlemek için kariyerist taktikleri (izlenim yönetimi vb.) kullanmanın şart olduğunu ifade etmiştir. Bratton ve Kacmar (2004, s. 291) ise çalışmalarında kariyerist eğilimleri olan çalışanların ilerlemek için kullandıkları yollardan birisinin izlenim yönetimi olduğunu ve bu sayede diğer çalışanların kendilerine rakip olmalarının önüne geçtiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgulardan ve araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, kariyerist bir çalışanın kariyerindeki ilerlemeyi performans dayalı olmayan bir biçimde sürdürdüğü ve bunu gerçekleştirebilmek için çeşitli izlenim yönetimi tekniklerine başvurduğu öne sürülebilir. Kariyerist eğilimlere sahip çalışanların bu teknikleri kullanarak saygınlıklarını korumaya ve kendilerine rakip olmalarını engellemek için diğer çalışma arkadaşlarının itibarını zedelemeye çalışması beklenebilir. Bu kişilerin gözdağı vererek ve "tehlikeliyim" imajını yaratmaya çalışarak amaçlarını gerçekleştirmeye, terfi etmeye ya da ödül kazanmaya çalışması ve bu şekilde kendilerine rakip olabilecek çalışanlara engel olması olasıdır.

İkinci olarak elde edilen bulgular, çalışanların daha kariyerist eğilimlere sahip çalışanların daha fazla karanlık kişilik özelliği taşıdığını göstermektedir. Literatürde kariyerist eğilimler ile kişilik ilişkisini ele alan pek çok çalışma bulunmaktadır; ancak sınırlı sayıda çalışmanın kariyerizm karanlık kişilik özellikleri ilişkisini ele aldığı görülmektedir (Akhtar, Malik & Afridi, 2019; Chiaburu, Munoz & Gardner, 2013; Erdem, 2021; Ağırbaş, 2019). Bratton ve Kacmar (2004) yaptıkları çalışmada makyavelizm ile kariyerizm arasında bir ilişki tespit etmiştir. Bu çalışmadan ve araştırmadan elde edilen bulgulara göre kariyerist yönelimlere sahip çalışanların daha makyavelist olmasını beklemek muhtemeldir; çünkü kariyerist çalışanlar amaçlara ulaşmak (kariyer başarısı sağlamak vb.) için daha yanıltıcı ve manipülatif davranma eğilimindedirler. Bu yolla kariyer devamlılığını sağlamaya çalışmaktadırlar. Buna ek olarak, narsisizm ve psikopati ile kariyerizm ilişkisini konu alan ampirik bir araştırmaya rastlanmasa da bu çalışmanın bulgularından yola çıkılarak kariyerist eğilimlere sahip çalışanların kariyer başarılarını devam ettirebilmek için ego güçlendirme ve statü arayışı içine girdiği (Boey & Vantilborgh, 2016, s. 53) ve kariyer devamlılığı için umursamaz ve bencilce davranmasının olası olduğu söylenebilir.

Üçüncü olarak elde edilen bulgulara göre, karanlık kişilik özelliklerine sahip çalışanların daha fazla izlenim yönetimi taktiklerine başvurmaktadırlar. Çeşitli çalışmaların teorik ve ampirik bulguları elde edilen bu bulguya destek sağlamaktadır. Bratton ve Kacmar'ın (2004, s. 298-305) "uç kariyerizm" adını verdiği teorik modelinde makyavelist olan kimselerin daha az makyavelist olanlara göre daha fazla izlenim yönetimi taktiklerine başvuracağını ifade etmektedir. Buna ek olarak, Hart, Breeden ve Richardson'a (2019) göre makyavelizm, narsisizm ve psikopatinin izlenim yönetimi taktiklerinin kullanımını arttırmaktadır. Bütün bu bulgulardan hareketle daha manipülatif, narsist ve bencil çalışanların bu özellikleri nedeniyle kendini sevdirmeye, kendini zorla kabul ettirmeye, gözdağı verme vb. tekniklere daha fazla başvurmaları beklenebilir.

Son olarak beklenenin aksine çalışanların kariyerist eğilimleri ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki ilişkide Makyavelizmin düzenleyici rolü olmadığı; buna karşın bu ilişkide narsisizmin ve psikopatinin düzenleyici rol oynadığı tespit edilmiştir. Bu, kariyerist eğilimler ile izlenim yönetimi arasındaki ilişkinin büyük oranda narsisizm ve psikopati ile açıklanmasının bir sonucu olabilir. Çalışanların kariyerist eğilimleri ile izlenim yönetimi taktikleri arasındaki pozitif etkileşim katsayısı narsisizm veya psikopati seviyesi arttıkça güçlenmektedir. Kariyerist eğilimlere sahip çalışanların narsisizm veya psikopatlık seviyeleri arttıkça izlenim yönetimi taktiklerine başvurma olasılıkları daha da artmaktadır.

Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı Türkiye örnekleminde gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçlarının daha büyük ve farklı özellikler içeren örneklemelere genellenemeyecek olmasıdır. Buna ek olarak, verilerin yalnızca nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak toplanması araştırmanın diğer sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu sebeple gelecek araştırmaların nitel ya da karma yöntemler kullanılarak yapılması literatüre önemli katkılar sunabilir.

İlgili araştırma hem araştırmacılar hem de uygulayıcılar için birtakım çıkarımlar sunmaktadır. Öncelikle, yapılan çalışma, kişiliğin yalnızca sosyal yaşamda değil örgütsel ortamda da kritik bir rolünün olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple kişilik yöneticiler ve uygulayıcılar tarafından dikkatle ele alınmalıdır. Karanlık kişilik özelliklerine sahip çalışanlar dikkatle izlenmeli ve işe alım süreçlerinde dikkatle değerlendirilmelidir. Bu özelliklere sahip kişilerin örgüt ortamında yol açabileceği olumsuz sonuçları önlemek için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu çalışma yalnızca karanlık kişilik özellikleri temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple, gelecek araştırmalar kariyerist eğilimler ve izlenim yönetimi taktikleri arasındaki ilişkileri diğer kişilik özellikleri bağlamında ele alabilir.

Kaynakça

- Adams, J. W., Srivastava, A., Herriot, P., & Patterson, F. (2013). Careerist orientation and organizational citizenship behavior in expatriates and non-expatriates. *Journal of Career Development, 40*(6), 469–489. <https://doi.org/10.1177/0894845312472255>
- Ağırbaş, Z. B., (2019). *Nevrotik kişilik özelliğinin kariyerizm eğilimi üzerindeki etkisinde ahlaki çözümlenin aracı etkisi*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akhtar, S., Muhammad Malik, & M. Afridi. 2019. Antecedents of careerism: a mediated-moderated model. *Global Social Sciences Review 4* (3), 65-76.
- Aryee, S., & Chen, Z. X. (2004). Countering the trend towards careerist orientation in the age of downsizing: test of a social exchange model. *Journal of Business Research, 57*(4), 321-328. [https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(02\)00408-3](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(02)00408-3)
- Basım, N., Tatar, İ., Şahin, N. (2006). Çalışma yaşamında izlenim yönetimi: bir ölçek uyarlama çalışması. *Türk Psikolojisi Yazıları, 9*(18), 1-17.
- Benton, D. M. (2016). *Examining dark side leadership and impression management of King David: A social-culture texture analysis of 2 Samuel 11* (Doctoral dissertation, Regent University).
- Boey, L. & Vantilborgh, T. (2016). A theoretical model relating the dark triad of personality to the content of employees' psychological contracts. *New Zealand Journal of Employment Relations, 40* (3), 44-66.
- Bolino, M.C. & Turnley, W.H. (1999). Measuring impression management in organizations: a scale development based on the Jones and Pittman taxonomy. *Organizational Research Methods, 2*, 187-206.
- Bolino, M. & David, L. & William, T. (2016). Impression management in organizations: critical questions, answers, and areas for future research. *The Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 3*, 377-406.
- Bratton, V.K. & Kacmar, K.M. (2004). *The Dark Side of Organizational Behavior*, In O'Leary-Kelly, A., Griffin, R. W. (Eds), *Extreme careerism: The dark side of impression* (s.291- 308), United States of America: John Wiley & Sons.
- Brouer, R. L., Gallagher, V. C. & Badawy, R. L. (2016). Ability to manage resources in the impression management process: the mediating effects of resources on job

- performance. *Journal of Business and Psychology*, 31(4), 515-531. <https://doi.org/10.1007/s10869-015-9426-5>.
- Buchanan, F. R., Kim K. H., Basham, R. (2007). Career orientations of business master's students as compared to social work students: further inquiry into the value of graduate education, *Career Development International*, 12(3), 282-303, <https://doi.org/10.1108/13620430710745908>
- Chiaburu, D.S., Diaz, I., Vos, A. (2013). Employee Alienation: Relationships with Careerism and Career Satisfaction. *Journal of Managerial Psychology*, 28(1), 4-20, <https://doi.org/10.1108/02683941311298832>.
- Chiaburu, D.S., Muñoz, G.J. & Gardner, R.G. (2013). How to Spot a Careerist Early On: Psychopathy and Exchange Ideology as Predictors of Careerism, *Journal of Business Ethics*, 118, 473-486 <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1599-5>.
- Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. 9. Baskı, Sakarya Yayıncılık.
- Crysel, L. C & Benjamin, S. C. & Gregory, D. W. (2013). The dark triad and risk behavior. *Personality and Individual Differences*, 54, 35-40.
- DeCenzo, D. A. & Robbins, S. P. (2010). *Fundamentals of Human Resource Management*, Tenth Edition, United States of America: Wiley & Sons.
- Erdem, A. T. (2021). A Tipi kişilik özelliğinin kariyerizm eğilimi üzerine etkisinde ahlaki çözümler eğiliminin aracı rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 45, 47-62.
- Feldman, D. C. & Weitz, B. A. (1991). From the invisible hand to the gladhand: understanding a careerist orientation to work. *Human Resource Management*, 30, 237-257. doi:10.1002/hrm.3930300206
- Girdap, E. (2019). *Kariyerizm İle İş-Yaşam Dengesi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)* Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Doubleday.
- Guadagno, R. E. & Cialdini, R. B. (2007). Gender Differences in Impression Management. *Sex Roles*, 56, 483-494.
- Hamilton, S. M., Treuer, K. V. (2012). An Examination of Psychological Contracts, Careerism and ITL, *Career Development International*, 17(5), 475-494, <https://doi.org/10.1108/13620431211269711>
- Hart, W. & Breeden, C. J. & Richardson, K. (2019). Differentiating Dark Personalities on Impression Management. *Personality and Individual Differences*, 147 (1), 58-62.
- Hayes, A. F. (2013). *Methodology in The Social Sciences. Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*, Guilford Press.
- Hsiung, H. & Lin, C. & Lin, C. (2012), Nourishing or suppressing? the contradictory influences of perception of organizational politics on organizational citizenship behaviour. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 85, 258-276. doi:10.1111/j.2044-8325.2011.02030.
- Jonason, P. & Webster, G. D. (2010). The dirty dozen: a concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22, 420-432.
- Jones, D. N. & Delroy L. P. (2013). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of Dark Personality Traits. *Assessment*, 1-14.

- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2010). Differentiating the dark triad within the interpersonal circumplex. In L. M. Horowitz & S. N. Strack (Eds.), *Handbook of interpersonal theory and research* (pp. 249-267). New York, NY: Guilford.
- Jones, E.E. & Pittman T. (1982). *Toward a General Theory of Strategic Self-Presentation*. In *Psychological Perspectives on the Self*, ed. J Suls, 231–62. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Assoc.
- Leary, M. R. & Kowalski, R. M. (1990). Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model. *Psychological Bulletin*, 107, 34-47. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.1.34>.
- Mano, R. & Kirschenbaum, A. (1999). Push and Pull Factors in Medical Employees' Turnover Decisions: the Effect of a Careerist Approach and Organizational Benefits on The Decision to Leave The Job. *International Journal of Human Resource Management*. 10, 689-702. 10.1080/095851999340341.
- Orpen, C. (1998). The Effect of Performance Measurability on the Relationship Between Careerist Attitudes and Career Success. *The Journal of Social Psychology*, 138, 128-130. 10.1080/00224549809600362.
- Özsoy, E. & Rauthmann, J. F. & Jonason, P. K., & Ardiç, K. (2017). Reliability and validity of the turkish versions of dark triad dirty dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11–14. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.05.019>
- Paulhus, D. L. & Kevin, M. W. (2002). The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556–563.
- Rosenfeld, P. & Edwards, J. E. & Thomas, M. D. (2015). Impression Management. *Wiley Encyclopedia of Management*, 1-2.
- Sabuncuoğlu, Z. (2008). *İnsan kaynakları Yönetimi*, 3. Baskı, İstanbul: Beta Basım.
- Schlenker, B. R. (1980). *Impression Management: The Self-Concept, Social Identity, and Interpersonal Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tolbert, P. S. (1996). *Occupations, Organizations, and Boundaryless Careers*. In M. B. Arthur & D. M. Rousseau (Eds.), *The Boundaryless Career* (s. 331-349). New York, NY: Oxford University Press.
- Tomprou, M. & Nikolaou, I. & Vakola, M. (2012). Experiencing Organizational Change in Greece: The Framework of Psychological Contract, *The International Journal of Human Resource Management*, 23(2), 385-405, DOI: 10.1080/09585192.2011.561223
- Tedeschi, J.T. & Melburg V. (1984). *Impression Management and Influence in the Organization*. In *Research in the Sociology of Organizations*, ed. SB Bacharach, EJ Lawler, 31–58. Greenwich, CT: JAI
- Treadway, D. C., Hochwarter, W. A., Kacmar, C. J., & Ferris, G. R. (2005). Political will, political skill, and political behavior. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(3), 229-245. <https://doi.org/10.1002/job.310>.
- Wayne, S.J. & Ferris G.R. (1990). Influence tactics, affect, and exchange quality in supervisor-subordinate interactions: a laboratory experiment and field study. *J. Appl. Psychol.* 75(5), 487–99.
- Yıldız, B. (2015). *The antecedents of constructive and destructive deviant workplace behaviors*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı

Tarih: 03.11.2021

No: 39/4

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50

2. yazar katkı oranı : %50

Hekim ve Hemşirelerin Hasta Güvenliği Kültürü Algılarının Belirlenmesi: Ankara'da Bir Hastane Örneği

Determining Physicians and Nurses' Perceptions of Patient Safety Culture: A Sample Hospital in Ankara

Prof. Dr. Zekai ÖZTÜRK¹, Öğr. Gör. Nazmiye EKİNCİ², Öğr. Gör. Merve ÖZZEYBEK
TAŞ³

Öz

Bu araştırmanın amacı hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algılarını değerlendirmektir. Literatürde hemşirelerin araştırma grubunda yer aldığı çalışmalar bulunduğu görülmüş, hekimlerin de hasta güvenliği kültürü algılarını belirlemenin önemli olduğu düşünülmüştür. Araştırmanın evrenini Ankara'da yer alan bir özel hastanede çalışan hekim ve hemşireler oluşturmaktadır. 2019 yılında Ankara'da yer alan bu özel hastanedeki toplam personel sayısı 223 iken; hastanede çalışan hekim ve hemşire sayısı toplam 121'dir. Örneklem hekim ve hemşireler arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve bu doğrultuda, Ankara'da bir özel hastanede çalışan toplam 99 hekim ve hemşireye anket uygulanmıştır. Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı değeri 0,73'tür. Veriler SPSS programı kullanılarak, çözümlenmesinde t-testi ve anova testi değerlerine yer verilerek analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, medeni durum, meslek ve mevcut birimdeki çalışma süresi değişkenlerine göre katılımcıların hasta güvenliği kültürü algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Hekimlerin hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamalarının hemşirelere oranla daha yüksek olduğu, mevcut birimdeki çalışma süresine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılması sonucunda da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasta güvenliği kültürü, algı, hekim, hemşire, hastane

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The aim of this study is to evaluate the perceptions of physicians and nurses on patient safety culture. It has been seen in the literature that there are studies in which nurses are included in the research group, and it is thought that it is important to determine the patient safety culture perceptions of physicians. The population of the research consists of physicians and nurses working in a private hospital in Ankara. While the total number of personnel in this private hospital in Ankara in 2019 was 223; The total number of doctors and nurses working in the hospital is 121. The sample was selected from among physicians and nurses by simple random sampling method, and in this direction, a questionnaire was applied to a total of 99 physicians and nurses working in a private hospital in Ankara. The Cronbach's Alpha internal consistency coefficient value is 0.73. The obtained data were analyzed by using SPSS program, t-test and anova test values were included in the analysis. As a result of the research, it was revealed that there was a significant difference in the patient safety culture perceptions of the participants according to the variables of marital status, occupation and working time in the current unit. It was determined that physicians' perceptions of patient safety culture were higher than nurses, and there was a significant difference as a result of comparing perceptions of patient safety culture according to the working hours in the current unit.

Keywords: Patient safety culture, perception, physician, nurse, hospital

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, zekai.ozturk@hbv.edu.tr

²İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, nazmiye.ekinci@kavram.edu.tr

³Ankara Medipol Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, merve.ozzeybek@ankamedipol.edu.tr

Atf için (to cite): Öztürk, Z., Ekinci, N. ve Özzeybek Taş, M. (2022). Hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algılarının belirlenmesi: Ankara'da bir hastane örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1433-1445.

Paper Type: Research

Giriş

Hasta güvenliği konusu son dönemde daha sık duyulur hale gelmiş olsa da ortaya çıkışının sağlık hizmetlerinin var oluşuna dayandığı bilinmektedir (Sur, Özarsı ve Say, 2013: 509). Hasta güvenliği, sağlık hizmetiyle ilgili hataların önlenmesi ve bu hataların neden olduğu hasta hasarlarının azaltılması olarak ifade edilmektedir (Ovalı, 2010: 33). Farklı bir yerde ise hasta güvenliği, tıbbi hataları önlemeye ve hasta güvenliğini sürdürmeye odaklanan ve sürekli gelişmesi beklenen bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Ammouri, Tailakh, Muliira, Geethakrishnan ve Al Kindi, 2015: 103). Ayrıca görev ve ihmal hatalarından kaynaklanan zararın önlenmesi olarak da ifade edildiği bilinmektedir. (Institute of Medicine, 2004; Aktaran: Bodur ve Filiz, 2009: 348). Marşap (2014: 280) ise hasta güvenliğini “bireylere sağlık hizmetlerinin vereceği olası zararları önlemek adına sağlık kuruluşu ile çalışanlar tarafından alınan önlemler” şeklinde tanımlamıştır.

Amerikan Hemşire Yöneticileri Birliği, hataları ortaya çıkarmak ve sağlık kuruluşlarında doğrudan doğruya düzeltmeleri yönetmek için bir hasta güvenliği kültürü benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir (Ciğerci vd., 2016: 150).

Türkiye’de hasta güvenliği kapsamında en eski yasal düzenleme, Hasta Hakları Yönetmeliği’dir. Sağlık Bakanlığı’nın 2011 yılında yayınladığı Hasta ve Çalışan Güvenliğinin Sağlanmasına Dair Yönetmelik’te tüm sağlık kuruluşlarında hasta ve çalışan güvenliğine ilişkin yapılması gerekenlere yer verilmiştir. Bu yönetmeliği, Sağlık Hizmeti Kalitesinin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik takip etmiştir.

Tunçel (2013: 6) uluslararası alanda hasta güvenliği çalışmalarının hızla geliştirilmekte olduğunu belirtmiş, ayrıca hasta güvenliği ile ilgili olarak sağlık bakım hizmetlerinin niteliğinin yükseltilmesinde kilit rol oynayan bileşenlerden biri olarak Uluslararası Hasta Güvenliği Hedefleri’nin varlığına değinmiştir.

Amerikan Sağlık Hizmetleri Araştırmaları ve Kalite Kuruluşu yatan hastalarda potansiyel istenmeyen olayları belirlemede kullanılmak amacıyla 27 hasta güvenliği göstergesi geliştirmiştir. Dünya Sağlık Örgütü ise Ekim 2004’te ‘Hasta Güvenliği için Dünya İttifakı’ hareketini başlatmıştır.

Bilgilendirme eksikliği, yanlış hasta kayıt bilgisinin sisteme girilmesi, yanlış ilaç uygulaması, kalibre olmayan laboratuvar ve radyoloji cihazları, tesis güvenliğinde problemler, çalışanların tekrar kontrol alışkanlığı edinmemeleri vb. sağlık hizmetleri süreçlerinde hasta güvenliğini olumsuz etkileyen faktörler arasında yer alır (Sur vd., 2013: 512).

Hasta güvenliği kültürü, hasta güvenliğinin birçok isteğe bağlı davranışını yönlendiren farklı boyutları içeren karmaşık bir çerçevedir. Sağlık Araştırma ve Kalite Ajansı’na göre, hasta güvenliği kültürü, bir organizasyonda neyin önemli olduğu ve hasta güvenliğine ilişkin tutum ve davranışların desteklendiği, ödüllendirildiği ve beklendiği gibi değerlerin, inançların ve normların anlaşılmasını gerektirir. Bu nedenle, sağlık bakımı organizasyonları için, sağlık bakımı sürecinde hasta güvenliğini arttırmak amacıyla hasta güvenliği ile ilgili kültürlerini değerlendirmek önemlidir (Chen ve Li, 2010: 153). Özkan (2012), hasta güvenliği kültürünün sağlık hizmetleri alanında çalışan tüm paydaşların gayretleri sonucunda ortaya çıktığını belirtmiştir. Örgüt kültürünün bileşenlerinden olan hasta güvenliği kültürü, çalışanların ortak inançlarını, tutumlarını, değerlerini, normlarını ve davranış özelliklerini içerir (Morello vd., 2014: 11). Ampirik çalışmalar, grup odaklı bir örgüt kültürüne sahip olan (Stock vd., 2007: Aktaran: McFadden, Henagan ve Gowen, 2009: 391) güvenlik kültürünü kucaklayan ve hasta güvenliği girişimlerini uygulayan (McFadden vd., 2006a; Aktaran: McFadden, Henagan ve Gowen, 2009: 391) hastanelerin daha az tıbbi hata oluşma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Katz-Navon vd., 2005; Aktaran: McFadden vd., 2009: 391).

Literatür Taraması

Hasta güvenliği kültürüne ilişkin birçok çalışma bulunduğu ve birçoğunda araştırma grubunu hemşirelerin oluşturduğu görülmektedir.

Kim vd.'nin (2007) Kore eğitim hastanelerinde yaptıkları çalışmada bireylerin tıbbi hataları ve potansiyel tehlikeleri açıkça tartışabilecekleri, cezalandırıcı olmayan bir kültürde hasta güvenliğini geliştirebilecekleri öne sürülmüştür, Kore'deki eğitim hastanelerinde hata bildirme ve güvenlik kültürünün yeterince vurgulanmadığı sonucuna varılmıştır (Kim vd., 2007: 827). Deilkås and Hofoss (2010: 1) Northwegian'da bir üniversite hastanesinde servislerde ve bölümlerdeki hasta güvenliği kültürü puanlarını saptamak için sağlık personeli üzerinde yaptığı araştırmada servislerde kurum seviyesinde olduğundan daha fazla organizasyon seviyesi değişimi görüldüğü sonucuna ulaşmıştır. El-Jardâli vd. (2011: 1) Lübnan'da çeşitli hastanelerdeki sağlık personeli üzerinde yaptıkları araştırmada Lübnan'daki hastanelerde hasta güvenliği kültürünü değerlendirmek ve hasta güvenliği kültürü belirleyicileriyle sonuçları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bütün hasta güvenliği bileşenleri arasında ilişkiler olduğunu, ancak aralarındaki ilişkinin gücünde farklılıkların bulunduğunu saptamıştır. Ayrıca katılımcılarla hastane özellikleri arasındaki sonuçlara bakıldığında, birimler ve pozisyonlar arasında önemli farklılıklar gözlenmiştir. Cerrahi ve tıbbi birimlere kıyasla teşhis birimleri için önemli ölçüde daha fazla ilişki saptanmıştır (El Jardi vd., 2011: 1). Wagner vd. (2013: 213) Hollanda, ABD ve Tayvan'daki hastanelerde hasta güvenliği kültüründeki benzerlik ve farklılıkları ele almıştır. Çalışma kapsamında bu üç ülkede 3779 sağlık personeline erişilmiştir. Çalışmanın sonucunda genel ülkelerdeki benzerlik ve farklılık ortaya konulmuştur. Nie, Mao, Cui, He, Li ve Zhang (2013: 1) Çin'de sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürü algılarını ve tutumlarını araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda Çin'de sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürüne dair olumlu tutumlarının olduğu saptanmıştır (Nie, Mao, Cui, He, Li ve Zhang, 2013: 1). Ulric ve Kear (2014: 447) ABD'de yaptıkları teorik çalışmada hasta güvenliği hareketinin tarihini ve mükemmel sağlık hizmeti sunumu için temel olarak hasta güvenliği kültürü kavramını açıklamıştır. Hasta güvenliğine ve hasta güvenliği kültürüne bağlılığın güçlü olması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca konu hakkında derinlemesine bir anlayışa sahip olmanın hemşirelerin, hastaların güvende olmalarını sağlamada ihtiyacı olduğu liderler olmalarını sağladığı da belirtilmiştir (Ulric ve Kear, 2014: 447).

Kardaş Özdemir ve Akgün Şahin (2015:139) Kars'ta görev yapan hemşirelerin, Behlül ve Bayraktar (2017: 202) ise KKTC'deki sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürü algılarını incelemiştir. İki araştırmanın sonucunda da katılımcıların hasta güvenliği algısı orta düzey olarak saptanmıştır. Korkmazer vd. (2016: 141) Muş'ta bir kamu hastanesindeki personelin hasta güvenliği algılarını değerlendirmiştir. Değerlendirme sonucunda personelin hasta güvenliği kültürü algısının o meslekteki toplam çalışma süresine ve çalıştığı birime göre farklılaştığını saptamıştır. Ayrıca hastanedeki hasta güvenliği derecesi 2,68 olarak bulunmuş ve bunun hasta güvenliğinde iyileştirme fırsatlarının bulunduğunu gösterdiği ifade edilmiştir. Yılmaz, Işık ve Akça (2017: 69) Kırıkkale'de bir kamu hastanesi personelinin hasta güvenliği tutumunu değerlendirmiştir. Buna göre, hasta güvenliğinin alt boyutlarından stres, iş tatmini ve güvenlik iklimi dışındaki tüm boyutlar arasındaki ilişkileri istatistiksel şekilde anlamlı ve pozitif bulmuştur. Bektemur (2018: 161) İstanbul'daki özel bir hastane personeline uyguladığı araştırmada iç girişimciliğin hasta güvenliği kültürü üzerine etkisini incelemiştir. İncelemesinin sonucunda, hasta güvenliği kültürü üzerinde iç girişimciliğin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Arslanoğlu (2019: 112) İstanbul'da özel hastanelerde görev yapan personel üzerinde güçlendirmenin hasta güvenliğine etkisini araştırmış, araştırma sonucunda güçlendirilmiş personelin hasta güvenliği kültürünü artırmada önemli olduğu belirlenmiştir. Karaboğa Gündoğdu ve Bahçecik'in (2012) hemşirelerde hasta güvenliği kültürünün belirlenmesi amacıyla yaptıkları bir çalışmada hemşirelerin hasta güvenliği konusunda sorumluluk alması gerektiği ve kurumların öncelikli konusunun hasta güvenliği kültürü oluşturmak olduğu ifade edilirken Kardaş Özdemir ve Akgün Şahin'in (2015) hemşirelerle yaptıkları çalışmada hasta

güvenliği algılarının orta seviyede olduğu, mesleki deneyim süresinin, konuya ilişkin bilgi sahibi olmanın ve eğitimin, hasta güvenliği kültürü algısını etkilediği saptanmıştır. Hisar vd.'nin (2015) bir devlet hastanesinde çalışan personelin hasta güvenliğine ilişkin algı ve görüşlerini araştırdığı çalışmada araştırmaya katılanlardan cerrahi kliniğinde çalışanların hasta güvenlik derecesinin düşük olduğu, çalışanların bir kısmının ceza almamak ya da çevresiyle ilişkisini bozmamak için yaptıkları hatayı bildirmeyecekleri belirtilmiş, hasta ve çalışanlar arasında güvenlik kültürünün oluşturulması için hizmet içi eğitimlerin yapılması önerilmiştir. Korkmazer vd. (2015) çalışmasında sağlık personelinin hasta güvenliği algılarının meslekte çalışma süresine ve çalıştığı birime göre farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Nazik vd. (2018) de kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesinde yaptıkları çalışmada sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürüne ilişkin algılarının olumlu olduğunu ancak istenen düzeyde olmadığını, Barsbay vd. (2018) ise yaptığı çalışmada kliniklerde benimsenen güvenlik kültürünün, hasta güvenliğini kısmen desteklediğini ifade etmiştir. Kurutkan, Orhan ve Kaygısız (2017: 258) hasta güvenliği kültürü ile ilgili çalışmaları bibliyometrik analiz yaparak incelemeleri sonucunda Türkiye'de hasta güvenliği kültürü konusunun yeni fark edildiğini, konuyla ilgili çalışmalarda tıbbi hatalara değinildiğini, kaynak açısından değerlendirildiğinde çoğunun İngilizce kaynak olduğunu, konunun yeni ve önemli olması sebebiyle üzerinde çalışılmasının muhtemel olduğunu ileri sürmüşlerdir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, elde edilen verilerle Ankara'daki özel bir hastanede görevli hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algılarını belirlemektir. İfade edilen bu amaç doğrultusunda katılımcıların hasta güvenliği kültürüne yönelik algıları ortaya konacak ardından söz konusu algılamalar ile cinsiyet, medeni durum, meslek, hastanedeki çalışma süresi, hasta güvenliği hakkında bilgi sahipliği ve mevcut birimde çalışma süresi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı belirlenecektir.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmadaki hipotezler şunlardır:

H₁: Katılımcıların hasta güvenliği kültürü algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Katılımcıların hasta güvenliği kültürü algıları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: Katılımcıların hasta güvenliği kültürü algıları ile meslekleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₄: Katılımcıların hasta güvenliği kültürü algıları ile hastanedeki çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₅: Katılımcıların hasta güvenliği kültürü algıları ile mevcut birimde çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₆: Katılımcıların hasta güvenliği kültürü algıları ile hasta güvenliği hakkında bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, sorular yüz yüze anket tekniğiyle katılımcılara ulaştırılmıştır. Bu doğrultuda Aydın'ın (2010:87-89) ve Tütüncü, Küçükusta ve Yağcı'nın (2007: 520-533) kullandığı ve orijinali Sexton ve Thomas'ın (2004) "Patient Safety Climate Questionnaire" (Hasta Güvenliği Kültürü Değerlendirme Ölçüm Aracı) olan anket formundan yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ankette 19 soru yer almaktadır ve sorular 5'li likert

ifadeden oluşmaktadır (1=Kesinlikle Katılmıyorum; 5=Kesinlikle Katılıyorum). Ankette yer alan "kesinlikle katılıyorum" ifadesi 5 puan, "katılıyorum" ifadesi 4 puan, "ne katılıyorum ne katılmıyorum" ifadesi 3 puan, "katılmıyorum"m 2 puan, "kesinlikle katılıyorum" ise 1 puan olarak hesaplanmıştır. 18. sorunun puanlanması ters olarak yapılmaktadır. Anket formunun toplam ortalama puanı hesaplanırken her bir anketten alınan puanlar toplanmakta ve toplam puan formdaki soru sayısına bölünmektedir. Alınabilecek en yüksek puan 95, en düşük puansa 19'dur. Ataştırmaya katılan kişilerin aldıkları puanlar arttıkça hasta güvenliği kültürünü algılama durumlarının daha olumlu olduğu düşünülmektedir. Tütüncü vd. (2007: 529) 'nin araştırmalarında Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı değeri 0,87 bulunmuş, Aydın'ın (2010:87-89) araştırmasında ise Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı ise 0,91 olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada yapılan güvenilirlik analizi sonucu elde edilen Cronbach's Alpha (α) katsayısı ise değeri 0,73'tür. Araştırmaya katılan hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği algılarını ölçmeye yönelik sonuçları ortaya koyabilmek amacıyla iki seçenekli sorular için Bağımsız Örneklem t-Testi kullanılmıştır. İki'den fazla seçeneğe sahip olan sorularda tek yönlü varyans (Anova) analizi ile uygulanmıştır. t-Testi ve Anova analizlerinin değerlendirilmesinde anlamlılık düzeyi 0.05 kabul edilmiştir.

2.4. Araştırmanın Evreni ve Örnelemi

Çalışmanın etik unsurları dikkate alınarak yapıldığını Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu 10.09.2020 tarih ve 09 sayılı toplantısında görüşülerek Etik Kurul Kararı alınmıştır. Ankara'da yer alan bir özel hastanede çalışan hekim ve hemşireler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Ankara'da yer alan bu özel hastanedeki toplam personel sayısı 223 iken; hastanede çalışan hekim ve hemşire sayısı toplam 121'dir. Örnelemi ise, hekim ve hemşireler arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Araştırmada yer alan toplam 223 kişinin evreni temsil edebilirlik düzeyinin ortaya konmasında ana kütle büyüklüğünün bilindiği durumlarda kullanılan şu formülden yararlanılmıştır (Yamane, 2001):

$$n = \frac{Nt^2 pq}{d^2(N-1) + t^2 pq}$$
$$n = \frac{223 \times 1.96^2 \times 0.10 \times 0.90}{0.05^2(223 - 1) + 1.96^2 \times 0.90 \times 0.10}$$
$$n = 85.5 \sim 86$$

Formüldeki N: evren sayısı, n: örneklem büyüklüğü, p: olayın görülme olasılığı, q: 1-p: olayın görülmemesi olasılığı, d: kabul edilen \pm örnekleme hata oranı ve $t_{(\alpha, sd)}$: α anlamlılık düzeyinde, serbestlik derecesine göre t kritik değeridir.

İlgili değerler formülde yerine konduğunda % 95 güven aralığında 86 kişiye ulaşılması yeterli bulunmuştur. Evreni daha iyi temsil etmesi adına çalışmada 99 kişiye ulaşılmıştır.

3. Araştırmanın Bulguları

3.1. Güvenilirlik Analizi ve Normallik Testi

Bu çalışmada güvenilirlik analizinde Cronbach's Alpha Katsayısı kullanılmıştır. Akgül ve Çevik (2003: 428-435) Alpha katsayısı 0.60 ile 0.80 arasında ($0.60 \leq \alpha < 0.80$) ise ölçeğin oldukça güvenilir olarak kabul edildiğini açıklamıştır. Bu araştırmadaki ölçeğin alpha değerinin 0,732 olması oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Güvenilirlik sonuçları

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
,732	19

Normallik testi ise “verilerin normal bir dağılıma sahip olma” koşulunu ortaya koyan bir test tekniğidir. Bu testte kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk değerlerinin anlamlılık düzeyinin 0.05’den büyük olması beklenir. Bu çalışmada anket sonucu elde edilen verilerin normallik test sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Normallik testi sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	p	İstatistik	Df	p
Hasta Güvenliği Kültürü	,058	99	,200*	,982	99	,196

Tablo 2, verilerin normal bir dağılım gösterdiğine işaret etmektedir.

3.2. Katılımcılara Ait Genel Betimsel İstatistikler

Tablo 3’te katılımcıların %40,4’ünün 28-37 yaş aralığında olduğu ve bunu 18-27 yaş aralığında (%27,3) olanların izlediği; katılımcıların %23,7’sinin 38-47 yaş aralığında bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 3’te katılımcıların %72,7’sini kadın çalışanların oluşturduğu, katılımcı erkeklerin oranının %27,3 olduğu tespit edilmiştir. Yine, katılımcıların %76,8’ini evli bireyler, %23,2’sini bekar bireylerin oluşturduğu belirlenmiştir.

Tablo 3’te katılımcıların %70,7’sinin hemşirelerden, %29,3’ünün de hekimlerden oluştuğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların %56,6’sının lisans mezunu olduğu ve %31,3’ünün lisansüstü eğitim aldığı, %9,1’inin lise mezunu olduğu ve %3’ünün önlisans eğitimi aldıkları belirlenmiştir. Bunun yanında katılımcıların %71,7’sinin toplam çalışma süresinin ve %70,7’sinin bu hastanede çalışma süresinin 1 ile 5 yıl arasında olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %56,3’ünün şuan çalışmakta oldukları birimde çalışma sürelerinin yine 1-5 yıl olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri

Özellikler	N	Yüzde (%)	Özellikler	N	Yüzde (%)
Yaş			Cinsiyet		
18-27 yaş	27	27,3	Kadın	72	72,7
28-37 yaş	40	40,4	Erkek	27	27,3
38-47 yaş	23	23,2	Toplam	99	100
48-57 yaş	7	7,1			
58 yaş ve üzeri	2	2			
Toplam	99	100			
Meslek			Medeni durum		
Hekim	29	29,3	Evli	76	76,8
Hemşire	70	70,7	Bekar	23	23,2
Toplam	99	100	Toplam	99	100
Eğitim			Toplam çalışma süresi		
Lise	9	9,1	1 yıldan az	5	5,1
Önlisans	3	3	1-5 yıl	71	71,7
Lisans	56	56,6	6-10 yıl	12	12,1
Lisans üstü	31	31,3	11 yıl ve üzeri	11	11,1
Toplam	99	100	Toplam	99	100
Şuan çalışmakta oldukları birimde çalışma süresi			Bu hastanede çalışma süresi		
1 yıldan az	31	31,3	1 yıldan az	17	17,2
1-5 yıl	56	56,6	1-5 yıl	70	70,7
6-10 yıl	12	12,1	6-10 yıl	12	12,1
11 yıl ve üzeri	-	-	11 yıl ve üzeri	-	-
Toplam	99	100	Toplam	99	100

Tablo 3 (Devamı). Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri

Hasta güvenliği hakkında bilgili olma durumu	N	Yüzde (%)	Hastanenin hasta güvenliği düzeyi	N	Yüzde (%)
Evet	89	89,9	Ne iyi, ne kötü	62	62,6
Hayır	10	10,1	Kötü	35	35,4
Toplam	99	100	Çok kötü	2	2
			Toplam	99	100
Hastanede yapılan hatalar konusunda bilgilendirilme			Hasta güvenliği hakkında bilgi edinilen yer		
Evet	82	82,8	Bilgim yok	9	9,1
Hayır	17	17,2	Kurum tarafından	72	72,7
Toplam	99	100	Eğitimle (okul vb).	18	18,2
			Toplam	99	100
Kurumda hastayla ilgili ama hastaya zarar vermeyen hatalı uygulamaların rapor edilme durumu			Kurumda hastaya zarar verebilecek düzeydeki hatalı uygulamaların rapor edilme durumu		
Hiçbir zaman	67	67,7	Çoğu zaman	32	32,3
Ara Sıra	29	29,3	Her zaman	67	67,7
Çoğu zaman	3	3	Toplam	99	100
Toplam	99	100			
Kurumda hasta güvenliği geliştirme çalışmalarının yapılıp yapılmama durumu			Kurumda yaptıkları bir hatanın sicillerine işleneceğinden endişelenme durumları		
Evet	76	76,8	Evet	83	83,8
Hayır	23	23,2	Hayır	16	16,2
Toplam	99	100	Toplam	99	100
Prsonelin yaptıkları bir hatanın aleyhte kullanılacağını düşünme durumu			Hastanede sunulan hizmetin kalitesinin değerlendirilmesi		
Evet	60	60,6	Çok iyi	1	1
Hayır	39	39,4	İyi	22	22,2
Toplam	99	100	Ne iyi, ne kötü	47	47,5
Hastanenin kalite yönetim sistemi değerlendirilmesi			Kötü	26	26,3
Çok iyi	4	4,04	Çok kötü	3	3
İyi	21	21,21	Toplam	99	100
Ne iyi, ne kötü	44	44,45			
Kötü	30	30,3			
Toplam	99	100			

Tablo 3'te katılımcıların %89,9'unun hasta güvenliği hakkında bilgiye sahip olduğu ve katılımcıların %72,7'sinin bu bilgiyi eğitimlerden edindikleri; katılımcıların %6,26'sının hastanenin hasta güvenliği düzeyinin genel olarak ne iyi, ne de kötü olarak değerlendirdiği belirlenmiştir.

Tablo 3'te katılımcıların çoğunun (%82,8) hastanede yapılan hatalar konusunda bilgilendirildiklerini düşündükleri; katılımcıların çoğunun (%67,7) hastanede hastayla ilgili ancak hastaya zarar veren uygulamaların her zaman rapor edildiğini düşündükleri; katılımcıların çoğunun (%67,7) çalıştıkları hastanede hastayla ilgili ancak hastaya zarar vermeyen hatalı uygulamaların rapor edilmediğini düşündükleri; katılımcıların çoğunun (%76,8) görev aldıkları hastanede hasta güvenliğini geliştirici çalışmalar yapıldığını düşündükleri görülmektedir.

Tablo 3'te katılımcıların çoğunun hastanede yaptıkları bir hatanın sicillerine işleneceğinden (%83,8) ve genellikle yaptıkları bir hatanın (%60,6) aleyhlerine kullanılacağını düşündükleri; hastanenin kalite yönetim sistemini %44,4 oranında ve hastanede sunulan hizmetin kalitesinin (%47,5) oranında ne iyi ne de kötü olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Tablo 4. Hasta güvenliği kültürü ölçeği ifadelerinin dağılımı

	Ortalama	Standart sapma
Birimimizde yapılan hatalardan ders çıkarırız.	3,99	0,763
Birimimizde tıbbi hatalar uygun şekilde değerlendirilir.	3,41	0,756
Hastanemizdeki yöneticiler fikirlerimi dikkate alır.	2,60	0,832
Bölümümüzdeki yöneticiler fikirlerimi dikkate alır.	3,52	0,908
Yönetim bizi güvenli bir kurum olmaya doğru yönlendirir.	3,55	0,704
Güvenlik hakkındaki önerilerimi yöneticiler dikkate alır.	3,93	0,718
Yönetim herhangi bir çıkar için güvenliği tehlikeye atmaz.	2,97	1,102
Hasta güvenliğini tehdit edici bir olayı rahatça rapor edebilirim.	3,30	0,974
Hasta güvenliği ile ilgili başvuracağımız yerler belirlidir.	3,65	0,733
Performansıyla ilgili yerinde geribildirimleri alırım.	3,74	0,708
Hasta olsaydım burada kendimi güvende hissederdim.	3,15	0,919
Vardiya değişimlerinde hasta güvenliği açısından bilgi paylaşıyoruz.	4,17	0,686
Hastanemizde sıkça bilgilendirme toplantıları yaparız.	2,60	0,832
Birim yöneticilerime rahat ulaşabilirim.	3,47	0,885
Kurumumuz hasta güvenliğinde geçen yıla göre daha iyidir.	3,06	0,712
Birimimizde sistemden kaynaklanan hatalar kişiye mal edilmez.	3,29	0,718
Hasta güvenliğinde artı sorumluluk almaktan kaçınmayız.	2,49	0,774
Çalışanlar tıbbi kurallara ve yönergelere aldırılmaz.	2,51	1,101
Birimimizde hasta güvenliği önceliklidir.	3,64	0,994
Genel Ortalama	3,32	0,349

Tablo 4'e göre katılımcıların hasta güvenliği kültürü algılarına ait ortalamaya bakıldığında bu değer (3.32) orta düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında katılımcıların hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamalarını ortaya koyan "vardiya değişimlerinde hasta güvenliği açısından bilgi paylaşıyoruz", "birimimizde yapılan hatalardan ders çıkarırız" ifadelerine yüksek düzeyli bir katılım sağladıkları ortaya çıkmıştır. "Hasta güvenliğinde artı sorumluluk almaktan kaçınmayız" ve "çalışanlar tıbbi kurallara ve yönergelere aldırılmaz" ifadelerine yüksek düzeyde katılım sağlamadıkları ortaya çıkmıştır.

3.3. Hipotezlerin Test Edilmesi

Hipotezler Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9, Tablo 10 ve Tablo 11'de test edilmiştir:

Tablo 5. Hasta güvenliği kültürü ile cinsiyet arasındaki ilişki

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	F	t
Hasta Güvenliği Kültürü	Kadın	72	3,29	,343	.005	-1.061
	Erkek	27	3,38	,366		

p>0.05

Tablo 5'te katılımcıların gruplandıkları cinsiyetlerine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları karşılaştırıldığında kadınlarda 3,29 olduğu görülmektedir. Buna karşın erkeklerde ortalamanın 3,38 olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasını ortaya koyan Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçlarında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Hasta güvenliği kültürü ile medeni durum arasındaki ilişki

	Medeni durum	N	Ort.	SS	F	t
Hasta Güvenliği Kültürü	Evli	76	3,27	,346	.552	-2.281
	Bekâr	23	3,46	,328		

p<0.05

Tablo 6'da katılımcıların gruplandıkları medeni durumlarına göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları karşılaştırıldığında evlilerde 3,27 olduğu görülmektedir. Buna karşın bekârlarda ortalamanın 3,46 olduğu görülmektedir. Medeni duruma göre hasta güvenliği

kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasını ortaya koyan Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçlarında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre bekâr katılımcıların hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamalarının daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 7. Hasta güvenliği kültürü ile meslekler arasındaki ilişki

	Meslek	N	Ort.	SS	F	t
Hasta Güvenliği Kültürü	Hekim	29	3,62	,247	2.073	6.511
	Hemşire	70	3,19	,310		

p<0.05

Tablo 7’de katılımcıların gruplandıkları mesleklerine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları karşılaştırıldığında hekimlerde 3,62 olduğu görülmektedir. Buna karşın hemşirelerde ortalamanın 3,19 olduğu görülmektedir. Mesleğe göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasını ortaya koyan Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçlarında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre hekimlerin hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamalarının hemşirelere kıyasla daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 8. Hasta güvenliği kültürü ile hastanedeki çalışma süreleri arasındaki ilişki

	N	Ort.	SS	F
1 yıldan az	17	3,23	,316	2.357
1-5 yıl	70	3,31	,350	
6-10 yıl	12	3,50	,351	
Toplam	99	3,32	,349	

p>0.05

Tablo 8’de katılımcıların gruplandıkları hastanedeki çalışma süresine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları karşılaştırıldığında 1 yıldan az çalışanlarda ortalamanın 3,23, 1-5 yıl arası çalışanlarda 3,31 ve 6-10 yıldır çalışanlarda ise ortalamanın 3,50 olduğu ortaya çıkmıştır. Hastanedeki çalışma süresine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasını ortaya koyan Tek Yönlü Varyans (ANOVA) analizi sonuçlarında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 9. Hasta güvenliği kültürü algılarıyla birimde çalışma süresi arasındaki ilişki

	N	Ort.	SS	F
1 yıldan az	31	3,20	,318	3.668
1-5 yıl	56	3,34	,350	
6-10 yıl	12	3,50	,351	
Toplam	99	3,32	,349	

p<0.05

Tablo 9’da katılımcıların gruplandıkları mevcut çalıştıkları birimdeki çalışma süresine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları karşılaştırıldığında 1 yıldan az çalışanlarda ortalamanın 3,20, 1-5 yıl arası çalışanlarda 3,34 ve 6-10 yıldır çalışanlarda ise ortalamanın 3,50 olduğu ortaya çıkmıştır. Mevcut birimdeki çalışma süresine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasını ortaya koyan Tek Yönlü Varyans (ANOVA) analizi sonuçlarında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilmesi bağlamında çoklu karşılaştırma test yöntemlerinden Tukey testi gerçekleştirilmiş olup teste ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10. Mevcut birimdeki çalışma süresine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların çoklu karşılaştırma test sonuçları

Şu an çalıştıkları birimdeki çalışma süresi	Alt Gruplar	Ortalamalar Farkı	p
6-10 yıl	1 yıldan az	,301*	,029
	1-5 yıl	,164	,288

*Ortalamalar farkı 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 10’den da anlaşılacağı üzere 6-10 yıldır mevcut birimde çalışan katılımcıların hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları ile 1 yıldan az süredir çalışanların hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 11. Hasta güvenliği kültürü algılarıyla hasta güvenliği hakkında bilgi düzeyi arasındaki ilişki

	Hasta güvenliği hakkında bilgi düzeyi	N	Ort.	SS	F	t
Hasta Güvenliği Kültürü	Var	89	3,33	,355	1.177	.969
	Yok	10	3,22	,287		

p>0.05

Tablo 11’de katılımcıların gruplandıkları hasta güvenliği hakkında bilgi sahipliğine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaları karşılaştırıldığında bilgi sahibi olanlarda 3,33 olduğu görülmektedir. Buna karşın bilgi sahibi olmayanlarda ortalamanın 3,22 olduğu görülmektedir. Hasta güvenliği hakkında bilgi sahipliğine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasını ortaya koyan Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçlarında 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Hasta güvenliği kültürünün insan sağlığını etkileyen önemli etmenlerden birisi olduğu bilinmektedir. Güvenli bir sağlık hizmeti ve hasta güvenliği kültürünü birbirini tamamlayan çok önemli iki parça gibi ifade etmekte bir sakınca yoktur. Tıbbi hatalar ve bu hatalardan kaynaklanan kayıplar düşünüldüğünde son zamanlarda hasta güvenliği kültürünün önemi daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca şeffaflık, dürüstlük gibi olguların hata bildirilirken en önemli ilkeler olduğu unutulmamalıdır. Konunun önemi göz önünde bulundurulduğunda sağlık hizmeti sunumunda büyük rol oynayan hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algıları analiz edilmek istenmiştir.

Ankara’daki özel bir hastanede çalışan hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği kültürüne dair algılarının ortaya konulduğu bu çalışmada araştırmaya katılan hekim ve hemşirelerin demografik özelliklerine bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun hemşirelerden oluştuğu görülmektedir.

Hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algılarının orta düzeyde olduğu bu çalışma ile tespit edilmiştir. Bu sonucun Karaboğa Gündoğdu ve Bahçecik’in (2012: 119) İstanbul’da, Kardeş Özdemir ve Akgün Şahin’in (2015:139) Kars’ta hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algılamalarını belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmalarla benzer olduğu görülmüştür. Behlül ve Bayraktar da benzer şekilde (2017: 202) bir üniversite hastanesinde görev yapan sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürü algısını orta düzeyde belirlemiştir. Oksay, Kılınç Ve Sayhan (2019) ise bu sonuçlardan farklı olarak sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürünü orta düzeyin üzerinde bulmuştur. Demirel, Akgün ve Doğaner de (2020: 276) öğrencilerin hasta güvenliği kültürünün olumlu yönde orta düzeyin üzerinde olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışma ile mesleğe göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasını ortaya koyan testler sonucunda anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Hekimlerin hasta güvenliği kültürü algılarının hemşirelere oranla daha yüksek olduğunun görüldüğü bu çalışma Aydın’ın (2010: 69) hekimlerin hasta güvenliği kültürü puan ortalamasının hemşirelere göre daha fazla olduğunun belirlendiği çalışma, Oksay, Kılınç Ve Sayhan (2019) hekimlerin hasta güvenliği kültürü algı düzeyinin diğer sağlık çalışanlarından daha yüksek olduğunu belirttikleri çalışma ile benzer sonuçlar vermiştir.

Bu çalışma ile mevcut birimdeki çalışma süresine göre hasta güvenliği kültürüne yönelik algılamaların karşılaştırılmasının sonucunda anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca paralel olarak Oksay, Kılınç Ve Sayhan (2019) hasta güvenliği kültürü ile görev yılı ve görev yeri arasında anlamlı ilişki tespit edildiğini ifade etmiştir. Özcan (2020) bu sonuçtan

farklı olarak özel bir hastanede çalışanların hasta güvenliği kültürü algısını belirlemek istediği çalışmasının sonucunda hasta güvenliği algısının görev yapılan departmana göre farklılık gösterirken, mesleki çalışma süresine göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

Ebelik, hemşirelik, sağlık yönetimi, diş hekimliği, tıp fakültesi gibi sağlık bilimleri alanlarında öğrenim gören intörn öğrencilerle hasta güvenliği kültürlerinin tıbbi hataya etkisini belirlemek amacıyla planlanan çalışma sonucunda Demirel, Akgün ve Doğaner (2020: 276) öğrencilerin hasta güvenliği kültürünün olumlu yönde orta düzeyin üzerinde olduğunu ve bu düzeyin hasta güvenliği kültürü açısından istenen düzeyde olmamasının hata yapma sıklık ve olasılığını artırdığı ifade etmiştir. Araştırmanın sınırlılığı, kısıtlı bir sürede gerçekleştirilmeye çalışılmış olmasıdır. Daha uzun bir süreçte gerçekleştirildiğinde daha fazla kişiye ulaşılacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). *İstatistiksel analiz teknikleri SPSS'te işletme yönetimi uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset.
- Ammouri, A. A., Tailakh, A.K., Muliira, J. K., Geethakrishnan, R. ve Al Kindi, SN.(2015). "Patient safety culture among nurses". *Int Nurs Rev.*, 62(1), 103.
- Arslanoğlu, A. (2019). "Güçlendirmenin hasta güvenliği kültürüne etkisi". *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 6 (13), 102-111.
- Aydın, Ş. (2010). *Bir Üniversite hastanesinde görev yapan hekim ve hemşirelerin hasta güvenliği kültürüne ilişkin algılamaları*. (Yüksek lisans tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Barsbay, S., Parıltı, N. Ve Çakmak Barsbay, M. (2018). Healthcare professionals' attitudes regarding patient safety in clinics. *Journal of Current Researches on Health Sector*. 8 (2), 67-78.
- Behlül, S. Ve Bayraktar, Ö. (2017). "Sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürü algılarının değerlendirilmesi: üniversite hastanesi örneği". *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4(3), 201-206.
- Bektemür, G . (2018). "İç girişimciliğin hasta güvenliği kültürü üzerine etkisi: bir özel hastane uygulaması". *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 5 (3), 161-177.
- Bodur, S. Ve Filiz, E. (2009). "A survey on patient safety culture in primary healthcare services in Turkey". *International Journal for Quality in Health Care*, 21(5), 348-355.
- Chen, C. Ve Li, H. H. (2010). "Measuring patient safety culture in taiwan using the hospital survey on patient safety culture (HSOPSC)". *BMC Health Services Research*. 10, 153.
- Ciğerci, Y., Özdemir, H. Ve Kılıç, İ. (2016). "The patient safety culture perception of surgery nurses and its relationship with sociodemographic characteristics". *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 6(3), 150.
- Deilkås, E. Ve Hofoss, D. (2010). "Patient safety culture lives in departments and wards: multilevel partitioning of variance in patient safety culture". *BMC Health Services Research*. 10(1), 1.
- Demirel, G., Akgün, Ö. Ve Doğaner, A. (2020). İntörn öğrencilerin hasta güvenliği tutum ve kültürlerinin tıbbi hata durumlarına etkisi. *ACU Sağlık Bil Dergisi* 2020; 11(2):276-283.
- El-Jardali, F., Dimassi, H., Jamal, D., Jaafar, M., Ve Hemadeh, N. (2011). "Predictors and outcomes of patient safety culture in hospitals". *BMC Health Services Research*. 11(1), 1.

- Hisar, K. M. , Arslan, C. B. , Kısa, S. Ve Hisar, F. (2015). Bir devlet hastanesinde çalışan personelin hasta güvenliğine ilişkin algı ve görüşleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* , 4 (1) , 148-161 .
- Karaboğa Gündoğdu, S. Ve Bahçecik, N . (2012). “Hemşirelerde hasta güvenliği kültürü algılamasının belirlenmesi”. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 15 (2), 119-128.
- Kardaş Özdemir, F. Ve Akgün Şahin, Z. (2015). Hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algıları: kars ili örneği . *ODÜ Tıp Dergisi* , 2 (3) , 139-144 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/odutip/issue/16306/170933>
- Kim, J., An, K., Minah Kang Kim, Ve Sook Hee Yoon. (2007). “Nurses’ Perception of Error Reporting and Patient Safety Culture in Korea”. *Western Journal of Nursing Research*, 29(7), 827–844.
- Korkmazer, F., Yıldız, A. Ve Ekingen, E. (2016). “Sağlık personeli hasta güvenliği kültürü algılarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma”. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(2), 141-154.
- Kurutkan, M. N. , Orhan, F. Ve Kaygısız, P. (2017). Hasta güvenliği literatürünün bibliyometrik analizi: türkçe tez ve makaleler örneği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4(4), 253-259.
- Marşap, A. (2014). *Sağlık işletmelerinde kalite sağlıkta kaliteşim sistemi ve sağlıkta mükemmellikte süreklilik*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, 280.
- McFadden, K.L., Henagan, S.C. Ve Gowen, C. R. (2009). “The patient safety chain: transformational leadership’s effect on patient safety culture”. *Initiatives, and Outcomes*. 27(5), 391.
- Morello, R. T., Lowthian, J.A., Barker, A.L., McGinnes, R., Dunt, D. Ve Brand, C. (2014). “Strategies for improving patient safety culture in hospitals: a systematic review”. *BMJ Journals*. 22(1), 11.
- Nazik, E. , Var, E. , Karaçay Yıkar, S. , Nazik, S. , Gültekin Karadağ, A. , Gökçe, R. Ve Uçar Dede, D. (2018). Sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürü algısının belirlenmesi: kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi örneği . *Çağdaş Tıp Dergisi*, 8 (3) , 251-258.
- Nie, Y., Mao, X., Cui, H., He, S., Li, J., & Zhang, M. (2013). Hospital survey on patient safety culture in China. *BMC health services research*, 13(1), 1-11.
- Oksay, A., Kılınç, M. Ve Sayhan, M. (2019). Sağlık çalışanlarında hasta güvenliği kültürü algısının değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 2/Yaz, 455-476.
- Ovalı, F. (2010). Hasta güvenliği yaklaşımları . *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi* , 1 (1) , 33-43 .
- Özcan, Ö. (2020). İstanbul’da Özel Bir Hastanede Güvenlik Kültürü Algısının Değerlendirilmesine Yönelik Araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 7(1), 68-76.
- Özkan, A. (2012). *Hasta Güvenliği Önlemlerinin Perinatal Kliniklere Uyarlanması ve Uygulama Rehberlerinin Geliştirilmesi*. (Doktora tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü .
- Sur, H., Özsan, S. H., Ve Say, B. (2013). *hasta güvenliği*. H. Sur Ve T. Palteki (Ed), içinde Hastane Yönetimi, 509-519. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.
- Tunçel, K. (2013). *Hemşirelerin hasta güvenliği kültürünü algılama düzeyi ve hasta güvenliği uygulamaları*. (Yüksek lisans tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Tütüncü, Ö., Küçükusta, D., Yağcı, K. (2007). Toplam kalite yönetimi kapsamında hasta güvenliği kültürü ve bir ölçme aracı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 520-533.
- Ulric, B. Ve Kear, T. (2014). "Patient Safety And Patient Safety Culture: Foundations Of Excellent Health Care Delivery". *Nephrology Nursing Journal*, 41(5), 447-456.
- Wagner, C., Smits, M., Sorra, J. Ve Huang, C. C. (2013). "Assessing Patient Safety Culture In Hospitals Across Countries". *International Journal for Quality in Health Care*, 25(3), 213-221.
- Yamane, T. (2001). *Temel Örneklem Yöntemleri*. Literatür Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, A., Işık, O. Ve Akça, N. (2017). "Hastane çalışanlarının hasta güvenliği tutumu algı düzeylerinin belirlenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*". 20(1), 69-80.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu

Tarih: 10.09.2020

No: 09

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %34
2. yazar katkı oranı : %33
3. yazar katkı oranı : %33

Covid-19 Salgınının Tekstil Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performanslarına Etkilerinin TOPSIS Yöntemiyle Analizi: BİST Örneği

Analysis of the Effects of the Covid-19 Outbreak on the Financial Performances of the Businesses in the Textile Sector by the TOPSIS Method: BIST Sample

Dr. Öğr. Üyesi Ergin TEMEL¹, Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÇAKIR²

Öz

Çin'in Wuhan şehrinde 2019 yılının aralık ayında ortaya çıkan Covid-19 vakaları hızla dünyadaki diğer ülkelere yayılmış, 2020 Mart ayında Dünya Sağlık Örgütü Salgın (Pandemi) olarak ilan etmiştir. Salgının yayılımını engellemek, salgını kontrol altına almak için alınan tedbirlerin uygulanması çoğu sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Olumsuz etkilenen sektörlerden biri de tekstil sektörüdür. Tekstil sektörü hem sağladığı istihdam imkanları hem de ihracat gelirleri nedeniyle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sektördür. Piyasalarda yaşanan olumsuz ekonomik gelişmeler işletmelerin mali yapılarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Covid-19 nedeniyle alınan tedbirlerin uygulanması tekstil sektöründeki işletmelerin kapasite kullanım oranlarını düşürmüştür, sipariş iptallerine neden olmuş ve bunların sonucunda da finansal performansları olumsuz yönde etkilenmiştir. Çalışmanın amacı, Covid-19 salgınının yaşandığı 2020 ve 2021 yılları için hisseleri BİST'te işlem gören tekstil sektöründeki 21 işletmenin finansal performansını TOPSIS yöntemine göre analiz etmektir. TOPSIS yöntemiyle sektördeki işletmelerin finansal performansları birden fazla kriter göz önünde bulundurularak başarı sıralaması yapılabilmektedir. İşletmelerin finansal performanslarının değerlendirilmesinde cari oran, nakit oran, kaldıraç oran, alacak devir hızı, stok devir hızı, aktif devir hızı, özsermaye karlılığı, faaliyet karı oranı, dönem net karı oranı ve aktif karlılık oranı kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda TOPSIS yöntemine göre finansal performansı en iyi olan ilk üç işletmenin 2020 yılı için Yataş, Sönmez, Desa, 2021 yılı için Sönmez, Yataş, Bilici; en kötü performans gösteren ilk üç işletmenin ise 2020 yılı için Diritek, Birlik ve Royal, 2021 yılı için Royal, Birlik ve Diritek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tekstil sektörü, covid-19, TOPSIS yöntemi, finansal performans

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Covid 19 cases, which emerged in Wuhan, China in December 2019, spread rapidly to other countries in the world, and in March 2020, the World Health Organization declared it as an Epidemic (Pandemic). Most sectors were adversely affected by the implementation of the measures taken to prevent the spread of the epidemic and to control the epidemic. The textile sector is also one of the negatively affected sectors. The textile sector is an important sector for developing countries due to both the employment opportunities it provides and its export revenues. Negative economic developments in the markets also negatively affect the financial structures of enterprises. The implementation of the measures taken due to Covid-19 decreased the capacity utilization rates of the enterprises in the textile sector, caused cancellation of orders, and as a result, their financial performance was adversely affected. The aim of the study is to analyse the financial performance of 21 companies in the textile sector whose shares are traded on the BIST for the years 2020 and 2021 when the Covid 19 epidemic is experienced according to the TOPSIS method. With the TOPSIS method, the financial performance of the enterprises in the sector can

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Sağlık Bilimleri Fakültesi, ergin.temel@gop.edu.tr

²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Meslek Yüksekokulu, ugur.cakir@gop.edu.tr

Atf için (to cite): Temel, E. ve Çakır, U. (2022). Covid-19 salgınının tekstil sektöründeki işletmelerin finansal performanslarına etkilerinin TOPSIS yöntemiyle analizi: BİST örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1446-1466.

be ranked by considering more than one criterion. The current ratio, cash ratio, leverage ratio, receivables turnover, inventory turnover, asset turnover, return on equity, operating profit, net profit for the period and return on assets were used to evaluate the financial performance of the enterprises. As a result of the research, it was concluded that the top three companies with the best financial performance according to the TOPSIS method for the year 2020 are Yataş, Sönmez, Desa, for the year 2021 Sönmez, Yataş, Bilici and the top three companies with the worst performance are Diritek, Birlik and Royal for the year 2020 and Royal, Birlik and Diritek for the year 2021

Keywords: Textile industry, Covid-19, TOPSIS method, financial performance

Paper Type: Research

Giriş

COVID-19 salgını, hayatın her alanında ve dünyanın her yerinde hissedilen etkileri itibarıyla bir sağlık krizinin ötesine geçmiş ve küresel bir sorun haline dönüşmüştür (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020a, s. 6). Salgın, ülkelerin sağlık sistemleriyle birlikte ekonomik sistemlerinde de büyük tahribatlar oluşturmuştur. Salgının kontrol altına alınması için alınan tedbirlerin uygulanması çoğu sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Ulaşım, turizm, imalat, tekstil, eğitim, eğlence gibi sektörler salgından olumsuz etkilenen sektörlerin başında gelmektedir.

Tekstil sektörü, ülke ekonomisine sağladığı katma değer, istihdam imkanları ve ihracattaki katkısı nedeniyle lokomotif sektörler arasında yer almaktadır. 2018 yılı verilerine göre tekstil sektörü, imalat sanayi katma değerinin %16,3'ünü, toplam katma değerinin %6,1'ini karşılamaktadır. İstihdam açısından, 2019 SGK verilerine göre toplam 14.314.313 sigortalı çalışanın 1.075.302'sini istihdam etmektedir (Sanayi Bakanlığı, 2020b, s. 21). Sektör, 170 milyar \$'lık 2020 ihracat gelirin yaklaşık 28, 5 milyarlık kısmını karşılamaktadır (Türkiye İhracatçıları Meclisi, 2020).

Günümüzün dinamik ekonomik koşullarında işletmelerin finansal açıdan değerlendirilmesinde sadece finansal tablolardan elde edilen oranların kullanılması yeterli olmamaktadır. Son yıllarda karar almak için kullanılan çok kriterli karar verme yöntemleri (ÇKKVY), birbirleriyle çelişen kriterlerin basit düzeye indirilerek karar almada yardımcı olmaktadır (Saldanlı ve Sırma, 2014, s. 186). ÇKKVY'lere AHP, TOPSIS, VIKOR, ELECTRE, PROMETHEE gibi yöntemleri örnek gösterebiliriz. ÇKKVY'de; birçok kriter ele alınarak alternatifler içinden objektif bir karar verme amaçlanmaktadır. ÇKKVY'lerden biri olan TOPSIS yöntemi kullanılarak ekonomi, yönetim, muhasebe, finans, yatırım, üretim, pazarlama, ürün tasarımı, portföy seçimi, risk analizi, personel seçimi, gibi alanlarda karar almak için kullanılmaktadır (Ömürbek ve Kınay, 2018, s. 344).

Literatür taraması sonucunda tekstil sektörü ile ilgili, sektörün ülke ekonomisindeki yeri, yıllar itibarıyla gelişimi, belirli zaman aralığındaki finansal performanslarının analizi ile ilgili konularını içeren çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Ancak tüm dünyayı hem sağlık hem de ekonomik açıdan etkileyen Covid-19 salgınının tekstil sektörüne etkileri ve sektördeki işletmelerin finansal performansları açısından en başarılı ve en başarısız olan işletmeleri araştıran çalışmaların yetersiz olduğu da tespit edilmiştir. Bu çalışma ile literatürdeki bu açığın giderilmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada hisseleri BİST'te işlem gören tekstil sektöründeki işletmelerinin salgının yaşandığı 2020 yılındaki finansal performansları ÇKKVY'den biri olan TOPSIS yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Covid-19 salgının olumsuz etkisi her işletmenin finansal performansına aynı etkiyi göstermemiştir. İşletmelerin finansal performansını tek bir finansal orana bakarak karar vermek yanlış sonuçlara sevk edebilir. Bu nedenle ÇKKVY'lerde finansal performans analizi birden fazla kriter dikkate alınarak yapılmaktadır. Çalışmada, öncelikle tekstil sektörü tanıtılmış, literatür taraması yapılmış, analiz için kullanılan TOPSIS yöntemi anlatılmış ve son olarak da hisseleri BİST'te işlem gören tekstil sektöründeki işletmelerin

salgının yaşandığı 2020 yılındaki finansal performansları TOPSIS yöntemi kullanılarak analiz edilmiş, sonuçlar yorumlanmıştır.

1. Tekstil Sektörü

Tekstil sektörü, hazır giyim, elyaf, iplik, örme/dokuma kumaş, keçe, ev tekstili ürünler, halı, tekstil kablo, taşıyıcı tekstil bandı, branda, koruyucu bez, filtre, paraşüt, fren bezi gibi teknik kullanıma yönelik teknik tekstil ürünler, hayvan derileri ve kürkleri işlenerek elde edilen ayakkabı, giyim ürünleri, kemer, çanta, valiz gibi ürünler üreten işletmelerden oluşmaktadır. Tekstil sektörü, istihdama verdiği katkı, üretim sürecinin sonucunda oluşturduğu katma değer ve uluslararası ticaretteki ağırlığı nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma sürecinde önemli yeri olan bir sanayi dalıdır (Çetin ve Ecevit, 2008, s. 117). Sektör hem sermaye yoğun hem de emek yoğun üretim yapma özelliğiyle istihdamda önemli yere sahiptir.

Tekstil sektörünün, sanayileşme süreci boyunca gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında önemli rolü bulunmaktadır. Sektörün gelişmekte olan ülkelerin ihracatındaki payının yüksekliği ve üretimde oluşturduğu katma değer sayesinde ülkelerin ekonomik gelişmelerinin ve refah düzeylerinin artmasında önemli payı vardır. Türkiye ekonomisine sağladığı katkı açısından değerlendirildiğinde en eski ve en önemli sektörlerin başında gelmekte ve ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli rolü bulunmaktadır. Sektörün ihracat rakamları Türkiye'nin ihracat gelirlerinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. 2019 yılında Türkiye'nin halı, hazır giyim ve konfeksiyon, tekstil ve hammaddeleri ihracatı 30 milyar \$ ile toplam ülke ihracatının %16'sını oluşturmuştur. 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgınının her sektör için oluşturduğu olumsuz etkisi tekstil sektörünü de etkilemiş, ihracat rakamları 2019 yılı ihracatına göre 1,5 milyar \$ azalarak 28,5 milyar \$ olarak gerçekleşmiş ve ülke ihracatının %18'ini oluşturmuştur (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020a, s. 8). Tekstil sektörünü oluşturan alt sektörlerin Covid-19 salgın öncesi ve salgının yaşandığı yıldaki yıllık ihracat verileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Tekstil sektörü için yıllık bazda ihracat verileri 1.000 \$

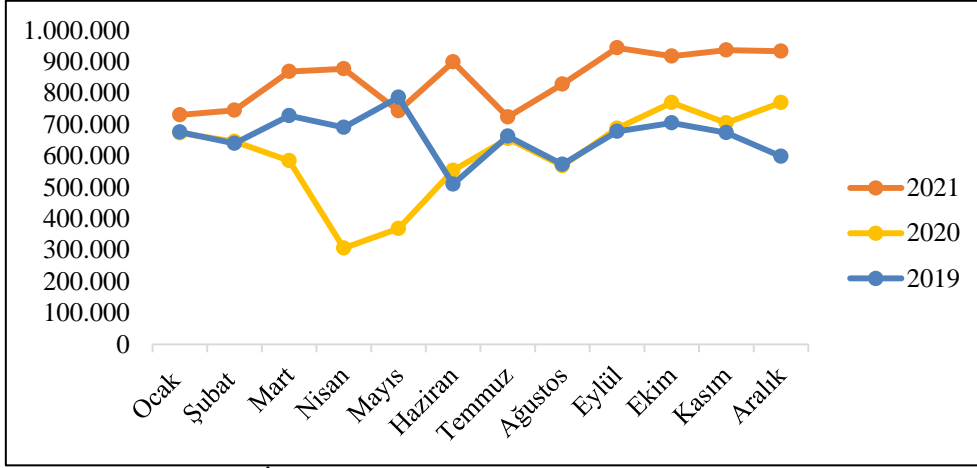
Alt Sektörler	2019	2020	2021
Tekstil ve hammaddeleri	7.919.588	7.286.561	10.145.832
Deri ve Deri Mamulleri	1.665.378	1.333.274	1.726.462
Halı	2.534.262	2.604.648	3.179.483
Hazır Giyim ve Konfeksiyon	17.697.030	17.143.441	20.250.438

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (<https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>)

Tablo 1'den görüldüğü üzere tekstil alt sektörü ihracatı 2020 yılında Covid-19 salgının olumsuz etkisiyle halı sektörü hariç dolar bazında azalmıştır. 2021 yılında Covid-19 salgınının olumsuz etkisi azalmış ve tekstil alt sektörü ihracat rakamları 2019 yılından daha iyi duruma gelmiştir.

Tekstil ve hammaddelerinin Covid-19 salgın öncesi ve salgın dönemlerinde gerçekleşen ihracat rakamlarının aylık verileri Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Tekstil ve hammaddeleri ihracatı (1000 \$)

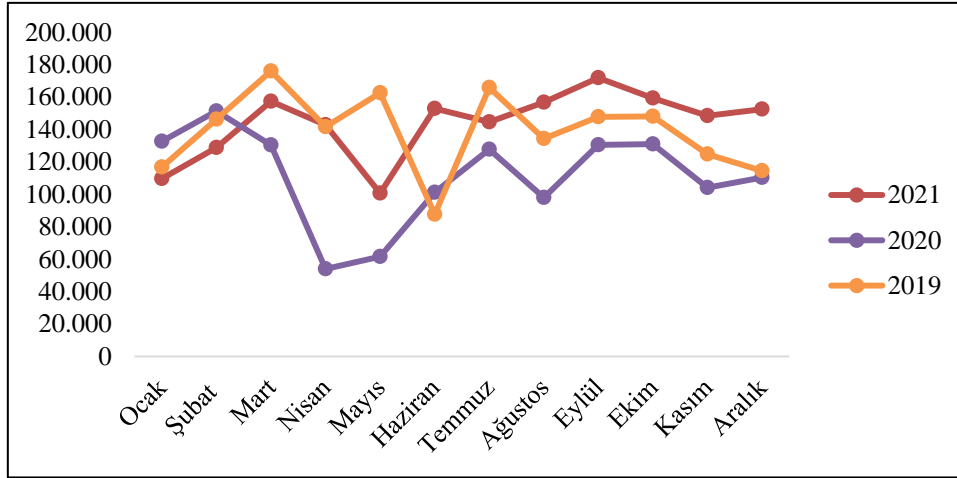

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (<https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>)

Şekil 1’de görüldüğü üzere tekstil ve hammaddeleri ihracatının Covid-19 salgınının ilk yılı olan 2020 yılında olumsuz yönde etkilenmiş, 2019 ihracatından daha az ihracat gerçekleşmiş, 2021 yılı ihracatı hem 2019 yılı hem de 2020 yılı ihracatından daha iyi duruma gelmiştir.

Deri ve mamullerinin Covid-19 salgın öncesi ve salgın dönemlerinde gerçekleşen ihracat rakamlarının aylık verileri Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Deri ve mamulleri ihracatı (1000 \$)

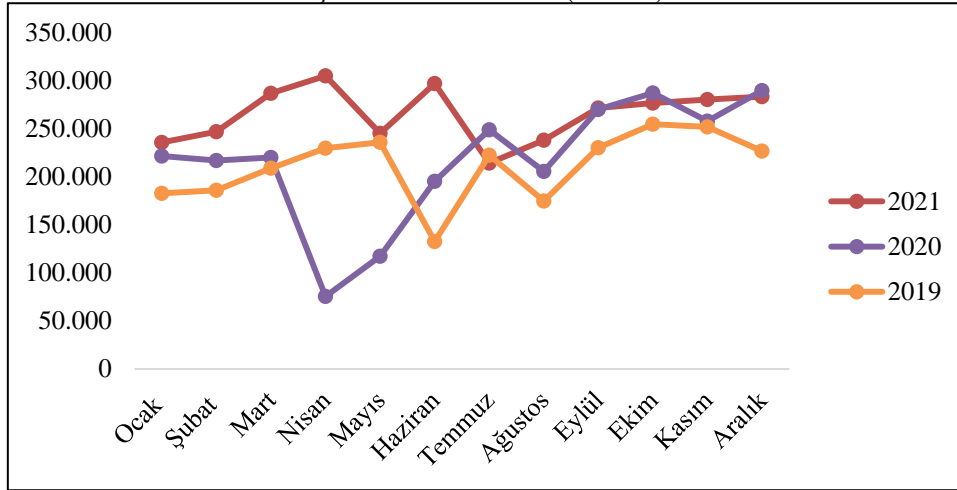

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (<https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>)

Şekil 2’de görüldüğü üzere deri ve mamulleri 2020 yılı ihracatı ilk iki ay 2019 yılından daha fazla gerçekleşmiş ancak Covid-19 salgınının olumsuz etkisiyle Şubat ayından sonra düşüşler başlamış ve haziran ayına kadar düşüş devam etmiştir. Haziran ayından sonra ihracat rakamlarında artış olmuş ancak yıl sonuna kadar yine de 2019 yılı seviyesinin altında kalmıştır. 2021 yılında ilk altı ay 2020 yılından daha fazla, 2019 yılından daha az, Haziran ayından sonra hem 2019 hem de 2020 yılından daha fazla ihracat gerçekleşmiştir.

Halı ihracatının Covid-19 salgın öncesi ve salgın döneminde gerçekleşen aylık verileri Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Halı ihracatı (1000 \$)

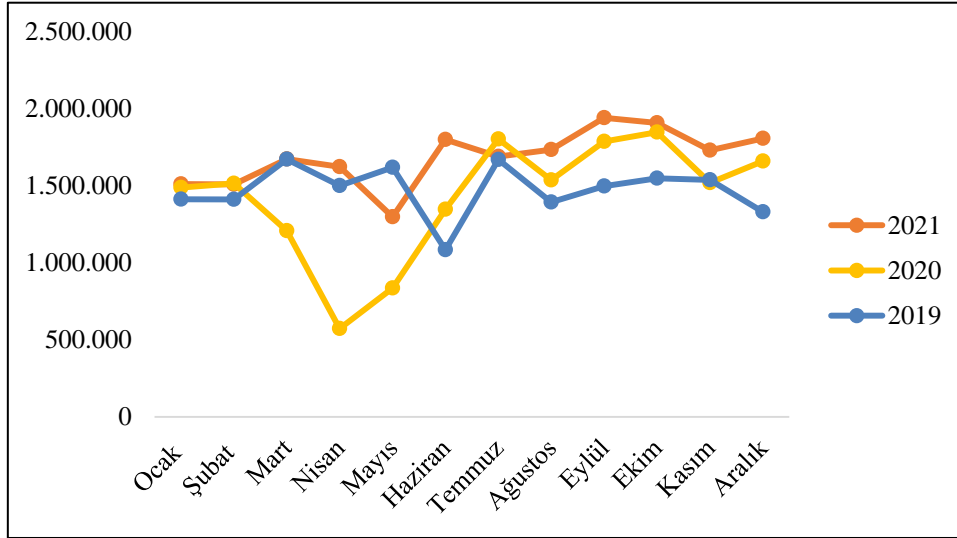

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (<https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>)

Şekil 3'ten görüldüğü üzere halı sektörünün 2020 yılı ihracat rakamları Ocak ayında yaklaşık olarak 225 milyon \$'la 2019 yılından daha fazla gerçekleşmiş ve Mart ayına kadar aynı seviyelerde devam etmiştir. Covid-19 salgınının olumsuz etkisiyle Mart ayında düşüşler başlamış Nisan ayında 100 milyon \$'ın altına düşmüştür. Nisan ayından sonra ihracat artmaya başlamış ve Haziran ayında 2019 rakamlarının üzerine çıkmış yıl sonuna kadarda 2019 yılından daha fazla ihracat yapılmıştır. 2021 yılı ihracatı, ilk altı ay 250 milyon \$ seviyelerinde gerçekleşerek hem 2019 hem de 2020 yılından daha iyi duruma gelmiştir. 2021 Haziran ayından sonra ihracatta düşüşler yaşansa da yine de salgın öncesi ve salgınının ilk yılına göre daha yüksek ihracat gerçekleşmiştir.

Hazır giyim ve konfeksiyon ihracatının Covid-19 salgın öncesi ve salgın dönemlerinde gerçekleşen aylık verileri Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı (1000 \$)

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (<https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>)

Şekil 4'ten görüldüğü üzere hazır giyim ve konfeksiyon sektörünün 2020 yılı ihracat rakamları Ocak ayında yaklaşık olarak 1,5 milyar \$'la 2019 yılından daha fazla gerçekleşmiş ve Şubat ayına kadar aynı seviyelerde devam etmiştir. Covid-19 salgınının olumsuz etkisiyle Şubat ayından sonra düşüşler başlamış ve Nisan ayına kadar devam etmiştir. Nisan ayında ihracat 600 milyon \$'ın altına düşmüştür. Nisan ayından sonra ihracat artmaya başlamış ve Haziran ayında

2019 rakamlarının üzerine çıkmış yıl sonuna kadar 2019 yılından daha fazla ihracat yapılmıştır. 2021 yılında 1,5 milyar \$ civarında ihracatla yıla başlanmış ve ilerleyen aylarda da 2019 ve 2020 yıllarından daha fazla ihracat gerçekleşmiştir.

Tekstil alt sektörlerinin 2020 yılı aylık bazdaki ihracat rakamlarının Haziran ayından önce 2019 yılı rakamlarının altında kaldığı, Haziran ayından sonra deri ve mamulleri sektörü hariç 2019'dan daha fazla gerçekleştiği, 2021 yılında tekstil alt sektörleri ihracatı hem salgın öncesi hem de salgının ilk yılından daha fazla gerçekleşmiştir. Sektörün Covid-19'dan 2020 yılının Şubat ayından itibaren olumsuz yönde etkilendiği, 2021 yılında salgının olumsuz etkisinin geçtiği ve ihracat rakamlarında artışlar olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 salgınının olumsuz etkileri sonucu dış pazarın daralması ve durması, iç tüketimin giderek azalması sektörün kapasite kullanım oranlarını da etkilemiştir. Sektörün kapasite kullanım oranları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Tekstil sektörü kapasite kullanım oranları

Alt Sektörler	2019 %	2020 %	2021 %
Tekstil Sektörü	78,6	69	79
Hazır giyim Sektörü	83,3	67	76
Deri Ürünleri Sektörü	61,5	55,2	61,3

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2021 Sektör Raporu

Tablo 2'den görüldüğü üzere sektörün kapasite kullanım oranları talep miktarı ve salgının kontrol altına alınması için alınan tedbirlerinin uygulanmasıyla birlikte 2020 yılında bir önceki yıla göre önemli ölçüde düşüşler yaşanmış, 2021 yılında salgının kontrol altına alınmasıyla birlikte tekrar yükselmiş ve hazır giyim sektörü hariç diğer alt sektörler 2019 oranını yakalamıştır.

Tekstil sektörünün üretimde emek yoğun teknoloji ile çalışma özelliğine sahip olması nedeniyle ülkemizin istihdamında önemli yeri vardır. Sektörde bulunan işletmeler Bursa, Denizli, İstanbul gibi batı bölgelerindeki illerimizde faaliyet gösterirken son yıllarda uygulanan yatırım teşvikleri nedeniyle ülkemizin Karadeniz, İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan il ve ilçelerinde de üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Sektörün ülke geneline yayılması az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerde istihdam yaratarak bölgesel göçlerinde önüne geçmiştir. Sektörün 2019 aralık ayı verilerine göre ülke genelindeki işletme ve çalışan sayıları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Tekstil sektöründeki işletme ve çalışan sayıları

	Mikro İşletme	Küçük İşletme	Orta Büyüklükteki İşletme	Büyük İşletme	Toplam İşletme	Çalışan Sayıları
Tekstil	11.921	3.444	1.383	321	17.069	430.571
Hazırgiyim	25.842	6.509	2.159	281	34.791	579.474
Deri Ürünleri	5.222	1.121	183	18	6.544	65.257
Toplam	42.985	11.074	3.725	620	58.404	1.075.302

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sektör Raporu, 2020b

Tablo 3'ten görüldüğü üzere işletme sayısı bakımından mikro seviyedeki işletmeler diğer büyüklükteki işletmelerden daha fazladır. Çalışan işçi sayısı bakımından da hazır giyim sektöründe çalışanların sayısı daha fazladır. Sektörde 2019 verilerine göre 58.404 işletmede 1.075.302 kişi çalışmaktadır.

2. Literatür Taraması

Literatür taraması yapılırken tekstil sektöründeki işletmelerin finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle analiz edilen çalışmalar, farklı sektörlerdeki işletmelerin TOPSIS yöntemiyle ve diğer yöntemlerle analiz edilen çalışmalar ve Covid-19 salgınının farklı sektörlerdeki işletmelerin finansal performanslarına etkilerini analiz edilen çalışmalar da

incelenmiştir. Bu kapsamda literatürde yer alan bazı akademik çalışmalar ve elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

2.1. İşletmelerin Finansal Performanslarını İnceleyen Çalışmalar

Literatürde işletmelerin finansal performanslarını TOPSIS ve diğer analiz yöntemleriyle inceleyen çok çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalardan bazıları ve elde edilen sonuçlar şöyledir;

Wang ve Hsu (2004) çalışmalarında Tayvan borsasında işlem gören dizüstü bilgisayar üreten on işletmenin finansal performansını TOPSIS yöntemiyle analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada finansal performans için stok devir hızı, cari oran, net kar, hisse başına kazanç oranlarını kullanmışlardır. Araştırmanın sonucunda TOPSIS yöntemine göre finansal performansı en iyi olan işletme sıralamasında A3 işletmesinin ilk sırada olduğu sonucuna varmışlardır.

Akyüz, Bozdoğan ve Hantekin (2011), İMKB’de işlem gören seramik işletmesine ait 1998-2008 yılları arasındaki 10 yıla ait mali veriler TOPSIS yöntemi kullanılarak en başarılı yılın seçilmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda 2005 yılı kullanılan karar kriterlerine göre en başarılı yıl seçilmiştir.

Uygurtürk ve Korkmaz (2012) çalışmalarında İMKB’de işlem gören 13 tane ana metal sanayiye ait işletmenin 2006-2010 arasındaki yıllar için finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle analiz etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda, 2006, 2007, 2009 ve 2010 yıllarında Feniş, 2008 yılında da Sarkuysan işletmesinin TOPSIS yöntemine göre sıralama yapıldığında birinci sırada yer aldığı sonucuna varmışlardır.

Yayar ve Baykara (2012) çalışmalarında katılım bankalarının etkinlik ve verimliliklerini TOPSIS yöntemiyle ölçmeyi amaçlamışlardır. Araştırma için katılım bankalarının 2005-2011 yılları arasındaki finansal verilerini kullanmışlardır. Araştırmanın sonucunda Albaraka Türk’ün en etkin, Kuveyt Türk’ün yatırım araçlarını çeşitlendirmelerine bağlı olarak verimlilik ve etkinlikte dikkate değer bir artış olduğu sonucuna varmışlardır.

Ömürbek ve Kınay (2013) çalışmalarında BİST’te işlem gören ABC havayolu taşıma şirketi ile Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası’nda faaliyet gösteren XYZ havayolu taşımacılığı şirketinin 2012 yılı finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda, ABC şirketinin performansının XYZ şirketinkine göre daha yüksek olduğu sonucuna varmışlardır

Saldanlı ve Sırma (2014), çalışmalarında BİST’te işlem gören İmalat ve Bankacılık sektöründeki işletmelerin 2008-2012 arasındaki yıllar için finansal performanslarını TOPSIS yöntemini kullanarak başarı sıralaması yapmayı planlamışlardır. Araştırmanın sonucunda imalat sektörü için 2008, 2009 yılları için Tire Kutsan, 2010, 2011 yılları için Afyon çimento, 2012 yılı için Otokar, bankacılık sektörü için 2008, 2009, 2011 yılları için Garanti bankası, 2010 ve 2012 yılları için Ak bank’ı en iyi performansa sahip işletme olarak tespit etmişlerdir.

Özçelik ve Kandemir (2015), çalışmalarında BİST’te işlem gören turizm işletmelerinin TOPSIS yöntemini kullanarak 2010-2014 arasındaki yıllar için finansal performanslarını finansal oranlardan yararlanarak ölçmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda, ilk iki yıl en iyi performansı Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş., takip eden üç yılda Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş. gösterdiği sonucuna varmışlardır.

Yükçü ve Kaplanoğlu (2015) çalışmalarında Borsa İstanbul Gözaltı pazarında işlem gören gıda maddeleri sanayi şirketlerinin 2008 -2013 arasındaki yıllar için ÇKKVY’leri kullanarak finansal performanslarını analiz etmişlerdir. Araştırmanın sonunda TOPSIS yöntemine göre 2008’de Cola, 2009’da Konfrut, 2010’da Banvit, 2011’de Konfrut, 2012’de Cola ve 2013’de Dardanel Şirketi, MOORA yöntemine göre 2008’de Cola, 2009’da Penguen Gıda, 2010’da Cola, 2011’de Kerevitaş 2012’de Cola, 2013’de Cola, Vikor yöntemine göre

2008 ve 2009’da Pınar Et ve Un, 2010’da Banvit, 2011 ve 2012’de Cola 2013’de Dardanel şirketinin en iyi performans gösterdiği sonucuna varmışlardır.

Sakarya ve Akkuş (2015) çalışmalarında, BİST’de işlem gören Çimento fabrikalarının 2010-2013 arasındaki yıllar için geleneksel oranlar ile nakit akım oranlarının TOPSIS yöntemini kullanarak finansal performanslarını analiz etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda, geleneksel oranlara göre 2010 yılında Konya Çimento, 2011 ve 2013 yıllarında Ünye çimento, 2012 yılında Haznedar, nakit akım oranlarında 2010 ve 2011 yıllarında Konya çimento, 2012 yılında Göлтаş çimento, 2013 yılında Batı Söke Çimento TOPSIS yöntem sıralamasında ilk sırada yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Wanke, Azad ve Barros (2016) çalışmalarında, Malezya’daki İslami bankaların verimliliklerini TOPSIS ve Sinir ağları yöntemlerini kullanarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. 16 bankanın 2009-2013 yılları arasındaki verilerini kullanarak analiz yapılan çalışmanın sonucunda, performansı ve verimliliği en iyi olan bankanın Maybank İslami Berhad bankası olduğu, verimlilikte olumsuzluğa neden olan etkenin maliyetler olduğu sonucuna varmışlardır.

Temizel ve Bayçelebi (2016) çalışmalarında, hisseleri BİST’de işlem gören tekstil sektörüne ait 15 işletmenin 2011-2014 arasındaki yıllar için finansal performanslarını TOPSIS yöntemini kullanarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda 2011-2014 yılları arasında Derimod, Bilici Yatırım ve Yünsa işletmelerinin TOPİS yöntemiyle sıralamada ilk üçte yer aldığı sonucuna varmışlardır.

Kargı (2016) çalışmasında, gömlek kumaşı imalatı yapan bir tekstil firması için bulanık TOPSIS yöntemini kullanarak en uygun iplik tedarikçisini bulmaya amaçlamıştır. Çalışmada tedarikçi iplik firmasının seçiminde kalite, fiyatlandırma, teslim süresi, teknoloji ve esneklik kriterleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda A1 firmasının en ideal alternatif olduğu sonucuna varmıştır.

Arslan, Bircan ve Arslan (2017) çalışmalarında, tekstil sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarına göre başarı sıralanması yapmayı amaçlanmıştır. Çalışmada 14 adet tekstil işletmesinin mali tabloları kullanılarak gri ilişkisel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ağırlıklandırılmadan yapılan sıralamada ilk üç sırada SKTAS, KORDS ve BOSSO işletmeleri yer alırken, kriter ağırlığı uygulandıktan sonra yapılan sıralamada ilk üçte SKTAS, KORDS ve KRTEK işletmelerinin yer aldığı sonucuna varmışlardır.

Alsu ve Taşdemir (2017) çalışmalarında BİST’te işlem gören dokumu, giyim eşyası ve deri sanayi işletmelerinin 2012-2016 yıllarına ait finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, analizin ilk beş yılı Yünsa işletmesinin, son yılda Bossa işletmesinin en iyi performans, Ateks, Arsan ve Esems işletmelerinin de en kötü performans gösteren işletme olduğu sonucuna varmışlardır.

Konak vd. (2018) çalışmalarında BİST’te işlem gören tekstil firmalarının TOPSIS ve MOORA yöntemlerini kullanarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada, BİST’te işlem gören 23 adet tekstil firmasının 2010-2015 yıllarına ait mali tablolarını kullanarak analiz yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda TOPSIS yöntemine göre 2010 ve 2011 yılında Esems, 2012 yılında Bilici yatırım, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında Sönmez birinci sırada, MOORA yöntemine göre 2010 ve 2011 yılında Esems, 2012 yılında Derimond, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında Sönmez birinci sırada yer almıştır.

Üçüncü vd. (2018) çalışmalarında TOPSIS yöntemini kullanarak BİST’te işlem gören kağıt sektöründeki işletmeleri en iyi performansa göre sıralamayı amaçlamışlardır. Çalışmada, 2016 yılı verilerine göre yapılan analizle en iyi performansa sahip olan işletmenin Alka, en kötü performansa sahip olan işletmenin Kaplm olduğu sonucuna varmışlardır.

Rahim, Supiyandi ve Siahaan (2018) çalışmalarında TOPSIS yöntemini kullanarak en iyi performans gösteren personeli iş sorumluluğu, iş disiplini, iş kalitesi ve davranış kriterlerine göre seçmek için kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda belirlenen kriterlere göre yapılan analiz sonucunda en ideal personelin A5 personeli olduğu sonucuna varmışlardır.

Özçelik ve Küçükçakal (2019) çalışmalarında, BİST'te işlem gören finansal kiralama ve faktöring şirketlerinin 2009-2016 arasındaki yıllar için finansal performanslarını TOPSIS yöntemini kullanarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda, 2009 yılında Vakıf finansal kiralama, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 arasındaki yıllar için Creditwest faktöring, 2011 yılı için Garanti faktöring şirketlerinin en iyi performans gösterdiği sonucuna varmışlardır.

Ekizler (2020) çalışmasında, dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi sektöründeki işletmelerin finansal performanslarını VIKOR ve TOPSIS yöntemlerini kullanarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada BİST'te işlem gören ilgili sektördeki 19 işletmenin 2011-2018 arasındaki yıllarına ait finansal veriler kullanılarak analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda en iyi performans gösteren işletmelerin Sönmez ve Yataş olduğu, en kötü performans gösteren işletmelerin Dirit ve Bremen olduğu tespit edilmiştir.

Keleş ve Özulucan (2020) çalışmalarında, hisseleri BİST'te işlem gören hava yolu işletmelerinin 2018 yılı için finansal performanslarını oran analiz yöntemini kullanarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda, likidite oranları açısından Pegasus havayollarının Türkiye Havayollarına göre daha iyi konumda olduğu, Mali yapı açısından her iki işletmenin oranlarının birbirine yakın olduğu yoğun miktarda yabancı kaynakla varlıklarını finanse ettiği, faaliyet oranları açısından Pegasus Havayollarının konumunun daha iyi olduğu, karlılık oranları açısından her iki işletmenin birbirine yakın performans gösterdiği sonucuna varmışlardır.

Ersoy (2021) çalışmasında, tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir firmanın TOPSIS yöntemini kullanarak en ideal mühendis seçimi yapmayı amaçlamıştır. Sekiz mühendis adayını iş deneyimi, bilgisayar becerisi, analitik düşünme, iletişim becerisi, takım çalışmasına yatkınlık, öğrenme ve gelişme isteği ve yabancı dil bilgisi olmak üzere yedi kritere göre değerlendirmiştir. Araştırmanın sonucunda belirlenen 7 kritere göre M₃ mühendisi en yüksek puanı alarak seçim için en ideal mühendis adayı olduğu sonucuna varmıştır.

2.2. Covid-19 Salgınının Finansal Performansa Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Literatürde Covid-19 salgınının işletmelerin finansal performanslarına etkilerini araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan akademik çalışmalardan bazıları ve elde edilen sonuçlar şöyledir;

İbiş (2020) çalışmasında, Covid-19 salgınının seyahat acentalarına etkisini araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda seyahat acentalarının Covid-19 salgınından büyük ölçüde olumsuz yönde etkilendiklerini ve bu dönemde gelir kaynaklarının kesildiği, buna karşılık çoğu sabit giderlerin devam ettiği sonucuna varmıştır.

Rababah vd. (2020) çalışmalarında, COVID-19 pandemisinin Çin borsasında işlem gören şirketlerin finansal performansı üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada, COVID-19 pandemisinin Çin borsasında işlem gören şirketlerin finansal performansları üzerinde olumsuz yönde ciddi etkileri olduğu, şirketlerin gelir, karlılık ve yatırımlarında düşüşe neden olduğu, en ciddi düşüşün 2020 yılının ilk çeyreğinde yaşandığı, en olumsuz etkilenen sektörlerin seyahat, turizm ve ulaşım sektörleri olduğu sonucuna varmışlardır.

Liu, vd. (2020) çalışmalarında, Japonya, Kore, Singapur, ABD, İtalya, Almanya ve İngiltere gibi Covid-19 salgınından başlıca etkilenen ülkelerdeki önde gelen 21 borsa endeksi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada, ilgili ülkelerin salgından büyük ölçüde

etkilediği ve ilgili ülkelerin borsalarında salgından hemen sonra büyük düşüşlerin olduğu sonucuna varmışlardır.

Ersoy, Gürbüz ve Erdogan. (2020) çalışmalarında, Covid-19'un Türk bankacılık ve finans sektörüne etkilerini araştırmışlardır. Çalışmada, yerli özel ve kamusal sermayeli bankalar ile katılım bankalarının, pandeminin reel kesim ve hane halkı üzerinde oluşabilecek olumsuz ekonomik etkilerinin artmaması için likidite sağlama, kredi kullandırma, kredilerin vadelerinin uzatılması ve takip oranlarının azaltılması gibi uygulamalar ile katkı sağladıkları sonucuna varmışlardır.

Özcan (2021) çalışmasında, Covid-19 salgınının BİST turizm ve ulaştırma sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarına etkisini veri zarflama ve Tobin q oran yöntemlerini kullanarak araştırmıştır. Araştırmada, Covid-19 salgınının ilgili sektördeki işletmelerin finansal performanslarına etkilerinin Veri Zarflama Yöntemine göre olumsuz olmadığı, Tobin q oran yöntemine göre olumsuz yönde olduğu sonucuna varmıştır.

Yücel ve Durak (2021) çalışmalarında, Covid-19 salgınının BİST imalat sektöründeki işletmelerin finansal performanslarına etkilerini finansal oranlar ve istatistiksel yöntemlerle ölçmeyi amaçlamışlardır. Araştırmada, ana metal sanayii, tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründeki işletmelerin salgından olumsuz yönde etkilendiği, diğer sektörlerdeki işletmelerin salgın döneminin özelliklerine göre birbirinden farklı yönde etkilendiği sonucuna varmışlardır. Araştırmada ayrıca, ilaç, dezenfektan, temel gıda, ambalaj gibi salgın dönemi boyunca talebi artan ürünleri imal eden işletmelerin olumlu yönde, diğer ürünleri imal eden işletmelerin olumsuz yönde etkilendiğini tespit etmişlerdir.

Doruk (2022) çalışmasında, Covid-19 salgınının hisseleri BIST'te kote olan gıda sektöründeki firmalar ile diğer imalat sektöründeki firmaların finansal performanslarına etkilerini karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Araştırmada, firmaların, firma performansı anlamında gıda firmalarının diğer firmalar ile Covid-19 döneminde anlamlı bir farklılaşma içerisinde olmadığı, kısa vadeli finansal performans anlamında bir farklılaşmanın olduğu sonucuna varmıştır.

Be Yazgöl, Öcek ve Karadeniz (2022) çalışmalarında, Covid-19 salgınının kara, deniz ve havayolu yolcu taşımacılığı sektörlerinin likidite ve finansal başarısızlık risklerine etkisini araştırmışlardır. Araştırmada, tüm sektörlerin likidite ve finansal başarısızlık risklerinin yüksek olduğu, Covid-19 salgın dönemi öncesine göre havayolu yolcu taşımacılığı sektörünün likidite ve finansal başarısızlık risklerinin ciddi oranda arttığı ve Covid-19 salgınından en fazla olumsuz yönde etkilenen sektörün havayolu ile yolcu taşımacılığı sektörü olduğu sonucuna varmışlardır.

Erduru (2022) çalışmasında, kara, deniz ve havayolu ile yolcu taşımacılığı faaliyetinde bulunan işletmelerin aktif ve özsermaye karlılıklarının, Covid-19 salgın sürecinde alınan önlemlerden etkilenmelerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada, Covid-19 salgın döneminde alınan tedbirler ilgili sektörlerin hem aktif hem de özsermaye karlılığını olumsuz yönde etkilendiği, 2020 yılında varlıkları ve yatırımları üzerinden en fazla zararı havayolu yolcu taşımacılığı sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, en az zararı ise denizyolu yolcu taşımacılığı sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde olduğu sonucuna varmıştır.

Ertaş ve Yetim (2022) çalışmalarında, Covid-19 salgın döneminde hisseleri BİST'te işlem gören gıda ve içecek sektöründeki işletmelerin finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada 2019 yılının 1.çeyreği ile 2021 yılının 1. çeyreği arasındaki 9 dönemi incelemişlerdir. Çalışmada, işletmelerin finansal performanslarının 2020'in 3. ve 4. çeyreğinde olumlu, 2020 yılının 2. çeyreği ve 2021 yılının 1. çeyreğinde olumsuz, 2019 yılının 3. ve 4. çeyreğindeki finansal performans başarılarının diğer dönemlerden daha fazla olduğu sonucuna varmışlardır.

Literatür taraması sonucu tekstil sektöründeki işletmelerle birlikte turizm, gıda, imalat gibi sektörlerdeki işletmelerin finansal performanslarının analizinde TOPSIS ve oran analiz gibi

yöntemleri kullanarak en başarılı yıl, en başarılı işletme, en ideal tedarikçi, finansal analiz yöntemlerini kullanarak performans analizi yapılan çok sayıda çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Covid-19 salgınının turizm, ulaşım, gıda, imalat, bankacılık gibi sektörlerdeki işletmelerin finansal performanslarına etkilerini araştıran çalışmalarda literatürde yer almaktadır. Tekstil sektöründeki işletmelerin salgın döneminde finansal performanslarını araştıran ve sektördeki işletmeleri finansal başarılarına göre sıralayan çalışmaların literatürde eksik olduğu tespit edilmiş olup, bu çalışma ile bu eksikliğin giderilmesi beklenmektedir.

3. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı, dünya ekonomisini derinden etkileyen Covid-19 salgınının tekstil sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarına etkilerini TOPSIS yöntemini kullanarak analiz etmektir. Araştırmaya hisseleri BİST’te işlem gören 21 adet tekstil işletmesi dahil edilmiştir. Araştırmada kullanılacak olan 2020 ve 2021 yıllarına ait işletmelerin finansal verileri Kamuyu Aydınlatma Platformu’nun (KAP) resmi internet sitesinde yayınlanan yıllık mali tablolardan elde edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen işletmelerin ticari isimleri ve BİST kodları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya dahil edilen işletmeler

İşletmelerin Ticari İsimleri	BİST Kodları
Akın Tekstil A.Ş.	ATEKS
Arsan Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.	ARSAN
Bilici Yatırım Sanayi ve Ticaret A.Ş.	BLCYT
Birko Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret ve Sanayi A.Ş.	BRKO
Birlik Mensucat Ticaret ve Sanayi İşletmesi A.Ş.	BRMEN
Bossa Ticaret ve Sanayi İşletmeleri A.Ş.	BOSSA
Dagı Giyim Sanayi ve Tic. A.Ş.	DAGI
Derimod Konfeksiyon Ayakkabı Deri Sanayi ve Tic. A.Ş.	DERIM
Desa Deri Sanayi Tic. A.Ş.	DESA
Diriteks Diriliş Tekstil Sanayi ve Tic. A.Ş.	DIRIT
Hateks Hatay Tekstil İşl.A.Ş.	HATEK
Karsu Tekstil Sanayi ve Tic.A.Ş.	KRTEK
Kordsa Global Endst. İplik ve Kord Bezi Sanayi ve Tic.A.Ş.	KORDS
Lüks Kadife Tic. ve Sanayi A.Ş.	LUKSK
Menderes Tekstil Sanayi Tic.A.Ş.	MNDRS
Rodrigo Tesktil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	RODRG
Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş.	ROYAL
Söktaş Tekstil Sanayi ve Tic.A.Ş.	SKTAS
Sönmez Pamuklu Sanayi A.Ş.	SNPAM
Yataş Yatak ve Yorgan Sanayi Ve Tic. A.Ş.	YATAS
Yünsa Yünlü Sanayi Tic.A.Ş.	YUNSA

İşletmelerin finansal performanslarını ölçmek için likidite, mali yapı, varlık kullanım ve karlılık oranları kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan oranlar ve formülleri Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Araştırmada kullanılan oranlar

Kullanılan Oranlar	Gösterimi	Formül
Cari Oran	C.O.	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Nakit Oran	N.O.	(Hazır Değerler + Menkul Kıymetler) / K.V.Yabancı Kaynaklar
Kaldıraç Oran	K.O.	Toplam Borç / Toplam Pasif
Alacak Devir Hızı	A.D.H.	Net Satışlar/Ortalama Ticari Alacaklar
Stok Devir Hızı	S.D.H.	Satışların Maliyeti/Ortalama Stoklar
Aktif Devir Hızı	AK.D.H.	Net Satışlar / Aktif Toplamı
Özsermaye karlılığı	Ö.K.O.	Net Kar/Özkaynak
Faaliyet Karı Oranı	F.K.O.	Faaliyet Karı/Net Satışlar
Net Kar Oranı	N.K.O.	Dönem Net Karı/Net Satışlar
Aktif Karlılık Oranı	A.K.O.	Dönem Net Karı/Aktif Toplamı

4. Yöntem

Çalışmada, hisseleri BİST’te işlem gören Tekstil sektöründeki işletmelerin Covid-19 salgınının etkili olduğu 2020 ve 2021 yıllarındaki finansal performansları Tablo 5’te gösterilen oranlar kullanılarak TOPSIS yöntemiyle analiz edilmiştir. TOPSIS yönteminin analiz aşamasında Microsoft Office Excel programından yararlanılmıştır.

4.1. TOPSIS Yöntemi

TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi ilk olarak Hwang ve Yoon (1981) tarafından geliştirilmiştir (Akram ve Arşad, 2019, s. 566). TOPSIS yöntemi, çok kriterli karar verme problemlerini çözmek için sıklıkla kullanılan bir değerlendirme yöntemidir (Ren vd., 2007, s. 2). Yöntem, kritik problemlerin çözümü için çok faydalıdır ve alternatiflerin sıralamasını ve optimal çözümünü de vermektedir (Bathrinatha vd., 2021, s. 1261). Yöntemin esası, pozitif ideal çözüme en yakın ve negatif ideal çözüme en uzak mesafedeki alternatiflerin seçilmesi temeline dayanmaktadır (Yayar ve Baykara, 2012, s. 32). Yöntemde, pozitif ideal çözüm, en iyi çözüm koşulunu, negatif ideal çözüm ise en kötü çözüm koşulunu temsil etmektedir (Akram ve Arşad, 2019, s. 566). Yöntemin kullanımının, elde edilen sonuçların yorumlanmasının ve anlaşılabilirliğinin kolay olması gibi avantajlara sahip olması nedeniyle çok farklı alanlarda uygulanabilmektedir (Altumur vd, 2019, s. 66).

TOPSIS yöntemi bir dizi adımlardan geçerek uygulanmaktadır. Bu adımlar şöyledir (Wang ve Hsu, 2004; Uygurtürk ve Kormaz, 2012; Sakarya ve Akkuş, 2015; Konak vd., 2018):

1. Adım: Karar Matrisinin (A) Oluşturulması

Yöntemin uygulanmasına karar matrisinin oluşturulması ile başlanır. Karar matrisi, alternatiflerin ve değerlendirme kriterlerinin yer aldığı matristir. Karar matrisinin satırlarında karar alternatifleri (noktaları) sütunlarında ise değerlendirme kriterleri yer alır. Karar matrisinin gösterimi şöyledir;

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

A_{ij} matrisinde m karar nokta sayısını, n ise değerlendirme kriter sayısını göstermektedir.

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması

Bu adımda normalize edilmiş karar matrisi oluşturulur. Normalize edilmiş karar matrisini elde etmek için A matrisinin elemanlarına aşağıdaki (1 nolu) formül uygulanır.

$$R_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \quad (1)$$

1 numaralı formül kullanılarak elde edilen normalize edilmiş matrisin gösterimi şöyledir;

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

3. Adım: Ağırlıklı Normalleştirilmiş Karar Matrisinin (V) Oluşturulması

Bu adımda, belirlenen ağırlık değerleri (W_j) kullanılarak ağırlıklandırılmış karar matrisi oluşturulur. Matris, normalize edilmiş karar matrisi (R) elamanları ile ağırlık değerleri (w_j) çarpılarak elde edilir.

$$\sum_{j=1}^n W_j = 1 \quad (2)$$

V matrisinin gösterimi şöyledir;

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_n r_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix}$$

4. Adım: İdeal (A^+) ve Negatif İdeal (A^-) Çözümlerin Oluşturulması

Bu adımda, İdeal (A^+) ve Negatif İdeal (A^-) çözümler Oluşturulur. İdeal çözüm (A^+) ağırlıklı normalleştirilmiş karar matrisinin en iyi performans değerlerini oluştururken negatif ideal çözüm (A^-) normalleştirilmiş karar matrisinin en kötü değerlerini oluşturur. İdeal (A^+) çözümü için ağırlıklandırılmış matrisin her bir kolonundaki en büyük değerler, negatif İdeal (A^-) çözümü içinse en küçük değerler seçilir.

$$A^+ = \{(\max_i V_{ij} | j \in J), (\min_i V_{ij} | j \in J)\} \quad (3)$$

3 nolu formülden elde edilecek olan $A^+ = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+\}$ şeklinde gösterilebilir.

$$A^- = \{(\min_i V_{ij} | j \in J), (\max_i V_{ij} | j \in J)\} \quad (4)$$

4 nolu formülden elde edilecek olan $A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$ şeklinde gösterilebilir

5. Adım: Alternatifler Arasındaki Mesafe Ölçülerinin Hesaplanması

Bu adımda, her bir karar noktasının maksimum ve negatif çözüm noktalarındaki sapmalar hesaplanmaktadır. Yapılan hesaplamalar sonucunda her bir alternatif karar verme birimleri için pozitif ideal ayırım (S^+) ve negatif ideal ayırım (S^-) değerleri bulunur. Hesaplama yapılacak formül şöyledir;

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad (5)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (6)$$

6. Adım: İdeal Çözüme Göre Nispi Yakınlığın Hesaplanması

Bu adımda karar noktalarının ideal çözüme olan yakınlığının (C_i^+) hesaplanması yapılır. Hesaplama için ideal ve negatif ideal ayırım ölçülerinden yararlanılır. Hesaplama için aşağıdaki formül kullanılır.

$$C_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+} \quad (7)$$

Burada C_i^+ değeri $0 \leq C_i^+ \leq 1$ aralığında değer alır ve $C_i^+ = 1$ ilgili karar noktasının ideal çözüme, $C_i^+ = 0$ ilgili karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını göstermektedir.

7. Adım: Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralamasının ve Puanının Bulunması

6. adımda bulunan değerler, büyüklük sırasına göre sıralanarak karar noktalarının (en uygun alternatiflerin) önem sıraları belirlenir. Sırlama, en büyük değerden en küçük değere göre

olacak şekilde yapılır ve sıralamada ilk sıralar en ideal alternatifi, en son sıralar ise en kötü alternatifi gösterir.

5. Bulgular

Hisseleri BİST'te işlem gören tekstil sektöründeki işletmelerin finansal oranlarının TOPSIS yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular 2020 yılına ait olanlar örnek olarak verilmiş, 2021 yılı içinse sonuç kısmı gösterilmiştir. Elde edilen veriler şöyledir;

1. Adım: Karar matrisinin oluşturulması

Hisseleri BİST'te işlem gören tekstil sektöründeki işletmeler için 2020 yılı için karar matrisi oluşturulmuştur. 21 tane alternatif (işletme) ve 10 tane de değerlendirme kriteri kullanılarak oluşturulan karar matrisi Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Karar matrisi

İşletmeler	CO	NO	KO	ADH	SDH	AKDH	ÖK	FKO	NKO	AKO
Akın	1,431	0,235	0,507	4,384	2,365	0,392	0,075	0,214	0,131	0,051
Arsan	2,531	0,913	0,356	4,084	4,797	0,397	0,222	0,219	0,420	0,167
Bilici	4,151	1,245	0,123	2,166	1,565	0,368	0,140	0,299	0,334	0,123
Birko	0,787	0,002	0,331	9,060	1,017	0,159	-0,034	-0,001	-0,142	-0,023
Birlik	0,109	0,008	2,985	2,649	16,390	0,566	1,033	-0,437	-3,625	-2,051
Bossa	1,214	0,034	0,731	2,229	2,436	0,698	0,137	0,317	0,053	0,037
Dağı	1,161	0,211	0,448	6,479	1,068	0,380	0,047	0,070	0,069	0,026
Derimond	1,427	0,017	0,776	0,904	18,337	0,779	-0,074	0,028	-0,021	-0,017
Desa	1,598	0,392	0,733	8,979	0,808	0,660	0,017	0,138	0,007	0,005
Diritek	0,191	0,002	0,970	0,815	0,000	0,071	-4,345	-0,998	-1,849	-0,131
Hateks	1,290	0,106	0,326	3,433	3,195	0,512	0,051	0,143	0,067	0,034
Karsu	1,258	0,180	0,732	3,510	2,869	0,591	0,133	0,337	0,060	0,036
Kordsa	1,139	0,177	0,569	4,158	3,047	0,597	0,046	0,085	0,033	0,020
Lüks Kadife	2,106	0,737	0,499	3,111	2,697	0,456	0,062	0,397	0,068	0,031
Menderes	1,104	0,049	0,731	6,277	2,948	0,682	-0,128	0,147	-0,050	-0,034
Rodrigo	1,379	0,071	0,619	3,879	0,634	0,527	-0,098	0,022	-0,071	-0,037
Royal	1,586	0,058	0,971	0,775	2,160	0,384	0,471	0,265	0,036	0,014
Söktaş	0,547	0,119	0,772	5,597	2,903	0,325	-0,266	0,172	-0,187	-0,061
Sönmez	1,928	0,960	0,282	10,381	4,032	0,358	0,046	-0,012	0,092	0,033
Yataş	1,530	0,507	0,626	12,156	2,990	1,234	0,321	0,146	0,097	0,120
Yünsa	1,539	0,463	0,694	7,941	2,120	0,919	0,101	0,079	0,034	0,031

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması

Tablo 6'daki karar matrisine 1 nolu formül uygulanarak elde normalize edilmiş karar matrisi edilmiştir. Elde edilen matris (R) Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Normalize edilmiş karar matrisi

İşletmeler	CO	NO	KO	ADH	SDH	AKDH	ÖK	FKO	NKO	AKO
Akın	0,189	0,109	0,124	1,068	0,087	0,147	0,017	0,154	0,032	0,025
Arsan	0,335	0,423	0,087	0,995	0,177	0,149	0,049	0,157	0,102	0,081
Bilici	0,549	0,576	0,030	0,528	0,058	0,138	0,031	0,214	0,081	0,059
Birko	0,104	0,001	0,081	2,206	0,038	0,060	-0,007	-0,001	-0,034	-0,011
Birlik	0,014	0,004	0,727	0,645	0,606	0,212	0,228	-0,314	-0,880	-0,989
Bossa	0,161	0,016	0,178	0,543	0,090	0,261	0,030	0,227	0,013	0,018
Dağı	0,154	0,097	0,109	1,578	0,039	0,142	0,010	0,050	0,017	0,013
Derimond	0,189	0,008	0,189	0,220	0,678	0,292	-0,016	0,020	-0,005	-0,008
Desa	0,211	0,181	0,178	2,187	0,030	0,247	0,004	0,099	0,002	0,002
Diritek	0,025	0,001	0,236	0,199	0,000	0,026	-0,959	-0,716	-0,449	-0,063
Hateks	0,171	0,049	0,080	0,836	0,118	0,192	0,011	0,103	0,016	0,016
Karsu	0,166	0,083	0,178	0,855	0,106	0,221	0,029	0,242	0,015	0,017
Kordsa	0,151	0,082	0,139	1,013	0,113	0,223	0,010	0,061	0,008	0,010
Lüks Kadife	0,279	0,341	0,122	0,758	0,100	0,171	0,014	0,285	0,016	0,015
Menderes	0,146	0,023	0,178	1,529	0,109	0,255	-0,028	0,106	-0,012	-0,017
Rodrigo	0,183	0,033	0,151	0,945	0,023	0,197	-0,022	0,016	-0,017	-0,018
Royal	0,210	0,027	0,236	0,189	0,080	0,144	0,104	0,190	0,009	0,007
Söktaş	0,072	0,055	0,188	1,363	0,107	0,121	-0,059	0,123	-0,045	-0,029
Sönmez	0,255	0,444	0,069	2,528	0,149	0,134	0,010	-0,008	0,022	0,016
Yataş	0,202	0,234	0,152	2,960	0,111	0,462	0,071	0,104	0,024	0,058
Yünsa	0,204	0,214	0,169	1,934	0,078	0,344	0,022	0,057	0,008	0,015

3. Adım: Ağırlıklı Normalleştirilmiş Karar Matrisinin (V) Oluşturulması

Ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisini elde etmek için ağırlık katsayıları (W) ile bütün sütündeki değerler çarpılmaktadır. Ağırlıklandırılmış karar matrisi için ağırlık katsayısı bütün kriterler için eşit olarak 0,10 belirlenmiştir. Tablo 7’de verilen normalize edilmiş karar matrisinin değerleri ağırlık katsayısı olarak belirlenen 0,10 oranı ile çarpılarak elde edilen ağırlıklandırılmış matris Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi

İşletmeler	CO	NO	KO	ADH	SDH	AKDH	ÖK	FKO	NKO	AKO
Akın	0,019	0,011	0,012	0,107	0,009	0,015	0,002	0,015	0,003	0,002
Arsan	0,033	0,042	0,009	0,099	0,018	0,015	0,005	0,016	0,010	0,008
Bilici	0,055	0,058	0,003	0,053	0,006	0,014	0,003	0,021	0,008	0,006
Birko	0,010	0,000	0,008	0,221	0,004	0,006	-0,001	0,000	-0,003	-0,001
Birlik	0,001	0,000	0,073	0,065	0,061	0,021	0,023	-0,031	-0,088	-0,099
Bossa	0,016	0,002	0,018	0,054	0,009	0,026	0,003	0,023	0,001	0,002
Dağı	0,015	0,010	0,011	0,158	0,004	0,014	0,001	0,005	0,002	0,001
Derimond	0,019	0,001	0,019	0,022	0,068	0,029	-0,002	0,002	-0,001	-0,001
Desa	0,021	0,018	0,018	0,219	0,003	0,025	0,000	0,010	0,000	0,000
Diritek	0,003	0,000	0,024	0,020	0,000	0,003	-0,096	-0,072	-0,045	-0,006
Hateks	0,017	0,005	0,008	0,084	0,012	0,019	0,001	0,010	0,002	0,002
Karsu	0,017	0,008	0,018	0,085	0,011	0,022	0,003	0,024	0,001	0,002
Kordsa	0,015	0,008	0,014	0,101	0,011	0,022	0,001	0,006	0,001	0,001
Lüks Kadife	0,028	0,034	0,012	0,076	0,010	0,017	0,001	0,028	0,002	0,001
Menderes	0,015	0,002	0,018	0,153	0,011	0,026	-0,003	0,011	-0,001	-0,002
Rodrigo	0,018	0,003	0,015	0,094	0,002	0,020	-0,002	0,002	-0,002	-0,002
Royal	0,021	0,003	0,024	0,019	0,008	0,014	0,010	0,019	0,001	0,001
Söktaş	0,007	0,005	0,019	0,136	0,011	0,012	-0,006	0,012	-0,005	-0,003
Sönmez	0,026	0,044	0,007	0,253	0,015	0,013	0,001	-0,001	0,002	0,002
Yataş	0,020	0,023	0,015	0,296	0,011	0,046	0,007	0,010	0,002	0,006
Yünsa	0,020	0,021	0,017	0,193	0,008	0,034	0,002	0,006	0,001	0,001

4. Adım: İdeal (A⁺) ve Negatif İdeal (A⁻) Çözümlerin Oluşturulması

Ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisinden (V) ideal A⁺ ve negatif ideal A⁻ çözüm kümeleri oluşturulmuştur. A⁺ setini oluşturmak için V matrisinin her bir sütununda yer alan en büyük değer, A⁻ setini oluşturmak için V matrisinin her bir sütununda yer alan en küçük değer seçilmiştir. Elde edilen kümeler aşağıda gösterilmiştir.

$$A^+ = \{0,055; 0,058; 0,073; 0,296; 0,068; 0,046; 0,023; 0,028; 0,008\}$$

$$A^- = \{0,001; 0,0000795; 0,003; 0,019; 0,000; 0,003; -0,096; -0,072; -0,088; -0,099\}$$

5. Adım: Alternatifler Arasındaki Mesafe Ölçülerinin Hesaplanması

Karar noktaları için maksimum ve negatif çözüm noktalarındaki sapmalar hesaplanmıştır. İdeal çözüme olan uzaklığı bulmak için Tablo 8’deki verilere 5 nolu formül, negatif ideal çözüme olan uzaklığı bulmak için 6 nolu formül uygulanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. İdeal ve negatif ideal çözüm mesafeleri

İşletmeler	S ⁺	S ⁻
Akın	0,2194	0,2101
Arsan	0,2177	0,2206
Bilici	0,2634	0,2148
Birko	0,1500	0,2678
Birlik	0,2917	0,1633
Bossa	0,2655	0,1978
Dağı	0,1817	0,2305
Derimond	0,2903	0,1935
Desa	0,1318	0,2736
Diritek	0,3444	0,1042
Hateks	0,2415	0,1979
Karsu	0,2358	0,2062
Kordsa	0,2243	0,2024
Lüks Kadife	0,2413	0,2075
Menderes	0,1818	0,2267
Rodrigo	0,2341	0,1936
Royal	0,2973	0,1958
Söktaş	0,1981	0,2136
Sönmez	0,1120	0,3005
Yataş	0,0976	0,3411
Yünsa	0,1448	0,2571

6. Adım: İdeal Çözüme Göre Nispi Yakınlığın Hesaplanması

Karar noktalarının ideal çözüme yakınlığı 7 nolu formül kullanılarak hesaplanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. İdeal çözüme göre nispi yakınlığın hesaplanması

İşletmeler	C
Akın	0,4891
Arsan	0,5033
Bilici	0,4492
Birko	0,6410
Birlik	0,3589
Bossa	0,4269
Dağı	0,5592
Derimond	0,4000
Desa	0,6750
Diritek	0,2323
Hateks	0,4504
Karsu	0,4665
Kordsa	0,4743
Lüks Kadife	0,4624
Menderes	0,5549
Rodrigo	0,4526
Royal	0,3971
Söktaş	0,5189
Sönmez	0,7284
Yataş	0,7775
Yünsa	0,6397

Hesaplamalar sonucu tekstil sektöründeki işletmelerin ideal çözüme olan uzaklıkları bulunmuştur. C değeri, 0 ile 1 aralığında bir değer almaktadır. C değerinin 1'e yakın olması ideal çözüme yakınlığını ya da en iyi performans gösteren işletme olduğunu, 0'a yakın olması negatif ideal çözüme olan yakınlığını ya da en kötü performans gösteren işletme olduğunu ifade etmektedir.

7. Adım: Her Bir Alternatifin Puanına Göre Sıralaması

İdeal çözüme olan yakınlık hesaplaması sonuçlarına göre işletmelerin sıralaması yapılmıştır. Sıralama, en büyük değerden en küçük değere göre olacak şekilde yapılmıştır. Sıralamada ilk sıralar en ideal alternatifini, en son sıralar ise en kötü alternatifini göstermektedir. 2020 yılı için elde edilen sıralama Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. 2020 yılı için ideal çözüme yakınlık ve sıralaması

İşletmeler	C	Sıralama
Yataş	0,778	1
Sönmez	0,728	2
Desa	0,675	3
Birko	0,641	4
Yünsa	0,640	5
Dağı	0,559	6
Menderes	0,555	7
Söktaş	0,519	8
Arsan	0,503	9
Akın	0,489	10
Kordsa	0,474	11
Karsu	0,467	12
Lüks Kadife	0,462	13
Rodrigo	0,453	14
Hateks	0,450	15
Bilici	0,449	16
Bossa	0,427	17
Derimond	0,400	18
Royal	0,397	19
Birlik	0,359	20
Diritek	0,232	21

Tablo 11'den görüldüğü üzere Covid-19 salgının yaşandığı 2020 yılındaki finansal performansları TOPSIS yöntemi ile yapılan analiz sonucunda en iyi performans gösteren ilk işletmenin Yataş, ikinci işletmenin Sönmez ve üçüncü işletmenin Desa olduğu, en kötü performans gösteren işletmelerin ise sırasıyla Diritek, Birlik, Royal olduğu sonucuna varılmıştır.

Tekstil sektöründeki işletmelerin 2021 yılı finansal verileri TOPSIS yöntemi kullanılarak yapılan hesaplamalar sonucu elde edilen ideal çözüme yakınlık ve başarı sıralamaları Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. 2021 yılı için ideal çözüme yakınlık ve sıralaması

İşletmeler	C	Sıralama
Sönmez	0,679	1
Yataş	0,633	2
Bilici	0,599	3
Desa	0,588	4
Arsan	0,583	5
Rodrigo	0,549	6
Söktaş	0,511	7
Yünsa	0,490	8
Lüks Kadife	0,488	9
Menderes	0,486	10
Akın Tekstil	0,474	11
Karsu	0,472	12
Bossa	0,470	13
Dağı	0,459	14
Kordsa	0,452	15
Birko	0,437	16
Hateks	0,408	17
Derimont	0,378	18
Diritek	0,361	19
Birlik	0,333	20
Royal	0,267	21

Tablo 12'den görüldüğü üzere Covid-19 salgının yaşandığı 2021 yılındaki işletmelerin finansal performansları TOPSIS yöntemi ile yapılan analiz sonucunda en iyi performans gösteren ilk işletmenin Sönmez, ikinci işletmenin Yataş ve üçüncü işletmenin ise Bilici işletmesi olduğu, en kötü performans gösteren işletmelerin ise sırasıyla Royal, Birlik, Diretek olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç

2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını dünya genelindeki bütün işletmelerin mali yapılarını ve buna bağlı olarak finansal performanslarını etkilemiştir. Salgının kontrol altına

alınması için alınan tedbirlerin uygulanması, tedarik zincirinin işleyişinde yaşanan aksaklıklar, üretimde kesintilerin oluşmasına, sipariş iptallerine ve satışların düşmesine neden olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak işletmelerin finansal performansları da olumsuz yönde etkilenmiştir. Salgın döneminde alınan tedbirlerin uygulanması sonucunda mali sorun yaşayan sektörlerden biri de tekstil sektörü olmuş ve işletmelerin finansal performansları bu gelişmelerden etkilenmiştir.

Yöneticiler veya yatırımcılar karar almada en ideal çözümünü bulmak için çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bu yöntemlerden biri de TOPSIS yöntemidir. TOPSIS yöntemi karar verme üzerindeki kritik etkisinden dolayı son zamanlarda ideal çözümleri sıralamak için araştırmacılar tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Birden çok alternatif içinden en ideal tedarikçi, personel, yatırım, ekipman, en başarılı işletme, en başarılı yıl, en başarılı ürün seçimi gibi durumlarda TOPSIS yöntemi kullanılmaktadır. Bu çalışmada da tekstil sektöründeki işletmelerin salgının yaşandığı yıldaki finansal performanslarına göre en başarılı tekstil işletmesini bulmak için TOPSIS yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada hisseleri BİST’te işlem gören tekstil sektöründeki 21 adet işletmenin salgının yaşandığı 2020 yılındaki finansal performansları likidite, mali yapı, finansal yapı ve karlılık oranları içerisinde yer alan 10 adet finansal oran karar kriteri olarak kullanılarak TOPSIS yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan analizlerle salgının olumsuz etkisinden sektördeki her işletmenin aynı oranda etkilenmediği tespit edilmiştir. Analizlerin sonucunda tekstil sektöründeki işletmelerin finansal performansları kullanılarak elde edilen puanlara göre oluşturulan sıralamada 2020 yılı için en iyi performans gösteren işletmenin Yataş, ikinci olarak Sönmez, üçüncü olarak Desa işletmelerinin olduğu, en kötü performans gösteren işletmenin Diritek, daha sonraki işletmelerin ise Birlik ve Royal işletmelerinin olduğu; 2021 yılı için en iyi performans gösteren işletmenin Sönmez, ikinci olarak Yataş, üçüncü olarak Bilici işletmelerinin olduğu, en kötü performans gösteren işletmenin Royal, daha sonraki işletmelerin ise Birlik ve Diritek işletmeleri olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlarla salgın döneminde işletmelerin finansal performanslarındaki değişim başarı sıralamasını değiştirdiğini göstermiştir. Ancak başarılı ve başarısız işletmelerin hemen hemen aynı işletmeler olduğu, sadece işletmelerin sıralamadaki yerlerinin değiştiği tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre ideal çözüme yakın olan işletmelerin salgın döneminde finansal yönden iyi yönetildiğini, likidite, mali yapı, faaliyet ve karlılık durumları göz önünü alınarak değerlendirildiğinde başarılı oldukları sonucuna varılmıştır. İdeal çözüme uzak olan işletmeler salgın döneminde finansal yönden iyi yönetilememiştir. Finansal performanslarını iyileştirmeleri için likidite, mali yapı, faaliyet ve karlılık oranlarını yükseltecek uygulamalar başlatmaları gerekmektedir. Finansal performansı düşük olan işletmelerin, uzun vadeli alacakların tahsilat sürelerini kısaltarak, atıl durumda bulunan varlıklarını nakde çevirerek, yabancı kaynak kullanım oranını düşürerek, özkaynak oranını arttırarak finansal oranlarını düzeltebilirler. Alınacak tedbirlerle işletmelerin finansal performansları artış gösterecek ve ideal çözüme yakın duruma geleceklerdir.

Elde edilen sonuçlar diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında yıllar itibarıyla başarılı işletmeler sıralamasında farklılıklar olduğu görülmüştür. TOPSIS Yöntemi kullanılarak başarı sıralaması yaptığımız çalışmada en başarılı işletmeyi 2020 yılı için Yataş, 2021 yılı için Sönmez bulunmuştur, benzer çalışmalar yapan Temizel ve Bayçelebi (2016) 2011 ve 2014 yılları arasında en başarılı işletmeleri Derimod, Bilici Yatırım ve Yünsa olarak, Arslan vd. (2017), en başarılı işletmeleri Söktaş, Kordsa Bossa işletmeleri olarak, Alsu ve Taşdemir (2017) 2012 ve 2016 yılları arasında en iyi performansı ilk dört yıl Yünsa, son yılda Bossa işletmesi olarak, Konak vd. (2018) 2010 ile 2015 yılları arasında en iyi performansı gösteren işletmeler olarak Esem, Bilici Yatırım ve Sönmez işletmeleri olarak, Ekizler (2020) 2011-2018 arası yıllarda en başarılı işletmelerin Sönmez ve Yataş işletmeleri olarak bulmuşlardır. Bu değişimde işletmelerin yıllık finansal performanslarındaki değişim etkili olmaktadır.

Çalışmanın sınırlılığı, Covid-19 salgın dönemi yılları olan 2020 ve 2021 verileri kullanılarak tekstil sektöründeki işletmelerin başarı sıralaması yapılmış olmasıdır. Tekstil sektöründeki işletmelerin salgın öncesi ile salgın yıllarının karşılaştırmalı analizi, tekstil sektöründeki işletmelerle birlikte imalat, gıda, turizm gibi sektörlerdeki işletmelerin salgından etkilenmeleri karşılaştırmalı olarak araştırılması, işletmelerin TOPSIS yöntemiyle elde edilen başarı sıralamasıyla borsa getirileri arasındaki ilişkilerin araştırılması başka çalışmanın konusu olabilir.

Kaynakça

- Akram, M ve Arshad, M. (2019) A Novel trapezoidal bipolar fuzzy TOPSIS method for group decision-making. *Group Decision and Negotiation*, 28, 565–584.
- Akyüz, Y., Bozdoğan, T. ve Hantekin, E. (2011) TOPSIS yöntemiyle finansal performansın değerlendirilmesi ve bir uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 13 (1), 73-92.
- Alsu, E. ve Taşdemir, A. (2017) Finansal performansın TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemi ile belirlenmesi: dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi işletmeleri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 221-236.
- Altemur, N., Çevik, M. ve Karaca, S.S. (2019) BİST 30 Endeksinde işlem gören ticari bankaların TOPSIS yöntemi ile finansal performans analizi. *International Journal of Business Economics and Management Perspectives*, 3 (1), 63-73. doi: 10.29228/ijbemp.23258
- Arslan, R., Bircan, H. Ve Arslan, Ö. (2017) Tekstil firmalarında finansal performansın analitik hiyerarşi prosesi ile ağırlıklandırılmış gri ilişkisel analiz yöntemiyle değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(2), 19-36.
- Bathrinatha, S., Bhalajia, R.K. ve Saravanasankara A. S. (2021) Risk analysis in textile industries using AHP-TOPSIS. *Materials Today: Proceedings*, 45(2), 1257-1263. doi: 10.1016/j.matpr.2020.04.722
- Beyazgül, M., Öcek, C. ve Karadeniz, E. (2022). Covid-19 salgınının kara, deniz ve havayolu yolcu taşımacılığı sektörlerinin likidite ve finansal başarısızlık risklerine etkisinin analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 282-300.
- Çetin, M. ve Ecevit, E. (2008). İhracatın sürükleyici gücü olarak tekstil sektörü: Kahramanmaraş ili örneği, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15 (2), 115-132.
- Doruk, T. Ö. (2022). COVID-19'un finansal performansa etkisi: gıda sektörü firmaları için karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 66, 67-82. <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1019158>
- Ekizler, H. (2020). Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi sektörü'ndeki işletmelerin performanslarının değerlendirilmesi: Vikor ve TOPSIS yöntemleri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 24-39. doi: 10.25287/ohuiibf.556233
- Ersoy, H., Gürbüz, A.O. ve Erdoğan, M.F. (2020) COVID-19'un Türk bankacılık ve finans sektörü üzerine etkileri, alınabilecek önlemler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, 19 (37), 146-173.
- Ersoy, Y. (2021) AHP ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak tekstil sektöründe personel seçimi. *Kafdağı*, 1 (1), 60-78. doi:10.51469/kafdağı.948358

- Ertuş, F.C. ve Yetim, A. (2022) Covid-19 Pandemisinde Gıda ve İçecek Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performansının TOPSIS Yöntemiyle İncelenmesi: BIST Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (93), 53-74.
- İbiş, S. (2020). Covid-19 salgınının seyahat acentaları üzerine etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 85-98
- Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) <https://www.kap.org.tr/tr/Sektorler> (Erişim tarihi: 08.05.2022).
- Kargı, S.A. (2016). Supplier selection for a textile company using the fuzzy TOPSIS method. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23 (3), 193-207. doi: 10.18657/yonveek.281965
- Keleş, D. ve Özulucan, A. (2020). Havacılık işletmelerinde rasyo yöntemi ile finansal performans ölçümü: Borsa İstanbul (Bist)'da işlem gören iki havayolu işletmesi üzerine bir araştırma. *İşletme Bilimi Dergisi*, 8 (3), 503-534. doi:10.22139/jobs.710895
- Konak, T., Elbir, G., Yılmaz, S., Karataş, B.M., Durman, Y. ve Düzakın, H. (2018). Borsa İstanbul'da işlem gören tekstil firmalarının TOPSIS ve Moora yöntemi ile analizi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22 (1), 11-44.
- Liu, H., Manzoor, A., Wang, C., Zhang, L. ve Manzoor, Z. (2020). The COVID-19 Outbreak and Affected Countries Stock Markets Response. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 1-21
- Ömürbek, V. ve Kıray, B. (2013). Havayolu taşımacılığı sektöründe TOPSIS yöntemiyle finansal performans değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 18 (3), s.343-363.
- Özcan, M. (2021). COVID 19 pandemisinin turizm ve ulaştırma işletmelerinin finansal performansına etkisi. *OPUS © Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17 (özel sayı), 3542-3567. DOI: 10.26466/opus.879224
- Özçelik, H. ve Kandemir, B. (2015). BIST'te işlem gören turizm işletmelerinin TOPSIS yöntemi ile finansal performanslarının değerlendirilmesi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (33), 97-114.
- Özçelik, H. ve Küçükçakal, Z. (2019). BIST'te işlem gören finansal kiralama ve faktoring şirketlerinin finansal performanslarının TOPSIS yöntemi ile analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81, 249-270. doi:10.25095/mufad.510675
- Rababah, A., Al-Haddad, L., Sial, M.S., Chunmei, Z. ve Cherian, J (2020). Analyzing the effects of COVID-19 pandemic on the financial performance of Chinese listed companies. *Journal of Puplic Affair*, 20 (4), 1-6. <https://doi.org/10.1002/pa.2440>
- Rahim, R., Supiyandi, S. ve Siahaan, A. (2018) TOPSIS method application for decision support system in internal control for selecting best employees. *2nd International Conference on Statistics, Mathematics, Teaching, and Research*, 1-9. doi:10.1088/1742-6596/1028/1/012052
- Ren, L., Y. Zhang, Y. Wang and Z. Sun. (2007). Comparative analysis of a novel M-TOPSIS method and TOPSIS. *Applied Mathematics Research Express*, Vol. Article ID abm005, 10 pages. doi:10.1093/amrx/abm005
- Sakarya, S. ve Akkuş, H.T. (2015). Finansal performansın ölçülmesinde geleneksel oranlar ile nakit akım oranlarının karşılaştırmalı analizi: Bist çimento şirketleri üzerine TOPSIS yöntemi ile bir uygulama. *AKÜ İİBF Dergisi*, 17 (1), 109-123
- Saldanlı, A. ve Sırma, İ. (2014). TOPSIS yönteminin finansal performans göstergesi olarak kullanılabilirliği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11 (41), 185-202.

- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020a). *Tekstil sektörü analiz raporu ve kılavuzu*.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020b). *Tekstil, hazır giyim ve deri ürünleri sektörleri raporu*. <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/TekstilHazirgiyimveDeriUrunleriSektorleriRaporu2020.pdf> (Erişim tarihi: 03.09.2021).
- Temizel, F. ve Bayçelebi, B. E. (2016). Finansal oranların TOPSIS sıralaması ile yıllık getiriler arasındaki ilişki: tekstil imalatı sektörü üzerine bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 159-170.
- Türkiye ihracatçılar Meclisi (2021). İhracat rakamları. <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>, Bağlanma tarihi, 13.10.2021
- Uygurtürk, H. ve Korkmaz, T. (2012). Finansal performansın TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemi ile belirlenmesi: ana metal sanayi işletmeleri üzerine bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 95-115
- Üçüncü, T., Akyüz, K.C., Akyüz, İ., Bayram, B.Ç. ve Ersen, N. (2018). Evaluation of financial performance of paper companies traded at BIST with TOPSIS method. *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 92-98.
- Wang, T.C. ve Hsu, J.C. (2004). Evaluation of the business operation performance of the listing companies by applying TOPSIS method. *IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics*, 1286-1291. doi: 10.1109/ICSMC.2004.1399802
- Wanke, P., Azad, M. A. K. ve Barros, C. P. (2016). Predicting efficiency in malaysian islamic banks: a two-stage TOPSIS and neural networks approach. *Research in International Business and Finance*, 36, 485-498. doi:10.1016/j.ribaf.2015.10.002
- Yayar, R. ve Baykara, H. (2012) TOPSIS yöntemi ile katılım bankalarının etkinliği ve verimliliği üzerine bir uygulama. *Business and Economics Research Journal*, 3 (4), 21-42.
- Yücel, S. ve Durak, İ. (2021). COVID-19'un BIST imalat sektörü firmalarına olan finansal etkilerinin finansal oranlar ve istatistiksel tekniklerle incelenmesi. *Muhasebe Finansman Dergisi*, 90, 101-106. DOI:10.25095/mufad.813411
- Yükçü, S. ve Kaplanoğlu, E. (2015). Çok kriterli karar verme yöntemleriyle gözaltı pazarı şirketlerinin finansal performanslarının belirlenmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 17 (3), 587-616.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50
2. yazar katkı oranı : %50

Çanakkale 112 Acil Çağrı Merkezinin COVID-19 Sürecindeki Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme

A Review on Applications of the 112 Emergency Call Center in Çanakkale in the COVID-19 Process

Doktora Öğrencisi Didem ÇELİK¹, Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAĞ ÇOBANOĞLU², Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN³

Öz

Türkiye’de sağlık, güvenlik, yangın, sel gibi acil durumlara ilişkin talepler 110, 112, 155, 156 gibi ayrı numaralardan iletilmekteydi. Acil yardım numaralarının sayıca fazla olması, uygulamada zorluklar yaşanmasına; zaman ve kaynak israfına, can ve mal kayıplarına neden olabilmekteydi. Bu nedenle Avrupa Birliği’nin (AB) 29.07.1991 tarihli kararı kapsamında “Tek Avrupa Acil Çağrı Numarası” olarak belirlenen 112 hattı, Türkiye’de de kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda kurulan acil çağrı merkezleri (AÇM), Türkiye’de COVID-19 sürecinde en aktif kurumlardan biri olarak dikkati çekmektedir. Süreç içerisinde AÇM bünyesine vefa sosyal destek grupları (VSDG) ve il/ilçe salgın denetim merkezleri (İSDEM) de dahil edilerek daha hızlı ve kaliteli bir hizmet amaçlanmıştır. 112 AÇM personeli, katılan birimler ile birlikte COVID-19 sürecinde daha hızlı ve koordineli bir biçimde çalışmaktadır. Bu çalışmada Çanakkale 112 AÇM’nin salgın sürecindeki etkililiği uygulamalar kapsamında değerlendirilmiştir. AÇM’lerin Türkiye’de yeni bir yapılanma olması ve olağanüstü bir dönemde hizmet verme durumunun inceleniyor olması çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise Çanakkale 112 AÇM uygulamalarının salgın sürecindeki işlevselliğini incelemek ve kente sunduğu katkıları değerlendirmektir. Nitel araştırma yöntemi ile oluşturulan araştırmada birey deneyiminin ve toplumsal gerçekliğin esas alınması nedeniyle fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen Çanakkale 112 AÇM’de görevli 18 personel ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kapsamında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda Çanakkale 112 AÇM’nin salgın boyunca aktif bir biçimde çalıştığı, vefa ve İSDEM birimlerin büyük bir özveri ile kente katkılar sunduğu, hizmet sunum sürecinde personelin 112’nin bilinirliği, bütçe, hizmet içi eğitim, entegrasyon gibi konularda sorunlar yaşadığı bulgularına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular MAXQDA 2020 nitel veri analizi programı ile değerlendirilmiş ve araştırmaya dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Acil çağrı merkezleri, COVID-19, pandemi, salgın, 112

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Requests related to emergencies such as health, security, fire, flood are sent from separate numbers such as 110, 112, 155, 156 in Turkey. The high number of emergency help numbers causes difficulties in implementation; can cause waste of time and resources, loss of life and property. For this reason, the 112 line which was determined as the "Single European Emergency Call Number" within the scope of the decision of the European Union dated 29.07.1991, started to be used in Turkey as well. Established in this context, emergency call centers (ECM) draw attention as one of the most active institutions in the COVID-19 process in Turkey. A faster and higher quality service was aimed by including loyalty social support groups (VSDG) and provincial/district epidemic control centers (ISDEM) within the body of ACM during the process. 112 ECM staff work more quickly and in coordination with the participating

¹Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, didemcelik@marun.edu.tr

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, sermin.atak@comu.edu.tr

³Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, mgorun@comu.edu.tr

Atf için (to cite): Çelik, D., Atak Çobanoğlu, Ş. ve Görün, M. (2022). Çanakkale 112 acil çağrı merkezinin COVID-19 sürecindeki uygulamaları üzerine bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1467-1483.

units during the COVID-19 process. In this study, the effectiveness of Çanakkale 112 ECM in the epidemic process was evaluated within the scope of applications. The importance of the study is that ECM's are a new structuring in Turkey and their state of service in an extraordinary period is being examined. The aim of the study is to examine the functionality of Çanakkale 112 MCH applications during the epidemic process and to evaluate their contributions to the city. The phenomenological design was preferred due to the fact that the individual experience and social reality were taken as the basis in the research, which was created with the qualitative research method. Within the scope of the research, interviews were conducted with 18 personnel working in Çanakkale 112 ECM, selected by random sampling method, within the scope of semi-structured interview technique. As a result of the interviews, it was found that Çanakkale 112 ECM was working actively during the epidemic, the loyalty and ISDEM units made contributions to the city with great devotion, and the personnel had problems in terms of awareness of 112, budget, in-service training and integration during the service delivery process. The findings were evaluated with the MAXQDA 2020 qualitative data analysis program and suggestions for the research were presented.

Keywords: Emergency call centers, COVID-19, pandemic, epidemic, 112

Paper Type: Research

Giriş

İnsanlar, yaşamı tehdit eden ve risk oluşturan acil durumlarda yardım talebi amacıyla çeşitli mercilere başvurmaktadır. Bu başvurular acil çağrı sisteminin temelini oluşturmaktadır. Acil durumlarda başvurulacak kurum numaralarının ayrı olması, hizmet karmaşasına ve zamanında müdahale edilememesine neden olabilmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan AÇM'ler, yaşam hakkı ile doğrudan ilişkili bir kamu hizmeti olan acil çağrı hizmetlerinin sunulmasına ve acil durumlara zamanında müdahale edilebilmesine imkân sağlamaktadır. Türkiye'de AB uyum sürecinde acil çağrı hizmetleri alanında sistemsel değişiklik yaşanmış, bazı illerde pilot uygulamalar gerçekleştirilerek tüm acil durum numaraları 112 hattında toplanmıştır (Ekşi ve Yıldırım, 2014:779,780).

2019 yılında ortaya çıkan ve küresel bir kriz niteliğindeki COVID-19 sürecinde salgınla mücadele konusu, kamu kurum ve kuruluşlarının en önemli gündemi haline gelmiştir. Bu kapsamda 112 AÇM'ler, salgının her evresinde vatandaşlara hızlı bir biçimde hizmet sunan bir birim haline gelmiştir. Bu çalışma iletişimin ön planda olduğu 112 AÇM'lerin salgın sürecindeki rolü ve Çanakkale örneğindeki uygulamaları üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın teorik kısmında salgın, COVID-19 ve karantina kavramlarına, salgının dünyadaki ve Türkiye'deki seyrine ve salgınla mücadelede acil çağrı merkezlerinin rolüne değinilmektedir. Çalışmanın uygulama kısmında ise örnekleme dahil edilen Çanakkale 112 AÇM personelinin salgın sürecindeki faaliyetlerine yönelik bulgular yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile elde edilmiş, MAXQDA 2020 nitel veri analiz programı ile analiz edilmiş, hizmet sunum sürecindeki sorun alanlarının tespiti ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

1. COVID-19 ve Salgınla Mücadele

Hastalıkların insanlar arasında yaygınlaşmasında hayvanların evcilleştirilmesi, yerleşik toplumların gelişmesi, kasabaların ve kentlerinin büyümesi, ticaret ağlarının gelişmesi gibi faktörlerin önemli bir etkisi vardır. Özellikle ticaret ağları ile belirli bir süre sonra ticari bölgelerde insanlar arasında hastalıklara karşı bağışıklığın geliştiği görülmüştür. Bununla birlikte her bir coğrafi keşif sonrası yeni bölgelerdeki yerleşmeler salgınların yayılmasını, yeni hastalıklarla karşılaşılmasını ve bu hastalıklara karşı zayıf düşülmesini beraberinde getirmiştir (Ponting, 2011: 243, 462). Salgınların azaltılması ve durdurulmasında "karantina" kavramı son derece önemlidir. Karantina sözcüğü Latince "quarante" (kırk) sözcüğünden türetilmiş olup kırk günlük yalıtım anlamına gelmektedir. Osmanlı Döneminde İtalyancadan dilimize geçmiş olan bu kavram, bulaşıcı bir hastalığı taşıdığından kuşku duyulan bir geminin limana girdiğinde 40 gün süreyle kıyı ile ilişki kurmasının yasaklanması anlamına gelmektedir (Mihçioğlu'ndan akt. Tez, 2010: 272). Karantina ile aynı anlama gelen "lazaret" sözcüğü ise cüzzam hastalığına

tutulmuş Aziz Lazarus'a adanmış olan manastırdan gelmekte olup, günümüzde yoksulların bakımına ilişkin kuruluşları ifade etmektedir (Tez, 2010: 274).

Günümüzde mücadelesini vermeye devam ettiğimiz COVID-19 süreci, karantina kavramını hayatımızın merkezine almıştır. 31 Aralık 2019'da Dünya Sağlık Örgütü (WHO), konuyla ilgili olarak Çin'in Wuhan Şehrinde tespit edilen bir virüs hakkında bilgilendirme yapmış, SARS- CoV-2'ye bağlı hastalığı COVID-19 olarak adlandırmıştır. 12 Ocak 2020'de vakalardan elde edilen örneklerden salgının virüs nedeni olduğu açıklanmıştır (İşsever vd., 2020: 1). Wuhan'da ortaya çıkan ve bulaş hızı yüksek olan virüs zamanla tüm Dünyaya yayılmıştır. Virüsün ortaya çıkış kaynağı ise Wuhan'da yer alan deniz ürünleri ve hayvan pazarı olarak tespit edilmiştir. Kaynağı tespit edilen bu virüs, 11 Mart 2020'de WHO tarafından küresel salgın olarak nitelendirilmiştir (Şenel, 2021: 335). Salgının Dünya genelindeki seyri incelendiğinde 13 Haziran 2022 itibariyle, dünya çapında 531 milyondan fazla doğrulanmış vaka ve altı milyondan fazla ölüm rapor edilmiştir. Türkiye'de ise aynı tarih itibari ile 15.073.722 onaylanmış vaka ve 98.969 ölüm görülmüştür (Dünya Sağlık Örgütü, 2022). Bu bağlamda COVID-19 süreci, tanı ve ölüm sayıları ile global anlamda yıkıcı bir nitelik taşımaktadır. Ancak ülkelerin politikaları ve süreç yönetimleri ile bu etkilerin daha düşük bir seviyeye indirilmesi mümkün olabilmektedir. Türkiye'de 10 Ocak 2020'de "Koronavirüs Bilim Kurulu" oluşturulmuş, ilk vaka ise 11 Mart 2020'de İstanbul'da görülmüştür. Bu tarihten itibaren ilgili mevzuat kapsamında 250'den fazla genelge çıkarılmış, bakanlıkların talimatları ile il/ilçe düzeyinde yetki genişliğine bağlı olarak düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Şenel, 2021: 337-339). Salgının olumsuz etkilerini azaltmak için sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın her alanında kısıtlama ve düzenlemeler getirilmiştir. (Yüzer, 2020:35). Bu düzenlemelerin uygulanması için "İl Salgın Kurulları" oluşturulmuştur. Şenel'e göre salgın süreci aşağıdaki gibi dönemlere ayrılabilir (Şenel, 2021: 337):

- Birinci Dönem: Karşılama ve Baskılama Dönemi (31 Ocak 2020- 31 Mayıs 2020)
- İkinci Dönem: Kontrollü Sosyal Hayat Dönemi (1 Haziran 2020- 17 Kasım 2020)
- Üçüncü Dönem: Yoğunlaştırılmış Tedbir Dönemi (18 Kasım 2020 – 1 Mart 2021)
- Dördüncü Dönem: Kontrollü Normalleşme Dönemi (2 Mart 2021 – 14 Nisan 2021)
- Beşinci Dönem: Kısmi Kapanma Dönemi (15 Nisan 2021 – 27 Nisan 2021)
- Altıncı Dönem: Tam Kapanma Dönemi (29 Nisan 2021 – 17 Mayıs 2021).
- Yedinci Dönem: Kontrollü Normalleşme Dönemi (18 Mayıs 2021-03 Mart 2022⁴)
- Sekizinci Dönem: Normalleşme Dönemi (4 Mart 2022- Devam ediyor)⁵

Yukarıda belirtilen dönemlerin belirlenmesindeki en önemli faktör, güncel vaka ve ölüm sayılarıdır. Salgının birinci dönemden başlamak üzere Türkiye'de çeşitli tedbirler alınmıştır. 21.03.2020 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nın genelgesi ile 65 yaş üstü ve kronik rahatsızlığı olan vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmış ve ihtiyaçlarının karşılanması için VSDG oluşturulması öngörülmüştür (Özel ve Dönmez, 2021: 277). VSDG'nin veya başka bir deyişle vefa gruplarının en önemli işlevi vatandaş taleplerinin alınması ve karşılanmasıdır. Bu konuda öncelikle sabit ve mobil telefonlar tahsis edilmiştir. Bununla beraber daha etkin bir uygulama olarak 112 AÇM'lerin kurulduğu illerde çağruların bu numaralara yapılabileceği bilgisi verilmiş; 155, 156 numaraları üzerinden de vatandaşların talepler alınmıştır (Özel ve

⁴ İçişleri Bakanlığı'nın 4.03.2022 tarihli genelgesi kapsamında maske kullanımı, HES kodu sorgulaması ve negatif PCR test sonucu ibrazı istenilmesine dair hükümlerin uygulanması 03.03.2022 tarihi itibariyle sonlandırılmıştır. Bu nedenle yazarın 7. Dönemde "devam ediyor" yargısı, 03.03.2022 olarak güncellenmiştir.

⁵ İçişleri Bakanlığı'nın son genelgeleri kapsamında normalleşme dönemi başlamış olup yazarlar tarafından bu dönem sekizinci dönem olarak adlandırılmış, Şenel'in dönemsel betimlemesine ilave edilmiştir. İlgili genelgeler için bkz: <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-pcr-testi-ve-hes-koduna-iliskin-genelge-gonderildi>

Dönmez, 2021: 280). Salgın ile atılan bir diğer adım ise İSDEM'in oluşturulmasıdır. İSDEM ile il ve ilçelerde salgın tedbirlerinin kontrolü sağlanarak salgın sürecinin yönetimine destek olunmaktadır. Özetle 112 AÇM'ler, entegre edilen yapılarla birlikte COVID-19 ile baş edebilecek bir biçimde yapılandırılmaya çalışılmıştır.

2. COVID-19 Sürecinde 112 Acil Çağrı Merkezleri

Avrupa ülkelerinde vatandaşların acil durumlarda can ve mal güvenliklerinin korunması konusu sürekli gündeme gelmiştir. 1990'lı yılların başında acil durumlarda kullanılabilecek "tek acil çağrı sistemi" çalışmaları hız kazanmıştır. 1998 yılında Avrupa Komisyonu Kararı kapsamında 112 uygulamasının işlevselliği ve uygulanabilirliği açısından (Yetmez, 2017: 26). 112 hattına ücretsiz erişimin sağlanması üye devletlerde zorunlu hale getirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998). Ayrıca Avrupa Konseyi'nin 2002 yılında aldığı bir karar ile 112 hattına tüm Avrupa'dan ücretsiz erişim sağlanmıştır. Konsey, Avrupa vatandaşlarının hangi durumlarda 112'yi araması gerektiği ve hangi konulara dikkat etmesi gerektiği ile ilgili vatandaşlara tavsiyelerde bulunmuştur (Avrupa Komisyonu, 2002). Bununla beraber Avrupa genelinde yapılan değerlendirmelerde yaklaşık 15 yıllık bir süreçte 112 hattının tanınmasıyla ilgili bir karmaşanın yaşandığı da belirtilmektedir. Nitekim acil durumlarda aranması gereken numaranın 112'mi yoksa Amerika'da kullanılan 911'mi olduğu konusunda tartışmalar yapıldığından söz edilmektedir (Ekşi, 2010: 75). Avrupa Komisyonu'nun "Avrupa Acil Durum Numarası 112" adlı raporunda 2008 yılında üye ülkelerin acil durum numaralarını 112 hattında toplaması zorunlu hale getirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013). Ancak buna rağmen söz konusu raporda 112 hattını AB vatandaşlarının yalnızca %27'sinin bildiği ve bu oranın düşük bulunduğu ifade edilmiştir.⁶ 2018 ve 2019 yılı raporlarında 112 hattının gerek bilinirlik açısından gerek ise teknolojik açıdan bir gelişim içerisinde olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber üye ülkelere yapılan aramaların sayısının bir yılda %5 arttığı, bunun temel sebebinin 112'nin tanınırlığının artması olduğu düşünülmüştür (Avrupa Komisyonu, 2019).

Türkiye'de AÇM'lerin gelişimine bakıldığında önceki dönemlerde her birimin farklı bir numarası ve merkezi olacak şekilde yapıldığı görülmektedir (Ekşi, 2010: 780). Bu durumun vatandaşın hizmete erişiminde zorluk yaşamasına neden olduğu, vatandaş ile etkili ve hızlı bir iletişimde sorun teşkil ettiği düşünülmüştür (Kaplan, 2006: 2). Bu kapsamda Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde hizmet veren "Türkiye Telekomünikasyon Kurulu" acil durum numarası olarak 112 hattının Türkiye'de tek acil çağrı numarası olarak kullanılmasına 2002 yılında karar vermiştir. Kararla ilgili daha efektif çalışmalara 2003 yılında başlanmış, Hollanda Hükümeti ile İçişleri Bakanlığı'nın birlikte yürüttüğü MATRA Projesi kapsamında geliştirilmiştir (Yetmez, 2017: 26). Bu doğrultuda Nisan 2005'te Antalya ve Isparta pilot il olarak seçilmiş, 2009 yılında uygulamalara hızlı bir geçiş söz konusu olmuştur (Biçer ve Kızmaz, 2017: 232). Bu uygulamalara örnek olarak Antalya ili verilebilir. 05.10.2009 tarihi itibarıyla Antalya Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde itfaiye için yapılan 110 çağrıları, 112 AÇM'den karşılanmaya başlanmıştır (Kızmaz, 2015: 16).

Türkiye'de 112 AÇM sistemi 2 temel amaç ve işlev üzerine kurulmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2016). Bunlar; acil durum halinde vatandaşların birden fazla numara yerine tek bir numarayı öğrenmesi ve acil yardım çağrısı alındıktan sonra en kısa sürede acil yardıma ihtiyaç duyan kişiye ulaşılabilmesi şeklinde ifade edilebilir. Yani Türkiye'de 112 sisteminin temel amaç ve işlevleri "bilinirlik" ve "hızlılık" olarak öne çıkmaktadır. İllerde Valilikler bünyesinde ve vali yardımcısının koordinasyonunda faaliyetlerini sürdüren 112 AÇM'ler, müdür yönetiminde hizmet sunmaktadır. Kurum bünyesinde idari, teknik personel ve 112'ye entegre edilmiş birimlerin temsilcileri yer almaktadır (Gürbüz, 2020:18). Hizmet sunumunda "çağrı alıcı" ve "çağrı yönlendirici" biçiminde sınıflandırılan personel, çağrı merkezine ulaşmak

⁶ %27 verisi 2013 raporundaki ankete dayanmaktadır. Raporunda 2008, 2009, 2010, 2011 ve 2012 yılına ait anket verileri de bulunmaktadır. Buna göre 2008 yılında 112 hattını Avrupa genelinde bilenlerin oranı %22 iken, 2009 yılında bu oran %24, 2010'da %25, 2011'de %26 ve 2012'de ise %27'dir. Acil durumlarda aranacak numara için yanlış cevap verenlerin oranı ise 2008'de %8, 2009'da %7 ve 2010'da ise %9'dur. 2011 yılında bu oran yine %9 iken 2012'de %9 ve 2013'te ise %8'dir.

isteyen vatandaşlarla karşılaşan bir bağlantı noktası niteliğindedir. Çağrı yönlendiricilerin alınan çağruların niteliğine göre “güvenlik, sağlık ve itfaiye” gibi alanlara yönlendirmesi gerekmektedir. 112 AÇM’lerdeki hizmet sınıflandırması ve bünyesindeki birimler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de 112 AÇM bünyesindeki birimler⁷

Güvenlik Hizmetleri	Sağlık Hizmetleri	İtfaiye Hizmetleri
Emniyet (155)	Sağlık (112)	İtfaiye (110)
Jandarma (156)		Orman (177)
Sahil Güvenlik (158)		

Türkiye’de büyükşehir belediyesi olan illerde valiliğe bağlı kurulan yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığı bünyesinde, diğer illerde ise valilikler bünyesinde kurulan AÇM’lerde İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı’na ve belediyelere bağlı birimler yer alır (Bahadır, 2020:7). Bu bağlamda AÇM’lerdeki işleyişin merkezi yönetim-yerel yönetim işbirliğine dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’de AÇM’lere güvenlik kapsamında emniyet, jandarma ve sahil güvenlik birimleri; sağlık kapsamında sağlık birimi ve itfaiye kapsamında ise itfaiye ve orman birimleri entegre edilmiştir. Buna göre örneğin emniyet ile ilgili acil bir durumda vatandaş 155 numaralı hattı aradığında tek çatı altında toplanmış olan 112 AÇM personeli ile karşılaşmaktadır. Ön çağrı personeli çağrıyı karşılamakta ve ilgili kolluk kuvvetine yönlendirmektedir. Böylece hem entegre kurumun işi hafifletmekte hem de hizmetin vatandaşa daha hızlı bir biçimde ulaşması sağlanmaktadır.

2021 yılı itibariyle Türkiye’de 81 ilde faaliyet gösteren 112 AÇM’ler, İçişleri Bakanlığı tarafından 16.05.2014 tarihinde çıkarılan “112 AÇM Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği” konulu genelge kapsamında faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca COVID-19 sürecinde kurumların iş yükünün artması ve hizmetlerde aksamalar yaşanması nedeniyle Türkiye’de 112 AÇM’lerde yeni uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda vefa ve İSDEM projeleri kısa sürede hayata geçirilerek 112 AÇM bünyesine dahil edilmiştir. Söz konusu uygulamalar ile özellikle sağlık biriminin ve emniyet/jandarma gibi kolluk kuvvetlerinin iş yükünün hafifletilmesi amaçlanmıştır.

Salgınının ortaya çıkardığı sorunlarla mücadele, birtakım uygulamaları da zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda salgın sürecinde uygulanan sokağa çıkma kısıtlamaları, özellikle 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlıkları olan kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama konusunu gündeme getirmiştir (Özel ve Dönmez, 2021: 263). Bu konuda valilik ve kaymakamlıkların koordinasyonunda oluşturulan vefa ile söz konusu vatandaşların ihtiyaçları karşılanmaktadır (Yeşilay, 2021). Bu bağlamda 65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkma kısıtlaması kapsamında erişemedikleri hizmetlere⁸ kamu kuruluşları, yerel yönetimler, AFAD, Kızılay gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarından katılan gönüllüler vasıtasıyla kolayca erişimleri sağlanmaktadır. VSDG’nın yapısı ve görev içerikleri, COVID-19 sürecindeki kısıtlamalara göre şekillenmiştir. Başlangıçta “Vefa Koordinasyon Grubu” olarak öngörülen uygulama, ortaya çıkan ihtiyaçlara göre “Vefa İletişim Merkezi” ve “Vefa Saha Ekipleri” biçiminde yapılandırılmıştır (Özel ve Dönmez, 2021: 279). Başlangıçta vatandaş talepleri vefa iletişim merkezi üzerinden alınırken, daha sonra taleplerin yoğunluğu nedeniyle vefa grupları 112 AÇM’lere entegre edilmiştir. Entegrasyon süreci 22.03.2020 tarihi itibariyle tamamlanmış olup, vatandaş talepleri 112 hattı üzerinden talepleri alınmaya başlanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2020). Aşağıda VSDG’nın işleyişi gösterilmiştir.

⁷ Türkiye’deki mevcut yapılanma ve uygulama örnekleri kapsamında yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

⁸ 81 ilde valilik ve kaymakamlıklar bünyesinde oluşturulan Vefa Sosyal Destek Grupları, COVID-19 tedbirleri kapsamında sokağa çıkmaları kısıtlanan 65 yaş ve üstü yaştaki kişilerle kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşların ihtiyaçlarını 7/24 hizmet esasına faaliyet sürdürmektedir. Bu süreçte polis, jandarma, öğretmen, AFAD personeli ve sivil toplum kuruluşlarının gönüllüleri, vatandaşlardan gelen taleplerin yanı sıra maske, kolonya, dezenfeksiyon ürünlerinden oluşan kolileri vatandaşların evlerine götürmüştür. Bununla birlikte vatandaşların seyahat izni de Alo 199 hattı üzerinden yine Vefa birimleri aracılığıyla verilmiştir.

Şekil 1. Vefa sosyal destek gruplarının işleyişi

Kaynak: Özel ve Dönmez, 2021, s. 281

Şekil 1’de görüldüğü gibi VSDG’nin işleyişinde vatandaşlar, iletişim merkezi ve saha merkezi ve tekrar vatandaşlar arasında taleplerin alınmasından, aktarılmasından ve hizmetin sunulmasına kadar birbirini tamamlayan süreçler dikkati çekmektedir. Vatandaş talepleri çağrı alıcı personel vasıtasıyla vefa saha ekiplerine iletilmekte, ihtiyaç sahiplerine en kısa sürede hizmet sağlanmaktadır. Talepler iletişim merkezinde değerlendirilmekte, saha merkezine aktarılmakta ve daha sonra vefa aracılığıyla vatandaşların ihtiyacı temin edilmektedir. Yapılan çalışmalarda vefa aracılığıyla sunulan hizmetler ile ilgili olumlu geri dönüşlerin olduğu belirtilmektedir (Demirel, 2020:23).

COVID-19 sürecinde geliştirilen bir diğer uygulama da İSDEM’dir. İSDEM, İçişleri Bakanlığı’nın 81 ile gönderdiği “COVID-19 Tedbirleri Denetimleri” konulu genelge kapsamında kurulmuş olup, pilot uygulama olarak Kırkkale’de başlatılmıştır. 21.08.2020 tarihi itibarıyla illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıkların koordinasyonunda faaliyet gösteren İSDEM ekipleri için 112 AÇM’lerde ihbar birimi oluşturulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). İSDEM uygulaması ile sosyal mesafe ihlali, maske takılmaması, karantina ihlalleri vb. konularda tüm ihbarlar alınmıştır ve ilgili kolluk kuvvetlerine bildirilmiştir.

3. Yöntem

Bu çalışmada, 112 AÇM’lerin salgın sürecindeki uygulamaları Çanakkale örneğinde incelenmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Geçmişten günümüze salgınlar hayatımızın bir parçası olmuş, sağlık, ekonomi, sosyal ve toplumsal birçok alanda derin etkiler yaratmıştır. 2019 yılından beri mücadelesini vermeye devam ettiğimiz COVID-19 küresel salgını için de aynı durum söz konusudur. Küresel salgın tüm ülkelerde hayatın her alanında etkilerini sürdürmektedir. Devletler bu noktada çeşitli kamu politikaları ile salgının olumsuz etkilerini yok etmeye veya en aza düşürmeye gayret etmektedir. Bu bağlamda AÇM’ler, salgının seyrindeki uygulamaları ve destekleyici politikaları ile dikkati çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, COVID-19 sürecinde Çanakkale 112 AÇM uygulamalarının analiz edilmesi ve kentlerin direncine sunduğu katkının değerlendirilmesidir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma yöntemine dayalı olarak oluşturulan bu çalışma fenomenolojik araştırma deseni ile yürütülmüştür. Araştırmada birey deneyiminin esas alınması, bu deneyimlerde mekânsal ve zamansal öğelerin ön planda olması ve sosyal olarak inşa edilen toplumsal gerçekliğin esas alınması gibi olgular, fenomenolojik desenin tercih edilme nedenleridir. Bu bağlamda derinlemesine görüşme yöntemi uygulanmış, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği tercih edilmiştir. Mülakatlar için gerekli izin 23.09.2021 tarihinde Çanakkale Valiliği’nden, etik kurul uygunluk raporu ise 14.04.2022 tarihinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu’ndan alınmıştır. Mülakat esnasında kullanılan sorular literatürden, ulusal ve uluslararası kurum raporlarından ve

Bakanlık genelgelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu kapsamda araştırma şu sorulara cevap aramıştır:

- Tüm acil durum numaralarının 112 çatısı altında toplanması konusundaki avantaj ve dezavantajlar nelerdir?
- Acil çağrı sistemi ne derecede bilinmekte ve etkili olmaktadır?
- Çanakkale 112 AÇM, COVID-19 sürecinde ne derece etkili olmuştur?
- Hizmet sunum sürecinde personelin yaşadığı sıkıntılar nelerdir?
- COVID-19 öncesinde ve sırasında Çanakkale 112 AÇM’de ne gibi farklılıklar yaşanmıştır?

Araştırmada elde edilen veriler MAXQDA 2020 nitel veri analizi programı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve araştırma öneriler ile sonlandırılmıştır.

3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Çanakkale 112 AÇM’nin salgın sırasındaki ve öncesindeki hizmet ve faaliyetleri oluşturmaktadır. Çanakkale salgın süresince yüksek vaka sayıları⁹ (Sağlık Bakanlığı, 2021) ile dikkati çeken illerin başında gelmesi nedeniyle araştırmada Çanakkale 112 AÇM seçilmiştir. Bu bağlamda farklı birimlerden olmak üzere kurumda görevli 18 personel tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiş ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kurumun idari yönünü tespit etmek ve kurumsal bilgileri temin etmek amacıyla çağrı merkezi müdürü ve kalite koordinasyon birimi ile de görüşülmüştür. Her bir personel ile görüşme ortalama 30 dk sürmüştür olup personel dağılımı tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Görüşülen personel dağılımı

Birim	Sayı	Cinsiyet	
		Kadın	Erkek
Sağlık	1	1	-
Emniyet	1	-	1
Jandarma	1	-	1
İtfaiye	1	1	-
Orman	1	-	1
Sahil Güvenlik	1	-	1
Vefa	1	-	1
İSDEM	1	1	-
Teknik	1	-	1
Çağrı Alıcı	7	6	1
Müdürlük	2	1	1
Toplam	18	10	8

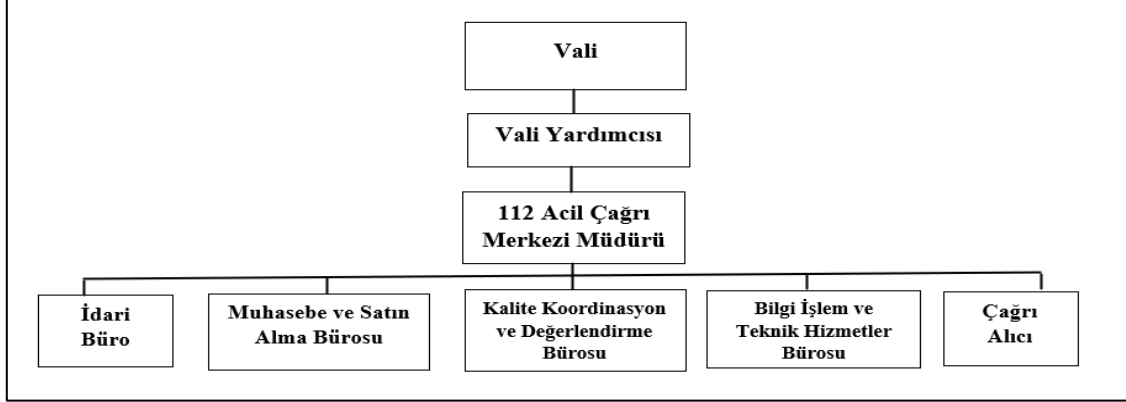
Kurumda vatandaşla iletişim halinde olan 7 çağrı alıcı ve 8 çağrı yönlendirici personel ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Çağrı alıcı personelin 6’sı kadın 1’i erkektir. Çağrı yönlendirici olarak ise her birimden 1 kişi olmak üzere 8 personel ile görüşülmüştür. Görüşülen çağrı yönlendirici personelin 3’ü kadın 5’i erkektir. Bununla birlikte kurum müdürü ve kalite koordinasyon biriminden 1 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiş ve kurumsal veriler temin edilmiştir.

⁹ Sağlık Bakanlığı’nın illere göre haftalık vaka sayısı haritası kapsamında 10 Nisan-16 Nisan 2021 tarihleri arasında 100 bin kişide en çok vakanın görüldüğü illerde ilk sırada Çanakkale yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56628029>

4. Bulgular

Çanakkale, coğrafi konum ve tarihsel özellikleri bakımından stratejik öneme sahiptir. İldeki nüfus hareketliliği hem turizm bakımından hem de iki kıtayı birbirine bağlaması bakımından ve aynı zamanda bir geçiş noktası olması nedeniyle acil durumlarda çok hızlı ve koordineli bir biçimde müdahaleyi gerekli kılmaktadır. COVID-19 süreciyle birlikte ihtiyacın ön plana çıktığı 112 AÇM'ler her ilde olduğu gibi Çanakkale'de de dikkat çekici bir niteliktedir.

Şekil 2. Çanakkale 112 Acil Çağrı Merkezi organizasyon şeması

Kaynak: Çanakkale 112 Acil Çağrı Merkezi Müdürlüğü, <https://www.112.gov.tr/canakkale/organizasyon-semasi> (Erişim Tarihi: 06.09.2021).

112 AÇM, bir Vali yardımcısına bağlı olarak hizmet vermekte olup 112 AÇM müdürüne bağlı 5 büro bulunmaktadır. Bunlar; idari büro, muhasebe ve satın alma bürosu, kalite koordinasyon bürosu, bilgi işlem ve teknik hizmetler bürosu ile çağrı alıcılarıdır. Çağrı alıcılar ve bilgi işlem ve teknik hizmetler birimleri acil durum hizmetlerinin koordinasyonunda sahada çalışan temel birimlerdir. Çağrı yönlendirici olarak hizmet veren sağlık, emniyet, itfaiye, jandarma, orman ve sahil güvenlik kurumları acil yardım hizmetlerinde aktif olarak görevlerini sürdürmektedir. AFAD birimi ise kurum bünyesine katılmasına rağmen, çağrı karşılama olarak henüz entegre edilmemiştir. Ancak AFAD ile ilgili çağrılar da yine çağrı alıcı personel tarafından karşılanarak AÇM dışında bulunan AFAD birimine yönlendirilmektedir. Aşağıda AÇM'ye entegre edilen kurumların devreye alınma tarih ve saatleri gösterilmiştir.

Tablo 3. Çanakkale 112 AÇM'ye kurumların entegre olma zamanları

Kurum Adı	Devreye Alınma Tarihi	Devreye Alınma Saati
İtfaiye	07/11/2018	10:00
Jandarma	22/05/2019	10:00
Emniyet	12/06/2019	10:00
Sağlık	31/07/2019	10:00
Orman	07/04/2021	10:37
Sahil Güvenlik	28/04/2021	10:00

Tablo 3'te yer alan kurumlar ve entegre olma zamanları kronolojik sıra ile verilmiştir. Bu bağlamda kurum 2018 yılında itfaiye birimi ile hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonra sırasıyla jandarma, emniyet, sağlık, orman ve sahil güvenlik birimleri entegre edilerek kurum bünyesine dahil edilmiştir. Kurumun bağlı olduğu İçişleri Bakanlığı; çağrı yönlendiren birimlerin bağlı olduğu kurum ve kuruluşlarla sürekli koordinasyon içinde bulunmaktadır. Bununla birlikte acil yardım hizmetlerinde tüm birimlerin entegre edilmiş halde hizmet vermesi, tamamlayıcı bir nitelik olarak dikkati çekmektedir. Söz konusu entegrasyon, acil yardım hizmetlerinin daha hızlı ve etkin bir biçimde vatandaşa ulaştırılması bakımından önem arz etmektedir. COVID-19 süreci ile kuruma vefa ve İSDEM birimleri dahil edilerek diğer kurumların iş yükü hafifletilmiştir. Aşağıda Çanakkale 112 AÇM bünyesinde yer alan birimler ve personel sayıları gösterilmiştir.

Tablo 4. Çanakkale 112 AÇM personelinin kadro durumu ve hizmet alanı

Birim	Kadrolu (N)	Sözleşmeli (N)	Geçici Görevli (N)	Hizmet Alımı (N)	Toplam (N)
Çağrı Alıcı	7	13	9	8	37
İdari Büro	2	1	2	4	9
Mühendis	1	-	-	-	1
Tekniker	1	-	-	-	1
Teknisyen	4	1	-	-	5
Şoför	-	-	1	-	1
Yard. Hizm.	-	-	-	2	2
Danışma	-	-	3	-	3
Toplam	15	15	15	14	59

Kurumda bulunan 59 personelin 37 'si çağrı alıcı, 9'u idari büro elemanı, 5'i teknisyen, 2'si yardımcı hizmetler, 3'ü danışma, 1'i tekniker, 1'i mühendis olarak görevlidir. Bunlardan 1'i mühendis, 1'i tekniker, 14'ü ise hizmet alımı niteliğindedir. Hizmet alımı olan 14 personelin 12'si COVID-19 süreci için AFAD bütçesinden gönderilen ödeneğe bağlı olarak görevlendirilmiştir. Bu 12 personelin 6'sı çağrı alıcı, 4'ü Vefa ve İSDEM, 2'si temizlik personeli olarak görev yapmaktadır. İdari hizmetlerde görevli 9 personelin bulunduğu idari büroda; müdürlüğe yapılan tüm acil çağrılar dışındaki çağrılar cevaplanmakta, gelen ve giden evrak takibi, personel ile ilgili izin, vardiya değişikliği ve dosya takibi gibi iş ve işlemler gerçekleştirilmektedir. İş ve işlemlerin mali yönünden muhasebe ve satın alma bürosu, teknolojik yönünden ise bilgi işlem ve teknik hizmetler bürosu sorumludur.

Çağrı alıcılar ise hizmet kategorisinde en aktif birim niteliğindedir. Kurumdaki 37 çağrı alıcı personel, acil durumlarda vatandaşa hizmetin hızlı ve doğru bir biçimde ulaştırılmasında aracı niteliktedir. Acil durumlarda vatandaş ilk önce çağrı alıcı personel ile görüşmektedir. Çağrı alıcı personel, vatandaşın talebine göre ilgili birime en kısa sürede yönlendirme yapmaktadır. AÇM müdürü de Çanakkale 112 AÇM'deki hizmetlerin bu şekilde daha aktif ve koordinasyon içinde yürütülmekte olduğu belirtilmiştir. Entegre kurumların bir vardiyada görevli personel sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5. Çanakkale'de AÇM'de vardiya personel sayıları

Birim	Vardiya Personel Sayısı (N)	Toplam (N)
Sağlık	8 (6 ATT, 2 Dr.)	33
Emniyet	3	9
Jandarma	2	8
Sahil Güvenlik	1	4
İtfaiye	2	10
Orman Yangın	2	8
Toplam	18	72

Sağlık Bakanlığı'ndan 33 sağlık personeli, İçişleri Bakanlığı'ndan 21 kolluk personeli, Çanakkale Belediye'sinden 10 itfaiye personeli ve Orman Genel Müdürlüğü'nden 8 personel hizmet vermektedir. Entegre kurumların tümü çağrı alıcılardan gelen ihbarları değerlendirmekte ve en kısa sürede saha ekiplerine yönlendirmektedir. Kurumda görevli 5 İSDEM personeli ve 7 vefa personeli de çağrı yönlendirici kategorisinde yer almakta olup, bu birimlerdeki personel Çanakkale Belediyesi ve AFAD'ın hizmet alımı olarak gönderdiği kişilerden oluşmaktadır. 2021 yılı Ocak Ayı'ndan Eylül aya kadar gelen çağrı istatistiklerini aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 6. Çanakkale’de Ocak-Eylül 2021 112’ye gelen çağrı

Birim	Gelen Çağrı Sayısı (N)	Yüzde (%)
Sağlık	124.590	48
Emniyet	67.486	26
Jandarma	19.467	7,5
İtfaiye	3.893	1,5
Orman	1.301	0,5
Sahil Güvenlik	1.297	0,5
Çağrı Alma Danışmanlık	41.530	16
Toplam	259.564	100

Tablo 6’da yer alan istatistiklere göre sağlık birimi %48’lik oranla en aktif birim olarak dikkati çekmektedir. Daha sonra sırasıyla emniyet, jandarma, itfaiye, orman ve sahil güvenlik birimleri aktif birimlerdir. Çağrı alıcı personel tarafından danışmanlık hizmetinin verildiği çağrılar ise toplam çağrılarının %16’sını oluşturmaktadır. Örneğin seyahat kısıtlaması olduğu dönemde seyahat izni için arayan vatandaşların, çağrı alıcı personel tarafından bilgilendirilerek 199’u aramaya yönlendirilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Salgın sürecinde Türkiye genelindeki çalışmaların yansımaları Çanakkale’de de görülmektedir. Bu bağlamda 22.03.2020 tarihinde başlayan 65 yaş üstü vefa hizmeti kapsamında ilk 1 aylık süre içerisinde kuruma toplam 26.974 çağrı gelmiştir. Bu çağrılarının 5.525’i sağlık, 1.711’i emniyet, 610’u jandarma ve 19.128’i ise diğer birimler ile ilgili hizmetlerden oluşmaktadır. Bununla beraber genel olarak ihtiyaç sahiplerine gıda ve erzak yardımı, emekli maaşlarının çekilmesine yardımcı olma gibi konularda destek verilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2020 İSDEM birimi ise 21.08.2020 tarihinde kurularak Çanakkale’de il genelinde denetimlere başlanmıştır. Çanakkale Belediyesi personeli ise 7.09.2020 tarihinde İSDEM biriminde görevlendirilerek bu konudaki ihbarları almaya başlamış ve kolluk kuvvetleri bu ihbarlar doğrultusunda maske-mesafe-hijyen denetimleri yapmıştır.

4.1. Tek Acil Çağrı Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

Acil durum numaralarının sayıca çok olması, her ne kadar tek acil çağrı sisteminde avantaj olsa da personelle görüşmelerde sistemin dezavantajlı yanları da dikkati çekmektedir. Tek acil çağrı sistemi genel olarak olumlu bulunurken sistemin Amerika sistemine (911) kıyasla biraz zayıf kaldığı söylenmiştir. 911 sisteminde çağrı yönlendirici birimler sahada bulunmakta, çağrı merkezinde sadece çağrı alıcı personel bulunmaktadır. Acil durumlarda yine çağrı alıcı ihbarı almakta ve ilgili vakayı direkt sahadaki ilgili birime yönlendirmektedir.

Mülakat sırasında personele sorulan “112 sisteminin avantaj ve dezavantajları” sorusu kapsamında elde edilen bulguların tablo 7’deki gibi olduğu tespit edilmiştir. Cevapların genellikle ortak nitelikte olması, Çanakkale’deki 112 uygulamalarını avantaj ve dezavantaj kapsamında değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Tablo 7. Çanakkale 112 AÇM sisteminin avantaj ve dezavantajları

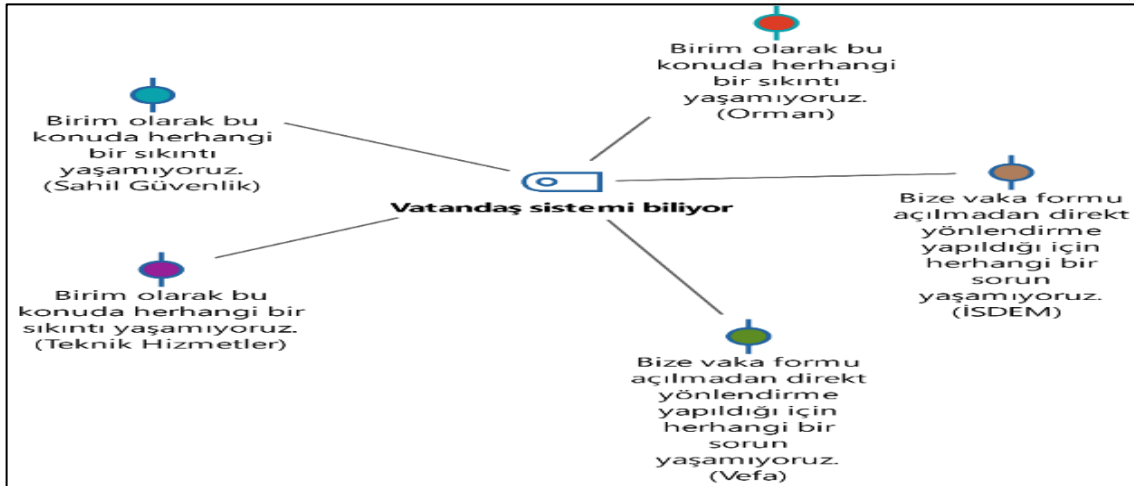
Avantajlar		Dezavantajlar	
Neden	Faktör	Neden	Faktör
Her birime tek bir numaradan ulaşılabilmesi	Pratiklik	Sistemin yeterince tanıtılmaması	Tanınmama
İhbarların birimlere daha hızlı düşmesi	Hızlılık	Asılsız çağrılar nedeniyle acil durum çağrılarına geç ulaşılması	Gecikme
Her birim için ayrı bir numara bilinmesine gerek olmaması	Akılda kalıcılık	Vatandaşın aradığı birimle kayıt alınmadan anında görüşmek istemesi	Sabırsızlık
Çağrı yönlendirici birimlerin iş yükünü azaltması	Yoğunluğun azaltılması	Personel arasında iş yükünden kaynaklı entegrasyon sorunu yaşanabilmesi	Uyumsuzluk
Her türlü acil durumda ilgili birime kolay ulaşım sağlanması	Ulaşılabilirlik	Her birimin aynı salonda olmasından kaynaklı görüşmelerin daha komplike bir biçimde gerçekleşmesi	Karmaşıklık

Personelin görüşlerine göre 112 uygulamasının avantajlarında; pratiklik, hızlılık, akılda kalıcılık, yoğunluğun azaltılması ve ulaşılabilirlik gibi faktörlerin belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Bu çerçevede ayrı numaraların bilinmesine gerek olmaksızın her birime tek bir numaradan kolay, hızlı ve pratik bir biçimde erişilebilmesi ve diğer birimlerin iş yükünün azaltılması sistemin avantajlı yönlerini oluşturmaktadır. Ancak tanınmama, gecikme, sabırsızlık, uyumsuzluk ve karmaşıklık gibi faktörler ise sistemin dezavantajlı yönleri olarak dikkati çekmektedir. Sistemin yeterince tanıtılmamış olması, arandığı birimle hemen görüşülebilmesi ve entegre edilen birimler arasındaki uyum problemi gibi sorunlar dezavantajlı yönleri oluşturmaktadır.

4.2. 112 Personelinin Hattın Bilinme Durumu Konusundaki Görüşleri

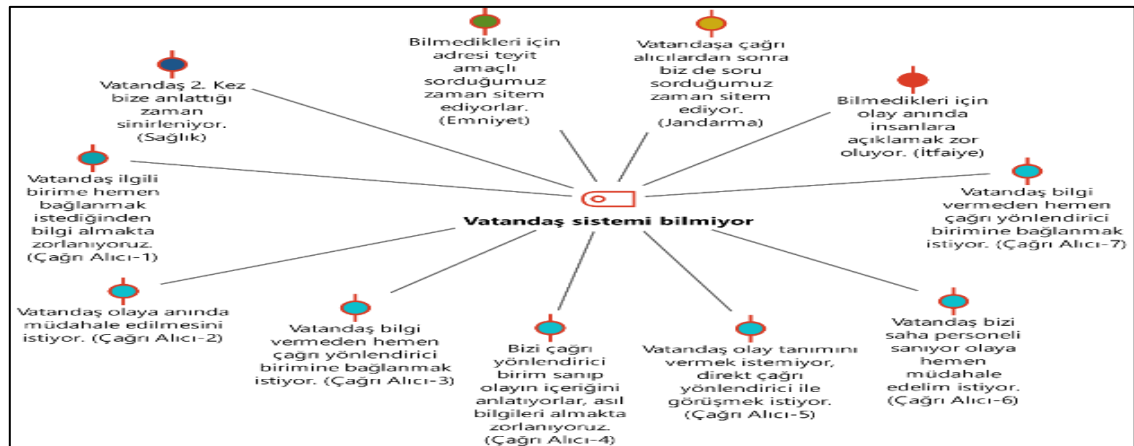
Çanakkale'deki 112 personeline göre vatandaşların büyük çoğunluğunun tüm acil durum numaralarının tek bir hat üzerinde toplandığı konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığı düşünülmektedir. Elde edilen bulguların analizini Şekil 3 ve 4'te görmek mümkündür. Şekilde görüldüğü gibi personelin verdiği cevaplar MAXQDA 2020 Nitel Veri Analizi Programında kodlanarak "Tek Vaka Modeli" ile analiz edilmiştir. Programın görsel araçlar sekmesindeki MaxMap menüsü içinde yer alan "Tek vaka"da "Vatandaş sistemi biliyor" ve "Vatandaş sistemi bilmiyor" şeklinde kodlamalar yapılmış, personel görüşü ile bütünleştirilmiştir.

Şekil 3. 112 sisteminin bilindiğine yönelik görüşler

Şekil 3'te vatandaşın 112 sistemini bildiği görüşünde olan personelin verdiği cevaplar MAXQDA nitel veri analiz programı üzerinden kodlanmıştır. Buna göre sahil güvenlik, orman, vefa, İSDEM ve teknik hizmet personeli vatandaşın 112 sistemini bildiği görüşündedir. Bu birimler sistemin bilinirliği konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 4. 112 sisteminin bilinmediğine yönelik görüşler

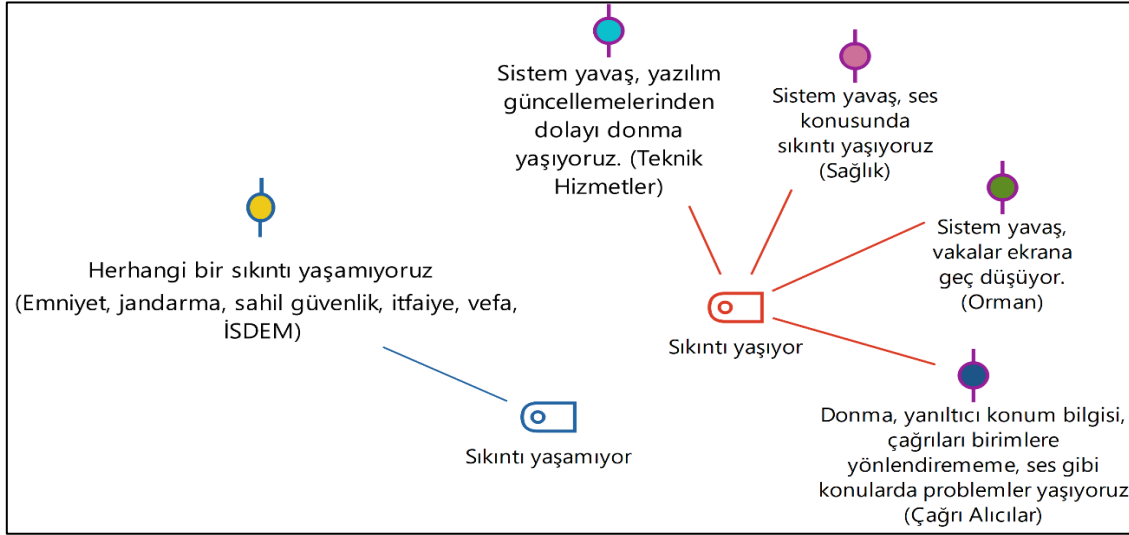

Şekil 4'e göre sağlık, emniyet, jandarma, itfaiye ve çağrı alıcılar olmak üzere 11 personel vatandaşın sisteme yabancı olduğu görüşündedir. Vatandaşın olayla ilgili bilgi alınmasının zor olduğu ve bu durumun çağrı sürelerine yansıdığı ifade edilmiştir. Vatandaşın çağrı alıcı personeli çağrı yönlendirici sanması, olayın içeriğini çağrı alıcı personele anlatmak istemesi, çağrı yönlendirici birimlere hemen bağlanmak istemesi, olay anında müdahale edilmesini istemesi personelin yaşadığı sıkıntılar olarak dikkati çekmektedir. 112 sistemi tanınması için özellikle kamu spotu eksikliği göze çarpmaktadır. Personel gerekli reklamlarla, tanıtımlarla, eğitim kurumlarında bilgilendirmelerle ve şehir merkezlerinde kurulacak stantlar ile bu sorunun giderileceği görüşündedir.

4.3. 112 Personelinin Kurumun Etkinliği Konusundaki Düşünceleri

Acil çağrı sisteminin etkinliği konusunda personele; "Çalışma sistemlerinde herhangi bir sorun yaşayıp yaşamadıkları ve varsa sistemde nelerin geliştirilmesi gerektiği" sorulmuştur. Personelin verdiği yanıtlar MAXQDA üzerinde "sıkıntı yaşıyor" ve "sıkıntı yaşamıyor" şeklinde kodlanarak "Tek Vaka Modeli" ile kategorize edilmiştir.

Şekil 5. Çanakkale 112 AÇM sisteminin niteliği

Personelin sistem konusundaki düşünceleri dikkate alındığında emniyet, jandarma, sahil güvenlik, itfaiye, vefa ve İSDEM olmak üzere 6 birimin herhangi bir sorun yaşamadığı görülmektedir. Sistem konusunda sorun yaşayan birimlere bakıldığında sağlık, orman, teknik hizmetler ve çağrı alıcı personelinin yavaşlık, donma, vakaların geç alınması ve ses konularında sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Teknik hizmetler birimine göre bu sorunların yazılım sisteminden kaynaklandığı ve yazılım sisteminin geliştirilmesi ile çözülebileceği ifade edilmektedir.

4.4. 112 Personelinin Kurumun COVID-19 Sürecindeki Etkisi Konusundaki Düşünceleri

Salgın sürecinde Çanakkale 112 AÇM'nin genel olarak etkili ve aktif olduğu, süreci iyi yönettiği düşüncesi hakimdir. Bu konuda görüşülen kişilerin verdiği tepkiler genel olarak olumlu olmasına rağmen bazı noktalarda farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Sağlık birimi sağlık açısından hizmet verme hızının yavaş olduğu görüşündedir. Bunun temel sebebinin ise normal danışma çağrıları ile acil çağrıların birbirine karışması olduğu ifade edilmiştir. Sağlık personeli, danışma çağrılarının sayıca çok olması nedeniyle acil vakalara erişmekte zorluk yaşamaktadır. Ancak yine de çağrı alıcı personelin sağlık biriminin iş yükünü hafiflettiği, koordinasyonun iyi bir biçimde sağlandığı belirtilmektedir. İtfaiye birimi de 112'nin salgın sürecinin en aktif birimi olduğunu ve iyi bir yönetim gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Jandarma birimi de 112 AÇM'nin süreç yönetiminde ve sistem entegrasyonunda iyi olduğunu ifade etmiştir. Jandarmanın vefa birimleri ile birlikte gerçekleştirdiği çalışmalarda

yardımların hızlı bir biçimde ulaştırıldığı belirtmişlerdir. Çanakkale 112 AÇM'nin süreci başarılı bir biçimde yönettiği emniyet, orman, sahil güvenlik, vefa, İSDEM gibi birimler tarafından da ortak görüş olarak belirtilmiştir. Özellikle bu süreçte en aktif birim olan sağlık ve emniyet birimlerinin iş yükünün çağrı alıcılar sayesinde azaldığı, bu sayede vatandaşın hizmete daha hızlı bir biçimde erişim sağladığı görüşü hakimdir.

Duruma çağrı alıcılar açısından bakıldığında ise, gereksiz aramaların çoğaldığı, diğer birimlerin iş yükünün azalmasına rağmen ön çağrı birimine yapılan aramaların arttığı ifade edilmiştir. Bu durumun 112'nin bilinirliği ile ilgili olduğu da düşünülmektedir. Nitekim vatandaşlar acil ihbar hattının görev alanına girmeyen konularda da 112'yi arayabilmektedir. Bu durum çağrı sayılarını artırmakta, acil vakaların kurum kuyruğuna düşmesine, bir başka ifade ile kurumda acil çağrı hattında bekleyen sayılarının artmasına neden olmaktadır. Bilgilendirmeye yönelik kamu spotu hazırlanması ile bu sorunun önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

4.5. 112 Personelinin Hizmet Sunum Sürecindeki Sorunları ve Çözüm Önerileri

112 AÇM personeli hizmet sunum sürecinde bazen vatandaş ile kurum arasında, bazen birimler arasında ve zaman zaman da kurumsal açıdan sorunlar yaşamaktadır. Hizmet sunum sürecinde yaşanan problemler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Tek çağrı sisteminin vatandaş tarafından yeterince bilinmemesi
- Birimler arası iletişimde kopukluk yaşanması
- Kurum içi eğitimlerin yeterli sayıda olmaması
- Uzman personel eksikliği
- Psikolojik destek eksikliği
- Hizmet içi eğitimlerin yeterince yapılmaması
- Kurumsal açıdan yaşanan problemler

Kurum müdürü İbrahim Tarı'ya göre, 112'nin gerekli tanıtımının yapılması ile kurumun tanınırlığının artırılması mümkündür. Özellikle 112 AÇM'nin yeni yapısının Milli Eğitim müfredatlarında bir ünite olarak yenilenecek okutulması gerekmektedir. Böyle bir uygulamanın bilinirlik açısından çok faydalı olacağı ve kurumlar arasındaki iletişim sorunlarının çözüleceği ifade edilmiştir. Ayrıca kurumsal toplantılar ile de birimler arası iletişimin daha iyi hale getirilmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir. Bu görüş 112 personeli tarafından da ifade edilmiştir. Ayrıca farklı birimlerden gelen personelin entegrasyon süreci için önerisi bu konuyla ilgili hizmet içi eğitimin verilmesi ya da bu konuda bir uzman personelin görevlendirilmesidir.

COVID-19 sürecinin psikolojik etkileri göz önünde bulundurulduğunda, personelin psikolojik destek ihtiyacı da dikkati çekmektedir. Nitekim çalışmada görüşülen tüm birimler psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Görüşme yapılan birimler içinde yalnızca sağlık birimi, Sağlık Bakanlığı'nın görevlendirdiği bir psikologdan destek aldığını ifade etmiştir. Aynı uygulamanın kurumdaki tüm birimlerde faaliyete geçirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Psikolojik destek uygulamasının İçişleri Bakanlığınca programa alınarak 112 AÇM'lerde yaygınlaştırılmasının kurum personeli için olumlu bir gelişme olacağı düşünülmektedir. Ayrıca hizmet içi eğitimlerin artırılmasının ve çeşitlendirilmesinin hizmet sunumuna pozitif bir etki yaratacağı düşünülmektedir.

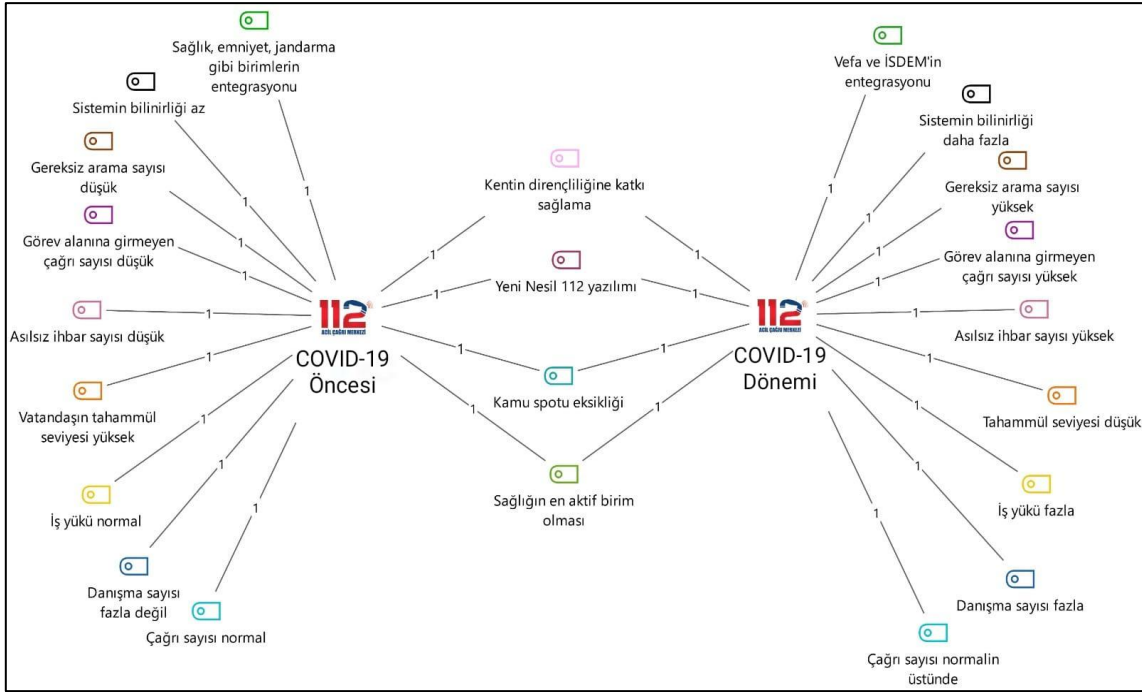
Çanakkale 112 AÇM'nin kurumsal açıdan geliştirilmesi gereken yönlerine bakıldığında temizlik konusunda devamlı bir personelin bulunmaması konusu dikkati çekmektedir. Kurumda görevli temizlik personeli, AFAD bütçesinden geçici süreli olarak hizmet alımı kapsamında görevlendirilmiştir. Ayrıca çalışma sahasında tüm birimler aynı anda hizmet verdiği için zaman zaman ses konusunda bir karmaşa yaşanmaktadır. Özellikle sağlık birimi, hasta mahremiyeti

açısından bu konuda sıkıntı yaşadığını belirtmiştir. Kuruma ait otoparkın çevre sakinleri tarafından kullanılması, güvenlik personelinin bulunmaması, spor salonu eksikliği, kurumda yemek çıkmaması, havalandırmanın yetersiz olması, temel malzemelerin temin edileceği bir kantin olmaması gibi eksiklikler kurumsal açıdan geliştirilmesi gereken yönler olarak görülmektedir.

4.6. COVID-19 Öncesi ve COVID-19 Döneminde Çanakkale 112 AÇM'deki Genel Durum

COVID-19 süreci ile acil yardım hizmetleri Çanakkale 112 AÇM'de ön plana çıkmış ve iş yükünü artırmıştır. Çanakkale 112 AÇM'de COVID-19 öncesi ve sırasında durum MAXQDA 2020 Programı ile analiz edilerek Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6. COVID-19 öncesi ve COVID-19 dönemi karşılaştırması

Programın görsel araçlar sekmesinden ulaşılan Maxmap menüsündeki “İki Vaka Modeli” ile analiz edilen görselde, salgın öncesinde ve sırasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Salgın öncesindeki durum “COVID-19 Öncesi”, salgın sürecindeki durum ise “COVID-19 Dönemi” şeklinde kodlanmıştır. Buna göre; kurumda yeni nesil 112 yazılımının kullanılması, en aktif birimin sağlık birimi olması ve kurumun kent dirençliliğinde büyük bir katkısının olması her iki dönemde de ortak özellik olarak dikkati çekmektedir. Bilinirlik, hizmetlere erişim, iş yükü, çağrı sayıları, asılsız ihbar sayıları gibi faktörlerin COVID-19 ile birlikte arttığı görülmektedir. Salgın dönemi öncesinde kurumun iş yükü, salgın dönemine göre daha az olmasına rağmen hizmetlerin yine etkin ve hızlı bir biçimde sunulduğu görüşü hakimdir. Bununla beraber Çanakkale 112 AÇM'nin COVID-19 sürecinde kent yönetiminde ve acil yardım hizmetlerini ulaştırmada süreci son derece iyi yönettiği düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Acil durumlarda mağdur kişiye hızlı ve kaliteli yardımın sağlanması hem vatandaşların temel hakkı hem de devletlerin temel görevi niteliğindedir. Acil çağrı sistemi ile tüm acil durumlarda tek bir numaradan yardım istenebilmesine imkân sağlanmaktadır. Söz konusu süreç Avrupa'da 112 numarası üzerinden gerçekleşirken, Amerika'da 911 acil yardım hattı olarak kullanılmaktadır. AÇM'ler ile mağdur kişilere en kısa sürede ve en doğru biçimde yardım edilmesi amaçlanmaktadır.

2019 yılında ortaya çıkan COVID-19 salgını, sosyal; ekonomik, kültürel vb. birçok faktörler doğrultusunda küresel bir salgın olarak dikkati çekmektedir. Bu kapsamda ülkeler, uyguladığı politikalar ile salgının olumsuz etkilerini en az seviyeye düşürmek için çalışmaktadır. AÇM'ler ile uygulanan politikalara destek olunması amaçlanmaktadır. Bir Avrupa uygulaması olarak 112 hattı ile salgın sürecinde yardımlar en hızlı ve etkili bir biçimde vatandaşlara ulaştırılmaktadır. 112 hattına erişimin sağlandığı AÇM'lerde birden fazla kurum ile salgın sürecine destek olunmaktadır. COVID-19 sürecinde devletlerin bazı uygulamaları 112 sistemine dahil edilerek daha etkili bir hizmet sunulması amaçlanmıştır. Türkiye'de bu kapsamda vefa ve İSDEM uygulamaları 112 AÇM'lere entegre edilmiş, salgın sürecinden etkilenen 65 yaş üzeri ve kronik rahatsızlıkları olan vatandaşlara yardım götürülmesi ve salgının denetiminin hızlı bir biçimde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. 2018 yılında hizmet vermeye başlayan Çanakkale 112 AÇM'de de bu birimler aktif olarak hizmet sunmaya ve vatandaşlara destek olmaya devam etmektedir.

Gerek salgın sürecinde gerek ise salgının olmadığı dönemlerde kentlerin dirençliliği için son derece önemli kurumlardan biri olan 112 AÇM'lerde hizmetlerin kaliteli bir biçimde sunulmasının yanında personelin de özverili bir biçimde çalışması gerekmektedir. Diğer açıdan bakılırsa hizmet alan vatandaşların 112'nin işleyişi konusunda bilgi sahibi olması sistemin hızlı ve etkin bir biçimde sürdürülmesini olanaklı kılacaktır. Çanakkale 112 AÇM'de yapılması gerekenler şu şekilde özetlenebilir:

- Kamu spotları ve broşürler ile vatandaşlara 112 AÇM'ler tanıtılmalı ve sistemin bilinirliği artırılmalıdır.
- 112 AÇM'lerinin görevlerinin kapsamı ve çalışma sistemi eğitim müfredatlarında işlenmelidir.
- Personel alımı yapılmalı ve bütçesi artırılmalıdır.
- Kurumda hizmet içi eğitimler artırılmalıdır.
- Görev yapan personele psikolojik destek hizmeti sağlanmalıdır.
- Kurumun fiziki yapılanmasında birimlerin donanımı ve hizmet sahası ergonomik olarak düzenlenmeli ve personelin daha rahat çalışabileceği çalışma ortamı sağlanmalıdır.

Çanakkale 112 AÇM, salgının her döneminde kentteki en aktif kurumlardan biri olarak acil yardım hizmetlerinde aracı bir niteliktedir. Her ne kadar COVID-19'un güncel vaka ve ölüm sayılarında düşüş yaşansa da süreç hala devam etmektedir. Salgınların hayatın her evresinde olabileceği dikkate alındığında acil durum numaralarının tek çatı altında toplanması Çanakkale açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bu nedenle Çanakkale 112 AÇM'de personel görüşlerinin dikkate alınarak hizmet içi eğitimlerin geliştirilmesi, fiziki şartların ergonomik olarak iyileştirilmesi, tek acil çağrı sistemi ile ilgili tanıtım aktivitelerinin artırılarak halkın bu konuda bilgi sahibi olmasına katkı sağlanması kentte tüm acil durumlara daha donanımlı ve hızlı bir biçimde destek olunmasına imkân sağlayacaktır.

Kaynakça

- Avrupa Komisyonu (2002). *2002 yılı tek acil çağrı sistemi hakkında karar*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2002/22/oj> (Erişim tarihi: 19.09.2021).
- Avrupa Komisyonu. (2013). *Avrupa acil durum numarası 112 raporu*, https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 2.09.2021).

- Avrupa Komisyonu. (2019). *Avrupa Birliği 2019 raporu*, <https://digitalstrategyreportimplementat-europeanemergency-number-112> (Erişim tarihi: 2.09.2021).
- Avrupa Konseyi (1998). *1998 yılı tek acil çağrı sistemi hakkında karar*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1998/79/oj> (Erişim tarihi: 19.09.2021).
- Bahadır, T. (2020). 112 Acil çağrı merkezleri. *İdarecinin Sesi Dergisi*, 195, 6-14.
- BBC Haber (2021). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56628029> (Erişim tarihi: 20.10.2021).
- Biçer, S. ve Kızmaz, S. (2017). Antalya 112 acil çağrı merkezi personellerinin hedef kitle ile iletişim sürecinde yaşadıkları problemler: Nitel bir araştırma. *Atatürk, İletişim Dergisi*, 14, 231-260.
- Clive, P. (2011). *Dünya tarihi*. İstanbul: Alfa Basım.
- Demirel, R. (2020). Şimdi vefa zamanı-Çankaya sosyal destek grubu. *İdarecinin Sesi Dergisi*, 195, 21-27.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2022). <https://covid19.who.int/> (Erişim Tarihi: 15.06.2022).
- Dünya Sağlık Örgütü. (2022). <https://covid19.who.int/region/euro/country/tr> (Erişim Tarihi: 15.06.2022).
- Ekşi, A. (2010). *Kamu hizmetinden yararlanma hakkı çerçevesinde acil çağrı merkezlerinin yönetimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Ekşi, A. ve Yıldırım, G. Ö. (2014). Avrupa birliği uyum sürecinde tek numara acil çağrı sistemi uygulamasına ambulans personelinin bakışı. *Journal of International Social Research*, 7(31), 779-785.
- Gürbüz, R. (2020). 112'ler projeden çok daha öte bir şey. *İdarecinin Sesi Dergisi*, 195, 15-19.
- İçişleri Bakanlığı. (2018). *112 Bilgilendirme brifingi*, <https://www.112.gov.tr/hakkimizda> (Erişim tarihi: 5.09.2021).
- İçişleri Bakanlığı. (2018). *112 Organizasyon Şeması* <https://www.112.gov.tr/canakkale/organizasyon-semasi> (Erişim tarihi:6.09.2021).
- İçişleri Bakanlığı. (2020). *İçişleri Bakanlığı İSDEM haberi*, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanligimizca-kovid19-tedbirleri-kapsaminda-hayata-gecirilen-isdem-uygulamasina-ihbarlar-gelmeye-basladi-2020> (Erişim tarihi: 6.09.2021).
- İçişleri Bakanlığı. (2020). *Vefa Aylık İstatistikleri*, <https://www.112.gov.tr/canakkale/65-yas-ustu-vefa-cagrilari-aylik-istatistik-tablosu> (Erişim tarihi: 9.09.2021).
- İçişleri Bakanlığı. (2020). *Vefa Sosyal Destek Grupları Bilgilendirmesi*, <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ustu-vatandaslarimizin- ihtiyaclari-vefa-sosyal-destekgruplari-tarafindan-karsilaniyor-2020> (Erişim tarihi: 8.09.2021).
- İşsever, H. vd. (2020). COVID-19 epidemiyolojisi, *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-13.
- Kaplan, O. (2006). *GPS, GPRS ve GIS Teknolojileri Kullanılarak 112 Acil Yardım Merkezi Otomasyon Merkezi Tasarımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Mihcioglu, C. (1996). *Sözcüklerin Öyküsü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Özel, M. ve Dönmez, D. (2021). Türkiye’de Covid-19 salgını ile mücadele sürecinde bir yönetim modeli olarak vefa sosyal destek gruplarının incelenmesi. *Türk İdare Dergisi*, 28(492), 263-290.
- Sağlık Bakanlığı. (2021). <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>(Erişim Tarihi: 15.06.2022).
- Şenel, S. (2021). Koronavirüs (Covid-19) ile mücadelede mülki idare amirlerinin koordinasyon rolü: Bayrampaşa Kaymakamlığı Örneği. *Türk İdare Dergisi*, 28(492), 331-367.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital dönüşüm ofisi (2021), *COVID-19 Dünya Haritası* <https://corona.cbddo.gov.tr/> (Erişim tarihi: 14.09.2021).
- Tez, Z. (2010). *Tıbbın Gizemli Tarihi*. İstanbul: Hayy Kitap.
- Yeşilay. (2020). *Vefa sosyal destek grubu haberi*, <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/pandemi-gunlerinde-dayanismanin-carpan-etkisi-vefa-sosyal-destek-grubu> (Erişim tarihi: 3.09.2021).
- Yetmez, M. (2017). Tek acil çağrı numarası uygulaması. *SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platform Dergisi*, 42, 26-27.
- Yüzer, M. (2020). Covid-19, Küresel bir krizin ulusal yönetimi. *İdarecinin Sesi Dergisi*, 195, 34-36.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu

Tarih: 14.04.2022

No: 08/30

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %40

2. yazar katkı oranı : %30

3. yazar katkı oranı : %30

Okul Çağındaki Çocukların COVID-19 Hakkındaki Düşüncelerinin Resimle İfade Edilmesi

Expressing the Thoughts of School-Age Children on COVID-19 by Drawings

Dr. Öğr. Üyesi Alev ÜSTÜNDAĞ¹

Öz

Araştırma okul çağındaki çocukların COVID-19 hakkındaki resimlerinin 7, 10 ve 13 yaş gruplarına göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Araştırmanın temel veri toplama aracı çocuklar tarafından çizilen COVID-19 resimleridir. Çalışma grubunu 7, 10 ve 13 yaşlarında olan 60 çocuk oluşturmaktadır. Her yaş grubundan 20 çocuk ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nitel bölümünde çocuklar tarafından yapılan resimler incelenmiştir. Çocuk resimleri içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çocuk resimlerinde insan, mekân/ortam, aktivite, sağlık, temizlik malzemeleri, doğa, renk ve diğer olmak üzere 7 tema 48 alt tema belirlenmiştir. Araştırmanın nicel bölümünde resimlerden elde edilen tema ve kodlar arasında fark olup olmadığını belirlemek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda yaşlara göre çocuk resimlerinde mekân/ortam, doğa ve renk temasında gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu, diğer temalarda ise anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğunu belirleyebilmek için yapılan analiz sonucunda mekân/ortam temasında tüm yaş gruplarının birbirleri arasında anlamlı farklılık olduğu, doğa ve renk temasında ise 10 yaş grubu ile 7 ve 13 yaş grupları arasında fark olduğu belirlenmiştir. Her yaştan kişiyi olduğu gibi pandemi sürecinin çocukları da etkilediği görülmüştür. Bu nedenle olumsuz kalıcı etkilerin oluşmaması için çocukların duygularını ifade edebilmesi için fırsat verilmesi, korku ve kaygılarının azaltılması üzerinde etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, çocuk resimleri, çocukların bakış açısı, çocuk ve resim, resim özellikleri

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The study was conducted to examine and compare pictures of school-age children on COVID-19 for 7, 10 and 13 age groups. Both quantitative and qualitative research methods were used together in the research. The main data collection tool of the study is the COVID-19 pictures drawn by children. The study group included 60 children aged 7, 10 and 13. The study was conducted with 20 children of all age groups. In the qualitative part of the study, the pictures made by the children were examined. Children's pictures were analyzed using content analysis method. 7 themes and 48 sub-themes were determined in children's paintings: human, place / environment, activity, health, cleaning materials, nature, color and other. In the quantitative part of the study, the Kruskal-Wallis test was conducted to determine whether there was a difference between the themes and codes obtained from the pictures. As a result of the research, it was determined that there was a significant difference between the groups in terms of space/environment, nature and color in children's paintings according to age, but there was no significant difference in other themes. As a result of the analysis carried out to determine which groups had a significant difference, it was determined that there was a significant difference between all age groups in space/environment theme, and there was a difference between the 10 age group and 7 and 13 age groups in nature and color theme. It has been seen that the pandemic process affects children as well as people of all ages. For this reason, giving children the opportunity to express their feelings in order to avoid negative permanent effects will be effective in reducing their fear and anxiety.

¹Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, alev.ustundag@sbu.edu.tr

Atf için (to cite): Üstündağ, A.(2022). Okul çağındaki çocukların COVID-19 hakkındaki düşüncelerinin resimle ifade edilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1484-1499.

Keywords: COVID-19, child pictures, views of children, child and picture, drawing features

Paper Type: Research

Giriş

İlk kez Çin'in Wuhan şehrinde tespit edilen COVID-19 salgınının tüm dünyaya yayılması insanlarda endişe, korku ve strese neden olmuştur. Bu tepkiler değişen ve belirsiz duruma karşı verilen doğal ve normal tepkiler olarak kabul edilmektedir (Liu, Bao, Huang, Shi ve Lu, 2020). Yaşanılan salgın süreci tüm insanlık için, özellikle de hayatlarında büyük bir değişiklik yaşayan çocuklar için oldukça farklı bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte çocuklarda yetişkinlerin deneyimlediklerine çok benzeyen korkular olduğu görülmüştür. Çocuklar hem kendisinin hem de ebeveyn, akraba, arkadaş gibi çevresindeki kişilerin öleceğinden korkmaya başlamışlardır (Liu, Bao, Huang, Shi ve Lu, 2020).

Tüm çocuklar yaşanan değişimi gelişimsel özellikleri bağlamında algılamaktadır. Bu nedenle soyut düşünce geliştirmemiş olan okulöncesi dönem çocukları, meydana gelen değişiklikleri anlamakta güçlük çekmiş ve tüm çocuklar yaşadıkları ve anlamlandıramadıkları bu süreci öfke ile dışa vurmuşlardır. Öfkenin yanı sıra yapmak istedikleri aktivitelerin uygulanmaması sebebiyle hayal kırıklığı ve üzüntü gibi duygular da yaşanmıştır. Yaşadıkları duygusal değişimler ve korku sebebiyle çocuklar ebeveynlerinin yanından ayrılmak istememiş, bunun sonucunda da bazı ebeveynler kendilerini aşırı baskı altında hissetmiştir (World Health Organization [WHO], 2020). Liu ve arkadaşlarına göre (2020) burada dikkat edilmesi gereken husus, bu duyguların yaşanmaması değil, nasıl kontrol edileceği olmalıdır. Çocukların yaşadıkları zorlayıcı duygularla baş edebilmelerini sağlayabilmek için ihtiyaç duydukları sevgi ve ilgiyi vermek, çocuklara karşı dürüst olmak ve yaşananları anlayabilecekleri şekilde açıklamak gerekmektedir. Çocukların iyilik hallerinin sürmesi sadece beslenme ve tıbbi bakımla değil, aynı zamanda uygun ebeveyn desteğine de bağlıdır (Liu, Bao, Huang, Shi ve Lu, 2020). Çünkü hayatlarının bu erken döneminde yerleşmiş olan şemalar, beklenildiği gibi çocukların bakış açıları ve hayatı yorumlamaları üzerinde çeşitli etkilere sebep olacak ve yetişkinlik döneminde de etkilerini sürdürecektir (Cluver, Lachman, Sherr, Wessels, Krug ve Rakotomalala, 2020). Çocuklar anlayamadıkları olaylar karşısında nasıl tepki vermeleri gerektiğini yetişkinleri gözlemleyerek karar verme eğilimindedir, yani yetişkinlerin tepkilerini model alırlar (Bandura, 2001). Dolayısıyla öncelikle ebeveynlerin kendi tepkilerini gözden geçirmeleri çok önemlidir. Çocukların yaşadıkları zorlayıcı duygularla baş edebilmelerini sağlamanın yollarından biri resim yapmaktır. Halmatov (2015)'a göre resim yapma çocukların hem iletişim kurma hem de duygu ve düşüncelerini ifade etme yollarından biridir. Araştırmacılara göre (Davido, 2014; Malchiodi, 2013) çocuklar yaptıkları resimlerde iç dünyalarını yansıtmakta ve resim aracılığıyla ilgi, ihtiyaç, istek, korku, endişe ve mutluluk gibi çeşitli duyguları ifade etmektedir. Çocuğun tanıklık ettiği durumlar ve yaşadığı olaylar deneyimlerini ifade etmekte, çocuklar bu deneyimlerini ve anılarını yaptıkları resimlere yansıtabilmektedir (Halmatov, 2015). Çocuklar kaygı, endişe, korku gibi duygularını 5-6 yaşından itibaren resimlerine yansıtmaktadır (Halmatov, 2015).

Çocuk resimleri beş gelişimsel evreden oluşmaktadır. Bunlar: a) Karalama Evresi (2-4 yaş), b) Şema Öncesi Dönem (4-7 yaş), c) Şematik Dönem (7-9 yaş), d) Gerçeklik Dönemi (9-11 yaş) ve e) Doğalcılık Evresidir (11-13 yaş) (Kirişoğlu, 2002). Şematik aşamada çocukların yaptıkları resimler daha orantılı ve daha ayrıntılı olmakta, içerikte kullandıkları renkler daha gerçekçi ve basmakalıp hale gelmektedir (Malchiodi, 2013). Çocuklar bu aşamadan itibaren çevresinde gözlemledikleri her şeyi yaptıkları resimlere yansıtabilmektedir. Çizimlerinde özgürce hareket etme eğiliminde olan çocukların yaratıcılıklarını istedikleri şekilde kullandıkları görülmektedir (Malchiodi, 2013). Gerçeklik evresinde çocukların başkalarının duygu, düşünce ve hislerine dikkat etmeye başladıkları görülmektedir. Kişilerarası ilişkileri, sebep sonuç ilişkisini ve birbirine bağlı olma durumunu anlama davranışı başlamaktadır. 9-11 yaş arasında bulunan çocuklar içinde yaşadıkları dünyayı hızla anlama eğilimindedir. Yaptıkları resimlerde

de gerçekçi unsurları kullanamaya başlarlar. Bu evrede yapılan resimler basit değildir. Hayali unsurlar azalmakta ve gerçekçi çizimler başlamaktadır. Bu dönemde çizgi kahraman ve karikatür çizimleri sıklıkla görülür (Malchiodi, 2013). Doğalcılık evresi 11-13 yaş arasında başlamaktadır. Bu dönemde resimlere çok daha fazla ayrıntı eklenmektedir. Gençler çevreyi eleştirel olarak algılama eğilimindedir. Renk ve desene daha fazla dikkat edilir. Soyut imgelerin kullanımı da artmıştır (Malchiodi, 2013).

COVID-19 pandemi sürecinin çocuklara nasıl yansıdığı henüz tam olarak bilinmemektedir. Süreçte yaşadıklarını daha iyi anlayabilmek için çocukların doğrudan katıldıkları araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Bahsedildiği gibi resim çocukların duygu ve düşüncelerini ifade edebilmelerini sağlayan dışavurum yollarından biridir. Ancak, resim yoluyla çocukların duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarabilmek oldukça hassas bir konudur ve konunun uzmanları tarafından ele alınmalıdır. Bu araştırma çocuk resimlerinin psikolojik açıdan değerlendirilmesi değil, gelişimsel olarak içerik açısından incelenmesi temeline dayanmaktadır. Bu nedenle araştırma kapsamında okul çağındaki çocukların COVID-19 hakkındaki resimlerinin her gelişimsel dönemin temsilcisi olabilecek 7, 10 ve 13 yaş gruplarına göre incelenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Yapılan araştırma bu amaç doğrultusunda düzenlenmiştir. Araştırmanın iki tane de alt amacı bulunmaktadır. Bunlar:

1. 7, 10 ve 13 yaş grubunda bulunan çocuklarının COVID-19 pandemisi ile ilgili çizimleri nelerdir?
2. 7, 10 ve 13 yaş grubunda bulunan çocuklarının COVID-19 pandemisi ile ilgili çizimlerinde kullandıkları temalar ve figürler birbirinden farklılık göstermekte midir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacının gerçekleştirilebilmesi için karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntemde hem nitel hem de nicel araştırma teknikleri bir arada kullanılabilir. Bir konu ile ilgili detaylı veri elde edebilmek amacıyla gözlem, görüşme, belge incelemesi gibi yöntemler kullanılarak analiz edilen kavramın açıklanabilmesine olanak sağladığı için araştırmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırma model olarak doküman analizidir. Doküman analizi yöntemi yazılı kaynakların incelenmesinin yanı sıra film, video ya da resim gibi görsel materyallerin de analiz edilebilmesine olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Doküman analizi yöntemiyle elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır (Kiral, 2020). Araştırma sonuçlarının gruplar arasında farklılaşp farklılaşmadığını belirleyebilmek için nicel yöntemlere başvurulmuştur.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma Ankara ilinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu çocuklarda çizim gelişim dönemleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Çocukların resimlerinde ayrıntıların yer alması, gerçeklik kavramının oluşması ve resimleri aracılığıyla duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecekleri düşünüldüğü için araştırma üç yaş düzeyine ayrılarak oluşturulmuştur. Bu gruplama yapılırken Şematik Dönem (7-9 yaş), Gerçeklik Dönemi (9-11 yaş) ve Doğalcılık Evresi (11-13 yaş) göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışma grubunda 7, 10 ve 13 yaşlarında olan 60 çocuk bulunmaktadır. Her yaş grubundan 20 çocuk ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunun belirlenebilmesi için olasılıklı olmayan amaçlı örneklem seçimi yöntemlerinden elverişli örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu örneklem yönteminde çalışma yapılacak bireyler seçilirken araştırılması amaçlanan konu ile doğrudan ilgili olup olmadıkları değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Çocukların ebeveynlerinden araştırma

gönüllü katılım izni alınmış ve çalışma yapılmadan önce her bir çocuğa da çalışmaya katılmak isteyip istemediği sorulmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında kullanılan temel veri toplama aracı çocuklar tarafından çizilen COVID-19 resimleridir.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri Eylül-Kasım 2020 arasında toplanmıştır. Çocuklar araştırmaya katılmadan önce telefonla iletişim kurularak ebeveynlerinin onayı istenmiştir. Görüşme sırasında araştırmanın amacı, uygulanma biçimi ve araştırmacının beklentilerini açıklayan bilgilere yer verilmiştir. Ebeveynlerden gerekli izinler alındıktan sonra çocuklara araştırmanın amacı anlatılmış ve çocuklardan da araştırmaya katılmak için sözlü onay vermeleri istenmiştir. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan çocuklarla görüntülü bir ön görüşme yapılmıştır. Yapılan bu ön görüşmeler ebeveynlerinin telefonları, bilgisayarlar ve tabletler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Google Duo, Google Meet, Skype, Zoom, FaceTime ve Microsoft Teams gibi ebeveynlerin kullanabileceği ve ulaşabileceği program ve uygulamalar tercih edilmiştir. Çocuklara araştırmanın amacı ve kendilerinden yapmalarını istedikleri resim hakkında bilgi verilmiştir.

Yapılan bilgilendirme çalışması sonrasında çocuklara “COVID-19 hakkında resim çizebilir misin?” yönergesi verilmiştir. Sadece tek bir yönerge verilmiş ve herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır. Çocukların resimleri bitene kadar online görüşme sürdürülmüştür. Çocuklar çizdikleri resimler hakkında bazı açıklamalar da yapmış ve resimlerini anlatmıştır. Bu yapılan açıklamalar araştırmacı tarafından gözlem formuna kaydedilmiştir. Çocuklar resimlerini tamamladıktan sonra ebeveynleri çizilen resmin fotoğrafını araştırmacıya göndermiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Hem nicel hem de nitel olarak gerçekleştirilen bu araştırmadan elde edilen resimler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi yönteminde araştırma sırasında elde edilen veri ya da dokümanlar incelenmekte, birbirine benzeyen kavramlara ilişkin temalar oluşturulmakta ve bu temalara ilişkin kodlamalar yapılmaktadır. Oluşturulan kodlar başka araştırmacıların anlayabileceği şekilde yorumlanarak ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmacı, çocuk resimleri analizi konusunda eğitim almıştır ve bu alanda daha önce yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır.

İncelenen her bir yaş grubunda bulunan çocukların resimlerinin içeriği ayrıntılı şekilde listelenmiştir. Oluşturulan listeden birbirine benzeyen niteliklerle ilgili temalar oluşturulmuştur. Sonrasında ise oluşturulan temalar kodlanmıştır. Yapılan bu ilk analiz sonrasında 10 gün ara verilmiştir. 10 günün sonunda ikinci kez resimler yeniden incelenmiş, listeler oluşturulmuş ve kodlama yapılmıştır. İlk analiz ve ikinci analiz sonuçları karşılaştırılarak, tema ve kodlara son hali verilmiştir.

Oluşturulan asıl tema ve kod listesinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla başka bir uzmana analiz yaptırılmıştır. Belirlenen diğer uzman çocuk psikoloğu olup, çocuk resimlerinin analizi konusunda doktora çalışmasına sahiptir. Çocuk resimlerinde içerik analizi konusunda uzmanlaşmış olan kodlayıcı her grubun resimlerinin %20'sini inceleyerek araştırmacıdan bağımsız olarak temaları ve kodları belirlemiştir.

Araştırmacı ve uzmanın yaptıkları kodlamanın güvenilirliğini sağlamak amacı ile Miles ve Huberman (2002) tarafından geliştirilen Güvenirlilik: Görüş Birliği/Görüş Ayrılığı+Görüş BirliğiX100 güvenirlilik formülü uygulanmıştır. Uzmanlar arası güvenirlilik %93 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacı ile de farklı alanlarda iki uzman ile temalar ve kodlamaların belirlenmesi üzerine görüş alınmıştır. Elde edilen bulgular tablo halinde sunulmuştur.

Araştırmanın nicel bölümünde ise yaşlara göre belirlenen 3 grubun çizimlerinden elde edilen tema ve kodlar arasında farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Test sonucu tablo halinde sunulmuştur.

2.6. Etik Kurul İzni

Araştırma Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun 11.09.2020 tarihli toplantısında değerlendirilmiş ve 16/12 karar sayısı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

3. Bulgular

Okul çağındaki çocukların COVID-19 hakkındaki resimlerinin 7, 10 ve 13 yaş gruplarına göre incelenmesi ve karşılaştırılması amacıyla yapılan bu araştırma kapsamında incelenen resimlerden insan, mekân/ortam, aktivite, sağlık, temizlik malzemeleri, doğa, renk ve diğer olmak üzere 7 tema 48 alt tema belirlenmiştir. Tema ve alt temaların yaş gruplarına göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Çocuk resimlerinin tema ve alt temalarının yüzdesel olarak dağılımı

Temalar	7 yaş		10 yaş		13 yaş	
	n	%	n	%	n	%
İnsan						
Hasta	6	19	7	18	21	20
Çocuk	13	41	31	82	51	49
Doktor	7	22	0	0	6	6
Ölen İnsan	6	19	0	0	7	7
Adam	0	0	0	0	12	12
Sağlık Bakanı	0	0	0	0	7	7
Toplam	32	100	38	100	104	100
Mekân/Ortam						
Ev	0	0	22	42	7	50
Hastane	0	0	7	13	7	50
Sokak	0	0	8	15	0	0
Yol	0	0	9	17	0	0
Park	6	100	7	13	0	0
Toplam	6	100	53	100	14	100
Aktivite						
El Yıkama	0	0	0	0	8	15
Sigara İçmeme	0	0	0	0	7	13
Ateş Ölçme	0	0	6	24	0	0
Uzaktan Eğitim	0	0	6	24	6	11
Sokağa Çıkma Yasağı	0	0	0	0	6	11
Evde Kal	6	100	6	24	11	20
Sosyal Mesafe	0	0	7	28	17	31
Toplam	6	100	25	100	55	100
Sağlık						
Virüs	75	100	59	100	41	100
Toplam	75	100	59	100	41	100
Temizlik Malzemeleri						
Musluk	0	0	0	0	9	15
Sabun	0	0	0	0	9	15
Kolonya	0	0	0	0	17	29
Eldiven	0	0	7	23	7	12
Maske	0	0	24	77	17	29
Toplam	0	0	31	100	59	100

Tablo 1. Çocuk resimlerinin tema ve alt temalarının yüzdesel olarak dağılımı

Temalar	7 yaş		10 yaş		13 yaş	
	n	%	n	%	n	%
Doğa						
Güneş	7	23	0	0	0	0
Bulut	23	77	10	20	11	48
Dünya	0	0	8	16	7	30
Ağaç	0	0	8	16	0	0
Kuş	0	0	17	35	0	0
Kuş yuvası	0	0	6	12	0	0
Yağmur	0	0	0	0	6	26
Toplam	30	100	49	100	23	100
Renk						
Sarı	669	58	79	10	99	14
Kırmızı	981	85	671	85	613	87
Mavi	462	40	513	65	564	80
Yeşil	463	40	316	40	381	54
Turuncu	173	15	111	14	35	5
Kahverengi	0	0	63	8	106	15
Pembe	288	25	198	25	14	2
Mor	0	0	79	10	204	29
Siyah	116	10	435	55	550	78
Toplam	1154	95	790	65	705	58
Diğer						
Günlük Koronavirüs Tablosu	0	0	0	0	6	33
Ambulans	0	0	0	0	6	33
Araba	0	0	6	19	0	0
Uçurtma	0	0	6	19	0	0
Kalp	8	100	6	19	0	0
Bilgisayar	0	0	0	0	7	34
Kaydırak	0	0	7	22	0	0
Salıncak	0	0	7	22	0	0
Toplam	8	100	32	100	18	100

İnsan temasında hasta, çocuk, doktor, ölen insan, adam ve Sağlık Bakanı alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 174 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %18 (n=23), 10 yaş grubunda %22 (n=38) ve 13 yaş grubunda %60 (n=104) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunun alt tema dağılımları hasta %19 (n=6), çocuk %41 (n=13), doktor %22 (n=7), ölen insan %19 (n=6) olarak belirlenmiştir. Adam ve Sağlık Bakanı alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları hasta %18 (n=7) ve çocuk %82 (n=31) olarak belirlenmiştir. Ölen insan, adam ve Sağlık Bakanı alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları hasta %20 (n=21), çocuk %49 (n=51), doktor %5 (n=6), ölen insan %7 (n=7), adam %12 (n=12) ve Sağlık Bakanı %7 (n=7) olarak belirlenmiştir.

Çocuklar çizdikleri resimler hakkında kendiliğinden bazı açıklamalar yapmış ve resimlerini anlatmıştır. Bu yapılan açıklamalar da ayrıca kaydedilmiş ve analiz edilmiştir. Yapılan analiz ve değerlendirme sonucunda insan teması kapsamında 7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri resimleri açıklarken çocuklar ve ölen/kaybedilen insanlar ifadelerini kullandıkları; 10 yaş grubunda bulunan çocukların sağlık çalışanları, işçiler, ölen/kaybedilen insanlar, doktor, hemşire, hasta ve öğretmen ifadelerini kullandıkları; 13 yaş grubunda bulunan çocukların ise sağlık çalışanları, fırsatçı insanlar, yorulan işçiler, vaka/artan vakalar ve

ölen/kaybedilen insanlar nitelermelerini kullandıkları belirlenmiştir. Usta ve Gökcan (2020) okulöncesi dönem çocuklarının COVID-19 salgınına yönelik görüşlerini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmalarında çocuklarla görüşme yapmanın yanı sıra çizdikleri resimleri de incelemişlerdir. Araştırma sonuçları çocukların virüsle ilgili sağlık terminolojisine sahip olduklarını ve bu terminolojiyi de medya aracılığıyla öğrendiklerini belirlemişlerdir. Pandemi sürecinde çocuklar da dahil olmak üzere herkesin gündeminde hastalık ve hastalıkla ilgili bilgiler yer almaktaydı. Dışarı çıkma yasakları sebebiyle çocukların çoğunlukla evde vakit geçirmeleri, virüs ile ilgili haberlere-içeriklere ve yetişkinlerin sohbetlerine maruz kalmış oldukları varsayıldığında, bu durumun elde edilen sonuç üzerinde etkileri olabileceği düşünülmektedir.

Çocukların yaş gruplarına göre çizdikleri insan figürleri incelendiğinde her yaş grubunda en fazla çocuk figürünün çizildiği; 7 yaş grubunun daha çok çocuk, 10 ve 13 yaş grubunun da yetişkin gözüyle çizim yaptıkları görülmektedir. COVID-19'un ölümcül sonuçları olan bir hastalık olduğunu ve bu hastalık sonucu hayatını kaybeden insanların bulunduğunu bildiklerini göstermektedir. Çocukların yaşları büyüdükçe insan çizimlerinin daha özel hale geldiği görülmektedir. Bu durum çocukların kişilerarası ilişkileri, süreçte hizmet veren grupları ve sebep sonuç ilişkilerini fark edebildiklerini göstermektedir. 10 ve 13 yaş grubu çocuklarının çizimlerinde gerçekçi unsurlara yer verdikleri söylenebilir. Soyut düşünce geliştirmemiş çocukların virüsle ilgili medya aracılığıyla öğrendikleri bilgiler ve ölüm haberleri stres, kaygı ve korku duyguları geliştirmelerine sebep olması açısından psikolojik iyilik hallerine zarar verici etkileri olabilmektedir (WHO, 2020). Uzun (2018) bu durumu medya aracılığıyla çocukların yaşlarına uygun olmayan içerikler yoluyla gerçekleştirdikleri öğrenmelerin, çocukların duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği şeklinde ifade etmektedir. Özetle, çocukların iletilen bilgileri olduğu gibi doğru kabul etmeleri, olumsuz içerikten korunmalarını zorlaştırmaktadır (Aslan, Turgut, Göksu ve Aktı Aslan, 2019).

Mekân/ortam temasında ev, hastane, sokak, yol ve park alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 73 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %8 (n=6), 10 yaş grubunda %73 (n=53) ve 13 yaş grubunda %19 (n=14) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunun alt tema dağılımlarına bakıldığında 6 çocuğun park ortamını resmettiği belirlenmiştir. Diğer alt temalar için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları ev %42 (n=22), hastane %13 (n=7), sokak %15 (n=8), yol %17 (n=9) ve park %13 (n=7) olarak belirlenmiştir. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları ev %50 (n=7) ve hastane %50 (n=7) olarak belirlenmiştir. Diğer alt temalar için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır.

Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda mekân/ortam teması kapsamında 7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri resimleri açıklarken ev, hastane, park, restoran, kuaför, yol, sokak, AVM ve market ifadelerini kullandıkları; 10 yaş grubunda bulunan çocukların ev, hastane, dünya, okul, sokak ve market ifadelerini kullandıkları; 13 yaş grubunda bulunan çocukların ise ev, Çin, hastane, dünya, okul ve sokak nitelermelerini kullandıkları belirlenmiştir.

Çocukların yaş gruplarına göre mekân/ortam çizimleri incelendiğinde 7 yaş grubunun park, 10 yaş grubunun ev ve 13 yaş grubunun da ev ve hastane ortamlarını çizdikleri belirlenmiştir. Çizimlerde ev, hastane, sokak ve boş yollar gibi vurgulamaların yapılması, 10 ve 13 yaş grubu çocukların bakış açılarının olayları olduğu gibi gördüklerini ve hayali unsurlardan uzaklaştıklarını göstermektedir. 7 yaş grubunun ise, hayali unsurlarının, içinde buldukları yaş dönemi ve çizim gelişim aşamasına uygun olarak sürdüğü görülmektedir. Bu yaş grubunun yaptıkları resimlerin çoğunda park ortamını resmettikleri de yapılan araştırmalarla ortaya koyulmuştur. Ayrıca 7 ve 10 yaş grubunda bulunan çocukların resimlerinde çevresel bir kompozisyon oluşturdukları, 13 yaş grubunun kompozisyon gereksinimi duymadan çizimlerini gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgularla benzer bir şekilde Usta ve Gökcan (2020) inceledikleri resimlerde ve yaptıkları görüşmelerde pandemi sürecinde çocukların en fazla sosyal izolasyondan etkilendiklerini belirlemişlerdir. Araştırma sonucuna göre çocuklar

pandeminin farkında olup, sosyal izolasyondan sıklıkla bahsetmenin yanı sıra okula gidememekten de etkilenmişlerdir. Bunun yanı sıra oyun çocukların en önemli uğraşı ve en keyifli anlarıdır. Çocukların hem kendilerini özgür ve mutlu hem de özlemlerinden dolayı park alanını resmettikleri düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç oyunun çocukluk dönemindeki önemini ortaya koymaktadır. Yaralı, Özkan ve Aytar (2016)'ın araştırma sonucunda da orta çocukluk dönemindeki çocukların resimlerinde en fazla yapmayı tercih ettikleri aktivitenin oyun oynamak olduğu saptanmıştır. Pandemi sürecini çocukların algılayış biçimini çizdikleri resimler aracılığıyla belirlemeyi amaçlayan Nazlı ve Çat (2021) tarafından yapılan araştırmada da benzer şekilde çocuklar oyun alanlarını resmetmiştir. Araştırmacılar çocukların oyun alanlarını resmetmelerini özlem duygusu bağlamında ele almıştır.

Şekil 1. Çocukların yaş gruplarına göre mekân/ortam çizimleri

7 yaş, Erkek

10 yaş, Erkek

13 yaş, Kız

Aktivite temasında el yıkama, sigara içmeme, ateş ölçme, uzaktan eğitim, sokağa çıkma yasağı, evde kal ve mesafe/sosyal mesafe alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 86 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %7 (n=6), 10 yaş grubunda %29 (n=25) ve 13 yaş grubunda %64 (n=55) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunun alt tema dağılımlarına bakıldığında 6 çocuğun evde kal durumunu resmettiği belirlenmiştir. Diğer alt temalar için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları ateş ölçme %6 (n=24), uzaktan eğitim %6 (n=24), evde kal %6 (n=24) ve mesafe/sosyal mesafe %7 (n=28) olarak belirlenmiştir. El yıkama, sigara içmeme ve sokağa çıkma yasağı alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları el yıkama %8 (n=15), sigara içmeme %7 (n=13), uzaktan eğitim %6 (n=11), sokağa çıkma yasağı %6 (n=11), evde kal %11 (n=20) ve mesafe/sosyal mesafe %17 (n=31) olarak belirlenmiştir.

Çocukların yaş gruplarına göre aktivite çizimleri incelendiğinde 7 yaş grubunun çoğunlukla evde kal, 10 ve 13 yaş gruplarının da mesafe/sosyal mesafe durumlarını resmettikleri belirlenmiştir. Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda aktivite teması kapsamında 7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri resimleri açıklarken ellerimizi sık sık yıkamalıyız, maske takmalıyız, temiz olmalıyız, mesafe koymalıyız, sosyal mesafeye dikkat etmeliyiz, evde kalmalıyız, online eğitim, ateş ölçme, okula gidememe, hiçbir yere dokunmama, parkta oyun oynayamama, dışarıdan bir şey almama, ağaçların değerini anlama, taksi ve otobüse binememe, sarılamayan insanlar, marketten aldıklarını yıkama, kapalı restoran, kuaföre gidememe, boş yollar, sokağa çıkma yasağı ve kapalı AVM ifadelerini kullandıkları; 10 yaş grubunda bulunan çocukların ellerimizi sık sık yıkamalıyız, maske takmalıyız, temiz olmalıyız, mesafe koymalıyız, sosyal mesafeye dikkat etmeliyiz, banyo yapmalıyız, eve hapsolme, online eğitim, okula gidememe, marketten aldıklarımızı yıkamalıyız, kurallara uymalıyız, evden çıkma yasağı, gece nöbeti, karantina sokağa çıkma yasağı ifadelerini kullandıkları; 13 yaş grubunda bulunan çocukların ise ellerimizi sık sık yıkamalıyız, maske takmalıyız, temiz olmalıyız, mesafe koymalıyız, sosyal mesafeye dikkat etmeliyiz, eve hapsolme, evde kalmalıyız, online eğitim, okula gidememe, kurallara uyma, evden çıkma yasağı, karantina ve sokağa çıkma yasağı

nitelemelerini kullandıkları belirlenmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde çocukların aktivite olarak nitelendirdikleri durumların tamamının pandemi süreci ve etkisi kapsamında olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Çocukların yaş gruplarına göre aktivite çizimleri

Gerçekçilik evresinde bulunan çocukların resimlerinde çizgi kahramanlar ve karikatürler oldukça popülerdir. Çocuklardan COVID-19 hakkındaki düşüncelerinin resmini yapmaları istendiğinde 10 ve 13 yaş grubunun resimlerinde karikatür çizimlerinin bulunduğu görülmüştür. Karikatür çizmeyi tercih etmelerinin karakterleri abartılı ve vurgulayıcı ifade etmek istemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu yaş grubunda duygu ve düşüncelerini ifade ederken mizahi öğelerden yararlanma durumu da söz konusudur. Salgın hastalığın önlenmesi için kullanılan sloganların, Sağlık Bakanı'nın açıklama sırasında yaşadığı durumun çocuklar tarafından mizahi bir yöntemle ele alındığı görülmektedir. Araştırma çocukların sosyal medyadan etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Araştırma sonucu literatür ile uyumluluk göstermektedir. Başar, Akan ve Çiftçi (2018) yaptıkları çalışma sonucu çocukların sosyal medyada karşılaştıkları haberlerden etkilendiklerini ortaya koymuştur.

Sağlık temasında virüs alt teması bulunmaktadır. Bu temada toplamda 86 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %43 (n=75), 10 yaş grubunda %59 (n=25) ve 13 yaş grubunda %41 (n=55) olarak gerçekleşmiştir.

Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda sağlık teması kapsamında 7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri resimleri açıklarken bakteri, virüs, ölüm, bulaşıcı, hastalık ve mikrop ifadelerini kullandıkları; 10 yaş grubunda bulunan çocukların virüs, çok güçlü virüs, ölüm, bulaşıcı, hastalık ve mikrop ifadelerini kullandıkları; 13 yaş grubunda bulunan çocukların ise virüs, ölüm, bulaşıcı, hastalık ve mikrop nitelemelerini kullandıkları belirlenmiştir.

Şekil 3. 7 yaş grubundaki çocukların virüs çizimleri

7 yaş, Kız

7 yaş, Erkek

7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri virüs figürlerinin abartılı çizimlerinin bulunduğu belirlenmiştir. Malchiodi (2013)'ye göre bu yaş grubunda çocuklar bir nesneyi ya da unsuru hem bir şeyi vurgulamak için hem de yaşadığı travmayı ifade edebilmek için abartılı çizimler yapabilmektedir. Resim kağıdının tamamının sadece virüs figürleriyle kaplanmış olduğu çalışmalar da bulunmaktadır. Tekrarlayan bir temanın olması, çocukların travmatize oldukları durumun ifadesi gibi düşünülebileceği gibi COVID-19 deyince akıllarına sadece virüsün geldiğinin bir göstergesi olabilir.

Temizlik malzemeleri temasında musluk, sabun, kolonya, eldiven ve maske alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 90 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 10 yaş grubunda %34 (n=31) ve 13 yaş grubunda %66 (n=59) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunda bu tema için kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları eldiven %23 (n=7) ve maske %77 (n=24) olarak belirlenmiştir. Musluk, sabun ve kolonya alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları musluk %15 (n=9), sabun %9 (n=15), kolonya %29 (n=17), eldiven %12 (n=7) ve maske %29 (n=17) olarak belirlenmiştir.

Çocukların yaş gruplarına göre temizlik malzemeleri çizimleri incelendiğinde 7 yaş grubunda bu temaya ait çizimin bulunmadığı, 10 yaş grubunun en fazla maske, 13 yaş grubunun da maske ve kolonya çizimleri yaptıkları belirlenmiştir. Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda temizlik malzemeleri teması kapsamında 7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri resimleri açıklarken dezenfektan, eldiven ve maske ifadelerini kullandıkları; 10 yaş grubunda bulunan çocukların dezenfektan, kolonya ve maske ifadelerini kullandıkları; 13 yaş grubunda bulunan çocukların da dezenfektan, kolonya ve maske ifadelerini kullandıkları belirlenmiştir. Hanan, Sukarman ve Lanta (2022) araştırmalarında çocukların pandemi ile ilgili yaptıkları sokak resimlerini incelemişlerdir. Elde edilen bulgular çocukların sokak resimlerine iğne, dezenfektan ve maske gibi materyalleri yoğunlukla çizdiklerini göstermiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgu, bu bağlamda da literatür ile uyumluluk göstermektedir.

Şekil 4. Çocukların yaş gruplarına göre temizlik malzemeleri çizimleri

10 yaş, Erkek

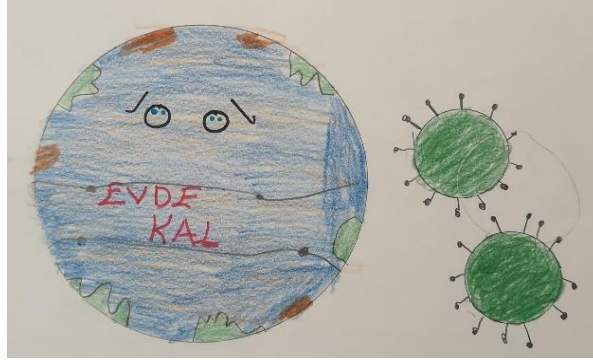
13 yaş, Kız

10 yaş, Kız

Doğa temasında güneş, bulut, dünya, ağaç, kuş, kuş yuvası ve yağmur alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 102 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %29 (n=30), 10 yaş grubunda %48 (n=49) ve 13 yaş grubunda %23 (n=23) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunun alt tema dağılımları güneş %23 (n=7) ve bulut %77 (n=23) olarak belirlenmiştir. Dünya, ağaç, kuş, kuş yuvası ve yağmur alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları bulut %20 (n=10), dünya %16 (n=8), ağaç %16 (n=8), kuş %35 (n=17) ve kuş yuvası %12 (n=6) olarak belirlenmiştir. Güneş ve yağmur alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları bulut %48 (n=11), dünya %30 (n=7) ve yağmur %26 (n=6) olarak belirlenmiştir. Güneş, kuş ve kuş yuvası alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır.

Çocukların yaş gruplarına göre doğa çizimleri incelendiğinde 7 yaş grubunun en fazla bulut, 10 yaş grubunun kuş ve 13 yaş grubunun da yine bulut çizimi yaptıkları belirlenmiştir. Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda doğa teması kapsamında hiçbir yaş grubunda açıklama yapılmadığı belirlenmiştir. Hanan, Sukarman ve Lanta (2022) çocukların pandemi ile ilgili yaptıkları sokak resimlerini inceledikleri araştırmalarında iğne, virüs ve maske gibi şeylerle çevrili yuvarlak şekilli bir nesneyi, nesnenin üzerinde ilave gözleri ve ağız olan bir şekilde sergiledikleri belirlenmiştir. “COVID-19 hakkında resim çizebilir misin?” yönergesinin çocukların daha çok hastalık ve hastalığın getirdiği günlük yaşam değişiklikleri üzerinde yoğunlaşmalarına sebep olduğu ve bu nedenle çocukların doğa içeriklerine az yer verdikleri düşünülmektedir.

Şekil 5. 10 yaş grubu çocukların duygu ifadeleri çizimleri

10 yaş, Kız

Duygu temasında mutlu, mutsuz, korkunç, tedirgin, kızgın ve tedbirli alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 130 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %41 (n=55), 10 yaş grubunda %31 (n=40) ve 13 yaş grubunda %27 (n=35) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunun alt tema dağılımları mutlu %75 (n=41), mutsuz %11 (n=6), korkunç %11 (n=6) ve kızgın %4 (n=2) olarak belirlenmiştir. Tedirgin ve tedbirli alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları mutlu %18 (n=7), mutsuz %40 (n=16), korkunç %20 (n=8), tedirgin %8 (n=3) ve tedbirli %15 (n=6) olarak belirlenmiştir. Kızgın alt teması için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları ise mutlu %11 (n=4), mutsuz %6 (n=2), korkunç %4 (n=11), tedirgin %8 (n=23), kızgın %14 (n=5) ve tedbirli %34 (n=12) olarak belirlenmiştir. Çocuklar tarafından çizilen kızgın duygusu tamimiyle virüs çizimlerinde kullanılmıştır.

Çocukların yaş gruplarına göre çizimlerindeki duygu ifadeleri incelendiğinde 7 yaş grubunun en fazla mutlu, 10 yaş grubunun mutsuz ve 13 yaş grubunun da tedbirli çizimleri yaptıkları belirlenmiştir. Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda duygu teması kapsamında 7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri resimleri açıklarken halsizlik ifadesini kullandıkları; 10 yaş grubunda bulunan çocukların korku, ayrılık, tedirginlik, üzüme, öğretmenini özleme, halsizlik, çok

sıkılma, okulu özleme, sağlık çalışanlarının çabaları ve yorulan işçiler ifadelerini kullandıkları; 13 yaş grubunda bulunan çocukların ise sağlık çalışanlarının çabaları, fırsatçı insanlar, yorulan işçiler ve umursamazlık ifadelerini kullandıkları belirlenmiştir. Brechet (2015)'e göre çocuk resimlerinde duyguların ifadesinin güvenilirliği genellikle 6-11 yaş arasındaki çocuklar tarafından yapılan resimlerde ortaya çıkmaktadır. 6-11 yaş arası çocuklar karmaşık duyguların nedenlerini ve etkilerini resimlerinde daha rahat ifade edebilmektedir (Jolley, 2010). Duran (2021) da araştırmasında pandemi sürecinde çocukların sıklıkla kaygı, endişe ve korku hissettiklerini ve en çok arkadaşlarıyla buluşacakları ve okula gidecekleri günün ne zaman geleceğini sorduklarını belirlemiştir. Virüsle ilgili belirsizlikler, sokağa çıkma yasağı gibi alınan tedbirler ve sosyal izolasyon durumlarının çocukların yansıttıkları duygular (mutlu, mutsuz, korkunç, tedirgin, kızgın ve tedbirli) ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Usta ve Gökcan (2020) ile Duran (2021)'in araştırmaları bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca yapılan diğer araştırma sonuçlarında da benzer şekilde pandemi sürecinde çocuklarda kaygı, korku, saldırgan/kızgın/öfkeli davranışlar, aşırı hareketlilik, kıskançlık ve ebeveyn bağımlılığının görüldüğü belirlenmiştir (Çiçek, Tanhan ve Tanrıverdi, 2020; Tarkoçin, Alagöz ve Boğa, 2020).

Renk temasında sarı, kırmızı, mavi, yeşil, turuncu, kahverengi, pembe, mor ve siyah alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 1215 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %95 (n=1154), 10 yaş grubunda %65 (n=790) ve 13 yaş grubunda %58 (n=705) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunun alt tema dağılımları sarı %58 (n=669), kırmızı %85 (n=981), mavi %40 (n=462), yeşil, %40 (n=463) turuncu %15 (n=173), pembe %25 (n=288) ve siyah %10 (n=116) olarak belirlenmiştir. Kahverengi ve mor alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları sarı %10 (n=79), kırmızı %85 (n=671), mavi %65 (n=513), yeşil %40 (n=316), turuncu %14 (n=111), kahverengi %8 (n=63), pembe%25 (n=198), mor %10 (n=79) ve siyah %55 (n=435) olarak belirlenmiştir. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları sarı %14 (n=99), kırmızı %87 (n=613), mavi %80 (n=564), yeşil %54 (n=381), turuncu %5 (n=35), kahverengi %15 (n=106), pembe%2 (n=14), mor %29 (n=204) ve siyah %78 (n=550) olarak belirlenmiştir.

Yedi ve 10 yaş grubu çok fazla renk kullanırken, 13 yaş grubu daha sabit renkleri tercih etmiştir. Çocukların yaş gruplarına göre çizimlerinde en fazla kırmızı rengi kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca genel olarak değerlendirildiğinde resimlerde en fazla kullanmayı tercih ettikleri ilk üç renk kırmızı, mavi ve siyah olarak belirlenmiştir. Malchiodi (2013) travma yaşamış çocukların resimlerinde siyah, beyaz veya kırmızı gibi sınırlı renkleri kullanma ihtimallerinin bulunduğunu ve bu renkleri kullanmanın çocuklarda endişe ve çaresizlik ifadesi olabileceğini belirtmektedir. Akalın ve Üstündağ (2012) araştırmalarında çocukların resimlerinde kullandıkları renklerin ruh dünyalarını yansıttığını ifade etmişlerdir. Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda renk teması kapsamında hiçbir yaş grubunda açıklama yapılmadığı belirlenmiştir. Nazlı ve Çat (2021) araştırmalarında 6-9 yaş arasında bulunan çocuklara yaptırdıkları COVID-19 temalı resimlerin içeriklerini incelemişlerdir ve analiz sonucunda çocukların resimlerinde en fazla kırmızı ve mavi renkleri kullanmayı tercih ettiklerini belirlemişlerdir.

Diğer temasında günlük koronavirüs tablosu, ambulans, araba, uçurtma, kalp, bilgisayar, kaydırak ve salıncak alt temaları bulunmaktadır. Bu temada toplamda 58 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamaların dağılımı 7 yaş grubunda %14 (n=8), 10 yaş grubunda %55 (n=32) ve 13 yaş grubunda %31 (n=18) olarak gerçekleşmiştir. 7 yaş grubunun alt tema dağılımlarına bakıldığında 8 çocuğun kalp figürünü resmettiği belirlenmiştir. Diğer alt temalar için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 10 yaş grubunun alt tema dağılımları araba %19 (n=6), uçurtma %19 (n=6), kalp %19 (n=6), kaydırak %22 (n=7), ve salıncak %22 (n=7) olarak belirlenmiştir. Günlük koronavirüs tablosu, ambulans ve bilgisayar alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır. 13 yaş grubunun alt tema dağılımları günlük koronavirüs tablosu %33 (n=6), ambulans %33 (n=6) ve bilgisayar %43 (n=7) olarak belirlenmiştir. Araba, uçurtma, kalp, kaydırak ve salıncak alt temaları için bu yaş grubunda kodlama yapılmamıştır.

Çocukların yaş gruplarına göre çizimleri incelendiğinde 7 yaş grubunun kalpler, 10 yaş grubunun kaydırak ve salıncak, 13 yaş grubunun da bilgisayar çizdikleri belirlenmiştir. Çocukların çizdikleri resimler hakkında yapmış oldukları açıklamaların analiz ve değerlendirmesi sonucunda diğer teması kapsamında 7 yaş grubunda bulunan çocukların çizdikleri resimleri açıklarken ambulans ifadesini kullandıkları; 10 yaş grubunda bulunan çocukların diğer teması kapsamında değerlendirilebilecek bir açıklama yapmadıkları ve 13 yaş grubunda bulunan çocukların ise günlük tablo, ambulans, sosyal medya ve alınmayan tedbirler ifadelerini kullandıkları belirlenmiştir. Küçük yaş grubu çizimlerine kalp figürü gibi duygusal öğeler eklerken diğer yaş gruplarının, soyut düşünce geliştirmiş olmalarının da etkisiyle, hastalıkla ilgili içeriklere yer vermeleri beklenen bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Yaşlara göre belirlenen 3 grubun çizimlerinden elde edilen tema ve kodlar arasında fark olup olmadığını belirleyebilmek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Grupların homojen olmaması ve normal dağılım göstermemesi sebebiyle bu analiz testi tercih edilmiştir. Test sonuçları tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Kategoriler	Gruplar	Chi-Square	df	p
İnsan	7 yaş	2,000	2	,368
	10 yaş			
	13 yaş			
Mekân/ortam	7 yaş	2,000	2	,016
	10 yaş			
	13 yaş			
Aktivite	7 yaş	4,734	2	,115
	10 yaş			
	13 yaş			
Sağlık	7 yaş	1,000	2	,256
	10 yaş			
	13 yaş			
Temizlik malzemeleri	7 yaş	1,593	2	,368
	10 yaş			
	13 yaş			
Doğa	7 yaş	4,357	2	,000
	10 yaş			
	13 yaş			
Renk	7 yaş	1,000	2	,019
	10 yaş			
	13 yaş			
Diğer	7 yaş	2,000	2	,210
	10 yaş			
	13 yaş			

Araştırma verilerinin çocukların yaptıkları resimlerden elde edilmiş olması sebebiyle sonuçların tamamının çocuk bakış açısını yansıttığı söylenebilir. Herhangi bir ölçek kullanılmaması ve yapılandırılmış soruların bulunmaması, çocukların duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmelerini sağlamış ve böylelikle kalıplaşmış düşünce tekrarların engellenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Çocuklar tarafından üretilen verilerin daha belirleyici olduğunu savunan araştırmacılar bulunmaktadır (Angell, 2009; Horstman, Aldiss, Richardson ve Gibson, 2008).

Gruplar arasındaki farkın belirlenebilmesi için yapılan analiz sonucunda mekân/ortam temasında oldukça küçük bir anlamlılık değerinin bulunduğu $p=,016$; doğa temasında anlamlı bir farkın olduğu $p=,000$ ve renk temasında yine oldukça küçük bir anlamlılık değerinin

bulduğu $p=,019$ belirlenmiştir. Bu temalarda gruplar arasında bir farklılık vardır ve en az bir grup diğer gruplardan farklılaşmaktadır. Diğer temalarda grup sonuçları analizinde anlamlı fark bulunmaması, çocukların çizimlerinde COVID-19 kavramına benzer bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir.

Bu temalarda farkın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için Tamhane Post hoc testi yapılmıştır. Test sonucu Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Gruplar arası Tamhane Post hoc Testi sonuçları

Kategoriler	(I) Gruplar	(J) Gruplar	Ort. Farkı (I-J)	p
Mekân/ortam	7 yaş	10 yaş	,00000	.
		13 yaş	,06796	,022
	10 yaş	7 yaş	,00000	.
		13 yaş	,06796	,022
	13 yaş	7 yaş	-,06796	,022
		10 yaş	-,06796	,022
Doğa	7 yaş	10 yaş	-,20588	,018
		13 yaş	-,14763	,151
	10 yaş	7 yaş	,20588	,018
		13 yaş	,05825	,040
	13 yaş	7 yaş	,14763	,151
		10 yaş	-,05825	,040
Renk	7 yaş	10 yaş	-,17647	,036
		13 yaş	-,10851	,349
	10 yaş	7 yaş	,17647	,036
		13 yaş	,06796	,022
	13 yaş	7 yaş	,10851	,349
		10 yaş	-,06796	,022

Yapılan analiz sonucunda mekân/ortam teması kapsamında tüm yaş grupları arasında fark olduğu; doğa teması kapsamında 7 ve 10 yaş grubu ile 10 ve 13 yaş grubu arasında fark olduğu; renk teması kapsamında 7 ve 10 yaş grubu ile 10 ve 13 yaş grubu arasında fark olduğu belirlenmiştir. Gruplar arasında fark olmasının yaş ve yaşa göre değişen gelişim özellikleri sebebiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada, okul çağındaki çocukların COVID-19 hakkındaki resimlerinin 7, 10 ve 13 yaş gruplarına göre incelenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların çizimlerinde insan, mekân/ortam, aktivite, sağlık, temizlik malzemeleri, doğa, renk ve diğer olmak üzere 7 temaya yer verdikleri belirlenmiştir. Bu 7 temanın 48 alt teması bulunmaktadır. Çizimler incelendiğinde 7 yaş grubunun daha çok çocuk, 10 ve 13 yaş grubunun da yetişkin gözüyle çizim yaptıkları belirlenmiştir. Her yaş grubunda en fazla çocuk figürü çizilmiştir. Yedi yaş grubu en fazla park, 10 yaş grubu ev ve 13 yaş grubu da ev ve hastane ortamlarını çizmiştir. Ayrıca her yaş grubunun sloganlardan olumlu anlamda etkilendiği ve çizimlerinde bunlara yer verdikleri belirlenmiştir. Yedi yaş grubu çoğunlukla evde kal, 10 ve 13 yaş grupları da mesafe/sosyal mesafe durumlarını resmetmiştir. On ve 13 yaş grubu resimlerinde karikatür çizimleri yapmıştır. Her yaş grubunun çizimlerinde virüs bulunmaktadır. On yaş grubu en fazla maske, 13 yaş grubu da maske ve kolonya çizimleri yapmıştır. Yedi yaş grubunun resimlerinde bulut, 10 yaş grubunun kuş ve 13 yaş grubunun da yine bulut yer almıştır. Duygu ifadelerinde 7 yaş grubu en fazla mutlu, 10 yaş grubu mutsuz ve 13 yaş grubu da tedbirli duygusunu ifade eden çizimler yapmıştır. Her yaş grubunun çizimlerinde en fazla kırmızı renk kullanılmıştır. Yedi yaş grubunun resim içeriklerinde kalpler, 10 yaş grubunun kaydıracak ve salıncak, 13 yaş grubunun da bilgisayar çizdikleri belirlenmiştir. Yaşlara göre

mekân/ortam, doğa ve renk temasında gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir. Mekân/ortam teması kapsamında tüm yaş grupları arasında fark olduğu belirlenmiştir. Doğa teması kapsamında 7 ve 10 yaş grubu ile 10 ve 13 yaş grubu arasında fark olduğu belirlenmiştir. Renk teması kapsamında 7 ve 10 yaş grubu ile 10 ve 13 yaş grubu arasında fark olduğu belirlenmiştir. Yaşanan pandemi süreci her yaşta bireyin hayatını farklı şekilde etkilemiştir. Yetişkinlerin sürece uyum sağlamaları çocuklara nazaran daha kolay gerçekleşebilmektedir. Soyut düşünce geliştirmemiş olan çocukların virüsü algılamaları da zor olacağından öncelikle ebeveynlerin çocuklarına model olduklarını unutmamaları ve duygularını düzenlemeleri konusunda yol gösterici olmaları gerekmektedir. Çocukların duygularını ifade edebilmesi için fırsat verilmesi, korku ve kaygılarının azaltılması üzerinde etkili olacaktır. Ebeveynlerin yanı sıra öğretmenler de çocukların hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Çocuklarına süreci uygun şekilde açıklayabilmeleri konusunda öğretmenlerin ebeveynlere destek olmaları gerekebilir. Özellikle küçük çocuklarda açıklama süreci biraz daha zor olabilir. Bu nedenle evde yapılan destek çalışmalarına okulun da iş birliği sağlanmalıdır. Çocukların gelişim düzeylerine uygun olarak hikâye, drama, sanat, resim ve oyun gibi etkinliklerle süreci anlamaları kolaylaştırılabilir. Bu uygulamalar aynı zamanda çocukların duygularını uygun şekilde dışa vurmaları için de yardımcı olacaktır. Çocukların pandemi sürecinden etkilenme durumlarının kalıcı olup olmadığı veya etkilerinin ne yönde olduğunu belirlemeye yönelik farklı araştırmalar da yapılabilir.

Kaynakça

- Akalın, T., & Üstündağ, A. (2012). 10-12 Yaş danışmanlık hizmeti alan çocukların durumlarının belirlenmesinde resmin önemi. *Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 73-86.
- Angell, C. (2009). *Primary school children's perceptions of infant feeding: Exploring their awareness using an adapted "draw and write" method* (Doctoral thesis, Bournemouth University, Poole, United Kingdom). Retrieved from <http://eprints.bournemouth.ac.uk/12898/>
- Aslan, A., Turgut, Y., Göksu, İ., & Aktı Aslan, S. (2019). Çocukların medya okuryazarlık düzeylerinin ve kullanım alışkanlıklarının demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 793-815.
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory of mass communication. *Media Psychology*, 3, 265-299
- Başar, M., Akan, D. & Çiftçi, M. (2018). Mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunları. *Kastamonu Education Journal*, 26(5), 1571-1578.
- Brechet, C. (2015). Representation of romantic love in children's drawings: age and gender differences. *Social Development*, 24(3), 640-658.
- Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., & Rakotomalala, S. (2020). Parenting in a time of COVID-19. *Lancet*, 395, 64.
- Çiçek, I, Tanhan, A, & Tanrıverdi, S. (2020). COVID-19 ve eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 1091-1104. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.787736>
- Davidov, R. (2014). *Çocuğumuzu resimlerinden keşfedin*. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Duran, M. (2021). The effects of COVID-19 pandemic on preschool education. *International Journal of Educational Methodology*, 7(2), 249-260.
- Halmatov, S. (2015). *Çocuk resimleri analizi ve psikolojik resim testleri*. Ankara: Pegem.
- Hanan, S., Sukarman B., & Lanta, L. (2022). Visual perception of children towards COVID-19 in the community of people caring for street children in Makassar. *Paratiwi: Jurnal Seni Rupa dan Desain*, 1(1), 12-17.

- Horstman, M., Aldiss, S., Richardson, A., & Gibson, F. (2008). Methodological issues when using the draw and write technique with children aged 6 to 12 years. *Qualitative Health Research, 18*(7),1001-1011.
- Jolley, R. P. (2010). *Children and pictures: Drawing and understanding*. Oxford: Blackwell.
- Kiral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(15), 170-189.
- Kirişoğlu, O. T. (2002). *Sanatta eğitim. Görmek, öğrenme, yaratmak*. 2.baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Liu, J. J., Bao, Y., Huang, X., Shi, J., & Lu, L. (2020). Mental health considerations for children quarantined because of COVID-19. *Lancet Child Adolesc Health, 4*, 347–349.
- Malchiodi, C. A. (2013). *Çocukların resimlerini anlamak*. (T. Yurtbay, Çev.). İstanbul: Nobel Tıp Kitapları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2002). *The qualitative researcher's companion*. Sage, Thousand Oaks.
- Nazlı, R. S., & Çat, A. K. (2021). Çocukların Covid-19 algılarının resme yansması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 36*, 221-242.
- Tarkoçin, S., Alagöz, N., & Boğa, E. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının pandemi sürecinde (COVID-19) davranış değişiklikleri ve farkındalık düzeylerinin anne görüşlerine başvurularak incelenmesi. *Electronic Turkish Studies, 15*(6), 1017-1036.
- Usta, S. Y., & Gökcan, H. N. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 6* (2), 187-206.
- Uzun, R. (2018). Çocukların medyadan ve medyada korunması: Çocuklara yönelik etik davranış kurallarının incelenmesi. *Akdeniz İletişim Dergisi, 22*, 152-167.
- World Health Organization [WHO]. (2020). Mental health and psychological resilience during the COVID-19 pandemic. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/mental-health-and-psychological-resilience-during-the-covid-19-pandemic>
- Yaralı, K. T., Özkan, H. K., & Aytar, A. G. (2016). Yedi ve on yaş çocuklarının sevgiyi ifade ediş biçimlerinin çizdikleri resimlere yansması. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24*(5), 2181-2194.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* 10. Baskı Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu

Tarih: 11.09.2020

No: 16/12

Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması

Turkish Adaptation of the Motivation for Solitude Scale

Prof. Dr. Hikmet YAZICI¹, Doç. Dr. Fatma ALTUN KOBUL², Uzman Psikolojik
Danışman Öykü ÖZYAZICI KUZUR³

Öz

Araştırmanın amacı, Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği-Kısa Formunun (TBOM- KF) Türk kültüründeki geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesidir. Araştırma grubu 717 (Kadın= 466, %65, Erkek= 251, %35) kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, Bilgi Toplama Formu, Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği-Kısa Formu, Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği (ÇEKÖ) ve UCLA Yalnızlık Ölçeği-Kısa Formu ile toplanmıştır. Ölçeğin geçerlik işlemleri kapsamında açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin yanı sıra ölçüt bağıntılı geçerlikten yararlanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda modeli %48,07 oranında açıklayan iki faktörlü (tercih edilen ve tercih edilmeyen tek başına olma) bir yapı elde edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda ise modelin veri ile uyumunun iyi düzeyde olduğu bulunmuştur ($X^2/sd= 1,82$, CFI= 0,95, GFI= 0,95, AGFI= 0,93, RMSEA= 0,05, SRMR= 0,05). Ölçüt bağıntılı geçerlik işlemlerinde tercih edilen tek başına olma faktörü ÇEKÖ'nün yaşam amacı ve öz yeterlilik faktörleri ile pozitif yönde; tercih edilmeyen tek başına olma faktörü ÇEKÖ'nün dört alt faktörü ile negatif, UCLA Yalnızlık Ölçeği ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler göstermiştir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları AFA ve DFA örneklemeleri için sırasıyla .81 ve .78, testi yarıya bölme güvenilirliği AFA ve DFA örneklemeleri için sırasıyla .83 ve .80 bulunmuştur. Tüm ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği 0.80'dir. Sonuçlar ölçeğin Türk kültüründe geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tek başına olma motivasyonu, tek başınalık, ölçek uyarlama, Türk kültürü

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The aim of this study is to examine the validity and reliability of the Motivation for Solitude Scale-Short Form (TBOM-KF) in Turkish culture. 717 (Female= 466, 65%, Male= 251, 35%) adults comprised the sample of the study. In study, Personal Information Form, Motivation for Solitude Scale-Short Form, Multi-Measure Agentic Personality Scale (MAPS) and UCLA Loneliness Scale-Short Form were used. As a result of exploratory factor analysis (EFA), a two-factor (self-determined and not self-determined solitude) structure was obtained, which explained the model at a rate of 48.07%. In confirmatory factor analysis (CFA), it was found that the model had a good fit with the data ($x^2/Sd= 1.82$, CFI= .95, GFI= .95, AGFI= .93, RMSEA= .05, SRMR= .05). Self-determined solitude factor was positively correlated with the life purpose and self-efficacy factors of the MAPS; not self-determined solitude factor showed negative correlations with the four factors of the MAPS and positive correlation with the UCLA Loneliness Scale. The Cronbach's alpha internal consistency coefficient was .81 and .78 for the EFA and CFA samples and the split-test reliability was .83 and .80 for the EFA and CFA samples. The test-retest reliability of the scale was .80. The results show that the scale is a valid and reliable measurement tool in Turkish culture.

Keywords: Motivation for solitude, solitude, scale adaptation, Turkish culture

¹Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, hyazici@trabzon.edu.tr

²Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, faltun@trabzon.edu.tr

³Milli Eğitim Bakanlığı, Ağrı Patnos Dedeli Sebahattin Yıldız Ortaokulu, oykuozyazici@gmail.com

Atf için (to cite): Yazıcı, H., Altun Kobul, F., Özyazıcı Kuzur, Öykü. (2022). Tek başına olma motivasyonu ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1500-1511.

Paper Type: Research

Giriş

Tek başına olma, yalnızlık ve tek başlılık gibi farklı deneyimlerle sonuçlanabilen karmaşık bir yapıya sahiptir. Perlman ve Peplau (1981) yalnızlığı, bireyin sosyal ilişkilerinin nicelik veya nitelik yönünden yetersiz olması durumunda hissedilen hoş olmayan bir yaşantı olarak tanımlamıştır. Sosyal ilişkilere duyulan ihtiyaç ve istek yalnızlığın önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Tek başlılık (solitude) ise tek başına olmanın (being alone) olumlu ya da olumsuz yaşanabilen nesnel bir durumunu ifade etmekte (Galanaki, 2013) ve çoğunlukla içsel olarak motive edilmiş faaliyetlerde bulunmak için yalnız kalma isteğini içermektedir (Marcoen ve Goossens, 1993).

Alanyazında tek başlılığın kişilik gelişiminin bir boyutu olarak ele alındığı görülmektedir. Örneğin Winnicot (1958) tek başlılığı annenin varlığında gelişmesi gereken, çocuğun ilerleyen dönemlerdeki gelişimi ve kendi kişisel yaşamını keşfedebilmesi için önemli bir gelişim görevi olarak tanımlar. Buchholz (1997) benzer şekilde tek başlılığı, yaşam boyu gelişim adına bağlanma ile eşit derecede önemli bir kavram olarak ele alır. Bu noktada tek başlılık ve ilişki halinde olmanın birbirini tamamlayan iki durum olduğu vurgulanmakta (Knafo, 2012) ve bu tecrübenin özgürlük, yaratıcılık, kendini keşfetme gibi faydalarını inceleyen araştırmalar bulunmaktadır (Long ve Averill, 2003; Storr, 1988). Sağlıklı bir kişilik gelişiminde sözü edilen faydalarına rağmen tek başlılıkla ilgili yapılan bazı deneysel çalışmalar çelişkili sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Burger, 1995; Larson ve Lee, 1996). Örneğin Burger'in (1995) araştırmasında tek başına olmayı tercih etme ile iyi oluş, yalnızlık ve nevrozizm değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. İlgili çalışmada bu bulgu, tek başına vakit geçirmekten keyif duyan bireylerin aynı zamanda istedikleri türden bir sosyal ilişkiye sahip olmadıklarını hissedebilecekleri şeklinde yorumlanmıştır. Böyle bir durumda tek başına olma iyi oluş ile uyumlu nedenlerle tercih edilebileceği gibi sosyal etkileşim konusunda aşırılık gösteren bir endişe ile de seçilebilmektedir.

Yukarıda sözü edilen çalışma sonuçlarının farklılık göstermesinin bir diğer olası nedeni tek başlılığın çoğunlukla tek başına olmayı tercih etme ile yorumlanması ancak bu tercihin hangi şartlar sonucu oluştuğunun bilinmemesidir (Thomas ve Azmitia, 2019). Larson ve Csikszentmihalyi (1978) tek başlılığın psikolojik açıdan faydalı veya riskli yorumlanmasındaki temel farkın, yalnız geçirilen zamanın altında yatan motivasyon olabileceğini, gönüllü ve bilinçli bir seçime dayanan tek başlılık deneyiminin faydalı bir şekilde tecrübe edileceğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda tek başına olmanın olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmesinde tek başlılığı seçmiş olma ile kontrol hissine sahip olmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır (Long, 2000).

Motivasyonun tek başına olma yapısına hangi yönleriyle etki ettiği öz belirleme kuramı çerçevesinde açıklanmaktadır (Nicol, 2005). Bu yaklaşıma göre öz belirleme insan işleyişinin bir niteliği olarak seçim deneyimi ile birlikte içsel olarak motive edilmiş davranışların ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Kişi öz belirleme yoluyla zorunluluktan ya da baskıdan gelen seçimden uzaklaşır, böylece seçimler kişinin ihtiyaçlarının farkındalığına ve dışsal olayların esnek bir şekilde yorumlanmasına dayanır (Deci ve Ryan, 1985). Başka bir ifadeyle bireyin tek başına olma yaşantısına kendisinin karar vermesi ya da dış koşullar veya içsel süreçler yoluyla zorlanmış olması, bu yaşantının verimli ya da yıkıcı tecrübe edilmesine sebep olur. Sözü edilen kuramsal bakış açısı doğrultusunda (Nicol 2005) tarafından tek başına olmanın içsel ve dışsal motivasyonlarının ayırt edilmesini amaçlayan Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği (Motivation for Solitude Scale) geliştirilmiştir. Bu ölçek derin düşünce, yaratıcılık gibi isteyerek seçilen tek başına olmayı ölçen Tercih Edilen Tek Başına Olma (Self Determined Solitude) ve sosyal kaygı, akranlar tarafından reddedilme gibi gönüllü bir seçimi içermeyen tek başına olmayı değerlendiren Tercih Edilmeyen Tek Başına Olma (Not Self Determined Solitude) şeklinde iki alt boyuttan oluşmaktadır. Aynı çalışmada, ölçeğin tek başına olma

motivasyonunun özerk bir şekilde seçilip seçilmemesine bağlı olarak uyumlu ve uyumsuz sonuçları başarılı bir şekilde ayırt ettiği görülmüştür (Nicol, 2005). Örneğin, yalnızca tercih edilmeyen tek başına olma yalnızlık ve sosyal kaygı ile pozitif ilişki gösterirken; tercih edilen tek başına olma bu olumsuz sonuç değişkenleri ile ilişkili bulunmamıştır. Bu bulgu tek başına olma yaşantısının yapıcı yönünü ifade eden tek başınalık ile öznel bir hoşnutsuzluğu belirten yalnızlığın kavramsal farklılıklarını desteklemesi açısından önemli görülmektedir.

Öz belirleme kuramının bakış açısıyla yapılan çeşitli çalışmalarda bireylerin tek başına geçirilen zamanı gönüllü ve özerk bir tutumla seçtiklerinde yalnızlığı daha az deneyimledikleri vurgulanmaktadır (Chua ve Koestner, 2008; Inguglia, Ingoglia, Liga, Lo Coco ve Lo Cricchio, 2015). Bu noktada kişinin tek başına olmayı özerk bir şekilde seçmesi daha yapıcı tek başınalık yaşantılarını ortaya çıkarmaktadır (Corsano, Majorano, Michelini ve Musetti, 2011; Nguyen, Weinstein ve Ryan, 2018; Nguyen, Werner ve Soenens, 2019; Ost Mor, Palgi ve Segel-Karpas, 2021). Nguyen, Ryan ve Deci'nin (2018) araştırmasında tek başına olmak için içsel bir şekilde motive olan bireylerin dışsal nedenlerden dolayı yalnız olan bireylerden daha düşük stres seviyeleri ile daha yüksek rahatlama ve iyi oluş sergilediği gösterilmiştir. COVID-19 kısıtlamalarından rutin uygulamalara geçiş sürecindeki uyum zorluklarının ele alındığı bir çalışmada, gönüllü yaşanan tek başınalığın uyum güçlükleri ile depresyon arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkisi olduğu bulunmuştur (Keisari, Palgi, Ring, Folkman ve Ben-David, 2022).

Türkiye'de tek başına olmanın yakın zamanda çalışılmaya başlanmasıyla tek başına olma yapısını ölçen kısıtlı sayıda ölçme aracı bulunmaktadır (Erpay, 2017). Bu ölçeklerden Tek Başına Olmayı Tercih Etme Ölçeği (Burger, 1995) alanyazında sıklıkla kullanılan bir ölçek olmakla birlikte bireyleri tek başına olmayı veya insanlarla birlikte olmayı tercih etme açısından iki seçenektan birine zorlamakta ve tek başına olmanın hangi nedenlerle seçildiğini göstermemektedir. Bir diğer ölçek olan Tek Başına Olma Türleri Ölçeği (Wang, 2006) ise bireylerin tek başına olmayı hangi deneyimlerle gerçekleştirdiklerinin belirlenmesinde derinlemesine bir bilgi sağlamaktadır. Örneğin Türk örnekleminde yürütülen bir çalışmada ilişkili olma ihtiyacının karşılandığı bireylerin tek başına olmayı düşük düzeyde tercih ettikleri ancak tek başına geçirilen zamanın yalnızlık olarak değil yaratıcılık, duygusal öz düzenleme, kendini keşfetme gibi aydınlanma şeklinde deneyimlendiği bulunmuştur (Özyazıcı, 2019). İlgili çalışmada Türk kültürüne uyarlanan her iki ölçeğin ancak birlikte ele alınmasıyla tek başınalığa dair kapsamlı bir açıklama sağladığı ve Tek Başına Olmayı Tercih Etme Ölçeği'nin alanyazında iki önemli gelişimsel ihtiyaç olarak görülen ilişki halinde olma ve tek başına olma ihtiyacını desteklemediği görülmektedir. Tek Başına Olmayı Tercih Etme Ölçeği'nin kullanıldığı farklı bir çalışmada düşük benlik saygısı gösteren bireylerin tek başına olmayı daha çok tercih ettikleri bulunmuştur (Avan ve Çakmak, 2020). Bu nedenlerle tek başına olmanın kişiliğin gelişimi ile uyumlu sonuçlarının elde edilmesinde motivasyon kavramının ele alınması ve kavrama uygun ölçme araçlarının geliştirilmesi veya uyarlanması önemli görülmektedir. Bu çalışma ile Thomas ve Azmitia (2019) tarafından kısa formu oluşturulan Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği-Kısa Formunun Türk örneklemindeki geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Mevcut ölçeğin toplulukçu ve bireyci yönelimleri içinde barındıran Türk kültüründe tek başına olma motivasyonlarının belirlenmesi ve tek başınalığın psikolojik uyum ile ilişkisinin anlaşılmasında önemli bir ölçme aracı olarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Yöntem

1.1. Katılımcılar

Araştırma grubu, 717 (Kadın= 466, %65, Erkek= 251, %35) yetişkin bireyden oluşmaktadır. Elde edilen veriler SPSS programı ile rastgele ikiye bölünerek iki farklı örneklem oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, 362 (Kadın= 251, Erkek= 111) kişiden oluşan örneklemde açımlayıcı faktör analizi (AFA), 355 (Kadın= 215, Erkek= 140) kişiden oluşan örneklemde doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. AFA örneklemindeki katılımcıların yaş aralığı

18 ile 61 arasındadır (Ort.= 30.94, SS= 10.57). DFA örneklemini oluşturan katılımcıların yaş aralığı ise 18 ile 65 aralığındadır (Ort. = 31.32, SS= 10.36). Çalışma grubundaki bireylerin büyük bir kısmı üniversite (%74.6) ve lisansüstü (%13.5) eğitim düzeyine sahiptir. Katılımcıların medeni durumları (Bekar=327, %45.6, Flört/Nişanlı=86, %12, Evli=289, %40.3, Eşi vefat etmiş ya da boşanmış=15, %2.1) ve gelir düzeyleri (0-2500 TL=212, %29.6, 2501-3500 TL=82, %11.4, 3501-4500 TL=112, %15.6, 4501-6000 TL=174, %24.3, 6001-10500=86, %12, 10501 TL ve üstü=51, %7.1) farklılık göstermektedir.

1.2. Veri Toplama Araçları

1.2.1. Bilgi Toplama Formu:

Katılımcılara ait çeşitli bilgilerin elde edilmesi amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Formda; yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik gelir düzeyi, eğitim durumu ve medeni durum ile ilgili sorular yer almaktadır.

1.2.2. Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği-Kısa Form (TBOM-KF):

Bireylerin tek başına olma yaşantılarındaki motivasyonel yönün incelenmesi amacıyla geliştirilen ölçeğin kısa formu Thomas ve Azmitia (2019) tarafından oluşturulmuştur. Ölçek, tercih edilen tek başına olmayı ölçen sekiz madde (örneğin, “Tek başına kalmak, yaratma kabiliyetimi tetikler.”) ve tercih edilmeyen tek başına olmayı ölçen altı madde (örneğin, “Başkalarıyla birlikteyken kendimi gergin hissederim.”) olmak üzere toplam 14 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek dördümlü Likert tipindedir. Ölçeğin orijinal çalışmasında Cronbach alfa katsayıları tercih edilen tek başına olma için .81, tercih edilmeyen tek başına olma için .89 bulunmuştur.

1.2.3. Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği (ÇEKÖ):

Côté (1997) tarafından geliştirilen Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması Atak, Kapçı ve Çok (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek beşli likert tipinde olup ölçekten alınan yüksek puan, kişinin eylemli kişiliğe sahip olduğunu ifade ederken düşük puan eylemli kişiliğe sahip olmadığını göstermektedir. Yapılan açımlayıcı, doğrulayıcı ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda beş maddesi dışarıda bırakılan ölçeğin 15 madde ve dört alt boyuttan oluştuğu, ölçeğin varyansın %57.43'ünü açıkladığı bulunmuştur. Ölçeğin uyarlama çalışmasında yapılan Cronbach alfa güvenilirliği yaşam amaçları alt boyutu için .72, öz saygı alt boyutu için .76, iç denetim odağı alt boyutu için .74, öz yeterlilik alt boyutu için .73 ve ölçeğin toplamı için .81 olarak tespit edilmiştir (Atak, Kapçı ve Çok, 2013).

1.2.4. UCLA Yalnızlık Ölçeği-Kısa Form:

Hays ve DiMatteo (1987) tarafından bireylerin yalnızlık düzeylerinin ölçümünde kullanılmak amacıyla geliştirilen UCLA Yalnızlık Ölçeği-Kısa Formu'nun Türkçe versiyonu Doğan, Akıncı Çötök ve Göçet Tekin (2011) tarafından yapılmıştır. Ölçekteki maddeler dördümlü bir derecelendirme ile yanıtlanmaktadır. Yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinde ölçeğin 8 maddeden ve tek boyuttan oluştuğu, toplam varyansın %36.69'unu açıkladığı saptanmıştır. Ölçeğin uyarlama çalışmasında elde edilen Cronbach alfa iç-tutarlık güvenilirlik katsayısı .72 bulunmuştur.

1.3. İşlem

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için ilk olarak araştırma kapsamında kullanılacak ölçekleri geliştiren ya da uyarlayan araştırmacılardan ve ilgili üniversitenin etik kurulundan (Tarih: 01.02.2021, Sayı: E-81614018-000-90) gerekli izinler alınmıştır. Türk kültürüne uyarlanması planlanan Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği- Kısa Formu'nun dil ve kapsam geçerliği çalışmaları için öncelikle ölçek maddeleri, araştırmacılar ve dil uzmanları tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Birbirinden bağımsız şekilde yapılan çeviriler, araştırmacılar tarafından kontrol edilip en uygun ifadeler belirlenmiştir. Çeviri ifadeler orijinal dildeki karşılıkları ile

birlikte İngilizce ve Türkçeye hâkim rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanındaki 10 uzmana gönderilmiş, çevirilerin aslını yansıtmaya derecesi ile Türk kültürüne ve ölçülmesi amaçlanan yapıya uygunlukları bakımından görüşleri alınmıştır. Bu doğrultuda ölçek maddeleri tek tek puanlandırılmıştır. Puanlama sonucunda kapsam geçerlik indeksinin belirlenmesinde Davis Tekniği kullanılmış ve en düşük kapsam geçerlik indeksi .80 olarak bulunmuştur. Bu sonuç tüm madde çevirilerinin uygun değerde olduğunu göstermektedir (Davis, 1992). Ayrıca alan uzmanlarına maddelerin çevirileri ve anlaşılabilirliği açısından öneride bulunabilecekleri açık uçlu bir soru sorulmuştur. Bu görüşler doğrultusunda ölçeğin Türkçe Formu düzenlenmiş ve pilot çalışması gerçekleştirilmiştir.

Dünya genelinde meydana gelen COVID-19 pandemisi ve pandemi sürecine yönelik alınan tedbirler nedeniyle hem pilot çalışma hem asıl uygulama verileri elektronik ortamda oluşturulan formlar aracılığıyla toplanmıştır. Katılımcılar araştırmanın kapsam ve amacı, gönüllülük ve gizlilik hakkında bilgilendirilmiştir. Uygulamalar yaklaşık olarak 10 dakika sürmüştür. Testin tekrarının uygulanacağı gruplarda ise ölçek formuna rumuz belirleyebilmeleri için madde eklenmiş ve kişilerden iletişim bilgileri alınmıştır.

1.4. Veri Analizleri

Ölçme aracının geçerlik uygulamaları kapsamında; ölçüt bağımlı geçerlik, açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizleri ise iç tutarlık, testi yarıya bölme ve test-tekrar test teknikleri ile sınımlanmıştır. Test-tekrar test güvenilirliğinde ölçek 50 katılımcıya iki hafta arayla uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler IBM AMOS ve SPSS 23 programları ile analiz edilmiştir.

2. Bulgular

2.1. Pilot Çalışmadan Elde Edilen Bulgular

Ölçek, pilot çalışma kapsamında 304 katılımcıya (Kadın=206, %67.8, Erkek=98, %32.2) uygulanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu incelendikten sonra ölçeğin güvenilirlik ve geçerlikle ilgili bazı değerleri test edilmiştir. Ölçeğin tümü için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .76'dır. Madde toplam korelasyonları incelendiğinde bazı maddelerin (t1, t2, t5, t10, t11) .30'un altında değer gösterdiği ancak maddelerin çıkarılması durumunda iç tutarlılığa anlamlı bir katkı sağlamadığı tespit edilmiştir. Ayrıca belirtilen maddeler ölçeğin kuramsal bakış açısının bütünlüğü açısından önem göstermektedir. Bu nedenlerle ölçekten herhangi bir madde çıkarımı yapılmamıştır.

Pilot çalışmada yapılan işlemler sonucunda ölçeğin faktör analizine uygun olduğu tespit edilmiştir (KMO=.81 ve Barlett $\chi^2= 1043,180$, $sd= 91$, $p<.001$). Temel Bileşenler Analizine göre öz değeri 1.00'den büyük iki faktörlü yapının toplam varyansı %43.21 oranında açıkladığı bulunmuştur. Mevcut çalışma sonrasında analiz sonuçları göz önünde bulundurularak maddeler araştırmacılar tarafından tekrar incelenmiştir. Bu doğrultuda herhangi bir revizyona ihtiyaç duyulmadan asıl çalışmaya geçilebileceğine karar verilmiştir.

2.2. Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği'nin Yapı Geçerliliği

2.2.1. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Açımlayıcı faktör analizi öncesinde 362 katılımcıdan elde edilen verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilmiş ve verilerin faktör analizine uygunluğu incelenmiştir. Normallik testi sonucunda çarpıklık ve basıklık katsayılarının (Skewness = .05, Kurtosis=-.19) uygun değer aralığında olduğu bulunmuştur (Tabachnick ve Fidell, 2015). Verilerin faktör analizine uygunluğu ise Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett testi kullanılarak incelenmiştir. Bu sonuçlarda Kaiser Mayer Olkin değerinin .85, Barlett testinin anlamlı ($\chi^2= 1598.04$, $sd=91$, $p<.001$) olduğu görülmüştür. Bu durumda KMO değerinin .60'dan yüksek ve Barlett testinin anlamlı çıkması verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir (Pallant, 2016). Ayrıca .50'den yüksek olması beklenen (Field, 2013) maddelerin anti-image

matrisindeki çapraz korelasyon değerlerinin .65 ile .93 arasında değiştiği ve uygun değer aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin faktör yapısı Temel Bileşenler Analizi ve varimax döndürme metodu ile incelenmiştir. AFA bulguları ele alındığında, öz değeri 1.00'den büyük üç faktörden oluşan yapının toplam varyansı %55.96 düzeyinde açıkladığı görülmüştür. Birinci faktör varyansın %29.67'sini, ikinci faktör %18.39'unu ve üçüncü faktör %7.89'unu açıklamaktadır. Ancak ortaya çıkan yapının orijinal çalışmada açıklanan kuramsal yapıya uygunluk göstermemesi ve çapraz yüklenmelerin görülmesi (Tabachnick ve Fidell, 2015) nedeni ile model iki faktöre zorlanmıştır. İki faktörlü yapının toplam varyansın %48.07'sini oluşturduğu ve madde faktör yüklerinin .36 ile .84 arasında değiştiği görülmektedir. İlk faktörün açıkladığı toplam varyans %29.67, ikinci faktörün açıkladığı toplam varyans ise %18.39'dur. Ölçek maddelerinin iki faktörlü yapı ile birlikte orijinal ölçeğin madde dağılımına uygunluk gösterdiği görülmüş ve alt faktörlerin isimlendirilmesinde orijinal form göz önünde bulundurulmuştur. Birinci faktör tercih edilen tek başına olma, ikinci faktör ise tercih edilmeyen tek başına olma olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğine ait ayrıntılı bulgular Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. TBOM-KF'nun AFA Sonuçları

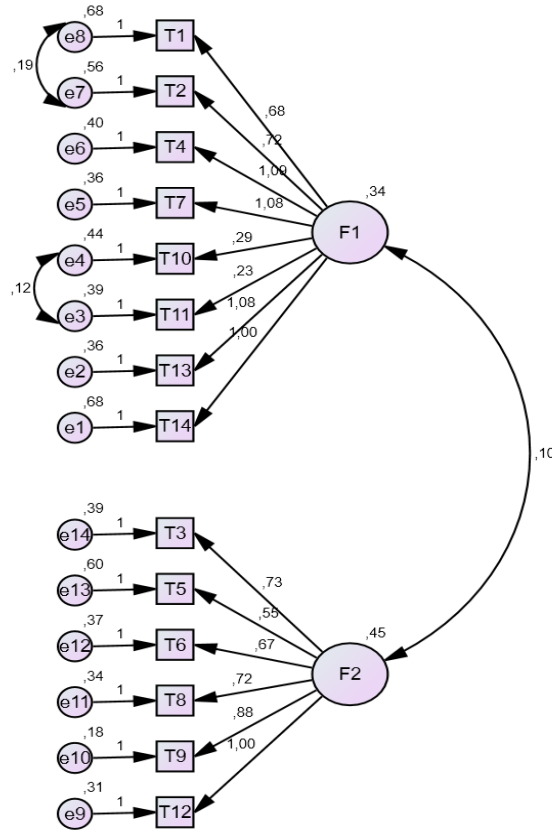
Maddeler	Faktör Yükleri		Ortak Varyans
	I	II	
Faktör I: Tercih Edilen Tek Başına Olma			
1. Tek başına kalmak, yaratma kabiliyetimi tetikler.	.59		.35
2. Sukunetten (dinginlikten) hoşlanırım.	.60		.41
4. Kendi kendime kalmak, manevi dünyamla/iç dünyamla bağ kurmama yardım eder.	.78		.63
7. Kendi kendime olmak, duygularıyla baş başa kalmama yardım eder.	.72		.58
10. Kişisel mahremiyete değer veririm.	.36		.15
11. İlgimi gerçek anlamda çeken şeylerle meşgul olabilirim.	.47		.27
13. Tek başına olmak, yaptığım şeyleri neden yaptığıma dair içgörü/anlayış kazanmama yardımcı olur.	.73		.55
14. Tek başına vakit geçirdiğimde kendimi enerjik hissederim.	.64		.45
Faktör II: Tercih Edilmeyen Tek Başına Olma			
3. Başkalarıyla birlikteyken kendimi gergin hissederim.		.69	.48
5. Başkalarıyla birlikteyken benden hoşnut olunmadığımı hissederim.		.61	.37
6. Başkalarının yanında kendim olamam.		.79	.63
8. Başkalarıyla birlikteyken yaptığım veya söylediğim şeylerden pişman olurum.		.70	.50
9. Başkalarıyla birlikteyken kendimi rahatsız hissederim.		.81	.65
12. Başkalarıyla birlikteyken oraya ait değilmişim gibi hissederim.		.84	.71
Öz değer	4.15	2.58	
Açıklanan varyans	29.67	18.39	
Açıklanan toplam varyans			48.07

2.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Açımlayıcı faktör analizi sonrasında elde edilen yapının farklı bir örneklem üzerinde doğrulanıp doğrulanmadığının incelenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Önerilen modifikasyonlarla birlikte yapılan DFA işlemlerinde uyum iyiliği değerleri χ^2 (sd = 1.82 ($\chi^2 = 134.73$, sd = 74, $p < .001$)) (kriter < 2 ; Tabachnick ve Fidell, 2015), GFI = .95 (kriter

$\geq .90$; Schumacker ve Lomax, 2010), AGFI = .93 (kriter $\geq .90$; Schumacker ve Lomax, 2010), CFI = .95 (kriter $\geq .95$; Hu ve Bentler, 1999), RMSEA = .05 (kriter $\leq .05$; Browne ve Cudeck, 1992) ve SRMR = .05 (kriter $\leq .05$; Schumacker ve Lomax, 2010) bulunmuştur. Uyum iyiliği indekslerinin CFI değeri haricinde mükemmel uyum gösterdiği, CFI değerinin ise kabul edilebilir aralıkta olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda iki faktör ve 14 maddeden oluşan ölçeğin Türk kültürüne uyumlu olduğu söylenebilmektedir. Maddelerin faktörleri ile ilişkilerini gösteren standardize edilmiş katsayılar .21 ile .81 arasında değişmekte olup hepsi anlamlıdır. Modele ait faktör yükleri Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. TBOM-KF’na ilişkin path diyagramı ve faktör yükleri

2.3. Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

Bu çalışmanın ölçüt geçerliliğinin belirlenmesinde Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği (Atak, Kapçı ve Çok, 2013) ve UCLA Yalnızlık Ölçeği- Kısa Form (Doğan, Akıncı-Çötök ve Göçet-Tekin, 2011) kullanılmıştır. Analiz sonucunda tercih edilen tek başına olma ile çok-yönlü eylemli kişiliğin yaşam amacı ($r = .09, p < .05$) ve öz yeterlilik ($r = .13, p < .01$) alt faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Tercih edilmeyen tek başına olma ise çok-yönlü eylemli kişiliğin dört alt faktörü olan öz saygı ($r = -.28, p < .01$), yaşam amacı ($r = -.32, p < .01$), iç denetim odağı ($r = -.11, p < .01$) ve öz yeterlilik ($r = -.20, p < .01$) ile negatif yönde yalnızlık ($r = .47, p < .01$) ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler göstermiştir. Sonuçlar Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. Tek başına olma motivasyonu ile çok-yönlü eylemli kişilik ve yalnızlık arasındaki ilişkiler

	1	2	3	4	5	6	7
1. Tercih Edilen Tek Başına Olma ^a	1	.21**	-.007	.09*	-.020	.13**	.04
2. Tercih Edilmeyen Tek Başına Olma ^a		1	-.28**	-.32**	-.11**	-.20**	.47**
3. Öz Saygı ^b			1	.43**	.19**	.32**	-.09*
4. Yaşam Amacı ^b				1	.38**	.43**	-.19**
5. İç Denetim Odağı ^b					1	.36**	-.08*
6. Öz Yeterlilik ^b						1	-.04
7. Yalnızlık							1

* $p < .05$. ** $p < .01$. a= Tek Başına Olma Motivasyonu'nun alt boyutları, b= Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği'nin alt boyutları

2.4. Güvenirlilik Analizleri

Ölçek güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, testi yarıya bölme ve test-tekrar test yöntemleri kullanılmıştır. AFA örnekleminde hesaplanan iç tutarlık katsayıları ölçeğin tümü için .81, tercih edilen tek başına olma boyutu için .78, tercih edilmeyen tek başına olma boyutu için .84'tür. DFA örnekleminde ise ölçeğin tümüne ait iç tutarlık katsayısı .78, tercih edilen tek başına olma boyutu .77, tercih edilmeyen tek başına olma boyutu .81 olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde AFA ve DFA örneklemlerinde ayrı ayrı uygulanan testi yarıya bölme işlemleri sonucunda; ölçeğin tümüne ait güvenilirlik katsayıları sırasıyla $r = .83$ ve $r = .80$, tercih edilen tek başına olma alt boyutu $r = .75$ ve $r = .72$, tercih edilmeyen tek başına olma alt boyutu ise $r = .87$ ve $r = .80$ bulunmuştur.

Ölçek test-tekrar test güvenilirliği için 50 katılımcıya iki hafta arayla tekrar uygulanmıştır. Ölçümler sonucunda test-tekrar test korelasyonu tercih edilen tek başına olma alt faktörü için .75, tercih edilmeyen tek başına olma alt faktörü için .62 bulunmuştur. Tüm ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği ise .80 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 3'te özetlenmektedir.

Tablo 3. Tek başına olma motivasyonu ölçeğinin güvenilirlik analizi sonuçları

Faktör	İç Tutarlık		Testi Yarıya Bölme		Test-Tekrar Test
	AFA	DFA	AFA	DFA	
Toplam TBOM	0.81	0.78	0.83	0.80	0.80**
Tercih Edilen Tek Başına Olma ^a	0.78	0.77	0.75	0.72	0.75**
Tercih Edilmeyen Tek Başına Olma ^a	0.84	0.81	0.87	0.80	0.62**

** $p < 0.01$, ^a=Tek Başına Olma Motivasyonu'nun alt faktörleri, AFA= Açıklayıcı Faktör Analizi, DFA= Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Thomas ve Azmitia (2019) tarafından kısa formu oluşturulan Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği-Kısa Formunun Türk örneklemindeki geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmasında ölçüt bağıntılı geçerlik, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizlerinde ise iç tutarlık, testi yarıya bölme ve test-tekrar test tekniklerinden yararlanılmıştır.

Ölçeğin orijinal formunun faktör yapısının Türk kültüründeki geçerliği açıklayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda toplam varyansı %48.07 oranında açıklayan iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Belirtilen açıklama yüzdesinin Thomas ve Azmitia (2019) tarafından geliştirilen ölçeğin kısa form çalışmasından (%44.6) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca elde edilen iki faktörlü yapının özgün formdaki faktör dağılımına uygunluk gösterdiği bulunmuştur. Ölçeğin Güney Afrika örnekleminde gerçekleştirilen uyarlama çalışmasında ise AFA yapılmadığı görülmüştür (Dankaert, Guse ve van Zyl, 2019). Bu bulguların ölçeğin Türkçe formunun yapı geçerliliği için destekleyici olduğu söylenebilir.

Açımlayıcı faktör analizi sonrasında farklı bir örneklem üzerinde yapılan DFA sonucunda faktör yapısının veri ile iyi düzeyde uyum sergilediği bulunmuştur ($\chi^2/sd= 1.82$, CFI= .95, GFI= .95, AGFI= .93, RMSEA= .05, SRMR= .05). Ölçeğin farklı örneklemdeki DFA sonuçları ile karşılaştırıldığında bu çalışmadan elde edilen DFA değerlerinin Thomas ve Azmitia'nın (2019) orijinal çalışmasındaki değerlerden ($\chi^2(76)=161.40$, $p < .001$, CFI=.92, RMSEA=.07 [90% CI=.05, .08]) daha yüksek olduğu; Dankaert, Guse ve van Zyl (2019) tarafından gerçekleştirilen uyarlama çalışmasındakilerle (CFI=.99, TLI = .98, RMSEA = .04 [90% CI = .03, .05]) ise benzer uyum düzeyinde olduğu görülmektedir. Çalışmalarda ele alınan uyum iyiliği indekslerinin benzerlik ve farklılıkları olmakla birlikte her üç çalışmada da belirtilen değerlerin verilere iyi düzeyde uyum sağladığı söylenebilir.

Ölçeğin ölçüt geçerliği işlemlerinde “tercih edilen tek başına olma” ile çok-yönlü eylemli kişiliğin yaşam amacı ve öz yeterlilik alt faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunurken “tercih edilmeyen tek başına olmanın” çok-yönlü eylemli kişiliğin tüm alt faktörleri (öz saygı, yaşam amacı, iç denetim odağı, öz yeterlilik) ile negatif yönde ilişkiler gösterdiği bulunmuştur. Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeğinde eylemlilik, kişinin gelişiminde aktif bir rol alması ile bağlantılı olarak kendi seçimlerine göre hareket etme ve seçimlerinin sonuçlarını kabul etmeyi ifade etmektedir (Atak, Kapçı ve Çok, 2013). Bu bağlamda tercih edilen tek başına olmanın kuramsal açıdan eylemli kişilik kavramı ile ilişkili olabileceği düşünülmüş ve kapsamlı inceleme yapılması adına eylemliliğin öz saygı, yaşam amacı, iç denetim odağı ve öz yeterlilik alt faktörleri de işleme dahil edilmiştir. Literatürde tek başına olma motivasyonu ve eylemli kişiliği birlikte ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Ancak tercih edilen tek başına olma ile psikolojik iyi oluş alt faktörlerinden öz kabul, bireysel gelişim (Thomas ve Azmitia, 2019) ve özerklik (Dankaert, Guse ve van Zyl, 2019) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunması eylemli kişilik özellikleri ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca ölçüt geçerliğinde kullanılan bir diğer ölçek UCLA Yalnızlık ölçeğidir. Buna göre yalnızlık ve “tercih edilen tek başına olma” arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamış fakat “tercih edilmeyen tek başına olmanın” yalnızlık ile pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği saptanmıştır. Bu sonuç, önceki araştırma bulguları (Dankaert, Guse ve van Zyl, 2019; Thomas ve Azmitia, 2019) ile tutarlılık göstermektedir. Ölçüt geçerliğinde elde edilen bulgular, tek başına olmanın içsel veya dışsal nedenlerle seçilmesine göre uyumlu ve uyumsuz sonuçların ayırt edilebileceğini destekler niteliktedir.

Güvenirlilik analizleri kapsamında ölçeğin alt faktörleri için AFA ve DFA örneklemde ayrı ayrı hesaplanan iç tutarlık katsayıları tercih edilen tek başına olma alt faktöründe .78 ve .77, tercih edilmeyen tek başına olma alt faktöründe .84 ve .81 olarak bulunmuştur. Elde edilen değerlerin Thomas ve Azmitia'nın (2019) orijinal çalışmasında (Tercih edilen tek başına olma= .81, Tercih edilmeyen tek başına olma= .89) ve Güney Afrika örneklemindeki uyarlamasında (Tercih edilen tek başına olma= .79, Tercih edilmeyen tek başına olma= .85) belirtilen bulgularla tutarlı olduğu söylenebilir. Mevcut çalışmada önceki araştırmalardan (Dankaert, Guse ve van Zyl, 2019; Thomas ve Azmitia, 2019) farklı olarak testi yarıya bölme ve test-tekrar test yöntemlerinden yararlanılması ölçeğin güvenirlik işlemleri adına güçlü bir yönü oluşturmaktadır.

Bu araştırma sonucunda Tek Başına Olma Motivasyonu Ölçeği'nin Türk kültüründe tek başına olma yapısının incelenmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilmesi ortaya konmuştur. Ancak bu çalışmanın mevcut sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle bireylerin tek başına olmayı anlamlandırmalarında kültür oldukça önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Türkiye'nin toplulukçu ve bireyci öğeleri içinde barındırdığı düşünüldüğünde farklı sosyokültürel bağlama sahip katılımcılardan elde edilecek verilerle geçerlik ve güvenirlik işlemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilmektedir. Bu çalışmada ölçüt bağımlı geçerlik eylemli kişilik ve yalnızlık değişkenleriyle incelenmiştir. Fakat tek başına olmanın olumlu ve olumsuz yaşantılarının ayırt edilmesinde altta yatan motivasyonun anlaşılması adına ilişkili olabilecek çeşitli yapıların (iyi oluş, depresyon, sosyal kaygı) ele alındığı çalışmaların

yürütülmesi önemli görülmektedir. Türk örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması tamamlanan bu ölçeğin bireylerin tek başına geçirdikleri zamanı hangi motivasyon sonucu seçtiğini belirleyerek tek başına olmanın yapıcı yönde deneyimlenmesine katkı sağlayacak durumların ortaya konmasında yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Atak, H., Kapçı, E. G. ve Çok, F. (2013). Evaluation of the Turkish version of the multi-measure agentic personality scale. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 26(1), 36-45.
- Avan, O. ve Çakmak, S. (2020). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık, tek başınalık ve benlik saygısı ilişkisi. *Anadolu Türk Eğitim Dergisi*, 2(1), 19-35.
- Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1992). Alternative ways of assessing model fit. *Sociological Methods & Research*, 21(2), 230-258.
- Buchholz, E. S. (1997). *The call of solitude: Alonetime in a world of attachment*. New York: Simon and Schuster.
- Burger, J. M. (1995). Individual differences in preference for solitude. *Journal of Research in Personality*, 29, 85- 108.
- Chua, S. N. ve Koestner, R. (2008). A self-determination theory perspective on the role of autonomy in solitary behavior. *Journal of Social Psychology*, 148(5), 645-647.
- Corsano, P., Majorano, M., Micheli, G. ve Musetti, A. (2011). Solitudine e autodeterminazione in adolescenza [Loneliness and self-determination during adolescence]. *Ricerche di Psicologia*, 4, 473- 498.
- Côté, J. E. (1997). An empirical test of the identity capital model. *Journal of Adolescence*, 20(5), 577-597.
- Dankaert, E. S., Guse, T. ve van Zyl, C. J. (2019). Psychometric properties of the Motivation for Solitude Scale–Short Form in a sample of South African adolescents. *South African Journal of Psychology*, 49(1), 14-26.
- Davis, L. L. (1992). Instrument review: Getting the most from a panel of experts. *Applied Nursing Research*, 5(4), 194-197.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
- Doğan, T., Akıncı Çötök, N. ve Göçet Tekin, E. (2011). Reliability and validity of the Turkish version of the UCLA Loneliness Scale (ULS-8) among university students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15, 2058-2062.
- Ercan, T. (2017). *Tek başına olma ve tek başına olmayı tercih etmenin yalnızlık, yaşamda anlam ve utangaçlıkla ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). London, England: Sage.
- Galanaki, E. P. (2013). Solitude in children and adolescents: A review of the research literature. *Psychology and Education–An Interdisciplinary Journal*, 50(3-4), 79-88.
- Hays, R.D. ve DiMatteo, M.R. (1987). A short-form measure of loneliness. *Journal of Personality Assessment*, 51(1), 69-81.

- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Inguglia, C., Ingoglia, S., Liga, F., Lo Coco, A. ve Lo Cricchio, M. (2015). Autonomy and relatedness in adolescence and emerging adulthood: Relationships with parental support and psychological distress. *Journal of Adult Development*, 22(1), 1-13.
- Keisari, S., Palgi, Y., Ring, L., Folkman, A. ve Ben-David, B. M. (2022). "Post-lockdown Depression": Adaptation difficulties, depressive symptoms, and the role of positive solitude when returning to routine after the lifting of Nation-Wide COVID-19 social restrictions. *Frontiers in Psychiatry*, 13. doi: 10.3389/fpsyt.2022.838903
- Knafo, D. (2012). Solitude and relatedness: A wily and complex twinship: Reply to commentaries. *Psychoanalytic Dialogues*, 22(1), 83-92.
- Larson, R. ve Csikszentmihalyi, M. (1978). Experiential correlates of time alone in adolescence. *Journal of Personality*, 46(4), 677-693.
- Larson, R. ve Lee, M. (1996). The capacity to be alone as a stress buffer. *The Journal of Social Psychology*, 136(1), 5-16.
- Long, C. R. (2000). *A comparison of positive and negative episodes of solitude* (Unpublished master's thesis). Massachusetts Amherst University, USA.
- Long, C. R. ve Averill, J. R. (2003). Solitude: An exploration of benefits of being alone. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 33(1), 21-44.
- Marcoen, A. ve Goossens, L. (1993). Loneliness, attitude towards loneliness and solitude: Age differences and developmental significance during adolescence. In S. Jackson & H. Rondiguez-Tome' (Eds.), *Adolescence and its social worlds*. 197-227, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Nguyen, T. T., Weinstein, N. ve Ryan, R. (2018). Unpacking the "Why" of Time Spent Alone: Who Prefers and Who Chooses it Autonomously? <https://doi.org/10.31234/osf.io/sjcwg>
- Nguyen, T. V. T., Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2018). Solitude as an approach to affective self-regulation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 44(1), 92-106.
- Nguyen, T. V., Werner, K. M. ve Soenens, B. (2019). Embracing me-time: Motivation for solitude during transition to college. *Motivation and Emotion*, 43, 571-591.
- Nicol, C. C. (2005). *Self-determined motivation for solitude and relationship: Scale development and validation* (Unpublished doctoral dissertation). Southern Illinois University at Carbondale, Carbondale.
- Ost Mor, S., Palgi, Y. ve Segel-Karpas, D. (2021). The definition and categories of positive solitude: Older and younger adults' perspectives on spending time by themselves. *The International Journal of Aging and Human Development*, 93(4), 943-962.
- Özyazıcı, Ö. (2019). *Üniversite öğrencilerinde tek başınalık, psikolojik ihtiyaç doyumu ve benlik kurgusu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi, Trabzon.
- Pallant, J. (2016). *SPSS kullanma kılavuzu: SPSS ile adım adım veri analizi* (S. Balcı & B. Ahi. Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Perlman, D. ve Peplau, L. A. (1981). Toward a social psychology of loneliness. *Personal Relationships*, 3, 31-56.
- Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural Equation Modeling* (3rd ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

- Storr, A. (1988). *Solitude: A return to the self*. New York: Ballantine Books.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L.S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (M. Baloğlu, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Thomas, V. ve Azmitia, M. (2019). Motivation matters: Development and validation of the motivation for solitude scale–short form (MSS-SF). *Journal of Adolescence*, 70, 33-42.
- Wang, Y. (2006). *Culture and solitude: Meaning and significance of being alone* (Unpublished master's thesis). Massachusetts Amherst University, USA.
- Winnicott, D. W. (1958). The capacity to be alone. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 39, 416-420.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Etik Kurulu

Tarih: 01.02.2021

No: E-81614018-000-90

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %30
2. yazar katkı oranı : %30
3. yazar katkı oranı : %40

Obesity, Acculturation, and Perceived Stress in Meskhetian Turk (Ahıska) Immigrants in the United States*

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Ahıska Türk Göçmenlerinde Obezite, Kültürleşme ve Algılanan Stres

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TEMİRCAN ¹

Abstract

Acculturation is defined as adaptation within a new and different society. Acculturation has effects on both physical and mental health of immigrants. The aim of the study is to examine the acculturation, perceived stress, and obesity behaviors of Meskhetian immigrants living in America. In the study conducted with the participation of 109 Ahıska Turkish participants, the predictive factors of obesity, acculturation and perceived stress were measured. Obtained data were analyzed with SPSS program using independent sample t-test, ANOVA, Pearson correlation and regression tests. As a result of the analyzes, it was found that there was no statistically significant relationship between obesity and age, gender, socio-economic status, physical activity, acculturation, and perceived stress. However, the findings revealed a significant relationship between daily consumption of vegetables, fruits and hamburgers, cheeseburgers or meatballs and obesity. In addition, weekly vegetable consumption, monthly hamburger, cheeseburger, or meat consumption were found to be significantly associated with moderate/morbid obesity. The findings are discussed in terms of their contribution to understanding the psychological disorders and eating habits that affect the health of minority and immigrant groups in the USA because of acculturation.

Keywords: Acculturation, obesity, perceived stress, nutrition, Meskhetian Turk immigrants

Paper Type: Research

Öz

Kültürleşme, yeni ve farklı bir toplum içinde adaptasyon sağlama olarak tanımlanır. Kültürleşmenin göçmenlerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Çalışmanın amacı Amerika'da yaşayan Ahıska göçmenlerinin kültürleşme, algıladıkları stress ve obezite davranışlarını incelemektir. 109 Ahıska Türk katılımcının katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada, katılımcılarda obezitenin yordayıcı faktörleri ile kültürleşme ve algıladıkları stress ölçülmüştür. Elde edilen veriler bağımsız örneklem t-test, ANOVA, Pearson korelasyon ve regresyon testleri kullanılarak SPSS programı ile analiz edilmiştir. Analizlerin sonucunda obezite ile yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, fiziksel aktivite, kültürleşme ve algılanan stres arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olmadığı bulunmuştur. Ancak bulgular günlük sebze, meyve ve hamburger, çizburger veya köfte tüketimi ile obezite arasında anlamlı ilişki ortaya koymuştur. Bunun yanında haftalık sebze tüketiminin, aylık hamburger, çizburger veya et tüketiminin orta/morbid obezite ile anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Bulgular, kültürleşmenin sonucu olarak ABD'deki azınlık ve göçmen grupların sağlığını etkileyen psikolojik rahatsızlıkların ve yeme alışkanlıklarının anlaşılmasına yönelik katkıları bakımından tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürleşme, obezite, algılanan stress, beslenme, Ahıska Türk göçmenleri.

Makale Türü: Araştırma

Introduction

*Bu çalışma, Walden Üniversitesi'nde tamamlanan "Predictors of Obesity, Acculturation, and Perceived Stress in Meskhetian Turk (Ahıska) Immigrants in the United States" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Tez danışmanım Dr. Kelly Schuller'e teşekkür ederim.

¹Kapadokya Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, zekeriya.temircan@kapadokya.edu.tr

Atf için (to cite): Temircan, Z. (2022). Obesity, acculturation, and perceived stress in Meskhetian Turk (Ahıska) immigrants in the United States. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1512-1525.

Obesity is a chronic disease among ethnic minorities and a major health concern for adult immigrants in the United States (Albrecht & Gordon-Larsen, 2013). Obesity rates have increased rapidly from 14% to 34% over the past three decades among adults in the United States (Obisesan, 2015). The prevalence of obesity has been linked to chronic health problems and consequences such as heart diseases, diabetes, hypertension, stroke, and cancer, which cancer was the leading cause of death (Ade, Rohrer, & Rea, 2011). The immigrant population in the United States has significantly increased in last three decades (Obisesan, 2015). The United States Census Bureau data showed that the number of ethnic groups in the United States continues to increase rapidly and will reach 14.8% of the total U.S. population by 2030 (Obisesan, 2015). The prevalence of obesity is higher among different ethnic groups after residing in the United States than their native counterparts who did not immigrate (Fitzgerald, 2006). Past studies have indicated the relationships between migration, cultural change, and perceived stress. For example, perceived stress due to acculturation has been associated with health outcomes such as increased body mass index (BMI), obesity (Sundquist & Winkleby 2000) and chronic diseases (Brown & James 2000; Duboz et al. 2012; Agyei et al. 2014). Fitzgerald (2006), examining aspects of obesity after migration among ethnic groups, found that there was a greater frequency of BMI and obesity among Mexican immigrant women in United States.

Acculturation is the process of cultural adjustment or change that a group or individual experiences when previously separate cultures interact with one another (Salsberry & Reagan, 2009). It often occurs when a minority culture interacts with a host culture. Perceived stress may impact on minority groups through acculturation processes that influence eating behaviours (e.g. diet, activity) and lifestyle. While greater acculturation process has been associated with increased BMI, obesity, perceived stress among minority groups in the United States (Winham 2012; O'Brien et al. 2014; Luecken et al. 2017), there is also evidence that high acculturation, along with maintenance of heritage culture, has been associated with lower levels of stress and depression and higher levels of self-esteem (Padilla 2006; Vasquez et al. 2011; Nguyen & Benet-Martinez 2013). This dichotomy has also been seen in studies examining acculturation and obesity in African-American populations (Adedoyin et al., 2010). For example, high acculturation has been found to be a protective factor in African- American men, but a risk factor in African American women (Song et al. 2004), while low acculturation has been associated with psychological issues such as perceived stress and depression Hispanic population (CDC, 2014).

The acculturation process can have an important impact on psychological adjustment and eating behavior. The changes to behaviours, beliefs, or identity that groups or individuals undergo are influenced by variety factors (Fox et al. 2017). One such factor is eating habits, which could either increase BMI and obesity risk by encouraging an individual to eat fast-food, unhealthy, and cheap food in the host culture. For example, a study of Middle Eastern immigrants in the United States found that individuals who exposed to eat unhealthy and cheap food in the host culture had a high prevalence of being overweight (56.8%) which it was above the average of other immigrant groups. This high overweight prevalence among Middle Eastern could be attributed in part to the changes in lifestyle such as diet, physical activity, and smoking (Shafeek, 2022).

Also, acculturation may have an important impact on Middle Eastern Americans' health overall. Middle Eastern Americans experience discrimination in the US due to different events that occurred in the past which lead them to perceive stress more. One study reported that a lack of assimilation in Arabic individuals who immigrated to the US predicted stress, depression, and diabetes (Jaber et al. 2003). Another found that Arabic Americans who were integrated in the host culture, meaning that they reported moderate ethnic identity to both Arabic and American cultures, had better self-perceived physical health and less psychological, whereas individuals who had higher host orientation and, therefore, were considered as assimilated, reported better

mental health (Jadalla & Lee 2012). At the minority group level, acculturation often results in changes to culture, religious practices, health care, and other social institutions.

There are also significant ramifications on the food and language of those becoming introduced to the overarching culture. A study by Lesser et al. (2014) reported that Asian immigrants who immigrated to the US speaks English better in the US performed better assimilation, participated intercultural activities and gain identification with dominant society. These people seem to have healthy lifestyle and eating habits than those who do not speaks English in the US. Also, people who have language proficiency among minority groups show a greater level of self-esteem, lower levels of perceived stress and psychological issues as compared to low language proficiency counters (Obesisan, 2015). There is also evidence that these people stay healthy, physically, and mentally active due to high level of acculturation in the host culture where the language proficiency provided better opportunities. This result indicates that language proficiency is associated with assimilation process, eating habits, psychological issues, and acculturation process among minority groups. Also, perceived stress is a variable that most of the immigrants' experience in their inner feeling during acculturatin period (Isasi et al., 2015). Perceived stress is associated with environmental, cultural, social, and socioeconomic factors that directly influence individuals' experiences, feelings, and perceptions of stress (Duboz et al., 2012). Many studies showed that stressful situations influence the persons' eating behaviors which is associated with obesity and overweight (Blundell & Gillett, 2001; Drownowski & Specter, 2004). Most of the immigrants (60.5%) perceived stress during their journey to the US and 31.7% of them experienced anxiety and depression because of a stressful migration event (Potochnick & Perreira, 2010).

Obesity research on ethnic minorities provides evidence that immigrants in the host culture are particularly vulnerable to obesity; 49% of the non-Hispanic African American population, 44.5% of the Hispanic population, 32.6% of the non-Hispanic white population, and nearly 11% of the non- Hispanic Asian population were identified as overweight and obese in the United States after migration (CDC, 2014). The factor could be discrimination, which could either increase acculturation processes by encouraging an individual to become more like the host culture, or conversely decrease acculturative processes by discouraging participation in host cultural norms because of an unwelcoming and hostile environment (Fox et al. 2017). Thus, immigrants encounter different psychological issues such as high level of perceived stress, depression, and anxiety (Nobles & Sciarra, 2000). For example, a study of Hispanic immigrants in the United States found that individuals retained their heritage cultural orientation when there were higher levels of perceived discrimination, and increased host cultural orientation when there was less perceived discrimination (Ibrahim & Case, 2011). Given the demonstrated acculturative and health impacts of discrimination (Ogden et al., 2014), it is important to consider how discrimination may moderate the impact of acculturation on human psychological adjustment, eating behavior, and overall health. Hispanic immigrants have higher rate of perceived stress (36.3%) and psychological disturbances (22.8%) in the host culture due to acculturation process as compared to African American (29.2%) and Asian immigrants (10.75) (Rodriguez & Morrobel, 2004).

It is possible to predict the rates of obesity based on the certain risk factors including different levels of acculturation, perceived stress, diet, lack of physical activity, access to health care, socioeconomic status (SES), and duration of the residency in the host culture. The prevalence of obesity has been associated with these risk factors, which trigger serious diseases including diabetes, high blood pressure, cholesterol, heart diseases, stroke, and cancer in immigrant groups (Isasi et al., 2015). Evidence shows that acculturation risk factors, socioeconomic status (SES), and environmental and cultural factors have been identified as contributing factors to obesity among immigrant groups (Ade et al., 2011). These obesity-contributing factors have been examined among different immigrant groups including Latinos, African Americans, Asians, and Pacific Islanders. Ethnic minorities are at higher risk for being

overweight and obese after residing in the United States (Ade et al., 2011; Krueger et al., 2014). In addition, the prevalence of obesity in immigrant populations is a complex issue, with significant influences from lifestyle, behavioral, cultural, and economic factors (Kirby et al., 2012).

Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants in the United States are one of the growing immigrant populations in the United States (Bilge, 2012). They were densely populated around the Mekheti area in present-day Georgia so they were named “Meskhetian. In the past century, the Meskhetian Turks (Ahiska) experienced two major forced relocations, discrimination, and oppression. This was because they are different in their ethnicity, culture, lifestyle, and beliefs than others in the region. It is of crucial significance to elucidate that the Meskhetian Turks (Ahiska) have not relocated due to their own choice or desire; unfortunately, they had no option as they were forced to leave their homeland utilizing oppression, discrimination, violence, and inequity (Tan, 2014). It has been 17 years since their first arrival to the United States and it is uncertain how much stress, emotional discomfort, and psychological disturbance these individuals go through in their day to day lives in a foreign country where the language, culture, lifestyle, beliefs, and ethnicities are so diverse. Many studies have been focused on Hispanic, African-American, Asian, European, and Pacific Islander immigrants, but to date, there have been no specific attempts to identify obesity as a chronic disease in Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants in the United States. In this study, the researcher identified the acculturation, perceived stress, and other potential predictors of obesity among Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants in the United States. There is a gap in knowledge about the potential risks of obesity among this group, including the roles of diet, SES, physical activity, acculturation, and perceived stress, which are predictors of obesity among other immigrant groups (Gele & Mbalilaki, 2013; Kirby et al., 2012).

The purpose of this study was to identify the associations of acculturation, perceived stress, age, gender, diet, SES, and level of physical activity with obesity in the Meskhetian Turk (Ahiska) immigrant population in the Western United States.

2. Methods

2.1. Participants

Participants were over the age of 18 and were living in the California, Utah, and Idaho states areas. They were Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants who migrated to the US. Complete data were collected from 109 participants, 56% of male and 44% of female. The age breakdown of participants, twenty-six (23.9%) were aged between 18 to 30 years, thirty-one (28.4%) were aged between 31 to 45 years, thirty-one (28.4%) were aged between 46 to 65 years, and twenty-one (19.3%) were aged above 65 years. Most of the participants reported living in the US between 6 to 8 years (30.3%) and income category between \$15,001 to less than \$20,000 (37.65) (Table 1).

Among the participants, 21 (19.3%) were normal weight, 25 (22.9%) were overweight, 29 (26.6%) were obese, 23 (21.1%) were moderately obese, and 11 (10.1%) were morbidly obese. Obese and not obese category of participants, 45 participants (41.3%) were not obese while 64 participants (58.7%) were obese. When categorized as not moderate/morbid obese and moderate/morbid obese, 72 participants (66.1%) were not moderate/morbid obese while 37 participants (33.9%) were moderate/morbid obese. Acculturation was measured by its subfactor such as food, language, SES, and length of stay. For each subfactor mean, median, standard deviation, variance, skewness, and kurtosis were calculated. Among participants, food ($M=1.37$, $SD=0.48$), language ($M=1.67$, $SD=0.46$), SES ($M=2.53$, $SD=1.37$), and length of stay ($M=2.55$, $SD=2.55$). 98 participants reported their perceived stress level ($M=26.14$, $SD=4.24$). PSS was missing in 11 cases. The consent form was signed by the participants and the participation was voluntary.

Table 1. Demographic characteristics of the participants

		n	%
Gender	Men	61	56
	Women	48	44
Age	18 to 30	26	23.9
	31 to 45	31	28.4
	46 to 65	31	28.4
	Above 65	21	19.3
Socio-economic status (SES)	\$10-15.000	25	22.9
	\$15001-20.000	41	37.6
	\$20001-25.000	20	18.3
	\$25001-35.000	12	11.0
	\$35001-50.000	5	4.6
Years in the USA	\$50001-75.000	6	5.6
	1 to 3 years	30	27.5
	4 to 5 years	17	15.6
	6 to 8 years	33	30.3
	9 and more	29	2.6

2.2. Measures

Using a quantitative, cross-sectional survey design, a volunteer sample of Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants were provided demographic information and they completed a series of measures related to the Behavioral Risk Factor Surveillance Survey questionnaire (BRFSS) to measure gender, age, SES, diet, and exercise, (Obisesan, 2015), the Stephenson Multigroup Acculturation Scale (SMAS) to measure the level of acculturation (Stephenson, 2000), and the Perceived Stress Scale (PSS) to measure perceived stress (Cohen, 1988). The participants' height and weight from Body Mass Index (BMI) and that was calculated for the dependent variable was gathered in the BRFSS. The participant's BMI was gathered from the existing BRFSS survey questionnaires. BMI was calculated by using the WHO's recommendation, the BMI formula was expressed as a weight (kg) / [height (m)]². With the metric system, the formula for BMI as weight in kilograms divided by height in meters squared. BMI was categorized as BMI < 25 (normal weight), BMI between 25 and 29.99 (overweight), BMI between 30 and 34.99 (obese), BMI between 35 and 39.99 (moderately obese), and BMI ≥ 40 (morbidly obese).

2.2.1. Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS)

The BRFSS questionnaire contains questions about demographics, dietary, lifestyle, health risk behaviors, diseases prevention, and social context (CDC, 2012). The BRFSS questionnaire contains questions about demographics, dietary, lifestyle, health risk behaviors, diseases prevention, and social context (CDC, 2012). There is evidence that supports the BRFSS validity and reliability in collecting health data (Obisesan, 2015) with high reliability and validity indices, with reported Cronbach's alphas of .95 and .72. In this study, Cronbach's alpha was found of .92 and .71 for the BRFSS.

2.2.2. Stephenson Multigroup Acculturation Scale (SMAS)

The SMAS (Stephenson, 2000) is a 32-item questionnaire that assesses the extent to which respondents are immersed in the nondominant and dominant cultures. The dominant culture scale has 15 items, and the nondominant culture scale has 17 items. The wording of SMAS items varies by scale, but each scale measures the same domains: language, interaction, media, and food. Within each domain, the items reflect knowledge, behaviors, and attitudes (e.g., language knowledge, language behavior, and language attitude). Individuals who scored above the mid-point (i.e. mean is higher than 2.5 on a 4 point scale) for were coded as acculturated. The SMAS items are rated on a 4-point Likerttype scale, ranging from 1 (false) to

4 (true). The SMAS has strong inter-item reliability where Cronbach's alphas of .80s in the high and .90s in the low. In this study, Cronbach's alphas were found of .83 in the high and .92 in the low.

2.2.3. The Perceived Stress Scale (PSS)

The Perceived Stress Scale (PSS) has 10-item survey questionnaire to measure the degree of life situations as stressful and perception of stress (Cohen, 1988). The PSS questionnaires is based on a 5-point Likert type response such as 0- Never, 1= Almost Never, 2= Sometimes, 3= Fairly Often, and 4= Very Often (Cohen, 1988). The total score could range from 0 to 40, with higher scores indicating greater perceived stress and low scores indicating lower perceived stress among the participants (Cohen, 1988). The reliability of Cronbach's alpha for the PSS is .84, .85, and .86. In this study, Cronbach's alpha for the PSS was found .85.

2.3. Procedure

The participants were recruited from the Western United States including California, Utah, and Idaho among Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants, ages 18 years and older, and who had migrated to the United States. The study was carried out between April 2017 to August 2017. The sample size calculated by using G* power analysis and the participants were selected randomly among Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants from California, Utah, and Idaho States. In consideration of the variables, setting the effect size set at medium, $f^2=0.15$, power (1- β err prob) set at 0.80, the probability level set at $p < 0.05$ and 109 sample size was needed for this study. The participants were recruited through flyers and online invitation. In this study, all ethical considerations and procedures were followed to meet the requirement of confidentiality rights of participants. Since this study was on human subjects, permission was obtained from the Internal Review Board (IRB) of Walden University (approval number 03-22-17-0458660) before the research data collection. The consent form from the participants was obtained from each participant and a BRFSS, the SMAS, and the PSS questionnaire were used after the Walden University IRB approval. The participation was voluntary, and the participants had a right to withdraw anytime without any consequences.

Descriptive statistics were used to determine the mean and standard deviation for perceived stress, acculturation, and obesity scores. Perceived stress and acculturation scores were non-normally distributed so were log-transformed. Acculturation scores for nondominant and dominant cultures were used to sort individuals into acculturation categories, and the prevalence of each category was assessed. Perceived stress calculated based on the participants' respond from the ranged of 0 to 40 where the higher scores indicating greater perceived stress and low scores indicating lower perceived stress.

Given that only nondominant (integrated) and dominant (assimilated) groups were represented, independent t-tests and a one-way ANOVA were performed to test if there were differences in average perceived stress and obesity between these groups. Spearman correlations were run to determine if there was a relationship between nonobese/obese and moderate/morbid obese scores with variables such as age, gender, SES, length of stay, physical activity, vegetable consumption, acculturation total score and perceived stress total score. Also, univariate and bivariate analyses were used between BMI, acculturation, perceived stress and independent variables. Finally, multiple logistic regressions to examine the relationship that exists between possible predictors of obesity (acculturation, perceived stress, diet, age, gender, SES, and level of physical activity) and obesity outcomes. These analyses adjusted for BMI, acculturation, perceived stress and independent confounding variables with multiple logistic regression. The $p < .05$ value was used to indicate statistical significance and all statistics were run in SPSS, version. 24.

Results

There were no significant differences in any of the perceived stress level or acculturation measures based on sex. Also, there were no statistically significant difference between not obese BMI category and gender ($t=2.96$, $p=.128$) and obese category BMI and gender ($t=1.85$, $p=.246$). The result also showed that female participants' mean score ($X=25.18$) for not obese BMI category and obese BMI category ($X=36.17$) was higher than male participants' mean score for both categories (Table 1). It can be concluded that gender does not have impact on the BMI among the participants.

Table 2. Independent groups t-test results of participants' BMI categories by gender

Factors	Gender	n	M	SD	t	p
Not Obese BMI<30	Male	19	22.36	4.35	2.96	.128
	Female	26	25.18	6.47		
Obese BMI≥30	Male	31	34.52	5.38	1.85	.246
	Female	33	36.17	3.85		

BMI: Body mass index

ANOVA test results indicated that there was no significant difference between the perceived stress score ($F=8.2$; $p=.214$) and BMI status, nondominant cultures-integrated ($F=5.7$; $p=.085$) and BMI status, and dominant cultures-assimilated ($F=9.3$; $p=.147$) and BMI status.

Table 3 indicates the results of Spearman's correlation between variables of age, gender, SES, vegetable consumption, physical activity, obesity, acculturation, and perceived stress among participants. There was no significant difference between variables based on the Spearman's correlation test results.

Table 3. Spearman's correlations of between the study variables

	1	2	3	4	5	6	7	8
1-Age	.138**							
2-Gender	.312**	-.786**						
3-SES	.436**	.772**	.191**					
4-Vegetable consumption	.164**	.783**	.283**	.175**				
5-Physical activity	.650**	.133**	.553**	.533**	.650**			
6-Obesity	.357**	.287**	.627**	.642**	.884**	.547**		
7-Acculturation	.160**	.068**	.284**	.328**	.697**	.664**	.294**	
8-Perceived Stress	.487**	.827**	.117**	.374**	.308**	.709**	.211**	.368**

* $p<0.05$, ** $p<0.01$ (two-tailed)

A multivariate logistic regression model was tested the effects of age, gender, SES, diet (daily, weekly, and monthly vegetable consumption), physical activity (exercise 20 minutes, moderate and vigorous level of physical activity), acculturation, and perceived stress on moderate/morbid obesity in Meskhetian Turk (Ahiska) immigrant population ($N= 109$). The results showed no statistically significant difference between seven predictors and moderate/morbid obesity; however, it was demonstrated for vegetable consumption weekly and moderate/morbid obesity, OR. 2.250 (95% CI= 1.132, 5.744), $p=.014$ (Table 4).

Table 4. Results of the multivariate logistic regression analysis for the predictors of moderate/morbid obesity

Dependent Variable: Moderate Obesity								
	B	S.E	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95% C.I for Exp(B)	
							Lower	Upper
Gender	-0.555	0.616	0.811	1	0.368	0.574	0.172	1.920
Age	-0.369	0.310	1.412	1	0.235	0.692	0.377	1.271
Veg_Daily	0.779	0.379	4.213	1	0.013	2.178	1.036	4.581
Acculturation	-0.851	0.647	2.227	1	0.572	1.927	0.536	2.523
Perceived Stress	0.522	0.184	1.808	1	0.387	0.638	1.982	3.173
Dependent Variable: Morbid Obesity								
Gender	-1.049	0.754	1.935	1	0.164	0.350	0.082	1.536
Age	0.441	0.404	1.189	1	0.275	1.554	0.704	3.433
Veg_Weekly	0.936	0.414	5.101	1	0.014	2.550	1.132	5.744
Acculturation	0.588	0.967	3.837	1	0.274	2.108	0.371	3.274
Perceived Stress	0.174	0.672	1.228	1	0.493	0.771	0.552	4.523

Discussion and Conclusion

In this study, the associations between independent variables (age, gender, SES, diet, physical activity, acculturation, and perceived stress) and dependent variable (obesity) were examined in a sample of Meskhetian Turk (Ahıska) immigrant population in the Western United States. This research revealed findings about obesity, acculturation, and perceived stress in the immigrant populations in the Western United States. The Meskhetian Turk (Ahıska) immigrant population was specifically chosen yet it has never been studied before although there has been given attention to other immigrant groups (Ike-Chinaka, 2013).

Researchers are interested in understanding how the processes of acculturation and migration affect individual's psychological adjustment, perceived stress, well-being, eating behavior, and other vital situation for their life. Studies about migration and acculturation process have impact on physical as well as mental health of the individual (Castro et al., 2010). Studies specifically on acculturation have found an association between BMI, obesity, negative eating habits and chronic diseases among Latino (Rodriguez & Morrobel, 2004), African Americans (Zeigler-Johnson et al., 2013), and Asian (Kandula et al., 2007) immigrants. The present study found no association between acculturation and obesity. However, results of this study highlight some important implications for future studies focusing on how cultural change impacts Meskhetian Turk (Ahıska) immigrants eating behaviors towards obesity status who are becoming increasingly more dominant in the host culture.

As it is expected that acculturation outcomes are not the same for every culture as well as individuals. Surprisingly, integrated individuals had, on average, higher levels of stress than their integrated counterparts in the host culture (Schwartz et al., 2006). Several factors could have influenced this relationship, such as host and heritage cultural values, socio-economic status, language proficiency, and the length of stay which the present study results did not test any relationship among these variables and obesity. This relationship has been reported in some previous research on acculturation and obesity (Lin & Morrison, 2002). There are differences in cultural values between American and Meskhetian Turk (Ahıska) cultures. As American culture tends to emphasise the individual and individual rights, Meskhetian (Turk) Ahıska immigrants have Middle Eastern cultures which emphasise family relationships and duties (Nguyen & Benet-Martinez, 2013). These differences in cultural values may influence a person's behavior in the host culture, eating habits, and physical activity depending on which cultural values are adopted.

Socio-economic status, language proficiency, and length of stay are important acculturation values as they have impact on assimilation, acculturation process, and cultural interaction. This relationship has been reported in some previous research on SES,

acculturation, and perceived stress in Mexican American and Caucasian women (Salsberry & Reagan, 2009). On the other hand, language proficiencies found related variables with acculturative stress in Middle Eastern immigrants (Shammas, 2017), European immigrants (Kandula et al., 2008), Korean immigrants (Eamranond et al., 2009). While SES, language proficiencies, and length of stay could have an impact on acculturation and perceived stress, the present study did not find a relationship for these variables in Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants. The lack of a relationship is likely to be related with the under-reporting of acculturation and limited findings in the literature about the sample group.

This study examined not only the relationship between acculturation and perceived stress, but also the relationship between these variables and obesity. Obesity measures, such as not obese, obese, moderate/morbid obese likely to address where a person migrated in the host culture. During acculturation process, a person prefers different food which may impact on their health, such as body mass index. Many studies demonstrated the relationship of acculturation process and obesity due to fast food, cheap food, false dietary information, and cultural intimidation (Winham, 2012). Results of the present study highlight important implications regarding daily and weekly consumption of vegetables, fruits, hamburger and meatloaf and obesity. This result was consistent with Lin and Morrison's (2002) study, in which the researchers found that there was an association between fruit and vegetable consumption and obesity among adult men and women aged 19 years and older in the United States. The study findings showed that overweight and obese men and women consumed significantly fewer fruits and vegetables than healthy weight men and women (Lin & Morrison, 2002). Ludwig et al. (2001) found similar results on the associations between less consumption of fruits and vegetables in men and children in the United States. The results of the study showed that healthy men and children consumed significantly more fruits and vegetables than either overweight or obese individuals (Ludwig et al., 2001). These results were also consistent with the results of Lesser et al. (2014), which showed that decreased consumption of fruits and vegetables and increased consumption of high fat/fried food, hamburger, and meatloaf were associated with obesity in South Asian immigrants.

The studies found that keeping a physically active life may help people to stay healthy and physical activity lowered the risk of obesity (Gordon-Larsen et al., 2003). It can also lower the risk of chronic diseases including cardiovascular diseases, stroke, high blood pressure, diabetes, and certain cancers (Ladabaum et al., 2014). The study's findings support that staying active could more likely keep the weight steady while a sedentary lifestyle could trigger weight gain over time (Castellanos et al., 2011). Vigorous and moderate exercise can help promote weight loss, but it works best when combined with healthy eating habits. Moreover, the study showed no statistical association between acculturation and obesity in this population. The concept of acculturation has been analyzed differently by many researchers in African-American, Hispanic, Arab, and Nigerian immigrant populations (Obisesan, 2015). The results of this study are consistent with a study (Castellanos et al., 2011) about Hispanic young adults, which showed no significant association between acculturation and obesity. However, Ahluwalia (2007) found that there was a positive relationship between the degree of acculturation and obesity in Mexican-American adults living in the United States. This result was consistent with Nigerian immigrants in the US (Ike-Chinaka, 2013). This study showed no statistical association between perceived stress and obesity. Similar results were found by Afaible et al. (2015) that there was no association between perceived stress and obesity in young immigrants in the suburbs of central Virginia. Tseng and Fang (2011) found that migration-related perceived stress did not associate with energy intake and total grams and obesity in Chinese immigrant women in Philadelphia. However, Isasi et al. (2015) examined the association of psychosocial stress with obesity and found that there was an association between stress and obesity in Hispanic/Latino adults. In summary, this study found no statistically significant association between age, gender, SES, physical activity, acculturation, perceived stress, and obesity in the Meskhetian Turk immigrant group.

Nevertheless, this study has found a statistically significant association between diet and obesity in this sample group. The study findings showed that obesity is a significant health problem, and its prevalence is higher in minority immigrant populations in the United States. While this study has several strengths, including of being a first quantitative study to analyses acculturation, perceived stress, and obesity among Mesketian Turk (Ahıska) immigrants, there are also several important limitations. For one, this is a cross-sectional survey, so we were unable to assess causality in our demonstrated associations. A second important limitation is the small sample size, which also likely contributed to acculturation, perceived stress, and obesity categories being sufficiently represented and may not be representative of Mesketian Turk (Ahıska) as a whole. Although the present study results highlight some important implications for future studies interested in how cultural changes impacts migrants' health, eating habits, and psychological outcomes, more research should be needed to investigate the factors that may influence these relationships. A third, the data was collected only from three States, and it does not represent as a whole group. Finally, the researcher only collected self-reported survey data on obesity, perceived stress, and acculturation, which are subjective and could be influenced by cultural values of health (Kandula et al. 2007).

In sum, the US is becoming diverse and multicultural environment. The process of acculturation will, therefore, continue to be of interest to researchers studying how cultural context influences eating habits and psychological outcomes. The findings in this study suggest that it would also be useful to collect qualitative data on which effects the heritage and host cultures' opinions, or views are on the psychological measures being tested. This study brings into question how acculturation, perceived stress, and obesity among Meskhetian Turk (Ahıska) immigrants and future studies on acculturation should look at discrimination, other psychological factors, and demographic contests of the population and how these could be related. These results, therefore, promote many future avenues of research. These findings can help to improve understanding of the psychological disturbances, eating habits through which acculturation impact the health of minority and immigrant groups throughout the US. The positive social change implication, therefore, is that public health professionals may use this information to determine the types of intervention programs that need to reduce obesity risk factors and predictors in the Meskhetian Turk (Ahıska) immigrant populations. Interventions for positive social change may include a community-based educational program that needs to increase awareness about predictors of obesity and obesity-related diseases.

References

- Ade, J., Rohrer, J., & Rea, N. (2011). Immigration, income, drinking and obesity in African American adults. *Journal of Immigrant and Minority Health/Center for Minority Public Health, 13*, 659-663. doi:10.1007/s10903-010-9431-8
- Adedoyin, R. A., Mbada, C. E., Balogun, M. O., et al (2010). Obesity prevalence in adult residents of Ile-Ife, Nigeria. *Nigerian Quarterly Journal of Hospital Medicine, 19*(1), 63-68. doi:10.4314/nqjhm.v19i1.50211
- Afable, A., Yeh, M. C., Triverdi, T., et al (2015). Duration of US Residency and Obesity Risk in NYC Chinese Immigrants. *Journal of Immigrant Minority Health, 18*(3)624-635. doi 10.1007/s10903-015-0216-y
- Agyei, B., Nicolaou, M., Boateng, L., Dijkshoorn, H., van den Born, B. J., & Agyemang, C. (2014). Relationship between psychosocial stress and hypertension among Ghanaians in Amsterdam, the Netherlands—the GHAIA study. *BMC Public Health, 14*:692. doi.org/10.1186/1471-2458-14-692
- Ahluwalia, I. (2007). Acculturation, weight, and weight-related behaviors among Mexican Americans in the United States. *Journal of Ethnic Disparities, 17* (4), 643-650.

- Albrecht, S., & Gordon-Larsen, P. (2013). Ethnic differences in body mass index trajectories from adolescence to adulthood: A focus on Hispanic and Asian subgroups in the United States. *Plos One*, 8(9), e72983. doi:10.1371/journal.pone.0072983
- Bilge, H. N. (2012). *Meskhetian Turks Exploring Identity Through Connections of Culture*. Unpublished Doctoral Thesis. <https://core.ac.uk/download/pdf/79563754.pdf>
- Blundell, J., & Gillett, A. (2001). Control of food intake in the obese. *Obesity Research*, 9, 263S-270S. doi:10.1038/oby.2001.129
- Brown, D. E, & James, G. D. (2000). Physiological stress responses in Filipino American immigrant nurses: the effects of residence time, life-style, and job strain. *Psychosomatic Medicine*, 62, 394–40. doi: 10.1097/00006842-200005000-00013.
- Castellanos, D., Connell, C., & Lee, J. (2011). Factors affecting weight gain and dietary intake in Latino males residing in Mississippi: a preliminary study. *Hispanic Health Care International*, 9(2), 91-98. doi:10.1891/1540-4153.9.2.91
- Castro, F. G., Marsiglia, F. F., Kulis, S., & Kellison, J. G. (2010). Lifetime segmented assimilation trajectories and health outcomes in Latino and other community residents. *American Journal of Public Health*, 100:669–676. doi: 10.2105/AJPH.2009.167999
- Center for Disease Control and Prevention (2014). *Obesity in America*, Retrieved from <https://asmbs.org/app/uploads/2014/06/Obesity-in-America-1.pdf>
- Centers for Disease Control and Prevention. (2012). *Defining overweight and obesity*. Retrieved from <http://www.cdc.gov/obesity/adult/defining.html>
- Centers for Disease Control and Prevention. (2012). *The Behavioral Risk Factor Surveillance Survey System*. <https://www.cdc.gov/brfss/questionnaires/index.htm>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd ed.)*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Drewnowski, A. and Specter, S.E. (2004) Poverty and obesity: The role of energy density and energy costs. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 79(1):6-16. doi: 10.1093/ajcn/79.1.6.
- Duboz, P., Macia, E., Chapuis-Lucciani, N., Boetsch G., & Gueye. L. (2012). Migration and hypertension in Dakar, Senegal. *American Journal of Physical Anthropology*, 149(2):250-8. doi: 10.1002/ajpa.22122.
- Eamranond, P. P., Legedza, A. T., Diez-Roux, A. V., Kandula, N. R., Palmas, W., Siscovick, D. S., & Mukamal, K. J. (2009). Association between language and risk factor levels among Hispanic adults with hypertension, hypercholesterolemia, or diabetes. *American Heart Journal* 157:53–59. doi: 10.1016/j.ahj.2008.08.015.
- Fitzgerald, N. (2006). Acculturation, socioeconomic status, obesity and lifestyle factors among low-income Puerto Rican women in Connecticut, US. *Rev Panam Salud Publica. Public Health*, 9 (5): 307-314.
- Fox, M, Thayer, Z. M, Wadhwa, P. D. (2017). Acculturation and health: the moderating role of socio-cultural context. *American Anthropologist* 119(3):405-421. doi: 10.1111/aman.12867. 119:405–421.
- Gele, A. A., & Mbalilaki, A. J. (2013). Overweight and obesity among African immigrants in Oslo. *BMC Research Notes*, 6(1), 1-6. doi:10.1186/1756-0500-6-119
- Gordon-Larsen, P., Harris, K. M., Ward, D. S., et al (2003). Acculturation and overweight-related behaviors among Hispanic immigrants to the US: the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Social Science Medicine*, 57(11), 2023-2034.

- Ibrahim, F. A., & Cass D. (2011). Counseling Muslim Americans: Cultural and spiritual assessments. *Journal of Counseling and Development*, 89(4), 387-397. doi:10.1002/j.1556-6676.2011.tb02835.x
- Ike-Chinaka, C.G. (2013). Acculturation and childhood obesity among immigrant Nigerian children in northern California. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(10), 892-917.
- Isasi, C. R., Parrinello, C. M., & Jung, M. M., et al (2015). Psychosocial stress is associated with obesity and diet quality in Hispanic/Latino adults. *Annual Epidemiology*, 25(2):84-9. doi: 10.1016/j.annepidem.2014.11.002.
- Jaber, L. A., Brown, M. B., Hammad, A., Zhu, Q., & Herman, W. H. (2003). Lack of acculturation is a risk factor for diabetes in Arab immigrants in the US. *Diabetes Care* 26(7), doi: 10.2337/diacare.26.7.2010
- Jadalla, A., & Lee, J. (2012). The relationship between acculturation and general health of Arab Americans. *Journal of Transcultural Nursing*, 23:15, doi.org/10.1177/1043659611434058
- Kandula, N. R., Lauderdale, D. S., & Baker, D. W. (2007). Differences in self-reported health among Asians, Latinos, and non-Hispanic whites: the role of language and nativity. *Annual Epidemiology*, 17:191–198.
- Kandula, N.R., Diez-Roux, A. V., Chan, C., et al (2008). Association of acculturation levels and prevalence of diabetes in the multi-ethnic study of atherosclerosis (MESA). *Diabetes Care*, 37(8), 1621-1628. doi:10.2337/dc07-2182
- Kirby, J. B., Liang, L., Chen, H., et al (2012). Race, place, and obesity: The complex relationships among community Racial/Ethnic composition, individual Race/Ethnicity, and obesity in the United States. *American Journal of Public Health*, 102(8), 1572-8.
- Krueger, P. M., Coleman-Minahan, K., & Rooks, R. N. (2014). Race/Ethnicity, nativity and trends in BMI among U.S. adults. *Obesity*, 22(7), 1739-1746. doi:http://dx.doi.org/10.1002/oby.20744
- Ladabaum, U., Mannalithara, A., Myer, P. A., et al (2014). Obesity, abdominal obesity, physical activity, and caloric intake in US adults: 1988 to 2010. *The American Journal of Medicine*, 127(8), 717–727.e12. https://doi.org/10.1016/j.amjmed.2014.02.026
- Lesser, A. I., Gasevic, D., & Lear, A. S. (2014). The Association between Acculturation and Dietary Patterns of South Asian Immigrants. *Plos One*, 9(2),884-895. doi:https://doi.org/10.1371/journal.pone.0088495
- Lin, B., & Morrisian, M. R. (2002). Higher Fruit Consumption Linked with Lower Body Mass Index. *Food Review*, 25(3), 28-32. Retrieved from https://www.andeal.org/worksheet.cfm?worksheet_id=115541
- Ludwing, S.D., Peterson, E. K., & Gortmaker, L. S. (2001). Relation between consumption of sugar-sweetened drinks and childhood obesity: a prospective, observational analysis. *The Lancet*, 357(9255), 505-508. doi: 10.15406/aowmc.2015.03.00078
- Luecken, L., Jewell, S., & MacKinnon, D. (2017). Maternal acculturation and the growth of impoverished Mexican American infants. *Obesity (Silver Spring)*, 25:445–451
- Nguyen, A. M., & Benet-Martinez, V. (2013). Biculturalism and Adjustment: A Meta-Analysis. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 44:122–159.
- Nobles, A., & Sciarra, D. (2000). Cultural determinants in the treatment of Arab American: A premier for mainstream therapies: *American Journal of Orthopsychiatry*, 70, 182-191. http://dx.doi.org/10.1037/h0087734

- Obisesan, O. (2015). *Predictors of obesity among nigerian immigrants in the United States* (Order No. 3686811). Available from Dissertations & Theses @ Walden University. (1686121957). Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/1686121957?accountid=14872>
- O'Brien, M., Also, V., Davey, A., Bueno, A., & Whitaker, R. (2014). Acculturation and the prevalence of diabetes in US Latino Adults. National Health and Nutrition Examination Survey 2007–2010. *Preventing Chronic Disease*, 9;11:176. doi: 10.5888/pcd11.140142.
- Ogden, C. L., Carroll, M. D., Kit, B. K., & Flegal, K. M. (2014). Prevalence of childhood and adult obesity in the United States, 2011-2012. *Journal of American Medical Association*, 311, 806-814. doi:10.1001/jama.2014.732
- Padilla, A. M. (2006). Bicultural social development. *Hispanic Journal of Behavioral Science*, 28, 467–497
- Potochnick, S. R., & Perreira, K. M. (2010). Depression and anxiety among first-generation immigrant Latino youth: key correlates and implications for future research. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 198(7), 470–477. <https://doi.org/10.1097/NMD.0b013e3181e4ce24>
- Rodriguez, M. C., & Morrobel, D. (2004). A review of Latino youth development research and a call for an asset orientation. *Hispanic Journal of Behavioral Science*, 26, 107–127.
- Salsberry, P. J., & Reagan, P. B. (2009). Comparing the influence of childhood and adult economic status on midlife obesity in Mexican American, white, and African American women. *Public Health Nursing*; 26(1):14-22. doi: 10.1111/j.1525-1446.2008.00751.x.
- Schwartz, S. J., Pantin, H., Sullivan, S., Prado, G., & Szapocznik, J. (2006). Nativity and years in the receiving culture as markers of acculturation in ethnic enclaves. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37,345–353. doi: 10.1177/0022022106286928
- Shafeek A. N. (2022). Prevalence of Overweight among the Middle Eastern Adult Population in the United States. *International Social Science Review*, 98(1), 234-251.
- Shammas, D. (2017). Underreporting discrimination among Arab American and Muslim American community college students: using focus groups to unravel the ambiguities within the survey data. *The Journal of Mixed Methods Research*, 11:99–123. doi:10.1177/1558689815599467
- Song, Y., Hofstetter, C., Hovell, M., Paik, H., Park, H., Lee, J., & Irvin, V. (2004). Acculturation and health risk behaviors among Californians of Korean Descent. *Preventive Medicine*, 39,147–156.
- Sundquist, J. & Winkleby, M. (2000). Country of Birth, Acculturation Status and Abdominal Obesity in a National Sample of Mexican-American Women and Men. *International Journal of Epidemiology*, 29, 470-477. <http://dx.doi.org/10.1093/ije/29.3.470>
- Tan, K. S. (2014). Becoming an Aikidoka: Acculturation and essentialism in the practice of Aikido. *Revista De Artes Marciales Asiaticas*, 9(2), 130-151. Retrieved from <http://revistas.unileon.es/index.php/artesmarciales/article/viewFile/1442/1157>
- Tseng, M., & Fang, C. (2011). Stress is associated with unfavorable patterns of dietary intake among female Chinese immigrants. *Annals of Behavioral Medicine: A Publication of the Society of Behavioral Medicine*, 41, 324-332. doi:10.1007/s12160-010-9259
- Vasquez, E. P., Gonzalez-Guarda, R. M., & De Santis, J. P. (2011). Acculturation, depression, self-esteem, and substance abuse among Hispanic men. *Issues Mental Health Nursing*, 32, 90–97

Winham, D. M. (2012). Growth status among low-income Mexican and Mexican-American elementary school children. *American Journal of Human Biology*, 24, 690–695

Zeigler-Johnson, C., Morales, K. H., & Spangler, E., et al (2013). Relationship of early-onset baldness to prostate cancer in African-American men. *Cancer Epidemiol Biomarkers Preview*, 22(4):589-96. doi: 10.1158/1055-9965.EPI-12-0944.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Walden University Internal Review Board

Tarih: 15.01.2017

No: 03-22-17-0458660

Film Yapım Şirketleri Jeneriklerinin Hareketli Grafik Tasarımı Bağlamında İncelenmesi

Analysis of Film Production Companies' Generics in the Context of Motion Graphics Design

Arş. Gör. Dr. İbrahim Halil ÖZKİRİŞÇİ ¹

Öz

Bireyin, yaşadığı çevreyi, kültürel değerlerini, iletişim ihtiyacını, kısacası varlığını ifade etme dürtüsü, erken dönemlerden günümüze farklı yol ve biçimlerde kendini göstermiştir. Alt katmanlarında türümüze özgü birçok denklem ile şekillenen iletişim kurma motivasyonu, coğrafî ve dönemin gerektirdiği koşulların etkisi ile kendini şekillendirmektedir. Görme duyumuzun diğer girdiler üzerindeki baskınlığı göz önünde bulundurulduğunda, imge yaratımının ve onu anlamlı kılma çabasındaki matematiğin ne ölçüde önem taşıdığı anlaşılabilir. Bu imgesel iletişim trafiğini inşa etme ve mantıklı veriler haline dönüştürme çabasını karşılayan disiplin ise görsel iletişim tasarımıdır. Her geçen gün biçem değiştiren görsel iletişim tasarımı dili, sosyokültürel yapıdaki değişimler ve teknolojik gelişmelerle beraber yoğrularak yeni biçimlere dönüşmektedir. Hareketli grafikler veya daha kapsayıcı bir terim olan "hareketli imge tasarımı", günümüz görsel iletişim tasarımı dilinin yeni gramer yapısı olarak kabul edilebilir. Tasarıma, hareket unsurunun dolaylı ya da direkt dahil edildiği bu disiplini, günümüz dijital iletişim araçlarının neredeyse her aşamasında kullanıldığını görmek mümkündür. Sinema, imge ve hareketi birleştirmesi bağlamında hareketli grafik tasarımı eski bir disiplin olmasının yanında, sürecin tasarımı ve mesajın iletimi noktalarında ortak kaygılar taşıdığı görülmektedir. Bu ortaklığın uygulama örneklerini, film yapım şirketlerinin jenerik tasarımlarında izlemek mümkündür. Film yapım şirketlerinin izleyicilere, filmde hemen önce izlettikleri, kurumsal kimliğin hareketli bir özeti niteliği taşıyan jenerik tasarımlarında kullanılan hareketli grafik dili, bu çalışmanın araştırma konusudur.

Anahtar Kelimeler: İmge, grafik tasarım, hareketli grafikler, jenerik tasarımı

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The individual's urge to express his/her environment, cultural values, communication needs, in short, his/her existence has manifested itself in different ways. The motivation to communicate, which is shaped by many equations specific to our species in its lower layers, shapes itself with the effect of the geographical and the conditions required by the period. The discipline that meets the effort of constructing this imaginary communication traffic and transforming it into logical data is visual communication design. The language of visual communication design, which changes style day by day, is transformed into new styles by being kneaded together with the changes in socio-cultural structure and technological developments. It is possible to see that this discipline, in which the element of movement is indirectly or directly included in the design, is used in almost every stage of today's digital communication tools. In addition to being an older discipline than motion graphic design in the context of combining image and movement, cinema seems to have common concerns in the design of the process. The motion graphics language used in the generic designs of the film production companies, which is a dynamic summary of the corporate identity, that the audience watches just before the film, is the research subject of this study.

Keywords: Image, graphic design, motion graphics, generic design

¹Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, halilozkirischi@gmail.com.

Atf için (to cite): Özkirişçi, İ. H. (2022). Film yapım şirketleri jeneriklerinin hareketli grafik tasarımı bağlamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1526-1543.

Paper Type: Research

Giriş

Jenerik, filmlerin, televizyon programlarının, sosyal medya için üretilen içeriklerin başında ya da sonunda izletilen kısa süreli hareketli görüntü veya imajların kurgulanması ile oluşturulmaktadır. Bu izlek türü, tanımlanan kısa süre içerisinde, etkili ve doğru biçimde izlenecek şeyin ne olduğuna dair ön bilgi vermek ya da üreticinin kurumsal kimliğini izleyene sunmak amacı ile kullanılmaktadır.

Film yapım şirketleri, film başlamadan hemen önce kurumsal kimliklerini aktarmak için jenerik tasarımları kullanmaktadırlar. Sinema salonlarının yaygınlaşması ve film üretiminin artması ile beraber jenerik tasarımları da dönemin elverdiği olanaklar dahilinde değişime uğramışlardır. Erken dönem jenerik tasarımı örneklerinde sabit kare ile şirketin adı ya da logosu seyircilere izletilmiştir. Yaşanan teknolojik ve bilişsel değişimler, grafik tasarımda kullanılan medyumlar ile üretilen imajların yelpazesini genişletmiştir. Bu yeni düzlemin getirdiği olanaklar, jenerik tasarımı grafik tasarımcının üretim yelpazesine dahil etmiştir. Jenerik tasarımının temel bileşenleri arasında tipografi, illüstrasyon, logotype, video görüntü gibi girdilerin yanına hareketin dahil edilmesi, geleneksel grafik tasarımcı yetilerinin animasyon teknikleri ile birleştirilmesi ihtiyacı doğurmuştur. Günümüzde hareketli grafik tasarımı, bu girdilerle üretim yapılan bir disiplini tanımlamaktadır.

Film yapım şirketleri, geleneksel grafik tasarım dili ile oluşturdukları kurumsal kimliklerini hareketli bir biçimde seyirciye buluşturmaktadırlar. Bu sebepten, tasarlanan jenerikler, hem imge, hareket ve tasarım üçgeninin kuramsal sebep sonuç ilişkileri anlamında hem de kronoloji ve tekniğin örnekler üzerinden izlenmesi bağlamında incelenmesi gereken bir üretim biçimi haline gelmiştir.

1. Yöntem

Bu çalışmada, günümüz görsel iletişim tasarımının kullanım alanındaki çeşitlilik ve sıklığı anlamında en güçlü çıktılardan biri sayılabilecek hareketli grafik tasarımının temel bileşenleri incelenmiş ve film yapım şirketlerinin jenerikleri üzerinden kronolojik ve nitel anlamda izi sürülmüştür. Çalışmanın teorik altyapısını ve tartışma bağlamını oluşturacak kuramlar, nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama yaklaşımı ile derlenmiştir. Veri toplama aşaması, doküman inceleme tekniği üzerinden, ilgili kuruluşların kurumsal kimlik klavuzları, arşiv kayıtları, güncel internet sayfaları ve son üretimlerinde kullandıkları tasarımlar göz önünde bulundurularak bir araya getirilmiştir. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda öncelikle, hareketli grafik tasarımının başat girdileri olan imge, hareket ve tasarım kavramları hakkında literatürdeki benzer ve farklı yaklaşımlar incelenmiştir. Bu üçlünün ortak paydada bulunduğu hareketli grafik tasarımının geçmiş ve günümüzde kullanım alanlarına göre çeşitli örnekleri incelenerek gelişim sürecinin ne yönde şekillendiği konusunda farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler ışığında, erken dönemden günümüze, anlatım dili ve kullanılan teknoloji anlamında dönüm noktası sayılabilecek jenerik tasarımları, kronolojik olarak derlenerek temel grafik tasarım prensiplerinin hareketli imgeler üzerindeki etkisi bağlamında çözümlenmeler yapılmıştır. Araştırma sonunda incelenen jenerik tasarımlarının değişen tasarım dili, kullanılan teknik ve tasarım problemine yaklaşım biçimleri değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.

2. İmge, Hareket ve Tasarım Üzerine

İtalyan düşünür Luigi Ferri, beynimizin kendi biçiminin mührünü basabileceği, salt düşüncesini yansıtabileceği görülebilir, işitilebilir, dokunulabilir hayaletler arayışından bir an bile vazgeçmeyeceğini, bunun doğal bir zihinsel eğilim olduğunu savunur (Sartre, 2017, s. 31). İmge, hareket ve tasarım üçgenindeki ilişkinin anlaşılabilmesi için öncelikle imge fikrinin

dayandığı temellerin, insanlık ile yaşadığı ilişkinin, hangi süreçlerden geçerek günümüzdeki konumunu aldığının bilinmesi gerekmektedir.

Görece erken döneminde imge yaratısı, daha temel amaçlar için tasarlanıp kullanılmaktaydı. Bilişsel devrimle gelen düşüncenin doğasındaki değişim, imgelere biçtiğimiz görevleri yeniden tanımlamamızı gerektirdi. İmgenin mayasında meydana gelen bu değişimi, ilgili dönemin yaratılarında, sanatçının/tasarımcının onu bağlamsal anlamda nereye konumlandığı izleyerek de takip etmek mümkündür. Bilginin belirli bir kurallar düzeni ile üretilip ayrıştırma ve arşivlenmesinden çok daha önce insan, çeşitli mitolojik varlıklar veya tanrılarla iletişim kurabilmek için imgeleri kullanmıştır. Gerek günlük yaşantıdaki işlevsel kullanımı, gerekse benliğin ve düşüncelerin dışavurumu için bir araç olması, imge kullanımının hayatta kalma dürtüsü kadar süreklilik gösteren bir eğilim ile gerçekleştiğini gösterir niteliktedir. Türemüz, yaşadığı dönemin görece karmaşıklığına bir çözüm getirebilmek için ya da yaşadığı kültürün toplumsal verilerini ifade edebilmek adına imgesel yaratılar gerçekleştirmiştir. Bu yaratım dürtüsünü Freud, gördüğümüz şeylerin gerçekliğine dair bir kanıt oluşturması ve bakmanın içgüdüsel bir hazzı karşılamaını sebep göstererek açıklamaktadır (Sayın, 2015, s. 81). Bu bağlamda imge yaratımını, içgüdüsel dürtüler ile açığa çıkan ve çevresel değişkenlerle kendini sürekli yenileyen bir eylem türü olarak okumak mümkündür.

2.1. İmge

Görsel imgeleri, kültürlerin yapıtaşlarını oluşturan bilgilerle örülmüş ağlar, toplumların sosyal yaşantılarını, inanışlarını, korkularını yansıtan veri paketleri olarak düşünmek mümkündür. Konuşma dilinin meydana gelmesindeki temel itkinin de yaşadığı çevreyi bir şekilde imgelerle ifade ederek daha güçlü bir iletişim kurma ihtiyacı olduğu düşünülebilir. Kendini, sonraki nesillere iletme kaygısında da imgesel yaratım dili görünür. Düşünsel gücün dışı vurumu ve kendini ifade etmenin verdiği rahatlatma hissi, imgeleri, belirli bir düzlem veya sınırlar içerisinde görme isteğini de beraberinde getirmiştir. Bireysel anlamda içsel ve dışsal gerilimi azaltan bu süreç, üretileni izleyen bireyin rahatlatma hissini de açıklamaktadır (Burnett, 2012, s. 38, 94-95). Toplumların imgelere atfettikleri değerler, onları bu fenomenle karşılıklı ve yoğun bir ilişki içine sokmuştur. Görme duyusunun diğer uyarıcılara göre daha baskın oluşu, insan algısını görebildiği imgelere daha çok inanmaya yöneltmiştir. İnsan, kendinden aşkın gördüğü şeyleri imgeleştirip güç atfedilen odağa yakınlaşmaya çalışmaktadır. Bu durum, imgenin görünenle görünmeyen arasında güçlü bir bağ kurabilme yeteneğinin de göstergesidir (Şakar, 2017, s. 10). İmgenin insan belleği ile bu denli güçlü bir alışveriş halinde olduğu düşünüldüğünde, kavram tanımının da devingen bir yapıda olduğu söylenebilir.

2.2. Hareket

Hareket kavramı, insanlığın madde ile ilişkisini kavrayışı ve yorumlayışı anlamında, erken dönemlerden günümüze farklı biçimlerde karşımıza çıksa da temelinde varoluşsal problemlerle ilişkilendirildiği düşünülebilir. Yaşadıkları dünyayı anlamlı kılma çabası ile İlk Çağ düşünürleri arasında evrendeki ilk maddeye ilk hareketin nasıl verildiğinin tartışma konusu olması, hareketin nedenselliğinin, birey için anlamının o dönemde de ne kadar önemli bir yerde olduğunu göstermektedir (Altunoğlu & Taştan, 2017, s. 21). Hareketin izleyen tarafından algılanan, yorumlanan ve kullanabilen bir veri taşıyor olması, algımızın, hareketli ya da hareket sanrısı yaratan imgeleri farketmek konusunda neden seçici olduğunu açıklayabilir.

Hareket eden şeylerle kuşatıldığımız bir dünyada yaşadığımız düşünüldüğünde, hareketi algılama noktasında da ekonomik bir davranış sergilememiz gerekmektedir. Geçmiş deneyimler, tercihler, coğrafi şartlar gibi birçok bileşen ile örülü algılarımız, hareketler bütünü olarak algıladığımız imgesel dünyada, bizi ilgilendirmeyen detayları filitreleyerek gücünü tasarruflu kullanmaktadır. (Colebrook, 2013, s. 73). Evrim sürecimiz boyunca, hareket yoğun imgeler taşıdıkları veri sebebi ile hayati öneme sahip oldukları için dikkatimizi çekerek nabzımızın artmasına sebep olmuştur.

Ürettiğimiz imgelerde ise anlatı doğrultusunda yaptığımız seçimi dondurup akışın içinden ilgili kareyi belirli sınırlar içine hapsederiz. Bu hapsediş hareketin yok sayılması haline gelmediği gibi imgenin tüm zamansal uzamının bir ana sıkıştırılması olarak algılanmaktadır (Ossman ,1994, s. 19). Durağan imgelerde bile farkında olmadan, dolaylı olarak algıladığımız imgenin zamana bağlı hareketini, imgenin kendisinde içkin hale getirerek kullanılması yani ürettiğimiz imgeyi hareketli hale getirmemiz, onu algılama prensibimizi de baştan yazmamıza yol açmaktadır. Kendi içsel zamanına sahip olan imgeye zamansal uzamın fiilen dahil edilmesi, onun zamansal simetrisini kırarak, izleyicinin o imgeyi izlerken oluşan zamansal asimetrisini imgenin zamansal asimetrisine çeviren bir sonuç yaratmaktadır. Bu durumu Deleuze, durağan imgelerde hareketin us tarafından güdülenmesinin yerini hareketli imgelerde iç dürtülerimizin devralması sebebi ile oluşan, “bakış yoğun” olarak tanımladığı kavramla açıklar (Biro, 2011, s. 22, 121).

2.3. Tasarım

İmge ile hareket arasındaki ilişki, imgenin hareketi içselleştirmeye yatkınlığı ile açıklanmaktadır. Durağan imgelerin harekete olan eğilimini Paul Klee, sanatın, imgeleri yeniden üretmenin ötesinde onları görünür kılan şey olduğunu, bu görünürlüğün de zamansal bir kavram olan uzayda ancak hareketle mümkün olabileceği tümevarımı ile açıklar. Yves Biro ise hiç durmadan hareket halinde olan zamanın karmaşık yapısının sanatsal imgelere nasıl uygulanacağını önemli bir soru olduğunu altını çizer (Biro, 2011, s. 20, 119). Bu iki yaklaşım da hareket ve imge ilişkisinin ne denli girift ve önemli bir konu olduğunu göstergeleri olarak kabul edilebilir.

Bugün bildiğimiz anlamda hareket ve imge bileşenlerinin fiilen beraber kullanıldığı ilk örnekleri, sinema disiplini üzerinden okumak mümkündür. Bireyin içinde bulunduğu gerçekliği hapsedme isteği ve onu kalıcı hale getirme çabası, sinemanın öncülü olan fotoğrafıma pratiğinin geliştirmesi ile sonuçlanmıştır. İmgeden duyulan kalıcılık hazzını yükselten fotoğrafik imge, teknik imkanların gelişimi ile gerçeklik hissini daha da artırmış, fotoğrafların ardarda ve hızlı bir akış içinde sunulması ile temellenen sinema disiplininin ortaya çıkmasına önayak olmuştur. (Nilsen, 2019, s. 11). Dilimize Fransızca cinema kelimesinden geçen terim, eski Yunanca'da kίnema/κίνεμα: hareket, kinéō/κινέω hareket etmek, devinmek fiillerini karşılamaktadır (Etimolojiturkce, 2021). Bu etimolojik bilgi ışığında kavramı, hareketi içkinleştirmiş imgeler dizisi olarak yorumlamak mümkündür. Dış dünyadaki imgeleri ve hareketi anlamlandırma sürecinde kullandığımız denklemin bir benzerinin de dış dünyanın bir simülasyonu olarak görebileceğimiz sinemada oluşu, konunun derinliğini daha da artırmaktadır. Bergson, zihnimizin birçok uyarıcı arasından seçtiği imgeleri birleştirerek anlamlı ve pragmatik bir sonuç çıkarma matematiğini, sinematografik izleğin kurgulanması prensibi ile benzer çalıştığını öne sürmektedir (Bergson, 2017). Bu benzerlik, hareketli imgenin tasarımı noktası için de gözardı edilmemesi gereken bir konudur.

İmge ve hareket kavramlarının geçmiş ve günümüzdeki iç dinamikleri ve biraraya geldiklerinde nasıl anlamlandırıldıkları incelenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda aynı bileşenlere görsel iletişim tasarımı penceresinden bakıldığında, bu girdilerin kesişim kümesinin hareketli grafik tasarımı olduğunu söylemek mümkündür. Steven Heller grafik tasarım disiplini, düşünceyi yansıtan estetik ve felsefi bir arayış olarak tanımlamaktadır (Weill, 2007, s. 134). Bu dilin temel prensiplerini barındıran ardıllarından sayılabilecek hareketli grafik tasarımı da aynı kaygıların güdüldüğü yeni bir üretim düzlemi olarak tanımlanabilir. Durağandan devinene giden imge fikri, grafik tasarım tarihi üzerinden de okunabilir. Zamanı hapsedme veya akışın içinden mesajı iletecek en güçlü kareyi betimleme, görselleştirme, tasarlama çabası grafik tasarım dilinin temel kaygıları arasında olmuştur. İmgeye fiilen hareket verme isteği, gelişen teknoloji ve iletişim medyumlarının değişmesi ile beraber verilmek istenen mesajı taşıyan imge için alternatif düzlemlerin inşa edilmesini gerekli kılmıştır. Grafik tasarımın bu yeni yüzü, kendi bileşenlerinin geçmişteki temel davranış biçimi ile günümüz kültürel kodlarını birleştirerek görsel iletişim tasarımının başat bir ifade biçimi haline gelmiştir.

3. Hareketli Grafikler ve Sinema İlişkisi

Göstergelerle önermeler arasındaki ilişki üzerinde çalışan Amerikalı bilim insanı Charles Sanders Peirce, her göstergenin ancak kendinden önceki ve sonrakine tutunarak anlam kazanabileceğini savunur (Deleuze, 2015, s. 104). Bu yaklaşım, grafik imgenin tasarımında kullandığımız, metafor, benzetme, düz anlam, metonimi, anoloji, tipogram vb. yol ve yöntemlerin (Ambrose, 2013, s. 5) üzerine, hareket bileşeninin de eklenmesi ile ortaya çıkan geçişli ve değişken ifade biçiminde, tasarlama ve anlamlandırma matematiğimizi yeniden inşa etmemiz gerektiğini gösterir bir savdır. Hareketli grafikler dilini, bu kesişim kümesinin disipline edilmiş hali olarak görmek mümkündür.

20. yüzyılın ikinci çeyreği bu üretim biçiminin erken dönem örneklerine sahne olmuştur. Yüzyılın başında yaşanan zihinsel değişim ve kırılmalar, sanat akımlarını etkileyerek dönemin üretimlerinde kendini hissettirmiştir. Bu dönemin Hareketli grafik tasarımlarında da De Stijl, Süprematizm, Gerçeküstüçülük ve Dada gibi akımların etkisini görmek mümkündür (Meggs ve Purvis, 2016, s. 196). İlk deneysel hareketli grafik çalışması olarak kabul edilen, Symphonie Diagonale isimli eser (Görsel 1), İsveçli sanatçı Viking Eggeling tarafından 1923 yılında yapılmıştır. Kullanılan müzik ile görüntü arasında uyum halinde seyreden eser, kare animasyon tekniği ile gerçekleştirilmiştir (Krasner, 2013, s. 7).

Görsel 1. Viking Eggeling, Symphonie Diagonale, 1923

Kaynak: URL-1

Eggeling'in ardılları için esin kaynağı olduğu söylenebilir. Marcel Duchamp, tipografi ve hareketi bir araya getirdiği Anemic Cinema (Görsel 2) adlı çalışması, gerçek hayattan video görüntüleri ile geometrik şekiller birleştirilerek oluşturulan, Hans Richter'in Filmstudie (Görsel 3) isimli eseri bu dönem üretimleri arasında izlenmektedir.

Görsel 4. BBC İçin Tasarlanan Logo ve Tasarımcısı Abram Games, 1953

Kaynak: URL-4

Hareketli grafikler ve sinema işbirliği, bugün bildiğimiz tanımıyla ilk kez film jeneriklerinde kendini göstermiştir. Kamera, kayıt, kurgu tekniklerindeki gelişmeler, 1950'lerde sinema sektöründe bir sıçramaya yol açarak sinemanın daha çok izleyici ile buluşmasına aracı olmuştur. Bu nicel yükseliş, yapım şirketleri tarafından gösterime girecek filmlerin duyurulması aşamasında daha etkili yollar aranmasına sebep olmuştur. Filmin dokusuna uygun bir üslupla, izleğin içeriği hakkında bilgi veren, merak uyandıran bir girizgah görevi gören jenerik tasarımı, hareketli grafik kullanımının sinema ile kesiştiği bir alan haline gelmiştir. 20. yüzyılda yaşanan dijital devrim, hem bu alanla ilgilenen tasarımcılar için alışlagelmişin dışında grafik imgeler üretilebilmesini hem de bunların sinematik bir yöntemle kurgulanabilmesini sağlamıştır (Meggs, 2016, s. 469). Saull Bass, Otto Preminger'in yönettiği *The Man With The Golden Arm* (1955) isimli film için yapmış olduğu jenerik tasarımıyla (Görsel 5), bu alan için öncül eserlerden birini ortaya koyduğu söylenebilir.

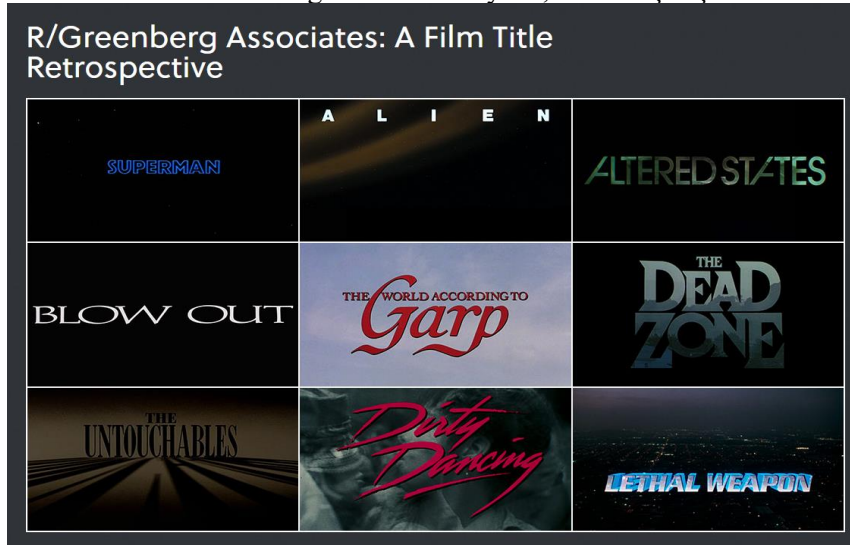
Görsel 5. The Man With The Golden Arm, 1955

Kaynak: URL-5

İlerleyen yıllar, *Family Business*, *Flash Gordon* ve *Superman* gibi filmlerin olduğu 14 filmlik bir jenerik tasarım serisi yakalayan Greenberg kardeşlerle beraber, hareketli grafikler sinema ilişkisi bir basamak yukarı taşınmıştır. Richard Alan Greenberg ve Robert Greenberg, hem ilk hareketli grafik stüdyosunu kurmaları hem de bilgisayarda tasarladıkları 3 boyutlu tipografileri jeneriklerde kullanmaları anlamında (Görsel 6) bir ilke imza atmışlardır (Krasner, 2013. s. 22).

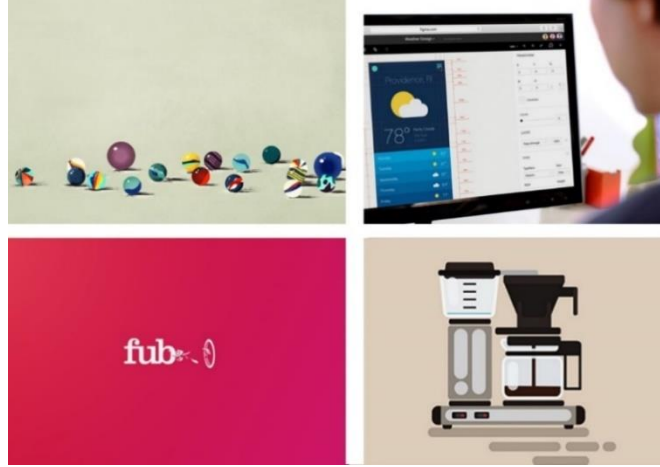
Görsel 6. Greenberg Tasarım Stüdyosu, Jenerik Çalışmaları

Kaynak: URL-6

Hareketli grafikler, teknolojinin ilerlemesi ve kullanımının yaygınlaşması ile kendisi için tanımlanan çalışma alanını geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Jenerik tasarımı ve deneysel çalışmaların yanında öğretici, açıklayıcı ya da ürün tanıtım videolarında, kullanıcı arayüzlerinde logo ve ikonların hareketlendirilmesinde kullanılan bu dil, kısa film yapımı için de alternatif bir biçim haline gelmiştir (Görsel 7) (Motion-ux, 2021).

Görsel 7. Hareketli Grafiklerin Kullanım Alanları

Kaynak: URL-7

4. Film Yapım Şirketlerinde Kurumsal Kimliğin Jenerik Tasarımı ile İletimi

Küreselleşen dünya ile beraber sinema sektöründe, üretilen filmin duyurulması kadar kimin ürettiğinin bilinmesi de önemli bir konu haline gelmiştir. Kurumlar arasında yaşanan yoğun rekabet sebebi ile film yapım şirketleri, kurumsal imzalarını etkili bir şekilde sergileme eğilimi göstermişlerdir. Kurumların rakiplerinden ayrışma, avantaj sağlama, kimliği yansıtma, geleceğe yönelik hedef, amaç ve vizyonlarını görünür hale getirmek için kullandıkları kurumsal kimlik tasarımı (Tuna ve Tuna, 2006, s. 1), film yapım şirketleri için de bir rekabet aracı olarak kullanılmaktadır.

Görsel iletişim tasarımı anlamında kurumsal kimlik ise ticaret hacminin yoğunlaştığı 12. yüzyılda, ürünlerini diğer üreticilerinkinden ayırmak için birtakım işaretleri kullanmaları ile başlamıştır. 14. ve 15. yüzyıllarda bu işaretlere kalite standartları hakkında bilgi veren göstergeler eklenmiştir. 19. yüzyılda işyerlerinin görünürlüğü yüksek cephelerine, kurumun kimliğini yansıtan bu işaretler yerleştirilmeye başlanmıştır (Meral, 2011, s. 8). Bu dönem itibari ile kurumsal kimlik, rekabette avantaj sağlama sebebi ile üreticilerin ilgisini çekerek grafik tasarım disiplini için başlı başına bir konu haline gelmiştir (Tuna ve Tuna, 2006, s. 10).

Film yapım şirketleri için kurumsal kimlik tasarımının seyri, temel kaygılar aynı kalmakla beraber uygulama noktasında farklılıklar göstermiştir. Sinemaları, bu şirketlerin ürünlerinin günlük olarak her seansta sergilendiği mekanlar olarak düşünmek mümkündür. Bu sebepten, internet siteleri, sosyal medya vb. medyumlar üzerinden kimlik reklamının yapılmasının yanında, filmin gösterilmesinden hemen önce kurumsal kimliğin izletilmesinin, daha çok izleyiciye ulaşılması ve akılda kalıcılığın artması anlamında pragmatist bir yol olduğu söylenebilir. Film başlamadan önce, ortalama 5 ile 10 saniye süren kurumsal kimlik izleği, dikkatimizin yüksek olduğu ve henüz diğer görsel uyarıcıların devreye girmediği bir zaman diliminde izleyiciye verilmektedir.

4.1. Jenerik Tasarım Örneklerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Bu bölümde jenerik tasarım örneklerinin hareketli grafikler bağlamında geçmişten günümüze değişimi incelenecektir. Jenerik tasarımının kronolojisi incelendiğinde, ilk örneklerin 20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendiği görülmektedir. İlk büyük film yapım şirketlerinden biri

olarak kabul edilen Gaumont Yapımevi 1895 yılında kurulmuştur. Fransa'da kurulan şirket, İngiltere ortaklığı ile güçlenip genişlemesinden sonra ilk jenerik örneğini 1908 yılında seyirci ile buluşturmuştur (Görsel 8). Bu dönemde, günümüzde de bilinen, köklü film yapım şirketlerinin jenerik tasarımı anlamında ilk üretimlerini izlenmektedir. 1896 yılında kurulan Pathe (Görsel 9), 1906 yılında kurulan Nordisk Film (Görsel 10), 1912 yılında kurulan Universal Studios (Görsel 11) ve Paramount Pictures (Görsel 12) kronolojik anlamda başı çeken şirketler arasındadır (Nowell ve Smith, 1999, s. 76).

Görsel 8. Gaumont Yapımevi Jeneriği, 1908

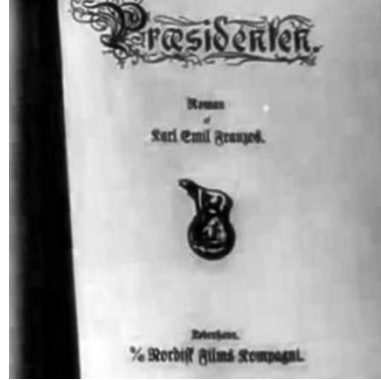
Kaynak: URL-8

Görsel 9. Pathe Film, 1901

Kaynak: URL-9

Görsel 10. Nordisk Film, 1919

Kaynak: URL-10

Görsel 11. Universal Films, 1913

Kaynak: URL-11

Görsel 12. Paramount Pictures, 1913

Kaynak: URL-12

Bu dönemde yapım şirketlerinin kurumsal yüzleri, filmde önce ya da sonra sabitlemiş kare olarak tanımlanan (Özön, 1981, s. 378) ortalama 4 ile 7 saniye süren dondurulmuş görüntüler ile izleyiciye verilmektedir. Bu kısıt, jenerik izletisinin kurumsal kimlik için

tasarlanan logo ya da logotype'ın belirli bir süre izletilmesinden öteye gidememesine sebep olduğu görülmektedir.

20. yüzyılın ortalarında ise teknik olanakların ilerlemesi ile yapım şirketlerinin hareket bileşenini, video montaj tekniği ile tasarım imgesine aktardığını izlenmektedir. Kaydedilen gerçek görüntülerin kurguda katmanlar oluşturacak şekilde düzenlenmesi ile elde edilen görüntüler, dönemin ortak jenerik dili olarak yorumlanabilir.

Görsel 13. Gaumont Yapımevi, 1943

Kaynak: URL-13

Görsel 14. Nordisk Film, 1950

Kaynak: URL-14

Görsel 15. Pathe Film, 1936

Kaynak: URL-15

Görsel 16. Metro Goldwyn Mayer, 1953

Kaynak: URL-16

Bu dönemin imge, hareket ve tasarım ilişkisinde, kurumsal kimlik için tasarlanan başat imgeye, olabilecek en gerçekçi yol olan imgenin kendisinin hareketli görüntüsünü ya da tasarlanan makete verilen hareketin kaydedilmesi yoluyla oluşturulan görüntünün kullanıldığı izlenmektedir.

20. yüzyılın son çeyreğinde, bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması, tasarım için kullanılan yazılımların da çeşitlenmesine sebep olmuştur. 3 boyutlu grafik ve animasyon programları, grafik tasarımda ve animasyon filmlerde kullanılmaya başlanmıştır (Gallagher ve Paldy, 2007, s. 140-141). Bu gelişme, jenerik tasarımında kullanılan hareketli grafik diline de yansımıştır. Gerçek hayatta kaydedilemeyecek güçlükte sahneler, 3 boyutlu animasyonlarla (Görsel 17), 2 boyutlu kare animasyonlarla (Görsel 18), matte painting (mat boyama) ve 3 boyutlu animasyonun beraber kullanıldığı (Görsel 19) tekniklerle gerçekleştirilmiştir. Bu yeni olanakların, yapım şirketleri tarafından kurumsal kimlikteki logonun anlatısını hikayeleştirmek için kullanıldığı izlenmektedir. Dramatize edilen grafik imgenin ses vb. efektlerle beraber verilmesi, etkiyi ve akılda kalıcılığı artırdığı söylenebilir.

Görsel 17. Nordisk Film, 1998

Kaynak: URL-17

Görsel 18. Pathe Film, 1999

Kaynak: URL-18

Görsel 19. Paramount Pictures, 1989

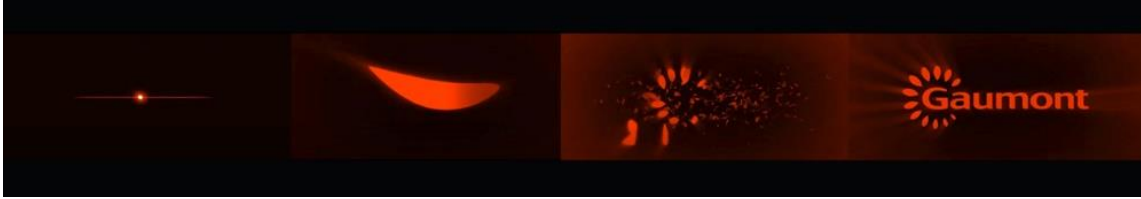

Kaynak: URL-19

21. yüzyılla beraber dijital teknolojinin ilerlemesi, sanatsal üretim biçimlerinin hem çeşitliliğinin artmasında hem de gittikçe melezleşmesine sebep olmuştur. Görüntü, ses ve grafik tasarım imgelerinin manipüle edilmesini kolaylaştıran yazılımlar, birkaç disiplinin kesiştiği yeni melez alanlar doğmasını sağlamıştır (Willis, 2005, s. 46). Animasyon ve grafik tasarımın birleştiği nokta olan hareketli grafiklerin bu dönemde rüştünü ispat ettiği kabul edilebilir. Dijital mecraların yoğun kullanımı ile ihtiyacın gittikçe arttığı bu alan, eğitim kurumları tarafından da ayrı bir bölüm olarak tanımlanmıştır. Yaşanan bu yüzleşme ve kabul, hareketli grafik tasarımının yaygınlaşmasını ve kendi içinde ifade biçimlerinin çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu durum günümüz jenerik tasarımlarında da tercihlerin değişmesine sebep olmuştur.

Bu bağlamda günümüz örnekleri incelendiğinde jenerik tasarımına yaklaşımın ve kullanılan hareketli grafik dilinin çeşitlendiği görülmektedir. İlk jenerik örneğini veren kurumlardan biri olan Gamount Yapımevi'nin günümüz jenerik tasarımında köklü değişimler görülmektedir (Görsel 20). İlerleyen teknoloji ile kamera objektiflerinin görüş alanlarının çeşitlenmesi, başta jeneriğin kompozisyon ölçeğini değiştirmiştir. Kurumun logo olarak belirlediği Beyaz Ay Papatyası imgesi, ilk örnekten günümüze daha yalın bir forma dönüşmüştür. 23 Saniye süren jenerikte, arkaplan siyah olarak belirlenip kurumsal kimlik imgeleri kırmızı tercih edilerek vurucu bir renk kombinasyonu aranmıştır. İlk karede beliren ışık, önce ufuk çizgisine daha sonra Beyaz Ay Papatya'sının bir yaprağı şekline dönüşmektedir. Kameranın bakış açısına giren diğer yapraklarla beraber çiçek formu tamamlanırken kurumun tipografik imgesi degrade bir grafikte görünür hale gelmektedir. 3d animasyon tekniği ile gerçekleştirilen jenerikte, yapraklarda izlenen hale etkisi için görsel efekt kullanıldığı görülmektedir. Nefesli ve yaylı çalgıların kombinasyonu ile gerçekleştirilen düşük tempolu bir müzik, görsel izleğe eşlik etmektedir.

Görsel 20. Gaumont Yapımevi, 2021

Kaynak: URL-20

Jenerik tasarımında Gaumont kadar eski olan ve değişim yaşayan diğer bir çalışma da Pathe Film'e aittir (Görsel 21). Kurumsal kimlikte logo olarak öten bir horoz kullanılmaktadır. İlk örneklerinde bu imge, gerçek görüntünün üzerine, arkaplan ve tipografinin eklenmesi ile gerçekleştirilirken, kurumsal kimliğin modern bir dille yenilenmesi, jenerik dilinin de tamamen başka bir dille kurgulanmasına sebep olmuştur. 13 saniyeden oluşan jenerikte ulaşılmak istenen nihai imgeye dolaylı bir anlatımla gidildiği izlenmektedir. Öten bir horozun kafasının üzerine yerleştirilen konuşma balonu içinde kurumun adı okunmaktadır. Bu tasarım imgesi, hareketli grafik diline dönüştürülürken ışık ve gölge oyunlarından faydalanılmıştır. Jeneriğin açılışında, bebek yataklarının üzerine asılan hareketli mekanizmaya benzetilen düzeneğin içine tipografik elemanların yerleştirildiği görülmektedir. Saat yönünün tersine dönen düzeneğin içindeki elemanların beyaz arkaplana gölgelerinin düştüğü gösterilmektedir. Bu gölge oyunları, önce logonun tipografik elemanlarını ön planda okunması, ardından öten horozun gölgesinin de arkaplanda gölge olarak gösterilmesi ile sonlandırılmaktadır. Yalın grafik dilin siyah ve sarı renk kombinasyonu ile desteklenen uyarıcı etkisi, sonuca ulaşırken merak uyandıran ve beklenmedik alternatif bir hareket-imge ve kurgu yönetimi ile etkili bir çalışma olduğu söylenebilir.

Görsel 21. Pathe Film, 2021

Kaynak: URL-21

İncelenen örnekler arasında kurumsal kimliklerini modern bir dille revize edip jenerik tasarımlarını yenileyen şirketlerin yanında, geleneksel çizginin korunduğu çalışmaları da görmek mümkündür. Kurumsal logolarında milli veya coğrafi ikonik figürler tercih eden Paramount Pictures (Görsel 22) ve Columbia Pictures (Görsel 23) gibi yapımcı şirketlerinin

jenerikleri bu kategoriye örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalarda klasik logonun bir parçasının ya da görsele ait çevresel bir bileşenin hareketin tetikleyicisi olarak belirlenerek jeneriğin açıldığı ve parçadan bütüne giden bir anlatım dili ile kurgulandığı izlenmektedir. Erken dönem çalışmalarına kıyaslandığında, tekniğin 3 boyutlu animasyon ve gerçek görüntülerin görsel ve işitsel efektlerle birleştirildiği bir dile yöneldiği izlenmektedir.

Görsel 22. Paramount Pictures, 2021

Kaynak: URL-22

Görsel 23. Columbia Pictures, 2021

Kaynak: URL-23

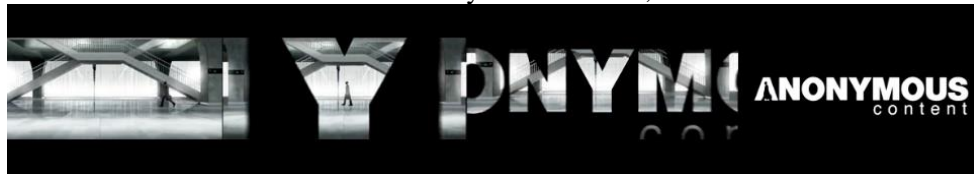
Yeni nesil olarak kabul edebileceğimiz jenerik tasarımlarında da grafik tasarımdaki görsel iletişim tekniklerinin hareketli grafik diline dönüştürülerek kullanıldığı görülmektedir. Kurumsal kimliklerinde logotype kullanan Focus Features (Görsel 24) ve Anonymous Content (Görsel 25) şirketlerinin jenerik tasarımları, kavramsal tipografinin jenerik tasarımında kullanılması bağlamında değerlendirilebilir. Sinema terminolojisinde sıklıkla kullanılan “odak, odak noktası” gibi fiillerin karşılığı olan *Focus* kelimesinin jeneriğin başrolü olduğu söylenebilir (Dictionary Cambridge, 2021). Odaklanılmayan ışıkların oluşturduğu dairesel flu görüntülerle açılan jenerik, logotype’ın yavaşça görünür hale gelmesi ile devam etmektedir. Logotype’ın okunur opaklığa ulaşması ile beraber açılışa gördüğümüz dairesel imgeler, focus kelimesindeki “o” harfi ile hem form hem de bulanıklık anlamında eşleşmektedir. Bu sahne ile beraber mesajını ileten jenerik 10 saniye sürmektedir. Kavramsal tipografinin hareketli grafiklere dönüştürülerek kullanıldığı çalışmanın her iki disiplin için de başarılı bir örnek olduğu söylenebilir.

Görsel 24. Focus Features, 2021

Kaynak: URL-24

Görsel 25. Anonymous Content, 2021

Kaynak: URL-25

Günümüz örneklerinde, stilize edilmiş modern tasarımlar, gerçek görüntüler üzerine kurgulanan tasarımlar ve grafik tasarım disiplinine daha yakın konumlanan jenerik

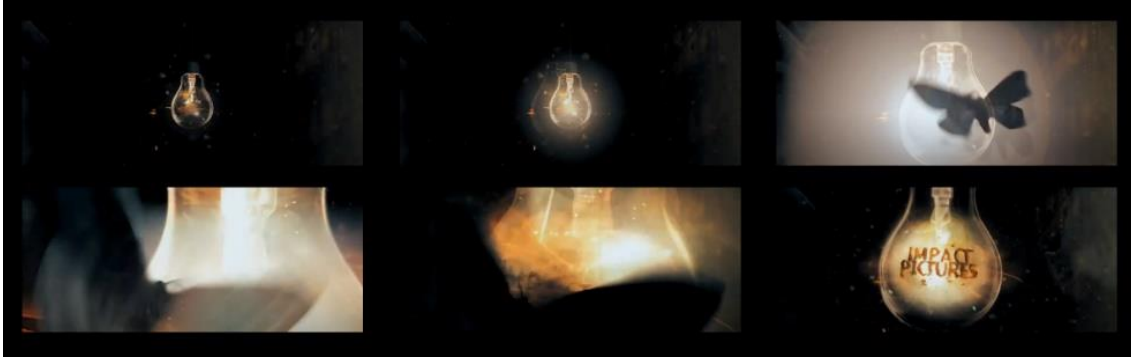
tasarımlarının yanında, anlatının ve akışın salt animasyon teknikleri ile gerçekleştirildiği tasarımlar da görmek mümkündür.

Görsel 26. Scott Free, 2021

Kaynak: URL-26

Görsel 27. Impact Pictures, 2021

Kaynak: URL-27

Scot Free (Görsel 26) ve Impact Pictures (Görsel 27) şirketlerinin jenerik tasarımları, kare animasyon tekniği ile gerçekleştirildiği izlenmektedir. İncelenen jeneriklerde, özgün desen ve plastik etkilerle görselleştirilen, kurumsal yapıya atfedilen imgeler ve mekanlar, sahnelerarası biçim değişiklikleri ile şirketlerin logolarına dönüşerek sonlandığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, geçmişten günümüze film yapım şirketlerinin jenerik tasarımında kullandıkları hareketli grafik tasarım dili incelenmiştir. Araştırma kapsamında köklü yapım şirketlerinin ilk çalışmalarından günümüze geçirdiği değişim ve görece daha yeni sayılabilecek kurumların güncel tasarımları incelenmiştir.

Yapılan incelemelerde, günümüzde hareketli grafik tasarım ürünü olarak kolayca adlandırılabilir jenerik tasarımı konusunun erken dönemin getirdiği bakış açısından ötürü grafik tasarım, animasyon ve film üçgeni arasında bir yerde konumlandırıldığı görülmüştür. Jenerik tasarımındaki temel kaygının kurumsal kimliğin kısıtlı sürede izleyiciye iletilmesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, jenerik tasarımda izletilmek istenen temel girdinin grafik tasarım ürünü olan kurum logosu olduğu görülmüştür. Grafik tasarım imgesi temelli bu başlangıç noktasının hareket ve dinamizme olan ihtiyacının gerçek görüntülerden ya da animasyon teknikleri üretilen görseller ile karşılandığı izlenmektedir. Daha filmsel bir dille üretilen tasarımların 90'ların sonundan itibaren mayasının radikal ölçüde değiştiği görülmüştür. Teknolojik ve eğitimsel gelişmelerle hareketli grafik tasarımının daha yaygınlaşmış olması, konunun dilinin grafik tasarım ifade biçiminin baskın olduğu bir akışa yönelmesine sebep olmuştur. Salt animatik örneklerin nadir olsa da kullanılmasına rağmen, günümüz örneklerinde yalnız grafik tasarım dilinin hakim olduğu görülmüştür. İncelenen jenerik tasarımlarının

genelinde, plastik ve animatik kayguların yanında, yapım şirketinin ne tür filmler ürettiği, coğrafi ve kültürel girdilerle beraber dönemin grafik tasarım trendlerini de etken girdiler arasında okumak mümkündür. Kurumsal kimlikte kullanılan logo, logotype, illüstrasyon gibi grafik tasarım çıktılarında, hareketin eklenmesi ile statik jenerik devingene dönerek izleğin ilk ve son karesi arasında bir zaman boyutu açıldığı görülmüştür. Bu zaman aralığı, tasarım imgesine, yukarıda bahsedilen girdilerin işlenmesi ve vurucu bir akışın kurgulanması için kullanılmaktadır. Zaman bileşenin, incelenen jenerik tasarımlarında Psikolojik Zaman Oku teorisi doğrultusunda kullanıldığı görülmüştür. Hatırladığımız şeylerin geçmişten geldiği düşüncesi, geleceği hatırlamanın bizler için tanımsız bir eylem olması ve zamanı bir noktadan diğerine akan bir süreç olarak görme eğilimimiz olarak tanımlanan teori, hareket imge ve tasarım arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için ayrı bir öneme sahiptir (Hawking, 2015, s. 184-189). Bu bağlamda, jenerik tasarımlarında marka kimliğini temsil eden grafik imgelerin hikayelerinin geriye dönüşlerle verilmesi, izlemekle izleyen arasında psikolojik anlamda ortak bir payda bulmak için kullanıldığı görülmüştür.

İmge, hareket ve grafik tasarımın birleştiği jenerik tasarımı, hareketli grafik üretiminin başat çalışma alanlarından biridir. Alan, yetkin bir grafik tasarımcı olmanın yanında hareketlendirme yöntemlerine de hakim olmayı gerektirmektedir. Bu çalışmanın ülkemizde yoğun ihtiyacın olmasına karşın henüz anasanat olarak tanımlanmayan hareketli grafikler disiplinin teorik anlamda neler içerdiği ve bileşenlerinin birbirleri arasında nasıl bir ilişkisi olduğunun anlaşılması açısından önemli bir yerde olduğu kabul edilebilir.

Kaynakça

- Atiker, B. (2009). *Hareketli grafiklerin evrimi ve Hacettepe Üniversitesi güzel sanatlar fakültesi için bir uygulama örneği*. (Yayımlanmış sanatta yeterlik tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, (Erişim tarihi: 24.10.2021).
- Ambrose, G. (2013). *Grafik tasarımda imge*. (K. İz, Çev.). İstanbul: Gezegen Basım.
- Bergson, H. (2017). *Yaratıcı tekamül*. (M. Ş. Tunç, Çev.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Biro, Y. (2011). *Sinemada zaman- ritmik tasarım; türbülans ve akış* (A.C.Altunkanat, Çev.). İstanbul: Doruk.
- Burnett, R. (2012). *İmgeler Nasıl Düşünür*. (G. Pular, Çev.). İstanbul: Metis.
- Cambridge Dictionary (2021). *Focus*. <https://dictionary.cambridge.org/tr/focus> (Erişim tarihi: 24.10.2021).
- Colebrook, C. (2013). *Gilles Deleuze*. (C. Soydemir, Çev.). Ankara: Doğubatı.
- Deleuze, G. (2015). *Hareket imge sinema I*. (S. Özdemir, Çev.). İstanbul: Norgunk.
- Etimoloji Türkçe (2021). *Sinema kelimesi*. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sinema>. (Erişim tarihi: 24.10.2021).
- Gallagher, Rebecca ve Paldy (2007). *Exploring motion graphics*. Canada: ThomsonDelmar Learning Press.
- Krasner, J. (2013). *Motiongraphic design*. New York/India: Focal Press/ Replika Press.
- Meggs, P. B. (2016). *A history of graphic design*. New York: Van Nostrand Reinhold Publishing.
- Meral, P. S. (2011). *Yeni başlayanlar için kurumsal kimlik ve marka*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Motion Ux (2021). *Types of Motion Graphics*. <https://motion-ux.com/types-of-motion-graphics-5f921cd0d4ac> (Erişim tarihi: 24.10.2021).
- Nilsen, V. (2019). *Grafik sanat olarak sinema*. (M. S. Solakoğlu, Çev.). İstanbul: Doruk.

- Nowell-Smith (1999). *The Oxford history of World Cinema*. Oxford: Oxford University Press.
- Ossman, S. (1994). *Picturing Casablanca: Portraits of power in a modern city*. California: University of California Press.
- Özön, N. (1981). *Sinema ve televizyon terimleri sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Sartre, J. P. (2017). *İmgelem*. (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Sayın, Z. (2015). *İmgenin pornografisi*. İstanbul: Metis.
- Şakar, C. (2017). *İmge, gerçeklik ve kültür*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tuna, M. ve Tuna, A. (2006). *kurumsal kimlik yönetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- URL 1. <http://www.katpad.co.uk/media%20website%202000/page19.html> (Erişim tarihi: 01.11.2021)
- URL 2. <http://folksonomy.co/?permalink=3175> (Erişim tarihi: 01.11.2021)
- URL 3. <https://radar.squat.net/de/node/166474> (Erişim tarihi: 01.11.2021)
- URL 4. <https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/bbc-idents/television-symbol/> (Erişim tarihi: 01.11.2021)
- URL 5. https://www.rottentomatoes.com/m/the_man_with_the_golden_arm (Erişim tarihi: 01.11.2021)
- URL 6. <https://www.artofthetitle.com/studio/r-greenberg-associates-r-ga/> (Erişim tarihi: 13.10.2021)
- URL 7. <https://motion-ux.com/types-of-motion-graphics-5f921cd0d4ac> (Erişim tarihi: 11.10.2021)
- URL 8. [https://closinglogosgroup.miraheze.org/wiki/File:Gaumont_\(1909,_White_Variant,_Gamblers_Choice\).png](https://closinglogosgroup.miraheze.org/wiki/File:Gaumont_(1909,_White_Variant,_Gamblers_Choice).png) (Erişim tarihi: 08.10.2021)
- URL 9. <https://www.youtube.com/watch?v=6NUzaqehcf0&t=63s> (Erişim tarihi: 08.10.2021)
- URL 10. <https://www.youtube.com/watch?v=BSOqdDUA0x8&t=21s> (Erişim tarihi: 06.10.2021)
- URL 11. <https://www.youtube.com/watch?v=EWcg90hZqw8> (Erişim tarihi: 06.10.2021)
- URL 12. <https://www.youtube.com/watch?v=K11Qh0DRXM8> (Erişim tarihi: 01.10.2021)
- URL 13. <https://www.youtube.com/watch?v=K79tDnSbEME> (Erişim tarihi: 01.10.2021)
- URL 14. <https://www.youtube.com/watch?v=BSOqdDUA0x8> (Erişim tarihi: 16.10.2021)
- URL 15. <https://www.youtube.com/watch?v=6NUzaqehcf0&t=63s> (Erişim tarihi: 16.10.2021)
- URL 16. <https://www.youtube.com/watch?v=HMtyQHysjus> (Erişim tarihi: 18.10.2021)
- URL 17. <https://www.youtube.com/watch?v=BSOqdDUA0x8> (Erişim tarihi: 18.10.2021)
- URL 18. <https://www.youtube.com/watch?v=6NUzaqehcf0&t=63s> (Erişim tarihi: 18.10.2021)
- URL 19. <https://www.youtube.com/watch?v=K11Qh0DRXM8> (Erişim tarihi: 20.10.2021)
- URL 20. Gaumont Logo: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gaumont_logo.svg (Erişim tarihi: 20.10.2021) Gaumont Jenerik: <https://www.youtube.com/watch?v=5HsodgZE7Cc> (Erişim tarihi: 11.10.2021)

URL 21. Pathe logo: <https://en.wikipedia.org/wiki/Path%C3%A9> (Erişim tarihi: 20.10.2021)
Pathe Jenerik: <https://www.youtube.com/watch?v=6NUzaqehcf0&t=63s> (Erişim tarihi: 20.10.2021)

URL 22. <https://www.youtube.com/watch?v=YAFDW0wowXk> (Erişim tarihi: 22.10.2021)

URL 23. <https://www.youtube.com/watch?v=q4T4vdAV5Vk> (Erişim tarihi: 22.10.2021)

URL 24. <https://www.youtube.com/watch?v=GO60UqKQbtU> (Erişim tarihi: 24.10.2021)

URL 25. <https://www.youtube.com/watch?v=xrNQBzSg8uo> (Erişim tarihi: 24.10.2021)

URL 26. <https://www.youtube.com/watch?v=Te0mpKbXwpM> (Erişim tarihi: 24.10.2021)

URL 27. <https://www.youtube.com/watch?v=Eh0N4eoskCU> (Erişim tarihi: 24.10.2021)

Weill, A. (2007). *Grafik tasarım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Willis, H. (2005). *New digitalcinema: reinventingthemoving image*. London: Wallflowerpress.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Türkiye’de Aile Süreçleri, Kadınların ve Çiftlerin Eğitim Durumu: 2018 TNSA’nın Analizi*

Family Processes, Educational Attainment of Women and Couples in Türkiye: An Analysis of the 2018 TDHS

Dr. Öğr. Üyesi Cemal Taylan ACAR ¹

Öz

Türkiye’de son on yıldır aile yapısında önemli değişimler gerçekleşmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2020 yılı için yayınladığı istatistiklere göre kadınlarda ilk evlenme yaşı 25,1’e, erkeklerde 27’ye çıkmıştır. Toplam doğurganlık hızı (doğurganlık çağında olan kadın başına düşen çocuk sayısı) da yenilenme seviyesinin çok altında kalarak 1,77’ye gerilemiştir. Elinizdeki çalışma ülke genelinde temsil kabiliyeti olan bir örneklem kullanan 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verilerine dayanarak bu değişimleri kadınların ve eşlerinin eğitim durumu üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Çalışmanın bulgularına göre, yükseköğretim veya üniversite mezunu kadınlar diğer kadınlardan hem evlenme yaşı hem de doğurganlık davranışları olarak çok önemli farklılıklar göstermektedir. Öte yandan hem kadın hem de kadının yükseköğretim mezunu olduğu evlilik tipinin geri kalan tüm evlilik tiplerinden farklı davranışlar gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrışan kaderler (*divergent destinies*) yaklaşımına uygun olarak, bu bulgular kadınların aile süreçlerindeki rolü ve tercihleri eğitim durumları tarafından belirlendiğini göstermektedir. Üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısının 8 milyonun üzerine çıktığı günümüzde, Türkiye’nin yakın gelecekte aile yapısı ve aile kurma süreçlerinde daha dramatik değişimler gerçekleşeceği beklenebilir. Yakın gelecekte, toplam doğurganlık hızında düşüşün ve ilk evlenme yaşının yükselişinin devam etmesinin yanı sıra, evlenmeyi tercih etmeyen kadın nüfusunun da artışı da beklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Evlenme, doğurganlık, kadının eğitimi, toplumsal cinsiyet ideolojisi, aile süreçleri, 2018 TNSA

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Recently, Turkish family structure is going through a significant transformation. According to the Turkish Statistic Institute’s data, in 2020 the age at first marriage rose to 25.1 for women and to 27 for men. Total fertility rate (TFR; the average number of children born to a woman) dropped to 1,77 children per women, which is dramatically below the replacement rate. Using the data from 2018 Turkish Demographic and Health Survey, this study examines these changes through the lens of educational attainment of women and their partners. The findings suggest that women with college and some college education significantly differentiate from other women in terms of age at first marriage and fertility behavior. Moreover, for marriage types, in which both women and men have at least some college education reveal different behavior than other types of marriages. In line with the divergent destinies perspective, educational attainment is a key factor in the role and choices of women in family processes. We might expect even more dramatic changes in the family structure and family processes in Türkiye, given the fact that today, the number of students enrolled in higher education institutions rose over 8 million. In addition to further declines in the total fertility rate and rises in the age at first marriage, we should also expect an increase in the number of women who choose to stay single and avoid marriage.

*Bu çalışmanın ilk hali, 22-23.10.2021 tarihinde Maltepe Üniversitesi Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen Küreselleşme Çağında Aile Konferansında sözlü bildiri olarak sunulmuştur. / Bu çalışma Boğaziçi Üniversitesi BAPK tarafından desteklenmiştir, proje no: BAP-SUP 14701.

¹Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, taylan.acar@boun.edu.tr

Keywords: Marriage, fertility, women’s education, gender ideology, family processes, 2018 TDHS

Paper Type: Research

Giriş

Türkiye’de 2000’li yılların ortasından itibaren üniversite sayısının hızlı bir şekilde artmasıyla beraber, üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısı ve üniversite mezunlarının sayısı da hızlı bir şekilde artmaktadır (YÖK 2020a). Üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısı 2000’li yılların başında 2 milyon civarındayken 2020 yılı itibariyle 8 milyonun üzerine çıkmıştır (YÖK 2020b). Her ne kadar son dönemde barınma sorunları ve üniversitelerin altyapı ve kadro eksikleri gündeme gelmiş olsa da nüfus içindeki üniversiteli sayısının artması önemli toplumsal değişimlerin önünü açmaktadır. Bunlardan önemli bir tanesi de aile süreçlerinde gerçekleşen dönüşümlerdir. Üniversite mezunları genel olarak hem daha geç evlenmekte hem de çocuk sahibi olmak açısından toplumun geri kalan kısmından ayrılmaktadırlar. İktisadi koşulların da zorlaşmasıyla beraber günümüzde üniversite mezunu gençler önceki nesillerden evlenme ve çocuk sahibi olma davranışları açısından önemli bir şekilde ayrılmaktadır.

Elinizdeki çalışma bu değişimleri kadınların eğitim durumu ve toplumsal cinsiyet eşitliği fikrine yaklaşımları bakımından incelemektedir. 2021 başında araştırmacıların kullanımına sunulan 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileri kullanılarak eğitim ve özellikle de üniversite mezunu olmanın evlenme yaşı ve çocuk sahibi olma davranışları arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Çalışmanın sonuçları, üniversite mezunlarının diğer gruplardan çok daha farklı bir evlenme ve çocuk sahibi olma davranışları gösterdikleri tespit edilmiştir. Kadınlar, hem kendileri üniversite mezunu iseler ve de üniversite mezunu eşlerle evlenmiş iseler ortalamadan çok daha geç evlendikleri ve çok daha az sayıda çocuk sahibi oldukları gözlenmektedir. Diğer bir ifadeyle kadınların evlenme yaşı ve çocuk doğurma davranışlarını hem kendi hem de eşlerinin eğitim durumu belirlemektedir. Ayrıca hiç evlenmemiş kadınlar da eğitim düzeyi olarak en az bir kez evlenmiş kadınlara göre çok daha eğitimlidir. Bu durum, Türkiye’de eğitim durumunun aile kurma süreçlerindeki merkezi önemine işaret etmektedir.

1. Arkaplan ve Kavramsal Çerçeve

Son yarım yüzyılda eğitimin yaygınlaşması ve buna mukabil olarak çocuk sahibi olma davranışlarındaki değişiklikler, demografik dönüşümün en çarpıcı özellikleri arasında yer aldı (Schofer and Meyer, 2005). Hızlı bir şekilde düşen çocuk sayısı ve hızlı bir şekilde yükselen yükseköğretim kurumu sayısı arasında bir ilişki olup olmadığı birçok sosyal bilimci tarafından incelendi (Nitsche vd., 2018). Elbette eğitim imkanlarının yaygınlaşması başta kadınların eğitim düzeylerinin hızlı bir şekilde yükselmesinin önünü açtı (Esteve vd., 2016). Esteve ve meslektaşlarına (2016) göre artık içinden geçtiğimiz durumu “eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tersine dönüşü” olarak betimlemek mümkün. Hızlı bir şekilde artan yüksek öğretim kurumları ve üniversite mezunları içerisinde, tarihsel olarak eğitime, özellikle de lise sonrası eğitime katılım fırsatlarıyla birlikte kadınlar, artık erkeklerden daha fazla bir şekilde yükseköğretim mezunu olmaktadır. 2010 yılı itibarıyla, dünya nüfusunun %86’sını temsil eden 139 ülkede yaşları 25-29 arasında olan kadınların üniversite mezunu olma oranı erkeklerden daha yüksektir (Esteve vd., 2016, s. 615). Bu hesaplama göre az sayıdaki Afrika ve Asya ülkesi dışarıda bırakıldığında 2050 yılında tüm dünyada kadınların rkeklere göre daha fazla üniversite mezunu olacakları öngörülmektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tersine dönmesinin evlilik piyasalarının oluşumu, aynı eğitim düzeyindeki kişilerin birbirleriyle evlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve çocuk sahibi olma ve boşanma gibi birçok süreçten yakından etkisi olacaktır (Van Bavel, 2012). Kadınların eğitim durumunun yükselmesiyle son 60 yıl içerisinde birbirleriyle eğitim durumu aynı olan çiftlerin birbirleriyle evlenme oranları hızlı bir şekilde artmıştır ve bu oran en çok her ikisi de üniversite mezunu olan çiftlerin

sayılarının artmasıyla gerçekleşmiştir (Schwartz and Mare, 2005). Aynı şekilde, 24 Avrupa ülkesinde yapılan bir çalışmaya göre, her ikisi de üniversite mezunu olan çiftler hem ilk çocuk sahibi olma yaşını ertelemeleri hem de ikinci ve üçüncü çocuk sahibi olma davranışları bakımından diğer evli çiftlerden çok daha farklı bir çocuk sahibi olma davranışı sergilemektedirler (Nitsche vd., 2018). Üniversite eğitime erişim avantajının erkeklerden kadınlara geçmesinin hem işgücü piyasalarına hem evlenme piyasalarına ve bununla ilintili olarak aile kurma süreçlerine de yakından etkisi olacağı beklenmiştir (Buchmann vd., 2008, s. 18).

Türkiye’de evlilik kurumu, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında ve Cumhuriyet yıllarının başlarında gerçekleşen sekülerleşmeye rağmen Türkiye toplumunun temel kurumlarından biri olagelmıştır (Duben ve Behar, 1991). Bu sebeple uzun yıllar boyunca gençlerin, kadın ve erkek, erken yaşta evlenmeleri teşvik edilmiştir. Ancak son yirmi yıllık dönemde hızla düşen kaba evlenme oranı ve toplam doğurganlık hızı (TDH), küresel çapta gerçekleşen bu değişimin Türkiye için de gerçekleşiyor olduğuna işaret etmektedir. Kadınların üniversitelere artan oranlarda katılmasının etkisiyle birlikte henüz bu konuda yeterince çalışma yapılmamıştır. Var olan çalışmalardan bir tanesi Yüksel-Kaptanoğlu, Abbasoğlu-Özgören ve Keskin’in 2013 TNSA verilerini kullanarak yaptıkları çalışmadır (2013). Evlenme şansı yüksek ve evlenme şansı düşük olarak belirledikleri iki kadın tipinin birbirinden geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uyum, kamusal hayata katılım ve eşleriyle daha eşitlikçi bir ilişki kurma bakımından farklılaşmaktadırlar (Yüksel-Kaptanoğlu, Abbasoğlu-Özgören ve Keskin, 2013). Kullandıkları kümeleme analizine göre, evlenme şansı düşük olan kadınlar evlenme şansı yüksek olan kadınlara göre aynı zamanda daha eğitilmiş durumdadırlar.

Sayılar ve sıklıkta azalmalar görünse de Türkiye’de evlilik kurumu hala merkezi önemdedir ve gençlerin büyük bir çoğunluğu belli bir yaşa geldiklerinde evlenmektedirler, evlenmek istemektedirler. Her ne kadar düşmeye devam eden doğurganlık ve evlenme oranları İkinci Demografik Dönüşüm (Van de Kaa, 1987; Lesthaeghe, 2010; 2014) yaklaşımının öngörülerıyla örtüşse de toplumsal cinsiyet eşitliğine verilen destek ve evlenmeden beraber yaşama pratikleri çok sınırlıdır (*cohabitation*). Evlenmeden bir arada yaşamak, toplumda hala kabul görmüş değildir ve evlenmeden yaşayan çiftler için hala büyük bir stigma kaynağıdır. Bunu tercih eden çiftlerin ev bulmaktan, ailelerini buna ikna etmeye kadar birçok sorunla karşılaşacağını varsaymak yanlış olmaz.²

Kavas ve Thornton (2013), kalkımcı idealizm yaklaşımını kullandıkları çalışmalarında, Türkiye’deki aile yapısının nispeten “melez” bir özelliğe sahip olduğu tespitini yapmışlardır (Kavas ve Thornton, 2013, s. 224). Bu melez yapıda yerel aile tiplerinin yanında, eşlerin daha eşitlikçi bir ilişkide bulunabildiği yeni bir aile anlayışı var olabilmektedir. Bu ailelerde ilişkiler daha yakınlık ve eşlerin duygusal olarak birlikteliği ön plandadır (Cherlin, 2004). Buradan da anlaşılacağı gibi, Türkiye’de bazı aileler daha birey-merkezli ve liberal eğilimlere göre kurulurken, bazıları da daha geleneksel ve patriarkal ölçütlere göre aile kurmaya ve idame ettirmeye devam etmektedir.

Yukarıda tartışılan çerçeve içerisinde, bu çalışmanın temel iddiası, daha birey ve yakınlık merkezli, eşler arasında ev içi iş bölümünün görece daha eşitlikçi olduğu, evlenme yaşının yüksek olduğu ve çocuk sayısının az olduğu evlilik tipolojisinin üniversite mezunları arasında görüldüğüdür. Özellikle de kadının, ama daha ziyade her iki çiftin de üniversite mezunu olduğu durumlarda evlenme ve çocuk sahibi olma davranışlarının ülkenin geri kalanından ayrışacağı öne sürülmektedir. Bu vesileyle sadece kadının eğitim durumunun değil, eşlerin eğitimin durumunun beraber değerlendirildiği bir analiz benimsenmiştir. Eşlerin ikisinin de yükseköğretim mezunu olduğu evlilik tipolojileri hem evlenme davranışları, hem de çocuk

² 2018 Dünya Değerler Anketi (WVS) bulgularına göre Türkiye örneklemin yüzde 29’u hala boşanmayı hiçbir şekilde meşru görmemektedir. Aynı şekilde, katılımcıların yüzde 55,4’ü evlenmeden beraber yaşayan çiftlerle komşu olmak istememektedir. Bu oran 2011 Anketi’ndeki yüzde 62’nin altındadır ancak Türkiye nüfusunun yarısından fazlasının hala evlenmeden beraber yaşamayı tasvip etmediği ortadadır (DDA, 2020).

sahibi olma yaklaşımları açısından farklılık göstereceklerdir. Livi Bacci’nin (1986) ifadesiyle yüksek eğitilmiş çiftler evlenme davranışları açısından “önde gidenler” (*forerunners*) olacaklardır ve gözlemlenen değişimlere öncülük edeceklerdir.

Bir sonraki bölümde veri seti ve yöntem tartışılacak, daha sonra ise makalenin bulguları paylaşılacaktır. Son bölümde ise var olan değişimi değerlendirmek için iki kavramsal yaklaşım tartışılacak ve Türkiye’nin bugün içinden geçtiği dönüşümün kısa dönemde anlamı üzerinde durulacaktır.

2. Veri ve Yöntem

2.1. Veri

Bu çalışmada 2021 yılı başında bilimsel kullanıma açılan 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın (TNSA) verileri kullanılmaktadır (HÜNEE, 2019). 2018-TNSA, 1968 yılından bu yana Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından her beş yılda bir gerçekleştirilen ulusal düzeydeki demografik araştırmaların on birincisi, bunlar arasında TNSA olarak gerçekleştirilen altıncı çalışmadır. 2018 TNSA’nın örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Örnekleme yaklaşımı araştırmanın ülke düzeyinde temsiliyeti olmasını sağlamaktadır³. 2018 TNSA’da 11,056 hanehalkıyla (cevaplama oranı %79,2) ve bu hanehalklarındaki 15-49 yaş arası 7,342 kadınla (cevaplama oranı %81,1) görüşmeler tamamlanmıştır. Türkiye’de doğurganlık çok yüksek oranda evlilik içinde gerçekleştiği için⁴, analizler en az bir kez evlenmiş kadınları kapsayacak şekilde 5,480 gözlem için gerçekleştirilmiştir. Ancak toplam doğurganlık hızı ve en az bir kez evlenmiş ve hiç evlenmemiş kadınların karşılaştırılması gibi bazı göstergelerde göstergenin tanımı gereği tüm 7,342 gözlemin kullanıldığı durumlar da olmuştur. 2018 TNSA ilk kez bu kadar büyük bir hiç evlenmemiş kadın örnekleme içerdiğinden, en az bir kez evlenmiş ve hiç evlenmemiş kadınların da birbirleriyle karşılaştırması açısından önemli veriler içermektedir.

2.2. Yöntem

Bu çalışmada kadınların eğitim durumları ekseninde bazı demografik davranışları betimsel yöntemle analiz edilmektedir. Analizlerde dört temel gösterge kullanılmıştır: (i) toplam doğurganlık hızı, (ii) sahip olunan ortalama canlı çocuk sayısı, (iii) ilk evlenme yaşı ve (iv) toplumsal cinsiyet ideolojisi. Bu göstergelerin tanımları, avantajları ve dezavantajları şu şekilde özetlenebilir (Tønnessen ve Wilson, 2020; Davis and Greenstein 2009):

Toplam doğurganlık hızı (TDH) doğurganlık çağındaki bir kadının sahip olacağı ortalama çocuk sayısını belirtmektedir. TDH güncel bir gösterge olarak kullanılmakta ve son bir veya son üç yıl için hesaplanmaktadır ve var olan yaşa özel doğurganlık hızlarının kadınların doğurganlık dönemi boyunca geçerli olacağı varsayımıyla hesaplanmaktadır.

Sahip olunan ortalama canlı çocuk sayısı, bir kuşak göstergesidir ve daha ziyade doğurganlık çağının sonuna yaklaşmış kadınlar için hesaplanan bir göstergedir. Güncel değil, bir kuşağın geçmiş bir döneme karşılık gelen doğurganlık düzeyini temsil etmektedir. Tüm kadınlara yöneltilen sorularla hesaplandığı için, 15-49 yaş arası kadınlar için de hesaplanabilmektedir. Bu gösterge doğrudan doğurganlığın niceliğini ölçmektedir.

İlk evlenme yaşı, medeni kanunda tanımlanmış olan heteroseksüel resmi nikahın gerçekleştiği yaş olarak hesaplanır. Evlenmeden bir arada yaşama (*cohabitation*) veya resmi olmayan bir araya gelme biçimleri ilk evlenme yaşı hesaplanırken hesaba katılmaz. Türkiye’de resmi nikah öncesi çocuk sahibi olma pratiği çok seyrek olduğu için çocuk sayıları hesaplanırken en az bir kez evlenmiş kadınlar dikkate alınır.

³ 2018 TNSA’nın saha çalışması 23 Kasım 2018-12 Şubat 2019 arasında gerçekleşmiştir. Saha çalışanları 11 Eylül-9 Ekim 2018 dönemini kapsayan şekilde dört haftalık eğitim almışlardır. Görüşmeciler sözlü olarak cevaplayıcılardan bilgilendirilmiş onay aldıktan sonra bilgi toplamışlardır. Çalışma için etik onay Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan alınmıştır.

⁴ 2018 TNSA’ya göre kadınların sadece %1,6’sının, çocuğu olan kadınların ise sadece %2,5’inin doğumu evlilik tarihinden önce gerçekleşmiştir.

Toplumsal cinsiyet ideolojisi genellikle kadın erkek eşitliğiyle ilgili birtakım ifadelere destek verip vermediklerine göre ölçülmektedir. Bu önermeler toplumsal, siyasi, kültürel alanda kadın ve erkeklerin eşit olup olmamasıyla ilgili ifadelerdir. Daha fazla eşitlikçi ifadeyi destekleyenlerin toplumsal cinsiyet ideoloji puanı daha yüksek olmakta, eşitliğe karşı fikir beyan edenlerin de puanları daha düşük olarak hesaplanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ideolojisi ölçeği 2018 TNSA'nın kadın soru kağıdında kullanılan 6 ifadeye göre oluşturulmuştur. Katılımcılar destekledikleri her bir ifade için 1 puan almışlardır. Tüm ifadeleri destekleyenlere 6, hiçbir ifadeyi desteklemeyenlere 0 puan verilmiştir. Daha yüksek puan, toplumsal cinsiyet eşitliğine daha fazla destek verildiğinin göstergesidir. Kullanılan ifadeler şu şekildedir: i) ailede önemli kararlar sadece ailenin erkekleri tarafından alınmalıdır (ters); ii) erkek çocuğun eğitimi olması kız çocuğun eğitimi olmasından her zaman daha iyidir (ters); iii) küçük çocukları olan kadınlar çalışmamalıdır (ters); iv) kadınlar siyasette daha çok yer almalıdır; (ters); v) Kadınlar evlendiklerinde bakire olmalıdır (ters); Yemek, bulaşık, çamaşır, ütü ve temizlik gibi ev işlerini erkekler de yapmalıdır.

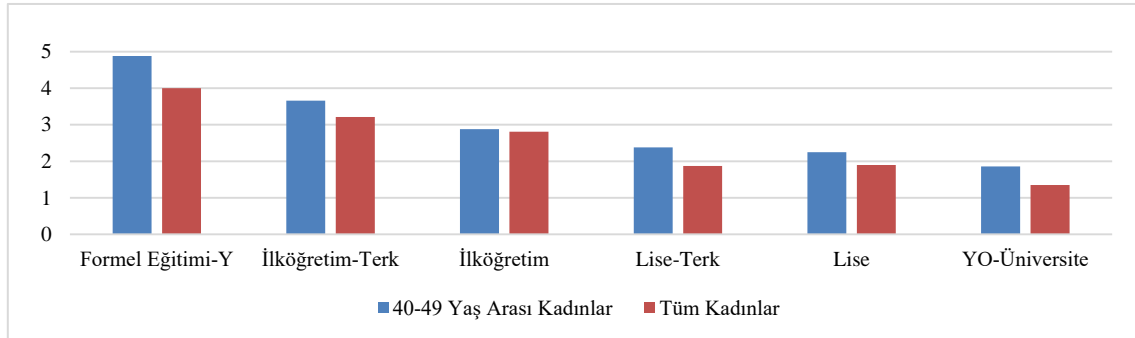
Yukarıda sayılan bu göstergeler iki farklı eğitim değişkeni kullanılarak karşılaştırılmıştır: kadının eğitim durumu ve çiftin eğitim tipi. Kadının eğitim durumu detaylı analize izin vermesi yüzünden 2018 TNSA'da derlenen eğitim durumlarına göre sınıflandırılmıştır: formel eğitimi olmayan, ilköğretimi bitirmemiş, ilköğretim mezunu, liseyi bitirmemiş, lise mezunu; yüksekokul veya üniversite mezunu. İkinci eğitim değişkeni ise kadın ve erkeğin eğitim durumlarının beraber değerlendirilmesiyle hesaplanmıştır: hipergam (geleneksel olarak değerlendirilen erkeğin kadından daha eğitilmiş olduğu evlilik tipi); homogam-lise öncesi (hem kadın hem erkeğin lise mezunu olmadığı evlilik tipi); homogam-lise (hem kadının hem eşinin lise mezunu olduğu evlilik tipi); homogam-yüksek (hem kadın hem erkeğin yüksekokul ve üniversite mezunu olduğu evlilik tipi); hipogam (kadının erkekten daha eğitilmiş olduğu evlilik tipi). Yazında eğitim tipleri bu şekilde tanımlanmıştır (bkz. Nitsche vd., 2018; Schwartz ve Mare, 2005). Ancak okumayı kolaylaştırmak adına aşağıdaki şekillerde bu tipler Erkek>Kadın; Eşit-Lise Altı; Eşit Lise; Eşit Yüksekokul-Üniversite; Kadın>Erkek şeklinde kullanılmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde her iki eğitim durumu göstergesine göre seçilmiş doğurganlık göstergeleri, evlenme yaşı ve toplumsal cinsiyet ideolojileri incelenmektedir. Sahip olunan ortalama canlı çocuk sayısı hem tüm örneklem hem de 40-49 yaş arasındaki kadınlar için hesaplanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi sahip olunan ortalama canlı çocuk sayısı kuşağa ait bir gösterge olup bitmiş doğurganlık davranışını betimlemektedir. Toplumsal cinsiyet ideolojisi ise eğitim durumu kategorilerine ait kadınların ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Şekil 1'de kadının eğitim durumuna göre ortalama canlı çocuk sayısı gösterilmektedir.

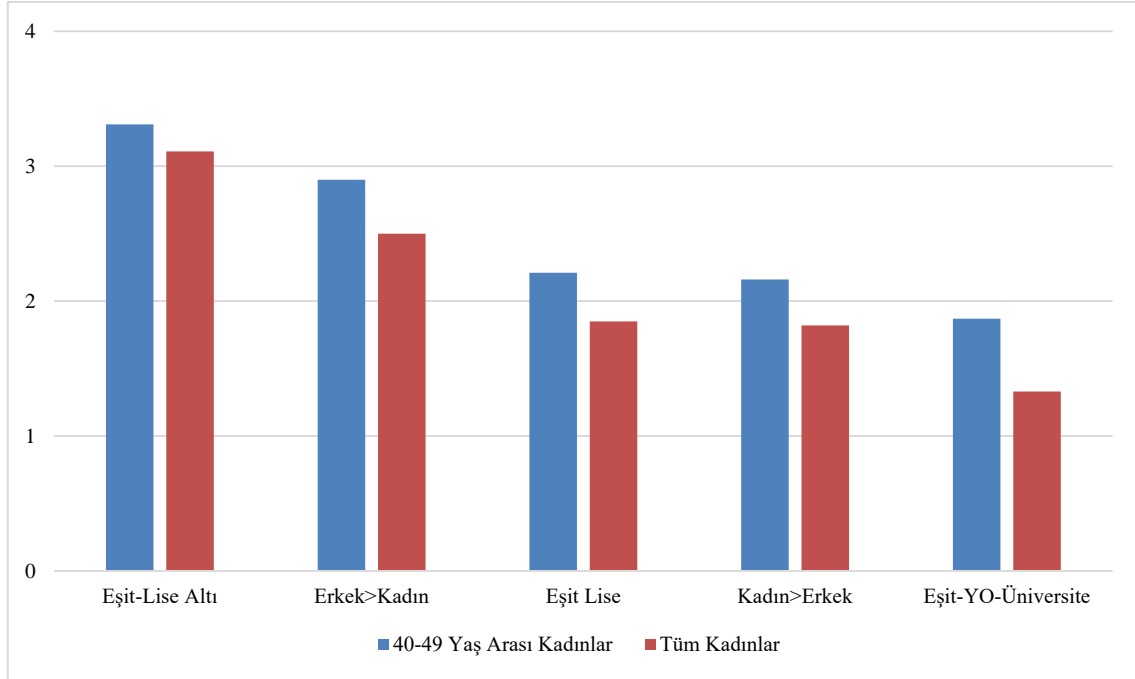
Şekil 1. Kadının eğitim durumuna göre ortalama canlı çocuk sayısı: 40-49 yaş arası kadınlar ve tüm kadın örnekleme

Kaynak: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)

İlk gösterge 40-49 yaş arası kadınlar için, ikinci hesaplama tüm örneklem için yapılmıştır. Bu haliyle genel olarak doğurganlığının sonuna gelmiş olan ikinci grup için sayıların daha yüksek olması şaşırtıcı değildir. Canlı çocuk sayısı göstergesinin en önemli tarafı kadının eğitim durumu arttıkça toplam doğum sayısının hızlı bir düşüş içinde olmasıdır. Tüm örneklem içinde en az eğitilmiş kadınlar, en yüksek eğitilmiş kadınlardan üç kat fazla çocuğa sahiplerdir. 40 yaşını doldurmuş grup içinde ise yüksek okul ve üniversite mezunu kadınlar için toplam çocuk sayısının 2’nin altında olduğu gözlenmiştir. Lise mezunu ve liseyi tamamlamamış gruplar arasındaki farklar görece azdır. Bu lise mezunu olmuş veya olmamış kişilerin ölçümdeki karışıklıklardan kaynaklanacağı gibi, liseye başlamış olmanın bile doğurganlık davranışını farklılaştıran bir tecrübe olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Şekil 2. Çiftin evlilik tipine göre ortalama canlı çocuk sayısı: 40-49 yaş arası kadınlar ve tüm kadın örneklemini

Kaynak: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)

Çiftin eğitim durumlarına göre evlilik tiplerine bakıldığında da benzer trendler gözlenmektedir (Şekil 2). Burada her iki çiftin de lise mezunu olmadığı durumların hepsi Eşit Lise Altı kategorisi içerisine alındığı için formel eğitimi olmayanlar ile ilköğretim mezunları arasındaki farklar gözlenememektedir. Lise eğitilmiş çiftlerden başlayan evlilik tiplerindeki çocuk sayılarının oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Her ne kadar henüz doğurganlık dönemini tamamlamamış olmasalar da çiftin lise sonrası mezunu olduğu durumlardaki çocuk sayısı 1,3 çocuk civarındadır, 40-49 yaş arası kadınlar için ise 1,87 çocuktur. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, henüz doğurganlık dönemini tamamlamamış grubun doğurganlık dönemi sonunda 1,8'lere doğru çıkmayabileceğidir. Canlı çocuk sayısı bir kuşak göstergesi olduğu için yaşça daha genç olanlar başka kuşaklardan gelmektedir. Düşme eğilimindeki doğurganlık göz önünde bulundurulduğunda gençlerin yaşı ilerledikçe hali hazırda 40-49 yaş arasındaki kadınlardan daha az çocuk sahibi olacakları öngörülebilir.

Tablo 1’de eğitim kategorilerine göre toplam doğurganlık hızları gösterilmektedir.

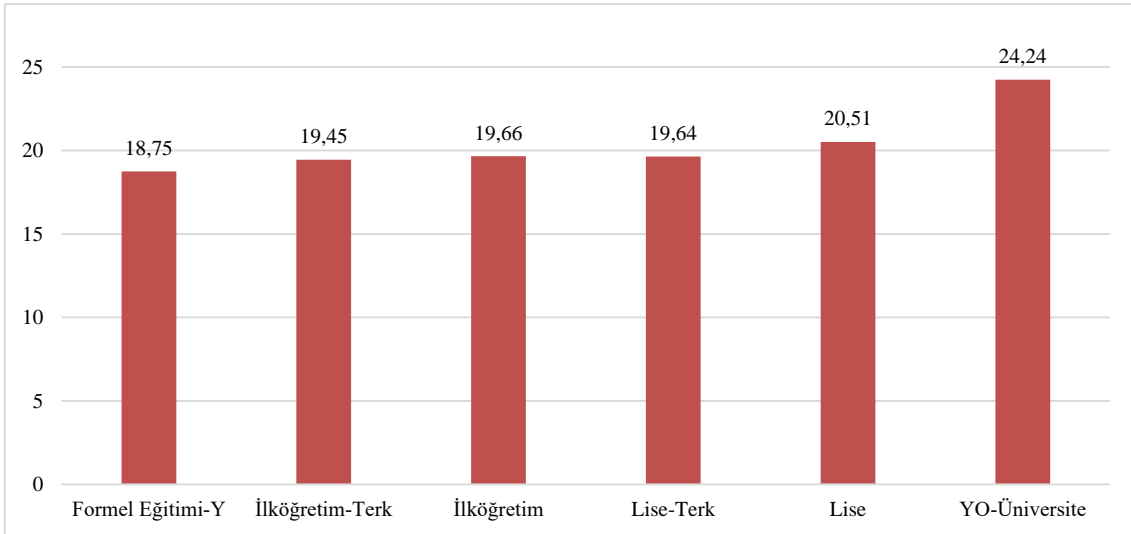
Tablo 1. Kadının ve çiftin eğitim durumlarına göre toplum doğurganlık hızı (TDH) ve toplumsal cinsiyet ideolojisi

Kadının Eğitim Durumu	Toplam Doğurganlık Hızı	Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi	Çiftin Eğitim Durumu		
			Toplam Doğurganlık Hızı	Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi	
Formel Eğitimi-Yok	3,80	3,34 / 6	Eşit-Lise Altı	4,21	3,83 / 6
İlköğretim-Terk	5,08	3,69 / 6	Erkek>Kadın	4,63	3,98 / 6
İlköğretim	3,84	3,97 / 6	Eşit Lise	3,83	4,14 / 6
Ortaokul/Lise-Terk	2,5	4,16 / 6	Kadın>Erkek	3,94	4,31 / 6
Lise	2,62	4,17 / 6	Eşit Yüksekokul-Üniversite	2,81	4,58 / 6
Yüksekokul-Üniversite	1,71	4,53 / 6			
TOPLAM	2,33	4,10 / 6	TOPLAM	2,33	4,05 / 6

Kaynak: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)

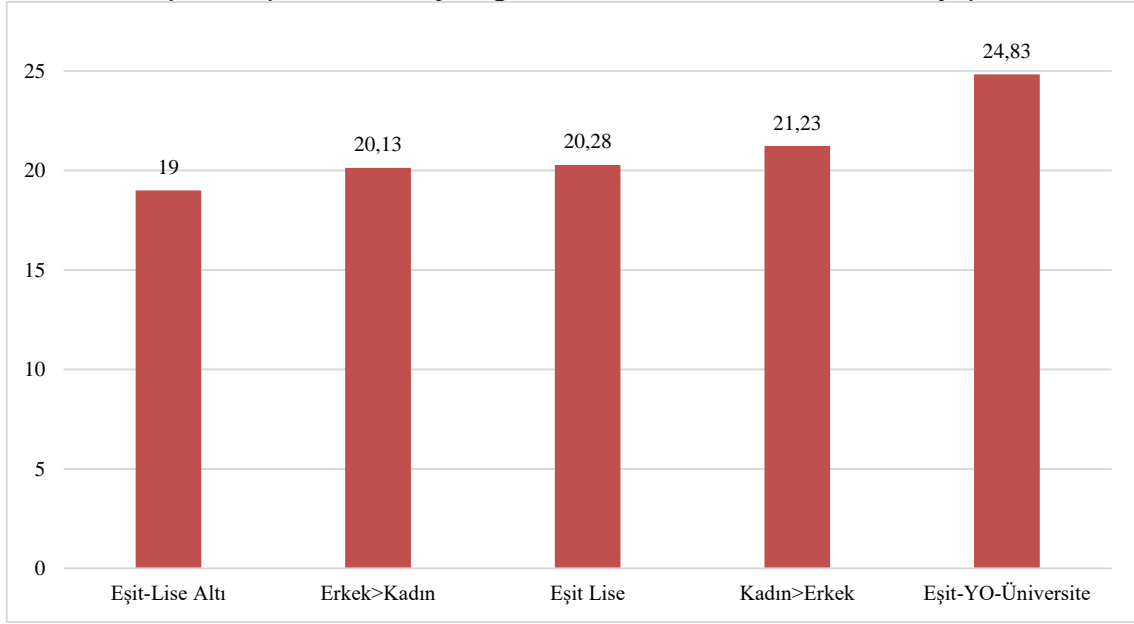
Toplam doğurganlık hızı dönemsel bir göstergedir ve son üç yıldaki doğurganlık hızını ölçmektedir. Çiftin eğitim durumunun beraber göz önünde bulundurulduğu durumlarda çocuk sayıları oldukça yüksek görünmektedir. Bunun nedeni toplam doğurganlık hızının dönemsel, yani tüm kadınlar için hesaplanan bir gösterge olmasına rağmen burada sadece en az bir kez evlenmiş kadınlar için hesaplanıyor olmasındandır. Bu sebeple bu gösterge yanıltıcı olabilir. O yüzden kadının eğitim durumuna göre toplam doğurganlık hızına bakmak daha aydınlatıcı olacaktır. Tablodan da görüldüğü üzere diğer gruplardan dramatik şekilde ayrılan grup yüksekokul/üniversite mezunu kadınlardır. 1,71'lik oran TÜİK tarafından 2020 yılı için açıklanan doğurganlık hızının -1,77- dahi altındadır (TÜİK, 2021a). Tabloda dikkat çekici olan ise ilköğretimi tamamlamamış kadınların 5'in üzerinde doğurganlık hızına sahip olmalarıdır. Bu örneklem seçimiyle ilgili bir durum olabilir. Bir önceki doğurganlık göstergesinde olduğu gibi burada da liseyi tamamlamamış ve daha eğitilmiş kadınlar diğer gruplardan oldukça farklı doğurganlık davranışları sergiliyor olmalarıdır.

Şekil 3. Kadının eğitim durumuna göre kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı

Kaynak: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)

Şekil 4. Çiftin evlilik tipine göre kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı

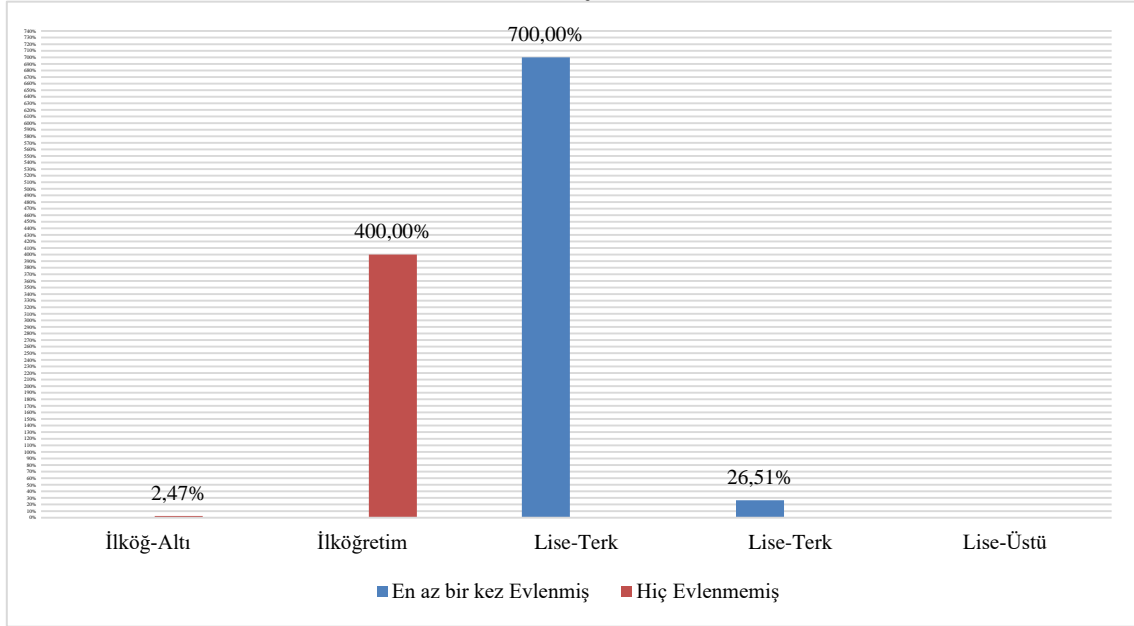
Kaynak: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)

Doğurganlık göstergeleriyle benzer şekilde ilk evlenme yaşları da eğitim durumuyla kuvvetli bir ilişki içindedir (Şekil 3 ve Şekil 4). Burada en çarpıcı gösterge hem kadınların yüksekokul/üniversite mezunu olduğu durumlarda (24,24), hem de çiftin beraber yüksekokul/üniversite mezunu olduğu durumlarda (24,83) evlilik yaşının örneklemin geri kalanından çok daha yüksek bir ilk evlenme yaşına sahip olmasıdır. Bir kez daha üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısının 8 milyonu geçtiği günümüzde bu grubun diğer eğitim kategorilerinden bu kadar geç evlenmesi ileride bu durumun daha da yaygınlaşacağı öngörülebilir. Bu rakam TÜİK’in ilk evlenme yaşıyla ilgili hazırladığı en son rapordaki istatistiklerle uyumludur (2020 yılı için kadınlarda 25,1, TÜİK, 2021a).

Burada üzerinde düşünülmesi gereken en önemli bir mesele yüksekokul ve üniversite mezunlarının neden daha geç evlendiğidir. Elbette okumaya devam etmenin evlenme yaşını ötelediği aşıkardır. Ancak uluslararası yazın yükseköğretim mezunu kadınların kendi yaşam tarzlarına ve entelektüel birikimlerine uygun bir eş bulana kadar evlenmeyi ertelemeyi tercih ettiklerine de işaret etmektedir (Behrman 2019; McLanahan 2004). Böyle bir durumda üzerinde durulması gereken husus, geç evlenmenin sadece lojistik bir mesele mi olduğu yoksa üniversite mezunu olmanın evlenme tercihlerini değiştirip değiştirmediğidir. Bu sorunun cevabı muhtemelen ikisinin de geçerli olduğudur. Yani, okula devam etmek evlenmeyi doğal olarak ertelediği gibi, aynı zamanda evlilikle ilgili tercihleri ve evlilikten beklentileri de değiştirmektedir. Ayrıca yüksekokul ve üniversite eğitime devam etmekle beraber, eş seçiminin kampüslerde yapıldığı öngörülebilir.

Eldeki veriler ışığında verilerle en az bir kez evlenmiş ve hiç evlenmemiş kadınların eğitim durumlarını karşılaştırmak bize eğitimin dönüştürücü etkisiyle ilgili bir fikir verebilir.

Şekil 5. Medeni duruma göre kadınların eğitim durumu: en az bir kez evlenmiş ve hiç evlenmemiş kadınlar

Kaynak: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Kadın Örnelemi

Şekil 5'te görüldüğü gibi hiç evlenmemiş ve en az evlenmemiş grup arasında eğitim düzeyi olarak oldukça büyük bir farklılık olduğu görülmektedir. Hiç evlenmemiş grubun yüzde yetmiş en az lise mezunu iken en az bir kez evlenmiş kadınların yarısı ilköğretim ve altı düzeyde eğitime sahiptir. Ayrıca hiç evlenmemiş kadınlar arasında üç kişiden bir tanesi yükseköğretim/üniversite mezunudur. Bu durum da evliliği erteleme veya hiç evlenmemeyi tercihlerinin eğitimli kadınlar arasında artıyor olabileceğine dair bir izlek sunmaktadır.

Son olarak Tablo 1'de eğitim durumuna göre toplumsal cinsiyet ideolojisi, diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet eşitliğine destek durumu gösterilmiştir. Bu skorlar her eğitim grubu kategorisindeki kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili ifadelerine verdikleri desteğin ortalaması olarak alınmıştır. Daha yüksek puanlar toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha çok desteklediği anlamına gelmektedir. Beklendiği gibi eğitim düzeyi arttıkça toplumsal cinsiyet ideolojisine destek artmaktadır. Ancak buradaki farklar doğurganlık göstergelerinde ve ilk evlenme yaşındaki farklar kadar yüksek değildir. Her iki eğitim değişkenine göre toplumsal cinsiyet eşitliği skoru en yüksek ve en düşük eğitim grupları arasında 1 puan civarındadır. Diğer bir ifadeyle en çok eğitim almış kadınlar en az eğitim almış kadınlara nazaran toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili ifadelerine ortalama olarak 1,2 puan daha çok daha fazla katılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın bulguları açıkça göstermektedir ki, son yıllarda Türkiye'de gözlenen aile pratikleri hem kadının eğitim durumuyla hem de kadın ve eşinin eğitim durumlarıyla yakından ilişkilidir. Kadınların eğitimleri arttıkça, daha da önemlisi kadınla eşinin eğitimleri beraber arttıkça ilk evlenme yaşları yükselmekte ve sahip oldukları çocuk sayısı düşmektedir. Yükseköğretim ve üniversite mezunu kadınlar diğerlerinden önemli bir şekilde farklılaşmaktadırlar. Üniversite mezunu kadınlar ortalamadan 4 yıl daha geç evlenmektedirler. Üniversite mezunu olan ve üniversite mezunu erkeklerle evlenmiş kadınlara bakıldığında bu fark 4,5 yıla kadar çıkmaktadır.

Aynı farklılaşma çocuk sayısına göre de gerçekleşmektedir. Üniversite mezunu olup da üniversite mezunu erkeklerle evli olan üniversite mezunu kadınlar için ortalama toplam çocuk sayısı göstergeye göre 1,5 çocuğun altına düşebilmektedir. Kadınların toplumsal cinsiyet

ideolojisi (toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili ifadelere verdikleri destek) de eğitim durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Ancak eğitim durumlarına göre farklar diğer iki göstergede olduğu kadar yüksek değildir. Bunun nedeni eğitimi durumu ne olursa olsun, tüm kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği fikrine bir şekilde destek vermesiyle açıklanabilir. Kadınlar eğitim seviyeleri ne olursa olsun belli temel eşitlik fikrini destekleyebilirler. Sonuç olarak ilköğretim ve daha az eğitime sahip kadınlar kendilerine yöneltilen ifadelerin ortalama 3,6 tanesini desteklediklerini söylemişlerdir. Bu ortalama üniversite mezunları arasında 4,5’tur.

Son olarak kadının erkeklerden daha eğitilmiş olduğu evliliklerin (hipogami), demografik davranışlar bakımından hem kadın hem erkeğin üniversite eğitilmiş olduğu çiftlerden ziyade diğer evlilik tiplerine benzemesi ilgi çekicidir. Bu grup içerisinde liseden az altı eğitilmiş olmadığı düşünüldüğünde (eğer kadın ortaokul, erkek ilköğretim mezunu ise bu çift eşit lise alt grubuna dahil edilmiştir), bu uluslararası yazınla örtüşmeyen bir durumdur. Kadınların daha eğitilmiş olduğu evlilikler Türkiye için görece yeni bir olgu olmasından ötürü, bu evliliklerin de üniversite eğitilmiş çiftlere benzer özellikler taşınması beklenebilirdi. Ancak bu durum hiçbir gösterge için geçerli değildir. Bu durumu açıklamak için eğitilmiş olan kadının lise mi üniversite eğitimine mi sahip olduğunu irdelemek gerekir. Eğer önemli bir çoğunluk lise mezunu ise (bu durumda eşleri liseden az eğitime sahip olacaktır) kendilerinden daha az eğitilmişlere benzemeleri anlaşılabilir bir durumdur. Ancak kadınlar üniversite mezunu iseler, bu daha farklı bir açıklama gerektirir. Uluslararası yazında kadının daha eğitilmiş olduğu ve kadının daha çok ücret aldığı evliliklerde ilişkinin boşanma ve aldatma ile sonuçlandığına ilişkin meselelere odaklanan birçok çalışma yapılmıştır (Munsch, 2015; Schwartz ve Goncalons-Pons, 2016). Türkiye özelinde de bu yeni tip evlilik modeli üzerine daha çok düşünülmesi gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen değişimler demografi yazınında *ikinci demografik dönüşüm* ismiyle anılmaktadır (Van de Kaa, 1987; Lesthaeghe, 2014). İkinci demografik dönüşüm fikri ailenin dönüşerek, tarihsel olarak bildiğimiz aileden farklılaştığını ileri sürmektedir. Lesthaeghe’ye göre (2014) ikinci demografik dönüşümle beraber evlenmeden beraber yaşama pratikleri yaygınlaşmakta, doğurganlık hızının yenilenme seviyesi olan 2,1’in altına düşmekte ve fikri düzeyde aile anlayışına ve toplumsal cinsiyet rollerine dair önemli değişiklikler gerçekleşmektedir. Ancak buradaki birinci maddenin Türkiye’de kabul bulmadığı açıktır. En azından bu değişiklik çok küçük bir grup için geçerlidir. Üçüncü iddianın ne derece gerçekleştiği ise tartışmalıdır. Günümüzde Türkiye’de hala kadına karşı şiddet, kadınların iş gücüne katılımı konularında aşılması gereken birçok sorun vardır.

Bu bulgular Türkiye’deki aile süreçlerinin önemli bir dönüşüm içinde olmasının yanında bu süreçlerin önümüzdeki dönemde hızlı bir şekilde dönüşmeye devam edeceğine işaret etmektedir. Bu çalışmada kullanılan veriler 2018 yılı sonunda toplanmıştır. Aradan geçen dört yıl içerisinde bu değişimin devam ettiğine dair emareler vardır. 2020 yılına ait TÜİK verilerine göre Türkiye’de doğurganlık hızı 1,77’ye, kaba evlenme hızı bin kişi başına 5,84’e düşmüştür (TÜİK, 2021a, TÜİK2021b). Ayrıca 2000-2001’de 1 buçuk milyonun biraz üzerinde olan yükseköğretim ve üniversitelere kayıtlı öğrenci sayısı 2020 yılı itibarıyla 8 milyonun üzerine çıkmıştır. Daha da önemlisi yirmi yıl önce kayıtlı öğrencilerin yüzde 40’ını oluşturan kadın öğrenciler bugün toplam öğrenci sayısının yüzde 48’ini temsil etmektedir. Bu trend Esteve ve arkadaşlarının (2016) işaret ettiği gibi, yükseköğretimde toplumsal cinsiyetin yakında tersine dönebileceğini göstermektedir. Daha fazla kadın üniversite mezunu oldukça daha geç evlenmeler artacak ve çocuk sayısı hızlıca düşecektir.

Türkiye’de bu dönüşümün ana mekanizması McLanahan’ın (2004) ortaya koyduğu “ayrışan kaderlerdir” (*divergent destinies*). Bu yaklaşıma göre, aileye ilişkin fikirlerin değişmesi ekonomik fırsat pencerelerine bağlıdır (bkz. Kuo ve Raley 2016; Wright, 2019). Evlenme ve çocuk sahibi olma gibi aileye ilişkin pratikler Türkiye’nin tümü için geçerlidir ancak bu değişimler en fazla en eğitilmiş kadınlar arasında gerçekleşmektedir. Yukarıda da tartışıldığı gibi hiç

evlenmeyen kadınların eğitim durumu en az bir kez evlenmiş olanlara göre çok büyük farklılıklar göstermektedir.

Türkiye’de eğitim meselesi uzun yıllar hükümetlerinin en önemli gündemlerinden bir tanesi olagelmıştır. Son yirmi yılda da yükseköğretimde büyük bir genişleme gerçekleşmiştir.⁵ Bu genişleme üniversitelerin kaliteleri, öğrencilerin yaşadıkları sorunlar ve atama ve yükseltmelerde yaşanan problemlerle gündeme gelmiş olsa da üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısının bu hızla artıyor olmasının aile süreçlerine derinden etkileri olacaktır. Buradan bakıldığında kadınların evlenmelerini ve fazla çocuk yapmalarını öğütleyen siyasi iktidarın bu yükseköğretim politikasının bu emellerinin gerçekleşmesinin önüne geçtiğini gösteriyor. 2022 yılıyla beraber iyice derinleşen ekonomik sıkıntılarının da etkisiyle Türkiye’de evlenme ve çocuk sahibi oranlarının düşeceği aşikardır. Kanımca, nüfus bilimcilerin ve sosyal bilimcilerin bu meselelerle ileriki çalışmalarda daha yakından ilgilenmesi gerekmektedir. Özellikle hiç evlenmeyen veya evlenmeyi düşünmeyen kadınların ve erkeklerin tercihlerinin arkasındaki temel belirlenimlerin daha iyi anlaşılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Behrman, J. (2019). Contextual Declines in Educational Hypergamy and Intimate Partner Violence. *Social Forces*, 97(3), 1257–82.
- Buchmann, C., DiPrete, T. A., & McDaniel, A. (2008). Gender inequalities in education. *Annual Review Sociology*, 34, 319-337.
- Davis, S. N., & Greenstein, T. N. (2009). Gender ideology: Components, predictors, and consequences. *Annual review of Sociology*, 35, 87-105.
- Duben, A., & Behar, C. (1991). *Istanbul households: marriage, family and fertility, 1880-1940*. Cambridge University Press.
- Dünya Değerler Anketi [World Values Survey] (2020). Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2020. *World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile*. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WWSA Secretariat. DOI: doi.org/10.14281/18241.13
- DW Haber (2017). Üniversite mezunlarının dörtte biri işsiz. 12 Eylül. <https://www.dw.com/tr/üniversite-mezunlarının-dörtte-biri-işsiz/a-40476732>. (Erişim tarihi: 1 Kasım 2021).
- Esteve, A., García-Román, J., & Permanyer, I. (2012). The gender-gap reversal in education and its effect on union formation: The end of hypergamy? *Population and Development Review*, 38, 535–546. [SEP]
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- Kavas, S., & Thornton, A. (2013). Adjustment and hybridity in Turkish family change: Perspectives from developmental idealism. *Journal of Family History*, 38(2), 223-241.
- Kuo, J. C. L., & Raley, R. K. (2016). Diverging patterns of union transition among cohabitators by race/ethnicity and education: Trends and marital intentions in the United States. *Demography*, 53(4), 921-935.

⁵ Üniversite sayısı ve mezunu sayısı hızla artıyor olsa da bu artış istihdam rakamlarına benzer şekilde yansımamıştır. İşsizlik oranı üniversite mezunları arasında artış göstermektedir (DW Haber, 2017).

- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and development review*, 36(2), 211-251.
- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(51), 18112-18115.
- Livi-Bacci, M. (1986). Social-group forerunners of fertility control in Europe. *The decline of fertility in Europe*, 182-200
- McLanahan, S. (2004). Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography*, 41(4), 607-627.
- Munsch, C. L. (2015). Her support, his support: Money, masculinity, and marital infidelity. *American Sociological Review*, 80(3), 469-495.
- Nitsche, N., Matysiak, A., Van Bavel, J., & Vignoli, D. (2018). Partners’ educational pairings and fertility across Europe. *Demography*, 1-38.
- Schofer, E., & Meyer, J. W. (2005). The worldwide expansion of higher education in the twentieth century. *American sociological review*, 70(6), 898-920.
- Schwartz, C. R., & Gonalons-Pons, P. (2016). Trends in relative earnings and marital dissolution: Are wives who outearn their husbands still more likely to divorce?. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 2(4), 218-236.
- Schwartz, C. R., & Mare, R. D. (2005). Trends in educational assortative marriage from 1940 to 2003. *Demography*, 42(4), 621-646.
- Tønnessen, M., & Wilson, B. (2020). Visualising Immigrant Fertility--Profiles of Childbearing and their Implications for Migration Research. *Journal of International Migration and Integration*, 1-24.
- Türkiye İstatistik Enstitüsü (2021a). *Doğum İstatistikleri 2020*. (Erişim tarihi: 18 Mayıs 2021)
- Türkiye İstatistik Enstitüsü (2021a). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2020*. (Erişim tarihi: 25 Şubat 2021)
- Van Bavel, J. (2012). The reversal of gender inequality in education, union formation and fertility in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, 127-154.
- Van de Kaa, D. J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population bulletin*, 42(1), 1-59.
- Wright, L. (2019). Union transitions and fertility within first premarital cohabitations in Canada: diverging patterns by education? *Demography*, 56(1), 151-167.
- Yükseköğretim Kurumu. (2020a). *YÖK üniversite istatistikleri*. (Erişim tarihi: 1 Kasım 2021)
- Yükseköğretim Kurumu. (2020c). *YÖK bölgelere göre öğrenci sayıları*. (Erişim tarihi: 1 Kasım 2021)
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Abbasoğlu Özgören, A., ve Keskin, F. (2015). Evlenme riski farklılaşan kadın grupları. In: *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması ileri analiz çalışması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK: 49–96.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Bu çalışma Boğaziçi Üniversitesi BAPK tarafından desteklenmiştir, proje no: BAP-SUP 14701.

Destekleri için Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Abbasoğlu-Özgören'e teşekkür ederim.

3-6 Yaş Resimli Çocuk Kitaplarında Aile ve Ebeveyn Temsilleri

Family and Parent Representations in 3-6-Year-Old-Children's Picture Books

Sosyal Çalışmacı Ayşe Bedia ŞAHİN¹, Sosyal Çalışmacı Buse ÇELİK², Sosyal Çalışmacı Melike KARADAĞ³, Sosyal Çalışmacı Nurgül YEŞİLKIR⁴, Arş. Gör. Burak ACAR⁵, Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN⁶

Öz

Bu çalışma, aile olgusuna rastlanan resimli çocuk kitaplarında aile türleri, ebeveyn rolleri ve ebeveyn davranışlarının ne düzeyde ve nasıl temsil edildiğini incelemeyi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 3-6 yaş grubuna hitap eden ve en çok satan yüz (100) resimli çocuk kitabı belirlenmiştir. İncelenen resimli çocuk kitaplarından kırk ikisinde (42) aile temalı içerikle karşılaşılmış ve araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda aile olgusuna rastlanan kitaplarda çekirdek aile yapısının geniş aile yapısına göre daha fazla temsil edildiği tespit edilmiştir. Ebeveyn rolleri incelendiğinde fiziksel, ekonomik ve duygusal bakım sağlayan ebeveyn temsillerine ulaşılmıştır. Fiziksel bakım sağlayan ebeveyn rolünde anne, ekonomik bakım sağlayan ebeveyn rolünde ise baba temsilleri daha fazla öne çıkmaktadır. Hem anne hem baba şefkatli, koruyup kollayan, ilgilenen, seven konumunda yansıtılırken, anne temsilinden farklı olarak babalar kendine güveni tam, öğreten ve güç gerektiren işleri üstlenen özellikleriyle ayrılmaktadır. Ebeveyn davranışları incelendiğinde ise eğitici ebeveyn, kolaylaştırıcı ortam oluşturan ebeveyn, reddedici/ eleştiren ebeveyn, yol gösterici/ katılımcı ebeveyn, disiplinli ebeveyn olmak üzere 5 farklı ebeveyn davranışı öne çıkmaktadır. Çocukların gelişim ve ihtiyaçlarını önceleyerek bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlayan çocuk kitaplarının başta aile olmak üzere olumlu ebeveyn temsilleri ve davranışlarının çocuk kitaplarında daha fazla öne çıkartılması çocukların davranış edinimlerine olumlu katkı sağlayacağı unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Resimli çocuk kitapları, okul öncesi dönem, aile temsili, ebeveyn rolleri

Makale Türü: Araştırma

Abstract

This study aims to examine how family types, parental roles and behavioral characteristics are represented in children's picture books that contain the family phenomena. In this context, the one hundred (100) best-selling children's picture books targeting the age group of 3-6 have been selected. In forty-two (42) of the children's picture books that have been examined, family-themed content was encountered, and they have been included in the study. As a result of the research, it was found that the nuclear family structure was represented more than the extended family structure in the books in which the family phenomena has been found. When parental roles were examined, parent representations providing physical, economic, and emotional care have been found. In the role of the parent providing physical care, it is seen that the representation of the mother is more prominent, while in the role of the parent providing the economic care, the role of the father is more prominent. While both the mother and the father are reflected as caring, protecting, attending, and loving; fathers -unlike the mother's representation- are also reflected as self-confident, instructive and as the person that undertakes tasks that require power. And when the parental behaviors are examined, we see 5 different parental behaviors: the educating parent, the parent that creates an environment that makes things easier, the rejecting/criticizing

¹bediasahin21@gmail.com

²buseceelik99@gmail.com

³melikekaradag49@gmail.com

⁴nurgulyesilkir@icloud.com

⁵Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, acarburak.tr@gmail.com

⁶İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, omermirac@gmail.com

Atf için (to cite): Şahin, A. B., Çelik, B., Karadağ, M., Yeşilkır, N., Acar, B. ve Yaman, Ö. M. (2022). 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında aile ve ebeveyn temsilleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1557-1572.

parent, guiding/participating parent, and the parent who disciplines. It is important to keep in mind that children's books that aim to improve children's knowledge and skills by prioritizing their development and needs, and that positive parental representations and behaviors, especially regarding the notion of family, in children's books will contribute positively to children's behavioral acquisition.

Keywords: Children's picture books, preschool period, family representation, parent's role

Paper Type: Research

Giriş

3-6 yaş aralığını kapsayan erken çocukluk dönemi, bireyin sağlıklı gelişimi açısından önem taşımaktadır. Çocuk bu dönemde dünyayı keşfetmeye başlar ve gelişimi için somut adımlar atar. Bu dönemde çocuk sosyal anlamda kendini geliştirir, çevresiyle etkileşimde bulunur, ilgi alanları değişir ve gelişir. Çocuk, bu yaşlarda çevresindeki uyarıcılara oldukça açıktır (Ulutaş, 2017, s. 603). Onlar için 3-6 yaş dönemi bireysellikten uzaklaşarak, toplumsallaşmaya yönelinen, sosyalleşmek için çaba sarf edilen ve zihinsel gelişim aracılığıyla bilgilerine yenilerinin eklendiği bir dönemdir (Alptekin, 2018, s. 77). Edindiği özgüven ve özerklik duyguları neticesinde çevresini keşfetme, çevresiyle birlikte kendi benliği hakkında kontrol gücü kazanma uğraşı ve bu uğraş doğrultusunda kendi bedeni başta olmak üzere çevresindeki hemen her şeye yönelik bitmek bilmeyen bir araştırma ve öğrenme amacı içerisindedir. Bu nedenle bu dönem sorma-bilme tutkusu olarak nitelendirilmektedir (Öztürk, 2006, s. 23). Aynı zamanda bu dönemde çocuklar, akranlarıyla arkadaş olmak ve onlarla vakit geçirmek isterler. Onlarla oyun oynamaktan ve bir şeyler paylaşmaktan mutlu olurlar, kendi duygu ve düşüncelerini önemserler ve bunları ifade etmek isterler. Bu dönemde çocukların hayal dünyaları oldukça genişler ve gerçekle masalı ya da gerçek olmayan durumları birbirinden kolayca ayırt edememektedirler (Özdemir ve ark; 2012, s. 580). Bu açıdan psikososyal ve bilişsel gelişimleri dikkate alındığında çocukların resimli çocuk kitapları aracılığıyla verilecek mesajlara ve etkilere açık bir halde bulunmaktadır.

Resimli çocuk kitapları, sadece okul öncesi dönemdeki çocukların psikolojik ve sosyal gelişimine etkiye bulunmaz. Her yaştan çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Tüfekçi, 2012, s. 20). Özellikle 3-6 yaş dönemindeki bir çocuk için en güçlü sosyal unsur özellikle sözcükler olmaktadır (Çer, 2014, s. 94). Bu açıdan düşünüldüğünde kitaplar çocuklar için olumlu veya olumsuz davranışların hayal dünyasından, gerçek dünyaya aktarılmasına imkan sağlayan önemli araçlardan birisidir (Dirican ve Dağlıoğlu, 2014, s. 45). Çocukların incelediği ve çocuklara okunan kitaplar; çocukların çevresinde karşılaştıkları olayları birbirleriyle ilişkilendirmesine, bu olayları oluş sırasına göre sıralayabilmesine ve aralarındaki neden-sonuç ilişkisini kavrayabilmesine yardımcı olmaktadır. Kitapla çocuğun arasındaki bu ilişki, beraberinde çocuğun kişiliğini de şekillendirerek kendisiyle ilgili bilgiler kazanmasına, yaşadığı çevreyi ve doğayı keşfetmesine katkı sağlar (Sever, 2008, s. 77; Ural, 2019, s. 39;). Çocuğun etrafında gördüğü nesnelere şemalarını çocuğun zihnine yerleştirir. Çocukların zihinlerinde oluşan imgeler kavramsal gelişimin desteklenmesine katkı sağlar (Sever, 2008, s. 189). Kitaplardaki resimlerle yaşanan iletişim süreci, çocukların duyu algılarını geliştirir. İtme, bakma, görme, imgeleme yetilerini geliştirmelerine olanak sağlar; soyut kavramları algılamalarını kolaylaştırır (Yıldırım ve Dinç, 2017, s. 1485). Çocukların kelimelerle aktaramadıkları duygu ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlar. Bununla birlikte çocuğa kitap okuma veya çocuğun okunanı dinlemesinde hem görme hem de işitme duyusu aktif olduğu için çocuğun düşünmesini ve anlamlandırmasını sağlayacak bir ortam oluşturur. Benzer şekilde kitaplar çocukların hayal gücünü ve düşünme becerisini geliştirmesi için de bir ortam sağlar. Bu ortamla birlikte çocuklar duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade edebilirler (Karatay, 2007:466). Resimli kitaplar; çocukları okumaya heveslendirir, ileride yazılı metinlerle kuracakları ilişkiye ön hazırlık yaptırır (Sever, 2008, s. 190). Çocukların dil ve okuryazarlık gelişimine, kendini tanımasına, çevresini tanımasına yardımcı olur (Şirin, 2000, s. 148; Fletcher ve Reese, 2005, s. 65; Yükselen, 2019, s. 57). Çocuk, topluma uyum sağlayabilen ideal bir

birey olmak için gereken iyilik, dürüstlük, çalışkanlık, yardımseverlik, paylaşma, hoşgörü, özveri gibi birçok değer ve davranışı kitaplar sayesinde edinir. Örneğin okul öncesi bir grup çocukla yapılan araştırmada kitapların yardım etme ve paylaşma davranışları üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmaya göre özellikle kız çocuklarının yardım etme, erkek çocukların ise paylaşma davranışları üzerinde daha etkili olduğu tespit edilmiştir (Uzmen ve Mağden, 2002, s. 209). Bir başka çalışmada ise 4 yaşındaki 323 çocuk ve annesi/birincil bakıcıları ev okuryazarlık ortamı ile çocuğun dil yeteneği arasındaki ilişkiler incelenmiş ve ev okuryazarlığı ortamı ile çocukların dil çıktıları arasında güçlü ilişkiler bulunmuştur (Payne, Whitehurst ve Angel, 1994). Bunun yanında dizi, çizgi film veya sanal oyunlarda kendini gösteren korku, şiddet ve saldırganlık temalı içeriklerin de çocuk kitaplarında yer aldığı görülebilmektedir (Dağlıoğlu ve Çakmak, 2009, s. 514-527; Aktan ve Aydın, 2018, s. 103). Yukarıda da belirtildiği üzere özdeşim kurma ve taklit etmenin 3-6 yaş çocuklarının temel ihtiyaçları olduğu düşünüldüğünde kitaplardaki olumsuz davranış ve temsillerinin varlığı çocukların sağlıklı özdeşim kurabilecekleri kişilik özellikleriyle karşılaşmasına imkan sağlayacaktır (Sever, 2002, s. 32).

Çocuk kitapları, aile ilişkisinin kurulması ve geliştirilmesi noktasında ortak zaman geçirme fırsatı verirken çocuğun ruh sağlığına doğrudan katkı sağlamaktadır (Cüceloğlu, 2001, s. 17; Tuğrul ve Feyman, 2006, s. 388). Çocuk kitapları aracılığıyla başka bir kişinin sahip olduğu özellikleri, duyguları ve davranış biçimleri, değerleri ve inançları benimsemekte; kendi benliğimize yerleştirip kişiliğimizin bir parçası, bir özelliği konumuna getirmekte, her insanın çocukluktan yetişkinlik çağına değin kullandığı bilinçdışı bir olgunlaşma ve savunma şekline dönüşmektedir (Öztürk, 2001, s. 68). Aileye yönelik geliştirilen farkındalık ise çocuk kitaplarının etkilerini bu yönüyle ele almaya imkan sağlamaktadır. Öyle ki kitaplar aile üyelerinin rol ve sorumluluklarına ve aile içindeki davranış biçimlerine yönelik gelişen düşünce ve pratiklerin öğrenilmesinde aracı yöntemlerden birisidir. Resimli çocuk kitapları psikolojik, bilişsel ve davranışsal boyutta oldukça önemli fayda sağlamanın yanı sıra ebeveyn tutumlarını ve rollerini keşfetme, aile değerleri ve aile içi ilişkileri gözlemlenebilirlik gibi kazanımlara da aracılık yapmaktadır. Dolayısıyla aile biçimlerine, ebeveyn rol ve davranışlarına yönelik düşünce ve davranış kalıplarının bu yaşlardan itibaren biçimlenmeye başladığı ifade edilmektedir. Bu yaş dönemi özellikleri bilindiği için cinsiyet veya ebeveyn rol ve temsillerinin incelendiği pek çok çalışma yapılmış ve resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştiren ve yeniden üreten özelliğine vurgu yapılmıştır (Weitzman ve ark., 1972; Fox, 1993; Narahara, 1998; Street- Trepanier ve Romatowski, 1999).

Aile katılımı, ebeveyn katılımı, ebeveyn rolleri, olumlu veya olumsuz ebeveyn davranışları konularında da yoğun bir akademik alan yazın bulunmasına karşılık özellikle ebeveyn davranış ve rollerinin çocuk kitaplarında nasıl temsil edildiği ve yansıtıldığına yönelik çalışmalara rastlanmamıştır. Özellikle ülkemizde çocuk kitapları fen kavramları (Alptekin, 2018), toplumsal cinsiyet olgusu (Erden, 2019; Gürşimşek ve Günay, 2005; Rollas, 2019), dil edinimi (Karatay, 2007), temel değerler ve değer edinimi (Dirican ve Dağlıoğlu, 2014; Sever, 2002; Sezer, 2005;), fiziksel özellikler (Gönen ve ark. 2011), şiddet içerikleri (Dağlıoğlu ve Çakmak, 2009), davranış ve benlik kazanımları (Işıtan, 2005; Uzmen ve Mağden, 2002) gibi temalarda araştırmalara konu olmakla birlikte ebeveyn davranış ve rolleri bağlamında yapılmış araştırmaların oldukça sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak sosyal ve uyumlu bireyler olabilmek noktasında olumlu aile pratiklerine yönelik ihtiyaçları karşılayacağı ve aile algısına etki edebileceği düşüncesiyle çocuk kitaplarının önemli olduğu varsayılmış ve incelenmiştir (Gülay ve Ersan, 2016, s. 237; Onur, 2000, s. 28; Öztürk, 2001, s. 147;). Bu araştırmada aile türlerinin, ebeveyn rol ve davranış özelliklerinin 3-6 yaş arası resimli çocuk kitaplarında nasıl ve ne düzeyde yer aldığı, temsil edildiğini tespit etmek amaçlanmıştır.

2. Yöntem

Resimli çocuk kitaplarında yer alan aile türleri, ebeveyn rolleri ve davranışlarını incelemeyi amaçlayan bu çalışma bütün çocuk kitaplarına genellemek yerine tercih edilen kitaplarla sınırlandırılmasından dolayı nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 46). Nitel araştırmaların çoklu veri kaynaklarından birisi olan doküman materyalleri olarak resimli çocuk kitapları kullanılmıştır (Creswell, 2016, s. 190).

2.1. Örneklem ve Veri Toplama Araçları

Araştırmanın örneklemini iki aşamada belirlenmiştir. Öncelikle araştırmanın örnekleminin belirlenmesi için Kitapyurdu kitap satış sitesinde 3-6 yaş, okul öncesi, en çok satan 100 adet resimli çocuk kitabı belirlenmiştir. Kitapyurdu kitap satış sitesinden seçilmesinin sebebi; bu sitede diğer kitap satış sitelerinden farklı olarak güncel olarak kitap satış miktarının gösterilmesi, yaş aralığının somut bir biçimde satış miktarı ile verilmesi ve istenilen verileri kategorize edilmesine imkân sağlayan tek online kitap satış sitesi olmasıdır. İkinci aşamada ise 100 adet kitap içerisinde anne veya baba gibi aile temsillerini içeren 42 kitap belirlenmiş ve araştırmanın nihai örneklem grubu olarak seçilmiştir (Tablo 1). Kitaplar amaçlı örnekleme (ölçüt örnekleme) yöntemi ile seçilmiş; ölçüt örnekleme, araştırma için belli niteliklere sahip durumlar, nesnelere, olaylar ya da kişilerden oluşturulan, belirlenen ölçüt ve ölçütleri karşılayan birimlerin çalışmaya dâhil edildiği amaçsal örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2016, s. 92). Dolayısıyla kitapların 3-6 yaşa uygunluğu, en çok satanlar arasında olması ve aile olgusunu içermesi çalışmanın örnekleme dahil edilme ölçütleri olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi tek başına veri toplama aracı olarak kabul edilebilmesinden dolayı bu çalışmada belirlenen ölçütler çerçevesinde veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217).

Tablo 1. Sırasıyla en çok satan 100 resimli çocuk kitabında aile olgusu içeren kitaplar

Resimli Çocuk Kitabı	Kitap Adı	Yazarı	Resimli Çocuk Kitabı	Kitap Adı	Yazarı
RÇK(1)	Allah'ı Arayan Çocuk	Hatice Kübra Tongar	RÇK(22)	Sabretmeyi Öğreniyorum/ Hadisleri Öğreniyorum	Nur Kutlu
RÇK(2)	Annemin Çantası	Sara Şahinkanat	RÇK(23)	Ama Bu Okulda Uzunlular Var!!	Caryl Hart
RÇK(3)	Kırmızı Çizgi	Samar Mahfouz Barrai	RÇK(24)	Yaramaz Penguenin Maceraları	Susie Jenkin
RÇK(4)	Akıllı Tilkinin Masalı	Debi Giori	RÇK(25)	Küçük Ayı ile Ahlat Ağacı	Yalvaç Ural
RÇK(5)	Köpekler Bale Yapmaz	Anna Kemp	RÇK(26)	Çiftlik Öyküleri- Süpriz Ziyaretçiler	Heather Amery, Stephen Cartwright
RÇK(6)	Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kız'dan?	Sara Şahinkanat	RÇK(27)	Küçük Cesur Penguen / Sevimli Hayvanlar Serisi	Future Co
RÇK(7)	Değnek Adam	Julia Donaldson, Axel Scheffler	RÇK(28)	Öfkemizi Yeniyoruz / Hadisleri Öğreniyorum	Nur Kutlu
RÇK(8)	Elif Asla Yabancılarla Gitmez / İlk Okuma Kitabım	Liane Schneider	RÇK(29)	Çiftlik Öyküleri- Buharlı Tren	Heather Amery, Stephen Cartwright
RÇK(9)	Ağaca Tırmanan İnek	Gemma Merion	RÇK(30)	Baloncu Dede ve Üç Küçük Yaramaz	Feridun Oral
RÇK(10)	Yayazulunun Çocuğu	Julia Donaldson	RÇK(31)	Çiftlik Öyküleri- Huysuz Keçi	Heather Amery, Stephen Cartwright
RÇK(11)	Kısa Kulaklı Tavşancık	Julia Liu	RÇK(32)	Dikkat! Bu Kütüphanede Ejderha Var!	Carly Hart
RÇK(12)	Elif Annesine Yardım Ediyor / İlk Okuma Kitabım	Liane Schneider	RÇK(33)	Büyükanne ve Miyop Ejderha	Behiç Ak
RÇK(13)	Yağmurlu Bir Gün	Feridun Oral	RÇK(34)	Yardıma Koşuyoruz / Hadisleri Öğreniyorum	Nurşen Şirin
RÇK(14)	Çiftlik Öyküleri- Kamp	Heather Amery, Stephen Cartwright	RÇK(35)	Babaannem Kime Benziyor	Feridun Oral

Tablo 1 (Devamı). Sırasıyla en çok satan 100 resimli çocuk kitabında aile olgusu içeren kitaplar

RÇK(15)	Hareketli Gün	Joy Gasney	RÇK(36)	Çiftlik Öyküleri- Tarçın'ın Tren Yolculuğu	Heather Amery, Stephen Cartwright
RÇK(16)	Çiftlik Öyküleri Traktör Macerası	Heather Amery, Stephen Cartwright	RÇK(37)	Çiftlik Öyküleri- Haylaz Kaz	Heather Amery, Stephen Cartwright
RÇK(17)	Ektiğim Tohumdan Dinazor Çıktı!	Caryl Hart	RÇK(38)	Teo'nun Gece Korkusu Kitabı	Yağmur Artukmaç, Rabia Ünsaldı Köle
RÇK(18)	Acıkmadım ki!	Rebecca Cobb	RÇK(39)	Doğruyu Söylüyoruz / Hadisleri Öğreniyorum	Nurşen Şirin
RÇK(19)	İnci Odasını Topluyor / İlk Okuma Kitabım	Anna Wagenhoff	RÇK(40)	Fırtınalı Gece	Debi Giori
RÇK(20)	Pırtık Tekir	Julia Donaldson, Axel Scheffler	RÇK(41)	5 Çocuk 5 İstanbul	Betül Sayın
RÇK(21)	Meyveleri Kim Yemiş?	Feridun Oral	RÇK(42)	Tuhaf Bir Gün	Rebecca Cobb

2.2. Verilerin Analizi

42 resimli çocuk kitabından veriler elde edebilmek amacıyla araştırmacılar tarafından "Resimli Çocuk Kitapları Değerlendirme Ölçütleri Formu" oluşturulmuştur. Bu formda, araştırmanın temalarını belirleyemeye yardımcı olacak 5 temel sorudan oluşmaktadır:

1. Anneye babaya yüklenen rol ve sorumluluklar nelerdir?
2. Ebeveyn meslekleri nelerdir?
3. Hangi aile modeline yer verilmiştir?
4. Kitaplarda ebeveyn/aile -çocuk ilişkisi nasıl yansıtılmıştır?
5. Ebeveynlerin davranış özellikleri nelerdir?

Üçüncü soru aile türleri, birinci ve ikinci sorular ebeveyn rolleri, dördüncü ve beşinci sorular ise ebeveyn davranışları temaları kapsamında değerlendirilmiştir. Sorular bağlamında elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz yönteminin önceden belirlenen temalara göre araştırmacının verileri yorumlanmasına imkan sağlaması bu analiz yönteminin tercih edilmesinde en önemli faktör olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.256).

2.3. Sınırlılıklar

Çok satan kitaplar listesi kitap satış sayısına, kitapların basımının olup olmamasına ve sitenin stoklarında bulunup bulunmamasına göre düzenli olarak güncellenmesi bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

3. Bulgular

Bu araştırmada 100 adet en çok satan resimli çocuk kitabı incelenerek aralarında aile olgusuna yer verilen 42 kitap derinlemesine incelenmiştir. Elde edilen veriler aile türleri, ebeveyn davranışları ve ebeveyn rolleri olmak üzere üç ana tema altında bir araya getirilmiştir.

3.1. Aile Türleri

İncelenen yüz adet resimli çocuk kitabı içerisinde kırk iki adet kitapta aile olgusuna rastlanırken elli sekiz adet resimli çocuk kitabında aile olgusuna rastlanılmamıştır. Bu ana tema altında; aile olgusu içeren kırk iki resimli çocuk kitabında öne çıkan aile türleri incelenmiş olup ailenin sunuluşunda çekirdek aile ve geniş aile ayrımına başvurularak iki alt tema oluşturulmuştur. Bu ana temanın incelenmesi ile değişen aile yapısının kitaplara yansımaları ve aktarılış biçimlerinin görülmesi hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda kitaplarda sıklıkla değişen aile yapısına paralel olarak çekirdek yani modern aile yapısının yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 1). Geniş aile yapısına ulaşılan kitaplar genellikle Türk yazarlar tarafından yazılmış kitaplarken, çekirdek aile yapısının hâkim olduğu kitapların çoğunluğu yabancı yazarlar tarafından yazılmış çeviri kitaplardır. Bunun sebebinin, Türk kültüründe

geleneksel aile yapısının daha yaygın olmasından dolayı kitaplara da yansımış olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2. Resimli çocuk kitaplarında yer alan aile türleri

Aile Türleri	Frekans (f)	Yüzdelerik (%)
Geniş Aile	6	14
Çekirdek Aile	36	86
Toplam	42	100

3.1.1. Çekirdek Aile

Araştırmaya dahil edilen ve içerisinde aile olgusu barındıran kırk iki resimli çocuk kitabının otuz altı adetinde anne, baba, çocuk ve kardeşlerden oluşan çekirdek aile modeli tespit edilmiştir. Çekirdek aile içeren kitapların büyük bir çoğunluğunun yabancı yazarlar tarafından yazılmış çeviri kitaplar olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Bunun sebebinin; batı dünyasında başlayan “Sanayi Devrimi” sonrasında aile olgusunun Türk toplumuna göre daha hızlı değişmiş ve dönüşmüş olduğu düşünülmektedir. İncelenen kitaplarda bulunan çekirdek aile içeren örnekler şu şekildedir:

“Değnek Adam rüyasında Değnek Hanım’ı ve çocuklarını gördü.” RÇK7:(21)

“Çiftliğin sahibi Hakan ve İpek Karatağ’ın İnci ve Ege adında iki çocuğu var.” RÇK14:(1)

“Pırtık Tekir’in artık bir karısı ve çok meşgul bir yaşamı vardı.” RÇK20:(13)

“Anne ve babaları, kağıtlara hadis yazıp bu kutuya atıyor. Zeynep ile Tarık, her hafta bir hadis öğreniyor.” RÇK22:(2)

Resimli çocuk kitaplarında anne ve babadan birisinin veya her ikisinin bulunmadığı aile temsillerine de rastlanılmaktadır. Tablo 3’de görüldüğü üzere 36’sında bir anne temsili bulunmaktadır. Babanın yer aldığı aile temsili sayısı ise 23’tür. Diğer bir ifadeyle aile temsilli resimli çocuk kitaplarının yalnızca 6’sında anne figürü bulunmamaktadır. Buna karşılık ise 19 çocuk kitabında ise baba figürüne yer verilmemiştir.

Tablo 3. Resimli çocuk kitaplarında yer almayan ebeveyn figürlerinin dağılımı

Ebeveyn Figürleri	Frekans (f)	Yüzdelerik (%)	Kitaplar
Babanın Yer Almadığı Kitap Sayısı	16	38	RÇK1,RÇK2,RÇK4,RÇK6, RÇK13, RÇK15,RÇK17,RÇK18,RÇK21, RÇK23, RÇK25, RÇK30,RÇK32, RÇK38,RÇK40, RÇK42
Annenin Yer Almadığı Kitap Sayısı	3	7	RÇK5,RÇK10,RÇK24
Anne ve Babanın Yer Almadığı Kitap Sayısı (dede, nine, kardeş)	3	7	RÇK9,RÇK33,RÇK35

3.1.2. Geniş Aile

Geniş aile yapısı barındıran altı resimli çocuk kitabının büyük çoğunluğu Türk yazarlar tarafından yazılmış olup bu kitaplarda hem geleneksel Türk aile yapısı hem de İslam dinine yönelik ifadeler ve resimler yer almaktadır. Kitaplarda geniş aile içeren örnekler şu şekildedir:

“Aynı hava gibi’ dedi dedesi, sakalını kaşyarak.” RÇK1:(16)

“Ali babaannesini çok seviyordu. Duvardaki fotoğrafına bakarken aklına babaannesinin komik taklitleri geliyordu. Bir sabah Ali, “Dede, babaannem kime benziyor?” diye sordu.” RÇK35:(6)

“Zeynep ile Tarık hadisi paylaşmak için ninelerinin yanına gitti.” RÇK39:(11)

“Dede torun, o gün yine sandalları dolup taşıncaya kadar balık tuttular.” RÇK41:(25)

3.2. Ebeveyn Rollerini

Bu tema altında; anne ve babanın çocuğun yetiştirilmesi sürecinde çocuğa sağladığı fiziksel, ekonomik ve duygusal bakım incelenmiştir. Aile içerisinde rol ve görev dağılımı: fiziksel bakım, ekonomik bakım ve duygusal bakım olarak sınıflandırılmıştır. Kitaplarda ebeveynlere yüklenen sorumluluklarda fiziksel bakım rolünün diğer bakım türlerine göre daha ön planda olduğu tespit edilmiştir. Fiziksel bakım rolünü sağlayan kişi ise daha çok anne olmakla birlikte ekonomik rol ve sorumluluklarda baba temsilieri ön plana çıkmaktadır. Duygusal sorumluluklarda ise iki ebeveynin de eşit katılım sağladığı görülmektedir.

Tablo 4. Resimli çocuk kitaplarında yer alan bakım türlerinin ebeveyn rollerine göre dağılımları

		Bakım Türleri		
		Fiziksel Bakım	Ekonomik Bakım	Duygusal Bakım
Ebeveyn Rollerini	Anne Rolü	14	1	5
	Baba Rolü	4	3	5
	Toplam	18 RÇK2, RÇK3, RÇK4, RÇK8, RÇK12, RÇK19, RÇK21, RÇK22, RÇK23, RÇK24, RÇK25, RÇK31, RÇK33, RÇK34, RÇK38, RÇK39, RÇK40, RÇK41	4 RÇK12, RÇK20, RÇK36, RÇK41	10 RÇK3, RÇK4, RÇK5 RÇK8, RÇK11, RÇK20, RÇK34, RÇK39, RÇK40, RÇK42

3.2.1. Fiziksel Bakım Sağlayan Ebeveyn

Fiziksel bakımda ele alınan hususlar başlıca şu şekildedir; yemek yapımı, çocuğun beslenmesi ve temizliğine verilen önem, çocuğun okula götürülüp getirilmesi, çocuğa yapamadığı işlerin yapımında ve çözemediği somut sorunların çözümlerinin bulunmasında yardımcı olmak. İçerisinde aile temsilieri bulunan kırk iki adet resimli çocuk kitabında fiziksel bakımın birlikte sağlandığı veya fiziksel bakıma yönelik bir içeriğin bulunmadığı durumlarla karşılaşılma ile birlikte çalışmanın amacına uygun olarak anne veya babanın fiziksel bakıma katılmasının toplumsal cinsiyet odaklı incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda resimli çocuk kitaplarının on dördünde (14) fiziksel bakım sorumluluğunun daha çok anne tarafından karşılandığı tespit edilmiştir. Annenin ön planda olmasının sebebinin ev işleri ve çocuk bakımı konusunda “kadınların” özellikle de “annelerin” ön planda olduğu düşüncesinin baskın olduğu düşünülmektedir. İncelenen kitaplarda anne; çocuğu gezdiren, öğreten, bilgi veren, onlara kitap okuyan, yemeklerini hazırlayan ve yediren, tehlikelere karşı koruyan, çocuğunun okulu ile ilgilenen, çocuğunu okula götürüp eve getiren ve dışarı çıktıklarında ihtiyacı olan eşyaları yanında taşıyarak çocuğun ihtiyaç duyduğu bakımı veren kişi konumundadır. Annenin çocuk bakımı konusunda her duruma hazırlıklı olduğu, hazırlıklı olmadığı durumlarda da çözümler üreterek durumu idare ettiği görülmüştür. Baba ise, fiziksel bakım konusunda ön planda olmamakla birlikte incelenen kitapların çok azında (4) babanın sorumluluk aldığı görülmüştür. Buna rağmen bu dört (4) kitapta da babaların fiziksel bakımın tek sorumlusu olarak temsil edilmediği görülmektedir. Oysaki fiziksel bakımın sağlanması noktasında tek sorumlunun annelerin olduğu görülen kitaplar (14) bulunmaktadır. Sonuç olarak anneler fiziksel bakımın sağlanmasında daha baskın bir anlatım ve görsellerle temsil edilmektedir. Babanın sorumluluk aldığı kitaplarda baba figürü yemek yapan, çocuğuna kitap okuyan ve onu yıkayan/ temizleyen kişi olarak konumlandırılmıştır.

Annenin ön planda olduğu, sorumluluk aldığı kitaplara ait örnekler şu şekildedir:

“Hava çok güzel ne de olsa yaz ortası. Annem bizi parka götürüyor, omzunda kocaman çantası.” RÇK2:(2)

“Okula gitme zamanı!” “Annem okul çantamı hazırlayıp bana verdi ve arabaya bindik.” RÇK23:(3)

“Şimdi Elif’in karnı çok acıkmıştı ama. Annesi çabucak öğle yemeğini ısıttı. O sırada kardeşi Cemil öğle uykusundan uyandı. Annesi karnı acıkan Cemil’e yemeğini yedirdi.” RÇK8:(16)

“İnci’nin annesi kızını banyoya götürdü ve dizine baktı. İnci’nin dizi azıcık kanamıştı. Annesi yara bandını yapıştırdıktan sonra İnci’nin acısı hafifledi.” RÇK19:(9)

“Mutfakta çay hazırlayan anneleri gürültüyü duyup içeriye koştu.” RÇK39:(7)

“-Yemek hazır, hadi eve gelin. Yemekten sonra çadıra dönersiniz. Tabii elinizi yüzünüzü yıkayıp, dişlerinizi fırçaladıktan sonra, diye ekledi.” RÇK40:(8)

“Annemle sabah kahvaltımızı yaptıktan sonra köpeği gezmeye çıkardık. Alışveriş de yapacağız.” RÇK41:(1)

“Kemik tokalı kızın hayvan postundan giysilerini de annesi dikiyordu. Bu giysiler onu sıcacık tutuyordu.” RÇK41:(29)

“Bir yaz günü anne fare bahçede çamaşırları topluyor, küçük fare de mandalları sepete koyuyormuş.” RÇK21:(9)

Babalar ise beklendiği şekilde ev dışındaki işleri yerine getiren ve iş ve ekmek kazanma ilişkisi bağlamında resimli çocuk kitaplarında yer almıştır:

“Babasının her gün bahçeyi sulaması Bonbon’un dikkatini çekti.” RÇK31:(14)

“Babası eve geldiğinde, Elif döner platformun başlarına ne işler açtığını anlattı ona.” RÇK12:(11)

Buna karşılık yemek hazırlayan, çocuklarının bakımıyla ilgilenen baba temsillerine oldukça sınırlı şekilde yer verildiği görülmektedir. Az sayıdaki katılımcı baba temsillerinin bazıları şöyledir:

“Babası akşam yemeğini hazırladı.” RÇK34:(11)

“Ama babası yaptıklarını beğenmemişti. Hemen Ufaklık’ı yıkayıp kuruladı. Sonra da, -Ona karşı dikkatli davranmalısın, dedi.” RÇK27:(15)

3.2.2. Ekonomik Bakım Sağlayan Ebeveyn

İncelenen çocuk kitaplarında ailenin geçimini ve ekonomik bakımını sağlayan konumda olan kişi olarak baba ön plana çıkmaktadır. Ekonomik bakıma dair veriye dört resimli çocuk kitabında ulaşılmıştır. Bu dört kitaptan üçünde baba ön plana çıkarken annenin sadece bir kitapta ekonomik bakım ile ilgili sorumluluk aldığı görülmektedir. Babanın genelde ev dışı işlerde (para kazanmak, işe gitmek vb.) sorumluluk aldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ekonomik bakım konusuna dair incelenen resimli çocuk kitaplarında ulaşılan örnekler şu şekildedir:

“Ertesi sabah annesi Elif’i anaokuluna götüremedi. Babası çoktan işe gitmişti.” RÇK12:(12)

“Pırtık Kedi bir çalgıcı kedisiydi. Bir miyavladı mı ortalık inlerdi ikisi birden şarkılar söylerlerdi. Eski ekose şapka paralarla dolar, yoldan geçenler onları dinlerdi.” RÇK20:(1)

“O gün babaları işe gittikten sonra çocuklar kahvaltı masasında biraz daha oturdular.” RÇK36:(2)

3.2.3. Duygusal Bakım Sağlayan Ebeveyn

İncelenen resimli çocuk kitaplarının çoğunluğunda her ne kadar anne ve baba çocuğun duygusal bakımında ortak rol almakta gibi görünmekteyse de anne rolündeki karakterlerin daha fazla öne çıkarıldığı ve betimlendiği görülmektedir. Bununla birlikte sadece annenin veya sadece babanın duygusal bakım konusunda birincil derecede sorumluluk aldığı resimli çocuk kitapları da yer almaktadır. Duygusal bakım konusunda ebeveynler çocuklarıyla ilgilenen,

koruyup kollayan, onlarla zaman geçiren, manevi değerlerinin gelişmesine katkıda bulunan ve çocuklarının duygu, düşünce ve davranışlarına değer veren, çocuklarına kurallar koyarak ve sorumluluk almalarına yardımcı olarak onların gelecek hayatlarına hazırlanmasında destek olan, doğru davranışlar sergilediğinde çocuğunu ödüllendiren konumundadır. Böylece ebeveynler çocuklarının psikososyal gelişimine katkıda bulunmaktadır. Duygusal bakım konusuna dair örnekler şu şekildedir:

Anne temsilleri:

“En önemlisi yakın bulduğun herkese bunu söyle bana, babana, dedene, anneye, öğretmenine, ya da güvendiğin birine. Sakın söylemekten vazgeçme. Bizler seni koruruz ve sana yardım ederiz.” RÇK3:(1)

“Annesi onun kulaklarını öpüyor, “Kulakların çok şirin. Onlar özel kulaklar” diyordu.” RÇK11:(9)

“Yavrucuğum sarın yorganına, söndür ışığını

Geldi artık iyi geceler deme zamanı

Gömül gecenin koynuna, bırak kendini uykunun kollarına

Merak etme, anneciğinin gözü her an üstünde, sakın korkma.” RÇK40:(1)

Baba temsilleri:

“Kızıl Tilki:- Sana sınımsıkı sarılır, her gece yatağına yatırır ve yorganını örterdim, dedi.” RÇK4:(13)

“Doğum günüm için babam bir bale gösterisine bilet almıştı.” RÇK5:(14)

“Zeynep ve Tarık aileleriyle birlikte kahvaltı ediyordu. Tarık, -Baba, bugün parka gidelim mi, diye sordu. Babası cevap vermeden önce Zeynep, -Hadisimizi çekmeden olmaz, dedi. Bu hafta sıra bende! Bunun üzerine babaları Mehmet Bey, -Peki, öyleyse hadisi öğrendikten sonra gidebiliriz, dedi.” RÇK34:(5)

3.3. Ebeveyn Davranışları

Bu tema içerisinde; resimli çocuk kitaplarında yer alan hikayelerde çocuk ile birlikte yaşamını sürdüren ebeveynlerin, çocukla ilişkisi sırasında yaşanan olaylar ve bu olaylar içerisinde çocuğa karşı gösterdiği fiziksel ve sözlü davranışlar incelenmiştir. Elde edilen veriler ebeveyn davranışları ana teması altında Eğitici Ebeveyn, Kolaylaştırıcı Ortam Oluşturan Ebeveyn, Reddedici/Eleştiren Ebeveyn, Yol gösterici/Katılımcı Ebeveyn, Disiplinli Ebeveyn, olmak üzere beş alt tema halinde sunulmuştur.

Tablo 5. Resimli çocuk kitaplarında yer alan ebeveyn davranışlarının ebeveyn türlerine göre dağılımları

		Ebeveyn Davranışları				
		Eğitici Ebeveyn	Kolaylaştırıcı Ortam Oluşturan Ebeveyn	Reddedici ve Eleştiren Ebeveyn	Yol Gösterici/Katılımcı Ebeveyn	Disiplinli Ebeveyn
Anne		7	5	2	5	8
Baba		1	-	1	3	-
Toplam		8				8
Ebeveyn Türleri	RÇK2, RÇK3, RÇK6, RÇK8, RÇK11, RÇK12, RÇK22, RÇK34	5	3	8		RÇK8, RÇK12, RÇK14, RÇK18, RÇK19, RÇK24, RÇK27, RÇK42
	RÇK2, RÇK3, RÇK6, RÇK8, RÇK11, RÇK12, RÇK22, RÇK34	RÇK2, RÇK3, RÇK12, RÇK19, RÇK40	RÇK5, RÇK18, RÇK19	RÇK1, RÇK3, RÇK12, RÇK17, RÇK19, RÇK22, RÇK32, RÇK41		

3.3.1. Eğitici Ebeveyn

Bu alt tema içerisinde; resimli çocuk kitapları içerisinde yer alan ebeveyn ve çocuk arasındaki sözlü ya da fiziksel iletişim sırasında çocuğun yaşam boyu ihtiyaç duyacağı bilgileri öğrenme sürecinde ebeveynin çocuğun yaşamında öğretmen ya da eğitici konumunda olduğu süreçler baz alınmıştır. Bu açıdan ebeveynlerin davranışları çocuklar için eğitici ve öğretici bir etkidir.

“Bak sana şöyle anlatayım o zaman.” dedi annesi. “Ülkemiz, bizim kırmızı çizgimizdir, evimiz de ailemizin kırmızı çizgisidir. Başka hiçbir ülke topraklarımıza izinsiz giremez, onu bizden alamaz. Tıpkı, evimize yabancıların giremeyeceği gibi... Aile bireyleri de birbirinden ayrılmaz ve ne olursa olsun birbirini incitmez.” RÇK3:(5-6)

“Annesi endişelendi bir anda. “Aman yavrucuğum, orada dur bakalım! Bu hata nasıl olur bir göz atalım.” RÇK6:(12)

“Annesinden nasıl ekmek yapılacağını öğrendi.” RÇK11:(24)

“Elif buzluktan buz kabını aldı. Ama buz küpleri çok sıkıştı, çıkmıyorlardı. Annesi üstlerine biraz su dökmesini önerdi. Gerçekten de buzlar teker teker düşmeye başladılar.” RÇK12(6)

“Minik ejderha bir gün dayanamadı ve “Neden ben güzel meyvelerin altına oturmayı başaramıyorum?” diye dedesine sordu. Dedesi minik ejderhanın gözlerinin bozuk olduğunu, o yüzden uzaktaki şeyleri göremediğini söyledi. “Eğer gözüne göre bir gözlük bulabilirsen uzaktaki meyveleri görebilirsin” dedi” RÇK33: (13-14)

3.3.2. Kolaylaştırıcı Ortam Oluşturan Ebeveyn

Bu alt tema içerisinde; resimli çocuk kitapları içerisinde yer alan ebeveyn ve çocuğun bulunduğu ortamlar göz önüne alınarak ebeveynin; çocuğun içerisinde fiziksel, sosyal ve zihinsel olarak rahat edebileceği ve çocuğun kendini güvende hissedeceği ortamlar içerisinde bulundurup bulundurulmaması dikkate alınmıştır.

“Annem çantadan çıkarıyor yedek giysileri, beklemeden değiştiriyoruz üzerimizi.” RÇK2:(4)

“Annem çantayı açıyor. Hop! Yara merhemi... Hop! Yara bandı.” RÇK2:(7)

“Annesi gülümsedi ve şöyle dedi: “Ama biz senin yanındayken dokunuyor. Aslında bunu sorduğun çok iyi oldu. Ne zaman aklını karıştıran bir şey olursa gelip bana sor ki yardım edebilirim.”” RÇK3:(14)

““Bir fikrim var” dedi İnci'nin annesi ve müzik açtı. Müzikle oda toplamak daha eğlenceli olur. “RÇK19:(19)

3.3.3. Reddedici ve Eleştiren Ebeveyn

Bu alt tema içerisinde; resimli çocuk kitapları içerisinde yer alan ebeveyn ve çocuğun arasındaki ilişki durumu incelenmiş ve ebeveynin reddedici/ eleştiren konumunda olduğu durumlar ele alınmıştır.

“Hayır!” dedi babam. “Sana bunu defalarca söyledim. Köpekler bale yapmaz!” RÇK5:(14)

“Ama kardeşleri, Mötilda'nın hayalleriyle pek ilgilenmezlerdi. Her seferinde, “İmkânsız! Çok saçma! Daha neler!” deyip, iştahla otlarını yemeye devam ederlerdi.” RÇK9:(4)

“Bu yanıt annemi sinirlendirdi. Yanıma geldi ve hemen masaya oturmamı söyledi.” RÇK18:(3)

“İnci'nin annesi kapıdan içeri girmeye çalışırken ayağı bir kitaba takıldı. Kitabın sayfasının kırıştığını gören annesi sinirlenerek yerden kitabı kaldırdı. “Bebek şehrinde azıcık kımıldamaya da yer kalsaydı güzel olurdu,” dedi annesi öfkeyle. “İnci, böyle olmaz. Odanı toplamalısın! Yarın, Zerya seni ziyarete gelecek biliyorsun. Nerede oynayacaksınız? Odan çöp yığınına dönmüş, hiç yer kalmamış.” RÇK19(4)

3.3.4. Yol Gösterici/Katılımcı Ebeveyn

Ebeveynlerin yol gösterici veya katılımcı bir yöntemle çocuklarıyla ilişki kurduğu resimli çocuk kitaplarında yer alan örnekler şu şekildedir:

“Aksakallı dedesi belirdi birden kapıda, dedi: ‘Evlat Allah’ı uzaklarda arama!’ Allah ne gökyüzünde ne bahçede ne bulutta... Sen O’nu göremesen de O hep senin yanında.” RÇK1:(35)

“Annesi de çıkıp Elif’le birlikte koştu. “RÇK12:(2)

“Tam o sırada annem seslendi: “Baybars! Haydi ektiğimiz tohumları sulayalım.” RÇK17:(26)

“Ardından, İnci ile annesi çocuk odasını adım adım toplamaya başladılar.” RÇK19:(11)

“Sabah olduğunda hep birlikte erkenden işe başladılar. Babaları, tahtaları sırayla birbirine çakıyordu. Bir eliyle çiviye tutuyor, diğer eliyle çekiçle çiviye vuruyordu. Bu arada düşmemesi için tahtayı tutmak, Tarık’ın göreviydi. Zeynep ise elindeki çivi kutusuyla onların yanında bekliyordu. Babası istediği zaman hemen ona bir çivi veriyordu.” RÇK22:(15)

3.3.5. Disiplinli Ebeveyn

Disiplin, davranışların sağlıklı olmasında rol oynamaktadır. Ancak aşırı disiplin hem ebeveyni hem de çocuğu kısıtlayan ve aradaki ilişkiye zarar verebilen bir durum olabilmektedir. Bu sebeple çocuklar için örnekler oluşturan çocuk kitaplarında ebeveynlerin bu rolünün yansıtılma ve ele alınma şekli çocuklara olan etkisi de göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

“Elif tam adama cevap verecekken vazgeçti. Çünkü annesi her zaman tanımadığı insanlarla konuşmaması gerektiğini söylerdi.” RÇK8:(6)

“Annesi, Elif’e Selma Teyze’nin sözünden çıkmaması gerektiğini söyledi ve anaokulunu arayarak durumu bildirdi.” RÇK12:(12)

“-Yemekten sonra çadıra dönersiniz. Tabii elinizi yüzünüzü yıkayıp, dişlerinizi fırçaladıktan sonra, diye ekledi.” RÇK14:(8)

“Bu yanıt annemi sinirlendirdi. Yanıma geldi ve hemen masaya oturmamı söyledi.” RÇK18:(3)

“Tartışma istemiyorum,” dedi annesi sözünü keserek. Akşam yemeğine kadar bebek şehri kalkmış olsun ve odan toplanmış olsun.” RÇK19:(6)

Tartışma ve Sonuç

Çekirdek aile yapısı; sanayi devrimi ve sonrasında sanayinin gelişmesi ile modernleşmeyi yansıtan en önemli yapılardan biridir. Çekirdek aile yapısı; aile içerisindeki kişi sayısının azlığı ile dikkat çekmektedir (Karslı, 2019, s. 5). Sanayi Devrimi sonrasında değişen ve gelişen; gittikçe küçülen aile yapısı, resimli çocuk kitaplarındaki aile temsillerine de yansımıştır. Edebi metinlerdeki bu durum sanayileşme, kentleşme ve modernleşme üçgeninde başlayan aile içi ilişkilerdeki değişen rol ve biçimlerinden ayrı düşünülemez. Üretim ilişkileri ve sermaye arasındaki ilişki aile dinamiklerinde derin değişimlere neden olmuştur. Emek piyasasında daha fazla yer bulan kadın, aile içindeki rollerin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur (Turğut, 2017, s. 105). Bu durumun resimli çocuk kitaplarıyla olan ilişkisinin ilki aile yapıları üzerindeki etkisi üzerine olmuştur. Öyle ki araştırmamızın örnekleme dahil edilen 42 çocuk kitabının 36’sında aile anne-baba ve çocuklarla temsil edilirken, yalnızca altısında (6) anneanne, babaanne, dede gibi aile üyelerinin de yer aldığı aile temsillerine yer verilmiştir. Çekirdek aileye rastlanan resimli çocuk kitaplarında çoğunlukla anne figürü ön planda olurken çok azında baba figürünün öne çıktığı görülmektedir. Öyle ki araştırmaya konu edinilmiş resimli çocuk kitaplarının %45’inde (19) baba figürüne yer verilmediği görülürken, bu oran

anne figürüne yer verilmeyen kitaplar için %14 oranındadır (6). Aile temsiline en önemli öznesi olarak anne figürünün yer alması özellikle toplumsal bakış açısını yansıtmaya açısından da önemli bir ip ucu vermektedir. Resimli çocuk kitaplarında özellikle babaların temsiline inceleleyen bir araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmaya göre babaların, incelenen kitapların sadece %47'sinde yer aldığı saptanmıştır. Aynı çalışmada babalar yetersiz temsil edilmiş, beslenme, bebek taşıma ve çocuklarla konuşma konularında sevecen ve tembel olarak sunulmuştur. Annelerin çocuklarla temasta daha fazla bulunduğu, çocukların beslenmesinden sorumlu olduğu ve babalara göre daha sık duygu ifade ettiği tespit edilmiştir (Anderson ve Hamilton, 2005).

Yapılan araştırmada baba ve anne, öne çıkartılan belirli rollerle temsil edilmiştir. Fiziksel bakımda (yemek hazırlamak, çocuğa banyo yaptırmak, temizlik...) anne figürü ön plana çıkarken ekonomik bakımda (ev dışı işlerde çalışmak, para kazanmak...) baba figürü daha fazla öne çıkmaktadır. Dolayısıyla anne ve babaların çocuk kitaplarına da yansıyan rol temsilleri günümüzde görülen aile içi ilişkilerle tutarlılık göstermektedir. Sayer'in (2016) ABD'de anne ve babaların çocukların bakımında geçirdikleri süreleri yıllara göre karşılaştıran bir araştırmasında babaların çocukların fiziksel ve gelişimsel bakımlarını karşılama oranları önceki yıllara göre artış gösterse de hala anneler babalara göre fiziksel çocuk bakımına (örn: çocuğu uyutma) iki kat, gelişimsel çocuk bakımına (örn: kitap okuma) ise 1.63 kat daha fazla zaman ayırmaktadır (Akt: Schoppe-Sullivan ve Fagan, 2020, s. 176).

Duygusal bakımda (sorunların çözümünde yardımcı olmak, koruyup kollamak, birlikte zaman geçirmek, psikososyal gelişime katkı sağlamak, manevi gelişime katkı sağlamak vb.) ise her iki ebeveynin de eşit bir şekilde rol aldığı görülmektedir. Anne figürünün genellikle ev işleri ile uğraştığı ve ev içi sorumluluk aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte anne; çocuğunun birincil bakımıyla ilgilenen, çocuğunu koruyan, değer ve kuralları öğreten, çocuğun psikososyal gelişimine katkı sunan, şefkat gösteren bir konumdur. Baba ise; aileye ekonomik olarak destek sunan, evin tamir gerektiren işleriyle uğraşan, kural koyan, işe giden veya işten gelmesi beklenen konumdur. Çocuk kitaplarında yer alan bu baskın temsiller kamusal alanda yer alan düşünce ve davranış kalıplarının bir yansıması olarak görülebilir. Öyle ki Pleck (1984) babalık rollerinin son iki yüzyıldır 4 farklı temsille öne çıktığını ileri sürmektedir. Bunlar Ahlaki eğitimlik rolü, ekmek kazanıcı rolü (geçim sağlama), cinsiyet rol modeli ve yeni bakıcı rolüdür (Lamb, 2000, s. 26). Yine Pleck özellikle 1970 yılı sonrasında iyi baba olmanın yeni bakıcı rolünü üstlenmekle mümkün olabildiği yeni bir döneme geçiş yapıldığını ifade etmektedir (Lamb, 2000, s. 27). Çocuk kitaplarında tespit edilen az sayıda bakıcı rolündeki baba temsillerini iyi babalığın nadir örneklerinden birisi olarak görülebilir.

Anne ve babanın resimli çocuk kitaplarında yer alan sorumluluk alanları incelendiğinde ise annenin bütün gün çocuğun yanında olması ve çocuğuyla ilgilenmesinden dolayı ev içi bir temsille karşılaşılmaktadır. Kahramanların aile içi sorumluluk dağılımlarına ilişkin resimli çocuk kitaplarında yer verilen ifade ve temsillerin araştırılması sonucu elde edilen bulguların Rollas (2019)'ın yapmış olduğu araştırmanın sonucu ile paralellik göstermektedir. Rollas'ın (2019) yaptığı 'Resimli Çocuk Kitaplarındaki Toplumsal Cinsiyet Olgusunun İncelenmesi' adlı çalışmada 0-6 yaş resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet inşası incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen resimli çocuk kitaplarında çalışmamızla benzer şekilde çocuğun yanında, birincil olarak metinde bahsedilen karakterlerin genellikle anne olduğu; babanın ise ev dışında çalışan ve eve para getiren karakter konumunda bulunduğu tespit edilmiştir. Annenin, genel olarak temizlik faaliyetleriyle ilgilendiği ve mekânsal olarak ev içerisinde temsil edildiği görülmektedir (Rollas, 2019). Benzer şekilde; Soyer'in (2009) 'Okul Öncesi Dönem Çocuk Hikâye Kitapları: Stereotipler ve Kimlikler' araştırmasında, 50 hikâye kitabı incelenmiş ve bu inceleme sonucunda babanın istihdam durumundan dolayı çocuğun eğitimi, duygusal ilişkileri gibi alanlarda aktif rol almadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda çalışmada incelenen 50 kitabın 19'unda aile içi sorumluluğa dair ifadeye yer verilmiş, geri kalan kitaplarda ise aile içi sorumluluğa dair ifadeye yer verilmediği belirtilmiştir. Araştırmamız kapsamında incelediğimiz

resimli çocuk kitaplarından elde edilen veriler, alan yazında yer alan çalışmalarla benzerlik göstermekle birlikte farklı bir bakış açısı da sunmaktadır. Resimli çocuk kitaplarında dönüşen baba temsilleriyle karşılaşmak mümkündür. Sanayileşme öncesi dönemden günümüze kadar olan süreç içerisinde babalığın dönüşümü çoğunlukla emek piyasası ve iktisadi gelişmeler ışığında özellikle de batıyla ilişkilendirilerek açıklanmıştır (Barutçu ve Hıdır, 2016, s. 29). Dönüşen babalıklar özellikle 1970 yılı sonrası dönemin kadının istihdamı konusuyla birlikte ele alınan önemli araştırma konularından birisi haline gelmiştir.

Annelerinde iş yaşamında önceki dönemlere göre iş gücü piyasasında daha fazla yer alması ebeveyn rol ve sorumluluklarındaki değişikliklerin en önemli etken olarak görülmektedir. Ebeveynler günümüzde çocukların bakım masrafları, gündüzlü bakım merkezlerinin sınırlı olması ve ücretlerinin yüksekliği, eğitimi giderlerinin fazlalığı gibi çocuk merkezli sorunlar annenin ev işlerini, babanın ise ev dışı işlerinin sorumluluğunu üstlenerek geleneksel aile rollerinin sürdürülmeye zorlamaktadır. Bununla birlikte konut ücretlerinin yüksekliği, maaşların yetersizliği, asgari yaşam giderlerinin fazlalığı, yüksek öğretim için duyulan finansman ihtiyaçları gibi etkenler ise ebeveynlerin birlikte çalışmasını teşvik etmektedir (Johansson ve Adreasson, 2017, s. 85). Sonuç olarak günümüz ebeveynleri geleneksel rollerle dönüşen/dönüşmek zorunda kalan ebeveynlik rolleri arasında bir gerilim yaşamaktadır. Babalık rol ve davranışları da eklemek kazanıcı olmak ile çok yönlü/katılımcı baba olmak arasında bu gerilimin kendisine yansıyan yönüyle mücadele etmeye devam etmektedir. Ancak buna rağmen 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarındaki işçi babaların rol ve sorumluluklarına dair beklentileri oluşturan şartlar günümüzde de varlığını sürdürmekteyse de bu yüzyıl babalarından dönüşmüş, yenilikçi ve androjen baba olmalarına yönelik beklentiler daha baskın hale gelmiştir (Güloğlu, 2022, s. 44-45). Araştırmada da bu birlikteliği görmek mümkündür. Babanın ekonomik destek sağlıyor olması ile çocuğa psikososyal destek sağlaması ve duygusal ilişki kurması bir arada görülebilmektedir. Özellikle duygusal ve sosyal destek gösterme noktasında baba temsilleri beklenen aksine daha aktif olarak yansıtılmıştır. Ancak bununla birlikte değişen toplum yapısı itibarıyla ortaya çıkan kadın ve anne temsillerinin yeterince yer almadığı da açıktır. Bugün kadınlar profesyonel rollerin ve sorumlulukların içerisinde daha fazla yer alsalar da bu durum kitaplara yansıma noktasında geri planda kalmıştır. Sonuç olarak resimli çocuk kitaplarında anne, ev içi sorumluluk alma noktasında öncelikli konumda iken babanın dışarıda ekonomik destek sağlayan olması anneyi birincil konumda babayı ise ikincil konumda, bir diğer tabirle annenin yardımcısı konumunda göstermeyi sürdürmektedir. Gürşimşek ve Günay'ın (2005) 'Çocuk Kitaplarında Cinsiyet Rollerinin İşlenişinde Kullanılan Dilsel ve Dildışı Göstergelerin Değerlendirilmesi' çalışmasında da anne figürüne baba figüründen daha fazla yer verildiği ve annenin yemek ve temizlik vb. fiziksel bakım vermede ön planda olduğu; koruyup kollamak, bilgi/öğüt verme vb. aile içi birçok işlevi yerine getirdiği tespit edilerek bu sonuç çalışmamızın sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Resimli çocuk kitaplarındaki ebeveyn temsillerinin roller üzerinden ele alınış şekilleri incelendiğinde ebeveyn rollerinin daha çok yine anne tarafından aktarıldığı tespit edilmiştir. Anne şefkatli, koruyup kollayan, ilgilenen, seven konumda görülmektedir. Baba ile ilgili de benzer aktarımların bulunduğunu söylemekle birlikte baba anneden farklı olarak kendine güveni tam, öğreten ve güç gerektiren işleri üstlenen konumda yansıtılmıştır. Erden'in (2019) çalışmasında da benzer şekilde, anne figürünün genel olarak mutlu, paylaşımcı, yardımsever ve şefkatli baba figürünün ise güçlü, kendine güvenen karakterler özelliklerine sahip olduğu tespit edilmiştir. İncelenen kitaplarda ebeveynler içerisinde anne ve çocuk arasında bir adet olumsuz ilişki örneğine rastlanılmıştır. Bu örnekte anne çocuğunun sözünü kesen, etkili dinleme davranışında bulunmayan ve çocuğunun hayal gücü gelişimine ket vuran biri olarak yansıtılmıştır. Az sayıda kitapta yer alan baba temsilleri ile çocuk arasında ise olumsuz herhangi bir iletişime rastlanılmamıştır. Ebeveynlerin daha çok eğitici ebeveyn, yol gösterici/katılımcı ebeveyn ve disiplinli ebeveyn rollerinde aktarılmıştır. 3-6 yaş çocukların gelişim özellikleri dikkate alındığında resimli çocuk kitapları davranış ve kişilik temsillerinin benimsenmesinde oldukça önemli bir araçlardır. Aile ve aile değerleri, olumlu ebeveyn rolleri ve davranışlarının

kitaplar aracılığıyla çocuklar tarafından benimsenmesi ileriki yaşamları için destekleyici olacaktır. Bu nedenledir ki çocukların gelişim, ihtiyaç ve becerilerini önceleyen, olumlu aile ve ebeveyn temsilleriyle çocukları buluşturan kitapların sayısının artması oldukça önemlidir. Bununla birlikte çocukların ortak okumaya erken yaşta ilgi duymasının, daha sonraki okuma başarısı için önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak, bu ilgi üzerindeki etkiler yeterince incelenmemiş olup bu yönde yapılacak boylamsal araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Aktan, O. ve Aydın, F. (2018). Çocuk kitaplarına yansıtılan şiddet: 100 temel eser örneği, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 92-109.
- Alptekin, Z.D. (2018). 3- 6 yaş grubu çocuklara yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının temel fen kavramları açısından incelenmesi *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 76-86.
- Anderson, D.A. ve Hamilton, M. (2005). Gender role stereotyping of parents in children's picture books: The invisible father. *Sex Roles*, (52), 145–151 (2005). <https://doi.org/10.1007/s11199-005-1290-8>
- Barutçu, A. ve Hıdır, N. (2016). Türkiye’de babalığın değişen rolleri: (pro)feminist babalar, *Fe Dergi*, 8(2), 27-45.
- Büyüköztürk, Ş., vd., (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri (14. bs.)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J.W. (2016). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları (2. Bs.)*. Ankara: Eğiten Kitap
- Cüceloğlu, D. (2001). *İnsan insana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çer, E. (2014). *Edebiyatta çocuk gerçekliği ve çocuğa görelilik ilkelerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dağlıoğlu, H. E. ve Çakmak, Ö. Ç. (2009). Okul öncesi çocuklarına yönelik yayınlanan hikaye kitaplarının şiddet ve korku öğeleri açısından incelenmesi, *Türk Kütüphaneciliği*, 23(3), 510-534
- Dirican, R. ve Dağlıoğlu, H. E. (2014). 3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikaye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 3 (2) , 44-69. DOI: 10.30703/cije.321341
- Erden, S. (2019). *Resimli çocuk kitaplarındaki toplumsal cinsiyet olgusunun incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Fletcher, K. L., ve Reese, E. (2005). Picture book reading with young children: A conceptual framework. *Developmental Review*, 25(1), 64–103. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2004.08.009>
- Fox, M. (1993). Men who weep, boys who dance: The gender agenda between the lines in children's literature. *Language Arts*, 70, 84–88.
- Gönen, M., Katrancı, M., Uygun, M. & Uçuş, Ş. (2011). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik çocuk kitaplarının, içerik, resimleme ve fiziksel özellikleri açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 250-265.
- Gülay, H. ve Ersan, C. (2016). Okul öncesi dönemde aile. S. Seven (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş* içinde (ss. 237-248). İstanbul: Pegem Akademi
- Güloğlu, M. F. (2022). *Baba otoritesi: bir aile sosyolojisi denemesi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

- Gürşimşek, I. ve Günay, D. (2005). Çocuk kitaplarında cinsiyet rollerinin işlenişinde kullanılan dilsel ve dildışı göstergelerin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 53-63.
- Işıtan, S. (2005). *Resimli çocuk kitaplarının benlik kavramıyla ilgili konuları içermesi yönünden incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Johansson, T. & Adreasson, J. (2017). *Fatherhood in transition: masculinity, identity and everyday life*, PalgraveMacmillan.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-477.
- Karşlı, E. (2019). Modernleşme sürecinde çözülen aile yapısı ve kadının yeniden inşası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Lamb, M. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage and Family Review*, 29, 23-42.
- Narahara, M. (1998). *Gender stereotypes in children's picture books*. East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning.
- Onur, B. (2000). *Gelişim psikolojisi. yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. Ankara: İmge.
- Özdemir O., Özdemir P. G., Kadak M. T., ve Nasıroğlu S. (2012). *Kişilik Gelişimi, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4): 566-589.
- Öztürk, O.(2001). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Öztürk, O.Ö. (2006). Çocukta Özerk Benlik ve Özgürlük Duygusunun Gelişimi. <http://cgsempoz.education.ankara.edu.tr/SBK.pdf> , Erişim Tarihi: 20.01.2021.
- Payne, A. C., Whitehurst, G. J., ve Angell, A. L. (1994). The role of home literacy environment in the development of language ability in preschool children from low-income families. *Early Childhood Research Quarterly*, 9 (3-4), 427-440. [https://doi.org/10.1016/0885-2006\(94\)90018-3](https://doi.org/10.1016/0885-2006(94)90018-3)
- Rollas B. O. (2019). *0-6 yaş resimli çocuk hikâye kitaplarında toplumsal cinsiyet inşası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yaşar Üniversitesi, Aydın.
- Schoppe-Sullivan, S.J. and Fagan, J. (2020). The evolution of fathering research in the 21st century: persistent challenges, new directions. *J. Marriage Fam*, 82: 175-197. <https://doi.org/10.1111/jomf.12645>
- Sever, S. (2002). Çocuk kitaplarına yansıtılan şiddet. (Milli Eğitim Temel Yasası ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında bir değerlendirme). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 26-37.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve Edebiyat* (10.bs). İzmir: Tudem Yayınları.
- Sezer, Ö. (2005). *İlköğretim birinci kademe ders kitaplarında değerlerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Soyer, A. Ç. (2009). Okul öncesi dönem çocuk hikâye kitapları: Stereotipler ve kimlikler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 13-27.
- Street- Trepanier, M. L., ve Romatowski, J. S. (1999). The influence of children's literature on gender role perceptions: A reexamination. *Early Childhood Education Journal*, (26), 155-159.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- Tuğrul, B. ve Feyman, N. (2006). *Okul öncesi çocuklar için hazırlanmış resimli öykü kitaplarında kullanılan temalar*. I. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Bildiri Kitabı, 387-392.
- Tüfekçi Can, D. (2012). *Çocuk edebiyatı üzerine bir araştırma: tanımlar, türler ve teoriler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Ulutaş, A. (2017). Okul öncesi dönem çocuk kitaplarındaki resimlerin çocuğa göreliğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(61), 602-610.
- Ural, S. (2019). Okul öncesi çocuk kitaplarının tanımı. M.Gönen (Ed.), *Erken çocukluk döneminde çocuk edebiyatı* içinde (ss.33-56) Ankara: Eğiten Kitap.
- Uzmen, S. ve Mağden, D. (2002). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 193-2012.
- Weitzman, L., Eiffer, D., Hokada, E., ve Ross, C. (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *American Journal of Sociology*, 77, 1125–1150.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. E. ve Dinç, S. (2017). Türkiye’de en çok okunan çocuk kitaplarının yeterlilik analizi. *Sosyal Bilgiler Enstitü Dergisi*, 21, (4), 1477-1490.
- Yükselen, A. İ. (2019). Yaş gruplarına göre çocuk kitapları. M. Gönen (Ed.), *Erken çocukluk döneminde çocuk edebiyatı* içinde (ss. 57-75). Ankara: Eğiten Kitap.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %20
2. yazar katkı oranı : %16
3. yazar katkı oranı : %16
4. yazar katkı oranı : %16
5. yazar katkı oranı : %16
6. yazar katkı oranı : %16

Yandaşlıktan Muhalefete Volkan Gazetesi

From Being Supporter to Being Opponent: Newspaper Volkan

Doç. Dr. Mehmet Ali KARAMAN¹

Öz

II. Meşrutiyet dönemi (1908-1918) Türk siyasi hayatının ve demokrasi deneyiminin en önemli yıllarıdır. Oldukça sancılı geçen bu on yıllık süreç, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin aktif siyasette yer aldığı ve başarısızlıkların ardı ardına geldiği seneler olmuştur. Siyasi hiziplerin fazlaca görüldüğü bu yıllarda çatışmalar genellikle basın yayın organları üzerinden yürütülmekte, bu polemikler zaman zaman cinayetle neticelenen sonuçlar doğurmaktaydı. Tarafların yer aldığı görüşler daha ziyade gazetelerin idarehaneleri içerisinde şekillenmekle beraber, bu gazeteler oldukça keskin çizgilerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Bu derece ayrı olan fikir yapıları ve ideolojiler genellikle dönemin saray yönetimine karşı ve meşrutiyet yanlılığıyla ortak noktada buluşmaktaydı. Çalışmamıza konu olan *Volkan* gazetesi bahsettiğimiz bu yargıların hepsini kapsamının ötesinde gerek basın tarihi gerekse siyasi tarihimizde meşrutiyet ve İttihad ve Terakki Cemiyeti karşıtı olmakla suçlanmış, meşrutiyetin en büyük destekçisi olan İttihad ve Terakki'ye karşı olmakla itham edilmiştir. Çalışma içerisinde *Volkan* gazetesinde yer alan meşrutiyet yanlısı yazılar ile birlikte Cemiyetin askeri kanadının ne şekilde ele alındığı değerlendirilmiştir. *Volkan*'ın dönemin diğer gazete ve mecmuaları ile olan diyaloglarının da irdelendiği çalışmada genel muhalif algının ötesinde meşrutiyet ve demokrasi fikrinin karşı hiziplerle ortak noktada ne şekilde buluştuklarına dikkat çekmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Volkan* Gazetesi, II. Meşrutiyet, Derviş Vahdeti, meşrutiyet basını

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The period of Second Constitutional Monarchy (1908-1918) is the most prominent years of Turkish political life and democracy experience. This ten-year period, which has been quite miseasy, has been the years when the Committee of Union and Progress took an active part in politics, and political and military failures followed one after another. The declaration of Second Constitutional Monarchy, the 31 March Incident, the dethronement of Abdulhamid II, the wars of Tripoli, Balkan and World War I are the first events that come to mind in this period. In these years, when political factions were prevalent, conflicts were generally carried out over the media, and these polemics sometimes resulted in murder. While the views of the parties are mostly shaped within the administrative offices of the newspapers, these newspapers are separated from each other with very sharp lines. Intellectual structures and ideologies, which were so different to the certain extent, generally met on a common point against the palace administration of the period and the being supporter of constitutionalism. The *Volkan* Newspaper, which is the subject of our study, has been accused of being anti-constitutional and antagonist of the ideas of Committee of Union and Progress, both in the history of the press and in our political history, and accused of opposing the Committee Union and Progress, which is the biggest supporter of the constitutionalism. However, when we go into detail, it is seen that the articles in the newspaper are in a different course. In the study, the pro-constitutional articles in the *Volkan* Newspaper and how the military wing of the Committee was handled by the newspaper was evaluated. In the study, which also examines the dialogues of *Volkan* with other newspapers and magazines of the period, its aim to draw attention to how the idea of constitutionalism and democracy found a middle ground with the opposing factions, beyond the general oppositional perception.

Key Words: Newspaper *Volkan*, 2nd Constitutional Monarchy, Derviş Vahdeti, press of constitutional era

¹Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, malikaraman@hotmail.com

Paper Type: Research

Giriş

Demokrasi ve meşrutiyet fikri XVIII. yüzyılın sonlarında Avrupa'da başlayan değişim rüzgârlarıyla beraber Osmanlı yurdunda da kendini hissettirmiştir. İlk başlarda direk olmasa da dolaylı yoldan devletin kurumlarına sızan Batılılaşma eğilimleri XIX. yüzyılda tahta çıkan Osmanlı sultanlarının da teşvikleriyle asrın sonlarına doğru ivme kazanmıştır. Sultan III. Selim'in meşveret meclisleriyle başlayan ve padişahın takdiri ötesinde istişare yapılabileceği fikri, saray bahçesinde kurulan ve günlerce süren merkezden taşraya devletin her kurumundan katılımın sağlandığı diyaloglarla hafızalarda yavaş yavaş yer etmeye başlamıştır. (Shaw, 2008:98) Bu toplantılar milat kabul edilirse sonraki süreçte devletin içinde bulunduğu siyasi durum da dikkate alındığında yaşanan vakalar saltanat rejimini kronolojik olarak masumca söylenen hürriyet ve özgürlük söylemleri altında meşrutiyete doğru götürecektir.

Meşrutiyet ilanının gerçekleşmesi öncesinde Osmanlı Devleti'ni Tanzimat Fermanı'na götüren sürecin çıkış noktası Avrupa'da başlayan özgürlük söylemleridir. Devletin hızla Batının, özellikle de Fransa tesiri altına girmesi belli kesimlerin tepkisini alsa da değişimin önüne geçilmesi çok fazla mümkün olmamıştır. Avrupa ile olan sorunlar, öte yandan Rusya ile yaşanan sıkıntılar, uzak eyaletlerde baş gösteren problemler ve özellikle Mısır'da Kavalalı ailesinin neden olduğu kaos, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni oldukça zor duruma sokmuştur. Zaten mevcut olan ekonomik meseleler bir türlü engellenemeyen israfa varacak harcamaların da eklenmesi devlet nezdinde kurumsal işleyişi aksatmaktaydı. Halkın maddi huzursuzluğu, cephelerde alınan mağlubiyetler ve yabancı devletlerin Osmanlı'da artan nüfuzları toplumu top yekûn arayışa iterken, özellikle aydın zümrenin tek kurtuluş yolu olarak gördüğü hürriyet fikri ciddi anlamda tartışılmaya başlamıştır. Bütün bunların yanı sıra Osmanlı Devleti'nin işleyen çarkı rüşvet, irtikâp, israf ve fakirlik gibi problemlere teslim olmuş, devlet kurumlarındaki işeyiş neredeyse durma noktasına gelmiştir.

Devletin kurtuluşunun Batı tarzında bir değişim olduğuna inanılması fikri çeşitli tedbirler alınmasını da kaçınılmaz kılmıştır. Bunun sonucunda toplum dinamikleri dışarıda eğitim alan ve bu zaman zarfında özgürlükçü düşüncelerle yurda dönen, başta Fransız olmak üzere batı kültürüne hâkim bir zümrenin etkisi altına hızla girmiştir. Bu değişim ve dönüşüm farklı fikir ve düşünce akımlarının hızla gelişmesine ortam hazırlamıştır. Batıcılık ortak parantezinde Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık aydınların tartıştığı ve kurtuluşun ancak bu düşünce akımlarında mümkün olduğu tezi toplumun iyice hizipleşmesine neden olmuştur. Her üç düşünce akımı etrafında dönemin belki de en önemli mütefekkirleri toplanarak birbirleriyle şiddetli çatışma ve mücadele içine girmişlerdir. Her bir düşünce akımı kendi bünyesinde firkalaşarak kendi yayın organlarının etrafında toplanmışlardır.

Şeriatla yönetilen altı asırlık bir devletin kurtuluş arayışları içerisinde belki de din referanslı söylemleriyle taraftar toplayan en önemli akım İslamcılık olmuştur. İslamcılık savunucuları diğer fikir akımlarına göre daha şanslıydılar. Çünkü sıkıştıkları noktada Kuran ve sünnet esaslı çıkışlarıyla kendilerine meşru zemin oluşturabiliyorlardı. Bu grubun Meşrutiyet dönemi en önemli toplanma merkezleri *Sebilürreşad / Sırat-ı Müstakim* gazeteleri olmuştur. Bir diğer merkezleri ise daha keskin bir İslamcı tavır sergileyen yazarların yer aldığı *Volkan* gazetesidir. Ağırlıklı olarak medrese referanslı kişilerden oluşan *Volkan* kadrosu Derviş Vahdeti öncülüğünde İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin de yayın organı olma özelliği ile II. Meşrutiyet dönemi basın tarihinde yerini almıştır. Dönemin önemli isimlerini yazar kadrosunda barındıran *Volkan*, Derviş Vahdeti, Said-i Kürdi (Said-i Nursi) ve Enderunlu Lütfi, başta olmak üzere ulemadan din referanslı kesime yer vermiştir. Bütün sayılarda imzalı veya imzasız yazıları bulunan Vahdetî, gazetecilikte tecrübesi olmadığı halde ilk sayıların bütün yazılarını kendisinin yazdığını ve tashih ettiğini, gazeteyi de kendisinin dağıttığını belirtmektedir. Gazeteye gönderilecek yazıların halkın anlayacağı bir dille yazılması istendiğinden Vahdetî'nin ve genelde gazetenin dili oldukça sadedir. *Volkan*'da makalelerin dışında önemli haberler, okuyucu

mektupları ve bunlara verilen cevaplar, birkaç sayının son sayfasında birer ilân bulunmaktadır (Düzdağ, 2013:124).

1. Meşrutiyet Dönemi Basının Genel Durumu

I. Meşrutiyet'in ilanı sonrası askıya alınması II. Meşrutiyeti daha da kıymetli kılmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı ise devlet kurumlarından sosyal hayata kadar hemen her alanda rahatlama beklentisinin en üst seviyeye çıkması sonucunu doğurmuştur. Bu dönem, (1908-1918) yıllarca mücadele veren Jön Türk anlayışının devlet tarafından kabul görmesi, kurulduğu andan itibaren illegal faaliyet gösteren bir yapı olarak anılan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin legal bir hüviyete girdiği bir zaman dilimi özelliği taşımaktadır. Osmanlı vesikalarında bir dönemin "cemiyet-i fesadiye" diye adlandırılan yapı 1908 sonrası Cemiyet-i muhterem ya da cemiyet-i mukaddes olarak yeni bir hüviyet kazanacaktır (BOA, Y.PRK.BŞK. 53/2). Siyasallaşmanın en üst seviyede görüldüğü II. Meşrutiyet yılları ciddi anlamda farklı görüşlerin de ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Yüksek beklenti içerisindeki özgürlükçü aydınlar özgürlük, bağımsızlık ve eşitlik sloganlarını kendi pencerelerinde yorumlamış, farklı bakış açıları ile de olsa monarşi ile birlikte zikredilmesi güç olan yeni kavramları literatüre kazandırma eğiliminde olmuşlardır.

Meşrutiyet döneminde en büyük rahatlama basın yayın alanında olmuştur. Yasada yer alan "matbuat kanun dairesinde serbesttir" hükmü ile Abdülhamid döneminin sansür uygulamalarının önüne geçileceğinin teminatı verilmiş oluyordu. II. Abdülhamid döneminde baskı ve sansürün artmasına karşın, Tanzimat dönemiyle karşılaştırıldığında basının çok daha geliştiği söylenebilir. Örneğin 1882-1892 yılları arasında gazete okuyan kadınların sayısı %100 oranında artmış, esnaf ve uşaklar bile gazete okumaya ya da okuyanları dinlemeye başlamıştı (Berkes, 2016:368). 1908 sonrası Osmanlı basın hayatında matbuat alanında patlamanın yaşandığı yıllar olmuştur. Ülke genelinde yüzlerce gazete ve mecmuaya imtiyaz hakkı alınmıştır (Ortak&Gazel, 2006:224). Meşrutiyet dönemi özellikle 1908-1912 arası, Osmanlı yayıncılığının en üst noktaya ulaştığı yıllar olmuştur (Kabacalı, 2000:139). Yayın izni alan gazete ve mecmualar siyasi içerikli yazılar yazmakla beraber aktüel ve farklı alanlarda çeşitli yazıların yer aldığı görülmüştür. Bu gazetelerin içeriklerinde bilim, sanat, edebiyat, spor ve özellikle Avrupa'da yaşanan gelişmeler yer almaktadır. İçerik bakımından siyasetten uzak gibi görünen çok sayıda yayın yapılmıştır. Özellikle magazinsel anlamda kadın, çocuk ve mizah alanlarda yayınlar yapılsa da bunların özünde Batı etkilerini görmek mümkündür. Zaman zaman eski rejime yönelik atıf ve eleştirilerin yapıldığı basın, meşrutiyet ilanı sonrası dönemde de İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin sansür uygulamalarına ziyadesiyle maruz kalmıştır. Çıkarılan basın kanunu ile gazetelerin yazarlarından muhteviyatlarına kadar pek çok konu kontrol altına alınmıştır (Çakır, 2002:117).

İttihad ve Terakki'nin kendi hâkimiyetini iyiden iyiye hissettirdiği dönemlerde aynı oranda baskı ve sansür uygulamaları dikkat çekmektedir. Basına yapılan sansürün de kaldırılması için 23 Ocak 1913'te İttihad ve Terakki yandaşlarının Bâbüalî Baskınını gerçekleştirmeleri, sansür açısından daha da ağırlaştırıcı bir sonuç doğurmuştur. Cemiyet iken sansüre karşı savaş veren İttihad ve Terakki Fırkası, iktidara geldikten sonra basına sansür uygulamaktan çekinmemiştir. II. Meşrutiyet dönemi basınının özelliği, soldan sağa geniş bir yelpazeye çok sesliliğe geçilmesi ve basın mensuplarının savaşımını şiddete dönüştürmeleridir. Bu dönemde, ideolojik nedenlerle terör estirmeye başlayan İttihatçılar, Hasan Fehmi, Ahmet Samim ve Zeki Bey adlı gazetecileri öldürmüşlerdir (İnuğur, 2005:21). Öldürülen gazeteciler meşrutiyetten beklenti içerisinde olan toplumun büyük bir kesiminin tepkisini almıştır. Meşrutiyetin ilanı ile devlet nizamına dair pek çok şeyin düzeleceği beklentisi kısa sürede siyasi ve askeri başarısızlıkların da etkisiyle cemiyete karşı duyulan sempatinin kısa sürede öfkeye dönüşmesine sebep olmuştur. Bu tepkilerin basına yansımalarının yanı sıra 31 Mart Vakası'nın getirdiği olumsuz hava devleti siyasi çıkmaza sokmuştur. Cemiyetin aldığı hemen her karar tartışılır hale geldiğinden dönemin aydınlarının cemiyet ve meşrutiyet ile alakalı kaleme aldığı çok sayıda yazı meşrutiyet basınında yer almıştır. İlk başlarda İttihatçılığın illegal ve gizli bir yapılanma olması toplumun üst kesiminin bir şekilde cemiyetle muhatap olmasına

engel olmamıştır. Hatta Cemiyet, bütün gizemine rağmen kısa sürede kodlarının yavaş yavaş çözüldüğü bir oluşum olarak siyasi hayatta faaliyet göstermiştir. Bunun da nedenleri arasında cemiyetin kendi içerisindeki ayrılıklar yer alır. Dönemin fikir akımları mensuplarının bir şekilde temas ettiği, sempati duyduğu ya da bizzat içerisinde görev aldığı İttihad ve Terakki Cemiyeti kısa sürede basından askeriye, bürokrasiden azınlık tebaaya kadar kendi muhaliflerini yaratmıştır.

2. Muhalif Basın ve Volkan

Fikirlerin savunulduğu en etkili mecra basın ve yayın yolu olmuştur. Meşrutiyet döneminde de bu durum aynı olmakla beraber fikir akımlarının hayat bulduğu, karşı görüşlerin savunulduğu en etkili yer gazete ve mecmualardır. I. Meşrutiyet'in askıya alındığı andan itibaren Sultan Abdülhamid'e karşı tepkiler en yüksek tonda basın üzerinden verilmiştir. Jön Türk basını hemen her ortamda kendinden söz ettirmeyi başarmakla beraber, sürgünde hatta zindanda buldukları anlarda dahi basın ve yayın üzerinden fikirlerini yaymaktan geri durmamışlardır. Muhalif duruşları sürgün ve zindan ile neticelendiğinde yayınlar yapmaktan çekinmeyen Jön Türklerin zindanda çıkarmış oldukları *Hatura* ve *Zindan* isimli gazeteler muhalif duruşlarını ve mücadelelerine olan bağlılıklarının örnekleridir. *Hatura*, Trablusgarp zindanlarında bulunan siyasi suçlulardan olan Ali Fahri, Yusuf Akçura, Ahmet Cevat, Saffet Bey, Ali Tefik Bey ve Hasan Sâfi Bey tarafından çıkartılarak oldukça zor şartlarda hazırlanmıştır. Gazetelerin zindan ortamına el altından sokulan büyük boy kâğıtlara iptidai şartlarda hazırlanmış olan balık tutkalı ve gliserin karışımı bir madde elde edilmek suretiyle 10-12 sayfalık yaklaşık otuz sayı hazırlandığı bilinmektedir. Gazetenin baş kısmına ise menfiler tarafından şu beyit eklenmiştir. “*Dönemez evlad-ı vatan azm-i civanmerdânenen Nefy ile idam ile tâzib-i günâgün ile*”. Aynı günlerde *Merhale* isimli başka bir gazetenin diğer koşullarda hazırlandığı da bilinmektedir. Ahmet Cevat Bey² çıkardığı gazetelerin yanında Pozitivizmin etkisinde fazla kalarak özellikle Herbert Spencer'in *Les Premiers Principes* adlı kitabını okumuş ve tesiri altında katı bir Pozitivizm savunucusu olmuştur (Ertan, 1997:18). *Zindan* gazetesi ise Trablusgarp'a sürgüne giden Ahmet Cevat Dilemre, Ali Fahri ve arkadaşları tarafından çıkarılır. Kaç sayı çıktığı hakkında bilgimiz yoktur. Yazar kadrosunda Ali Fahri, Yusuf Akçura, Ali Tefik, Saffet Tefik, Hasan Safi ve Ahmet Cevat Dilemre vardır. Sürgün yıllarında yayınlanmıştır (Karaman, 2018: 99).

II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası özellikle İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne karşı çok sert muhalefetin oluştuğu görülmektedir. Siyasi süreç içerisinde çeşitli sebeplerle görüş ayrılığına düşen Jön Türkler farklı fikirlerini yine basın ve medya organları üzerinden savunmuşlardır. Belli gazeteler etrafına toplanan yazar zümresi kendi aralarında sert tartışmaların yaşandığı polemiklere girmişlerdir. II. Meşrutiyet Dönemi'nin Cemiyete karşı muhalif gazeteler arasında yer alan, *Serbesti*, *Sada-yı Millet*, *Hukuk-u Umumiye*, *İkdam*, *Tanzimat* ve *Volkan* gazeteleri muhalefetin en belirgin isimleriydi. Bunun yanında zaman içerisinde birbirinden farklı çok sayıda gazete ve mecmualar da muhalif yazılar ve karikatürler yayınlamıştır.

İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin yayın organı olma özelliği taşıyan *Volkan* gazetesi İslam ve şeriata olan hassasiyetini her fırsatta belirtmiştir. İlk nüshasını 28 Teşrinievvel 1324/ 11 Aralık 1908 tarihinde yayınlayan *Volkan*, yüz on sayı yayınlanmıştır. Gazetenin imtiyaz hakkı için 11 Zilkade 1326/ 5 Aralık 1908 tarihinde Dâhiliye Nezaretine müracaat edilmiştir. Müracaat evrakından anlaşıldığına göre *Volkan* gazetesi ilk önceleri haftalık daha sonraları günlük çıkarılma talebinde bulunmuştur. Ayrıca evrakta “Muhacirin İdaresi kadro haricinde kalan memurlardan Derviş Vahdeti Efendi” tarafından arzuhal verildiği aktarılan tahkikat yazısı yazı Dâhiliye Nezareti Mektubi kaleminden çıkmıştır” (BOA, DH. MKT.2674/92). Gazetenin yazar kadrosu genellikle medrese kökenli olup dersiamdan seçilmiştir. Gazetenin orijinal

² Şeref Vapuru ile giden menfilerdendir. 1 Eylül 1876'da Girit'in Resmo kasabasında dünyaya gelmiştir. Harb okulu yıllarındaki fikirleri nedeniyle tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir. Bkz. ‘Temuçin Faik Ertan, “Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi: Muhit”, s. 17-35.

nüşhalarına ulaşmak mümkün olmakla beraber, tıpkı basımı Ertuğrul Düzdağ'ın editörlüğünde yapılmıştır.

3. Volkan'da Yer Alan Meşrutiyet ve Cemiyet Yanlısı Yazılar

Volkan ile alakalı genel kabul görür görüş, başta İttihad ve Terakki Cemiyeti olmak üzere ülkenin genel düzenine muhalif bir tavır aldığı yolundadır. Özellikle 31 Mart Vakası sonrası ve Cumhuriyet ilanının ardından da meseleyi ele alan pek çok çalışmada buna benzer yaklaşımlardan sıkça söz edilir. Ancak gazetede yazılar irdelendiğinde cemiyetin belli kesimi ile sert polemiklerin yaşanmasının yanı sıra Cemiyetin özellikle askeri kanadını destekler tarzda yazılara yer verildiği görülmektedir. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olmasıyla bilinen ve Hüseyin Cahid Bey'in kontrolünde çıkan Tanin gazetesi ile sıkı tartışmalara girildiği aşikardır. Ancak zaman zaman *Şura-yı Ümmet*, *İkdam* ve *Serbesti* gazetelerine de göndermelere rastlamak mümkündür³.

Volkan'ın birinci nüshasında yer alan ve "Hüseyin Cahid Bey'e" başlığı ile yayınlanan yazı aslında gazetenin hedefe kimi ya da kimleri koyduğunu ifade eder tarzdadır. Hüseyin Cahid'in *Tanin*'de kaleme aldığı yazılara atfen sert eleştiriler yapılmakla beraber, bir zamanlar Cemiyetle birlikte hareket eden ve daha sonraları yollarını ayıran Prens Sabahattin Bey'e iltifatlar eden bir yazı ile karşılaşırız. *Fesubhanallah Prens Sabahaddin padişah saraylarından çıkıp da, hürriyet uğruna pederini şehid verdiği, validesinden, ailesinden, evladından, sevgili vatanından mahrum kaldığı halde vatan! vatan! diye feryad ederken sen nerede idin? Millettin cihadda olduğundan haberdar değil mi idin?* Makalede Hüseyin Cahid'e: "sen öyle bir hırçın çocuksun ki bir taraftan gazetenin sürümünü temin etmek, bir taraftan daha parlak menafi-i şahsiye temin etmek için az kaldı akvam-ı Osmaniyeyi boğaz boğaza geçiresin. Yine bu menafi uğrunda ramak kaldı İngiltere hükümeti ile aramızı açasın.. diyerek hedefindeki ismi açıkça göstermiştir. Yazı devamında *Biz Cemiyet namına Hürriyet kahramanı Niyazi ve Enver Beyleri ve onlara iltihak etmiş namuslu askerlerimizi tanuruz* demektedir. Bu yaklaşım neredeyse bütün yayın hayatı boyunca *Volkan*'ın yayın politikasını oluşturmuştur. Aynı yazı içerisinde isimleri zikredilen İttihatçılar arasında Abdullah Cevdet, Mizancı Murat, Ali Kemal ve Hoca Kadri'ye atıf yapılarak her birinin birer Dreyfus olduğuna dikkat çeker ve bunların haklarının aranması için Emil Zolalara ihtiyaç olduğunu açık bir dille ifade eder⁴.

Gazetenin ikinci sayısında ise İttihatçıları ilgilendiren makalelere rastlamak mümkündür. Bu yazılar bizzat İttihad ve Terakki'nin askeri kanadını ilgilendiren ve onlara methiyeler dizen yazılar olarak *Volkan*'da yer almaktadır. Bunlardan ilki "Kahraman-ı Hürriyet Niyazi ve Enver Beylere" başlığıyla kaleme alınan makaledir. Burada İttihat ve Terakki için yaptığı fedakârlıkları açık bir dille anlatan Vahdeti, hürriyet uğruna vermiş olduğu mücadeleyi anlatırken cebindeki iki kuruşun dahi birini bu yolda harcadığını anlatır. Bu mücadelesini sürdürdüğü dönemlerde de Jön Türk olarak anıldığını ve yargılandığını, mücadelesine devam ettiği müddetçe de cemiyetin kuvvet bulduğunu aktarır. Yazının sonunda ise "Bugün İttihad Cemiyeti denince siz iki kahraman nazara çarpıyorsunuz, hem de benim vicdanım sizden başka kimseye boyun eğmemeyi emrediyor. Zira sizi fitrat saf bir vicdan olarak halk etmiştir. Aynı sayının içinde yer alan "Atıf Bey'e" başlıklı yazı ise Meşrutiyet döneminin en kanlı cinayetlerinden birine atfen kaleme alınmış bir makale niteliğindedir. Olay Resneli Niyazi Bey'in II. Abdülhamid rejimine başkaldırması, ahaliyi mevcut rejime karşı silahlandırması, para gaspı (BOA, DH.ŞFR. 401/105) ve sonrasında da beraberindeki asker ve mühimmat ile birlikte dağa çıkması vakasıdır⁵. Olayın araştırılması için merkezden Manastıra gönderilen Şemsi

³ Konu ile alakalı Bkz. "Volkan" başlıklı makale S. 11 s. 46.

⁴ Dreyfus olayı, 1894 yılında Yahudi asıllı bir yüzbaşının casusluk ile suçlanarak idam edilmesidir. Olaydan dört yıl sonra Emil Zola "İtham Ediyorum" başlıklı makalesinde Dreyfus'un suçsuz yere idam edildiğini ifşa etmesi ile açığa çıkar. Ayrıntı için Bkz. İlber Ortaylı "Dreyfus Olayı", <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/dreyfus-olayi-1820648>, Erşim Tarihi (21.06.2021).

⁵ Fıratî Ahmed Niyazi'nin Debre kazasında dolaşıp avanesiyle beraber köyleri gezdiği ve buralardan toplayacağı askeri kuvvetle güçlenip mal sandıklarındaki nuküdâtı gasp etme niyeti olduğu, Ohri Kumandanlığıyla yapılan haberleşme neticesinde öğrenilmiş olduğuna dair Debre Mutasarrıflığından Hüseyin Hilmi Paşa'ya telgraf. *İSAM Arşivi Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı*, 4/232, 26 Haziran 1324/9 Temmuz 1908, Görice kasabasına Nizamiye Taburu kumandasında bir grup ile bazı başıbozukların geldiği ve kendilerinin

Paşa'nın Manastır Postanesinin önünde Resneli Niyazi'ye bağlı olan Atıf isimli bir yüzbaşı tarafından şehit edilmesi geniş yankılara sebep olmuştur (Hanioglu, 2001:481). Meşrutiyet ve hürriyet söylemleri altında başlatılan bu isyan hareketi ve sonrasında yaşananlar üzerine *Volkan* gazetesinin yaklaşımında İttihat ve Terakki yayın organı niteliği taşıyan pek çok gazete ve mecmuadan daha ittihatçı bir duruş sergilen erek cinayeti tasvip eden yazı kaleme alınmıştır. Yazıda:

Atıf! Ah arslan Atıf, ah milletin göz bebeği Atıf, hürriyet, millete senin atıfet-i mahsusa-i merdanendir. Sen millete Napolyon'dan büyük hizmetler ettin. Seni her ne zaman der-hatır etsem, ağlarım. Ağladığım sırada da seni der aguş etmek isterim. Senin o tabiatın hazırladığı, bir milletin selameti için tertib ettiği kurşununu bulsam Kabetullah'ın Hacerü'l-esved'in altına ta'lik ederdim de, bütün alem-i İslamiyet'in takdirat-ı dindarânesine mazhariyetimden dolayı kendimi insanların en bahtıyarı addederdim..

..Ey Enver, ey Niyazi, ey Atıf, acaba siz bir fikrin bir hulkun inkisamından mı vücûd buldunuz! Millet sizi en büyük makamlarda görmek istiyor, millet sizin arkanızda koşmak istiyor. Vatanı müdafaa etmek için kanlarını dökmekten çekinmiyor. Böyle olduğunu lisân-ı umumi her an bize hitab ediyor.

Yazı devamında da cemiyetin bu isimlerin kontrolü altında olması gerektiği tavsiyesinde bulunmaktadır. *İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ruhu sizsiniz, siz ekânim-i selase-i siyasiyesiniz. Sizin birinizde silah, birinizde kalem, birinizde siyaset tecelli etmiştir. Cemiyete iyice icra-yı nüfuz ediniz. Zira tezelzül emareleri kuvvet buluyor* (Vahdeti,1908:9). Gazete beşinci nüshasında yer alan "İkdam Refikimize" başlığıyla yer alan ve *İkdam* gazetesine atfen kaleme alınmış makalede *Serbesti* gazetesiyle kader birliği içerisinde olduğunu anlatmanın yanı sıra Cemiyet ile alakalı olarak "İttihad ve Terakki Cemiyet-i Muhteremesi" şeklinde yorumlara rastlamaktayız. Yazı devamında *Bizim maksadımız Cemiyet-i Muhteremenin daima mevcudiyetini hem de metin esaslara istinaden daima payidar olmasıdır* diyerek cemiyete karşı aidiyet duygularını açıklıkla ifade etmektedir. Daha da ileri giderek İttihad ve Terakki'nin haricinde bazı cemiyetlerin türediğine, bunun sebebinin de Terakkinin herkesi ittihadına kabul etmeyişine dikkat çekerek Arnavut, Kürt, Boşnak, Çerkes ve Arapların bundan dolayı ayrı dernekler kurma yoluna gittiğine, İttihad ve Terakki'nin bütün bu oluşumları kendi bünyesine toplaması gerekliliği üzerinde durmaktadır. (Vahdeti, 1908:23-24.)

Altıncı sayıda "Aziz Kardeşlerim" başlığıyla yayınlanan yazı "*Evvel emirde Allah'ı düşün! Sonra rabt-ı kalb ettiğin halde günahlarına tövbe et*" sözleriyle başlamaktadır. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin tetkik edilmesi gerektiğini, Enver ve Niyazi Beylerden istediklerini aktaran yazının son paragrafında ise Ahmet Rıza Bey baki olmak üzere Hoca kadri, Murad Bey, Prens Sabahaddin ve Abdullah Cevdet Bey'in mebus olma olasılıkları üzerinde durulmaktadır. "*Millet nazarında bunlardan ziyade cihad etmiş bir fert yoktur*" sözleriyle dönemin en etkili isimlerinden olan bu kişilerin hürriyet mücadelelerinin cihad hükmünde olduğu aktarılmıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kutsiyetine sürekli vurgu yapmaktan geri durmayan *Volkan*, yedinci sayısında "Hakikat Hakikattir" başlığıyla kaleme alınan yazıda şu satırlara yer vermiştir: "*Terakki ve ittihad Cemiyeti gibi pek mukaddes bir maksad-ı vatanperverâne ile teşekkül etmiş ve elyevm hükümet içinde bir ikinci kuvvet, bir kuvvet-i müessire addolunmağa başlamış olan bir cemiyetin payitahtında neşrettiği gazetede ki mütâlaâtı biz muharrirlerinin efkâr-ı zatiyeleri olmak üzere tanırız.. .. Cemiyetin maksad-ı teessüsü avdet-i istibdada karşı bir kuvve-i kahire-i ebediye bulundurmak ve bu, yalnız bu maksad-ı ulvi uğrunda cemiyetin erkânını ve kavmiyet ve mezhebiyetten kat'an bütün namuslu Osmanlıları yek-vücûd bulundurmaktan ibarettir.*" (Volkan, 1908:33).

takibe memur olduklarını söyleyip İstruga nahiyesine doğru gittiklerini fakat bunların Niyazi'nin avanesinden olduklarının anlaşıldığı ve kazada kuvvet olmadığından tahkikatta bulunulmadığına dair İstarova Kaymakamlığı'ndan gelen iki telgrafın sureti. *İSAM Arşivi, Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı, 4/230, (3 Temmuz 1324/16 Temmuz 1908).*

Volkan gazetesinin İttihad ve Terakki Cemiyeti ile alakalı görüşlerinin belki de en net ifadelerle anlatıldığı yazı 14. nüshada yer almıştır. “Siyaset-i Hazıra ve Sezai Bey” başlıklı yazıda *Şura-yı Ümmet*’de yer alan ve cemiyeti tenkit eden “Mevzu Bahis Olamaz” başlıklı yazıya atfen kaleme alınmıştır. Makalede çok net ifadelerle Cemiyetin ayakta durması gerektiği, mutlaka yaşaması lüzumu, cemiyet içerisinde dolap çevirmek isteyenlerin de yakalarından tutularak atılması gerektiği vurgusu yapılmıştır (Vahdeti, 1908:56).

13 Şubat 1909 tarihi Hüseyin Hilmi Paşa’nın, Kâmil Paşa yerine Sadrazamlık makamına getirildiği tarihtir (BOA, Y.EE. 75/67). Konu ile alakalı haber ise *Volkan* gazetesinin 15 Şubat 1909 tarihindeki 46. sayısında yayınlanmıştır. Bu tarihe kadar kırk altı sayı yayınlanan *Volkan* gazetesinde İttihad ve Terakki’nin asker kanadını ve Cemiyetten ayrılan eski ittihatçıları öven çok sayıda yazı yayınlamıştır. Pek çok makale içerisinde satır aralarında Abdülhamid devrine ait yönetim anlayışı eleştirilmekle birlikte devr-i istibdada dönmek gerektiği vurgusu yapılmıştır. Özellikle dönemin etkili isimleri olan Enver ve Niyazi Beylere hürriyeti tesis eden kişiler yaklaşımının yanı sıra Sadrazam Kâmil Paşaya övgülere rastlanır. Öte yandan dönemin problemi olarak bilinen askerin kendi arasındaki itaatsiz davranışlarını yatıştırıcı nitelikte yazılara rastlamak mümkündür. 15 Şubat 1909 tarihli nüshada “Hüseyin Hilmi Paşa” başlığıyla verilen kabinedeki değişiklik haberinde duyulan kaygıya yer verilmiştir (Vahdeti, 1909:220). 47. nüshada ise Kâmil Paşa’nın görevden alınmasını *Tanın* ve *Şura-yı Ümmet* gazetelerinin de içinde olduğu bir kumpas olarak değerlendirmiştir. “Kâmil Paşa Yine Kâmil Paşa’dır” başlıklı yazıda dönemin Selanik mebusu olan ve Cemiyet içerisinde oldukça etkili bir yere sahip olan Karaso Efendi’ye sert çıkışlar dikkat çekmektedir. Karaso Efendi’nin, Kâmil Paşa’yı kendi kontrolüne almak istediği ve bunda başarılı olamadığının sıklıkla belirtildiği yazıda “..her ne kadar Karaso Efendi Cemiyet-i İttihadiye’nin en koyularından olsa bile yine Bulgarlık için çalışmadığını artık ispat edemez. Zira Kâmil Paşa’yı taht-ı istintaka almak istemesi devletin başına bir gaile çıkarmaktır” sözleriyle Karaso Efendi’nin tepkisini alacak satırlara yer vermiştir (Vahdeti, 1909:222).

Kâmil Paşa’nın görevden alınması ve yerine Hüseyin Hilmi Paşa’nın getirilmesi *Volkan* için bir dönüm noktası teşkil etmektedir. İttihad ve Terakki Cemiyeti ve meşrutiyet yanlısı yazılar bu tarihten itibaren yerini kaygı ile hürriyetin, demokrasinin ve meşrutiyetin sorgulandığı yazılara bırakmıştır. 48. sayının yayınlandığı tarih olan 17 Şubat 1909 tarihinde İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti’nin nizamnâmesi baş sayfada verilmiştir. Hemen ardından yayınlanan “Devr-i Hürriyet mi Yoksa İstibdad mı” başlıklı yazı Kâmil Paşa’nın görevden alınışının sorgulandığı, müsebbiplerine tenkitlerin yapıldığı bir içeriğe sahiptir.

Öyle ya! Hürriyet namı altında bir meşrutiyet-i idare. Hâlbuki istibdâdın katmerlisi, bir Meclis-i Mebusân ki azası mütehayyir, birçoğu şaşırılmış kalmış, istenilen söz söylenmedi mi, tehditlerle karışık birçok gürültüler yahud mektep çocuklarına edilen telkinâtlar gibi haller. Sadrazamdan izahat talep olunacak, en ileri gelenler salonda, Fedâkârân-ı Millet’den adam var mı yok mu diye tahkikatda;..

Hakikat yine tezahür edecektir. Dünkü nüshamızda hal’ meselesini ve esbabını sarâhaten beyan ettik, bu nüshamızda tekrarı terbiyemize muhaliftir. İnsan bulunduğumuz devre, devr-i hürriyet mi, yoksa istibdâd? diye her an kendi kendine bir sual irad etmekten kendini alamıyor.. (Vahdeti, 1909:228).

18 Şubat 1909 tarihli nüshada yer alan “Hücümât-ı Ahrârâne” başlıklı ve gazetenin başyazı şeklinde verdiği kısa ama bir o kadar sert cümleler içeren haber, çağrı niteliği taşıyan son derece dikkat çeken bir yazıdır.

“Acele et Mizan!, Arş ileri Serbesti! İmdad! Osmanlı! Sebât et İkdâm! Hakperest matbuat! Hep hücum edelim işte kale-i istibdâd! İşte şahid-i hürriyet, zincirlerle bağlanıyor, bize imdâd! diye kollarını uzatıyor; kale ise zayıftır. Sihirledir ki, bize kuvvetli görünüyor. Kale muhafızları da sihirle bağlı. İşte *Volkan*, sancakdarlık vazifesiyle ilerliyor; arş ileri! Şehid olursam da siz dönmeyiniz! Zira zafer bizdedir. Emin olunuz ki Hak bizimledir. Müfteriler! Kamil’in namusu ikmal edilecektir, İkmâl.”

Dönemin en önemli polemiklerinden birisi de rejim ile alakalı yapılan tartışmalardır. Fransız İhtilali'nin ülkeye getirmiş olduğu değişim rüzgârı beraberinde demokratikleşme fikrini de getirmiştir. Meşrutiyet adımı da bunların en ileri derecede hayata geçirilmiş hali idi. Meşrutiyetin ötesinde konuşulmaktan imtina edilen ancak zaman zaman dile getirilen cumhuriyet fikri ise aydın ve devlet adamlarının mesafeli durduğu bir olguydu. Bu tedirginlik durumu cumhuriyetin ilan sürecine kadar devam etmiştir. *Volkan* 61. nüshasında "Hakikat Nasıl Anlaşılacak?" başlıklı makalede Vahdeti imzasıyla tam da bu konuya değinerek cumhuriyet ile alakalı fikir beyanında bulunan kesimi tenkit eden bir yazı yayınlamıştır. La Türki gazetesini ve onun sabık Sadrazam Kâmil Paşa aleyhine yapılan yayın politikalarını tenkitten sonra şu yorumu yapmıştır:

"Ecnebi muhabirlerden birisi, Türk muharrirlerden bir zatın cehdini görerek mülakat arzu etmiş ve görüşmüş.

Ecnebi Muhabiri: Beyefendi sizde cumhuriyet olacak mı?

Türk Muharriri: Hay hay! Fakat şimdi değil, ama çok zaman da geçmez

Ecnebi Muhabiri: Ne kadar zaman tahmin edersiniz?

Türk muharriri: Yakın değil lakin uzak da değil.

Ecnebi muharriri: Her ne zaman matlup hâsıl olursa, daha ziyade bişey söylemem.

Görülüyor ki, şu haberi alalı üç gün oldu. Lakin işâa etmek istemezdim. Ve yine aleni yazmak da istemedim. Çünkü neticenin vahametini takdir edenlerdeniz. Ve birde öyle bir itin, bir ecnebi muhabire karşı o yolda cevap vermesiyle bir şey hâsıl olmaz. Öyleleri, ecâib nazarında medeni! Görünmek için dinlerini bile tahkir ederler. Kaldı ki cumhuriyet kelimesini ağzına almaktan tavahhuş etsinler. (Vahdeti, S. 61, s.290).

"Biraz Hakikat'ten Enver Bey," başlığıyla *Volkan*'ın 88. sayısında Enver Bey'e methiyeler dizilmekte ve kendisinin Cemiyet içerisinde güzide bir yere sahip olduğu Ebu'l Feyzi imzasıyla yayınlanmıştır. (Ebu'l-Feyzi, 1909:426)

4. Volkan Gazetesi'nde Tavsiye Niteliğinde İttidal Çağruları

Dönemin hassasiyeti ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin döneme damgasını vuran ancak henüz tam anlamıyla hissedilmemiş kudreti Derviş Vahdeti'nin yazılarında anlaşılır bir mahiyettedir. Cemiyete olan alakasını ve Cemiyete duyduğu saygıyı her fırsatta vurgulayan müellif, zaman zaman da cemiyetten beklentilerini sıralamaktan geri durmamıştır. Dönemin en hassas tartışmaları olan ordu siyaset ilişkisi söylemlerine de dahil olmuş, her fırsatta orduya karşı nezaketini hissettirmiştir. İttihad ve Terakki'nin asker ile diyalogu, başka bir deyişle askerin cemiyet üzerindeki gücü herkes tarafından bilinmekteydi. Cemiyeti farklı kılan da aslında bu güçten başkası değildi. Militer anlayışın egemen olduğu bir dünya düzeninde ülke yönetiminde söz sahibi olanların da bu düzenin sağlayıcıları olan askerlerden başkasının olması beklenemezdi. Vahdeti de yazılarında bu durumu ele alarak zaman zaman farklı bakış açılarıyla konuyu irdelemiştir. Devr-i İstibdâd vurgusunun sık sık yapıldığı yazıda eski günlere dönme kaygısı dikkat çekmektedir. Gerek İttihad ve Terakki'ye, gerekse askere hitaben yazılan yazıların pek çok yerinde "maazallah eski günler geri gelir.." anlayışına dikkat çekilmiştir.

Volkan'ın 6. sayısında Osmanlı zabitlerine tavsiye niteliğinde bir yazı kaleme alınmıştır. Dönemin zabitlerinin yurdun farklı köşelerinden silah altına alınmış neferlere ücret karşılığında okuma yazma öğretilmelerini ve bu sayede bunların terhisleri sonrasında memleketlerine birer muallim hüviyetinde dönecekleri vurgusu yapılmıştır (Vahdeti,1909:28). 6. nüshadan sonra özellikle Kâmil Paşa ve Ahrar Fırkası merkezli yayınlar yapılan *Volkan*'da Kıbrıslı Kâmil Paşa lehine satır aralarında yazılara yer verildiğini görmekteyiz. 23. nüshada yer alan "Melhamler Mitranlar" başlıklı yazıda kurulan farklı cemiyetler üzerinde durulmaktadır. Farklı milletler tarafından kurulan cemiyetlerin yarattığı endişeye değinilen makalede şu satırlar dikkat çekicidir: "Bu cemiyetler hep İttihad ve Terakki Cemiyeti taht-ı nüfuzunda olaydı ve Memalik-i Osmaniye'de yalnız bir cemiyet tanınaydı, Cemiyet en büyük bir iş görmüş olurdu ve hiçbir kulübün de mevcudiyetinden tevahhuş (korku) olunmazdı. Şimdi Cemiyet millete bir son hizmet yapmak isterse her nerede bir cemiyet varsa, hemen daire-i ittifakına almalı millet de vaki

olmuş ufak tefek kusurlara müsamaha etmeli.” Yazı devamında İttihad ve Terakki Cemiyeti kadrolarında olan ve cemiyetten beklentilerini karşılayamayanların kurduğu Fedâkârân-ı Millet Cemiyeti örneği üzerinden yola çıkarak ilerde doğabilecek kargaşa ortamına dikkat çekmektedir (Vahdeti, 1909:102).

Dönemin en büyük sıkıntılarında olan askerlerin kendi aralarındaki itaat krizi,mektepli-alaylı çatışması ve nefere genç zabıtların kötü muamele etmeleri *Volkan*'da ele alınmıştır. Gazetenin 49. sayısında yer alan “Asker Kardeşler!” başlıklı yazıda: “*Hepimiz sizin gibi, dinimize, Kânun-ı Esasimize sadık kalacağımıza yemin ettik. Hepimiz düşman-ı din-ü vatan olanlara karşı olmaya amadeyiz. Fakat bizim için daima muhafaza edilecek bir şey vardır ki: İtaattir. Zinhar! İtaatten ayrılmayınız! Zira bizim dayandığımız ilk Allah, sonra askerdir. Evvelleri padişahlara bile “mağrur olma padişahım senden büyük Allah var” derlerdi. Sakın siz de mağrur olmayasınız, zirâ Allah var.*” (*Volkan*, 1909:235).

Kâmil Paşa'nın görevden alınması sonrası kılıçlarını iyice çeken *Volkan*'da hürriyet ve meşrutiyet kavramları sorgulanmaya başlamıştır. İstibdad'ın yeniden başlayacağı inancı sık sık dile getirilmektedir. Öte yandan diğer gazetelerde yer alan ve eski kabine hakkındaki haberlerin de tenkit edildiği makalelere yer veren *Volkan*, Cemiyet'in özellikle sivil kanadına karşı fikirlerini izaha çalışmıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyet-i askeriyesinin – evet askeriyesinin diyoruz, zira birkaç tane sivil, müteğallib, şantajın, bu şeref-i askeriye benimsemesine sükût edemeyiz, boyun eğemeyiz. “Hatırat-ı Niyazi”nin bilâ ifate-i vakt mütelaasını her hakpereste tavsiye ederiz. Pek namuskârâne, pek müteenniyâne kırmaya muvaffak olduğu zincir-i istibdad gibi. Demek oluyor ki bir iş, şeytan ve nefis-i emareden olursa, hep beni beşere muzır olarak vâki olur. Bunda meyl-i dünya dahi dâhil (Vahdeti, 1909:241).

Serbesti'de yayınlanan “Menâfi-i Milliye Nâmına Bir Davet başlıklı makale *Volkan*'ın 27 Şubat 1909 tarihli 58. sayısında yer almaktadır. Makale “*On beş seneden beri İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne mensubiyetle müftehiriz. Avrupa'da Mısır'da intişar eden hürriyetperver gazetelerin birçoğundan az çok münasebetimiz vardır. Bu münasebet herhalde bugünkü Jön Türklerin bir çoğundan fazladır..*” sözleriyle başlamaktadır. Cemiyetin yönetim merkezi olarak kabul edilen ve yer aldığı “Şeref Sokağı” diye adlandırılan merkez-i umumisiyle *Serbesti*'nin girdiği polemige *Volkan*'da dâhil olmuştur. *Serbesti*'de yer alan yazının konusu aslında tam da *Volkan* ve Vahdeti'nin Cemiyet ile yaşadığı problemlerin temelini teşkil eder. Cemiyet'in kimler tarafından yönetildiği meselesi, cemiyetin asker kanadının yönetimin neresinde olduğu konusu ve aynı zamanda cemiyetin hâlihazırdaki parlamentoda görevli vekillerin üzerindeki tesirlerinin tartışıldığı yazı *Volkan*'ın temel anlamda ilgi alanındadır. Mezkûr makalenin hemen ardından “*Volkan*” başlığıyla aktarılan yazı *Serbesti*'nin sorduğu soruları tekrar ederek cemiyet ile arasındaki soru ve sorunları yeniden gündeme taşır.

“Erkân-ı Cemiyet'le Şeref Sokağı şubesinin de malum ve müsellemi olmak lazımdır” cümlesini yek nazarda – erkân-ı cemiyet merkezi neresidir? Cemiyete hâkim olan kitle nerde bulunur demek istiyorsunuz zannettiğimiz gibi, Şeref Sokağı da kimlerden ibarettir diye bir soru irad ettiğimize zahib olduk. Sui tefehhüm denilen bu gibi şeylerdir. Binâenaleyh bu tarz-ı telakki üzerine hem makalenizi iktibâsa hem de anladığımız vechile bir cevap yazmaya karar vermiş iken on beş seneden beri İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne mensub olduğunuz erkân-ı cemiyetle Şeref Sokağı şubesinin de malum ve müsellemi olduğunu beyan ettiğiniz anlaşılmalı ise de, bizim yek-nazardaki anlayışımıza göre itâ-i malumattan kendimizi alamadık

İttihad ve Terakki Cemiyeti erkânından bir kısmı ki, Avrupa'da Selanik'te bulunmakta idiler. Şimdi Dersaadet'te ve riyasetlerde nezaretlerde siyasetimizle oynamakta olanlardır. Bir kısm-ı ehemmi de Manastır'da ve civarında ancak İkinci Ordu'ya da hâkim bulunmaktadırlar. Bize kalırsa bu kuvvet bir beyanname neşrederek Dersaadet'teki bulunan şubeleriyle münasebet-i siyasiyede bulunmayacaklarını ilan etmelidirler. Böyle olursa hem Avrupa'nın esna-yı inkılâbtaki şüphesiz teveccühlerini istirdâd ederler, hem de milletin şüphelerini de tamamen izâle ederler. (Vahdeti, 1909:277).

Yazı devamında Balkanlarda hürriyet mücadelesi sürdüren cemiyetle özdeşleşmiş sembol isimlere atfen methiyeler dizmektedir. Makale içerisinde Niyazi Bey'in yaptıklarının dini bir mahiyette olduğu, İslami çizgide vatan selameti için çalıştıkları aktarılmaktadır. Selahaddin Bey ve Eyüp Sabri Beyleri de zikrederek bu isimlerin Cemiyet'in şeref sokağı ile ilişkisinde "ya derin bir düşündükleri var ya da katiyen onlar da aldaniyorlar" yorumu ile bir kez daha askeri kanada olan iltifatlarını dile getirmiştir.

Aynı sayıda bulunan "Tanin'i Hakka Davet" başlıklı makalede *Tanin* gazetesinde yer alan ve Cemiyetin Fransa İhtilali sürecinde yönetime sürekli müdahil olmalarıyla eleştirilen Jakobenlere asla benzetilemeyeceğine dair yorumlar yapılmasını sert ifadelerle çürütmeye çalışılmıştır. *Volkan*, *Tanin*'i bildiklerini saklamakla suçlamıştır. Mesned-i sadâreti ihraz eden Hüseyin Hilmi Paşa'nın cemiyet erkânından olması, Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa ve Maliye Nazırı Refik ve Maârif Nazırı Abdurrahman Beyler ve birkaçı müstesna olarak diğer vükelanın, hatta nüzzar ve vülatın da cemiyete mensup bulunmasına dikkat çeker. Memurluğa tayin ve azil işlemlerinin bu isimler tarafından yapıldığını aktarır. Yazıda yer alan "Bu adamların iddia olunduğu kadar pek de vatanperver değil, menfaatperest olduklarını ispat eder" cümlesi hükümette etkili olan isimlerin tepkisine yol açacağı gibi, *Volkan*'a karşı oluşacak cephenin genişlemesinde de etkili olacaktır (*Volkan*, 1909:278).

Cemiyetin hükümeti temsil etmemesi gerektiği fikri *Volkan*'daki siyasi yazıların hemen hepsinde yer almıştır. Cemiyetin yapacağı hataların hükümete mal edileceği vurgusu ile kaygılarını dile getiren *Volkan* yazarları *Şura-yı Ümmet* ve *Tanin* gazetelerinin mutlaka kapatılması gerektiğini savunan yazılar yayınlamaya başlamıştır. "Ey İttihad ve Terakki Cemiyeti muhtereme-i hakikiyesi! Yani açıktan açığa Niyazi, Eyüp Sabri, Selahaddin ve Hasan Beylerle emsali!" cümlesiyle başlayan yazıda İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin çatışma içine girilen kanadından istisna tutulmaya çalışılan kesimi üzerinden mücadelesini sürdürme yolunu izlemiştir.

Ne olacak bu milletin hâli?

Yine sizden bekliyor millet çare-i isti'câli. Memleket alt üst oluyor. Enzâr-ı kâinat bize teveccüh ediyor ve etti.

Bütün bu cihad-ı millet bir Cahid'e mi kaldı, ne olacak acaba bu milletin ahvâli.

Yanıyoruz, kavruluyoruz, memleketimizin sema-yı hürriyetine gayet kesif bir sehâb-ı istibdâd çöktü.

O kadar alçaldı ki uzansak elimizle tutacağımız geliyor. Eğer dağılmayıp da bir boraya tahavvül edecek olursa hanümân-ı millet sönecek..

.. İttihad ve Terakki bu milleti selamete çıkardı. "Amenna ve Sadakna" lakin bu İstanbul'dan dışarı çıkmayan müttegallibler ne yaptı? Bilinmez mi acaba!

Yazı, bir anekdot paylaşmak suretiyle Vahdeti ile Enver Bey'in karşılaşmaları sonucu aralarında geçen diyalogu aktarmaktadır. "*Geçenlerde Enver Bey'in Babîâli civarından geçerken yolunu kesmiştim. Enver Bey siz misiniz? Evet dedi. Ben de Volkancıyım demiştim. Fenâ değil ama biraz ittihadta çalışsanız iyi olur dedi. Nifak yapmıyorum, kalbimden kopanları neşrediyorum aldaniyorsam, yine samimiyetime hamledilmek lazım gelir dedim ayrıldık*". Makale İttihad ve Terakki'nin *Şura-yı Ümmet* ve *Tanin* yüzünden berbat hallere düştüğünü ifade ederek istibdadın ülkede yeniden zuhur edeceğini vurgulamıştır. (*Volkan*, 1909:287)

Osmanlı siyasi sisteminin en önemli unsuru olan askerlik ile alakalı dönemin tartışma konusu olan alaylı/mektepli mevzusunu ele almıştır. Meşrutiyet döneminin ve özellikle Cemiyete bağlı genç subayların eski zabıtlere itaat etmemeleri konusu "Alaylı-Mektepli Zâbitanla Askerler" başlıklı makalede her rütbedeki askerinin devletin çok önemli birer parçası olduğu, neferden müşîre kadar her kademenin emir komuta zincirinde birbirlerine itaat etmek zorunda olduğunu aktarmıştır. Alaylı/Zabitan çatışması için ise:

Gelelim alaylı zabitan ile mekteplilere alaylı bir zabıt neferlikten yetişiyorsa mektepli bir zabıt de mekteb-i ibtidaide, Rüştiye-i askeriyede, idadide, harbiyede senelerle dirsek çürüttükten sonra bir mülazım-ı sani olup orduya dahil oluyor. Birisi alaydan, on beş sene

meşakk-ı askeriyyenin envaını göre göre yetiştigi gibi, diğeri de on beş sene mekâtibin bin türlü mezahimini çeke çeke mülazım-ı sâni olabiliyor...

İnanmayınız! Askerler! Alaylı zâbit mektepli, mektepli zâbit alaylıyı sevmez derlerse katiyyen inanmayınız! Onlardaki bu muhabbetsizlik nedir biliyor musunuz? Post kavgasıdır, post. Evveleri bir alaylı, az zaman zarfında, ferikliğe kadar terfi ederdi. Bir mektepli Yemen çöllerinde inil inil inlerdi, kabahat ne alaylıda ne de mekteplide idi. Halife'de idi. Hayır! Onu da aldatıyorlardı. Mektepliler, sana sadık olmaz diyorlardı. Velhasıl ortada bir fırladaktır dönüyordu. Ne yapan biliyordu, ne de yaptırın...

Ey ordu emin olunuz ki, bu inkılabımızın meydana gelmesine vasıta olduğunuz için, ila nihaye bu millet size minnettardır. Durmayınız! İttihad ve Terakki'nin ıslahına da bir himmet ediniz ki El yevme ekملتü sırrına mazhar olasınız (Vahdeti, 1909:396).

Volkan'ın yazar kadrolarında yer alan önemli isimlerden birisi de günümüzde bilinen adıyla Said-i Nursi'dir. Gazetede Said-i Kürdi imzası ile çok sayıda yazı kaleme alan yazar, itidal çağrılarının yanı sıra yazılarında “yaşasın Şeriat-ı Garra” diyerek şeriata olan duruşunu yansıtmaktadır. Bir yazı dizisi şeklinde yazılarını yayınlayan Said-i Kürdi, *Volkan*'ın 84. sayısında yer alan ve “Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır Bediüzzaman-ı Kürdi'nin Fihriste-i Maksadı” başlıklı yazısında topluma genel mesajlar vermektedir. Makaleyi ilginç kılan ise bir bölümünde Sultan II. Abdülhamid'e tavsiyelerde bulunmasıdır. Daha öncede Sultana ulaşmak isteyen fakat bir türlü bu isteğini gerçekleştiremeyen yazar bu vesile ile Sultan II. Abdülhamid'e iletmek istediği mesajı *Volkan* sütunlarından iletir. Yazıda:

Hilafete dair bir rüyadır; alem-i mânâda padişahı gördüm. Dedim sen zakâtü'l ömrü Ömer-i Sâni'nin mesleğinden sarf et; ta ki meşrutiyet riyasetine lazım ve biatin manası olan teveccüh-i umumiyeyi kazanasın. Padişah dedi. Ben onun yolunda gideyim, siz de ol zaman ehline taklid edebilirsiniz..

.. Dedim. İstibdad, kalb-i memalik olan İstanbul'da kan bırakmadığından hüsn-i niyyeti gösterir bir şefkat ile meşrutiyeti kansız kabul ettiğin gibi menfur olmuş Yıldız'ı mahbûb-ı kulüb etmek için eski zebaniler yerine melâike-i rahmet gibi muhakkikin-i ulemayı doldurmak ve Yıldız'ı Darülfünûn gibi etmek ve ulûm-ı İslamiyeyi ihya etmek ve Meşihat-ı İslamiyeyi ve Hilafet-i mevki-i hakikisine is'ad etmek ve milletin kalb hastalığı olan zâf-i diyanet ve baş hastalığı olan cehaleti servet ve iktidarınla tedavi etmekle Yıldız'ı Süreyya kadar i'la et. Tâ hânedan-ı Osmanî ol burç-i hilafette pertevnisâr-ı adalet olabilsin. Hem de havaic-i zaruriyyede iktisad et. Tâ alıştırmış olan israfata iktidarı olmayan biçare millet de iktida etsin. Madem ki imamsın. Birden rüyadan uyandım. Gördüm ki, asıl alem-i yakaza rüyadır! Asıl uyanmak ve hakikat o rüya imiş. (Said-i Kürdi, 1909:407)

Gazetenin 106. nüshasında yer alan “Kahraman Askerlerimize” başlıklı yazı aslında kargaşanın en yoğun olduğu günlerde yayınlanmıştır. Yazı içeriğinde askerlere ciddi bir şekilde itidal ve itaat çağrısı yapılmaktadır. Zabitlerin askerlerin müşfik pederleri olduğu, amire itaatın farz olduğu, bu yüzden onlara itaatın hem askerliğin hem de dinin gereği olduğu zabitlerin de ulu'l emir oldukları ısrarla belirtilmektedir. Yazının sonunda Bediüzzaman Said-i Kürdi imzası yer almıştır (Said-i Kürdi, 1909:523). 108. nüshada Nizamiye Alayından Çerkes Ahmed imzasıyla yayınlanan “Umum Asker Kardeşlerimize Bir Nasihat” başlıklı yazıda alaylı mektepli çatışmasına dair yorumların olduğu ve mektepli askerlerden hiçbir şekilde rahatsızlık duyulmadığını dile getirmektedir. Aynı sayının içerisinde yer alan “Asker Kardeşlerimize Selamet-i Vatan Namına Rica” başlığı ile de askerlerin gazetelere yazı göndermelerinin ve siyasete müdahalelerinin sakıncalarına dikkat çekilmiştir. Aynı makalede askerlerin birlik içerisinde alaylı-mektepli polemğine girmelerinin sakıncalarından bahsedilmiştir. (Vahdeti, 1909:526)

5. Volkan Gazetesi ve Mevcut Düzene Muhalefet

Volkan'ın temel yayın anlayışı içerisinde İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin yayın organı olma gerçeği yatmaktadır. Öyle ki her fırsatta bunu dile getirmekten geri durmayan bir üslup benimsenmiştir. Birçok nüshasında İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti ile olan ilişkisinden bahsetmekle beraber şeriat çağrısı ve bu yönde yazılan makaleler öne çıkmaktadır. Kaleme

alınan yazıların pek çoğunun satır aralarında şeriat çağrılarının yanında şeriatın kavramsal izahatını da ihmal etmeyen yorumlara yer verilmiştir. “*Burasını halledelim. Acaba şeriat istemek istibdâd istemek midir? Haşa! İnsanlara hürriyet-i tâmmе bahşeden şeriatdır. İnsanların dâreyinde necât ve saadetini kafil olan şeriatdır. Şeriat sayesinde ki bu dünya evet bu dünya terakki etmiştir.*” (Vahdeti, 1909:306.) Bu ve bunun gibi söylemler dönem açısından ele alındığında meşrutiyeti ilan ettiren anlayışın temel zihniyeti ile ters düşmekteydi. Meşrutiyeti ilanı XIX. yüzyıl demokratikleşme ve modernleşme/Batılılaşma anlayışının en büyük meyvesiydi. Bu açıdan ele alındığında cemiyetin önde gelen isimleri ve dönemin bürokratik muktedirleri zaman zaman Batılılaşmanın ötesinde pozitivist cereyanların tesirinde olduklarını her fırsatta dile getirmişlerdir.

Cemiyete muhalefetin ana çerçevesini meşrutiyetten beklentinin üst düzeyde olması, Kâmil Paşa'nın azledilmesi ve özellikle İttihad ve Terakki'nin basın kanadının Vahdeti'ye ve fikirlerine karşı mesafeli olması oluşturur. *Volkan* üzerinden dersiamdan pek çok kişinin de kulislerde halkın hassasiyetleri dâhilinde şeriat nağraları atması *Volkan* açısından durumun iyiden iyiye zorlaşmasına ortam hazırlamıştır. Halkın şeriatından ve meşrutiyetten beklentileri üst düzeyde idi. Meşrutiyet sonrası içine girilen kargaşa ortamına şeriat aleyhtarı davranışların eklenmesi Cemiyetin işini zorlaştırdığı gibi cemiyet içerisinde de polemiklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu şartlar altında yapılan yayınların ekserisi benzer tartışmaları barındırmaktaydı. Son dönem ortaya çıkan fikir akımlarının da belirleyici olduğu ortamda gazete sütunlarından çıkan sesler ülkenin gündemini oluşturmaktaydı.

Muhalef duruşu nedeniyle *Volkan* hakkında çok sayıda tahkikat açılmıştır. Bunlar genellikle meşrutiyet aleyhtarlığı, (BOA, MV. 126/53): halkı kışkırtmak ve asayiş ihlal (BOA, MV. 128/42) suçlarından oluşan dosyalardır. *Volkan* hakkında açılan davalarda yazarları arasındaki isimler de daha sonraki süreçte Divan-ı Harbi Örfî mahkemelerinde yargılanmak suretiyle çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Bunların içinde bazıları idam edilmiştir. (BOA, TS.MA.e. 1057/45).

Volkan gazetesiyle bir şekilde diyalog kuran kişiler de çeşitli soruşturma ve cezalara tabi tutulmuştur. 31 Mart sürecinde gazeteye telgraf çeken bir grup zabıt tespit edilmiş ve cezalandırılmıştır. Taşköprü redif taburu yüzbaşlarından Dersaadetli Halid ve Avukat Sabri isimli kişilerin Divan-Harbi Örfiye sevk edildikleri görülmektedir (BOA, DH.MKT. 2841/44) Yine gazeteye telgraf çeken Adapazarı Polis Komiseri İsmail Hakkı derdest edilmiş ve kendi rızasıyla istifa etmiştir. (BOA, DH.EUM.SCL. 1/37) Gazeteye yazı gönderdikleri tespit edilen kişiler hakkında da çeşitli cezalar uygulanmıştır. Bunlardan biri Hacı Mustafa Zeki'dir. Kendisi kürek cezasına çarptırılarak Bodrum'a gönderilmiştir. (BOA, ZB. 405/70) *Volkan*'da yazı yazar isimlerin bazıları yargılanarak idam edilmiştir. Enderunlu Lütfi Efendi de bu isimlerdendir. (BOA, DH. MKT. 2825/67)

31 Mart Vakası öncesi hareketlenmelerin alabildiğine etkisini hissettirmeye başladığı günlerde *Volkan* sütunlarında özellikle Tanin ve Hüseyin Cahid polemikleri had safhaya çıkmıştır. İttihad ve Terakki Cemiyetinin de konu edildiği “İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin Hakikati” başlıklı yazıda İttihad ve Terakki'nin milyonlarca liraya hükmettiği ve artık emrinde çok sayıda önemli kişilerin olduğu gerçeğine yer verilmiştir. Öte yandan gazete içerisinde 31 Mart öncesi halkı provoke etmekle suçlanan ve yakalanarak cezalandırılan Kör Ali'nin suçsuzluğuna dair yazılara da yer verilmiştir. (Abdullah Ziyaüddin, 1909:328) bir sonraki sayı olan 69. nüshada da aynı yazar 31 Mart Vakası öncesi provakasyon ile suçlanan Kör Kör Ali'yi Hüseyin Cahid ile kıyaslamak suretiyle Kör Ali'nin İslamın hizmetkârı olduğuna dair iltifatlar etmiştir. (Abdullah Ziyaüddin, 1909:334)

Volkan'ın keskin yazılarının İttihad ve Terakki'nin İstanbul ve çevresindeki yandaşlarının yanı sıra Balkanlar ve Avrupa'daki savunucuları tarafından tepki toplamaya başlaması çok sürmemiştir. *Volkan*'a karşı başlatılan boykotun boyutları ileri seviyeye ulaşınca gazetenin 72. sayısında Avrupa ve Balkanlarda iade edilen ve boykota uğrayan *Volkan*'a karşı

oldukça sert tepkiler verilmiştir. “Şimdiye kadar İttihad ve Terakki Cemiyeti’ni ikiye tefrik ederek Manastır menbaasına karşı kalbi bir teveccüh göstermekte idik. Şimdiden sonra alayına yuh! olsun.” Yazının devamında gazetenin satışının engellendiği yerler ile alakalı açık tehditler savuran Vahdeti, *Volkan* biraz daha tazyik görececek olursa, izâa-i vakt etmeyerek Paris’de fevrana başlar ve oradan savuracağı kıvılcımlar, emin olsunlar ki buradaki gibi olmayacaktır” diyerek Cemiyeti, “hükümet-i müstebideden ne farkınız vardır?” yorumuyla Abdülhamid dönemine dair muhaliflerin dile getirdiği baskıya atıfta bulunmuştur. İçeride ve dışarıda *Volkan*’a karşı oluşan tepkilere dair Anadolu’nun pek çok yerinden özellikle ulemadan olan kişilerin destek yazıları gazetenin nüshalarında yer almaya başlamıştır. *Volkan*’a ulaşan mektuplar isim ve unvanlar gizlenmeden gazetede yer almıştır.

İkdam gazetesinde yayınlanan ve İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin bir zamanlar sıkı savunucusu olan ve daha sonraları muhalif kimliği ile ön plana çıkan Dr. Rıza Nur’a ait “Biz de Görüyoruz ki İş Fena Gidiyor” başlıklı yazı *Volkan*’ın 15 Mart 1909 tarihli 74. nüshasında yeniden yayınlanmıştır. *Volkan* yazıyı yayınlama sebebi olarak tamamen tarafsızlık ve konunun önemine dair bir gerekçe sunsa da mezkûr makale aslında hem Vahdeti’nin hem de *Volkan*’ın fikirlerine tercüman olan bir yazı mahiyetindedir. Yazı içerisinde İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin kuruluş aşamasında büyük bir vazife, iyi niyet ve vatanın selametini amaç edindiğini, ancak ilerleyen zamanlarda iktidara geldikten sonra her şeyin değiştiğini vurgulamaktadır. Yazı devamında maddeler halinde sorular yönelterek cemiyeti sorgulamıştır.

- Cemiyet hükümet içinde hükümet mi?
- Cemiyet muamelat ve hükümet icraatına müdahale ediyor mu?
- Cemiyetin başka yolsuzlukları var mı?
- Cemiyetin vazifesi nedir ve cemiyete lüzum var mı?

sorularına cevap aramaktadır. Maddeler halinde ele alınan bu soruların cevapları ise:

- Cemiyet, Cemiyet değil bir hükümettir,
- Cemiyet, Hükümete daima müdahale ediyor,
- Cemiyetin adam kayırma vs konularda yolsuzluk yaptığını,
- Cemiyetin varlığının bir müddet daha devam etmesi gerektiği ancak milletin başına bela olmaması lazımdır (Rıza Nur, 1909:356).

Volkan’ın İttihad ve Terakki Cemiyeti ile alakalı beklentileri cemiyet tarafından karşılanır bir durum gibi olmasa da *Volkan* yazarlarının belki de son çırpınışları ve çağrılarını gazete sütunlarına yansıtmaktaydı. 22 Mart 1909 tarihli 81. nüshada yer alan İttihad ve Terakki Cemiyeti başlıklı yazıda Cemiyetin büyük bir ihtilale imza attığını, mutlaka yaşaması gerektiğini ve içerisinde vatanperver şahsiyetlerin yer aldığından bahseder. Cemiyetle sorunlarının olmadığını asıl problemin İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti savunuculuğu olmasından kaynaklandığı ifade edilen makale İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin ilk günlerindeki halinin kutsiyet arz ettiğini kendi abartılı ifadeleriyle dile getirir. “O cemiyete karşı evvel ve ahir söylediğimiz gibi hiç diyeceğimiz yoktur. Onlara dil uzatmak aynıyle Medine-i Münevvere’nin muhâcirin ve ensârına tecavüz etmek kadar ağırdır.” Yazı devamında askerlerin asla cemiyete müdahil olmamaları gerektiği vurgusunu yinelerken, *asker, askerlik için yaşamalı ve askerlik için ölmeli. Avrupa’da Frenkleşerek geri dönmüş birkaç sarhoş için askerlik edilmemeli ve onların vatanperveriz demelerine inanmamaları gerektiğini* aktarmıştır. (*Volkan*, 1909:390). “Cemiyet demek Manastır demektir” sloganıyla Manastır’da bulunan Enver, Niyazi ve Selahaddin Beylere iltifat eden *Volkan*, 83. sayıda “İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Merkez-i Umumisi Manastır’dır” başlıklı yazıda, bu sloganı dile getirir ve biraz daha ileri giderek, “Manastır’daki Enver, Niyazi, Eyüp Sabri, Selahaddin – gönül bu Selahaddin’e bir de Eyyübilik izafe etmek ister” şeklinde alaka gösterir.

Öte yandan *Volkan*’da İttihad ve Terakki Cemiyeti ile alakalı ciddi bir iddia ortaya atılmıştır. Gazetenin 29 Mart 1909 sayılı 88. nüshasında İttihad ve Terakki’nin açılacak olan İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti şubelerine müdahale ettiği, yapılacak faaliyetleri engellediği ve ruhsat alımlarında cemiyetin mührünün gerektiği vurgusu yapılmıştır. Bu duruma müdahale

edilmesi lüzumu ve mevcut hukuksuzluğun *Volkan* tarafından takip edildiği aktarılmıştır. (Vahdeti, 1909:425).

Gazete sütunlarında *Volkan*'a katılım haberleri kargaşanın hâkim olduğu günlerde özellikle cemiyeti rahatsız etmiş olacak ki gazete ve Derviş Vahdeti sıkı takibe alınmıştır. Gazetenin 90 numaralı sayısında 10.000 kişinin İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'ne katıldığına dair yayınlanan telgraf karşı tarafın kaygılarını arttırır niteliktedir.

Mebusâna sürekli çağrılarının yapıldığı *Volkan*'da İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin sürekli blöf yapmak suretiyle ülke için tehdit oluşturduğu açık ifadelerle beyan edilmiştir. "Blöf ve Gözdağı" başlıklı 91. sayıda yer alan makalede vekillerin menfaatperest oldukları, şöhret peşinde oldukları yazılmıştır.

3 Nisan 1909 tarihinde İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin resmi açılışı münasebetiyle Ayasofya'da bir mevlit tertip edilmiş ve bu da gazetede önceden ilan edilmiştir. 4 Nisan 1909 Pazar günü yayınlanan nüshada ise organizasyon ile alakalı detaylı bilgi verilmiştir. Açılış esnasında yeşil sancakların açıldığı, halkın tekbirler eşliğinde Ayasofya'ya geldiği aktarılmıştır. *Volkan* yazarlarından Said-i Kürdi'nin ve Derviş Vahdeti'nin birer nutuk irad ettikleri bildirilen yazıda asıl dikkat çeken Derviş Vahdeti'nin İttihad ve Terakki'nin ileri gelenlerine dualar ettiği "*Derviş Beyefendi hazirûnda pek büyük tesir hâsıl eden nutkunun nihayetinde Kemallere, Midhatlara rahmet ve Niyazilere, Enverlere, Hasan Beylere, Eyüp Sabrilere, Selahaddinlere hülâsâ mücahidin-i saireye de dua ettiler. Allah kendilerinden razı olsun duasına yüz bin kişiye sirayet suretiyle amin dedirttiler*" sözleriyle bildirilmiştir. (Lütfi, 1909:455)

Volkan'ın sonraki nüshalarında Ayasofya'da gerçekleşen açılış ile alakalı detaylara fazlaca yer verilmiştir. Kalabalık bir kitleye hitap etmiş ve ses getirmiş olan resmi açılışın ardından *Volkan*'a tehdit mektupları gelir ve gazete de gelen bu mektupları neşretmekten geri durmaz. 8 Nisan 1909 tarihli 98 numaralı nüshada yer alan ve başyazı olarak yayınlanan "İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti- La Türki Gazetesi ve Bir Zabıt Tehditnâmesi" başlıklı yazıda Tehditnâme suretini yayınlayarak, kendisine yapılan tehditleri sert bir şekilde cevaplandırmaktadır:

Öldür ey zabıt, öldür! Dün gece serbesti refikimin, o mücahid-i hürriyetin sermuharrir Hasan Bey'in kahpelikle kanlarını akıttın. Şehid ettin. Gel! Durma! Bugün de Vahdeti'ye şerbet-i şehadeti içirerek vücudunu ortadan kaldır! Fakat iyi bil ki Vahdeti'ye süngün işlemez, kurşunların da kafasına vurur da tesir etmez. Zira artık Vahdeti'nin hayatı ebedidir. Fakat sen fanisin!..

.. Ey zabıt! Cemiyetimiz birkaç kişiden ibarettir.! Diyorsun. O halde, niçin bizden tevahhuş ediyorsun? Fakat tevahhuş eden sen değilsin. Süküş-şereftir.

Ahmet Rıza Bey'dir, Baha Şakir Bey'dir, Doktor Nazım Bey'dir, Rahmi, Cavid Beylerdir ve daha birkaç haris-i cah olan anarşistlerdir.

Görüldüğü üzere *Volkan* ile İttihad ve Terakki arasında tehdit ve hakaretlerin net bir şekilde başladığı döneme geçilmiştir. Bundan sonrası ise siyasi hayat açısından da oldukça gergin günlerin başlangıç dönemleridir. Bir gün önce Serbesti muhabiri Hasan Fehmi'nin öldürülmesi ile basın ve yayın dünyası oldukça farklı günler yaşayacaktır. İlerleyen sayılarında işlenen cinayetin üzerine giden *Volkan*, hükümete sert bir dille faillerin bulunması konusunda çağrılar yapacaktır. Öte yandan meclise ve mebuslara da sert çıkışlarda bulunan *Volkan*, dönemin istibdad devrinden daha vahim bir hal aldığını yazmaktadır (Vahdeti1909:501). *Volkan*'da, kendilerine gelen destek mektuplarına yer verildiği görülmektedir. Hemen her kesimden gelen mektuplar ağırlıklı olarak medrese talebeleri tarafından gönderilmiştir.

16 Nisan 1909 tarihli 106. sayıda Mahmud Muhtar imzalı Umum Ordu Emri yayınlanmıştır. Yayınlanan emirnâmede askerinin hiçbir suretle ittihad-ı Muhammedi Cemiyeti ve benzer yapılanmalarla ilişkilendirilmemeleri gerektiği ve askerlerin de hiçbir suretle bu cemiyete yaklaşmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Yazıya cevaben "Mahmud Muhtar Paşa Hazretleri" başlığıyla kendisine cevap verilmiştir. Mahmud Muhtar Paşa'ya yanlış içerisinde

olduğu ve askerliğin şanını lekelediği yolunda bir yazı kaleme alınmıştır (Vahdeti, 1909:516). Gazetenin son sayılarında adli makamlardan gelen davet çağrıları yer almaktadır. Gelen bu davetlere cevaben göz altına alındığında boğdurulmak ya da başka bir suretle öldürülmek suretiyle kamuoyuna intihar ettirilme ihtimalini dile getirerek kaygılarını yansıtır (Volkan, 1909:535)

6. Volkan'da Askerlere Ait Yazılar

İttihad ve Terakki Cemiyeti politikayla meşgul olan bir yapılanmaydı. Ancak mevcut gücünü dışarıdan aldığı özgürlükçü fikirleri savunan yapılanmalardan aldığı kadar bünyesinde barındırdığı askerlerden de almaktaydı. Bu oluşumun içerisinde de zaman zaman farklı görüşler ve düşünceler sıklıkla görülmekteydi. Dönemin fikir adamlarının önemli bir kısmı cemiyetle bir şekilde ilişkilendirilebilir. Bunların içerisinde İslamcılar, Türkçüler ve Batıcılara fazlasıyla rastlanır. Askeri yapılanma içerisinde de bahsedilen bu akımlara ait pek çok zabitin olduğu aşikârdır. Bu isimlerin de devrin basın ve yayın organlarında kaleme almış oldukları çok yazıları mevcuttur. *Volkan* gazetesinde de dönemin önemli otoritesi sayılan zabitlerin yazılarının olduğu görülmektedir. Farklı rütbelerdeki bu kişilerin sayıda yazıları, arzuahalleri, başka gazetelerde yer alan söylemleri ya da bizzat gazeteye gönderdikleri yazılara yer verilmiştir. Bu isimlerden bazıları, Miralay Abdulhamid Derviş, Kolağası Namık Hilmi, Kaymakam Mehmed Necib, Yüzbaşı Mustafa, Kaymakam Muhyiddin, Kolağası Namık Hilmi Bey, iddin, Binbaşı Ömer Lütfi ve Resneli Niyazi Bey, Serçavuş vekili Mehmed Emin, Başçavuş Ali bin Hacı Hasan ve Çavuş Çerkes Said Bey ilk dikkat çekenlerdir.

Sabık Derne Kumandanı Binbaşı Ömer Lütfi imzalı “Makam-ı Sadarete, Mebusan Riyasetine, Harbiye Nezaretine Matbuat Marifetiyle Bütün Enzâr-ı Ümmete Üssü'l Esas-ı Mesleğim Ahde Vefadır” başlıklı arzuhali savunma niteliği taşımaktadır. 83, 85 ve 88. sayılarda üç parça halinde yayınlanan yazıda:

... Devletimizin bekası milletimizin saadeti vatanımızın selâmeti uğrunda sebk eden hidematım hemen kırk seneye baliğ olup şu müddet zarfında gayr-ı meşru hiçbir hal ve harekatta bulunmadım ve bulunanlardan da nefret ettim. Karşı geldim, pençe pençeye uğraştım ve kimseye alet-i tasvilat olmadım. Devre-i hayatımı Rumeli serhadlerinde, Rusya esaretinde, Afrika'nın hararetli çöllerinde Akka'nın mahûf zindanlarında geçirdim. Evlad-u iyahımı kaybettim. El'an da bulamadım. Bulduklarımı da cem edemedim. Çünkü meskenim yok, idarem büsbütün mefkuddur. Evet ifrât-ı sadakat, dem-i ademi heder eder! ..

Yazı devamında zimmet suçu münasebetiyle geçirilen bir soruşturma sonucu mağduriyetlerine dair savunma niteliği taşımaktadır.

Jandarma dairesinde memur Miralay Abdulhamid Derviş imzasıyla yayınlanan yazı “Şeriat, kâinatın m'anenmaddeten kâffe-i felah ve saadetini kafil bir kanun-i metin-i ilahidir” sözüyle başlamakta ve kuran ve şeriat hükümleri üzerinde durmaktadır (Abdülhamid Derviş, 1909:393). “Umum Asker Kardeşlerimize Bir Nasihat” başlığı ile yayınlanan ve gazetenin 108. nüshasında yer alan başyazı dönemin hassasiyetine binaen son derece ince mesajlar içermektedir. Yazıda şu satırlara yer verilmiştir:

...Güya taburlarda mevcut olan mektebli zabitlerimizi istemiyormuşuz! Şu adi havadisi yanlış telakki edenler vardır. Biz askeriz. Askerin mânası itaat ve zabt ü rabt demektir. Bizce mektepli, alaylı, bunların tefriki yoktur. Yalnız birkaç ahlaksızın efrada etmiş oldukları hakaretlere mebni bölüklerimizden ihraç edip kendimize ehliyetleri sabit olup kendileri kadro haricine çıkarılan zabitlerimizi tekrar bölüğe getirmeye mecbur olmuşuk. Bunların meyanelerinde mektepli de vardır, alaylı da. Sırf bizim maksad-ı acizanemiz talimat ve âdâb ve terbiye-i askeriyemizi ve ahlak-ı medeniyemizi te'min etmektir. Bu da ne ile olur? Yek vucûd olarak zabitimizi baba yerine sayarak itaat-i askeriyemizi takınarak çalışmakla olur. Yoksa bu alaylı imiş, bu mektebli imiş haşa, biz böyle tefrik etmeyiz ve edemeyiz. Zira ecânibe karşı bu hadise işitilecek olursa öteden beri söyleyegelmekte olan vahşilik sıfatını biz tasdik etmiş oluruz... (Volkan, 1909:525.)

Altıncı Alay dördüncü tabur Serçavuş Ali bin Hacı Hasan imzasıyla yayınlanan “*Volkan Gazetesi Sahib ve Müdür-i Mes’ulü Derviş Vahdeti Bey*” başlıklı yazıda mecliste bazı mebusların istifalarının toplum üzerinde kargaşaya yol açabileceği vurgusuyla “*mesmuat-ı ahiremiz sahih ise yani mebusânımızdan bazıları korku vesilesiyle vazifelerine devam etmeyerek ortaya bir mesele çıkarmak niyetinde iseler, şüphe yok ki, bu gibi mebuslarımızı da firar edenler gibi hain-i millet ü vatan ad eyleriz*” (Ali bin Hacı Hasan, 1909:528). Gazetenin 109. nüshasında da Selimiye Kışlası umum askerleri adına Binbaşı Ferid Nuri ve Kolağası Namık Hilmi imzalı ilanda, “*İnayet-i Rabb-i Bâri ve ruhaniyet-i Hazreti risaletpenahi ile muvaffak olunan inkılab-ı sahih-i meşruamızdan dolayı eşkbar-nisar olarak umum Selimiye Kışlası asâkir-i İslamiyye nâmına tebrikât-ı acizanemizi takdim ile arz-ı ihtiram ederiz ferman*” satırları yer almıştır. (Ferid Nuri, 1909:534).

Dönemin askeri birlikleri arasında ciddi anlamda muhalefet ve itaat sorunu yaşanırken İttihad ve Terakki’nin kontrolünün dışında kalan başta İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti ve eski idare yanlısı olan birliklerde ve fikir ayrılığı yaşanan askerler üzerine çeşitli operasyonlar yapılmıştır. Özellikle 31 Mart öncesi asker üzerinde mevcut durum fark edildiğinden bu anlayışta olanların ayrıştırılmaları gündeme gelmiştir. Bu operasyon dahilinde öncelikle Yıldız’da Sultan II. Abdülhamid’i korumakla görevli bağlı askerler arasında çeşitli müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Bu da son derece sancılı sonuçlar doğurmuştur. Mevcut askerlerin buna direnmesi sonucunda yaşanan çatışmalarda ölen ve yaralananlar oldu. Yıldız Sarayı’nda padişahı korumayla görevli Arnavut ve Arap askerlerin tasfiye edilerek yerlerine Türklerden müteşekkil bir birliğin getirilmesi konusu da Taşkışla’daki gibi benzer gerginliklere neden olmuştur. Bu askerlerin buradan alınarak dağıtılmaları sürecinde de silah çatmaları ve itaatsizlikleri söz konusu olmuştur. Dönemin Hassa ordusu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa’nın müdahalesiyle 3 çavuş öldürülmüş ve üç asker yaralanmıştır. Mahmut Muhtar Paşa’nın öldürülen askerlerin cesetlerinin diğer askerlere ibret olsun diye Yıldız Sarayı civarına asılma isteği Harbiye Nazırı Ali Paşa’nın engellemesi ile önlenmiştir. (Alkan, 2014:159). Bu dönem içerisinde Beşinci Alay Namına *Volkan*’a gönderilen bir mektup gazetenin 87. sayısında neşredildi. “*Nida-yı Mazlumâne*” başlıklı yazı *Ehl-i imanın hüsn-i teveccühüne mazhar olan Derviş Vahdeti* sözleriyle başlamaktadır. Yazı devamında:

Madem ki âmirlerimiz bizi arkadaşlarımızdan ayırıp, istedikleri yere atabilirler, usule muvafık olarak bir muamele yapmaları lazım gelmez mi? Bizi eski askere mi kıyas ediyorlar? Hamd olsun; şimdi askerimiz okuma yazma bilmeyerek askere girdiğimiz halde bir iki sene zarfında okuyup yazmağa icab ettikçe derdimiz anlatmaya iktidar kesbediyoruz. O, zavallı Türk askeri; o uyur arslanlar, evvel ki devirler gibi, yalnız kurşun atmaya, kılıncı kullanmaya, top ateşlemeye, atına binip de düşman aramaya alışmakla kalmıyorlar, ordularımız elleri kalem tutan erler yetiştiriyor, hele şu meşrutiyet ki; cihadımız, mevcudiyetimiz sayesinde teessüs etmiştir.

Demek istiyoruz ki: arkadaşlarımızı bizden ayıranlar, acaba ne sebebe mebni ayırmışlardır? Kanuna mı riayet etmediler? Şeriatı mı tanımadılar? Ne yapmışlarsa duymamız bilmemiz lazım değil mi idi? Allah bizi kanuna şeriate karşı gelen askerlerden eylesin! Amirimize itaat, boynumuza borç olduğunu hamdolsun biliriz. Lakin ruhumuza sıkıntı verecek, cer u cefaya da mahal yoktur. Alay-ı mezkurun umumen İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti’ne iştirak edecekleri ifade-i şahsiyeleri iktizasından olduğu ma’ruzdur.

Mevcut yazıya Derviş Vahdeti imzasıyla cevap verilmektedir. Cevapta bütün cemiyetlerin askerin hizmetçisi olduğunu, askerin de İttihad-ı Muhammedi cemiyetinin dinen doğal üyeleri olduğu vurgusu üzerinde durmaktadır. Mektupta yer alan ayrılık serzenişine ise “*Af edersiniz sizi biraz azarlayacağım*” diyerek başlayan Vahdeti, askerlerin mekteplerde dirsek çürütmüş subayların emrinde olduğunu ve daha zor şartlar altında çalışan askerlerin de olduğunu unutmamak gerektiğini belirterek itidal çağrısı yapmıştır. (Vahdeti, 1909: 421)

Sonuç

XIX. yüzyılın Batılılaşma eğilimleri içerisinde Tanzimat ve Islahat Fermanlarının getirdiği değişim rüzgarları devletin dönüşümü için milat teşkil etmektedir. Bütün bu değişimlerin destekçisi olarak karşımıza çıkan ve aynı yüzyılda faaliyet gösteren Jön Türk hareketi XX. yüzyıla gelindiğinde İttihad ve Terakki hareketi olarak ete kemiğe bürünmüştür. İlk başlarda illegal bir yapılanma mahiyetindeki bu oluşumun en büyük başarısı 1908 devrimidir. II. Meşrutiyet'in mimarı olma vasfı Cemiyete ün kazandırmakla kalmamış, taraflı tarafsız her kesimden yandaş toplamasında etkili olmuştur. İslamcıların, Batıcıların, Türkçülerin ağırlıklı olarak faaliyet alanı buldukları bu yapılanma içerisinde gayrimüslim unsurlara da fazlaca rastlamak mümkündür.

Zaman içerisinde İttihad ve Terakki kendi muhaliflerini doğurmuştur. Cemiyet yanlısı ve karşı yapılanmaların tamamı polemiklerini gazete sütunlarına taşımışlardır. Bunların en dikkat çekenlerinden biri olarak da İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti yayın organı olarak kendini yansıtan, yazar kadrosu olarak İttihad ve Terakki ile bir şekilde ilişki içerisinde olmuş isimleri barındırılan *Volkan Gazetesi* gelmektedir. *Volkan*, dönemin siyasi şartları ve kargaşası gereği Cemiyetin gücünü ve kudretini dikkate almak koşulu ile bir yandan İttihad ve Terakki ile diyalogu olan askeri kanadı desteklemiş, bir yandan da muhafazakâr görüşlerine muhalif olabilecek Cemiyetin marjinal kanadıyla çatışmıştır.

Çatışmanın temelini teşkil edecek olan şeriat meselesi *Volkan*'ın kırmızı çizgisi ve temel dayanağı olmuştur. Öte yandan hedefe koyduğu ya da hedefine girdiği kesim ise topyekûn Batıcılığı savunan, zaman zaman pozitivist söylemlerle ön plana çıkan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin anti İslam kanadıdır. Polemiğe girdiği İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan başta *Tanin* gazetesi ve başyazarı Hüseyin Cahid olmak üzere kamuoyuna şeriatın tehlikede olduğu mesajı *Volkan*'ın temel yayın politikasını oluşturmuştur. *Tanin*'de yer alan "şeriat isteriz namı altında lakırdı" söylemleri üzerinden *Volkan* en sadık okuyucuları olan ulemaya, dolayısıyla da halka tesir etme arzusunda olmuştur. 48. sayısından itibaren İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin yayın organı olma görevini resmen üstlenen *Volkan*, Kâmil Paşa'nın azli üzerine mebuslar ve mevcut yönetim aleyhine yazılar yayınlamıştır. 31 Mart sürecine girildiği andan itibaren de tazyikler karşısında daha fazla tutunamamış ve başyazarı ve gazete imtiyaz sahibi Derviş Vahdeti'nin İstanbul'dan kaçması ile 110. sayı sonrası yayın hayatını bitirmiştir. Yayımlandığı dönemlerde itidal çağrılarını yapmasının yanı sıra askerlere de itaat etmeleri konusunda sürekli telkinlerde bulunmuştur. Buna rağmen 31 Mart Vakası'nın bir numaralı kışkırtıcısı ve suçlusu sayılmıştır. Vahdeti 25 Mayıs 1909 tarihinde İzmir'de yakalandıktan sonra "yargılanarak" idam edilmiştir.

Kaynakça

- Abdullah Ziyaüddin, "Aynen", *Volkan*, 10 Mart 1909, S.69, s.334.
- Abdülhamid Derviş, "İsimsiz", *Volkan*, S.81, 22 Mart 1909, s.393. Alkan, Necmettin, *Selanik İstanbul'a Karşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Berkes, N. (2016). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çakır H. (2002). *Osmanlı'da Basın İktidar İlişkisi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çerkes Ahmed, "Umum Asker Kardeşlerimize Bir Nasihat", *Volkan*, S.108, 18 Nisan 1909, s.525.
- DH.EUM.SCL. 1/37, (H.17.09.1327)
- DH.MKT. 2674/92, 2825/67, 2841/44
- DH.ŞFR. 401/105, (R.21.04.1324)
- Düzdağ, E. (1992). *Volkan*, İstanbul: İz Yayıncılık.

- Düzdağ, E. (2013) “Volkan”, *DİA*, C. 43, s.123-125.
- Ebu’l Feyzi, “Biraz Hakikatten, *Volkan*, 29 Mart 1909, S.88, s.426
- Ertan, T.F. (1997). “Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm’de Öncü Bir Dergi: Muhit”, *Kebikeç*, Yıl 2, S. 5, s.17-35.
- Ferid Nuri, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti-i Mukaddesesine S.109, 19 Nisan 1909, s.534.
- Gazel, A.A. ve Ş. Ortak, (2006) “İkinci Meşrutiyet’ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, Erzurum, 2006, s. 223-256.
- Hanioglu, Ş. (2001), “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *DİA*, C.23, s.476-484.
- Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı, 4/230
- İnuğur, N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- İsam Arşivi
- Kabacalı A. (2000). *Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Karaman M. A. (2016). *Sürgünlerin İktidarı*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- MV. 126/53. 128/42
- Said-i Kürdî, “Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır”, *Volkan*, S.84, 25 Mart 1909, s.407.
- Said-i Kürdi, “Kahraman Askerlerimize”, *Volkan*, S.107, 17 Nisan 1909, s.523.
- Show, S. J. (2008). *Eski ile Yeni Arasında Sultan III. Selim*, İstanbul: Kapı Yayınları, TS.MA.e, 1057/45, (26.08.1327)
- Vahdeti, “Acele Şeytandan Te’enni Rahmandandır”, *Volkan*, S.51, 20 Şubat 1909, s. 241.
- Vahdeti, “Asker Kardeşler”, *Volkan*, S.49, 18 Şubat 1909, s.235.
- Vahdeti, “Askerlerimiz Ne Olmalı?”, *Volkan*, S.6, 16 Aralık 1908, s.28.
- Vahdeti, “Atıf Bey’e”, *Volkan*, S.2, 12 Aralık 1908, s. 9.
- Vahdeti, “Aziz Kardeşlerim”, *Volkan*, S. 6, 16 Aralık 1908, s.28.
- Vahdeti, “Devr-i Hürriyet mi Yoksa İstibdad mı?”, *Volkan*, S.48, 17 Şubat 1909, s.228.
- Vahdeti, “Hakikat Hakikattir”, *Volkan*, S.7, 17 Aralık 1908, s.33.
- Vahdeti, “Hakikat Nasıl Anlaşılacak”, *Volkan*, S.61, 2 Mart 1909, s.290.
- Vahdeti, “Hilmi Paşa”, *Volkan*, S. 46, 15 Şubat 1909, s.220.
- Vahdeti, “Hücümât-ı Ahrârâne”, *Volkan*, S.49, 18 Şubat 1909. s.231.
- Vahdeti, “Hüseyin Cahid Bey’e”, *Volkan*, S.1, 11 Aralık 1908, s.2.
- Vahdeti, “İkdâm Refikimize”, *Volkan*, S.5, 15 Aralık 1908, s.23-24.
- Vahdeti, “Kahraman-ı Hürriyet Niyazi ve Atıf Beylere”, *Volkan*, S.2, 12 Aralık 1908, s.8.
- Vahdeti, “Mahmud Muhtar Paşa Hazretleri”, *Volkan*, S. 106, 16 Nisan 1909, s. 516-517.
- Vahdeti, “Melhamler Mitranlar”, *Volkan*, S.23, 17 Ocak 1909 s.23.
- Vahdeti, “Siyaset-i Hazıra ve Sezai Bey”, *Volkan*, S.14, 25 Aralık 1908, s.33.
- Vahdeti, “Volkan”, *Volkan*, s. 103, 13 Nisan 1909, s.501.
- Vahdeti, “Volkan”, *Volkan*, S. 87, 28 Mart 1909, s. 421.

Vahdeti, “Volkan”, *Volkan*, S.64, 5 Mart 1909, s.305-306.

Y.EE. 75/67 (H.22/01/1327)

Y.PRK .BŞK. 53/2 (H.14. 02.1315)

ZB. 405/70, (13/05/1325)

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

1935 Genel Seçimlerinde Afyonkarahisar Bağımsız Milletvekili: Berç Keresteciyan Türker

The Independent Member of Parliament from Afyonkarahisar in the 1935 General Elections: Berç Keresteciyan Türker

Doktora Öğrencisi Yüksel YILDIRIM¹

Öz

Mustafa Kemal Atatürk'ün girişimleri ile 29 Ekim 1923 tarihinde yeniden düzenlenen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulmuştur. Değiştirilen kanun metninin birinci maddesine göre hâkimiyet kayıtsız şartsız millete verilerek Türkiye Devleti hükümet şeklinin cumhuriyet olduğu kabul edilmiştir. Zamanın koşullarına uygun ve süreç içinde yapılan inkıaplardan biri de 5 Aralık 1934 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Seçim Kanununda yapılan değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler 8 Şubat 1935 genel seçimlerinde uygulama alanı bulmuştur. Böylece hem kadınlara seçme ve seçilme hakkı hem de azınlıklara bağımsız milletvekili seçilme hakkı tanınmıştır. Bu çalışmada 8 Şubat 1935 milletvekili seçimlerinde Afyonkarahisar ili bağımsız milletvekili adayı Berç Keresteciyan Türker ele alınmıştır. Keresteciyan'ın adaylığının basına nasıl yansıdığı, basına hangi açıklamalarda bulunduğu, İstanbul Ermeni Cemiyeti'nin yaklaşımının nasıl olduğu ve hangi faaliyetler gerçekleştirdiği ele alınmıştır. Böylece cumhurbaşkanlığı cumhuriyet arşivi belgeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanakları, Cumhuriyet, Akşam, Son Posta, Milliyet, Anadolu, Afyonnews, Kocatepe, Yozgat, YeniŞafak, Hürriyet ve Zaman gazetelerindeki haberler ve fotoğraflar kullanılmıştır. Bu bağlamda seçim günü yaşanan gelişmeler, yapılan merasim, sandık alayının ayrıntıları ve Keresteciyan'ın meclis konuşmaları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, seçim, Afyonkarahisar, azınlık, Berç Keresteciyan Türker

Makale Türü: Araştırma

Abstract

With the initiatives of Mustafa Kemal Atatürk, Teşkilat-ı Esasiye Election Law, which was reorganized on October 29, 1923, was submitted to the approval of the Turkish Grand National Assembly. According to the first article of the amended law text, sovereignty was given to the nation unconditionally and the government of the Turkish State was accepted as the Republic. One of the reforms made in line with the conditions of the time and in the process was the changes made in the Teşkilat-ı Esasiye Election Law dated 5 December 1934. These changes were enacted in the 8 February 1935 general elections. Thus, both women were given the right to vote and be elected, and the minority had the right to be elected as an independent deputy. In this study, Berç Keresteciyan Türker, the independent deputy candidate of Afyonkarahisar province in the 8 February 1935 parliamentary elections, is discussed. How Keresteciyan's candidacy was reflected in the press, what statements he made to the press, what was the approach of the Istanbul Armenian Association and what activities he was carried out in are discussed. Thus presidential republic archive documents, Minutes of the Grand National Assembly of Türkiye, the news and photographs in the newspapers Cumhuriyet, Akşam, Son Posta, Milliyet, Anadolu, Afyonnews, Kocatepe, Yozgat, YeniŞafak, Hürriyet and Zaman were used. In this regard the developments on the Election Day, the ceremony, the details of the ballot box procession and the Keresteciyan is parliamentary speeches were revealed.

Keywords: Republic of Türkiye, elections, Afyonkarahisar, minority, Berç Keresteciyan Türker

¹Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, yuksel.yldrm63@gmail.com

Atf için (to cite): Yıldırım, Y. (2022). 1935 Genel Seçimlerinde Afyonkarahisar Bağımsız Milletvekili: Berç Keresteciyan Türker. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1592-1605.

Article Type: Research

Giriş

Kanun-i Esasi'nin 1876 yılında yürürlüğe girmesiyle milletvekili seçim yasası hazırlanmış, fakat 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanı ile onaylanmış ve bu seçim kanununa uygun olarak 17 Aralık 1908 genel seçimleri yapılmıştır. Daha sonra 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul işgal edilmiş ve Mebusan Meclisi dağıtılmıştır. Heyet-i Temsiliye başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla 19 Mart 1920 genel seçimleri yapıldıktan sonra 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip Büyük Millet Meclisi açılmıştır (Türkmen, 2008: 140). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk genel seçimleri 28 Haziran 1923 tarihinde yapılmış, bu seçimlerde yürürlükte olan iki dereceli seçim sisteminin² bazı maddelerinde değişiklikler yapılarak uygulanmıştır (Erkmen, 2019: 615; Olgun, 2011: 13).³ Her ne kadar iki dereceli seçim kanunu 1946 yılına kadar uygulanmış (Kayalı, 1995: 268) olsa da dönemin koşulları, yaşanan değişimler, gelişmeler ve gerçekleştirilen inkılaplar anayasanın seçim kanununda değişikliklerin yapılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Şöyle ki 1927 genel seçimlerinde bağımsız milletvekili adaylarına yer verilmezken 1931 genel seçimlerinde bağımsız adaylar için otuz kişilik kontenjan bırakılmıştır. 8 Şubat 1935 yılı genel seçimleri ise ilklerin yaşandığı bir seçim olmuştur, çünkü cumhuriyet tarihinde kadınlar ilk kez seçme ve seçilme hakkını kullandığı gibi azınlıklara da bağımsız milletvekili olma hakkı verilmiştir (Olgun, 2011: 15).⁴

5 Aralık 1934 tarihinde Başvekil ve Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve iki yüz elli sekiz milletvekili ile birlikte Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun seçimlerle ilgili 10 ve 11. maddelerinin değiştirilmesi ve buraya yeni bir madde eklenmesi teklifini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmuştur (TBMMZC, 1934: 80-88). Meclise sunulan bu kanun tasarısı vesilesiyle Başvekil İsmet İnönü, mecliste uzun bir konuşma yapmış, özellikle kadınlarının Türk tarihindeki yeri, milletin mukadderatı üzerindeki etkisine değinmiştir. Devamında Türk kadınına verilecek siyasi hakların bir lütuf olmadığını, çünkü Türk tarihinden beri zaten mevcut olan hakları olduğuna dair açıklamada bulunmuştur. Başvekilin ardından söz alan Konya Milletvekili Refik, Şebinkarahisar Milletvekili Sadri Maksudi, Sivas Milletvekili İsmail Mehmet ve Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce teklif edilen kanun tasarısı ile ilgili düşüncelerini beyan etmişlerdir (TBMMZC, 1934: 80-88). Yapılan konuşmalardan sonra anayasa ve seçim kanununda değişiklik yapılmasını öngören kanun tasarısı meclis onayına sunulmuş, mecliste hazır bulunan iki yüz elli sekiz milletvekilinin oybirliği ile kabul edilmiştir (TBMMZC, 1934: 80-88). Böylece Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 10 ve 11. maddeleri, 22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk vatandaşı milletvekili seçme hakkına sahiptir ve 30 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir, şeklinde değiştirilmiştir. Yapılan değişiklik 11 Aralık 1934 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1934: 2877).

Bu makale, Türkiye Cumhuriyet tarihinin siyasi alanda 8 Şubat 1935 tarihli genel seçimlerde yaşanan gelişmelerin ayrıntılarını kapsamaktadır. Böylece bu çalışmada seçim kanununda yapılan değişiklikler sonucu azınlıklara da bağımsız milletvekili olma hakkının verilmiş olduğu bilgisi ortaya konulmuş, azınlık bağımsız milletvekilleri özelinde de Afyonkarahisar bağımsız Milletvekili Berç Keresteciyan Türker ele alınmıştır. Bu bağlamda 8 Şubat 1935 genel seçimlerinde Berç Keresteciyan Türker'in basın açıklamaları, röportajlar, aday destekleyen İstanbul Ermeni Cemiyeti'nin basın açıklamaları ve faaliyetleri, seçim günü

² İntihab-ı Mebusan Kanunu, yani iki dereceli seçim sistemi 1877'de kabul edilmiş, fakat bu seçim yasası 1908 yılında onaylanmıştır. Aynı seçim kanununda bazı madde değişiklikleri yapılarak 1946 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (TBMMZC, 1923: 373; Kayalı, 1995: 268). Bu iki dereceli seçim kanununa göre 25 yaşını doldurmuş, kısıtlı olmayan Türk vatandaşı erkekler birinci seçmenler sayılır, bu seçmenler aynı şartları taşıyan, herhangi bir suçta bulunmamış ve vergi vermekle yükümlü olan ikinci seçmenleri seçer, ikinci seçmenler de milletvekili adaylarına oy vererek vekilleri seçmiş olurlar (Alkan, 2006: 142).

³ İki dereceli seçim sistemi uygulaması ile 1946 yılına kadar yapılan genel seçimler için bkz: (Erkmen, 2019: 608-622)

⁴ Osmanlı Devleti'nde seçim uygulamaları, Türkiye Devleti'nin kuruluşundan 1950'ye kadar olan süreçte genel seçimlerde yapılan uygulamalar ve seçim kanununda yapılan değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Olgun, 2011: 1-36).

yapılan merasim ve sadık alayının ayrıntıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi beşinci dönem milletvekilliği süresinde mecliste söz aldığı konular hakkında bilgi verilmiştir.

Böylelikle T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) belgeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC) belgeleri temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte 1935 yılı gazetelerinden Akşam, Anadolu, Cumhuriyet, Milliyet, Son Posta ve Zaman gazeteleri taranmış, konu ile ilgili haberlerden faydalanılmıştır. Aynı zamanda Afyonnews, Kocatepe, Yozgat, YeniŞafak ve Hürriyet gazetelerinde Berç Keresteciyan Türker ile ilgili çıkan haberler incelenmiştir. Konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, araştırma inceleme kaynaklar ile çalışma desteklenmiştir. Böylece bu çalışma ile hem Berç Keresteciyan Türker'in hayatına dair önemli bilgilere ulaşılmış hem de seçim gününün gelişmeleri ayrıntılarıyla ilk defa ortaya konulmuştur.

1. 8 Şubat 1935 Milletvekili Genel Seçim Hazırlıkları

8 Şubat 1935 Cuma günü yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi V. Dönem milletvekili seçimlerine hazırlıklar aylar öncesinden başlamıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk başkanlığında İstanbul Dolmabahçe Sarayında 1 Şubat 1935 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanlık Divanı toplanmıştır. Toplantıya katılmak üzere Ankara'da bulunan Başvekil İsmet İnönü, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Kâtibi Recep Peker, İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya ve Adliye Bakanı Şükrü Saraçoğlu İstanbul'a geçmiş, heyet Kurultay Başkanı Kazım Özalp, vali, emniyet müdürü ve milletvekilleri tarafından karşılanmış ve Dolmabahçe Sarayına geçmişlerdir. İki gün süreyle devam eden toplantıda yeni milletvekili adaylarının tespit işlemleri yapılmıştır (Cumhuriyet, 1935). Düzenlenen toplantının akabinde 3 Şubat 1935 günü Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından bir beyanname yayımlanmıştır. Beyanname Parti Genel Başkanlık Divanı'nın aldığı karara göre yeni meclise bağımsız milletvekillerin de girmesine imkân vermek amacıyla parti aday listesinde on altı ilde birer milletvekili aday yerinin boş bırakıldığı belirtilmiştir.⁵ Bununla birlikte beyanname bağımsız milletvekili adaylarında cumhuriyetçi ve milliyetçi olma şartı yer almaktadır, ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkasının programından başka kendi programlarını oluşturup serbest çalışabilecekleri maddesi de bulunmaktadır. Böylelikle bağımsız milletvekillerinin mecliste fikir belirtip tenkitler yapmaları sonucu meclis çalışmalarının kuvvetleneceği düşünülmüştür (Cumhuriyet, 1935; Son Posta, 1935; Milliyet, 1935; Akşam, 1935; Zaman, 1935; Anadolu, 1935).

Seçim kanununda yapılan değişiklikler ile kadınlara cumhuriyet tarihinde ilk defa seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve milletvekili aday listesinde on yedi kadın milletvekili adayına yer verilmiştir (Sezer, 1998; Özer, 2013).⁶ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 3 Şubat 1935 tarihli beyannamesinde dikkat çeken diğer bir nokta ise azınlıklara da bağımsız milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmiş olmasıdır. Alınan bu karar özellikle azınlık vatandaşlar tarafından büyük bir sempati ile karşılanmıştır (Cumhuriyet, 1935- vd.). Böylelikle azınlıklardan bağımsız milletvekili adaylığına yoğun ilgi olmuştur, fakat azınlıklardan Doktor Nikola Taptas, Berç Keresteciyan Türker, Doktor Samuel Abravaya ve İstemat Zihni Türk ulusunun milletvekili olarak bağımsız milletvekili adaylıklarını açıklamışlardır. Böylelikle Türk vatandaşı milletvekili olarak adaylığını koyanlardan biri de Ermeni asıllı Berç Keresteciyan Türker olmuştur (Cumhuriyet, 1935- vd.).

Berç Keresteciyan Türker, bağımsız milletvekili adaylığını Afyonkarahisar ilinden göstermiş ve bir basın açıklamasında bulunmuştur. Kendisinin bir Türk vatandaşı olduğunu ve memleketin gelişip ilerlemesi için bütün kalbiyle çalışmayı amaç edindiğini belirtmiştir. Ayrıca

⁵ Bağımsız milletvekili adayları için Afyon, Ankara, Antalya, Çankırı, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Sivas, Kastamonu, Konya, Niğde, Muğla, Kütahya, Tokat ve Yozgat olmak üzere 16 ilde birer milletvekili kontenjanı bırakılmıştır (Cumhuriyet, 1935).

⁶ Siyasal süreç içinde kadınların faaliyetleri, Cumhuriyet'in ilanından sonra kadın hakları konusunda yaşanan gelişmeler, Türk kadınının faaliyetleri ve kadınların 1930, 1933 ve 1934 yılında elde ettiği siyasi haklar, ilk kadın milletvekilleri hakkında kısa bilgi ve onların meclisteki çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Sezer, 1998: 889- 905; Özer, 2013: 131- 168).

Mustafa Kemal Atatürk'ün tesis ettiği cumhuriyet rejimi ve cumhuriyet halk fırkasının devletçi, milliyetçi, laik, inkılapçı, halkçı programındaki esaslar neticesinde ülkede on sene zarfında büyük gelişmelerin yaşandığını belirtmiş ve kendisinin de devletin bir ferdi olarak cumhuriyetin devamlılığı ve yükselmesi için kendisine bir yol çizmiş olduğunu ifade etmiştir. Açıklamasının devamında, *Ben de bir azınlık temsilcisi olarak değil, bir Türk vatandaşı sıfatıyla Afyonkarahisar'dan bağımsız milletvekili adaylığımı koyuyorum*, ifadesiyle Türk vatandaşı olarak bağımsız milletvekili adaylığını kamuoyu ile paylaşmıştır (Cumhuriyet, 1935; Akşam, 1935; Son Posta, 1935; Milliyet, 1935). Azınlık bağımsız milletvekilli adaylarının yaptığı basın açıklamalarını değerlendiren *Anadolu* gazetesi, özellikle Türk vatandaşı olarak adaylığını açıklayan bağımsız milletvekili adaylarının seçilip meclise girme ihtimallerinin çok yüksek olduğuna dair haberleri seçimden günler önce paylaşmıştır (Anadolu, 1935).

2. Kigork Berç Keresteciyan Türker

Berç Keresteciyan Türker'in (İstanbul. d.1870- ö.1949) (Pamukciyan, 2003: 271) hayatı ve ailesiyle ilgili literatürde mevcut bilgilerin çok sınırlı olmasından dolayı kendisinin 15 Şubat 1935 tarihli röportaj sırasında vermiş olduğu bilgiler kendisi ve ailesi hakkında ayrıntılar ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Akşam gazetesi muhabirlerinden H. F. rumuzlu muhabir, Berç Keresteciyan Türker ile yaptığı röportajı *8 Dil Konuşan, Günde 10 Saat Çalışan Bir Saylavımız* başlığı ile paylaşmıştır. Röportajın soru cevap kısmına geçmeden önce Keresteciyan hakkında kısa bir bilgi veren gazete muhabiri, onun çalışkan, dürüst, erdemli ve hoş sohbetiyle tanınan bir kişi olduğunu, ayrıca spor, güzel sanatlar ve Türk edebiyatıyla ilgilendiği belirtmiştir. Bununla birlikte başta Türkçe olmak üzere Ermenice, Rumca, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca dillerini son derece iyi konuşup yazdığını, Almanca ve İspanyolcayı da konuşmak üzere sekiz dil bildiği açıklamıştır. Ayrıca Keresteciyan'ın ailesinde birçok dil aliminin bulunduğunu, dokuz dil konuşan *Türkçenin İstikak Lügati*⁷ adlı eserin müellifi ünlü dilbilimci Bedros Keresteciyan Efendi'nin⁸ onun amcası olduğu bilgisini vermiştir (Akşam, 1935).

Berç Keresteciyan Türker, ailesinin kim olduğu sorusuna cevap verirken babasının gümrükte şube müdürlüğü yapan Mıgırdiç Efendi, büyük babasının mimarlık mesleğini yapan Dolmabahçe Sarayı'nın inşasında görev almış Kayserili Kevork Efendi olduğu bilgisini vermiştir. Ayrıca annesi tarafından büyük babasının Tophanede bankerlik yapan Artin Ağa olup kendisinin Yalova'da da pek çok hamamları olduğunu,⁹ bu hamamların miras olarak dayısına intikal ettiğini ve sonra hazine tarafından satın alındığını açıklanmıştır. Aile fertleri hakkında bilgi vermeye devam Keresteciyan, amcası Bedros Efendi'nin kendisine hakiki babalık yaptığını ve dokuz dil bildiği konusu üzerinde durmuştur. Bedros Keresteciyan'ın Maliye Tercüme Kalemi Müdürü olduğunu, Türkçe dilini fevkalade iyi bildiğini, ayrıca maliye ve banka işlerine de oldukça vakıf olmasından dolayı kendisine hocalık ettiğini ifade etmiştir. Konuşmasının devamında kendisinin Galatasaray (Mekteb-i Sultani) ve Robert Kolej'de okuduğunu belirten

⁷ Fransızca kaleme alınan eser "Dictionnaire Etymologique de la Langue Turque" başlığı ile 1912 yılında Bedros Keresteciyan'ın yeğeni tarafından düzenlenerek Londra'da basılmıştır, ayrıntılı bilgi için bkz: (Keresteciyan, 1912).

⁸ Bedros Keresteciyan (d. 1840 İstanbul- ö. 1909 İstanbul) Ermeni asllı Osmanlı dilbilimci, gazeteci, mütercim ve Türkçenin ilk etimolojik sözlüğünü hazırlamıştır, ayrıntılı bilgi için bkz: (AnaBritannica, 13; 204).

⁹ Berç Keresteciyan Türker, Yalova'ya hala gider misiniz, sorusu üzerine şu bilgileri vermiştir. Yalova'nın ailesi üzerinde büyük bir öneme sahip olduğunu belirtmiş, devamında büyük babası Artin Ağa'nın av meraklısı bir kişi olduğunu, bir gün Yalova'da avlanırken köylü kadınlarının hamama gittiklerini görünce kendisi de hamama gitmiş ve faydasını gördüğünü belirtmiştir. Büyük babasının sarayla da işleri olduğunu, bir gün baş kadın efendi romatizmalarından şikâyet edince Yalova'daki hamamların romatizmaya çok iyi geldiğini tavsiye etmiştir. Kadın efendi hamama gidip faydasını görünce Hünkâr buna sevinmiş ve Artin Ağa'yı çağırılmışlar, Hünkâr'ın *Benden ne dilerisin*, sorusuna, *Ne dileyeceğim... o hamamları bana veriniz!*.. demiş ve Hünkâr da Yalova hamamlarını Artin Ağa'ya başışladığını açıklamıştır. Ardından dedesinin civar çiftlikleri aldığı, hamamları tamir ettiğini ve bir gün hamamdayken Ligor isminde bir eşkiyanın 20- 30 silahlı adamıyla hamama basıp para isteyince 200 altın verdiğini, fakat sonradan bu silahlı adamlardan birçoğunu çiftlikte işe alarak eşkiyalıktan kurtardığını belirtmiştir. Oraların sonra miras yoluyla dayısına geçtiğini, ondan da hazineye geçtikten sonra oraları bir Fransız kiralayarak otel ve tesisler yapmış, bu Fransız bir gün eşi ve yanlarında bulunan genç kız ile hamama gittiklerinde eşkiyalar onun kurusu ve genç kızı kaçırp on bin lira fidye istemişlerdir. Bu Fransız'ın Osmanlı Bankası ile muamelesi olduğunu, bankaya gelip durumu kendisine anlattığını belirten Keresteciyan, kasadan on bin çıkarıp kendisine verdiğini, böylece adamın eşini ve genç kızı kurtardığını anlatmıştır. Berç Keresteciyan, bir zamanlar eşkiya yatağı olan Yalova'nın şimdiki mamur haline ve büyük emniyetine bakın, diyerek sözlerini bitirmiştir (Akşam, 1935).

Berç Keresteciyan, otuz sekiz yıl bankacılık yaptığını ve Hilali Ahmer'de çalıştığını ve orada gayet iyi arkadaşları olduğunu belirtmiştir (Akşam, 1935). Berç Keresteciyan Türker'in eğitim konusunda verdiği bilgilerden çift lise mezunu olduğu düşünülmemelidir. Çünkü Galatasaray Lisesi, 1870 ve 1880 yıllarında ilköğretim ve lise düzeyinde eğitim vermekteydi. Bu bağlamda ilköğretimi Galatasaray'da, lise eğitimini de Robert Kolej'de görmüş olduğu söylenebilir. Röportaj sırasında gazete muhabiri ek olarak Berç Keresteciyan'ın Hilali Ahmer'e büyük hizmetleri olduğunu, fakat kendisi bu hizmetleri dile getirmeyen bir kişiliğe sahip olduğunu açıklamış, ardından onun İstanbul'dan ayrılan İngiliz ordusunun 300.000 liralık malını Hilali Ahmer'e devrettiğini ve Anadolu harekâtına para yardımı yaptığı bilgisini vermiştir (Akşam, 1935).

Bağımsız milletvekili seçilen Berç Keresteciyan Türker'e seçilmiş olmayı nasıl karşıladınız sorusuna verdiği cevapta, yurttaşların kendisine göstermiş olduğu büyük bir onur olarak ifade etmiş, seçilmeyi minnettarlıkla kabul ettiğini belirtmiştir. Ayrıca memlekette eskiden belki bir din ve isim farkının olduğunu, fakat bugün böyle bir meselenin mevzubahis olmadığını, hatta bir Katolik monsenyörü bir gün kendisine dünyada her din müsavidir, elverir ki onu taşıyan bir insan olsun dediğini, kendisinin de bu düşünceye hak verdiğini belirterek ülkede din farkı olmadığı gibi son dil inkılabı ile memlekette ad farkının da kalmadığını açıklamıştır. Gençliğimizi nasıl buluyorsunuz sorusuna da on yaşından beri yıllarını sınırsız bir çalışma ile geçirdiğini belirten Berç Keresteciyan Türker, günde on saat çalıştığını, tatil günlerini de spor ile geçirdiğini ve memleketin gençliğini de tabii olarak böyle görmek istediğini ifade etmiştir. Gençlere hitap ederken spora önem vermelerini, aynı zamanda fikir ve kültür işleriyle de uğraşmalarını özellikle tavsiye etmiş, onların daha sonra bir aile sahibi olacaklarını unutmamalarını istemiştir. Öncelikle genç adamların bir gün aile geçindirecekleri için iyi çalışmalarını, genç kızların da dudak, tırnak boyalarına verdikleri önem kadar bir gün anne olacaklarını düşünmeye ayırmaları gerektiğini belirtmiştir. Çünkü onların memleketin refahı ve menfaatine hizmet edecek çocuklar yetiştireceklerini açıklamıştır. İyi çocuk büyütme memleketin esas temeli olduğunu, özellikle de Lafonte'nin ağustos böceği ile cırcır böceği hikayesini akıllarından çıkarmamalarını tavsiye etmiştir (Akşam, 1935).

Berç Keresteciyan Türker, mecliste nasıl çalışacaksınız, bir planınız var mı sorusuna, şimdilik bütün gayesinin memlekete hizmet etmek olduğunu, işe başlamadan vaatlerde bulunmayı doğru bulmadığını belirtmiştir. Ayrıca vaziyeti yakından görmek, işleri yakından takip etmek gerektiğini ve memleket için gerekli gördüğü şeyleri dostane bir surette söyleyeceğini açıklamıştır. Daha sonra memlekette var olan muhalefet fırkalarının katiyen aleyhinde olduğunu, Türkiye'nin el ele vererek çalışılacak bir yurt olduğu üzerinde durmuştur. Aynı zamanda memlekette azınlık meselesi olmadığı gibi bir muhalefet fırkasının olmasını da gereksiz gördüğünü, çünkü kendisinin de bir azınlık milletvekili değil, Türk ulusunun milletvekili olduğunu açıklamıştır. Bu bilgilerin yanı sıra günlük yaşamı hakkında da bilgiler veren Berç Keresteciyan, iş hayatı süresinde günde on saat çalıştığını, hiçbir zaman hastalanmadığı gibi işini de aksatmadığını belirtmiştir. Hatta milletvekili olmadan önce, yani bankadaki görevi sonrasında Ada'ya geçerek kalabalıktan uzak bir hayat sürdürdüğünü, çünkü şehirde kendisini cezbedecek bir şey olmadığını ifade etmiştir. Ada'da spor yaptığını, kayıkla uğraştığı gibi güzel sanatlarla uğraştığını açıklamış, özellikle musikiye ve edebiyata merakının fazla olduğu da vermiş olduğu bilgiler arasındadır (Akşam, 1935).

Berç Keresteciyan Türker'in Millî Mücadeleye ve Mustafa Kemal Paşa'ya desteği de olmuştur ki Mustafa Kemal Paşa, Bandırma vapuru ile Samsun yolculuğuna çıktığı sırada İngiliz İşgal Kuvvetleri vapuru Karadeniz'de batırma planı yapmışlardır. Bu bilgiyi haber alan Keresteciyan, tehlikeli durumu Paşa'nın avukatı Sadettin Ferit (Talay) Bey'e bildirerek yolculuk esnasında gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır (Biçici, 2019: 90-91; YeniŞafak 2013; Yozgat 2018; Afyonnews 2019; Hürriyet 2001; Kocatepe 2021). Ayrıca Millî Mücadele döneminde Anadolu'daki milli kuvvetlere para ve cephane yardımı yapmış, hizmetleri karşılığında İstiklal Madalyası almıştır. Aynı zamanda Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın yapımı

için yüklü miktarda bağışta bulunmuş ve Ziraat Bank'ta çalışmıştır. TBMM V. Dönem 1935 yılı genel seçimleri ile Afyonkarahisar ili bağımsız milletvekili olarak meclise girmiştir. 1936 yılında Berc Keresteciyan'a Atatürk tarafından Türker soyadı verilmiştir (Erat, 2020: 303; Biçici, 2019: 87).

3. 8 Şubat 1935 Seçimleri

Genel seçimlere günler kala Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, 5 Şubat 1935 Salı günü bir beyanname yayımlanmış ve geçen dört yıl içinde yapılan işlere kısaca değinip yapılması ön görülen konular hakkında bilgi vererek halktan destek istemiştir (Cumhuriyet, 1935- vd.). Mustafa Kemal Atatürk, Türk ulusunun kadın ve erkek seçmenlerine seslenirken; bir yurdun en değerli varlığının yurttaşlar arasında milli birliğin olması, birbirleriyle iyi geçinen, çalışkanlık ve kabiliyetlerinin olgunluğu olduğunu belirtmiştir. Ulusun varlığını ve hürriyetini korumak için canını ve her şeyini ortaya koymaya karar vermiş olmak, bir ulusun en yenilmez silahı ve koruma vasıtası olduğu üzerinde durmuştur. Bu sebeple Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında milli birlik, milli duygu ve milli kültür hedeflendiğinden en yüksek ideale ulaşılabileceğini açıklamıştır. Bununla birlikte ikinci seçmenlerden bir istekte bulunarak bağımsız milletvekilli adaylarına oy vermelerini özellikle vurgulamıştır (Cumhuriyet, 1935; Zaman, 1935).

Siyasi alanda yaşanan bu gelişmeler karşısında Ermeni Cemaati'nin Laik Ermeniler İdare Heyeti Başkanı Vahan Sürenyan, gayrimüslim Türklerin de milletvekili seçilmelerine çok sevindiklerini açıklamıştır. Türk inkılabının prensiplerini tatbik ederek maddi, manevi, içtimai sahada vatani vazifelerinin taktir edildiğini görmekle büyük sevinç içinde olduğunu ifade etmiştir. Açıklamasının devamında Sürenyan, Türk Ermenilerinden özellikle Berç Keresteciyan'ın Türk vatandaşı milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girme şerefini kazanması durumunda bütün Türk Ermenilerinin iftihar vesilesi olacağını belirtmiştir. Bu suretle Türk Ermenileri de vatanın siyasal işlerine fiilen iştirak edip vatani vazifelerini hakkıyla ifa etmek fırsatını bulmuş olacaklarını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1935). Aynı zamanda Başkan Vahan Sürenyan, olağanüstü bir toplantı düzenlemiş, milletvekili seçimi münasebetiyle yapılacak olan merasim ve sandık alayına Türk Ermenilerinin de katılmasına karar verdiğini açıklamış, Atatürk ve hükümet büyüklerine teşekkür etmiştir (Cumhuriyet, 1935). Böylece İstanbul'daki Türk Ermenilerinden Laik İdare Heyeti üyeleri, bayanlar, öğretmenler ve öğrencilerin otomobilleri ile merasime katılacaklarını açıklamıştır (Cumhuriyet, 1935). Aynı zamanda Beyoğlu Ermeni Mütevelli Heyeti, sandık alayına katılanların üzerine serpmek üzere bol miktarda Konfeti (Şeker) hazırlamıştır. Bununla birlikte başta Kumkapı Patrikhanesi olmak üzere bütün Ermeni mektep ve müesseseleri bayraklarla süslenmiş, gece ışıklandırılmayla aydınlatılmak üzere hazır hale getirilmiştir (Cumhuriyet, 1935).

Büyük bir farklılık gösteren 1935 milletvekili seçimlerinde kadınların seçme seçilme hakkını kullanması, azınlıkların milletvekili olması ve özellikle bağımsız adaylara oy verilsin açıklamalarının yapılması önemli siyasi adımlardan biri olmuştur. Bu gelişmelerin basındaki yansımaları şöyle olmuştur. Bugün Türkiye Cumhuriyeti için en ziyade iftihar edilecek şeylerden biri de demokrasinin kıymetini böyle taktir etmektedir (Zaman, 1935). Şenlik Var... Cuma günü yurdun her yanında milletvekili seçimi şenliği yapılacaktır (Anadolu, 1935). İstanbul Belediyesi tarihi ve kıymetli Meşrutiyet'in ilk Meclisi Mebussan seçimlerinde kullanılan oy sandığı çıkararak süsleyip hazırlamıştır (Son Posta, 1935). Milletimizin bu yıl ki seçim şenliği katmerli oluyor. Çünkü medeni dünyadaki birçok ulusu geride bırakan Türk kadını, seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Bugün ulusun mutluluğunu görmek için seçim işlerinde gösterdiği tutkuya bakmak yeterli olacaktır vb. haberler paylaşılmıştır (Cumhuriyet, 1935).

Seçim akşamı İstanbul bayraklarla donatılmış, sandık alayı için bir kamyon ve oy sandığı bayrak ve çiçeklerle süslenmiş, konvoy için 400 otomobil kiralanmıştır. Sandık alayı ve seçim merasimi için sabah 07.30 de Belediye Başkan Yardımcısı Hamid Bey ile teftiş heyeti üyeleri belediyeye gelmiş ve süslenmiş oy sandığı kamyonete konulmuştur. Konvoyun başında

motosikletli polisler, belediye başkan yardımcısı otomobili, oy sandığını taşıyan kamyonet, teftiş heyeti otomobilleri ve iştirak edenler ile tertip edilen alay Taksim'e hareket etmiştir. Taksim'de gerek radyodan gerekse Şehir Bاندosu nameleri eşliğinde Vali Muhittin Üstündağ, İl Parti Heyet Başkanı Dr. Cemal Tunca, heyet üyeleri, şehir meclis üyeleri, üniversite rektörü, üniversite öğrencileri ve kalabalık halk kitlesinin katılımı ile sandık alayı beklenmiştir. Sandık alayının Taksim'e gelmesi ile birlikte milletvekili adaylarından Nakiye Hamın ve Refik Ahmet beşer dakika konuşma yapmışlardır. Nakiye Hanım, milli hakimiyetin ilerleme savaşında eşi görülmeyen bir diriliş gösterdiğini ifade etmiştir. Ardından Refik Ahmet, hakimiyeti millinin yolu cumhuriyet abidesinden geçer, bu nedenle seçim sandığı oyların kullanılacağı yere götürülmeden önce cumhuriyet abidesine getirildiğini belirterek konuşmasını tamamlamıştır (Cumhuriyet, 1935- vd.). Konuşmalardan sonra vali öncülüğünde cumhuriyet abidesine¹⁰ çelenk bırakılmış ve şehir bandosu eşliğinde İstiklal Marşı okunmuştur. Ardından Taksim'den yayalar ile birlikte hareket eden kalabalık alayın başında şehir bandosu, ardında oy sandığının bulunduğu kamyonet, valinin otomobili ve diğer otomobiller, alayın etrafını saran kadınlı erkekli sancak taşıyan insanlar ve kalabalık halk kitlesi Galatasaray'a kadar konvooya eşlik etmiştir. Sandık alayı Eminönü, Ankara Caddesi, Fatih, Beyazıt güzergahını takip ederek İstanbul Üniversitesi önüne geldiğinde yoğun bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Oy sandığı bando takımının çaldıkları nameler eşliğinde İstanbul Üniversitesi konferans salonuna görülmüştür. Onları salon kapısında Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Kâtibi Recep Peker ve eşi karşılamıştır. Yerine konulan sandığın kapağı vali tarafından açılarak içinin boş olduğu halka gösterilmiştir. İlk oylar Recep Peker ve eşi tarafından kullanılmıştır. Ardından sırayla İstanbul semtlerine göre seçmenler oylarını kullanmışlardır¹¹ (Cumhuriyet, 1935- vd.). Seçimler bittikten sonra yeni milletvekili adayları için İstanbul Halkevi sosyal yardım şubesi seçim şerefine Perapalas'ta bir balo düzenlemiştir (Cumhuriyet, 1935- vd.).

8 Şubat 1935 Cuma günü yapılan seçim sonuçlarına bakıldığında Cumhuriyet Halk Fırkası adaylarının 17'si kadın olmak üzere toplam 399 milletvekili seçilmiştir. Bağımsız adaylar için 16 aday yeri boş bırakılmış olmasına rağmen 13 milletvekili seçilmiştir.¹² Aynı zamanda Türk vatandaşı milletvekili olarak bağımsız adaylığını koyanlardan Dr. Nikola Taptas Ankara'dan, Berç Keresciyan Afyonkarahisar'dan, İstemat Zihni Eskişehir'den, Dr. Samuel Abravaya Niğde'den milletvekili seçilmiş ve meclise girmişlerdir (Cumhuriyet, 1935- vd.).

Bağımsız adayların aldıkları oy sayısı şöyledir (Akşam, 1935- vd.).

1. General Ali Fuat Cebesoy (Konya)	1352 oy
2. Dr. Nikola Taptas (Ankara)	1273 oy
3. Halil (İzmir)	1157 oy
4. Mitat Şükrü (Sivas)	868 oy
5. Emekli General Şefik (Denizli)	707 oy

¹⁰ **Taksim Cumhuriyet Anıtı:** Taksim Cumhuriyet Anıtı, İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica'ya yaptırılmış ve kendisine yardımcı olmak üzere Mimar Sinan Üniversitesi öğrencileri arasında düzenlenen yarışmada birinci olan Sabiha Ziya ve Hadi Bara Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İtalya'ya gönderilmiştir. Yaklaşık 2,5 yılda tamamlanan anıtın yapımında taş ve bronz kullanılmış, mali kaynak için komisyonlar oluşturulmuş, komisyonda yer alan Berç Keresteciyan tarafından yüklü bir bağış yapılmış ve halktan bağış toplanmıştır. 84 ton ağırlığında olan anıt Roma'dan İstanbul'a 1928'de gemi ile getirilmiştir. Açılış töreni 8 Ağustos 1928 tarihinde yapılmış, fiziksel özelliği bakımından anıtın kaide ve çevre düzeni mimar Giulio Mongeri tarafından dizayn edilmiştir. Türklerin bağımsızlık savaşını tasvir eden anıt hem Atatürk'ü hem de yeni düzeni tasvir eden bir heykeldir. Bu anıtın yerleşim planı, önünde törenlerin yapılacağı çevre düzenlemesine sahiptir. Anıtın bir yüzünde Mustafa Kemal Atatürk, askerlerin önünde durmaktadır, diğer yüzünde ise Mustafa Kemal Atatürk sivil kıyafetlerle ve yanında İsmet Paşa ve Fevzi Paşa, asker ve siviller ile birlikte yeni Türkiye'nin kuruluşu canlandırılmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün arkasında Sovyet General Mihail Frunze ve Kliment Vorosilov'un heykeli yer almıştır. Anıtın yan yüzlerinde birer asker heykeli, üst kısmındaki madalyonlarda iki kadın portresi yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Ünal 2002: 62-67; Özkarabekir, 2020.; Kalkan, 2018).

¹¹ İstanbul'da yapılan seçimlerin semtlerine göre oy kullanma sırası, Beyazıt ikinci seçmenleri saat 10.00 ile 11.00 arasında oylarını kullanacak, Fatih, 11.00- 12.00; Adalar ve Bakırköy, 12.00- 13.00; Sarıyer ve Beykoz, 13.00- 14.00; Kadıköy- Üsküdar, 14.00- 15.00; Beyoğlu, 15.00- 16.00; Beşiktaş, 16.00- 17.00 saatleri arasında oy kullanmışlardır (Cumhuriyet, 1935).

¹² Kütahya, Tokat, Yozgat illeri için birer bağımsız milletvekili kontenjanı bırakılmış olmasına rağmen bağımsız milletvekili çıkmamıştır (Cumhuriyet, 1935).

6. Berç Keresteciyan (Afyon)	666 oy
7. Tayfur Sökmen (Antalya)	588 oy
8. Dr. Samuel Abravaya (Niğde)	503 oy
9. Hüsnü Kitapçı (Muğla)	453 oy
10. İstemat Zihni (Eskişehir)	422 oy
11. Mustafa Ensoy (Çankırı)	412 oy
12. Nuri (Kastamonu)	348 oy
13. Emekli General Rafet Bele (İstanbul)	290 oy

Seçimlerin bitmesi ile birlikte milletvekili mazbataları hazırlanmıştır. Afyonkarahisar milletvekilliğine seçilen yedi kişinin mazbataları 17 Şubat 1935 tarihli tezkere ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur (BCA, 1935). Afyonkarahisar yedi milletvekillerinden biri olan Berç Keresteciyan Türker'in TBMM V. Dönem Zabıt Ceridesi Tutanaklarına göre mecliste toplamda altmış altı defa söz aldığı görülmüştür. Söz aldığı konu dağılımına bakıldığında kanun maddeleri ve bütçe konularının ön plana olduğu görülmüştür. Böylece devlet demir yolları, limanları, hava yolları hakkındaki bazı kanun maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanunlara bazı yeni maddelerin eklenmesini önermiş, bankalar kanunu, Türk ceza kanunu, merkez bankası kanunu, kanunların ilan şekli konularında da görüş belirtmiştir. Bütçe konusunda ise iktisat vekaleti bütçesi, İzmir liman işleri bütçesi, iktisat, adli, sıhhat, içtimai, dahili, ziraat vb. bakanlıkların bütçesi hakkında fikir belirttiği görülmüştür (TBMMZC, 1935- vd.). Aynı zamanda afyon satışı konusunda yaşanan zararın sebepleri hakkında bilgi vermiş, orman yangınları ve Kızılay gelirlerinin artırılması konusunda da düşüncelerini beyan etmiştir (BCA, 1935- vd.).

Berç Keresteciyan Türker'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde dikkat çeken konuşmalarına kısaca değinecek olursak, Muvazenei Umumiye Kanun layihası konusunda söz alıp Maliye Bakanlığı'nın vergi teklif ederken memleketin her yerinde etraflı bir inceleme yapması gerektiğini, böylece her sınıf mükellefin mali vaziyetini öğrenmeli ve ona göre tedbirler alması gerektiğine dair öneride bulunmuştur (TBMMZC, 1935: 165-166). Türkiye ile Yugoslavya arasında afyon üretimi ve ticareti işlerine dair imzalanan antlaşmaya siyasetin karıştığını, yani Cemiyeti Akvam kurduğu afyon karteli ile kendi menfaatleri doğrultusunda afyon ticaretini yürüterek Türkiye'nin ticaretini felce uğrattığını belirtmiştir. Milli ticaretin hassas bir mesele olduğunu, bu nedenle iktisat, inhisar ve ziraat vekaletlerinin bir tetkik komisyonu kurmalarını, hariciye vekaletinin de oluşturulacak komisyonu desteklemesini rica edip milli menfaatlerin korunması düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir (TBMMZC, 1935: 137-138). Bankalar kanunu layihasını incelediğini ve böyle bir kanuna çoktan beri ihtiyaç olduğunu, çünkü başıbozuk bankalar bulunduğu gibi birbirine zıt kuralları uygulayanların bulunduğunu açıklamıştır (TBMMZC, 1936: 2-3). Merkez bankası kanun hükümlerinde yapılan düzenlemeleri uygun görmüş, böylece milli kalkınmanın hızlanacağını belirtmiştir (TBMMZC, 1938: 318-319). İş kanunu layihasının beşinci maddesinin grevlere yol açacağını İngiltere, Amerika örnekleri üzerinden açıklamış, oluşacak durumların önüne geçmek için layihaya yeni bir maddenin eklenmesini teklif etmiştir (TBMMZC, 1936: 63-64). Aynı şekilde devlete karşı işlenen suçların gayet ağır suçlar olduğundan her bir suç için Türk Ceza kanununda mevcut bulunan cezaların azami derecede yükseltilmesini ve tek bir ceza tipine dönüştürülmesini teklif etmiştir (TBMMZC, 1936: 217). Şeker tüketimi ve gümrük resimleri hakkında kanun münasebetiyle söz aldığı önceki dönemlerde şeker ithal edilirken cumhuriyet hükümetinin açtığı fabrikalar sonucu milletin artık şeker alabildiğini belirtmiştir. Fakat bazı tüccarların şeker depolayıp yüksek kar ile halka sattığını, öncelikli olarak halkın haklarının gözetilmesi gerektiği fikrinde olduğunu, çıkarılacak kanunda bu durumun göz önünde bulundurulmasını rica etmiştir (TBMMZC, 1935: 150).

Maarif Vekaleti bütçesi üzerine söz alan Berç Keresteciyan Türker, milletin ilerlemesi ve her milletten üstün olmasını arzu ettiğini belirtip niçin çocuklarımız senelerden beri Robert Koleje, Firerler Mektebine, kızların Sen Jeanlara gönderildiğini meclise sormuş, ardından maarif bakanından yeni okulların açılmasını rica etmiştir. Zenginlerin de çocuklarını Cambridge, Oxford üniversitelerine değil kendi üniversitemize göndermelerini, boş yere paranın Avrupa'ya gitmemesini temenni etmiştir (TBMMZC, 1935: 255). Maarif Vekaleti bütçe aldığı sürece okul sayısını arttırmaya çalışsa da Anadolu'nun birçok yerinin okulsuz olduğu gibi öğretmen sıkıntısının yaşandığını belirttikten sonra okullardan her yıl mezun olanlar Anadolu'ya öğretmen olarak gönderilemez mi sorusu ile düşüncesini ortaya koymuştur (TBMMZC, 1938: 218).

Berç Keresteciyan Türker, İskenderun ve Antakya konusunun ülke için hayati bir mesele olduğunu, mantıklı bir siyaset ile durumun lehimize çevrilebileceğini ve bölgeyi Fransız mandasından kurtarmanın kutsal bir vazife olduğunu belirtmiştir. Ardından mesele halledilinceye kadar sancaktaki halkın tazyik edilmeyeceğine dair hükümetimiz Fransa'dan teminat almış mıdır sorusunu meclise yöneltmiştir (TBMMZC, 1936: 76). Hatay'ın anavatana bağlanmasının milli varlık meselesi olduğunu, Hatay'ın resmi dilini Türkçe, mali ve idari işlerine sahip bağımsız bayrağı ile Türkü temsil edeceğini belirtmiştir (TBMMZC, 1937: 168). Hatay Ermenilerine seslenerek dünyanın en büyük milletinin Türkler olduğunu, ona sarıldıkları sürece saadete kavuşacaklarını ifade etmiştir (TBMMZC, 1938: 264-265). Böylece milli sınırların önemine dikkat çekmiş olduğu gibi milli birliğin sağlanmasına dair düşüncelerini de ifade etmiştir.

Sonuç

Yeni Türkiye Devleti kurulduğu günden itibaren Osmanlı Devleti Anayasasını ve seçim kanunlarını devralmıştır. Bir oluşum süreci içinde bulunan Türkiye Devleti, dönemin koşulları, yaşanan gelişmeler, modernleşme, inkılaplar gibi birçok faktörün etkisiyle gerek anayasada gerekse seçim kanunlarında yeniliklere gitmek durumunda kalmıştır. Dört yılda bir yapılan genel seçimlerde zamanı uygun görüldüğünde seçim kanunu alt maddelerinde değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerden biri de 5 Aralık 1934 tarihinde Başvekil İsmet İnönü ve milletvekili arkadaşları tarafından meclise sunulan seçim kanunu 10 ve 11'inci maddelerinin değişikliği teklifi olmuştur. Teklif tasarısı 258 milletvekilinin oyu ile kabul edilmiş ve kadınlar milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuş, 8 Şubat 1935 tarihli genel seçimlerinde 17 kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir.

8 Şubat 1935 tarihli genel seçimlerinin dikkat çeken diğer bir özelliği de azınlıkların bağımsız milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmelerine fırsat tanınmış olmasıdır. Özellikle cumhuriyetçi ve milliyetçi samimi vatandaşların mecliste yapacakları tenkitler önemsenmiş, 16 ilde birer milletvekili aday yeri boş bırakılmıştır. Bizzat Atatürk tarafından yapılan açıklamada bağımsız milletvekili adaylarına oy verilmesi istenmiştir. Bu açıklamalar üzerine bağımsız milletvekili adaylığına yoğun talep olmuştur. Birçok milletvekili adayı azınlık milletvekili değil de Türk vatandaşı milletvekili olarak adaylığını koymuş ve bu taleplerini basın yoluyla halka duyurmuştur.

Türk vatandaşı olarak bağımsız milletvekili adaylığını koyanlardan biri de Berç Keresteciyan Türker olmuştur. Afyonkarahisar ilinden milletvekili adaylığını gösterip 666 oy alarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. Ailesi gerek baba tarafından gerek anne tarafından ülkeye büyük yararlılıklar göstermiştir. Kendisi de aynı şekilde ülkeye hizmet etmiş, Ermeni asıllı bir Türk vatandaşıdır. Bağımsız milletvekili adaylığını gösterdiği ilk günden itibaren basının ilgi odağı olduğu gibi Ermeni Cemaati'nin Laik Ermeniler İdare Heyeti tarafından da desteklenmiştir. Laik Ermeniler İdare Heyeti Başkanı Vahan Sürenyan tarafından kendisi için basın açıklamasında bulunmuş, özellikle Keresteciyan'ın milletvekili olmasının kendileri için bir iftihar vesilesi olacağı belirtmiş ve seçim günü yapılacak merasim ve sandık alayına katılmaları için İstanbul'da yaşayan Ermenilere çağrıda bulunmuştur. Başkan Vahan

Sürenyan'ın özellikle Keresteciyan için yaptığı açıklama dikkat çeken gelişmelerden biri olmuştur, çünkü Ermeni asıllı olan Samatya Ermeni Mektebi Müdürü Kevork Simkeşyan da Türk vatandaşı milletvekili olarak İstanbul'dan bağımsız milletvekili adaylığını göstermiştir (Cumhuriyet, 1935).

Sonuç olarak 8 Şubat 1935 milletvekili seçimlerinde ilk kez olarak hem kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi hem de azınlıklara ilk olarak bağımsız milletvekili hakkının tanınmış olması bakımından önem arz etmiştir. Bu yeni haklar bütün ülke tarafından büyük sevinç ve mutlulukla karşılanmıştır. Öyle ki 1908 yılında kullanılan oy sandığı çıkarılmış, çiçek ve bayraklarla donatılmış ve oluşturulan konvoy ile bir sandık alayı oluşturulmuştur. Taksim cumhuriyet abide meydanında merasim yapıldıktan sonra oy sandığı İstanbul Üniversitesi konferans salonuna götürülerek seçimler yapılmıştır. Tabii ki yaşanan bu gelişmelerin hepsi bir arada değerlendirildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi V. Dönem 8 Şubat 1935 tarihli genel seçimlerinin demokrasi alanında atılmış önemli bir adım olduğu görülmektedir. Bu nedenle 1935 genel seçimlerinin Türk siyasi tarihinde ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Özellikle Berç Keresteciyan Türker, Türkiye Büyük Millet Meclisi beşinci dönem milletvekili görevi süresinde söz aldığı sıralarda milli kalkınma, milli ekonomi, milli ticaret, milli sınırlar vb. konularının ön planda olduğu görülmüştür. Ayrıca ülkenin gelişmesi, eğitimin önemi, milli sınırların korunması ve toplumun refahının sağlanması için düşüncelerini belirttiği gibi gerektiği zaman kanun tekliflerinde de bulunduğu dikkat çekmiştir.

Kaynakça

- “Ah Şu Ermeniler ve Berç Türker Keresteciyan, *Kocatepe*, 19 Haziran 2021.
- Alkan, M. Ö. (2006) Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyona Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23: 133-165.
- “Atatürk’ün Beyannamesi”. *Milliyet*, 3230. 5 Şubat 1935. s. 1,5.
- “Atatürk’ün Millete Beyannamesi”. *Cumhuriyet*, 3853. 5 Şubat 1935. s.1.
- “Atatürk’ün Ulusa Beyannamesi”. *Anadolu*, 6131. 5 Şubat 1935. s. 1-2.
- “Atatürk’ün Ulusa Beyannamesi”. *Zaman*, 228. 5 Şubat 1935. s. 1-2.
- BCA.MGM. 075.492.16. 2;3;4 / 78. 27 Şubat 1935.
- BCA.MGM.030.10.0.0/ 8.49.12, 9 Ekim 1935.
- BCA.MGM.030.10.0.0/ 8.49.13, 10 Ekim 1935.
- BCA.MGM.030.10.0.0/ 4.21.3, 26 Mart 1936.
- BCA.MGM.030.10.0.0/ 4.21.16, 17 Mart 1937.
- “Berç Keresteciyan Efendi”, Çapanoğlu, A.K. *Yozgat*, 26 Nisan 2018.
- Biçici, M. (2019) Kadim Dostlukta Bir Çınar: Berç Keresteci Türker, *TİSAD*, 6 (23): 85-97.
- “Bu Sabah On Birde Reylerin Atılması Başladı”. *Akşam*, 5858. 8 Şubat 1935. s. 1,4.
- “Büyük Önderin Beyannamesi”. *Son Posta*, 1620. 5 Şubat 1935. s. 1,3.
- “C. Halk Fırkası Sayılab Namzedleri Listesi Çıktı”. *Anadolu*, 6131. 5 Şubat 1935. s. 1,4.
- Çelebi, M. *Taksim Cumhuriyet Anıtı*, Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/taksim-cumhuriyet-aniti/>, Erişim Tarihi. 20 Kasım 2021.
- Erat, M. (2020) Cumhuriyet Döneminde Türkiye’deki Ermenilerin Faaliyetleri (1923-1945), *Troyacademy*, 5(2), 295- 328.

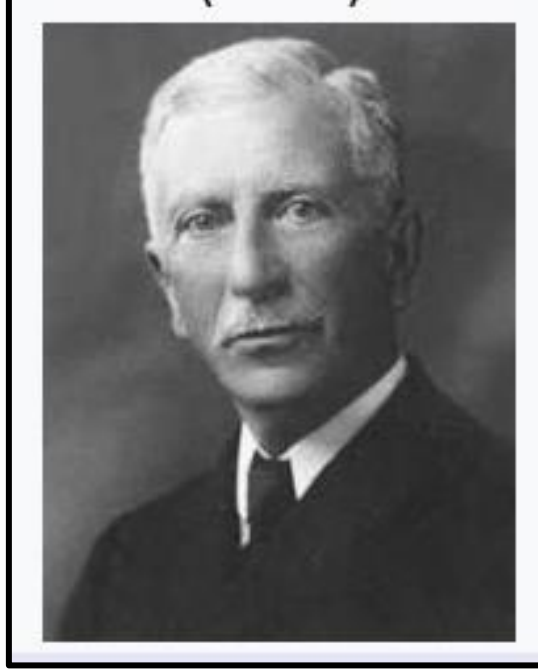
- Erkmen, A. (2019) İki Dereceli Genel Seçimlerden Tek Dereceli Demokratik Seçimlere Yaşanan Süreç, *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 6(33): 608-622.
- “Fırka Namzetleri Her Tarafıta İttifakla Sayılav Seçildi”. *Akşam*, 5859. 9 Şubat 1935. s. 1,4.
- “Halk Fırkası Yeni Sayılav Namzetleri Tespit Edilmeye Başlandı”. *Zaman*, 225. 2 Şubat 1935. s. 1.
- “İstanbul Dün Yeni Sayılavlarını Seçti”. *Milliyet*, 3234. 9 Şubat 1935. s. 1,6.
- Kalkan, A. (2018) *Taksim Cumhuriyet Anıtı: Tarihçesi ve Heykellerin Hikayesi*, Arkeo Polis, <https://arkeopolis.com/taksim-cumhuriyet-aniti-tarihçesi-ve-heykellerin-hikayesi/>, Erişim Tarihi. 5 Kasım 2021.
- “Kamâl Atatürk’ün Türk Ulusuna Beyannamesi”. *Akşam*, 5855. 5 Şubat 1935. s. 1,8.
- Kayalı, H. (1995) Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire 1876-1919, *International Journal of Middle Esat Studies*, 27(3): 265-286.
- Keresteciyan, B. (1912) *Dictionnaire Etymologique de la Langue Turque*, Londra.
- Keresteciyan, B. (1989) AnaBritannica Ansiklopedisi, C.13: 204.
- “Kim Bu İbrahim Türker”, Küçük, C. *YeniŞafak*, 28 Nisan 2013.
- “Mebuslar Bugün Seçiliyor, Sandık Alayı Saat 8,5’ta Başlıyor...”. *Zaman*, 231. 8 Şubat 1935. s. 1-2.
- “Müstakiller”. *Milliyet*, 3234. 9 Şubat 1935. s. 1.
- “Müstakil Mebuslar”. *Akşam*, 5859. 9 Şubat 1935. s. 1.
- “Müstakil Namzetlerden Hangileri Kazanacak”. *Anadolu*, 6131. 5 Şubat 1935. s. 2.
- “Müstakil Sayılavlar”. *Cumhuriyet*, 3853. 5 Şubat 1935. s.1,8.
- “Müstakil Sayılavlar Kaçar Reyle Seçildiler?”. *Anadolu*, 6135. 10 Şubat 1935. s. 6.
- “Müstakil Sayılavlıklara Namzetler”. *Zaman*, 227. 4 Şubat 1935. s. 1-2.
- “Müstakil Sayılav Namzetlerinin Söyledikleri”. *Akşam*, 5855. 5 Şubat 1935. s. 1,4.
- “Müstakil ve Kadın Namzedler”. *Cumhuriyet*, 3854. 6 Şubat 1935. s.1.
- Olgun, K. (2011) Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27: 1-36.
- “Önder Atatürk Bir Beyanname Neşretti”. *Cumhuriyet*, 3851. 3 Şubat 1935. s.1.
- “Önder Atatürk’ün Beyannamesi”. *Anadolu*, 6131. 4 Şubat 1935. s. 1-2.
- Özer, S. (2013) Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29 (85): 131- 168.
- Özkarabekir, C. (2020) *Cumhuriyet Anıtının Hikayesi*, İstDergi 002 <https://www.istdergi.com/sehir/mimari/cumhuriyet-anitinin-hikayesi>, Erişim Tarihi. 15 Kasım 2021.
- Pamukciyan, K. (2003) *Biyografileriyle Ermeniler*, (Haz. Osman Köker), İstanbul, Aras Yayıncılık.
- “Sayılavlarımız Bugün Seçiliyor”. *Milliyet*, 3233. 8 Şubat 1935. s. 1,5.
- “Sayılav Namzedleri Anlaşıldı”. *Son Posta*, 1620. 5 Şubat 1935. s. 1,6.
- “Sayılav Namzedleri Listesi Yarın İlan Edilecektir”. *Cumhuriyet*, 3852. 4 Şubat 1935. s.1.

- “Saylav Namzetleri Ayrılıyor”. *Cumhuriyet*, 3850. 2 Şubat 1935. s.1,4.
- “Saylav Namzetleri Bugün İlan Edilecek”. *Zaman*, 227. 4 Şubat 1935. s. 1-2.
- “Saylav Namzetlerinin İsimleri”. *Akşam*, 5855. 5 Şubat 1935. s. 1.
- “Saylav Namzetleri Tespit Ediliyor”. *Anadolu*, 6130. 3 Şubat 1935. s. 1.
- “Saylav Seçimi Dün Bitti”. *Cumhuriyet*, 3857. 9 Şubat 1935. s.1,6.
- “8 Dil Konuşan, Günde 10 Saat Çalışan Bir Saylavımız” *Akşam*, 5865. 15 Şubat 1935. s. 7,10.
- Sezer, A. (1998) Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14 (42): 889-905.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1923). 1 (28) 10: 320.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1934). 4 (25) 12: 80-88.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1934). 4 (25) 12: 82-83.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1935). 5 (3) 27: 165-166.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1935). 5 (3) 29: 245.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1935). 5 (3) 29: 248.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1935). 5 (4) 37: 150.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1935). 5 (4) 37: 137-138.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1936). 5 (12) 72: 2-3.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1936). 5 (12) 74: 63.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1936). 5 (12) 78: 217.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1936). 5 (13) 8: 76.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1937). 5 (15) 30: 168.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1938). 5 (25) 67: 218.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1938). 5 (25) 68: 264-265.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1938). 5 (26) 80: 318- 319.
- T.C. Resmî Gazete, Kanunlar, 2877 (1934): 1.
- “Tufan Türeç: Berç Keresteciyan Efendi’nin Öyküsü”, Kalafat, H. *Hürriyet*, 1 Haziran 2001.
- “Türkiye’nin ilk azınlık milletvekili: Afyonkarahisar Milletvekili Berç Keresteciyan”, Turan, O. *Afyonnews*, 28 Ekim 2019.
- Türkmen, İ. (2008) I. TBMM Hükümeti Döneminde İsmail Fazıl Paşa’nın Nafia Vekilliği Görevi (1921-1921), *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X (3): 135-158.
- “Türk Ulusu Atatürk’ün İsteddiği İtimadı Bir Kere Daha Gösterdi”. *Cumhuriyet*, 3857. 9 Şubat 1935. s.1,7.
- “Türk Ulusu Bugün Reyini Veriyor”. *Cumhuriyet*, 3856. 8 Şubat 1935. s.1,6.
- Ünal, E. (2002) Taksim Cumhuriyet Anıtı, *Popüler Tarih*, 62- 67.
- “7 Müstakil Namzed Daha!”. *Cumhuriyet*, 3855. 7 Şubat 1935. s.1.
- “Yeni Saylavlar Cuma Günü Memleketin Her Tarafında Seçilmiş Olacaklar”. *Milliyet*, 3231. 6 Şubat 1935. s. 1,6.

“Yeni Sayımlar Dün Seçildi, Mebusların 17’si Bayan, 13’ü Müstakil...”. *Zaman*, 232. 9 Şubat 1935. s. 1-7.

Ekler

Görsel 1. Berç Keresteciyan Türker

Görsel 2. Taksim Meydanı’nda yapılan seçim merasimi ve sandık alayı

Görsel 3. İstanbul Üniversitesi Meydanı ve oy sandığı

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Otantiklik Arayışı, Yiyecek Deneyimi ve Tavsiye Etme Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Alaçatı Ot Festivali Örneği

Examination of the Relationships between Search for Authenticity, Food Experience, and Intention of Recommendation: The Case of Alaçatı Herb Festival

Arş. Gör. Selda YORDAM¹, Doç. Dr. Gülizar AKKUŞ²

Öz

Hızlı tüketim anlayışının artmasıyla birlikte kültürel değerler kaybolmaya başlamıştır. Bu nedenle insanların yerel ve otantik olana ilgisi her geçen gün artmaktadır. Turistleri seyahate yönlendiren temel öğelerden biri de bireyin günlük yaşamda eksikliğini hissettiği bu otantiklik arayışıdır. Destinasyonlara özgü yiyecekleri tatmak, bu yiyeceklerin hazırlanma ve tüketim şekillerini öğrenmek ise özgünlük arayışında olan turistler için eşsiz bir deneyim sunmaktadır. Somut olmayan gastronomik mirasları olarak görülen bu yiyecekler, turistlerin otantik ve kültürel bir deneyim yaşayabilmeleri açısından önemli görülmektedir. Çünkü yöreye özgü yiyecekler turistlerin tüm duyularına hitap ettiği için deneyimlerini olumlu yönde etkilemektedir. Ziyaretçiler de yaşadığı bu benzersiz deneyimleri yakınlarına tavsiye etme niyeti göstermektedir. Bu çalışmada otantiklik arayışı, yiyecek deneyimi ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkileri yapısal eşitlik modellemesi yoluyla ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Alaçatı Ot Festivali'ne katılan bireyler arasından kolayda örnekleme yöntemiyle 350 kişiye ulaşılmış ve çevrimiçi anket uygulanmıştır. Araştırma verileri 01.04.2021-01.05.2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Analizler sonucunda otantiklik arayışının estetik ve eğitsel yiyecek deneyimini etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca estetik ve eğitsel yiyecek deneyiminin tavsiye etme niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otantiklik arayışı, yiyecek deneyimi, tavsiye etme niyeti, Alaçatı Ot Festivali

Makale Türü: Araştırma

Abstract

With the increase in the understanding of fast consumption, cultural values began to disappear. For this reason, people's interest in the local and authentic is increasing day by day. One of the reasons behind tourists' motivations for travels is search for authenticity which they feel its lack in their daily lives. Tasting the foods indigenous to the destinations and learning how these foods are prepared and consumed offers a unique experience for the tourists who seek authenticity. These foods, which are seen as intangible gastronomic heritage, are considered important for tourists to have an authentic and cultural experience. Since indigenous foods appeal to all senses of tourists, affect their experiences positively. Visitors also intend to recommendation these unique experiences to their friends and relatives. In this research it is aimed to reveal the relationships between the search for authenticity, food experience and intention of recommend by structural equation modeling. In accordance with this purpose, 350 people who participated the Alaçatı Herb Festival were reached via convenience sampling method and an online survey was conducted. The research data were collected between the dates 01.04.2021 and 01.05.2021. As a result of the analyses, it was determined that the search for authenticity affects the aesthetic and educational food experience. Moreover it was determined that the aesthetic and educational food experience has a significant effect on the intention of recommendation.

Keywords: Search for authenticity, food experience, intention of recommendation, Alaçatı Herb Festival

¹Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, syordam@kastamonu.edu.tr

²Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, gakkus@kastamonu.edu.tr

Atf için (to cite): Yordam, S. ve Akkuş, G. (2022). Otantiklik arayışı, yiyecek deneyimi ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Alaçatı Ot Festivali örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1606-1620.

Paper Type: Research

Giriş

Özellikle kitle turizminin yıkıcı etkisi ile birlikte insanlar zaman içerisinde alternatif turizm türlerine yönelmeye başlamıştır. Bu türler içerisinde önceden sadece temel bir gereksinim olarak kabul edilen yiyecek-içecek ürünleri ise günümüzde turistleri destinasyonlara yönlendiren temel motivasyonel faktörlerden biri haline almıştır. Hatta bu kapsamda destinasyonlar etkinlik turizminin de önemli bileşenlerinden biri olan yöreye özgü ürünler ya da tatlara ilişkin yüzlerce ulusal ve uluslararası festival (kahve, karpuz, domates, kiraz, kayısı, portakal, sarımsak festivali gibi) düzenlemektedir. Bu festivaller birbirinden farklı özelliklere sahip coğrafik alanların özgün ve otantik yapısını yansıtması sebebiyle ziyaretçilere unutamayacakları bir deneyim yaşatmaktadır. Bu deneyimlerin en çarpıcı yanlarını tespit etmek, özellikle ziyaretçilerin memnuniyetine ve gelecekteki niyetlerine etki eden deneysel bileşenleri saptayabilmek etkili destinasyon pazarlama faaliyetleri açısından oldukça önemlidir (Akkuş, 2021, s. 246).

Türkiye’de geçmişten günümüze yiyecek-içecek temalı çeşitli festivaller düzenlenmekle birlikte (Aslan, Akoğlu ve Şengül, 2021, s. 81) bu festivallerin sayısında özellikle yoğun ziyaretçi ilgisi sebebiyle her geçen yıl önemli bir artış yaşanmaktadır. 2010 yılından itibaren her yıl Nisan ayında gerçekleştirilen Alaçatı Ot Festivali de ulusal ve uluslararası alanda tanınan önemli bir etkinliktir. Festivalde her yıl farklı bir ot, tema olarak belirlenmekte ve yemekler ağırlıklı bu ota yapılmaktadır. Festival kapsamında otları tanıma ve toplama etkinlikleri, yemek atölyeleri, en güzel ot yemeği yarışması ve otlar hakkında çeşitli seminerler düzenlenmektedir. Yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgisi ile karşılaşan bu festival 2016’da “Shining Star Awards En Başarılı Festival” ödülü ve 2017’de İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından “Onur Ödülü” almıştır (Çeşme Belediyesi, 2018).

Son zamanlarda özellikle metropollerde yaşayan bireylerin günlük rutinlerinden sıkılmaları onları otantiklik arayışına itmektir. Destinasyonlara özgü yiyecek ve içeceklerin tadımı, bu yiyeceklerin hazırlanma ve tüketim şekillerini öğrenme ise özgünlük ya da otantiklik arayışında olan turistler için eşsiz bir gastronomi deneyimi sunmaktadır. Ayrıca bu deneyimlerin yine gastronomik etkinliklerle bütünleştirilmesi deneyimin kalitesinin artmasına da katkı sağlamaktadır (Nebioğlu, 2017). Bu deneyimler sayesinde turist memnuniyeti sağlanarak tavsiye etme niyetleri tetiklenmektedir. Bu araştırmanın kapsamını yöresel olarak bilinen ve Ege bölgesinde yetişen otların hepsinin bir arada bulunduğu Alaçatı Ot Festivali oluşturmaktadır. Çalışmada festival bağlamında turistlerin otantiklik arayışı, yiyecek deneyimi ve tavsiye etme niyeti ilişkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

1. Literatür

1.1. Otantiklik Arayışı

Otantiklik, turistlerin deneyimi ne kadar gerçek algıladığı ve zevk aldığı ile ilgilidir (Kolar ve Zabkar, 2010, s. 655). Kavramın orijinal, özgün, gerçek, hakiki, gelenek ve köken gibi anlamlarla ilişkilendirildiği görülmektedir (Pratt, 2007, s. 293; Castéran ve Roederer, 2013, s. 153; Antón, Camarero, Laguna ve Buhalis, 2019, s. 746). Nesnel, yapıcı ve varoluşsal otantiklik olarak sınıflandırılmaktadır. Nesnel otantiklik, nesnelere otantikliğini ifade etmektedir. Yapıcı otantiklik, nesnel olarak ölçülebilirlikten ziyade bakış açıları, inançlar, perspektifler veya güçler tarafından oluşan sosyal bir yapının sonucudur. Varoluşsal otantiklik ise turistlerin turistik aktiviteler sürecinde ortaya çıkan duyguları ve hisleri olarak ifade edilmektedir (Wang, 1999, s. 351).

Her geçen gün tüketim hızının artışıyla birlikte bir yandan kültürel değerler kaybolurken diğer yandan yerel ve otantik olan şeylere ilgi artmaktadır. Turistleri seyahat etmeye yönlendiren temel unsurlardan birisi de bireyin günlük hayatta yokluğunu hissettiği bu

otantiklik arayışıdır (Polat ve Polat, 2016). Bu arayışa cevap verebilecek otantikliğe sahip destinasyonlara yönelik talep gün geçtikçe fazlalaşmaktadır. Destinasyonları otantik kılan unsurlar öncelikle kültür turizmi olabileceği gibi sağlık, spor ve gastronomi gibi turizm türlerini de kapsamaktadır (Bulut ve Gülcan, 2018). Özellikle kırsal destinasyonlara ve yiyecek içecek kültürüyle belirli bir imaja sahip olmuş destinasyonlara yönelik talepte otantiklik arayışının baskın olduğu varsayılmaktadır (Işkın ve Genç, 2020).

İlgili alanyazın incelendiğinde; Domínguez-Quintero, González-Rodríguez ve Paddison (2020) kültürel miras turizmi bağlamında otantikliğin memnuniyet üzerindeki etkisi ve deneyim kalitesinin bu iki değişkene yönelik aracılık rolünü incelemiştir. Araştırma sonucunda, otantikliğin memnuniyet üzerinde etkisinin olduğu, deneyim kalitesinin otantiklik ve memnuniyete aracılık ettiği tespit edilmiştir. Bu araştırma dışında yapılan pek çok çalışmada otantikliğin sıklıkla gastronomi açısından ele alındığı gözlenmiştir. Akdağ ve Üzülmez (2017) sürdürülebilir gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilen otantik yiyecekler üzerine yaptığı araştırmada, otantiklik arayışında olan turistlerin otantik yiyecekler sayesinde eşsiz bir deneyim yaşadıklarını ifade etmiştir. Antón vd., (2019) yerel yiyeceklerin otantikliği ve kültürel zıtlıkların turistlerin gastronomi deneyimini ne ölçüde etkilediğini ortaya koymaya çalışmıştır. Yiyecek deneyimindeki özgünlük algısı ve kültürel karşıtlığın unutulmaz, heyecan verici ve ilginç bir deneyim algısı oluşturduğu tespit edilmiştir. Sıradaki çalışmalarda ise yavaş şehir ve yavaş yemek açısından otantiklik kavramı ele alınmıştır. Chung, Kim, Lee ve Kim (2018) yavaş yiyecek arayan turistler için otantikliğin rolünü belirlemeye çalışmıştır. Araştırma neticesinde, yavaş yiyecek arama davranışının otantiklik üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Ersavaş Kavanoz ve Budak (2020) ise yavaş kentleri otantiklik bağlamında değerlendirdiği kavramsal çalışmasında, yavaş şehirlerin daha küçük gruplardan oluşan ve ağırlıklı olarak gastronomiye ilgi duyan turistlere hitap ettiğini belirtmiştir. Bu turistlerin ise otantiklik arayışı içinde olan turistlerden oluşması beklendiği ifade edilmiştir. Yapılan çalışmalara bakıldığında otantiklik arayışının sıklıkla gastronomik açıdan ele alınabileceği söylenebilir.

1.2. Yiyecek Deneyimi

Dünya ekonomisi ürün odaklı yaklaşımdan hizmet odaklı yaklaşıma daha sonra deneyim odaklı yaklaşıma dönüşmüştür (Pine ve Gilmore, 1998). Deneyim, günümüzde bireylerin en çok talep ettiği ve farklı olma arzusunun tamamlayan bir olgudur (Akkuş, 2021, s. 7). Deneyimler tüm turizm türlerine uyarlanabilmekte olup bireyin turizm faaliyetinin odağında yer alma ya da almama durumu ile faaliyeti zihninde özümseme ya da tam anlamıyla onunla sarmalanma durumuna göre gerçekleşmektedir. Pine ve Gilmore (1998) bunu deneyim alanları adını verdiği bir şekil ile izah etmektedir. Buna göre deneyimler eğlence, kaçış, eğitim ve estetik olmak üzere dört boyutta değerlendirilmektedir. Eğlence deneyimi, bireyin pasif katılımını içeren ve en eski deneyim biçimini ifade etmektedir (Hosany ve Witham, 2010, s. 354). Kaçış deneyimi, katılımcıların bir yere gitme ve bir şeyi yapma isteği ile ilgilidir (Chang, 2018, s. 84). Eğitim deneyimi, aktif katılım ile gerçekleşen bilgi, beceri ve yetenekleri geliştirmek için etkinliklere karşı katılım isteğini ifade etmektedir (Hwang ve Ryu, 2015, s. 249). Estetik deneyim ise turistlerin buldukları ortamı değiştirmeden pasif olarak katıldığı faaliyetlerdir (Oh, Fiore ve Jeoung, 2007, s. 121).

Diğer kültürleri yemek yoluyla deneyimlemek olarak tanımlanan yiyecek turizmi (Şahbaz, 2011, s. 16), aynı zamanda birincil ve ikincil gıda üreticileri, yemek festivalleri, restoranlar ve özel yerlerin belli bir tipte ya da belirli bir bölgede üretilmiş bir yiyeceği tecrübe etme arzusu ile ziyaret edilmesi olarak da ifade edilmektedir (Everett ve Aitchison, 2008, s. 151). Bu faaliyete katılan turistler seyahatlerinin bir parçası olarak yiyecek tüketen turistlerden ayrılarak, özel niteliği olan bir yiyeceği, belli yöreye ait bir ürünü, belli bir aşçının hazırladığı bir tabağı tatma arzusu ile yola çıkmaktadır (Hamlacıbaşı, 2008, s. 7). Bu farklı lezzetleri deneyimlemek için yapılan ziyaretlerde son zamanlarda artış gözlenmektedir (Apak ve Gürbüz, 2018, s. 336; Sevim ve Güner, 2021, s.3093). Yiyecek deneyimi olarak ifade edilen deneyim

türü ise günümüzde deneyimlerle desteklenen yiyecek turizmi faaliyetlerini ifade etmektedir. Bu deneyim türü, turistlerin o yiyecekleri tatmak için o destinasyona gitmesi ile sınırlı değildir. O destinasyona giden turistlerin, yöresel yiyecekler ile birlikte yöre halkının yaşam tarzını, mutfak kültürünü, yemek yeme alışkanlıklarını da anlamasını sağlayan birtakım deneyimsel faaliyetlerin turizm aktivitesine eklenmesi gerekir. Bu sebeple yörenin özgünlüğü ya da otantikliğinin yiyecek deneyiminin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğu söylenebilir. Alanyazında da yiyecek deneyimi ile otantiklik arasındaki bu ilişkiyi ele alan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır.

Özdemir ve Seyitoğlu (2017, s. 5) yaptıkları kavramsal çalışmada, gastronomi deneyimi ve otantiklik arayışı davranışı arasındaki ilişkiye dayanarak üç farklı turist tipi ileri sürmüştür. Turistler, otantiklik arayanlar, ılımlılar ve rahatlık arayanlar olarak sınıflandırılmıştır. Otantiklik arayanlar, öğrenme güdüsü deneyimlerinin merkezinde olduğu için yemek festivalleri, çiftlik ziyaretleri, şarap rotaları ve müze ziyaretlerinin aktif katılımcıları olarak tanımlanmıştır. İlimliler, destinasyonla ilgili gerekli bilgi için tur rehberleri ve seyahat acentalarını güvenilir kaynak olarak görmektedir. Daha önceden seyahat ettikleri yerleri ziyaret etme eğilimleri bulunmaktadır. Ayrıca ılımlılar için yiyecek deneyimine katılım aşamasında konum önemli bir faktördür. Çünkü uzun mesafeler söz konusu olduğunda, yerel ve otantik yiyecekleri tüketme istekleri azalmaktadır. Rahatlık arayanlar, seyahatlerinde yemeklerin ve çevrenin tanıdık ve güvenli olması ile ilgilenmektedir. Turistler, tanıdık bir atmosferde aile üyeleriyle bildiği yiyecekleri yemeyi tercih etmektedir. Bu nedenle restoran zincirlerini kendileri için avantajlı görmektedirler.

Yiyecek deneyimi ve otantiklik kavramının iç içe geçtiği, birbirlerini nitelediğine dair kanıtlar sunan çeşitli araştırmalar mevcuttur. Son ve Xu (2013, s. 252) Budist tapınağı yemeklerinin mutfak deneyimi üzerindeki rolünü belirlemeyi amaçladıkları çalışmada, bu yemeklerin seyahat deneyiminde çeşitli rolleri olduğunu tespit etmişlerdir. Bunlar; yenilik arayışı, duyuusal zevk, üst düzey turizm deneyimi, prestij sembolü, kültürel keşif ve otantiklik sembolü olarak ifade edilmiştir. Sthapit (2017, s. 414) ise unutulmaz yiyecek deneyiminin bileşenlerini, yerele özgü ürün (tat), yenilik, beraberlik ve sosyal etkileşim, misafirperverlik, hizmet (hediyeelik yiyecek dahil) ve otantiklik olarak belirtmiştir. Bu bağlamda turistlerin yiyeceklerle ilgili deneyimlerinde otantikliğin önemli olduğu söylenebilir (Ellis, Park, Kim ve Yeoman, 2018, s. 257). Benzer bir ifadeyle, yiyecek deneyiminde turistlerin tüm duyu organları ile otantikliği algıladığı, bu sebeple yiyecek deneyiminde otantikliğin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Zhang, Chen ve Hu, 2019, s. 3).

Sims (2009) sürdürülebilir turizm deneyimleri ve otantik yiyecekler arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, yöresel yemeklerin turistlerin otantiklik arzusuna hitap edebildiği için önemli olduğu ve benzersiz bir tatil deneyimi sunduğunu ortaya koymuştur. Girish ve Chen (2017) festival ziyaretçilerinin otantiklik, deneyim (zevk ve uyarılma), memnuniyet ve sadakat ilişkisini araştırmış ve otantikliğin deneyimi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ab Latif (2018) algılanan otantik yiyeceğin ziyaretçilerin deneyimi ve yer bağlılığına etkisini araştırmıştır. Katılımcıların otantik yemek algısının deneyim üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve unutulmaz deneyimler yarattığını belirtmiştir. Bu araştırmalardan yola çıkılarak aşağıdaki hipotez öne sürülmüştür.

H₁: Otantiklik arayışının yiyecek deneyimi üzerinde etkisi vardır.

Estetik deneyim, deneyim ekonomisinin ilk kaynağı olarak görülmekte ve diğer üç deneyim yapısının bir belirleyicisi olarak ifade edilmektedir (tom Dieck, Jung ve Rauschnabel, 2018; Lai vd., 2019). Yiyecek festivallerinde ziyaretçiler çeşitli yöresel ürünler ile bezenmiş tezgahlar ya da yöreye özgü yemeklerin yapıldığı ve sunulduğu stantlar arasında tüm o ürünlerin görüntüleri ile birlikte kokusunu da hissederek dolaşmaktadır. Estetik deneyimlerde kişilerin duyular aracılığıyla bir etkinliğin içinde olması ancak pasif katılımlı gerçekleşmesi

gerekmektedir. Bu sebeple özellikle festivallerde ziyaretçilere estetik deneyimler yaşatıldığı varsayımından hareketle aşağıdaki alt hipotez araştırmaya dahil edilmiştir.

H_{1a}: Otantiklik arayışının yiyecek deneyimi alanlarından estetik boyutu üzerinde etkisi vardır.

Mak, Lumbers, Eves ve Chang (2017) çalışmasında çeşitlilik arayışının turistlerin yiyecek tüketimindeki motivasyonel boyutları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma neticesinde çeşitlilik arayışının kişilerarası ve kültür boyutu üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Boyut içerisinde yemek deneyiminin yerel kültür hakkında bilgiyi artırdığı ve yerel yemek gelenekleri ve kültürü hakkında bilgi sağladığı ifadeleri yer almaktadır. Kısacası çeşitlilik arayışının turistlerin öğrenme ihtiyacını karşılayarak otantik ve keyifli bir yemek deneyimi sağladığı belirtilmiştir.

Yiyecek deneyimlerine yönelik festivallerde ziyaretçilerin bireysel olarak katıldığı ya da aileleri ve çocukları ile birlikte dahil olduğu çeşitli yemek atölyeleri, yemek yarışmaları ve özellikle yiyeceklere ilişkin çeşitli bilgilendirici programlara yer verilmektedir. Eğitim deneyimlerinde eğlence deneyimi aksine kişinin bu faaliyetlere aktif katılımı söz konusu olup beceriyi arttırmaya yönelik faaliyetlerdir. Alaçatı Ot Festivalinde de yöresel otları tanıma ve toplama etkinlikleri, otlara ilişkin çeşitli yemek atölyeleri, ot yemeği yarışması ve yine otlar hakkında çeşitli seminerler düzenlenmektedir. Bu sebeple araştırmaya aşağıdaki alt hipotez eklenmiştir.

H_{1b}: Otantiklik arayışının yiyecek deneyimi alanlarından eğitim boyutu üzerinde etkisi vardır.

1.3. Tavsiye Etme Niyeti

Tavsiye etme niyeti, turistlerin aynı yeri tekrar ziyaret etme veya akrabalarına ve arkadaşlarına tavsiye etme olasılığına ilişkin yargıları ifade etmektedir (Chen ve Tsai, 2007). Kavram, kişinin beğendiği şeyleri çevresinin de kullanmasına teşvik ettiği psikolojik bir davranış olarak da tanımlanmaktadır (Prayag, Hosany, Muskat ve Del Chiappa, 2017).

Huang ve Hsu (2009) geçmiş deneyimlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetinde etkili olduğunu tespit etmiştir. Girish ve Chen (2017) festival ziyaretçilerinin otantiklik, deneyim (zevk ve uyarılma), memnuniyet ve sadakat ilişkisini araştırmış ve uyarılmanın destinasyon sadakatini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Akşit Aşık ve Kutsynska (2019), Ukraynalı turistlerin unutulmaz turizm deneyimlerinin tavsiye etme ve tekrar ziyaret niyetine etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda, unutulmaz turizm deneyimi boyutlarından yerel kültür, hedonizm ve anlamlılığın tavsiye etme davranışını, bu boyutlara ilaveten yenilenme ve katılımın tekrar ziyaret niyetini önemli ölçüde etkileyen faktörler olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Keskin, Sezen ve Dağ (2020) Kapadokya'yı ziyaret eden turistlerin unutulmaz turizm deneyimi alt boyutlarından yenilenme, hedonizm, yenilik ve anlamlılığın memnuniyeti etkilediği, memnuniyetinde tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Culha (2020) Didim'de düzenlenen Zeytin Festivali'nde festival kalitesi, festival deneyimi, yer bağlılığı, festival memnuniyeti ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Olumlu yönde yaşanan festival deneyiminin tavsiye etme niyetini etkilediğini tespit etmiştir. Bu bağlamda, literatüre dayanarak aşağıdaki hipotez öne sürülmüştür:

H₂: Yiyecek deneyiminin tavsiye etme niyeti üzerinde etkisi vardır.

Brennan ve Kim (2019) Güney Kore'de düzenlenen Cheongna Uluslararası Şarap Festivali'nde deneyim boyutlarını derinlemesine incelemiştir. Araştırma neticesinde eğlence, kaçış, eğitim ve estetik boyutlarının tavsiye etme niyetini önemli ölçüde pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Güzel (2014) Pamukkale'yi ziyaret eden turistlerin tur deneyimi boyutları ile duygusal uyarılma ve deneyim sonrası davranışları (tekrar ziyaret ve tavsiye etme) arasındaki

ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın bulguları, estetiğin tur deneyiminin önemli bir bileşeni olduğunu göstermektedir. Ayrıca deneyim boyutlarından kaçış, eğlence ve estetiğin duygusal uyarılma üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu, duygusal uyarılmanın da deneyim sonrası davranışı olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Hosany ve Witham (2010) kruvaziyer turistlerin deneyim, memnuniyet ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analizler sonucunda deneyim alanlarından biri olan estetik boyutunun memnuniyet ve tavsiye etme niyetini tahmin etmede en yüksek varyansa sahip olduğu görülmüştür. Lai, Liu ve Lu (2021) çalışmasında mutfak deneyimi, algılanan değer, memnuniyet, hafıza ve elektronik ağızdan ağıza iletişim oluşturma niyeti arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmada eğitim ve estetik boyutlarının elektronik ağızdan ağıza iletişim (e-Wom) üzerinde dolaylı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Semrad ve Rivera (2016) müzik festivaline katılan turistlerin unutulmaz festival deneyiminin (eğitim, eğlence, kaçış, estetik ve ekonomik değer) olumlu elektronik ağızdan ağıza iletişim yayma niyetini tetiklediğini tespit etmiştir.

Festivaller kapsamında yaşanan yiyecek deneyimlerinin özellikle estetik ve eğitim deneyimi alanları ile ortaya çıktığı varsayılmıştır. Çeşitli araştırmalarda bu deneyim alanlarının ziyaretçilerin gelecekteki davranışsal niyetlerinde önemli bir role sahip olduğu, özellikle kişilerin katıldıkları faaliyeti başkalarına tavsiye etme niyetlerini etkilediği tespit edilmiştir. Bu sebeple araştırmada aşağıdaki alt hipotezlere yer verilmiştir.

H_{2a}: Yiyecek deneyimi alanlarından estetik boyutunun tavsiye etme niyeti üzerinde etkisi vardır.

H_{2b}: Yiyecek deneyimi alanlarından eğitim boyutunun tavsiye etme niyeti üzerinde etkisi vardır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın amacı, kapsamı ve sınırlılıkları, evreni ve örnekleme veri toplama tekniği ve bulgular kısmı yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bireyler günlük rutininin dışına çıkıp farklı coğrafyaları, kültürleri tanımak istemektedir. Farklı kültürler tanımak için ziyaret ettikleri destinasyonda ise özellikle o bölgeye ait yerel yiyecek ve içecekleri deneyimlemektedir. Bu deneyimler sayesinde kişilerin seyahatleri daha kalıcı hale gelmekte ve unutulmazlığı ya da benzersizliği artmaktadır. Buradan hareketle çalışmada, festivale katılan bireylerin otantiklik arayışı, yiyecek deneyimi ve tavsiye etme niyetlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma amacı doğrultusunda geliştirilen model Şekil 1’ de sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırma modeli

2.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Çalışmanın kapsamını İzmir ilinin Çeşme ilçesinde gerçekleştirilen Alaçatı Ot Festivali oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında festivalin seçilme nedeni yöresel olarak çok bilinir bir festival olması yanı sıra bölgedeki otların mutfaklarda geniş bir kullanıma sahip olmasıdır. Alaçatı Ot Festivali, Ege bölgesinde yetişen çok çeşitli otların hepsinin bir arada bulunduğu bir

festivaldir. Festival ziyaretçileri için bu otlar otantikliği ifade etmekte olup ziyaretçilere benzersiz bir deneyim yaşatılmaktadır. Festivalde otları tanıma, ot toplama gezileri, yemek atölyeleri ve beslenme seminerleri gibi birçok etkinlik düzenlenmektedir (Çeşme Belediyesi, 2019). COVID-19 sebebiyle 2020 yılında festival düzenlenemediği için araştırmada, daha önce festivale katılan bireylere çevrimiçi anket uygulanmıştır. Bu durum araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini Alaçatı Ot Festivali'ne katılan bireyler oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmak zaman ve maliyet açısından mümkün olmadığı için örnekleme yoluna gidilmiştir. Araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmanın uygulanabilmesi için gerekli olan etik kurul izni alınmıştır (Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu, Karar Tarihi: 25.03.2021 Karar Sayısı: 76)

2.4. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada nicel bir tasarım benimsenmiş ve anket tekniğinden faydalanılmıştır. Ankete başlamadan önce katılımcılara “Alaçatı Ot Festivali'ne katıldınız mı?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya evet cevabı verenler ankete devam etmiştir. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde otantiklik arayışı için (Anton vd., 2019) üç ifade, yiyecek deneyimi alanlarından estetik ve eğitim boyutlarını ölçmek için (Lai, Lu ve Liu, 2019) 11 ifade, üçüncü bölümde tavsiye etme niyetini ölçmek amaçlı (Prayag vd., 2017) üç ifade yer almaktadır. İfadeler için 5'li Likert tipi ölçek (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır. İkinci bölümde ise katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin altı soru ve daha önce festivali kaç kez ziyaret ettiklerine yönelik bir soru sorulmuştur. Araştırmaya başlamadan önce pilot çalışma yapılmıştır. Anket formunda anlaşılmayan ifade tespit edilmediği için ifadeler aynı şekilde kullanılmıştır. Anket formu Google form üzerinden oluşturulmuş ve sosyal medya platformlarından (Facebook, Instagram, Whatsapp) paylaşılmıştır. Araştırma verileri online olarak 01.04.2021-01.05.2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Çalışmanın %95 güven aralığında ve 0,05 anlamlılık seviyesinde toplam 384 kişiye yapılması uygun görülmüştür (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım 2012: 137). Çalışma için toplam 387 anket formu elde edilmiş, 350 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

3. Bulgular

Katılımcıların tanımlayıcı bilgilerine yönelik frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1'de verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun %70,3 ile kadın olduğu görülmektedir. Bunların beraber %54,9'unun evli olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde, büyük çoğunluğunun lisans ve üzeri (%74,9) eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Yaş gruplarına bakıldığında, %42,6'sının 26-35 yaş arasında olduğu ve %40,3'ünün asgari ücret üzeri gelir düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların yaklaşık yarısının bir defa Alaçatı Ot Festivali'ne katılım sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte diğer katılımcıların (%53,4) birden fazla kez aynı festivale gittiği anlaşılmaktadır. Bu durum, festivalin katılımcılara iyi bir deneyim yaşattığını ve bu sebeple tekrar ziyaret sayısının da yüksek olduğunu göstermektedir. Buradan çıkarımla araştırma kapsamı tercihinin yerinde olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 1. Katılımcılara ait tanımlayıcı bilgiler

	Frekans	Yüzde (%)		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	246	70,3	Bekâr	158	45,1
Erkek	104	29,7	Evli Çocuklu	120	34,3
Yaş			Evli Çocuksuz	72	20,6
18-25	40	11,4	Gelir Düzeyi		
26-35	149	42,6	0 TL	26	7,4
36-45	110	31,4	1-2324 TL	24	6,9
46 ve üzeri	51	14,6	2325-5000 TL	141	40,3
Eğitim Düzeyi			5001-10000 TL	112	32,0
Lise ve altı	33	9,5	10001 TL ve üzeri	47	13,4
Ön lisans	55	15,7	Alaçatı Ot Festivali'ne Kaç Defa Katıldınız?		
Lisans	198	56,6	1 defa	163	46,6
Lisansüstü	64	18,3	2 defa	86	24,6
			3 defa	43	12,3
			4 defa	19	5,4
			5 ve üzeri	39	11,1
Toplam	350	100	Toplam	350	100

3.1. Araştırma Modelinin Test Edilmesi

Hipotezlerin test edilmesinden önce modelin eldeki veri seti ile uyumunu ortaya koymak amacıyla modele ilişkin uyum iyiliği istatistikleri değerlendirilmiştir. Tablo 1’de sunulan $\chi^2/df = 2,430$ değerine göre doğrulayıcı faktör analizinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (Hair, Black, Babin, ve Anderson, 2009, s. 649). GFI, CFI ve AGFI değerleri 0,90’ın üzerindedir. RMSEA değeri 0,03 ile 0,08 arasındadır. Bunun yanı sıra RMR ve NFI değerlerinin 0-1 arasında olduğu görülmektedir. Tüm bu indeksler incelendikten sonra, yapısal modelin kabul edilebilir değerlere sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Araştırma modeli uyum indeksleri

Uyum İyiliği İndeksleri	Kabul Edilebilir Uyum	Model
χ^2	-	274,589
df	-	113
χ^2/df	1-3	2,430
GFI	$\geq 0,90$	0,911
AGFI	$\geq 0,85$	0,880
CFI	$\geq 0,90$	0,963
RMSEA	$0,03 \leq RMSEA \leq 0,08$	0,064
RMR	$0 \leq RMR \leq 1$	0,034
NFI	$0 \leq NFI \leq 1$	0,940

Birleşik güvenilirlik (CR), faktördeki maddelerin standardize faktör yükleri ile hata varyansları dikkate alınarak hesaplanır. DFA modelleri için CR değeri Cronbach’s Alpha değerine bir alternatif olarak ya da bir kontrol aracı olarak kullanılmaktadır. CR değerinin 0,70’in üstünde olması, faktörün yapı güvenirliliğine sahip olduğunu göstermektedir. AVE ise faktörü temsil eden maddeler arasındaki benzeşim geçerliliğinin ölçütü olarak ifade edilmektedir. AVE değeri, faktöre ilişkin ifadelerin yüklerinin karelerinin toplamının ifade sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. CR değerlerinin AVE değerlerinden yüksek olması gerekmektedir. AVE değerinin 0,50’nin üzerinde olması, faktörün birleşim geçerliliğine sahip olduğuna işaret etmektedir (Gürbüz 2019, s. 78). Çalışmaya ilişkin CR ve AVE değerlerine Tablo 3’te yer verilmiştir. Ölçeklerin tümünde CR değerinin 0,70’in üzerinde, AVE değerlerinin ise 0,50’nin üzerinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada kullanılan ölçeklerin yapı güvenirliliğine ve birleşim geçerliliğine sahip olduğu söylenebilir.

Katılımcıların otantiklik arayışı ölçeğine ilişkin genel ortalama değeri 4,43 olarak ölçülmüştür. Genel ortalama değerin yüksek olmasının yanı sıra ziyaret edilen destinasyona

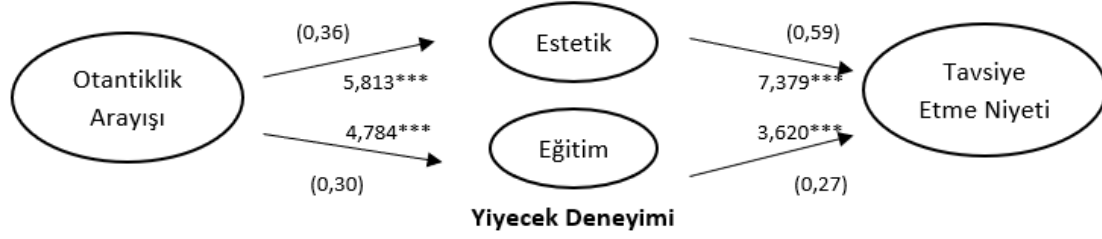
özgü ürünleri tanımak (4,52) ve yemek (4,50) bu arayışı nitelemektedir. Yiyecek deneyimi ölçeğine bakıldığında genel ortalama değer 3,88 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin alt boyutu olan eğitimde en yüksek ortalama 3,93 ile yeni şeyler öğrenmeye fırsat tanımak iken, estetik alt boyutunda 4,22 ile mutfağa ait ürünleri tatmak en yüksek ortalamaya sahip ifadedir. Tavsiye etme niyeti ölçeğinde ise genel ortalama değer 4,07 olarak saptanmıştır. Bu değer festival ziyaretçilerinin festivali çevresine tavsiye ettiğini ifade etmektedir. Ölçek içerisinde en yüksek ortalama 4,14 ile festivali diğerlerine tavsiye etmek olmuştur.

Tablo 3. Ölçeklere ilişkin CR ve AVE değerleri

Ölçekler	İfadeler	Ort.	Faktör Yüğü	AVE	CR
Otantiklik Arayışı		4,43		0,582	0,806
	Seyahat ederken yerel yemekler yemeliyim. İşte buna gerçek seyahat denir.	4,50	0,798		
	Genellikle ziyaret ettiğim yerin geleneklerini ve orijinal ürünlerini tanımaya çalışırım.	4,52	0,768		
	Ziyaret ettiğim yerin hakiki/yerel ürünleri araştırır, turiste yönelik ürünlerden kaçınırım.	4,26	0,721		
Yiyecek Deneyimi		3,88		0,604	0,943
	Eğitim	3,76			
	Bu deneyimden çok şey öğrendim.	3,69	0,885		
	Bu deneyim son derece eğiticiydi.	3,59	0,845		
	Bu deneyim deneyimi gerçek bir öğrenme deneyimiydi.	3,55	0,794		
	Bu deneyim Alaçatı hakkında daha fazla şey öğrenmeme imkân tanıdı.	3,93	0,775		
	Alaçatı mutfağı deneyimi beni daha bilgili kıldı.	3,83	0,763		
	Bu deneyim, yeni şeyler öğrenme merakımı uyandırdı.	3,94	0,694		
	Estetik	4,04			
	Alaçatı mutfağını “görme” deneyimi çekiciydi.	4,17	0,859		
	Alaçatı mutfağını “tatma” deneyimi ilgi çekiciydi.	4,22	0,793		
	Alaçatı mutfağını “koklama” deneyimi oldukça hoştu.	4,01	0,731		
	Alaçatı mutfağında kullanılan malzemeler uyum içindeydi.	4,03	0,727		
	Alaçatı mutfağında detaylara dikkat edildiği hissediliyordu.	3,75	0,650		
Tavsiye Etme Niyeti		4,07		0,880	0,956
	Alaçatı Ot Festivali hakkında diğer insanlara olumlu şeyler söylerim.	4,05	0,949		
	Arkadaş ve akrabalarımı Alaçatı Ot Festivali’ni ziyaret etmeye teşvik ederim.	4,02	0,947		
	Alaçatı Ot Festivali’ni diğer insanlara tavsiye ederim.	4,14	0,919		

Modelin herhangi bir iyileştirmeye gereksinimi olup olmadığını anlamak amacıyla modifikasyon indeksi incelenmiş ve modelin bu haliyle kalması uygun bulunmuştur. Bu aşamanın ardından modelde yer alan boyutlar arasındaki ilişkiler, sunulan hipotezler çerçevesinde test edilmiştir. Önerilen modele ait path analizi Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Araştırma modeline ilişkin path analizi

Önerilen model için yol analizi tahminlerine ait değerlere Tablo 4’te yer verilmiştir. Path analizi sonucunda otantiklik arayışının yiyecek deneyimi alanlarından estetik boyutu üzerinde etkisi anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, ziyaret edilen destinasyondaki yerel ürünleri tatmak ve görmek ziyaretçilerin deneyimini olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, “*Otantiklik arayışının yiyecek deneyimi alanlarından estetik boyutu üzerinde etkisi vardır.*” şeklinde kurulan H_{1a} hipotezi kabul edilmiştir.

Otantiklik arayışının yiyecek deneyimi alanlarından eğitim boyutu üzerindeki etkisi incelendiğinde, 0,001 önem seviyesinde anlamlı pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Buradan çıkarımla festival ziyaretçilerinin farklı arayış içinde olmasının öğrenme deneyimini olumlu etkilediği söylenebilir. Bu sonuçlara göre “*Otantiklik arayışının yiyecek deneyimi alanlarından eğitim boyutu üzerinde etkisi vardır.*” şeklinde kurulan H_{1b} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4. Önerilen model için yol analizi tahminleri

H	Yapısal İlişki	Yön	Standart Olmayan Tahmin	Standart Hata	t Değeri	Standart Tahmin	P	Sonuç
H _{1a}	Otantiklik arayışı → Estetik boyutu	Pozitif	0,54	0,94	5,813	0,36	***	Kabul
H _{1b}	Otantiklik arayışı → Eğitim boyutu	Pozitif	0,44	0,93	4,784	0,30	***	Kabul
H _{2a}	Estetik boyutu → Tavsiye etme niyeti	Pozitif	0,71	0,97	7,379	0,59	***	Kabul
H _{2b}	Eğitim boyutu → Tavsiye etme niyeti	Pozitif	0,33	0,93	3,620	0,27	***	Kabul

*** p<0,001

Yiyecek deneyimi alanlarından estetik boyutunun tavsiye etme niyeti üzerindeki etkisine bakıldığında, 0,001 önem seviyesinde desteklendiği belirlenmiştir. Katılımcıların Alaçatı mutfağına ait yiyecekleri deneyimlemeleri ve ortamı tüm duyuları ile hissetmeleri, festivali diğer kişilere de tavsiye etmesini sağlamıştır. Buna göre, “*Yiyecek deneyimi alanlarından estetik boyutunun tavsiye etme üzerinde etkisi vardır.*” kurulan H_{2a} hipotezi kabul edilmiştir.

Yiyecek deneyimi alanlarından eğitim boyutunun tavsiye etme niyeti üzerindeki etkisine bakıldığında, 0,001 önem seviyesinde anlamlı pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Festivalde yeni bilgiler öğrenen katılımcıların çevresindeki bireylere de olumlu şeyler söylediği ifade edilebilir. Bu sonuçlar doğrultusunda, “*Yiyecek deneyimi alanlarından eğitim boyutunun tavsiye etme üzerinde etkisi vardır.*” şeklinde kurulan H_{2b} hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Özellikle günümüzde modern yaşam anlayışından sıkılan bireyler farklılık arayışı içinde oldukları için otantik olana ilgi göstermektedir. Bu ilgi kültür turizmi, sağlık turizmi ya da

gastronomi turizmi tarafından karşılanabilmektedir. Kültür farklılıkları içerisinde yemek kültürü önemli bir yere sahiptir. Çünkü bireyler seyahat ettikleri destinasyonlarda o bölgeye özgü yiyecekleri deneyimlemektedir. Bu yiyeceklerin destinasyonun somut olmayan gastronomik mirasları olması ve turistlerin otantik ve kültürel bir deneyim yaşayabilmeleri açısından önemli olduğu da bilinmektedir (Okumus, Okumus ve McKercher, 2007). Bu doğrultuda yapılan çalışmada, festival kapsamında yiyecek deneyimi ve tavsiye etme niyetinde otantiklik arayışının etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Yöreye özgü yiyecekler turistlerin tüm duyularına hitap ettiği için deneyimlerini olumlu yönde etkilemektedir. Nitekim Sims (2009), Girish ve Chen (2017) ve Ab Latif (2018) çalışmalarında otantikliğin deneyimi etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanı sıra otantiklik arayışının deneyim alanlarından eğitim boyutunu etkilediği tespit edilmiştir. Festival ziyaretçilerinin otlar hakkındaki bilgilendirici seminerler ve çeşitli yemek atölyelerine aktif olarak katılım sağlaması deneyimlerini hem eğitici hem de kalıcı hale getirmektedir. Yiyecek deneyimleri “öğrenme/eğitim fırsatı” ve “yerel kültürü keşfetmek için” etkili bir yol olarak görülmektedir (Chang, Kivela ve Ma, 2010, s. 1005). Nitekim otantiklik arayan bireylerin deneyimlerinin merkezinde öğrenme güdüsü bulunmaktadır (Özdemir ve Seyitoğlu, 2017). Otantiklik arayışının deneyim alanlarından estetik boyutunu da etkilediği tespit edilmiştir. Festivalde ziyaretçiler bölgeye özgü yetişen çeşitli otları görmekle beraber bu otlardan yapılan ürünleri tatma imkânı da bulmaktadır.

Araştırmada deneyim alanlarından eğitim boyutunun tavsiye etme niyetini etkilediği tespit edilmiştir. Festivaldeki yiyeceklerin otantikliği ziyaretçilerde olumlu duygular uyandırmaktadır. Brennan ve Kim (2019) ve Semrad ve Rivera'nın (2016) bulguları çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. Avcı (2021) da Alaçatı Ot Festivali'ne katılan ziyaretçilerin bilmedikleri ot çeşitlerini öğrendiklerini ve yeni lezzetler deneyimlediklerini ifade etmiştir. Yaşadıkları bu öğrenme deneyimlerinin tekrar ziyaret niyetlerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Tsai ve Lu (2012) otantik yiyecek deneyiminin estetik boyutunun tavsiye etme niyetini etkilediğini belirtmiştir. Bunun sebebi ziyaretçilerin festivaldeki yöreye özgü ürünleri keşfetmeleri, bu keşiflerini de çevrelerindeki kişilerle paylaşma isteğini ortaya çıkarmaktadır. Hosany ve Witham (2010) estetiğin tavsiye etme niyetini pozitif yönlü yüksek düzeyde etkilediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Lai, Liu ve Lu (2021) eğitim ve estetik boyutlarının elektronik ağızdan ağıza iletişim (e-Wom) niyetini etkilediğini tespit etmiştir.

Otantiklik ve deneyim ilişkisi genellikle gastronomi turizmi ve etnik restoranlar, yavaş turizm ya da kültür turizmi açısından ele alınmıştır. Yiyecek festivali bağlamında bu kavramların ele alındığı çalışmalar ise oldukça kısıtlıdır. Ancak festivaller yöreye özgü ürünlerin bir arada sunulduğu gastronomik etkinliklerin başında gelmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma İzmir'de düzenlenen Alaçatı Ot Festivali ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle gelecek araştırmalarda farklı illerde düzenlenen yiyecek temalı festivaller araştırma kapsamına alınarak, oluşturulan model uygulanabilir ve karşılaştırma yapılabilir. Bu sayede hangi destinasyonun daha rekabetçi olduğuna dair bir çıkarımda yapılabilir. Ayrıca Alaçatı Ot Festivali'ne özgü nitelikleri ortaya koymak açısından nitel bir çalışma yapılması da önerilebilir.

Kaynakça

- Ab Latif, Z. (2018). *The effect of perceived authenticity of food towards experience and place attachment at the state fair*. Doctor of Philosophy, Iowa State University, Iowa.
- Akdağ, G. ve Üzülmez, M. (2017). Sürdürülebilir gastronomi turizmi kapsamında otantik yiyeceklere yönelik bir inceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/Special Issue 2, 301-309. doi: 10.21325/jotags.2017.132
- Akkuş, G. (2021). *Deneyimsel turizm*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Akşit Aşık, N. ve Kutsynska, M.V. (2019). Unutulmaz turizm deneyimlerinin tekrar ziyaret niyeti ve tavsiye etme davranışına etkisi: Ukraynalı turistler üzerinde bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (68), 1008-1117. doi: 10.17719/jisr.2019.3887
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı*. Geliştirilmiş 7. Baskı, Sakarya Yayıncılık.
- Antón, C., Camarero, C., Laguna, M. ve Buhalis, D. (2019). Impacts of authenticity, degree of adaptation and cultural contrast on travellers' memorable gastronomy experiences. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 28(7), 743-764. doi:10.1080/19368623.2019.1564106
- Apak, Ö. C. ve Gürbüz, A. (2018). Turistlerin yöresel gıda ürünlerine ilgi düzeyleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 334-349. doi: 10.21325/jotags.2018.217
- Aslan, E., Akoğlu, A. ve Şengül, S. (2021). Gastronomi festivali tercihinde ziyaretçilerin memnuniyet ve bağlılık düzeylerini etkileyen faktörler: Ege bölgesi örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 77-94. doi: 10.18026/cbayarsos.592416
- Avcı, E. (2021). Özgün festival deneyimine etki eden unsurların belirlenmesi: Alaçatı Ot festivali. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(3), 1722-1740. doi:10.21325/jotags.2021.864
- Brennan, B. S. ve Kim, C. (2019). Examining the 1st Cheongna international wine festival: an experience economy approach. *The Journal of Internet Electronic Commerce Research*, 19 (5), 93-111. doi: 10.37272/JIECR.2019.10.19.5.93
- Bulut, Y. ve Gülcan, B. (2018). Kültürel yabancılaşmaya bağlı otantiklik arayışına türk dünyası turizmi cephesinden bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (4), 688-702.
- Castéran, H. ve Roederer, C. (2013). Does authenticity really affect behavior? the case of the Strasbourg Christmas market. *Tourism Management*, 36, 153-163. doi: 10.1016/j.tourman.2012.11.012
- Chang, S. (2018). Experience economy in the hospitality and tourism context. *Tourism Management Perspectives*, 27, 83-90. doi: 10.1016/j.tmp.2018.05.001
- Chen, C.-F. and Tsai, D. (2007). How destination image and evaluative factors affect behavioral intentions? *Tourism Management*, 28, 1115-1122. doi:10.1016/j.tourman.2006.07.007
- Chung, J.Y., Kim, J.S., Lee, C-K. ve Kim, M.J. (2018). Slow-food-seeking behaviour, authentic experience, and perceived slow value of a slow-life festival. *Current Issues in Tourism*, 21 (2), 123-127. doi: 10.1080/13683500.2017.1326470
- Culha, O. (2020). The effect of food festival quality on place attachment and destination recommendation intention through festival experience and festival satisfaction: the case of the Didim international olive festival. *Journal of Convention & Event Tourism*, 21(5), 387-416. doi: 10.1080/15470148.2020.1775743
- Çeşme Belediyesi. (2018). 9. Alaçatı Ot Festivali Hazırlıkları Başladı. <https://www.cesme.bel.tr/haberler/9-alacati-ot-festivali-hazirliklari-basladi> (Erişim tarihi: 02.03.2021).
- Çeşme Belediyesi. (2019). <https://www.cesme.bel.tr/haberler/turkiyenin-gozbebegi-alacati-ot-festivali-sona-erdi> (Erişim Tarihi: 15.05.2022).
- Domínguez-Quintero, A.M., González-Rodríguez, M.R. ve Paddison, B. (2020). The mediating role of experience quality on authenticity and satisfaction in the context of cultural-heritage tourism. *Current Issues in Tourism*, 23(2), 248-260. doi:10.1080/13683500.2018.1502261

- Ellis, A., Park, E., Kim, S. ve Yeoman, I. (2018). What is food tourism? *Tourism Management*, 68, 250-263. doi: 10.1016/j.tourman.2018.03.025
- Ersavaş Kavanoz, S. ve Budak, S. (2020). Yavaş Kent'in otantiklik/özgünlük bağlamında kent pazarlama stratejisi olarak okunması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(3), 487-509. doi: 10.17065/huniibf.646022
- Everett, S. ve Aitchison, C. (2008). The role of food tourism in sustaining regional identity: a case study of Cornwall, South West England. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(2), 150-167. doi: 10.2167/jost696.0
- Girish, V.G. ve Chen, C-F. (2017). Authenticity, experience, and loyalty in the festival context: evidence from the San Fermin Festival, Spain. *Current Issues in Tourism*, 20(15), 1551-1556. doi: 10.1080/13683500.2017.1296821
- Gürbüz, S. (2019). *Amos ile yapısal eşitlik modellemesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güzel, F. Ö. (2014). The dimensions of tour experience, emotional arousal, and post-experience behaviors: a research on Pamukkale in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 150, 521-530. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.09.069
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2009). *Multivariate data analysis* (7th Edition). USA: Prentice Hall.
- Hamlacıbaşı, F.Ü. (2008). *Yiyecek turizmi ve yiyecek turizmi açısından Bozcaada'nın kaynakları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Hosany, S. ve Witham, M. (2010). Dimensions of cruisers' experiences, satisfaction, and intention to recommend. *Journal of Travel Research*, 49(3), 315-346. doi: 10.1177/0047287509346859
- Huang, S. ve Hsu, C. H. C. (2009). Effects of travel motivation, past experience, perceived constraint, and attitude on revisit intention. *Journal of Travel Research*, 48(1), 29-44. doi: 10.1177/0047287508328793
- Hwang, J. ve Ryu, S.O. (2015). The antecedents and consequences of well-being perception: an application of the experience economy to golf tournament tourists. *Journal of Destination Marketing & Management*, 4 (4), 248-257. doi: 10.1016/j.jdmm.2015.09.002
- Işkın, M. ve Genç, K. (2020). Gastronomi turizmi açısından geleneksel ürün adı tescilinin önemi: Çakallı menemeni. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 267-281.
- Keskin, E., Sezen, N. ve Dağ, T. (2020). Unutulmaz turizm deneyimi, müşteri memnuniyeti, tekrar ziyaret ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkiler: Kapadokya bölgesini ziyaret eden turistlere yönelik araştırma. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7(2), 239-264. doi: 10.31771/jrtr.2020.63
- Kolar, T. ve Zabkar, V. (2010). A Consumer-based model of authenticity: an oxymoron or the foundation of cultural heritage marketing? *Tourism Management*, 31(5), 652-664. doi: 10.1016/j.tourman.2009.07.010
- Lai, I. K. W., Liu, Y. ve Lu, D. (2021). The effects of tourists' destination culinary experience on electronic word-of-mouth generation intention: the experience economy theory. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26 (3), 231-244. doi: 10.1080/10941665.2020.1851273
- Lai, I. K. W., Lu, D. ve Liu, Y. (2019). Experience economy in ethnic cuisine: A case of Chengdu cuisine. *British Food Journal*, 122 (6), 1801-187. doi: 10.1108/BFJ-08-2018-0517

- Mak, A. H. N., Lumbers, M., Eves, A. ve Chang, R. C. Y. (2017). The effects of food-related personality traits on tourist food consumption motivations. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22 (1), 1-20. doi: 10.1080/10941665.2016.1175488
- Nebioğlu, O. (2017). Gastronomi turizmi ve otantizm: yerel bir restoran üzerinde örnek olay çalışması. D. Bozok, C. Avcıkurt, M. Doğdubay, M. Sarioğlan ve G. K. Girgin (Ed.) *Gastronomi Üzerine Araştırmalar* içinde (ss. 97-111). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Oh, H., Fiore, A.M. ve Jeoung, M. (2007). Measuring Experience Economy Concepts: Tourism Applications. *Journal of Travel Research*, 46, 119-132.
- Okumus, B., Okumus, F. ve McKercher, B. (2007). Incorporating local and international cuisines in the marketing of tourism destinations: the cases of Hong Kong and Turkey. *Tourism Management*, 28(1), 253-261. doi: 10.1016/j.tourman.2005.12.020
- Özdemir, B. ve Seyitoğlu, F. (2017). A conceptual study of gastronomical quests of tourists: authenticity or safety and comfort? *Tourism Management Perspectives*, 23, 1-7. doi: 10.1016/j.tmp.2017.03.010
- Pine, B.J. ve Gilmore, J.H. (1998). Welcome to the experience economy. *Harvard Business Review*, 76(4), 96-105.
- Polat, S. A. ve Polat, S. (2016). Turizm perspektifinden yabancılaşmanın sosyo-psikolojik analizi: günlük yaşamdan turistik yaşama yabancılaşma döngüsü. *Sosyoekonomi*, 24(28), 235-253. doi: 10.17233/se.29769
- Pratt, J. (2007). Food values: The local and authentic. *Critique of Anthropology*, 27(3), 285-300. doi: 10.1016/S0190-1281(08)28003-0
- Prayag, G., Hosany, S., Muskat, B. ve Del Chiappa, G. (2017). Understanding the relationships between tourists' emotional experiences, perceived overall image, satisfaction, and intention to recommend. *Journal of Travel Research*, 56, 41-54. doi: 10.1177/0047287515620567
- Semrad, K. J. ve Rivera, M. (2016). Advancing the 5E's in festival experience for the gen y framework in the context of eWOM. *Journal of Destination Marketing & Management*, 7, 58-67. doi: 10.1016/j.jdmm.2016.08.003
- Sevim, B. ve Güner, D. (2021). Tescil platformlarındaki gastronomik ürünler ve gastronomi festivallerindeki yeri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(4), 3092-3112. doi: 10.21325/jotags.2021.936
- Sims, R. (2009). Food, place and authenticity: local food and the sustainable tourism experience. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3), 321-336. doi: 10.1080/09669580802359293
- Son, A. ve Xu, H. (2013). Religious food as a tourism attraction: the roles of buddhist temple food in Western tourist experience. *Journal of Heritage Tourism*, 8(2-3), 248-258. doi: 10.1080/1743873X.2013.767815
- Sthapit, E. (2017). Exploring tourists' memorable food experiences: A study of visitors to Santa's official hometown. *Anatolia*, 28 (3), 404-421. doi: 10.1080/13032917.2017.1328607
- Şahbaz, E. (2011). *Yiyecek turizmi ve yiyecek turizmi ürünleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- tom Dieck, M. C., Jung, T. H. ve Rauschnabel, P. A. (2018). Determining visitor engagement through augmented reality at science festivals: an experience economy perspective. *Computers in Human Behavior*, 82, 44-53. doi: 10.1016/j.chb.2017.12.043

- Tsai, C. T. S. ve Lu, P. H. (2012). Authentic dining experiences in ethnic theme restaurants. *International Journal of Hospitality Management*, 31(1), 304-306. doi: 10.1016/j.ijhm.2011.04.010
- Ünal, A. ve Bayar, S. B. (2020). Destinasyonlara ilişkin hatırlanabilir deneyimlerin turistlerin tekrar seyahat niyetlerine etkileri: Side örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 1-13. doi: 10.37847/tdtdad.715848
- Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research*, 26 (2), 349-370. doi: 10.1016/S0160-7383(98)00103-0
- Zhang, T., Chen, J. ve Hu, B. (2019). Authenticity, quality, and loyalty: local food and sustainable tourism experience. *Sustainability*, 11(12), 3437. doi: 10.3390/su11123437

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Tarih: 25.03.2021

No: 76

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50

2. yazar katkı oranı : %50

Aşçılık Öğrencilerinin Mesleki Beklentileri Üzerine Bir İnceleme

An Investigation on Professional Expectations of Cookery Students

Dr. Öğr. Üyesi Yener OĞAN ¹

Öz

Yükseköğretim düzeyi ön lisans seviyesinde yer alan programlarda verilen eğitimlerin temel amacı, ilgili sektörlerde nitelikli ara eleman yetiştirmektir. Dolayısıyla ön lisans seviyesinde eğitim alan öğrencilerin meslekleri ile ilgili beklentileri, diğer öğretim düzeylerinde verilen eğitimlere oranla daha fazla olabilmektedir. Bu sebeple araştırmada, ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve evrenin bir parçasının seçildiği rastlantısal örnekleme tekniği uygulanmıştır. Araştırma verileri, Türkiye'deki farklı üniversitelerin aşçılık ön lisans programında eğitim gören 385 öğrenciye anket formu uygulanarak elde edilmiştir. Öğrencilerin aşçılık mesleğine ve yiyecek içecek sektörüne karşı olumlu yönde düşünceleri bulunmaktadır. Ancak aşçılık mesleği ile ilgili olarak sosyal ilişki düzeyi, çalışma saatleri, cinsiyet ayrımcılığı, ücretler ve ek ücretler, yiyecek içecek sektörü açısından ise iş yükü, diğer sektörlerde göre yorucu ve sosyal güvence konularında ortalama düzeyde düşüncelerinin olduğu görülmektedir. Araştırma verilerinin analizinde t-testi ve ANOVA testlerine ilişkin sonuçlara yer verilmektedir. Bu doğrultuda aşçılık öğrencilerinin mesleki beklentileri ile cinsiyet, yaş, sınıf, staj yapma ve aşçılık mesleğini isteyerek yapma değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Mezun olunan lise türü ve daha önce aşçılık eğitimi alma değişkeni arasında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Araştırma kapsamında aşçılık öğrencilerinin kaygı, kararsızlık, umutsuzluk duygularının giderilmesi ve özgüvenli, kararlı, yaratıcı ve yenilikçi olmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki beklenti, aşçılık eğitimi, gastronomi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The main purpose of the education given in the programs at the associate degree level of higher education is to train qualified intermediate staff for the relevant sectors. Therefore, the professional expectations of the students who receive education at the associate degree level may be higher than the education given at other education levels. For this reason, the aim of the research is to examine the professional expectations of the students who study cookery education at the associate degree level. In the research, the current situation was tried to be revealed and the applied of random sampling technique, in which a part of the universe was selected. The research data were obtained by applying a survey to 385 students studying in the cookery associate degree programs of different universities in Turkey. Students have positive thoughts towards the cookery occupation and the food and beverage industry. However, it is seen that the cookery occupation has an average level of thoughts on the level of social relations, working hours, gender discrimination, wages and additional wages, and the food and beverage sector workload, tiring compared to other sectors, and social security. In the analysis of the research data, the results of the t-test and ANOVA tests are included. In this direction, there is a significant difference between the professional expectations of cookery students and the variables of gender, age, class, doing internship and doing the cookery profession willingly. There was no significant difference between the variables of having type of high school graduated and previously studied cookery education. Within the scope of the research, it is recommended that cookery students' should be eliminate their feelings of anxiety, indecision, hopelessness and self-confident, determined, creative and innovative.

Keywords: Professional expectation, cookery education, gastronomy.

¹Artvin Çoruh Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, oganyener@artvin.edu.tr

Atf için (to cite): Oğan, Y. (2022). Aşçılık öğrencilerinin mesleki beklentileri üzerine bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1621-1632.

Paper Type: Research

Giriş

Türk Dil Kurumu tarafından beklenti kavramı “*bireyin belli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenenler konusundaki öngörüsü*”, meslek kavramı ise “*belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş*” olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda, bireylerin gerek tercih ettiği gerekse de yapıyor olduğu meslek ile ilgili gerçekleşmesini arzu ettiği unsurların tamamı mesleki beklenti olarak ifade edilebilmektedir. Bireyin mesleki açıdan beklentileri arasında ise saygınlık görmek, ekonomik bağımsızlığını kazanabilmek, işe yaradığını hissetmek, başkaları ile ilişki kurabilmek gibi pek çok unsur yer almaktadır (Kuzgun, 2009). Çünkü bir mesleğin gelir getirici özelliklerinin yanı sıra statü göstergesi olması, sevilerek yapılması, yeteneklerin sergilenebilmesi ve kendini gerçekleştirmede etkili bir araç olma özellikleri bulunmaktadır (Sarıkaya ve Khorshid, 2009).

Yükseköğretim düzeyinde mesleki eğitim alan bireyler, içinde buldukları gelişim döneminden kaynaklı olarak kaygı, stres, kararsızlık gibi pek çok durumla karşılaşabilmektedir (Ehtiyar vd., 2017; Tuncer ve Tanış, 2020). Dolayısıyla bireylerin meslekleri ile ilgili gelecek beklentileri, bu dönemde başlayan ve sürekli artan bir olgudur. Bu sebeple yükseköğretim düzeyinde meslek eğitimi alan bireylerin mesleki açıdan gelecek beklentilerinin ne olduğunun tespit edilmesi önem taşımaktadır. Son yıllarda bireyler tarafından ilgi gören ve severek tercih edilen mesleklerden birini aşçılık oluşturmaktadır. Öyle ki yükseköğretim düzeyinde aşçılık eğitiminin verildiği ön lisans programlarının kontenjan doluluk oranının yüksek olması da bireylerin aşçılık mesleğine var olan ilgisinin bir göstergesidir. Türkiye’de aşçılık alanında meslek eğitimi; orta öğretim düzeyinde yiyecek içecek hizmetleri alanı, yükseköğretim düzeyinde ise ön lisans seviyesinde aşçılık programları ve lisans seviyesinde gastronomi ve mutfak sanatları ve yiyecek içecek işletmeciliği bölümleri çatısı altında verilmektedir. Ayrıca halk eğitim merkezleri, turizm eğitim merkezleri, özel mesleki eğitim merkezleri gibi çeşitli yaş gruplarına yönelik aşçılık eğitimi veren kuruluşlar da bulunmaktadır. Bu mesleki eğitim veren kuruluşlar arasında ise ön lisans seviyesinde eğitimin verildiği aşçılık programlarında, mesleğe doğrudan insan kaynağı yetiştirmektedir. Bu doğrultuda ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentileri incelenmeye çalışılmaktadır.

Yükseköğretim düzeyinde ön lisans seviyesinde yer alan programlarda verilen eğitimlerin temel amacı sektöre nitelikli ara eleman yetiştirmektir. Dolayısıyla aşçılık ön lisans programı dersleri ile lisans düzeyinde verilen gastronomi ve mutfak sanatları bölümü dersleri kıyaslandığında teorik açıdan konuların detay veya ileri tekniklerinden ziyade uygulamaya yönelik eğitimlerin ağırlıklı olduğu söylenebilir. Aşçılık öğrencileri, aldıkları mesleki eğitimin yanı sıra kendilerini geliştirmede staj yaparak sektör deneyimi elde etmesi ve bireysel olarak mesleğinde çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bu sebeple ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan bireylerin mesleki beklenti düzeyleri yüksek olup, mesleki beklentinin karşılanabilme düzeyi ise önem taşımaktadır.

Aşçılık mesleği ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; mesleki stres (Murray-Gibbons ve Gibbons, 2007), aşçılık eğitiminde kalitenin geliştirilmesi (Hertzman ve Stefanelli, 2008), kariyer geliştirmede mesleki becerilerin kazandırılması (Ko, 2012), aşçılık mezunlarının kariyer kararları ve mesleki beklentileri (Yen, Cooper ve Murrmann, 2013), mutfak eğitiminde kalite ve memnuniyet düzeyi (Zopiatis, Theodosiou ve Constanti, 2014), ön lisans turizm öğrencilerinin kariyer değerleri (Çarıkçı ve Morçin, 2014), aşçılık mesleğine yönelik tutum ve davranışlar (Kurnaz, Kurnaz ve Kılıç, 2014; Harbalıoğlu ve Ünal, 2014; Yılmaz ve Çemrek, 2019), turizm öğrencilerinin sektörel algıları (Çavuş ve Kaya, 2015; Türker, Uçar ve Ateş, 2016), turizm öğrencilerinin sektörde çalışma eğilimleri (Köşker ve Unur, 2017), lisans düzeyindeki öğrencilerin meslek seçimlerinde yılmazlık, umutsuzluk ve sektörel tutumları (İlgaz Yıldırım ve Toker, 2017), turizm öğrencilerinin mesleki beklenti ve sosyo-ekonomik

profili (Akyol, Oğan ve Oğan, 2018), mesleki gelecek beklentisinde aile desteğinin önemi (Taş ve Özmen, 2019), turizm öğrencilerinin gelecek beklentileri (Davras ve Alili, 2019), öz yeterlik inançlarının kariyer beklentisi üzerine etkisi (Düzgün ve Çelik, 2020), turizm öğrencilerinin mesleki beklentileri ile mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimleri (Şengel, Zengin ve Işkın, 2020), öğretmen adaylarının mesleki sonuç beklentisi (Gürpınar, Emül ve Siyez, 2021), aşçılık eğitimi alan kadın öğrencilerin mesleğe bakışı (Çelik Gençoğlu ve Kemer, 2021), aşçılık mesleğinde kaliteli çalışma ortamı ve mesleki bağlılık (Azinuddin, Shariffuddin, Zain ve Som, 2021) olmak üzere farklı örneklem gruplarına yapılan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin, aşçılık mesleğinden beklentilerini doğrudan inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmaktadır. Bu sebeple ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentilerinin tespit edilmesi, ilgili alan yazına katkı sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Aşçılık Mesleği

Günümüzde küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak bireyler, geçimlerini sağlamak amacıyla kendilerine temel bir çalışma alanı edinmektedir. Bu kapsamda uğraşılan veya yapılan işler ise meslek olarak adlandırılmaktadır. Ancak mesleğin bir takım niteliksel özellikleri bulunmaktadır. Örneğin iş, bir eylemin kendisi için kullanılmaktayken, meslek kavramı ise bir işi yapan bireyin nitelikleri olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda meslek kavramının niteliksel özellikleri; mal üretmek, hizmet vermek, para kazanmak, belirli kuralları olan, bilgi ve beceriye dayalı ve eğitim yoluyla öğrenilen olarak sıralanabilir. Ayrıca her mesleğin kendine özgü çalışma saati, fiziksel veya zihinsel yorgunluk, görev ve sorumluluk, faaliyet alanı olmak üzere çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Mesleki beklenti kavramı incelendiğinde ise bireylerin mesleğe yönelik gösterebileceği performansı ile ilgili tüm yargılarını içerdiği ifade edilebilmektedir (Waberi ve Öge, 2020). Çünkü birey, mesleki beklentilerinden hareketle meslek tercihlerini yapmaktadır. Bu sebeple bireyler beklentilerini karşılayabilecek mesleklere yönelmekte ve iş yaşamına başladığında da mesleki beklentileri döngüsel olarak devam etmektedir. Dolayısıyla meslek seçimi bireyler açısından hayati bir önem sahip olup, her mesleğin kendine göre bir takım zorlukları da bulunmaktadır. Bu sebeple bireyin kendine uygun olan doğru mesleği seçmesinde, mesleğin fizyolojik, bilişsel ve psikolojik yönlerini mutlaka dikkate alınması gerekmektedir (Erdoğan ve Kahraman, 2012).

Aşçılık; menü planlaması, hijyen ve sanitasyon bilgisi, organizasyon becerisi, pişirme tekniği, ekipman kullanımı, servis yöntemi, tabaklama veya porsiyonlama, iş güvenliği gibi pek çok açıdan bilgi ve beceri gerektiren bir meslektir (Hacıoğlu vd., 2007). Bu bilgi ve becerilerin bireylere kazandırılmasında ise aşçılık alanında mesleki eğitim faaliyetlerinin rolü büyüktür. Örneğin Yıldız, Çoban ve Çokal (2014) mutfaklarda mesleki eğitim görmüş insan kaynağı sayesinde misafir memnuniyeti, kaliteli hizmet ve verimliliğin sağlanabileceğinin yanı sıra bireyin meslek hayatına başlamadan önce mutfak ile ilgili temel eğitimleri almak durumunda olduğunu belirtmiştir. Başka bir çalışmada Çakır (2010), hizmet sektöründe yer mutfakların emek yoğun bir yatırım olduğunu ve temel öğesinin insan olduğundan bahsetmiştir. Yine aynı çalışmada mutfaklarda verimliliğin ve rasyonel yönetimin sağlanmasında mesleki eğitim almış nitelikli mutfak çalışanlarına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla aşçılık alanındaki mesleki eğitim faaliyetleri, bireylerin çalışma hayatında başarılı olabilmelerinde önemli ve belirleyici olduğu ifade edilebilir. Ayrıca gastronomi alanında bilimsel çalışmaların artması, tüketicilerin gastronomik bilgi talebine olan yoğun ilgisi, mutfak alanında yenilikçi uygulamaların yaygınlaşması, medya araçlarının özendirici etkisi gibi pek çok neden aşçılık eğitimine önemli katkılar sunmaktadır (Birdir ve Kılıçhan, 2013). Bu durum yiyecek içecek sektöründeki işletmeler açısından değerlendirildiğine, aşçılık eğitimi alan bireyleri istihdam etme eğilime yönelten sebepler arasında olduğu söylenebilir.

Sanayi devrimiyle birlikte her meslek grubunda olduğu gibi aşçılık mesleği için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılmasında, mesleki eğitimin planlı ve programlı yapıma gerekliliği oluşmuştur. Bu dönemden önce esnaf birlikleri tarafından sağlanan mesleki eğitimin günümüze ulaşması, devletlerin sorumluluğunda gelişerek gelmiştir (Sevim ve Görkem, 2016). Aşçılık mesleği, ilk kez İngiltere’de yemeğın niceliğinden çok lezzet ve görünüşüne önem verilmesiyle bir sanat dalı olarak kabul edildiği bilinmektedir. Aşçılık mesleği bir sanat dalı olarak kabul görmesiyle birlikte, tüm dünyada aşçılık alanında mesleki eğitimlerine önem verilmeye başlanmıştır (Kurnaz vd., 2014). Özellikle 19. yüzyıldan itibaren başta Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok ülkede aşçılık eğitiminin ilk örneklerine rastlanılmaktadır. Türkiye’de aşçılık eğitimi, örgün öğretim yoluyla ortaöğretim düzeyinde ilk kez 1962 yılında Ankara Otelcilik Okulu’nda, yükseköğretim düzeyinde 1997 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi bünyesinde Aşçılık ön lisans programının açılmasıyla verilmeye başlanmıştır. Lisans düzeyinde ise gastronomi eğitimi ile 2003 yılında Yeditepe Üniversitesi bünyesinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümünün açılmasıyla tanışılmıştır (Sevim ve Görkem, 2016). Sevim ve Görkem (2016) çalışmasında, aşçılık ön lisans programı sayılarındaki 2010 ile 2015 verileri karşılaştırmış ve aşçılık programı sayısındaki artışın yaklaşık %642 olduğunu tespit etmiştir. Bu duruma ilave olarak 2021 yılı Yüksek Öğretim Kurumu verileri dikkate alındığında devlet ve vakıf olmak üzere 100’den fazla yükseköğretim kurumunda 8000’in üzerinde ön lisans kontenjanı, 6000’in üzerinde lisans kontenjanı yer almaktadır (YÖK Atlas, 2021). Dolayısıyla Türkiye’de son 20 yıl içerisinde hem ön lisans hem de lisans düzeyinde aşçılık eğitimi, önemli bir oranda yaygınlaşmıştır. Bu doğrultuda aşçılık mesleğinin bireyler tarafından ilgi gördüğü ve mesleki açıdan bilgi ve beceri düzeyinin geliştirilmesinde katkı sağlayıcı özelliklerinin etkisinden bahsedilebilmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu çalışmanın amacını ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentilerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırmada mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmakta ve bu yüzden betimsel tarama modelinde bir araştırma özelliği taşımaktadır (Karasar, 2002). Araştırma amacına uygun olarak oluşturulan ana hipotezler ve alt hipotezler ise şu şekildedir:

H1: Ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentileri bulunmaktadır.

H2: Mesleki beklenti ile ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H2.a: Mesleki beklenti ile öğrencilerin cinsiyetleri,

H2.b: Mesleki beklenti ile öğrencilerin yaşları,

H2.c: Mesleki beklenti ile öğrencilerin sınıfları,

H2.d: Mesleki beklenti ile öğrencilerin mezun olduğu lise,

H2.e: Mesleki beklenti ile öğrencilerin daha önce aşçılık eğitimi alma,

H2.f: Mesleki beklenti ile öğrencilerin aşçılık mesleğini isteyerek seçme,

H2.g: Mesleki beklenti ile öğrencilerin staj yapma arasında bir farklılık bulunmaktadır.

2. Yöntem

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurumu’na bağlı devlet ve vakıf üniversitelerinin ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Yüksek Öğretim Kurumu’nun veri tabanından alınan bilgilere göre 6341 örgün öğretim ve 1743 açık öğretim olmak üzere toplam 8084 aşçılık öğrencisi bulunmaktadır (YÖK Atlas, 2021).

Araştırmada, örneklem grubunun seçilmesinde evrenin bir parçasının seçildiği rastlantısal örnekleme tekniği kullanılmaktadır (Arlı ve Nazik, 2001). Bu sayede örneklem seçiminde yanlılık olasılığını azaltmak amaçlanmıştır (Kılıç, 2013). Örneklem grubunun evreni temsil etmesinde 0.05 güven aralığı ve 0.05 örneklem hatası ile en az 367 katılımcıya ihtiyaç duyulmaktadır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Araştırma kapsamında ulaşılan katılımcı sayısı 385 olup, örneklem grubunun evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.

2.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Tekniği

Araştırma verilerinin toplanmasında anket tekniği tercih edilmiştir. Akyol, Oğan ve Oğan (2018) tarafından daha önce “*Turizm Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Beklentileri ve Sosyo-Ekonomik Profilleri Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı çalışmada kullanılan ölçekten yararlanılarak ve bu ölçeğin ön lisans seviyesinde eğitim alan açıcılık öğrencilerine uyarlanmasıyla anket formu düzenlenmiştir. Anket formunda iki bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde açıcılık eğitimi alan öğrencilerin demografik özelliklerinden cinsiyet, sınıf, yaş, mezun olunan lise, daha önce mutfak eğitim alma, açıcılık bölümüne isteyerek gelme ve staj yapma durumları yer almaktadır. İkinci bölümde ise öğrencilerin açıcılık mesleğinden beklentilerini belirlemek amacıyla beşli Likert tipinde hazırlanmış ve katılım derecelerine (kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum) göre cevapladıkları 20 tane ifade bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilir ve kararlı bir ölçme aracı olduğunu belirlemek amacıyla 50 kişilik pilot bir uygulama yapılmış ve Cronbach’s Alpha güvenilirlik değerinin 0.815 olduğu belirlenmiştir. Anket formunun örneklem grubuna uygulanması aşamasında, öncelikle Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 28 Nisan 2021 tarihinde yapmış olduğu toplantıda etik açıdan uygun olduğu izni alınmıştır. Daha sonra anket formu dijital ortama aktarılarak 2021 yılı Mayıs ve Temmuz ayları arasında çevrimiçi olarak uygulanarak, araştırma verileri elde edilmiştir.

2.4. Araştırma Verilerinin Analizi

Bu araştırmada, verilerin analizinde sosyal bilimler için istatistiksel analiz (SPSS) programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ilk olarak birbiriyle ilişkili değişkenleri bir araya getirerek az sayıda anlamlı değişkenler ortaya çıkarmak amacıyla tanımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2009). Faktör analizi sonucunda Bartlett’in Küresellik Testi sonuçları anlamlı çıkmış ve Kaiser-Meyer-Olkin Measure Uygunluk Ölçütü ise örneklem yeterlilik testi tavsiye edilen değer (.769) tespit edilmiştir. Bu kapsamda ölçeğin öğrenci görüşleri ile ilgili faktör boyutlarını kariyer beklentileri, ücret beklentileri, çalışma imkânları ve mesleğin gelecekteki yeri oluşturmuştur. Daha sonra öğrencilerin demografik özellikleri ile mesleki beklenti katılım derecelerine ait betimsel istatistik (frekans, yüzde, standart sapma ve ortalama) değerlere yer verilmiştir. Öğrencilerin mesleki beklenti katılım derecelerinin yorumlanmasında ise Aralık Genişliği=(Dizi Genişliği)/(Yapılacak Grup Sayısı) formülünden yararlanılarak, Beşli Likert ölçeğinin aralık genişliği 0.80 ($5-1=4 \Rightarrow 4/5= 0.80$) bulunmuştur (Özdamar, 2003). Son olarak öğrencilerin demografik özellikleri ile mesleki beklentilerini karşılaştırmak amacıyla yapılan normallik testi sonucunda Skewness (-.594 ile .124) ve Kurtosis (-.324 ile .248) puanları tespit edilmiştir. Bu puanların -1,5 ile +1,5 arasında olması verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu nedenle öğrencilerin mesleki beklentileri cinsiyet, sınıf, daha önce açıcılık eğitimi alma, açıcılık mesleğini isteyerek seçme ve staj yapma durumu değişkenlerinin karşılaştırılması amacıyla bağımsız örneklem t-testi analizi yapılmıştır. Öğrencilerin yaş ve mezun olunan lise değişkenleri açısından değerlendirilmesi amacıyla ise ANOVA testi analizi uygulanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan ve ön lisans düzeyinde açıcılık eğitimi alan öğrencilerin demografik özelliklerine ait yüzde, frekans ve standart sapma değerleri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik özellikler (n=385)

	f	%	sd.		f	%	sd.		
Cinsiyet	Kadın	272	70,6	,455	17-21 yaş	284	73,8		
	Erkek	113	29,4		22-26 yaş	82	21,3		
Sınıf	I. Sınıf	291	75,6	,430	Yaş	27-31 yaş	4	1,0	,695
	II. Sınıf	94	24,4			32 ve üzeri	15	3,9	
Mezun olduğunuz lisede mutfak eğitimi aldınız mı?	Evet	108	28,1	,449	Mesleki Teknik Lise	149	38,7		
	Hayır	277	71,9		Anadolu Lisesi	147	38,2		
Staj yaptınız mı?	Evet	142	36,9	2,025	Mezun olduğunuz lise türü?	İmam Hatip Lisesi	73	19,0	1,767
	Hayır	243	63,1			Sağlık Lisesi	6	1,6	
Aşçılık bölümüne isteyerek mi geldiniz?	Evet	381	99,0	,101	Açık Öğretim Lisesi	7	1,8		
	Hayır	4	1,0		Özel Lise	3	0,8		

Tablo 1 incelendiğinde; araştırmaya katılanların %70,6'sı kadın ve %29,4'ü erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin sınıf düzeyine bakıldığında %75,6'sı birinci sınıf, %24,4'ü ise ikinci sınıftadır. Öğrencilerin yaşları incelendiğinde %73,8'i 17-21, %21,3'ü 22-26, %1'i 27-31, %3,9'u 32 ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır. Öğrencilerin bir önceki öğrenimleri dikkate alındığında %38,7'si Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, %38,2'si Anadolu Lisesi, %19'u İmam Hatip Lisesi, %1,6'sı Sağlık Lisesi, %1,8'i Açık Öğretim Lisesi ve 0,8'i Özel Lise mezunu oldukları görülmektedir. Ancak öğrenciler aşçılık bölümüne kendi isteğiyle gelmelerine rağmen, %71,9'luk gibi büyük bir kısmı mezun oldukları lisede aşçılık ile ilgili bir eğitim almadığı ve %63,1'inin henüz staj yapmadığı tespit edilmiştir.

3.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Mesleki Beklentileri

Araştırmaya katılan ve ön lisans düzeyinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklenti katılım derecelerine ait yüzde ve ortalama değerleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Mesleki beklenti katılım dereceleri

Sıra	Aşçılık Mesleğinden Beklentiler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	\bar{x}
1.	Aşçılık mesleğinde çalışmaktan mutluluk duyarım.	-	-	8,8	24,7	66,5	4,57
2.	Aşçılık mesleği oldukça saygın bir meslektir.	-	1,8	5,5	25,5	67,3	4,58
3.	Aşçılık mesleği cinsiyetime uygundur.	-	1,0	8,6	32,2	58,2	4,47
4.	Aşçılık mesleği günümüzde geçerli bir meslektir.	-	-	2,9	22,6	74,5	4,71
5.	Aşçılık mesleğinde çalışmak eğlencelidir.	-	-	6,8	35,6	57,7	4,50
6.	Aşçılık mesleğinde cinsiyet ayrımcılığı yoktur.	4,9	8,1	24,2	19,2	43,6	3,88
7.	Aşçılık, sosyal ilişkilerin yüksek olduğu bir meslektir.	2,1	3,9	17,7	37,4	39,0	4,07
8.	Aşçılık mesleği kariyer fırsatı sunmaktadır.	-	1,0	4,4	41,3	53,2	4,46
9.	Aşçılık mesleğinde çalışma saatleri düzenlidir.	11,7	24,9	31,2	28,3	3,9	2,87
10.	Aşçılık mesleğinde ücretler yeterli ve tatmin edicidir.	7,5	12,7	41,8	28,6	9,4	3,19
11.	Aşçılık mesleğinde prim, bahşiş gibi ek ücretler yeterlidir.	4,9	18,2	53,5	18,7	4,7	3,00
12.	Aşçılık mesleğinde uzun dönemde iyi bir gelir düzeyi sağlayabilirim.	1,8	1,0	19,5	45,7	31,9	4,04

Tablo 2 (Devamı). Mesleki beklenti katılım dereceleri

Sıra	Aşçılık Mesleğinden Beklentiler	Kesimlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesimlikle Katılıyorum	\bar{x}
13.	Mezun olduktan sonra yiyecek içecek sektöründe çalışmayı düşünüyorum.	-	3,9	16,1	31,2	48,8	4,24
14.	Yiyecek içecek sektöründe uzun yıllar çalışabilirim.	-	3,9	18,4	39,2	38,4	4,12
15.	Yiyecek içecek sektöründe ilerleme fırsatları çoktur.	,8	1,8	15,6	40,5	41,3	4,19
16.	Yiyecek içecek sektöründe yönetici pozisyonuna yükselmeyi hedefliyorum.	1,0	1,0	21,3	36,1	40,5	4,14
17.	Yiyecek içecek işletmelerinde sosyal güvence imkânları yeterlidir.	3,1	7,0	43,6	32,2	14,0	3,47
18.	Yiyecek içecek işletmelerinde iş yükü oldukça fazladır.	-	-	4,9	51,7	43,4	4,39
19.	Yiyecek içecek sektöründe çalışmak, diğer sektörlerden daha yorucu değildir.	14,8	33,5	26,8	17,1	7,8	2,69
20.	Yiyecek içecek sektörü sürekli olarak gelişmektedir.	1,0	-	3,9	45,2	49,9	4,42
	Toplam		% (n=385)				4,00

Tablo 2’de araştırmaya katılan ve aşçılık ön lisans eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklenti katılım dereceleri incelendiğinde: Aşçılık mesleği geçerli ($\bar{x}=4,71$) ve saygın ($\bar{x}=4,58$) bir meslek olarak görülmektedir. Ancak aşçılık, sosyal ilişki düzeyi bakımından ortalamanın ($\bar{x}=4,07$) biraz üzerinde olduğu ifade edilmektedir. Aşçılık mesleğinde çalışmanın mutluluk verici ($\bar{x}=4,57$) ve eğlenceli buldukları ($\bar{x}=4,50$) belirtilmiştir. Aşçılık mesleğinin kariyer fırsatı sunduğu ($\bar{x}=4,46$) ve cinsiyetlerine uygun ($\bar{x}=4,47$) olduğu ifade edilmekte iken aşçılık mesleğinde cinsiyet ayrımcılığının ($\bar{x}=3,88$) olabileceği tespit edilmiştir. Yiyecek içecek sektörünün sürekli gelişen ($\bar{x}=4,42$) ve yiyecek içecek işletmelerinde iş yükünün fazla ($\bar{x}=4,39$) olduğu düşünülmektedir. Ayrıca diğer sektörlerle göre daha yorucu ($\bar{x}=2,69$) olabileceğini belirtmiştir. Yiyecek içecek sektöründe çalışmaya ($\bar{x}=4,24$) ve uzun yıllar çalışmaya ($\bar{x}=4,12$) istekli oldukları görülmektedir. Yiyecek içecek sektörünün ilerleme fırsatı sunduğu ($\bar{x}=4,19$) ve sektörde yönetici pozisyonuna yükselmeyi hedeflediği ($\bar{x}=4,14$) düşünülmektedir. Aşçılık mesleğinde uzun dönemde iyi bir gelir düzeyi sağlayabileceği ($\bar{x}=4,04$) ancak aşçılık mesleğinde ücretler yeterli ve tatmin edici ($\bar{x}=3,19$) bulmadığı ve prim, bahşış gibi ek ücretlerinde yeterli ($\bar{x}=3,00$) olmadığı belirtilmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinde sosyal güvence imkânlarının ortalama düzeyde olduğu ($\bar{x}=3,47$) ve aşçılık mesleğinin çalışma saatlerinin düzenli olmadığı ($\bar{x}=2,87$) düşünülmektedir. Tablo 2’de araştırmaya katılan öğrencilerin mesleki beklentiler ile ilgili ifadelerin toplam ortalaması ($\bar{x}=4,00$), aşçılık mesleğinden beklentilerinin yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Dolayısıyla “Ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentileri bulunmaktadır.” hipotezi (H1) kabul edilmiştir.

3.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Mesleki Beklenti Katılım Düzeylerine İlişkin T-Testi ve ANOVA Testi Sonuçları

Araştırmaya katılan ve ön lisans düzeyinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklenti katılım dereceleri ile ilgili cinsiyet, sınıf, daha önce aşçılık eğitimi alma, aşçılık mesleğini isteyerek seçme ve staj yapma durumuna ilişkin T-testi sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Mesleki beklenti katılım düzeyi T-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	Sd	F	P
Mesleki Beklenti Toplam Puanı	Kadın	272	4,047	,378	4,429	,036
	Erkek	113	3,902	,425		
Mesleki Beklenti Toplam Puanı	Sınıf				4,629	,032
	Birinci	291	3,986	,372		
	İkinci	94	4,062	,463		
Mesleki Beklenti Toplam Puanı	Daha Önce Aşçılık Eğitimi Alma				1,940	,164
	Evet	108	4,016	,427		
	Hayır	277	4,000	,385		
Mesleki Beklenti Toplam Puanı	Aşçılık Mesleğini İsteyerek Yapma				8,024	,005
	Evet	381	4,013	,332		
	Hayır	4	3,150	,000		
Mesleki Beklenti Toplam Puanı	Staj Yapma Durumu				4,612	,032
	Evet	142	3,990	,739		
	Hayır	233	4,008	,372		
Toplam		385				

Tablo 3'te yer alan T-testi sonuçları incelendiğinde; öğrencilerinin mesleki beklenti katılım düzeyleri cinsiyet, sınıf, aşçılık mesleğini isteyerek seçme ve staj yapma durumuna değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$p < .05$]. Ancak öğrencilerinin mesleki beklenti katılım düzeyleri daha önce aşçılık eğitimi alma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$p > .05$]. Bu doğrultuda öğrencilerin daha önce aşçılık eğitimi alıp almaması mesleki beklentilerini farklılaştırmamaktadır. Araştırmaya katılan ve ön lisans düzeyinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklenti katılım dereceleri ile ilgili yaş aralığı ve mezun olunan lise türü durumuna ilişkin ANOVA testi sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Mesleki beklenti katılım düzeyi ANOVA testi sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yaş Aralığı	Gruplar arası	1,755	3	,585	3,782	,011
Mesleki Beklenti Toplam Puanı	Gruplar içi	58,919	381	,155		
Mezun Olunan Lise Türü	Gruplar arası	,904	5	,181	1,146	,336
Mesleki Beklenti Toplam Puanı	Gruplar içi	59,770	379	,158		
Toplam		60,674	384			

Tablo 4'te yer alan ANOVA testi sonuçları incelendiğinde; öğrencilerin mesleki beklenti katılım düzeyleri yaş aralığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$p < .05$]. Ancak öğrencilerin mesleki beklenti katılım düzeyleri mezun olunan lise türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$p > .05$]. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin bulunduğu yaş aralığı ile mesleki beklentileri farklılaşmaktayken, mezun olduğu lise türü ile mesleki beklentileri farklılaşmamaktadır. Öğrencilerin mesleki beklenti katılım düzeylerinin hangi yaş aralığında farklılaştığını belirlemek amacıyla Post-Hoc tekniğine başvurulmuş ve Levene testi sonucunda varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir ($L=17,188 > 0,05$). Bu farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğu ile ilgili varyansların homojen olduğu durumlarda yaygın olarak tercih edilen Tukey HSD testi uygulanmıştır. Tukey HSD test sonuçları incelendiğinde mesleki beklentilerin 17-21 ve 22-26 yaş grubunda yer alan öğrencilerde farklılaştığı görülmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin mesleki beklentilerinin büyük yaş gruplarına oranla daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda "Mesleki beklenti ile ön lisans seviyesinde aşçılık eğitimi alan öğrencilerin demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır" H.2 hipotezi; cinsiyet (H2.a), yaş (H2.b), sınıf (H2.c), aşçılık mesleğini isteyerek seçme (H2.f) ve staj yapma (H2.g) durumlarına göre kabul edilmiştir.

Ancak mezun olunan lise türü (H2.d) ve daha önce açıcılık eğitimi alma (H2.e) durumlarına göre kabul edilmemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Yükseköğrenim seviyesine eğitim gören bireyler, içinde buldukları gelişim döneminden kaynaklı olarak mesleki açıdan kaygı, stres, kararsızlık gibi olumsuz durumlarla karşılaşabilmektedir. Özellikle meslekleriyle ilgili gelecek beklentileri, bu dönemde yoğunlaşarak artmaktadır. Mesleki beklentileri karşılanan bireyler ise yüksek düzeyde motivasyon, üretkenlik ve iş tatminine sahip olup, çalışma hayatında başarılı oldukları bilinmektedir (Uras ve Kunt, 2006). Bu sebeple çalışmanın amacını ön lisans seviyesinde açıcılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentilerinin incelenmesi oluşturmıştır.

Araştırmaya katılan öğrenciler için açıcılık mesleği; geçerli, mutluluk verici, eğlenceli, saygın, kariyer fırsatı sunduğu, cinsiyetlerine uygun olduğu ve iyi bir gelir sağlayabileceği yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Ancak açıcılık mesleğinde öğrenciler; sosyal ilişki düzeyinin ortalama, çalışma saatlerinin düzenli olmadığı, cinsiyet ayrımcılığının olabileceği, ücretlerin tatmin edici bulmadığı ve prim, bahşiş gibi ek ücretlerin yeterli olmadığı düşüncesi hakimdir. Eren ve Aydın (2020) çalışmasında mutfaktaki çalışma ortamı ve ücret konusunda öğrencilerin olumsuz algılarının olduğunu tespit etmiştir. Bu sonuçları Davras ve Alili (2019) benzer bir çalışmada öğrencilerin ekonomik beklentiler konusunda karamsar olduğu ancak istihdam ve yaşam konusunda umutlu olduğu ifadeleri de desteklemektedir. Üst Can ve Solmaz (2021) çalışmasında, açıcılık mesleği öğrenciler açısından eğlenceli ve gelişime açık olduğu tespit etmiştir. Yine aynı çalışmada çalışma koşulları, ücret, cinsiyet ayrımcılığı, yöneticilerin tutumu ve terfi olanakları konusunda olumsuzlukların olduğu ifadeleri de bu çalışmada ulaşılan sonuçlarla örtüşmektedir.

Öğrencilerin yiyecek içecek sektörü hakkında düşünceleri ise sektörle ilgili olarak sürekli geliştiği, ilerleme fırsatı sunduğu, yönetici pozisyonuna ilerlemeyi istediği ve çalışmaya istekli olduğu görülmektedir. Yıldız ve Aslan (2019) yiyecek içecek eğitimi alan öğrencilerin mesleki bakış açıları değerlendirdiği çalışmada, öğrencilerin büyük bir bölümünün sektörde çalışma isteğinde olduğunu belirtmiştir. Ancak sektördeki iş yükünün fazla olduğunu, sektörün diğer sektörlerle göre daha yorucu olabileceğini ve sektörde sosyal güvence imkânlarının ortalama düzeyde olduğunu düşünülmektedir. Türker, Uçar ve Ateş (2016), öğrencilerin turizm sektörü algıları üzerine yaptıkları çalışmalarında; çalışma saatlerinin düzensiz, yapılan işin yorucu olduğu ve çalışma ortamının stresli olması konusunda olumsuz düşünceleri de desteklemektedir. Bu durumun açıklanmasında ise yiyecek içecek sektörü ve turizm sektörü arasındaki sektörel unsurların benzerlik göstermesi söylenebilir.

Öğrencilerin mesleki beklenti katılım düzeyleri cinsiyet, sınıf, açıcılık mesleğini isteyerek seçme ve staj yapma durumuna değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte iken daha önce açıcılık eğitimi alma değişkenine göre göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Öğrencilerin mesleki beklenti katılım düzeyleri yaş aralığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte iken, ve mezun olunan lise türü değişkenine göre farklılık göstermemektedir. Turizm eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentileri üzerine yaptıkları benzer bir çalışmada Akyol, Oğan ve Oğan (2018), mesleki beklenti ile cinsiyet ve bölüme istekli gelme durumu arasında anlamlı bir farklılık tespit etmemiştir. Dolayısıyla mezun olunan lise türü ve daha önce açıcılık eğitimi alma değişkeni dışında diğer değişkenlerin anlamlı olarak farklılaşması durumu, öğrencilerin açıcılık mesleğinden farklı, çeşitli ve yüksek düzeyde beklentilerinin olması şeklinde açıklanabilir.

Açıcılık mesleği tercihinde bulunan bireyler için yükseköğretim düzeyi kritik bir aşamadır. Bu aşamada öğrencilerin açıcılık mesleği ile ilgili beklentileri yoğunlaşarak sürekli olarak artmaktadır. Bu sebeple yükseköğretim düzeyi ön lisans seviyesinde açıcılık eğitimi alan öğrencilerin mesleki beklentilerinin tespit edilmesi ve ilgili alan yazına katkı sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ön lisans seviyesinde açıcılık eğitimi alan öğrencilere

özgüvenli, kararlı, yaratıcı, yenilikçi özelliklerin kazandırılması gerekliliği ve mesleki beklentilere olumsuz kaynak teşkil eden kaygı, kararsızlık, umutsuzluk gibi duyguların giderilmesi çalışma kapsamında önerilmektedir.

Kaynakça

- Akyol, C., Oğan, E. ve Oğan Y. (2018). Turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin mesleki beklentileri ve sosyo-ekonomik profilleri üzerine bir araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(2), 648-665.
- Arılı, M. ve Nazik, H. (2001). *Bilimsel araştırmaya giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aslan, Z., Çoban, G. ve Çokal, Z. (2014). Turizm öğrencilerinin staj deneyimlerinde algıladıkları motivasyonun Herzberg kuramına göre değerlendirilmesi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi örneği. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 164-188.
- Azinuddin, M., Shariffuddin, N. S. M., Zain, W. M. A. W. M. ve Som, A. P. M. (2021). The impacts of quality work life and occupational commitment on job-hopping behavior of chefs in 4 and 5 star rated hotels in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 11(9), 1432-1444.
- Birdir, K. ve Kılıçhan, R. (2013). *Mutfak şeflerinin mesleki eğitim düzeyleri ve yaşadıkları eğitim problemlerinin tespitine yönelik bir çalışma*. 14. Ulusal Turizm Kongresi, Kayseri.
- Büyükoztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çakır, M. (2010). *Otel işletmelerinin mutfak bölümünde istihdam edilen personelin eğitim sürecinin değerlendirilmesi: İstanbul'daki 5 yıldızlı zincir otellere yönelik bir alan çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çarıkcı, İ. H. ve Morçin, S. E. (2014). Önlisans turizm öğrencilerinin kariyer değerleri: Sarıkamış örneği. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 67-81.
- Çavuş, Ş. ve Kaya, A. (2015). Turizm lisans eğitimi alan öğrencilerin kariyer planları ve turizm sektörüne yönelik tutumu. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 101-117.
- Çelik Gençoğlu, H. U. ve Kemer, E. (2021). Aşılık programında okuyan kadın öğrencilerin mesleğe bakış açılarının değerlendirilmesi: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi örneği. *Aydın Gastronomy*, 5(2), 105-116.
- Davras, G. M. ve Alili, M. (2019). Turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin gelecek beklentileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 40-52.
- Düzgün, M. ve Çelik, M. (2020). Turizm ve otelcilik meslek yüksekokulu öğrencilerinin öz yeterlik inançlarının turizm işletmelerinde kariyer beklentisi üzerindeki etkisinde demografik değişkenlerin düzenleyici rolü. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 475-507.
- Ehtiyar, V. R., Ersoy, A., Akgün, A. ve Karapınar, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin geleceğe yönelik tutum ve olumlu gelecek beklentilerinin psikolojik iyi olma halleri üzerindeki etkisi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(2), 251-262.
- Erdinç, B. Ş. ve Kahraman, S. (2012). *Turizm mesleğini seçme nedenlerinin incelenmesi*. VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Kemer, Antalya.
- Eren, R. ve Aydın A. (2020) Perceptions and attitudes of culinary students towards food and beverage industry in Turkey. *Journal of Culinary Science & Technology*, 18(5), 371-395.

- Gürpınar, A. C., Emül, B. ve Siyez, D. (2021). Öğretmen adaylarında kariyer yetkinlik beklentisi ve mesleki sonuç beklentisi: Kariyer stresinin aracı rolü. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 220-237.
- Hacıoğlu, N., Kaşlı, M., Şahin, S. ve Tetik, N. (2007). *Türkiye'de turizm eğitimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Harbalıoğlu, M. ve Ünal, İ. (2014). Aşçılık programı öğrencilerinin mesleki tutumlarının belirlenmesi: Ön lisans düzeyinde bir uygulama. *Turizm Akademik Dergisi*, 1(1), 55-65.
- Hertzman, L. J. ve Stefanelli, J. (2008). Developing quality indicators for associate degree culinary arts programs: a survey of educators and industry chefs. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 9(2), 135-158.
- İlgaz Yıldırım, B. ve Toker, B. (2017). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin yılmazlık, umutsuzluk durumları ve sektörel tutumlarının kariyer seçimleri üzerine etkileri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(1), 76-89.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılıç, S. (2013). Örneklemeye yöntemleri. *Journal Of Mood Disorders*, 3(1), 44-6.
- Ko, W. H. (2012). A study of the relationships among effective learning, professional competence, and learning performance in culinary field. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 11, 12-20.
- Köşker, H. ve Unur, K. (2017). Turizm lisans öğrencilerinin turizm sektöründe çalışma eğilimleri üzerine bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 126-141.
- Kurnaz, A. , Kurnaz, H. A. ve Kılıç, B. (2014). Önlisans düzeyinde eğitim alan aşçılık programı öğrencilerinin mesleki tutumlarının belirlenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 41-61.
- Kuzgun, Y. (2009). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Murray-Gibbons, R., ve Gibbons, C. (2007). Occupational stress in the chef profession. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(1), 32-42.
- Özdamar, K. (2003). *Modern bilimsel araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423.
- Sevim, B. ve Görkem, O. (2016). Gastronomi eğitiminde geç mi kalındı acele mi ediliyor?. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 977-988.
- Şengel, Ü. , Zengin, B. ve Işkın, M. (2020). Turizm öğrencilerinin mesleki beklenti, mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimleri üzerine bir araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(39), 79-90.
- Taş, M. A. ve Özmen, M. (2019). Meslek seçiminde aile desteği ve kariyer uyum yetenekleri ilişkisi: Olumlu gelecek beklentisinin aracılık rolü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 736-761.
- Tuncer, M. ve Tanış, R. (2020). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin mesleki eğitime yönelik tutumları ve gelecek beklentileri arasındaki ilişki. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 1691-1707.
- Türker, N. , Uçar, M. ve Ateş, M. A. (2016). Turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörü algıları: Karabük Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 311-333.

- Uras, M. ve Kunt, M. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinden beklentileri ve beklentilerinin karşılanmasını umma düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 71-83.
- Üst Can, Ç. ve Solmaz, C. (2021). Aşçılık programı öğrencilerinin mesleklerine yönelik metafor algıları ve mutfak departmanında kariyere yönelik düşünceleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(2), 810-834.
- Waberi, F. A. ve Öge, E. (2020). Mesleki beklentilerin kariyer kararı verme öz-yetkinliği ile ilişkisi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 25-39.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Anatolia Akademik Yayıncılık.
- Yen, L. C., Cooper, A. C. ve Murrmann, K. S. (2013). Exploring culinary graduates' career decisions and expectations. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 12(2), 109-125.
- Yıldız, M. ve Aslan, Z. (2019). Yiyecek-içecek alanında eğitim alan öğrencilerin mesleklerine bakış açıları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1124-1141.
- Yılmaz, H. ve Çemrek, F. (2019). Aşçılık programı ile gastronomi bölümünde okuyan kadın öğrencilerin aşçılık mesleğine yönelik tutumları: Afyon Kocatepe Üniversitesi örneği. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 2(2), 141-156.
- YÖK Atlas, (2021). <https://yokatlas.yok.gov.tr/meslek-anasayfa.php>. (Erişim Tarihi: 16.10.2021).
- Zopiatis, A., Theodosiou, P. ve Constanti, P. (2014). Quality and satisfaction with culinary education: Evidence from Cyprus. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 26(2), 87-98.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Tarih: 28.04.2021

No: E-18457941-050.99-10533